

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS VII

2008

**Anuarul Muzeului Maramureşului
din Sighetul Marmăţiei**

Coperta seriei :

Mihai Dăncuș

Coperta I: Fragment încadrământ de ușă Casa Arba - 1776

Coperta II:Detaliu covor – „hora”

Fondator și Redactor șef:

Mihai Dăncuș

Redactori:

Ioana Dăncuș

Gheorghe Todinca

Vasile Timur Chiș

Culegere computerizată:

Mara Vancea – Bîrta

Tehnoredactare

Tipărit :

ASKA GRAFICA

ISSN : 1583-4476

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine exclusiv autorilor.

Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției
Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român
din Maramureș

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS
VII

Etnologie – Etnografie – Folclor – Istorie – Științele Naturii

Volum îngrijit de
Dr. Mihai Dăncuș

Sighetul Marmăției
2009

Adresa Redacției: Muzeul Maramureșului
Piața Libertății nr. 15
435500
Sighetul Marmației
Maramureș
tel. 0262311521

1908-1997

100 de ani de la naștere

Dedicăm lucrările acestui volum memoriei fostului
director al muzeului – Francisc Nistor

Volum editat cu sprijinul Asociației pentru Cultura
Poporului Român din Maramureș și Asociația Prietenii
Muzeului Maramureșului

Cuprins

1.	Mihai Dăncuș – <i>100 de ani de la nașterea lui Francisc Nistor, director întemeietor al Muzeului Maramureșului</i>	11
2.	Mikkel B. Tin - <i>Noël scandinave: Célébration de la nativité ou célébration des morts ?</i>	16
3.	Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș - <i>L'élevage des moutons dans les Carpates Orientales – Roumanie – Région du Maramureș – quelques attestations de l'ancienneté et des présences contemporaines</i>	39
4.	Georgiana Onoiu – <i>Prestigiul unei străvechi ocupații – păstoritul – reflectat în portul popular</i>	51
5.	Ala Movileanu, Constantin Pătrașcu – <i>Oieritul Voineștenilor – trecut și prezent</i>	62
6.	Ioana-Ruxandra Fruntelată - <i>Reprezentări mitice ale cerbului în colindele românești</i>	76
7.	Gabriela Boangiu - <i>Masca tradițională românească în spațiul etnografic al Olteniei - imaginar simbolic și reprezentări sociale</i>	86
8.	Cristian Vereș - <i>Ursul în credințele populare</i>	94
9.	Brândușa Ilie - <i>Practici de iarnă ale comunității elene din Brăila</i>	102
10.	Stela Covaci - <i>Tradiții populare din zona Țării de Sus a Moldovei în comuna Rădăuți-Prut, județul Botoșani (datini, urări, colinde, teatru popular)</i>	108
11.	Daniela Maria Andrașciuc, Gheorghe Andrașciuc - <i>Structuri antropologice în cadrul ritualului Ajunului de Crăciun la ucrainenii din Maramureș</i>	118
12.	Ion Stroe - <i>Specificul obiceiurilor de iarnă din localitatea Vlădești în contextul zonei etnofolclorice Argeș-Muscel</i>	121
13.	Maria Mânzală – <i>Caloianul</i>	172
14.	Raluca Voina Lozbă - <i>Pomul vieții</i>	175
15.	Boboca Rebeca – <i>Folclorul – trecut și prezent. Dinamica folclorului</i>	178
16.	Gheorghe Sofonea - <i>Drăguș, un sat din Țara Făgărașului, vatră folclorică</i>	183

17.	Mircea Coleșenco - <i>Semn, semnificație, simbol în tradiția populară.....</i>	212
18.	Ilie Gherheș - <i>Filmul etnografic - de la fidelitatea autenticului la agentul tezaurizator.....</i>	218
19.	Iolanda Constantinescu - <i>Chipul mistic al divinității în Cabala.....</i>	225
20.	Gheorghe Pop - <i>ASTRA - „reazim naționalității române” privind cultura populară.....</i>	237
21.	Boroica Ioan - <i>Conferințele învățătoresți și Reuniunea învățătorilor români greco-catolici din Maramureș în cea de a doua jumătate a secolului XIX și început de secol XX.....</i>	242
22.	Mihai Dăncuș, Gheorghe Todinca – <i>Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi de Apșa, fiu al Maramureșului și al Neamului Românesc.....</i>	261
23.	Ioan Chindriș - <i>Arhieriei Blajului, militanți pentru emanciparea socială și culturală a poporului român.....</i>	271
24.	Ioan M. Botoș - <i>65 de ani de la deportările evreilor de la Apșa de Jos.....</i>	274
25.	Ioan M. Botoș – <i>Românii din Apșa de Jos în gulagurile siberiene.....</i>	280
26.	Cristian Vereș - <i>Repere istorice ale românilor maramureșeni din Transcarpatia.....</i>	288
27.	Ioan Opriș - <i>Traian Bilțiu – Dăncuș și Bluc Nițescu – o familie de artiști.....</i>	301
28.	Ioan Petrovai – <i>Petru Bilțiu – Dăncuș.....</i>	310
29.	Viorel Thira - <i>Eu când scriu pentru băieți semnez Septimiu Popa, iar când scriu pentru fete, semnez Adelina Istrate.....</i>	314
30.	Efim Tarlapan – <i>Doctorul Daniel Ciugureanu, erou și martir al Marii Uniri.....</i>	322
31.	Nicolaie Hodor - <i>Geografie și geografi la Sighetu Marmăției.....</i>	328
32.	Mihai Dăncuș - <i>Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureșene.....</i>	354
33.	Mihaela Dăncuș - <i>Managementul expoziției muzeale.....</i>	430
34.	Ștefan Călția, Florentin Olteanu, Liviu Șofonea – <i>Proiect: „Realizarea Centrului Cultural Brâncoveniu – I.M. Klein”.....</i>	436

35.	Iuliu Copândeian	- <i>Din activitatea Muzeului de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus</i>	444
36.	Iștvan Dumitru	- <i>Cavitățile naturale din Rezervația Pietrosul Rodnei</i>	449
37.	Chiș Vasile Timur, Béres Márta, Béres Iosif, Vlad Radu, Tivadar Ilie, George Dinicu, Iștvan Dumitru, Pop Ionică	- <i>Zone umede din Munții Lăpușului. Ocolul Silvic Strâmbu Băiuț</i>	460
38.	Béres Iosif, Chiș Vasile Timur	- <i>Herpetofauna sitului Natura 2000 Gutâi – Creasta Cocoșului – jud. Maramureș</i>	478
38.	Timur Vasile Chiș	- <i>Studiu asupra unei compoziții stomacale la acvilă țipătoare mică (Aquila pomarina Brehm) în Depresiunea Maramureșului</i>	493
40.	Timur Vasile Chiș, Gerald Mihail Manole	- <i>Semnălări referitoare la hrana de iarnă a huhurezului mic (Strix aluco L.) în Depresiunea Maramureșului</i>	495
41.	Doru Bănăduc	- <i>Socolău river basin (Vișeu watershed) ichthyofauna Maramureș Mountains Nature Park MARAMUREȘ (Maramureș, Romania)</i>	500
42.	Hotea Radu, Hotea Marcelina	- <i>Caracterizarea faunistică și ecologică a speciilor de izopode terestre din Parcul „Colonia Pictorilor”, Baia Mare</i>	510
43.	Marta Béres	- <i>Ligularia sibirica (L.) Cass. în Maramureș</i>	

100 DE ANI DE LA NASTEREA LUI FRANCISC NISTOR DIRECTOR ÎNTEMEIETOR AL MUZEULUI MARAMUREȘULUI

*Dr. Mihai Dăncuș
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției*

Francisc Nistor a fost o figură emblematică a Maramureșului. A cunoscut în lunga sa viață pleiada marilor intelectuali ai Maramureșului, dar și remarcabile personalități ale culturii naționale. A cunoscut ca nimeni altul Maramureșul cu frumusețile lui naturale, dar și minunații țărani ai satelor pe care le-a străbătut de-a lungul vieții.

Istoria muzeografiei românești, ca de altfel istoria noastră în general, este lovită de sincope, de întreruperi bruște, și de cele mai multe ori dureroase cu consecințe grave în ce privește o dezvoltare normală într-o comuniune firească și de aici desigur benefică.

Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției a avut o asemenea istorie, marcată puternic de evenimentele care au zguduit Europa în ultimele două secole.

Despre o mișcare muzeistică în zonă se poate vorbi încă de la finele sec. al XIX-lea, când intelectualitatea locală română și maghiară se implică în organizarea unui muzeu. Amintim pe Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Szilágyi István, Tit Bud, Várady Gábor și alții care realizează primele colecții muzeale, iar după primul război subliniem efortul profesorului Gheorghe Vornicu care realizează primul muzeu etnografic. Din păcate cele două războaie au avut consecințe nefaste în soarta colecțiilor muzeale.

Una din figurile de intelectuali care s-au impus în a doua jumătate a sec. al XX-lea ca întemeietor în muzeologia maramureșeană și românească a fost și directorul nostru Francisc Nistor, de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta 100 de ani (2008).

A plecat dintre noi la 31 octombrie 1997 cu câteva zile înainte de a împlini venerabila vârstă de 90 de ani, lăsând în urmă o viață de om și realizări pe măsură.

Cei 48 de ani petrecuți încadrat în muncă în diverse funcții sunt ani de dăruire, trăiți cu pasiune și multă dragoste de viață. S-a dăruit cu abnegație și spirit de răspundere în tot ce a făcut. Se pare că soarta i-a fost favorabilă lucrând în domenii care i-au fost dragi, care i-au fost aproape de inimă și suflet și în care s-a regăsit ca sensibilitate.

Francisc Nistor s-a născut la 5 decembrie 1908 în Sighetul Marmăției, într-o familie de țărani din părinții Gheorghe și Iuliana, fiind unul din cei paisprezece copii ai acestora. Tatăl său a fost curator la Biserica greco-catolică română din oraș.

Începe școala elementară în anul 1915. Ca majoritatea covârșitoare a copiilor români din oraș urmează cursurile la Școala confesională greco-catolică română din Sighet, unde îl are ca dascăl pe Gheorghe Nemet, unul din intelectualii români care s-au afirmat în mișcarea de unire a Maramureșului cu țara Mamă la 1 decembrie 1918.

În anul 1920 începe să frecventeze cursurile Liceului Dragoș Vodă, de unde se retrage în particular în ultimele clase, iar mai târziu intră ca funcționar la prefectura județeană. Își dă bacalaureatul la Satu Mare și se înscrie la facultatea de drept din Cernăuți, unde studiază aproape doi ani, rămânând în continuare funcționar la prefectură. În toată această perioadă face sport, organizând competiții și chiar o școală de schi la Sighet. Este pasionat de natură și desigur de excursii. Activează în cadrul Turing Clubului Român secția Maramureș cu sarcini de organizare și conducere alături de prietenul său, profesorul pictor Traian Bilțiu-Dăncuș, alt pătimaș al naturii, sportului și excursiilor în munți.

La începutul anului 1936 Profesorul Dimitrie Gusti îl împuternicește pe tânărul cercetător Dr. Mihai Pop pentru a aduce în viitorul muzeu al satului românesc o biserică maramureșeană. Acesta apelează la prietenii săi de aici Francisc Nistor și profesorul artist Traian Bilțiu-Dăncuș, care vor deveni în continuare colaboratorii Institutului Social Român pentru acțiunea de achiziții din Maramureș implicându-se cu entuziasm și responsabilitate și în transferarea bisericii din Dragomirești în vederea restaurării în Muzeul Satului din București. .

În perioada celor patru ani de ocupație horthistă (1940-1944) lucrează în comerț și ca fotograf privat atingând în acest domeniu performanțe artistice deosebite.

După afirmațiile lui Francisc Nistor, în anul 1945, alături de alți intelectuali români care nu erau indiferenți de soarta poporului din această zonă, imediat după retrage-re armatelor pleacă la București, pentru a aduce ajutoare alimentare maramureșenilor, găsind multă înțelegere la Lucrețiu Pătrășcanu. Tot acum își reia activitatea cu mult entuziasm pornind o acțiune de reorganizare a turismului în Maramureș. Inventariază bazele turistice (cabane, refugii, etc.) rămase după război și vine cu soluții optime pentru reorganizarea și repunerea în funcțiune a turismului în zonă.

Lipsa acută de cadre didactice după război îl face să intre în învățământ ca profesor suplinitor de educație fizică la liceul sighetean începând din 1947. Aici desfășoară o activitate prodigioasă rămânând în memoria claselor de elevi pe care i-a instruit.

Începând din anul 1954, la îndemnul și sub îndrumarea prietenului său Gheorghe Dăncuș, care era la Cluj, Francisc Nistor, după cum ne-a mărturisit și cum reiese din corespondența sa, începe cu pasiune și asiduitate o campanie de peregrinări prin satele Maramureșului pentru achiziționarea de obiecte etnografice la început în mod privat, iar din anul 1950 oficial, care va duce la refacerea nucleului colecțiilor Muzeului Maramureșului care s-au risipit odată cu intrarea armatelor de ocupație maghiară în Sighet după 1940 și ocuparea teritoriului Maramureșului, ca efect al dictatului de la Viena.

Cu ranița în spate și aparatul de fotografiat în gât, pe jos sau cu bicicleta, cutreieră satele zonei aducând acasă la început și apoi în muzeu piese etnografice și de artă populară, de mare valoare și care se vor constitui în colecțiile ce vor forma viitorul muzeu. În anul 1957 în câteva săli de la etajul clădirii unde se află cinematograful, împreună cu Arh. Péter Dezideriu deschide prima expoziție a muzeului.

În 1968 secondat de Arh. Péter Dezideriu propune organizarea Muzeului etnografic cu expunere pavilionară și în aer liber în complexul de clădiri din Piața Libertății nr. 15. În acest sens comandă un proiect Institutului de Proiectări de la Baia Mare. Se realizează proiectul. Acesta implica organizarea expoziției de bază, depozite, birouri etc., în clădirea principală, iar muzeul în aer liber era propus să se facă în curtea clădirii de sediu (și a bisericii romano-catolice). Pentru muzeul în aer liber se propunea expunerea a 7-10 porți într-o succesiune pe alea de acces dinspre stradă spre curtea mare, iar aici,

în curte și în grădină, se propunea restaurarea a 4 gospodării cu case și acareturi precum și două stâne.

În 1969 după discuții și frământări abandonează acest proiect; muzeul etnografic pavilionar primind pentru organizare clădirea din str. Bogdan Vodă nr. 1, unde în 26 decembrie 1971 se deschide expoziția de bază (în forma actuală)¹, iar pentru muzeul în aer liber se va găsi cu multă greutate terenul de pe dealul Doboieș, unde se începe organizarea acestuia încă din 1974, când se restaurează primele două case². În toate aceste acțiuni și zbateri îl implică și pe tânărul de atunci, muzeograful Mihai Dăncuș, care i se alătură cu forță, competență profesională și devotament începând din iunie '69.

Publică fotografii artistice de mare rafinament dovedind o sensibilitate și talent special în toate albumele tipărite în județul Maramureș, precum și în reviste de specialitate și de cultură în presa județeană și locală.

Tipărește mai multe albume în care își valorifică superbe fotografii făcute de-a lungul anilor, dar și fotografii documentare care vizează teme precum „porțile maramureșene”, „măștile și obiceiurile cu măști”, „sculptură țărănească în lemn” și altele.

În toată această perioadă Francisc Nistor în drumurile prin zonă a depistat mai multe obiecte și chiar tezaure arheologice în special din epoca bronzului, toate descoperiri întâmplătoare, dar de mare valoare.

Mai târziu le va publica împreună cu Dr. Alexandru Vulpe (vezi lista de lucrări) și la semnalările sale se vor face săpături arheologice (Dealul Cetății în Sighet ș.a.).

De-a lungul zecilor de ani realizează o adevărată arhivă fotografică imortalizând personalități din istoria locală, momente istorice pe care le-a trăit, schimbările care s-au produs în sate și orașele Maramureșului, fotografii etnografice. Putem conchide că

¹ Clădirea în care a funcționat Muzeul etnografic în câteva încăperi în anul 1967-1968 intră în lucrări de reparații capitale, restructurându-se, astfel că la etaj se realizează un spațiu în circuit adecvat unei expunerii muzeale. La parter un spațiu generos asigura intrarea în muzeu. Tot aici erau asigurate spații pentru expoziții temporare, precum și cele administrative: birou, garderoba, grup sanitar. Dacă la început aici se organizau expoziții cu produsele industriei locale, în anul 1970 spațiul este acordat muzeului pentru organizarea expoziției de bază, etnografice.

² În anul 1972 se realizează proiectul de organizare a Muzeului arhitecturii maramureșene (Arh. Lucacs Elisabeta). În anul 1974 se instaurează primele două case în muzeu: Casa Ilea din Călinești și Casa Marinca din Sârbi, cu câteva anexe (porți, garduri, fântâni, colejnă etc.)

Francisc Nistor a realizat o adevărată enciclopedie fotografică a Maramureșului¹.

Francisc Nistor, în efortul de a descoperi valorile etnografice ale Maramureșului, a beneficiat de sprijinul și îndrumarea amicală a unor mari personalități ale domeniului care au cercetat zona, astfel: Paul Petrescu și Paul H. Stahl, Tancred Bănățeanu, Elena Secașiu, Boris Zdreiciuc, Gheorghe Dăncuș, Mihai Pop, Georgeta Stoica, I.D. Ștefănescu, Cornel Irimie, dar și arheologi și istorici de prestigiu.

A avut multe proiecte interesante și care, în marea lor majoritate, vizau domeniul care-i era cel mai apropiat și cel mai drag – arta fotografică. Arhiva fotografică a lui Francisc Nistor poate oferi excepționale expoziții și albume care pot întregi armonios imaginea muzeală despre Maramureș.

Încheiem această succintă prezentare cu cuvintele savantului Vasile Drăguț:

« Francisc Nistor nu este un simplu fotograf al Maramureșului, ci este cel căruia i se datorează resuscitarea interesului pentru această parte de țară, redescoperirea arhitecturii vechi, a obiceiurilor și a multiplelor forme de artă populară, contribuția sa la constituirea colecțiilor și a organizării Muzeului etnografic din Sighetul Marmației fiind esențială, după cum tot lui i se datorează inițiativa pentru organizarea muzeului în aer liber de pe Dealul Dobăieș”.

¹ Trebuie să menționăm că încă, nici până astăzi nu am reușit să intrăm în posesia acestei valoroase arhive, fie prin achiziție sau prin altă formă.

Listă de lucrări tipărite

- Francisc Nistor, *Sculptura și arhitectura populară din zona etnografică Maramureș. Ornamentații în lemn*, album foto, cuvânt înainte și texte de Mircea Braga; Casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1969;
- Francisc Nistor *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, album foto, text de Mihai Dăncuș și Nicoară Timiș, Casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1973;
- Francisc Nistor *Creații și creatori populari din zona etnografică Maramureș*, album foto, cuvânt înainte și texte de Laura Sârbu, Dora Pop, Gheorghe Drăgan; Casa Regională a Creației Populare, Baia Mare, 1976;
- Francisc Nistor *Poarta maramureșeană*, album, București, 1977
- Francisc Nistor *Iarna în Maramureș – album foto*, București, Editura Sport-Turism;
- Francisc Nistor *Plaiuri maramureșene*, album foto, cuvânt înainte de Sergiu Nistor Vasile Drăgut, Editura Sport-Turism, București, 1985;
- Francisc Nistor *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Dr. Al. Vulpe* *Francisc Nistor din Sighetul Marmăției*, în SCIV, 2, tom 20, 1969, p. 181

Noël scandinave: Célébration de la nativité ou célébration des morts ?

Prof. Univ. Dr. Mikkel B. Tin
Norvegia

Festivalul de datini și obiceiuri de iarnă « Marmăția 2008 »
Muzeul Maramureșului, Sighetul Marmăției, 27-28 decembre 2008

Comme dans d'autres parties du monde, Noël en Scandinavie est une fête aussi importante que complexe. La célébration est composée d'éléments autochthones et d'éléments d'origine continentale, d'éléments assez récents et d'autres éléments qui semblent dater d'avant l'introduction du christianisme même et dont nous prendrons connaissance par la suite. Il est chose connue, en effet, que très tôt les gens de l'église romane ont placé la célébration de la naissance du Christ à sa date actuelle exprès pour qu'elle coïncide avec une grande fête déjà instituée dans la plupart du monde, la fête du solstice d'hiver. En Norvège, c'est le premier roi chrétien, Haakon le bon, qui fut responsable de son introduction et emplacement dans le calendrier au milieu du Xe siècle. Il y avait à cette coïncidence deux avantages: la population locale attendait une fête importante au moment du basculement cosmique, et les coutumes liées à cette fête pouvaient être transférées à un nouvel objet de culte¹; l'ancien objet de culte, sans être directement renié, serait remplacé, petit à petit, par le nouveau dieu qui, plus performant, plus attrayant, ferait tomber en désuétude un vestige païen au profit du message chrétien. Cela a été également le cas de nombreuses célébrations de saints qui étaient censés remplacer, dans le calendrier et dans le culte, d'anciennes déités tutélaires païennes (Birkeli 1938 : 200; 1944 : 120, 128). La question demeure

¹ Le mot scandinave pour Noël, *jul*, a une étymologie controversée. Ce qui est un fait, pourtant, c'est que les deux mois précédant la fête de Noël étaient appelés en gothique ancien (autour de l'an 350) *Fruma jiuleis* et *Iftuma jiuleis*. En islandais ancien (autour de l'an 1200), décembre était appelé *Ýlir*, nom construit sur la même racine. (Ollrik et Ellekilde 1951 : 905-908). L'un des noms du dieu suprême du panthéon nordique pré-chrétien, Odin, était « Jólnir », le dieu de Noël (Eike, 278).

de savoir si cette superposition aboutit à un vrai remplacement de l'ancien par le nouveau, ou si l'ancien ne subsistait pas en grande partie sous son nouveau vernis chrétien (Birkeli 1938 : 111s).

La naissance du Christ venait donc coïncider avec la journée la plus courte de l'année et le retour tant attendu du soleil. Les données archéologiques et historiques témoignent de la célébration de cet événement majeur dans le cycle de l'année dans la plupart du monde. Et même si les croyances et les rites ont considérablement varié d'une époque à l'autre et d'un pays à l'autre, on peut relever au moins un trait commun dans ces variations, l'effort pour assurer la poursuite du cycle annuel. Après la récolte et la mort de la nature il était d'une importance vitale que la nature ressuscite et se remette à nourrir les hommes et les bêtes ; il fallait que les morts cèdent la place à la progéniture, l'obscurité à la lumière, l'hiver au printemps.

La naissance du Christ était dite apporter la nouvelle vie, la joie, l'amour et fournait en tant que telle un symbol assez approprié du début de l'année. En fait, l'évangile concevait ce commencement en un sens radical, car la Nativité n'était pas seulement la naissance du Christ et le début de l'ère nouvelle, elle introduisit en même temps la temporalité linéaire: la nouvelle ère s'étendrait comme une voie à sens unique jusqu'au jugement dernier, après quoi l'éternité abolirait toute temporalité. La marche vers l'éternité séparerait irrévocablement le présent du passé et les vivants des morts tombés en route. Mais cette nouvelle conception linéaire du temps se heurtait à une conception cyclique beaucoup plus ancienne, selon laquelle vie et mort n'étaient que deux aspects complémentaires d'une même existence, qui ne se limitait pas à la vie d'un simple individu. L'immaculée conception dont le Christ était le fruit, sa création miraculeuse *ex nihilo*, l'exclut de l'enchaînement cyclique des générations, enchaînement qui était et qui demeure le vertèbre des cultures agricoles où aucune nouvelle vie n'est concevable sans la vie qui le précède et dont elle prend la relève, et où tout être mortel trouve sa raison d'être dans la progéniture qu'il engendre.

Les chercheurs qui ont étudié le Noël scandinave se sont tous aperçus que la couche chrétienne de cette célébration est mince, et que les coutumes qui la constituent ne trouvent guère une explication satisfaisante dans le stricte cadre de l'évangile. Pour mieux les expliquer, certains chercheurs veulent voir en elles des vestiges de rites de fertilité, d'autres les lient davantage au culte des morts. Regardons de plus près quelques exemples de coutumes scandinaves de Noël :

On a connu un peu partout en Scandinavie la coutume de couvrir le plancher de l'habitation d'une couche de paille pendant les fêtes de Noël (Celandier 1928 : 138s ; Birkeli 1944 : 137-139 ; Weiser-Aall 1953). On disait « faire entrer Noël » lorsqu'on répandait ainsi la paille sur le sol et, analogiquement, « balayer Noël » lorsque, après les fêtes, on sortait de nouveau la paille. Après l'avoir sortie, il était coutume de l'éparpiller sur les champs ou la donner à manger au bétail pour le protéger et accroître son fertilité. La célébration de Noël avait donné à la paille, estimait-on, une force autant protectrice que fertilisante (Celandier 1928 : 147-51).

De par sa nature, la paille est liée à la récolte, et la fertilité des champs est traditionnellement symbolisée par des gerbes, tout particulièrement par les dernières gerbes du champ. On a voulu voir dans la paille la preuve que l'ancien Noël était d'abord une célébration de la récolte et qu'elle devait assurer la fertilité des champs (Lid 1928 ; Olrik et Ellekilde 1951). Interprétation contestée par d'autres, ainsi que nous le verrons. Quoi qu'il en soit, la paille servait à confectionner, surtout en Suède, des faisceaux plus ou moins élaborés, parfois en forme de croix, que, le soir de Noël, on installait près du siège du maître de la maison ou au-dessus des portes et que, après, on donnait à manger au bétail (Celandier 1928 : 146).

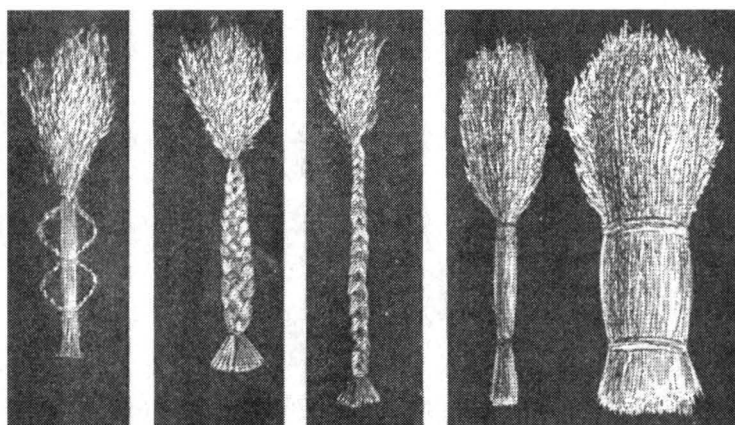

Fig. 1. Gerbes de Noël, en tresses et en faisceaux, à suspendre au-dessus de la table de Noël. Värmland, Suède de l'ouest.

On confectionnait également des figures zoomorphes, comme des boucs ou des chèvres, semblables à ceux représentés par les jeunes gens déguisés qui circulaient à Noël :

Fig. 2-3. A gauche, bouc de Noël contemporain confectionné en paille. Norvège. A droite, bouc et chèvre de Noël, dramatisés par des jeunes. Härjedalen, Suède de l'ouest.

Ces diverses images du bouc ont été interprétées comme une réminiscence du bouc qui tirait sur le ciel le chariot de l'ancien dieu des blés Thor lorsqu'il faisait résonner le tonnerre et répandit ainsi sa force génératrice sur les champs (Olrik et Ellekilde 1951 : 937). Réminiscence particulièrement saillante lorsque le bouc de Noël était l'accompagnateur de Thorri ou « Stéphane de paille », jeune homme couvert de paille, souvent de la dernière gerbe, et qui devait lui-même représenter une gerbe géante.

Fig. 4. Halmstaffan, « Stéphane de paille », jeune homme déguisé en gerbe géante, peut-être un descendant lointain de Thor, dieu des blés. Björkö, Suède de l'est.

Cette figure était à certains endroits au centre de la célébration suédoise de la deuxième journée de Noël, le jour de Saint Stéphane (Olrik et Ellekilde 1951 : 1079). Selon l'ancienne mythologie nordique, Thor, pour assurer son repas de soir, abattait régulièrement

son bouc et le ressuscitait de ses os le lendemain matin. En Suède, le bouc de Noël, en paille ou en jeune homme déguisé, était symboliquement abattu et ressuscité.

Plus rarement on confectionnait de la paille une figure humaine (*julesvein*, *julegubbe*) que, pendant la nuit de Noël on installait sous la table ou à la place d'honneur au bout de la table, et qu'après deux ou trois jours on en chassait (Lid 1928 : 43).

Fig. 5. Garçon de Noël, confectionné en paille. 167 cm de haut. Selbu, Norvège centrale.

Cette coutume est connue aussi en Finlande suédoise où on faisait des offrandes de boissons à ce *julegubbe* (Olrík et Ellekilde 1951 : 935-936). En considération de sa place à la table, cette figure aurait alors symbolisé le patron tutélaire de la maison, souvent l'ancêtre du maître actuel.

Or, s'il semble probable que la paille soit liée à la fertilité des champs, pourquoi alors la mettre sur le plancher à Noël ? Elle était une ancienne tradition festive, souvent combinée avec des textiles de différentes sortes suspendus au murs. Elle avait dans ce cas une fonction certes décorative, mais sa fonction principale était néanmoins de servir de lit à toute la maisonnée pendant la nuit de Noël. C'est que, au lieu de se coucher dans les lits ordinaires, on se mettait par terre dans la paille, maîtres et servants, hommes et femmes, jeunes et vieux, tous ensemble. Les gens expliquaient parfois cette coutume par le parallèle qu'elle offrait avec la Nativité quand, selon l'évangile, l'enfant Jésus gisait dans l'étable sur une couche de paille : Cette nuit-là, disait-on, nous devons tous partager la condition du Seigneur (Celander 1928 : 139 ; Bø 1974 : 64-65).

Or, puisque la coutume est plus ancienne que le christianisme scandinave, cette explication chrétienne ne peut nous satisfaire. D'autant que, en toute Scandinavie, et jusqu'à l'époque

contemporaine, on disait encore plus couramment que pendant cette nuit, on couchait dans la paille afin d'offrir aux morts, pendant leur visite annuelle, les lits de leur ancienne habitation (Celander 1928 : 206). Car telle était la conviction, qu'à Noël les morts venaient en visite et qu'à cette occasion ils auraient les mêmes besoins que les vivants (Birkeli 1944 : 134-146). En Finlande et en Suède ils voulaient se baigner et après, en toute Scandinavie, manger, boire et dormir, parfois danser. Les morts dont il est question, étaient des membres de la famille, surtout ceux qui étaient décédés au cours de l'année, mais aussi, semble-t-il, des ancêtres plus lointains, voire le fondateur de la lignée. En fait, à l'époque pré-chrétienne, il était d'usage d'ensevelir les morts dans des tumulus près de l'habitation, et depuis leur demeure dans le tumulus ils continuaient de participer à la vie de la ferme.

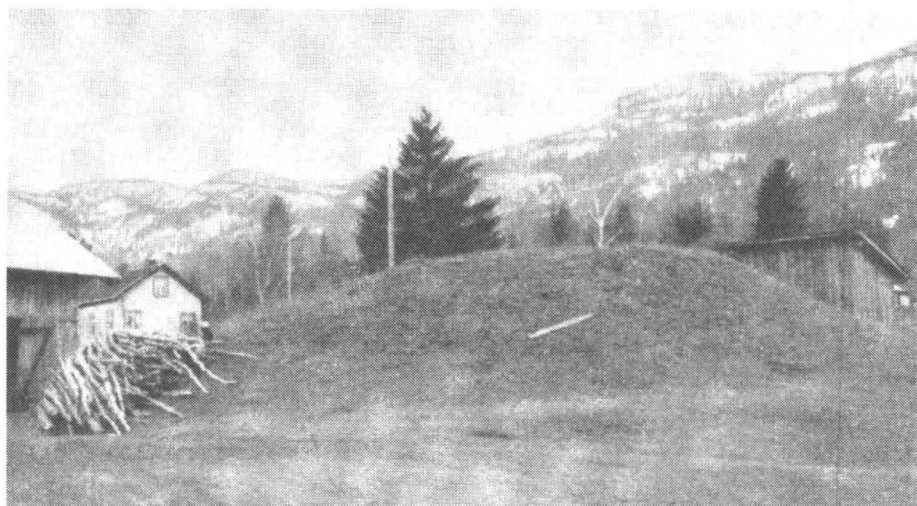

Fig. 6. Cour d'une ferme avec le tumulus où, jusqu'à la christianisation autour de l'an mille, fut enseveli le défricheur de la ferme et, après lui, ses descendants. Coutume interrompue par l'interdiction de l'église. Seljord, Telemark, Norvège du sud.

On disait trouver parfois dans les lits, le matin de Noël, de la « terre tombale », preuve de la visite des morts. On se les imaginait menant leur vie dans la tombe, en compagnie d'autres esprits souterrains, des génies du lieu, plus ou moins protecteurs de la ferme et dignes de respect. A Noël ils venaient tous ensemble visiter le monde terrestre ; ils menaient alors grand train, mangeant et buvant et faisant beaucoup de bruit. Les vivants leur cédaient les lits, ou se voyaient même parfois contraints à partir de la maison pour passer la

nuît de Noël au grenier de la ferme (Birkeli 1938 : 124). Pour bien accueillir les âmes des défunts, il était coutume de ne fermer à clé aucune porte (Birkeli 1944 : 142).

La table de Noël et le sacrifice à l'ancêtre

Le membre le plus âgé de la famille était le médiateur entre vivants et morts (Birkeli 1944 : 27). Cette médiation avait lieu au *høysete*, littéralement « le siège haut », c'est-à-dire la place d'honneur au bout de la table où était normalement assis le maître de la maison et exceptionnellement un invité de rang. Ce siège se trouvait dans le coin qui, comme ailleurs en Europe, fut considéré et vénéré comme sacré et dont le statut sacral fut signalé par des images, livres ou autres objets sacrés. Les idées et cérémonies liées à cette place d'honneur, souvent mentionnée dans les Sagas, ont été étudiées assez minutieusement par les chercheurs norvégiens, parfois comparées à des traditions étrangères (Berge 1920 ; Birkeli 1932, 1938, 1943, 1944, etc.). A Noël, lorsque le fermier y présidait avec, au milieu de la table, le bol de bière et le cierge et la famille tout autour comme une congrégation, et quand il bénissait le pain avant le repas et en remerciait le Seigneur après, il assumait le rôle du prêtre prêchant et effectuant l'eucharistie (Celander 1928 : 235) ou, plus loin, du prêtre effectuant le sacrifice de bière et de sang aux anciens dieux païens. En fait, l'idée unificatrice des divers aspects de la place d'honneur est la force sacrale qu'il possède et qu'il peut conférer aux personnes et objets qui y sont placés. « L'ancien siège du maître était surtout le lieu cultique de la pièce, et grâce à la sacralité que pour cette raison il avait acquise, on lui attribuait aussi d'autres propriétés. Le culte était voué à la lignée, et le siège du maître était une place d'honneur et de repos pour les vivants aussi bien que pour les morts. » (Birkeli 1944 : 27) Ainsi cette place d'honneur exprime-t-elle la temporalité cyclique de l'ancien monde agricole : Alors que les maîtres de la ferme se succédaient, le siège du maître demeurait et scellait la chaîne des générations. La mort du père entraînait l'accession solennelle du fils au siège du maître, mais à Noël le maître actuel devait céder cette place à ses ancêtres.

Fig. 7. Reconstruction d'une table de Noël, avec le siège du maître au bout de la table, devant la fenêtre, et son armoire avec la Bible dans le coin. Les toiles peintes et les pains empilés sont des particularités suédoises. Blekinge, Suède du sud-est, maintenant à Skansen, Stockholm.

A cette occasion solennelle, on suspendait sur les parois derrière la place d'honneur des draps blancs ou brodés, ou des tapisseries, et mettait sur le banc des coussins (Birkeli 1944 : 135-136). Morts et vivants mangeaient à la même table, souvent aussi les mêmes plats, les morts toutefois en général après les vivants. Ce pourquoi il était coutume de laisser sur la table les restes de nourriture et boisson pendant toute la nuit pour que les morts puissent se servir. En Suède et au Danemark, il arrivait qu'on mettait des sièges et des couverts pour ces invités invisibles, ou laissait vacante la place où le dernier décédé de la maisonnée avait eu l'habitude de s'asseoir (Celander 1928 : 196 ; Olrik et Ellekilde 1951 : 1053). Dans certains cas on desservait et dressait la table une nouvelle fois, ou dressait une autre table, expressément pour les morts (Celander 1928 : 203 ; Birkeli 1944 : 140). Le nouveau service pouvait être une fidèle répétition du premier, avec la meilleure nourriture et boisson festive que de la maison puisse offrir ; parfois on ne servait aux morts que de la bière et du pain auxquels les vivants n'avaient pas le droit de toucher. Le maître des morts, le plus âgé parmi eux, à la longue barbe blanche, prenait alors place au bout de la table ; il était le premier à

bâton, est l'un des attributs essentiels du chamane lorsqu'il dirige les rites d'extase. Il est vrai que le chamanisme n'est pas souvent relevé comme typique de Scandinavie ancienne, mais Mircea Eliade rappelle que Odin, le dieu suprême du panthéon nordique, est le prototype même du chamane (Eliade 1951 : 342ss) : A travers de dures épreuves il a acquis l'art des sorciers : il sait libérer son âme du corps et transformer cette âme en divers animaux qui communiquent avec les autres mondes ; il possède un cheval à huit pattes qui lui permet de passer à double vitesse entre les mondes ; il se montre souvent masqué et déguisé ; il vole des boissons et de la nourriture ; il est *Jólnir*, dieu de Noël (Eike 1980 : 277-278), et dieu aussi de la guerre et des guerriers tombés au champ d'honneur qu'il emmène à *Valhall*, la demeure des héros défunts.

On connaît pour l'*oskorei* l'expression « chasse d'Odin » ; en Allemagne, elle est connue sous le nom de *Wutandes Heer* où le mot *Wut* se retrouve dans le nom allemand d'Odin, *Wotan* ou *Wodan*, qui veut dire « pris de rage ». Cela pourrait indiquer la fureur comme un lien ancien entre l'*oskorei* et *Odin*. Il faut savoir qu'Odin était le commandant des *berserkir*, une troupe à la fois d'êtres mythiques et de guerriers véritables dont la tactique spéciale était la violente fureur dans laquelle ils savaient se mettre au moment du combat et qui faisait d'eux des fauves redoutables. Pour atteindre cette fureur qui les rendait insensibles au péril et aux douleurs, ils recouraient à des techniques semblables à celles décrites par Eliade dans son ouvrage *Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* : l'alcool, les masques et les peaux de fauves, les hurlements, le fracas, les mouvements violents (Eike 1980:269). Même si les jeunes norvégiens qui circulaient à Noël ne semblent pas avoir été armés, et s'ils n'ont pas été organisés en des unions secrètes comparables aux fraternités continentales, et encore moins comme des armées¹, ils auraient

¹ Différents en cela des *berserkir* dont on pense qu'ils étaient organisés dans des fraternités secrètes. Eliade raconte qu'en Roumanie il aurait existé une union secrète d'hommes appelés « calusari » ("cal" = cheval). Ils auraient porté une tête de cheval en bois, exécuté des danses acrobatiques (pour guérir des maladies) qui donnaient l'impression de vols dans l'air. En même temps ils auraient imité le galop et les sauts des chevaux (Eliade 1976 : 196s. Cité par Eike 1980 : 285). De semblables unions appelées "Öja busar" auraient existé en Suède. En Norvège, en revanche, elles sont inconnues.

conservé selon cette thèse certains traits des rites d'extase des *berserkir* et du culte d'Odin¹.

Quelle que soit l'origine des cortèges et quel que soit leur lien avec l'*oskorei*, ceux qui les formaient à pied la nuit de Noël et à cheval le deuxième jour de Noël, appartenaient à un certain segment de la population : Ils étaient de jeunes hommes non mariés et donc socialement indéfinis. Leur statut équivoque aurait été souligné par leurs masques et déguisements et leur comportement déréglé qui à leur tour facilitaient leur rôle de médiateurs entre les morts et les vivants. Parmi la population eux seuls avaient le droit, et à ce moment liminal de l'année seulement, de se soustraire aux règles sociales et en même temps punir les infractions à l'ordre social qu'ils détectaient chez les autres.

Fig. 14. Cortège de Noël composé d'êtres masqués et déguisés avec, pour le clore, un joueur de violon dansant. Gravure par le Norvégien B. Bergström. 1869.

Il semble en effet que la tâche principale des jeunes masqués et déguisés ait été de veiller à ce que soient respectées les prescriptions tacites concernant les comportements en général, et les préparatifs de Noël en particulier. En même temps que des personnes en chair et en os, ces *julebukker* et *julesveiner* étaient aussi des esprits dont on racontait qu'ils sortaient des forêts au moment de la Sainte Lucie et s'approchaient successivement et secrètement de l'habitation, surveillant les préparatifs de Noël, pour entrer finalement dans la maison le soir de Noël ; depuis leur cachette sous la caisse à bois ils

¹ La Réforme, qui atteignit la Scandinavie dans les années 1530, s'efforça vainement de les supprimer (Ollrik et Ellekilde 1951 : 952-957). Cela atteste le caractère païen de ces cortèges aussi bien que leur enracinement dans la population.

continuaient à espionner. En défendant ainsi des prescriptions immémoriales, ils se faisaient porte-parole des ancêtres (Olrik et Ellekilde 1951 : 950 ; Weiser-Aall 1954 : 32 ; Bø 1974 : 140-148).

Fig. 15. A gauche, Lussi, à droite, un bouc de Noël. Un des plus grands garçons endosse la plus grande jupe trouvable. Il noue autour de la taille un grand tablier destiné aux travaux de l'étable, et autour des épaules il met un châle et une écharpe rouge. Sur la tête, il attache un collier de vache sur lequel sont montées une corne de bouc et une corne de bœlier. Comme oreilles il prend deux mouffles en laine, et comme langue une passoire en cheveux. Dans une main il porte un grand bâton tortueux, dans l'autre un sac. Le bouc porte le même genre de collier de vache. Dessins et description recueillis sur place. Norvège de l'ouest.

En revanche, les jeunes à cheval, si eux aussi venaient comme des messagers des morts et si l'on peut discerner en eux des liens avec l'*oskorei*, leur fureur paraît avoir eu pour fonction de ressusciter la vie hibernée. Le jour de Saint Stéphane, les jeunes avaient le droit à tous les chevaux du village. A l'origine, le but de leurs courses débridées était une source d'eau non couverte de glace, ou un puits loin de la ferme, qu'il fallait atteindre le matin du deuxième jour de Noël, le plus tôt possible et surtout plus tôt que les autres. L'eau vive qu'ils faisaient alors boire aux chevaux symbolisait la force vivifiante de la nouvelle année, et pour les attiser au maximum ils partageaient avec les chevaux l'eau-de-vie avec laquelle ils s'arrosaient eux-mêmes. A leur retour galopant ils entraient dans les cours des fermes pour « vaguer », ce qui consistait à aller par ci par là en formations de croix et de cercles ou faire trois fois le tour des bâtiments. Toujours en selle, ils allaient, en Norvège de l'ouest, jusqu'à entrer dans les habitations (Bø 1974 : 125). Partout, sous menace de voler en éclat les outils de la

cour, ils réclamaient de la bière et de l'alcool. Le motif sous-jacent semble avoir été de créer du mouvement, de remuer toute chose, de réveiller les forces latentes à la nouvelle vie.

Dans le cycle de l'année, Noël était une période exceptionnelle, et il fallait bien qu'elle prenne fin à un moment donné, et que la fête cède la place au quotidien. On a parlé parfois du « jour du départ » comme la fin de la fête de Noël. Il s'agissait alors, vraisemblablement, du départ des morts. Dans l'ancien calendrier ce jour est marqué par une corne à bière qui symbolise la salutation d'adieu. Dans d'autres cas, on parlait de « chasser Noël », ce qui consistait, conformément en Norvège, en Suède et au Danemark, à chasser les esprits avec des bâtons, des fouets, des balaies, (Lid, 1928 : 108ff ; Birkeli 1944 : 147 ; Olrik et Ellekilde 1951 : 1086-1090). Cette coutume ne s'explique pas uniquement par la condamnation chrétienne du culte des morts ; à la mort et aux morts attachait depuis toujours un danger et une impureté dont il fallait se débarrasser avec différents moyens, une fois la fête terminée (Birkeli 1944 : 170 ; Weiser-Aall 1953 : 12 ; 1954 : 49). Et la violente chasse aux revenants ne semble pas sans relation avec les jeunes à cheval qui frappaient et remuaient toute chose pour ressusciter les forces vitales.

Conclusion

Selon la théorie lancée par Emil Birkeli (Birkeli 1944), les esprits qui reviennent d'un pays des morts situé au ciel, et qui choisissent la voie aérienne, appartiendraient à une époque très reculée, lorsque la crémation était encore coutumière en Scandinavie et pouvait libérer l'âme du corps crémé. Les revenants qui montent de leur demeure souterraine, en revanche, appartiendraient à une époque plus récente, avec l'introduction, au cours de l'ère des migrations, de l'inhumation des morts. Les morts ensevelis auraient été perçus comme plus familiers et plus bienveillants que les revenants volants. Les Scandinaves, dès lors, auraient été partagés entre une tendance nécrophile et une tendance nécrophobe : Ils auraient été particulièrement accueillants à l'égard des morts de la lignée, dont on pensait qu'ils veillaient à la prospérité de leur ancienne demeure ; et plus hostiles à l'égard des morts dont on ne connaissait plus les noms et qui semblaient ne venir que pour punir et voler. Au dernier stade, les ancêtres auraient donné naissance aux petits bonhommes au bonnet rouge à qui on sert encore aujourd'hui de la bouillie de riz dans la grange ; alors que les morts sans nom auraient dégénéré en cette suite

d'esprits démoniaques, de chevaux et de boucs de Noël qui finissaient peu à peu comme des figures grotesques de carnaval.

Fig. 16. La suite de Noël. Imaginée et peinte par le Norvégien Nils Bergslien (1853-1928). Il a remplacé l'atmosphère sinistre par de l'humour qui était sans doute une composante importante de ces cortèges bariolés.

Si, en effet, il s'agit de deux classes d'êtres surnaturels avec chacune une fonction particulière dans l'économie agraire, on pourrait aussi lier la première à la terre cultivée, l'*innmark*, et l'autre à la friche, l'*utmark*, distinction fondamentale, presque mythique dans l'ancienne Scandinavie. La punition la plus sévère que l'on pût infliger à un criminel était la proscription qui le reléguait à la friche où, dépossédé des droits de l'homme et abandonné aux forces de la nature, il serait pour ainsi dire réduit en bête sauvage ; alors que le défrichage était considéré comme un acte sacré et la terre cultivée comme sacrée avec pour centre le siège du maître dont l'ancienne législation assurait le statut inviolable. On aurait donc d'une part le défricheur comme dieu tutélaire, avec sa suite de génies de la terre cultivée, tous invités à partager au coin sacré le repas de Noël, et qui assuraient de là la prospérité de la *culture* ; d'autre part les esprits et démons de la *nature* dont il fallait se défendre et que l'on voulait à

tout prix tenir à distance lorsqu'ils venaient réclamer leur dû, des forces incontrôlables, à la fois destructrices et vivifiantes.

Partout dans le monde agricole, le solstice d'hiver est le hiatus qui assure le cycle de la culture aussi bien que de la nature. Les célébrations liées à cet événement sont immémoriales et insondables avec des sédiments séculaires sinon millénaires, mais en Scandinavie déjà en grande partie effacées. Leur interprétation dès lors est difficile. Mais dans la mesure où elles survivent ou sont décrites, on voit qu'elles se ressemblent d'un pays à l'autre, même entre des pays aussi éloignés que la Roumanie et la Scandinavie. L'étude comparative des vestiges de traditions anciennes peut nous renseigner sur leur motivation fondamentale et sur le sens à donner à maint détail.

Dans cette perspective la Nativité semble un rajout assez récent dans la célébration de Noël. Et elle trouve sa justification davantage dans la conception cyclique de mort et de renaissance, d'importance vitale dans l'agriculture, que dans l'eschatologie linéaire de la théologie chrétienne.

Littérature

Birkeli, Emil (1938) : *Fedrekult i Norge. Et forsøk på en systematisk-deskriptiv fremstilling*, Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, No. 5, Oslo

----- (1943) : *Fedrekult. Fra norsk folkeliv i hedensk og kristen tid*, Dreyer, Oslo.

----- (1944) : *Huskult og hindisighetstro. Nye studier over fedrekult i Norge*, Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, No. 1, Oslo

Bö, Olav (1974) : *Vår norske jul*, Det norske samlaget, Oslo.

Celander, Hilding (1928) : *Nordisk jul*, I: *Julen i gammaldags bondesed*, Hugo Gebers förlag, Stockholm

Eike, Christine N. F. (1980) : "...", in *Norveg. Journal of Norwegian Ethnology*, 23, Universitetsforlaget. Oslo-Bergen-Tromsø.

Eliade, Mircea (1951) : *Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Payot, Paris.

Feilberg, H. F. (1904) : *Jul, Allesjælestiden, Hedensk, kristen Julefest*, I-II, Copenhagen

Helland, Anders (1900) : *Norges land og folk*, VIII. Kristiania.

Lid, Nils (1928) : *Joleband og vegetasjonsguddom*, Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, No. 4, Oslo.

- (1933) : *Jolesveinar og grøderikdomsgudar*, Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, No. 5, Oslo.
- Olrik, Axel og Hans Ellekilde** (1951) : *Nordens gudeverden*, II: *Årets ring*, G. E. C. Gads Forlag, Copenhagen
- Weiser-Aal, Lily** (1953): *Julehalmen i Norge*, Småskrifter fra Norsk Etnologisk Gransking, Norsk Folkemuseum, Oslo.
- (1954) : *Julenissen og julegeita i Norge*, Småskrifter fra Norsk Etnologisk Gransking, Norsk Folkemuseum, Oslo.

L'élevage des moutons dans les Carpates Orientales – Roumanie – Région du Maramureș – quelques attestations de l'ancienneté et des présences contemporaines *

*Dr. Mihai Dăncuș,
Muzeograf Ioana Dăncuș
Muzeul Maramureșului,
Sighetul Marmăției*

Maramures est la plus grande dépression des Carpates Orientales: Le Pays du Maramures ou Terra Maramorosiensis, dénomination sous laquelle cette région est connue au Moyen Age ayant une surface totale de 10.354 kilomètres carrés. Actuellement, il y a comme frontières pour le Maramures contemporain, la partie gauche de la rivière Tisa, c'est-à-dire 3.381 kilomètres carrés, le restant de son territoire, après la première guerre mondiale, a appartenu à la Tchécoslovaquie, et après la deuxième guerre

*Des moutons aux pâturages
dans les montagnes du
Maramures*

mondiale, à l'Ukraine. La région est située au nord des Carpates Orientales qui sont marquées par le massif Rodna, les Carpates Volcaniques du nord et les montagnes de Maramures. La limite du nord de cette région est surposée par la frontière avec l'Ukraine, frontière marquée par la rivière Tisa. Le relief est varié avec des cotes et des vallées, avec des près des rivières, les sommets des montagnes. Le point le plus bas est Sighet, à 204 mètres altitudes; la plus grande hauteur est constituée par le sommet Pietrosu Rodnei - 2303 mètres.

Les montagnes de Maramures se constituent dans des chaînes montagneuses avec des hauteurs de plus de 1500 mètres, traversées par des vallées et marquées par des lacs. Dans ces montagnes, depuis des siècles, on pratique le pacage, depuis le printemps jusqu'en automne; ces montagnes sont parsemées avec des bergeries de moutons, des troupeaux de vaches qui ont changé leurs « endroits d'été », et « les chemins des moutons » sont gardés depuis le

XIVème siècle, quand ces endroits sont consignés pour la première fois dans les documents.¹

* * *

Les vestiges archéologiques et les documents historiques mettent en évidence, dès les temps éloignés, pour la région ethnographique du Maramures comme source de l'existence, l'économie de type agricole et pastorale d'où se sont développés les métiers des artisans et les industries paysannes qui pourront satisfaire (sous l'aspect des outils) les nécessités du travail aux champs, du travail de la matière première et de l'élevage du bétail.

A coté de l'agriculture, l'élevage du bétail, et particulièrement l'élevage des moutons a été et en est encore (de moins en moins à présent), l'une des occupations de base du paysan de Maramures.

Les coutumes diverses liées à cette occupation aussi bien qu'une multitude de pratiques magiques ont été gardées jusqu'à nos jours et constituent des preuves de l'ancienneté de l'élevage des moutons et de l'élevage du bétail dans cette région. Nous voulons en

*Bergerie à Sugau (Vadu Izei, Maramures),
la traite des moutons – dans premier plan –
un petit autel auquel la cure tiendra la*

rappeler : le rituel de l'allumage du « feu vif » à la bergerie ; les incantations pour la santé des animaux ; le rituel de l'arrosage des moutons avec l'eau avec laquelle le patron de la bergerie a lavé les seaux dans lesquels on a trait le lait ; le rituel du tour (qu'on fait trois fois) de la bergerie, ayant à la tête le plus viril berger, qui agite son pantalon au but d'un bâton, pour que les femmes ne

* Lucrarea a fost prezentată la « Conférence Internationale MUSEUM VIVIUM IV PATURAGE AUX CARPATES » organizată de Le Musée en plein air à Rožnov pod Radhoštěm, International Council of Museum, Association Internationale des Musées d'Agriculture, Paturage aux Carpates, 19ème - 23ème Septembre, 2006, Republiquet Cheque

¹ **Dăncuș Mihai**, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986 Ibidem, op. cit., p.

regardent pas vers les moutons, mais vers sa virilité; si l'une des femme est pendant ses règles, elle devient dangereuse pour la production de lait.

Nous considérons que, pour la recherche et la classification du problème de l'ancienneté de l'élevage des moutons et des cultures des régions hautes des montagnes du Maramures, une recherche interdisciplinaire est nécessaire pour en relever aussi des aspects archéologiques.

La multitude d'endroits pour établir une bergerie dans les montagnes (où il y a une végétation spécifique), est l'une des preuves de la pérennité des bergeries dans les mêmes endroits. Les chemins des moutons sont les mêmes; ils sont identiques avec ceux qui ont été consignés dans les documents du Moyen Age.

Les premières attestations écrites concernant l'occupation de l'élevage des moutons dans les montagnes de Maramures sont du XIVème siècle; ces documents consignent leur présence, les montagnes avec leurs chemins, mais aussi leurs propriétaires, les divers litiges entre les propriétaires. Les pâturages alpins où on organisait des bergeries pour l'été apparaissent dans les documents sous la dénomination de « loci estivales » ou « descensus in alpinus » (endroit pour y rester en été).¹

Comme typologie, l'élevage des moutons du Maramures peut être classifié en « batterie agricole » ayant une bergerie à la montagne, et « le battage des foins ». ²

L'archéologue Radu Popa, qui a fait une monographie du Maramures du XIVème siècle qui a à sa base la recherche des documents et des fouilles archéologiques, en interprétant les documents de l'époque, constate que « . . . la spécification des endroits où on établit la bergerie pour l'été, la dénomination expresse de certaines montagnes pour ce but ou *la frontière* des villages, même quand cette partie de la frontière ne fait pas unité avec le foyer du village respectif, nous détermine à regarder l'élevage des moutons comme une branche très importante d'une économie sédentaire mixte qui s'est adaptée aux spécificités géographiques et aux ressources naturelles de la région ». ³

Nous voulons donner, pour continuer, quelques informations très intéressantes sur le nombre des moutons qu'un village avait, ainsi

¹ **Ioan Mihalyi de Apşa**, *Diplome maramureşene din secolele XIV-XV*, p. 53, 75; **Radu Popa**, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Bucureşti, 1970, p. 126

² **Romulus Vuia**, *Studii de etnografie şi folclor*, II, Bucureşti, 1980, p. 255, 272

³ **Radu Popa**, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Bucureşti, 1970, p. 126

comme cela résulte d'un document du milieu du XVème siècle. Ainsi, le diplôme du 16 janvier 1451 dans lequel on parle de la commune de Ieud, située sur la Vallée de l'Iza, parle de 9 bergeries.¹

Nous pouvons être d'accord avec le commentaire vis-à-vis des 9 bergeries: « à une moyenne de 200-300 moutons de chaque bergerie, on totalise 2-3000 moutons pour un seul village. Même en tenant compte du caractère approximatif du calcul et de la date de l'information, le nombre des moutons qu'on détenait au XIVème et au XVème siècle par 100 villages de Maramures devait être impressionnant ».²

Les documents du Moyen Age abondent en dates de ce genre. Nous y présentons un autre qui atteste « le don des moutons » comme modalité de prestation en 1360 : . . . « proventibus quinquagesimalis », ce que I. Mihaly (celui qui a publié ce document), considère que « c'était la contribution à laquelle ont été soumis les domaines roumains pas seulement en Hongrie (Le Royaume Apostolique), mais aussi en dehors de celle-ci, on donnait la cinquantième partie de leurs produits, c'est-à-dire par exemple, de cinquante agneaux, on donnait un etc. »³

*Cabanon d'une bergerie dans les Montagnes de Maramures
et l'inventaire spécifique*

Un autre document/diplôme du 14 octobre 1499 spécifie : « En ce qui concerne la réclamation des nobles présentée au Roi Vladislav

¹ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 356-357

² Radu Popa, *op. cit.*, p. 126-127

³ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 40, nota 2 ; Alexandru Doboș, *Datul oilor (Quinquagesima ovium)*, *Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, București, 1927, p. 9

sur le fait que, dans la montagne de Sideu, les nobles Lazar et Stefan cel Mare de Vad et Ioan Gherhes de Sarasau on eu deux déménagements ou des bergeries d'été pour lesquelles le noble Taczay se querelle avec Bartholomeu Dragfy. Dans les montagnes de Furmolza (Frumuseanca), Ioan Bank et un autre Ioan Gherhes de Sarasau avaient eu quatre déménagements dans les grandes montagnes. Ceux-ci ont utilisé en paix ces montagnes jusqu'à la mort du roi Mathya, et ils ont eu des privilèges, mais ils les ont perdus quand les hommes envoyés par Stefan, le voïvode de Moldavie, ont pillé et ont brûlé les villages (les actes n. n), et pour cela ils prient le roi de leur restituer ces montagnes ».¹

Nous devons expliquer ces textes et ces notions ethnographiques et I. Mihaly le fait ainsi : « *Allodium sive statio aestivalis pecorum vel hospicium vulgo Zallas* »__correspond à l'expression toujours latine: *descensus vel caula ovium*, ce qui signifie une bergerie d'été, c'est-à-dire l'endroit pour les moutons et la maisonnette du berger; le mot » *descensus ovium* « signifie le terrain de pâturage nécessaire pour un été dans une bergerie et cela signifie le mot *mutare*. Par exemple, la montagne Petriceaua a six *mutai* où peuvent rester six bergeries de moutons ou de vaches, dans une bergerie se trouvant approximativement 500 moutons ».²

Certes, les informations écrites sont nombreuses et elles deviennent de plus en plus nombreuses. Une série de conflits sont consignés concernant la délimitation des montagnes en vue du pâturage, les chemins des bergers jusqu'en haut de la montagne et puis l'accès à la montagne. En faisant un autre saut dans le temps, pour

Le chariot portant l'inventaire de la bergerie

¹ Ibidem, *op. cit.*, p. 628-629

² Ibidem, *op. cit.*, p. 629

nous rendre compte de l'importance de cette occupation dans le cadre de l'économie locale, nous rappelons qu'en 1927 on a inventorié en Maramures les animaux: les moutons - 156.206; les chèvres - 15.000; les vaches - 55.517, dont des buffles - 1363; les porcs - 9.857; les chevaux - 6.242.¹

Nous ne ferons pas une description détaillée de la bergerie de Maramures (elle est visible dans le documentaire annexé qui fait partie de ce matériel). Nous voulons pourtant rappeler sa structure de base: le cabanon, construit en quatre murs avec les bouts des poutres unis dans le système de « chetori » (un système ancien d'unification des poutres aux coins des constructions en bois). Au milieu du cabanon on enfonçait quatre fourches pour soutenir la toiture qui était conçue en deux faces. Le cabanon du berger a une seule pièce où dorment les bergers et où ils préparent le fromage. La cheminée est en pierre et elle est placée au milieu de la pièce. Au fond du cabanon se trouve l'endroit pour dormir, le « prici ». Toujours à l'intérieur, il y avait des étagères sur lesquelles on posait le sel, la farine, et autres.

Devant le cabanon était situé le *Comarnic*, construit sur quatre piliers prévus avec la toiture en deux pentes². Une bergerie compte aujourd'hui aussi environ 400-600 moutons.

Pour avoir une image sur l'élevage des moutons traditionnel qui a presque les mêmes formes de manifestation même de nos jours, nous voulons relever son cycle annuel. Ainsi, en automne, le jour du Saint Dumitru (le 26 octobre), on libérait (on congédiait) les bergers et on engageait les bergers pour l'année prochaine.

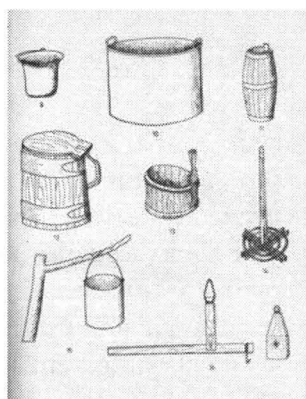
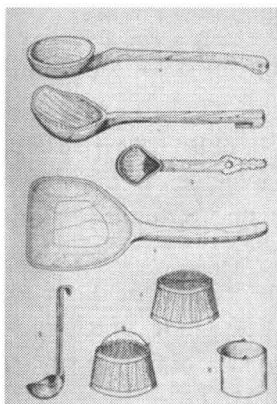
C'est le temps pour discuter sur les modalités de passer l'hiver des moutons. L'association se faisait sur des critères de parenté et/ou en rapport avec l'emplacement de leurs propriétés dans le voisinage des pâturages. Les pâturages finis, on s'entendait sur la quantité de foin que chaque associé devait donner en rapport avec le nombre de moutons qu'il avait. On devait assurer la nourriture pour les bergers. La quantité de foin est assurée d'habitude jusque le 25 mars.

L'inventaire pastoral compte: 1-5 cuillers en bois (« gavane »), 6-8 seaux (d'habitude en bois, ces derniers temps, en métal), 9 chaudrons (en cuivre), 10 chaudières pour faire bouillir le lait, 11 – *barbanta* – récipient pour les produits laitiers, 12 – *cofa* – récipient pour le fromage, 13 – *cana* – pour mesurer le lait, ayant une capacité

¹ Gheorghe Vornicu, *Maramureșul*, p.13- 14

² Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 255; Tiberiu Moraru, *Viața pastorală în Munții Rodnei*, București, 1937, p. 161-162

de 3 litres, 14 – *jintalau* - instrument pour agiter le lait afin de produire le fromage, 15 - *cujba* (support en bois pour fixer le chaudron sur le feu), 16 – *cumpana* - balance pour peser les produits laitiers.

D'habitude, un berger surveillait environ 80 moutons. Pour un *botei*, (150-200 moutons), on engageait trois hommes: un berger, un aide berger et un enfant. On construisait la bergerie et le cabanon des

La traite des moutons à la bergerie

bergers. Pour les agneaux, on construisait un *tarc*, (parc à moutons), couvert de foin, pour protéger, et qui se trouve dans la prolongation du cabanon. Le printemps, les moutons sont sortis aux pâtures et on ne les trayait pas. Après l'arrivée du printemps, quand il faisait plus

chaud, chaque propriétaire tondait les moutons, bonne occasion pour faire la fête.

Le pâturage au printemps et en automne se faisait dans le système des « *mejde* » de *jos*, de *mijloc* si de *sus* (délimitation hautes, moyennes et basse). Le pâturage du printemps se réalisait sur le *mejdele de jos*, c'est-à-dire dans les alentours du village. Au fur et à mesure qu'il fait plus chaud, ils montaient avec les moutons vers les *mejdele de mijloc*, où ils faisaient le « *ampror* », c'est-à-dire le sevrage des agneaux. A partir du 20 mai, approximativement trois jours avant *ruptul sterpelor* (la séparation des moutons stériles des moutons qui donnent du lait), ils montaient avec les moutons vers les *mejdele de sus*.

On offre du fromage aux enfants présents à la fête de la bergerie

C'est le temps de constituer les bergeries et de faire les préparatifs pour monter les moutons à la montagne¹. Une bergerie est formée de 3-5-7 *boteie* de moutons en rapport avec la sur-face de pâturage. *Gazda de stana* (le maître de la bergerie) est d'habitude celui qui a le plus grand nombre de moutons. Il concessionnait la montagne et les *sambrasii*, (les autres propriétaires de moutons), avaient l'obligation de contribuer eux aussi, à la concession de la montagne, pendant que le maître mettait à leur disposition tous les outils nécessaires (à voir les dessins). *Galetile pentru muls* (les seaux

¹ V. I. Kubijovic, *Păstoritul în Maramureș*, 1934, p. 252

utilisés quand on trait les moutons) appartiennent aux *gazde de botei* (maître de groupe), qui les repartit à chaque berger.

Dans l'endroit où se fait ruptul sterpelor on construit les espaces cloutés pour chaque *botei*, *comarnicul*, la chaumière du devant de la bergerie et les chaumières des coins de tarla (l'endroit où restent tous les moutons); chaque *botei* avait sa *coliba* et sa *strunga* (l'endroit où entre le groupe de moutons pour les traire).

Dans chaque *strunga* il y a deux bergers qui s'occupent à traire les moutons. Avant de commencer à traire, au milieu de la bergerie, on met un sapin orné avec des *colaci* (un pain rond de rituel) et un *strut* (ornement) de fleurs et à chaque *botei* on amenait deux béliers ornés. L'arrivée des moutons qui rentrent du pâturage est annoncée par des signaux spéciaux par des *trimbite* (instrument musical) des bergers. Les moutons étaient conduits dans la bergerie, les *mulgasii* (les personnes qui traient les moutons) avec des seaux à la main s'asseyaient sur des chaises spéciales faites en terre glaise. Le maître de la bergerie leur fait signe, ils se lèvent, ôtent leurs chapeaux et disent une prière. Puis, le maître les conseille d'être honnêtes, corrects, leur souhaite bonne chance aux moutons et un *pontal* criait : « Levez les seaux ! » Alors, ils levaient les seaux, les renversaient pour démontrer qu'ils étaient vides. La traite commence. Chaque *mulgas* apporte son lait et le verse dans une *budaca*, un récipient en bois prévu avec un couvercle. On mesurait le lait avec le *carimbul* (un instrument en bois sculpté en tant de facettes combien de tonneaux il y en avait)¹. Sur le *caramba* on marquait la quantité de lait.

La préparation du fromage

En rapport avec celle-ci, chaque propriétaire de moutons recevra la quantité de produits laitiers afférente. Après avoir fait les mesurages, le maître de la bergerie boit un verre de *tuica* (eau de vie) avec les bergers, avec les propriétaires des moutons et les propriétaires de la *botei* et puis ils se dirigeaient

vers une source. IL y allait avec des seaux et il y mettait de l'eau dans

¹ Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, p. 49 ; Al. I. Giorgioni, *Contribuții la păstoritul din Maramureș*, București, 1936, p. 46, 47, 61 etc.

la *budaca* de chaque berger égale à la quantité de lait que ses moutons ont donnée. Le mesurage se faisait avec la *cupa* (un récipient de 3 litres). Il doit donner le même nombre de *coupe* de farine de maïs pour la nourriture des bergers, proportionnellement avec le nombre de *coupe* de lait. En hiver, il devait apporter une fois par semaine à manger aux bergers. Il est très intéressant le fait qu'au printemps, après la sortie des moutons aux pâturages, la nourriture pour les bergers et les chiens était assurée par les propriétaires des terrains de pâtures comme récompense pour la fertilisation des terrains. Après la traite et la mesure du lait, on organise une grande faite en plein air.

Nous constatons que l'association par *boteie* est une réminiscence des temps anciens, le système d'association parentale. Cette chose peut être très bien observée pendant les fêtes en plein air, qui ne sont que des repas de rituel quand *simbrasii* se groupent par des *boteie*, c'est-à-dire par des familles. Pendant la fête, le berger partageait le fromage aux participants. De ces repas ne pouvaient pas manquer *ceterasii* (les hommes qui chantent). Immédiatement après la traite des moutons, avant d'aller aux pâturages, le maître de la bergerie arrosait les moutons avec l'eau avec laquelle on a lavé les seaux de lait pendant que les bergers entouraient trois fois la bergerie. Cet arrosage est un geste symbolique qui à l'origine était un rite de purification, de fertilité et de fécondité.

Le soir, à la rentrée des moutons, le maître de la bergerie et

La rentrée des moutons de la montagne

Arrivées de la montagne, les jeunes hommes sont attendus par les filles

propriétaires des *boteie* établissaient les charges des bergers. A la couchée du soleil, les participants rentraient dans le village à pieds ou dans leurs chariots pour continuer la fête chez le maître de la bergerie. Les moutons restaient encore au moins deux semaines aux pâturages aux *mejdele de sus* et puis partaient à la montagne. Avant de s'en aller, les moutons étaient descendus dans le village, on les trayait, on fabriquait un fromage qui était partagé aux pauvres. Le départ à la montagne constituait un autre rituel et il y avait une autre petite fête. Les bergers se séparaient de leurs familles, de leurs amis, des filles du village. Les propriétaires des *boteie* les accompagnaient dans leurs chariots dans lesquels ils transportaient tout l'inventaire nécessaire à la bergerie. Ceux qui transportaient la vaisselle à la montagne avaient le droit de laisser gratuitement leurs chevaux.

En même temps avec les moutons, paissent à la montagne aussi les vaches, les beufs, les porcs. Dans la hiérarchie des responsabilités, le *vataful* (le chef de la bergerie) a la plus importante responsabilité. Il doit être équilibré, courageux, fort, il doit avoir du prestige devant les autres.

La vie de la bergerie, à la montagne se déroule d'après des lois non écrites, mais ces lois se sont révélées valables encore aujourd'hui et sont respectées avec rigueur.

En automne, à une date fixée, les moutons étaient descendus de la montagne. A leur arrivée dans le village, ils étaient partagés par des *boteie*, et par des propriétaires, comme au départ. Les bergers ayant leurs chapeaux ornés avec des fleurs, étaient reçus avec grand honneur par tout le village. Ce cycle décrit est valable avec de petites nuances sans importance pour toute la région de Maramures.¹

Certainement, les transformations qui ont influencé la vie de la Roumanie dans la période d'après la deuxième guerre et après la révolution de 1989, ont eu des répercussions dans le sens de l'élevage des moutons. Le nombre des moutons est beaucoup diminué. Il n'y a plus d'intérêt pour cette occupation que pour les familles traditionnelles. Tout est modernisé.

Le film que nous allons vous présenter reprend des éléments traditionnels aussi bien que les éléments modernes, naturels d'ailleurs. Si, au début nous avons présenté diachroniquement quelques dates de l'évolution de l'élevage des moutons dans les Carpates roumaines, voilà que nous avons surpris du développement de cette occupation en synchronisation telles qu'elles apparaissent à la fin du deuxième millénaire et le début du troisième millénaire.

Berger en costume traditionnel, ayant à son chapeau des fleurs de la montagne

P.S. Les photos ont été réalisées par Mihai Dăncuș

¹ La description du processus de l'élevage des moutons a été faite ayant à la base une recherche réalisée par docteur Mihai Dancuș dans les villages Ieud et Vadu Izei et des observations directes de la période d'été des moutons dans les montagnes de Maramures dans la période 1972-1986 et 1991-2000. A voir pour cela Mihai Dancuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, p. 224, des images.

Abstract

SHEPHERDING IN THE ORIENTAL CARPATHIANS – ROMANIA – IN THE MARAMURES AREA – SOME PROOFS OF AGE AND CONTEMPORARY PRESENCE

The area we are speaking about is situated in the north-western part of Romania bordering with the Ukraine. Maramures is the largest depression in the Oriental Carpathians. Ever since the days of yore, in this area, up in the mountains, shepherding of animals was practiced since early spring until late in the autumn. Even nowadays the mountains are studded with sheepfolds and goat pens, harasses of horses and cattle herds, that have neither changed their “summering stations” nor their “sheep routes” since the 14th century, when the first written records appeared and still exist. For the age of this occupation, - namely the shepherding – besides the written documentations, we have the proofs of the very places for summering stations, sheep routes and of the different age old customs like: the lighting of the living fire (which would normally not be let to extinguish since spring until late in the autumn), exorcist ceremonies for the health of the animals, spraying the sheep with water and other magic practices and beliefs like the ones for the animals not to lose their milk, etc. and the ethno-archeological arguments.

As for their types, shepherding practices in Maramures are the so called “agricultural shepherding with sheepfolds in the mountains” and “the shepherding in hay areas”. The annual cycles of the Maramures shepherding would start in spring when the sheep owners make their associations and gather their sheep to make up one sheepfold. This is the time when a special ceremony takes place “barren sheep separation” – that is the separation of good milking sheep from the ones that have little or no milk, and at the same time measurement of milk quantity is performed for each animal in order to decide how much would be given of the produce (cheese) to each sheep owner. The customs linked to these important events are multiple and quite very old. However, we should say that such associations are mainly made on kinship (family relationship) and vicinity. The ritual meal that people have on this occasion is meant to stress this phenomenon, underlining once again the importance of the relationship as an institution in this respect too. After this (in two weeks) the sheep are all moved up into the mountains.

One sheepfold would number between 400 and 650 animals. Life at the sheepfold, up in the mountains, would unfold according to unwritten laws, but these, as they are observed by virtue of tradition

have worked ever since times immemorial up to nowadays, and they would not be broken by all means.

In autumn, at an initially agreed date, the sheep come down from the mountains. Everything is accompanied by special ceremonies (receiving of the shepherds in the village etc.). The cycle would end on the 26th of October (Saint Dumitru's Day according to the eastern calendar) when the shepherds are freed and the new shepherds are employed for the next year. This is also the time when the wintering stations are decided for the sheep.

This survey presents the whole cycle with all its specific sequences, including the description of the sheepfolds themselves, the different customs as well as all the inventory of tools used in this trade, the hierarchy of all positions within one sheepfold, etc., etc.

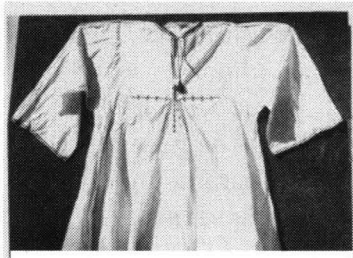
Our conclusions would emphasize the importance of this traditional trade, which as it used to be, is still here with us today at the beginning of the third millennium, with its same traditional structure and forms, with very few, otherwise natural innovations added. The ever decreasing number of animals, especially of sheep, the ever higher costs of hiring shepherds, the ever more difficult marketing of products (cheese, wool, meat) are more and more visibly reducing the scale of this occupation in the local economy. The transition through which Romania passes since the Revolution has created a state of bafflement which has, and surely will have unforeseen consequences, mostly under the perspectives of the ever spreading globalization.

Prestigiul unei străvechi ocupații – păstoritul – reflectat în portul popular

Muzeograf Georgiana Onoiu

„Este specifică imaginea păstorilor români din marile centre pastorale ale Carpaților, care pleacă la drum lung cu un „țol” aruncat peste umeri, cu o alură maiestuoasă, cu picioarele îmbrăcate în cioareci și învelite în obiele.”

(Elena Secoșan, Paul Petrescu – **Portul popular de sărbătoare din România**)

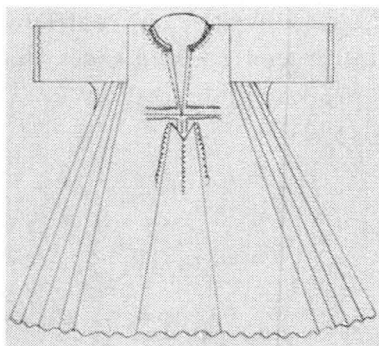

Cămașă cu barburi

Prin prisma ocupațiilor tradiționale, păstoritul a deținut și deține un loc de seamă, atât în domeniul material – instrumentar, arhitectură, vestimentație – cât și cel imaterial – nedei, sâmbra oilor, așadar planul spiritualității și al comunicării la nivelul simbolului și gestului ritual.

Este firesc să vorbim de **portul popular păstoresc sau păcurăresc** în zonele unde condițiile climatice au fost favorabile apariției și dezvoltării acestei ocupații ale țărânului român. Printre cele mai reprezentative zone pentru această ocupație amintim Mărginimea Sibiului, Vrancea, Bran, Muscel, Valea Jiului, Maramureș.

Există în portul popular românesc diferențieri, unele materializate în piese vestimentare specifice, marcând apartenența la o anumită profesie sau ocupație.

Cămașă cu barburi - croi

Pe lângă celelalte obiecte de port, apar în hainele păstorilor piese tipice acestei activități: bitușa, gluga, chepeneagul, sarica, guba, cămașa cu barburi, chimirul, traista, opincile cu gurgui etc., cu explicații de natură practică dar și apotropaice despre care vom discuta în cele ce urmează, cu aplicare în zonele mai sus amintite.

Sursele arhivistice vorbesc despre existența acestor piese, specifice unei ocupații prioritare în țara noastră: la jumătatea secolului al XVIII – lea, **Johannes Troester**, subliniind originea romană a portului popular românesc, descrie tipul de **cu barburi**, purtat pe o arie extinsă din vestul și sud – vestul Transilvaniei, cu deosebire în zonele pastorale, trecută și în sudul Carpaților, odată cu populația de ungureni.

În **Chronicum Pictum Vindobonense** este descrisă bătălia de la Posada, când regele Carol Robert de Anjou este înfățișat retrăgându-se din calea arcașilor români, „îmbrăcați cu cămăși de pânză albă, încinși cu curea, cu cioareci, opinci și sarici mițoase cu mâneci lungi, purtate pe spate, întocmai ca păstorii mărgineni din zilele noastre.”¹

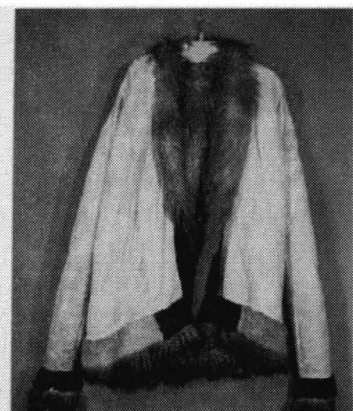
Mărturii importante reprezintă de asemenea stampele lui Michel Bouquet, tablourile lui Barabas, cele ale lui Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Theodor Aman, Gheorghe Tattărăscu.

Două secole mai târziu, Frank Valentin, un sas din Reghin, desenează costume păstorești formate din cămăși scurte, strânse cu șerpar, cioareci înguști, căciuli înalte și cojoace mițoase.

În satele de munte, unde ocupația principală este păstoritul, sunt mai numeroase hainele din blană, pieptarele și cojoacele, ca mod de afișare a schimburilor culturale cu Transilvania.

Bitușa, piesă de port specifică Mărginimii Sibiului, are o dublă funcție: pe de o parte se folosește ca acoperitoare, iar datorită amplitudinii mâneclilor, este utilizată ca așternut.

Păstoritul în Vrancea a reprezentat una din cele mai importante ocupații, astfel că și astăzi, urme ale acesteia se regăsesc în spațiul locuințelor tradiționale, decorate cu tipare de caș sau „păpușare” și turte plate, rotunde, de „caș sărat” care se atârnă ca podoabă de grinda

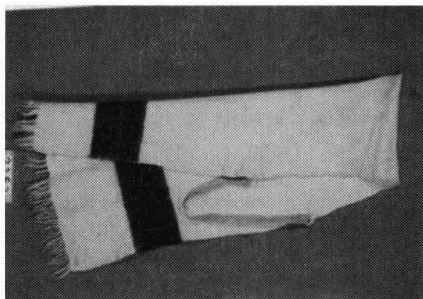
Bitușa Sibiu

¹ **Secoșan, Elena**, *Glugă Nereju*

Petrescu Paul – *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984, pagina 12

odăii¹. Tot de viața păstorească se leagă și una din cele mai importante creații ale folclorului românesc, anume Miorița.

Cămașa înnegrită are scopul impermeabilității pe timp de ploaie, căci nu înnegrirea în sine se urmărește în acest proces, ci gresarea fibrelor țesăturii.

Punerea în relație a costumului păstoresc cu cel vrâncean își găsește explicația în însuși faptul că portul acestei zone etnografice este unul de munte, păstoresc.

Gluga, din latinescul *sagulum* reprezintă prin excelență o piesă de port folosită de păstorii din toate regiunile țării. Despre ea găsim

referiri în documentele care tratează monumentul *Columna lui Traian*, subliniindu-i vechimea și funcționalitatea.

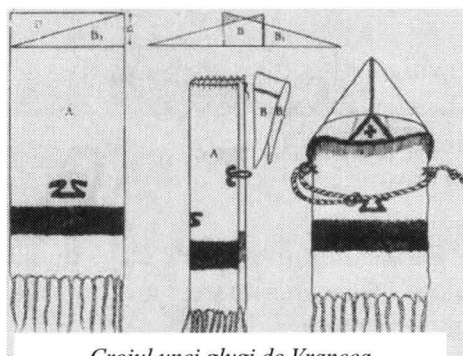
După cum arată și Florea Bobu Florescu, această piesă are o arie întinsă de răspândire „la popoarele romanice, până în Spania, întâlnindu-se și în Balcani.” Documentele atestă faptul că la începutul secolului al XVIII – lea, la Cislădie s-au confecționat mari cantități de

glugi din pănură albă. Piesa de dinaintea glugii era un țol alb, care îi proteja pe păstori de frig și ploaie.

Funcționalitatea glugii nu se oprește la apărarea corpului de intemperii, ci ea folosește și ca traistă pentru depozitarea și transportarea merindelor.

Rolul apotropaic este observat prin prezența ornamentelor – coarnele berbecului pe cap, iar la poale avem deco-

ruri geometrice (romburi, S - uri) care fac legătura cu spațiul cosmic. Pot fi citite și ca simboluri ale însemnelor păstorești zonale.

Croiul unei glugi de Vrancea

¹ **Bobu Florescu, Florea** – *Portul popular din Țara Vrancei*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1958, pagina 7

Gluga apără capul de ploaie și, prin lungimea ei protejează îmbrăcămintea, mai ales partea din spate. Glugușul se obține prin croirea a doi clini care se îmbină invers de cum au fost croiți. În acest fel se obține o proeminență a glugușului care acoperă capul. Același tip de croi este folosit și în Doftăna, județul Bacău.

În Mărginimea Sibiului și în Pădureni se întâlnește gluga fără capișon în clini, putem astfel observa superioritatea realizării tipului de glugă din Vrancea.

Pe glugă apare broderia în formă de cruci, denumită local „floare”.

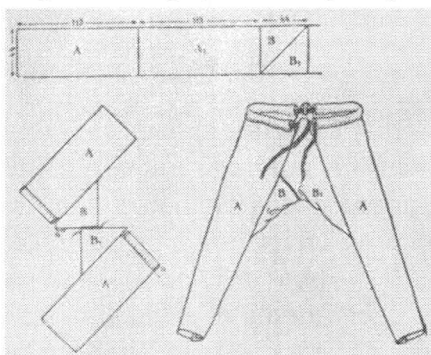
Pe foaia glugii se întâlnește totdeauna un ornament asemănător unei potcoave – „cârligu”. Nu se știe cu precizie semnificația cârligului, considerăm totuși că este în strânsă relație cu profesia de păstor.

Drept prezența cămășii cu barburi – mocănească sau ciobănească – la păstorii români, mai cu seamă cei sibiieni există mărturii scrise, începând cu jumătatea secolului al XVII – lea.

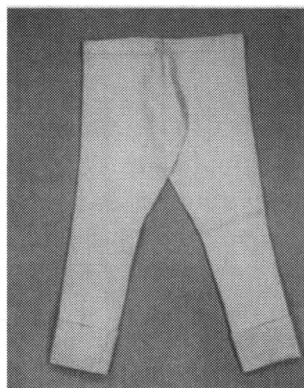
Cămașă pastorală din Transilvania, cu barburi, croială specială, este obținută prin introducerea unui clin ce conferă lejeritate și libertate de mișcare ciobanilor și formează prin cusătură litera M.

Costumul „ungurenesc” bărbătesc a fost înțeles ca un port profesional păstoresc, răspândit în zona musceleană, vrânceană, în Gorj, la toți păstorii, indiferent că sunt ungureni sau nu. „Însemnătatea cămășii ungurenilor din Gorj – cămașă cu barburi sau cu cruce – este aceea dată de vechimea pe care o are la românii din Transilvania, indicând un fond comun destul de îndepărtat al costumului tradițional românesc, apărut și dezvoltat în condițiile istorico – etnografice.”¹

Dacă la început țăarii au fost considerați o piesă de port obișnuită, odată cu apariția

Croiul țărilor fără față

Țări Vrancea

¹ Stoica Georgeta, Vasilescu Virgil – *Portul popular din Gorj*, Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Gorj, 1971, pagina 122

pivelor de îngroșat ei devin piese de port păstoresc.

Îțarii fără față pot fi purtați de păstori dar și de lucrătorii la pădure și noaptea, tocmai datorită clinilor care asigură o lărgime uniformă în față și în spate, de aceea mai poartă și denumirea de „îțari de noapte”.

Lucrată din două foi de „sarică”, țesute din lână țurcană seină și cusute mai înainte de a fi date la dârste, apoi mânecile, bucata de la margini, potrivită anume pentru a avea ambele părți în față, noduri și gulerul, **sarica** este o piesă străveche, prezentă în sudul Transilvaniei.

Șuba de zeichi sau gheba este o piesă lungă, cu sau fără mâneci, purtată de ciobani peste cojoc, pe vreme de ploi îndelungate. Cojoacele vechi mocănești erau lungi, lucrate din șase piei și purtate adeseori cu lână în afară.

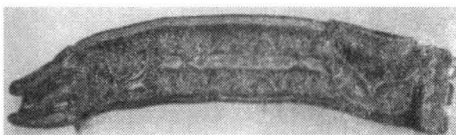
Este demnă de remarcat asemănarea dintre piesa cu numele „cojoc scurt” și „bitușa” din Mărginimea Sibiului, având pe margini, la mâneci și la poale tivitură de miel negru cu mițul în afară. Astăzi, în portul păstoresc apare bunda.

Prin modul de viață se schimbă și costumele, care se adaptează cerințelor create de apariția unor noi condiții social – economice.

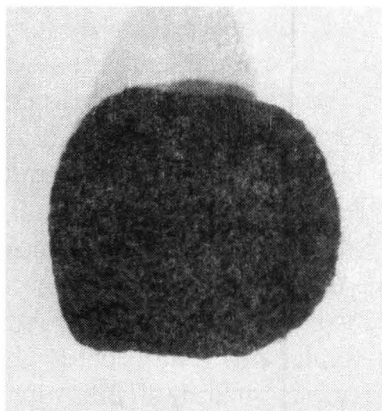
Parte integrantă a portului păstoresc, **gubele** sunt atestate în izvoarele arhivistice.

Sunt foarte valoroase pentru ciobani pentru faptul că sunt foarte călduroase, propice pentru frigul de la munte dar și pentru aspectul bogat, fastuos pe care îl dau purtătorului.

Un element component al costumului este chimirul, care, pe lângă funcția utilitară – de depozitar și susținere a mijlocului – o deține și pe cea estetică, decorate fiind cu motive florale și geometrice. Peste cămașă, păstorii musceleni încingeau cureaua lată în care puneau banii, amnarul, cremenea, briceagul, iasca, punga cu tutun, iar peste aceasta mai puneau „praștia”, o curea îngustă și lungă de 3 – 4 m, bătută cu ținte.

Chimir

Căciula mocănească – Mărginimea Sibiului, Sebeș, Valea Jiului, plaiurile Branului, zonele subcarpatice ale Olteniei, Munteniei, Vrancea, Valea Dunării ajunsă acolo odată cu ciobanii mocani. Dacă până la 1900 păstorii purtau părul lung, mai nou ei poartă doar mustață. Pe cap poartă căciuli cu fund și cu „gurgui” iar vara pălăria „țuțuenească.”

Fundul este mai mare decât baza sau gura căciulii și se croiește dintr-o fâșie dreaptă, care este crestată din loc în loc în partea de sus pentru a insera mici clini care dau o formă evazată căciulii.

Explicația funcțională a acestei forme de căciulă este dată de obiceiul ciobanilor de a pune căciula sub cap când dorm, în loc de pernă.

Straia sau straița dublă – desagii – este folosită atât pentru transportarea merindelor cât și ca acoperitoare pe vremea rea. Pe lângă aceste funcții, traistele aveau și un decor aparte, integrat în specificul ocupațional: brăduți, coarnele berbecului etc.

Tot piese de port păstoresc sunt considerate și opincile cu gurguiul într-o parte. Această asimetrie a croiului opincilor împiedică roua sau apa de pe iarbă să se prelingă printre muchiile gurguiului, reprezentând o bună modalitate de adaptare la condițiile climatice.

Închegat ca un port de munte cu multe elemente pastorale specifice în general regiunilor unde păstoritul a cunoscut o mare amploare, portul popular din zona Branului s-a menținut aproape neschimbat.

Prin păstorit se explică forma vechiului costum brănean, în special la bărbați, cât și unele asemănări cu cel al „țuțuienilor” din părțile Sibiului, cu care brănenii se întâlneau prin fenomenul de transumanță. Modul de viață al anumitor comunități dă sens apariției sau dispariției anumitor elemente, în funcție de nevoile de supraviețuire.

Păcurarii poartă cămăși cu mâneci largi, din pânză de flos – în – sau de „groasă”, cioareci sau ȋtari cusuți de mână din dimie adeseori nedată la puiă. În picioare aveau obiele, călțuni din dimie albă sau opinci din piele de vacă legate cu nojițe din păr de vacă sau de cal. Pieptarul, cojocul, sarica de lână și gluga constituiau în trecut și mai

Cojoc Năsăud

constituie și astăzi, sporadic ce-i drept, piese din portul păstoresc de munte.

Păturica sau procovița, de la cuvântul sârb „pokrovac”, țesută din lână era folosită pentru pus pe cal sau pe pat.

Tot pentru munte, la stână sau la pădure, pe Valea Jiului se poartă o pelerină păcurărească, numită „chepeneag” care protejează tot corpul prin dimensiunile impresionante.

Portul păcurarilor din Maramureș avea și are pe lângă elementele comune, unele piese profesionale. Spre exemplu, „pălăria păcurarului nu este confecționată din paie ci din păr, cu pană dreaptă și lată și cu tichie mică.”¹ Pentru păstrarea formei dar și pentru protecție, se recurgea la metode cu valențe apotropaice: pentru integritate, pălăria se impregna cu sânge de miel sau ied, iar pentru a fi impermeabilă, se trecea printr-un amestec de unt, miere de albine și rășină.

De asemenea, cămășile și gatiile sunt „cernite”. Ele se introduc într-o fiertură din scoarță de arin cu vopsea neagră sintetică. După ce se răcesc, „smolencile”² – cum sunt numite aceste piese, se limpezesc în apă rece. Odată cu urcarea la munte, hainele mai sus amintite erau unse cu unt topit sau cu seu pentru a fi impermeabile și a proteja corpul de insecte.

În cadrul păstoritului, principalele preocupări au fost legate de întreținerea în bune condiții a animalelor, de prelucrare și desfacere a produselor dar și de portul popular, aspecte care au determinat apariția unor adevărate complexe pastorale alcătuite din construcții variate, cu funcționalități bine definite, atât în zona alpină, cât și în zona de fânațe.

Legat de portul popular păstoresc important de menționat este problematica pe nivel ocupațional, aceea de afișare a unor embleme profesionale dar și de recunoaștere în cadrul societății, care aduc în atenția noastră simboluri ce se regăsesc în comuniunea omului cu natura, cu spațiul cosmic.

¹ **Dăncuș, Mihai**, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport Turism, București, 1986, pagina 167, apud Gheorghe Dăncuș, „Portul păcurarilor – smolencile” (manuscris)

² **Dăncuș, Mihai**, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport Turism, București, 1986, pagina 167, apud Gheorghe Dăncuș, „Portul păcurarilor – smolencile” (manuscris)

Bibliografie

1. **Bobu Florescu, Florea** – *Portul popular din Muscel*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957
2. **Bobu Florescu, Florea** – *Portul popular din Țara Vrancei*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958
3. **Dăncuș, Mihai**, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport – Turism, București, 1986
4. **Irimie, Cornel** – *Portul popular din zona Branului*, Editura Meridiane, București, 1960
5. **Secoșan, Elena, Petrescu, Paul**, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984
6. **Vuia, Romulus**, *Studii de etnografie și folclor*, Editura Minerva, București, 1980
7. ***, *Etnografia Văii Bistriței*, Piatra Neamț, 1973, coordonator Romulus Vuia

Femeie cu oile la păscut

*Familie de păstori – stampa
Barabas*

La stână

Păstor din Muscel – stampă Bouquet

OIERITUL VOINEȘTENILOR – TRECUT ȘI PREZENT

*Ala Movileanu
Constantin Pătrașcu
Muzeul Satului, București*

Păstoritul pe teritoriul actual al țării noastre, și îndeosebi creșterea oilor, s-a dezvoltat acolo unde condițiile fizico – geografice au fost mai prielnice, respectiv în unitățile de relief cu cele mai bogate pășuni și unde agricultura nu a avut decât o rentabilitate scăzută. Inelul carpatic prin nenumăratele sale depresiuni, a oferit și locuri foarte bune și pentru așezări, îndeplinind la maximum aceste condiții,

Pășuni

chiar dacă nu în egală măsură pe tot întinsul său. Prezența unor largi suprafețe de eroziune, pe lângă pășuni și ierburi succulente, și o serie întreagă de lacuri glaciare – locuri de adăpat turme – posibilitatea de acces, fără eforturi deosebite, prin intermediul plaiurilor domoale, fac din câteva masive ale Carpaților regiuni deosebit de

favorabile pentru pășunat. Cu practicarea păstoritului în aceste zone s-au îndeletnicit cu precădere românii.

Județul Covasna, așezat în partea internă a Carpaților de curbură, include în limitele sale o unitate geomorfologică complexă, cu pronunțate diferențe de altitudine și masivitate, rezultate din mișcările tectonice. Aici se disting două trepte de relief bine individualizate: treapta munților cu altitudine medie cuprinsă între 800 – 1200 m și treapta depresiunilor și

Pășunatul oilor în Munții Covasnei

culoarelor tectonice. Treapta muntoasă se leagă la contactul cu alte județe (Buzău, Vrancea,

Bacău), cu câteva vârfuri și masive care au înălțimi mai mari de 1.200 m (vârfurile: Nemira Mare – 1649 m, Lăcăuț – 1777 m, Manișca Mare – 1676 m).

O activitate pastorală intensă au desfășurat și desfășoară locuitorii așezării Covasna.

Covășnenii au practicat un păstorit transhumant. (A se vedea Harta drumurilor de transhumanță a oierilor din Carpații Orientali, după S. Opreanu). Între sec. al XVII – lea și sfârșitul sec. al XIX – lea turmele lor formate din mii de oi, parcurgeau pentru iernare distanțe foarte mari, spre Bărgan, Dobrogea, Bălțile Dunării, Lunca Mureșului, stepa din nordul Moldovei, Basarabia, ajungând până în Caucaz și în Câmpia Panonică.

*„Mocanii covășneni de la finele veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea erau puțini la număr. Chiar și aceia care se numeau locuitori ai Covasnei trăiau mai mult lângă turmele lor și nu veneau acasă decât la nuntă. Familiile lor locuiau aici aproape toți în case închiriate. Când se apropia Sf. Gheorghe expirau contractele de arendare. Când se întâlneau două femei pe stradă în loc de altă salutare se întrebau: „unde te muți?” sau „când te muți”. (Din **Cronica satului**, monografie, document olograf, aflat la parohia bisericii din Voinești).*

La începutul sec. al XX-lea, cel mai lung drum al lor era în sudul Basarabiei, pentru ca, în deceniul al șaptelea al aceluiași secol, să nu mai depășească în nici o direcție granițele României.

Schimbarea regimului proprietății, impusă de puterea comunistă, a făcut ca păstoritul transhumant să primească o ultimă lovitură. Deși existau în continuare proprietari de oi, numărul acestora era foarte mic în comparație cu perioada anterioară.

După 1989, păstoritul intră într-o fază nouă a evoluției sale care merită atenția cercetătorilor, datorită reconsiderării dreptului

asupra proprietății, a libertății exercitării profesiilor și a libertății economice.

În prezent, ciobanii covășneni nu mai practică un păstorit transhumant de amploare. În foarte puține cazuri, în iernile deosebit de reci ajung cu turmele în văile Mureșului sau Târnavelor. Se

înregistrează însă tendința de pășunat de iarnă, atâta vreme cât timpul

o permite, în unele regiuni intens agricole, situate la distanțe relativ mici, miriști și porumbiști, locuri de pe care s-au recoltat varza și sfecla de zahăr.

Localitatea Covasna atestată documentar în sec. al XVI-lea (mărturiile arheologice surprind începuturile ei încă din paleolitic) are în componență **Voinești**, locuit de români, majoritatea păstori și comuna suburbană **Comandău**, aflată într-o regiune împădurită în care s-a dezvoltat un puternic centru de exploatare forestieră. Cele două localități sunt legate între ele printr-o linie ferată îngustă. „Ocupațiile deosebite ale locuitorilor se împart astfel: secuii sunt buni în agricultură, iar românii, așezați în partea de către munte, s-au îndeletnicit cu creșterea oilor devenind proprietari de turme”. Păstoritul covășnenilor a fost influențat de cel al mocanilor bârsani, alături de care secole de-a rândul și-au purtat turmele.

Trecem în revistă aici principalele trăsături ale acestui tip de păstorit transhumant, cu vărat la munte și iernat la câmpie, evidențiate și de Romulus Vuia la jumătatea sec. al XX-lea: așezările aparțin categoriilor de sate adunate și gospodării cu suprafețe reduse față de întinsele suprafețe utilizate pentru a asigura hrana turmelor de mii de oi, cu toate acestea rezervele de hrană sunt insuficiente față de numărul mare de animale; se practică agricultura pe suprafețe restrânse; ocupația de bază a fost aproape în exclusivitate păstoritul; s-au prelucrat și comercializat intensiv produsele pastorale; sistemul de plată al ciobanilor era în natură; ca o consecință a distanțelor mari pe care le străbăteau cu turmele de oi s-a dezvoltat cărăușia practică cu celebrele „care mocănești”; excluderea în totalitate a femeilor de la stână; marii proprietari de oi nu însoțeau turmele, angajau pentru aceasta personal specializat (scutari, baci); ciobănia se moștenește din tată în fiu.

Până la începutul sec. al XX-lea stâna covășnenilor se aseamănă întru-totul cu stâna bârsănească:

„Stâna propriu-zisă este o construcție solidă și mare, cât o casă, cu pereții din bârne groase și acoperită cu draniță. E lungă cam de 15 – 20 m și lată de 3 – 4 m, cu

Stână de sterpe

trei încăperi aflate sub același acoperiș. Din bățătura oilor intri în

comarnic care spre bățatură n-are perete; din comarnic la stânga intri în stâna brânzei, iar la dreapta în fierbătoare.”

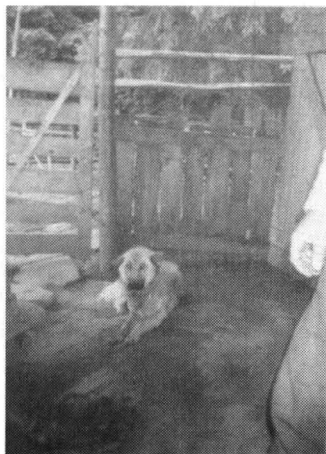
La jumătatea aceluiași secol, stâna s-a separat de celelalte construcții ale gospodăriei pastorale. Are încăperi separate pentru prepara-rea produselor lactate și pentru păstrarea lor. Stânele întâlnite de noi în campania de cercetări din anul 2001 au trei încăperi reunite sub același acoperiș: **fierbătoarea, stâna brânzei și stâna Țoalelor**. (Excepție de la ceastă regulă fac stânele de sterpe.) Țarul cu comarnicul și strunga sunt acum construcții separate ale gospodăriei pastorale, uneori situate în incinte diferite.

Locul unde se amplasează stâna, puțin înclinat și pietros pentru ca apa de ploaie să se poată scurge repede, trebuie să fie ales la margini de poieni și goluri, adăpostite pe vreme de furtuni de perdelele de arbori, cu iarbă fragedă, surse de apă sigure, lemne de foc suficiente.

Stâna este formată din trei încăperi: **stâna Țoalelor** – locul de dormit, unde se află dispuse paturi de-a lungul a trei pereți și o masă înconjurată de scaune; **fierbătoarea** – locul cu vatra unde, pe două crăcane se sprijină cujba de care, cu un cârlig, se agață căldarea pentru urdă ori ceaunul pentru mămăligă și **stâna brânzei** – locul unde se prepară și se păstrează produsele lactate, precum și inventarul stânei. Pereții acestei construcții sunt din scânduri de brad, acoperișul într-o singură apă, iar învelitoarea acestuia, din carton gudronat.

În fața stânei se află o a doua fierbătoare, neacoperită.

Inventarul stânei se compune din: căldare, răvar pentru brânză (mai puțin folosit în zilele noastre), mașina de tocat (folosită în locul răvarului), pânza de crintă (tifon), câni de lapte, hârdaie, ciubăr (închegătoare), crintă, fund de caș, cruce de strecurat, fund de închegătoare, puțină pentru brânză, șteand, găleată de muls, putinei pentru urdă, furci mocănești, făcăleț (mestecău) pentru mămăligă, ceaun pentru preparat mâncarea, lingura de luat (strecurătoare), făcăleț cu vârf de cârpă pentru curățat

bidoanele de lapte, cârjă de mestecat laptele, păpușar, foarfece pentru tuns, tălângi (cioaie pentru cai, vaci și măgari), samar pentru cărat cu măgarul, ciocan de lemn pentru înfipt parii (țepușele) în pământ, bătă, jilău pentru câini și alte unelte necesare în gospodărie.

Covășnenii au crescut întotdeauna oi de rasă țigăie (Ovis hispanica L) cu o carne foarte gustoasă, cu lână scurtă și subțire, ideală pentru confecționarea postavurilor fine.

Carnea de oaie era atât de prețuită în Muntenia și Moldova încât era mai scumpă decât cea de vită.

Turma alcătuită din mânzări și sterpe (mioare, cârlani, berbeci, oi care nu au fătat) urcă la munte pe la mijlocul lunii mai, iar la sfârșitul lui septembrie coboară spre locurile de iernat. Pentru ca mieii să fie înțărcați și să poată urca alături de oile mature, trebuie ca fătăturile să se încheie în luna februarie. Lucrul acesta se obține prin „băgarea berbecilor în turmă” în prima jumătate a lunii septembrie. În restul timpului aceștia sunt separați de oile din turmă.

Ciobanii cunoșteau și mai cunosc încă semnele de manifestare și măsurile luate împotriva mai multor boli la oi: șchiopul, de sânge, gălbeaza, răsfugul, vărsatul, căpiatul, de cârcei, de omag, de nigel, coptul. Pentru multe din aceste boli se iau măsuri preventive: să nu stea în noroiul din târlă, deoarece se îmbolnăvesc de răsfug, să nu fie pășunate în locuri mlăștinoase pentru a nu se îmbolnăvi de gălbează, în timp ce pasc nu trebuie mâunate prea repede sau bătute cu bâta, deoarece se îmbolnăvesc de copt, să nu mănânce omag, bureți otrăvitori, ori plante care pot schimba gustul laptelui. În trecut ciobanii au practicat și o formă de vaccinare prevenită în cazurile în care oile se îmbolnăveau de vărsat: se trecea un ac de argint, în care se pune un fir de ață prin pustulele unei oi bolnave și apoi prin lobul urechii celor sănătoase. Acum, firesc, se apelează la serviciile specializate ale medicilor veterinari.

În scop apotropaic, atât oamenii, cât și animalele trec *peste focul viu*.

Profesorul Gheorghe Vâlsan scria: „A existat până în trecutul recent un obicei păstoresc care a fost pe cât de frumos și ales, pe atât de vechiu, încât desigur trece de vremea nașterii neamului nostru și își are originile în adâncimea timpurilor preistorice. Era obiceiul ca la urcarea la stână, primăvara primul foc să se facă nu cu chibriturile sau nici cu amnarul – care probabil e o unealtă preistorică – ci prin frecarea a două lemne până ce aceste două lemne se aprind. Obiceiul există la popoarele primitive și s-a mai păstrat la noi în munți”.

„De la acest foc viu și nestins se aprindeau toate focurile stâniei. Este considerat viu că se făcea fără scânteie, din făcăciunea lui. ...Trebuie făcut din lemn nefulgerat de către doi tineri „curați”...

Rostul lui este ca oile să nu fie stricate, să nu stârpească, să fie ferite de rele...”

Ciobanii denumesc oile după înfățișare: oile negre – „sârbe”, oile roșcate – „roșile”, oile tărcate – „lăcrămate”, oile alb cu negru – „buzate”, oile albe – „beler”, oile pătate cu alb pe față (botic) – „bucălaie” sau „breze”.

Ovinele se tund între Sfântul Petru și jumătatea lui iulie. Cârlanilor li se lasă din loc în loc smocuri de lână – „floci” – în credința că în aceste locuri le vor apărea pete colorate. Tunsul oilor constituie o probă de măiestrie: trebuie făcut cu deosebită îndemânare, de la coadă spre botul animalului, în așa fel încât lâna obținută să se țină la fel ca o piele.

În vremea când voineștenii mai practicau încă transhumanța, tunsul oilor se făcea înainte de numărătoare, lâna fiind strânsă și îndesată, tare ca piatra, în burdufuri pentru a fi transportată în sat ori în localitățile vecine care se ocupau cu prelucrarea ei. În prezent din cauza prețului foarte mic al lânii, proprietarii preferă să nu o vândă, folosind-o doar pentru nevoile familiale.

Întreaga **activitate a stânei** este coordonată de către baci: el este cel care îi îndrumă pe ceilalți angajați și este răspunzător de prepararea produselor lactate. Lui îi dau ascultare: **mânzarii, sterparii, strungarii**.

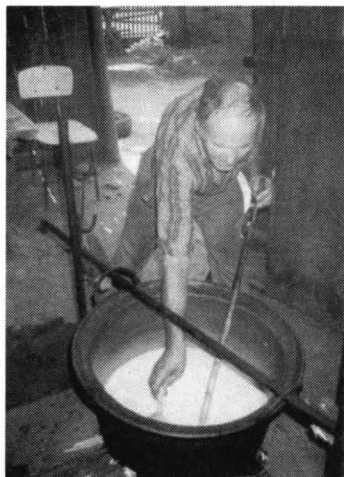
La stânele mari stăpânul turmei angaja un *scutar* care avea doar atribuții administrative și dacă era nevoie punea vâtafi peste mânzărari și *sterpari*.

Cei care se ocupă de creșterea oilor sunt ciobanii – numiți în situații diferite mocani, oieri, păcurari.

Ocupația aceasta se moștenește și astăzi din tată în fiu, majoritatea lor pornind în ierarhia pastorală de la funcția de strungar, deținută din copilărie, până la cea de baci, odată cu ajungerea la maturitate și la căpătarea experienței necesare.

Pentru munca prestată ei erau răsplătiți în bani și în natură.

Alături de ciobani, grija turmei o poartă turmei o poartă câinii. Numărul lor, ca și al păstorilor, variază în funcție de mărimea turmei. Trebuie să fie niște animale curajoase, deoarece primejdia reprezentată de sălbăticiuni pândește turma în orice moment. Un câine bun

*Prelucrarea laptelui,
prepararea urdei la stâna lui*

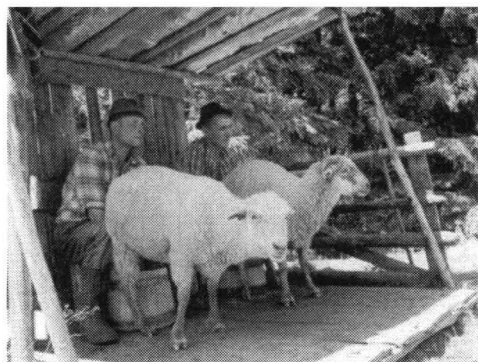
valorează de multe ori cât două sau mai multe oi. Rația lui de hrană a fost întotdeauna alături de cea a oamenilor.

Păscutul oilor este principala activitate a angajaților stânei. Deoarece resursele de hrană din zonă sunt insuficiente, aici s-a dezvoltat un păstorit transhumant care a avut o mare dezvoltare până la jumătatea sec. al XX-lea. Acum drumurile oilor sunt scurte și nu mai depășesc zona Târgului Secuiesc.

Mulsul oilor este o îndemânare deosebită deoarece cantitatea de lapte care se obține la fiecare mulsoare este mică – 500 ml lapte de la o singură oaie. Un bun mulgător poate mulge până la 550 ml lapte la o singură oaie. Un bun mulgător poate mulge până la 150 de oi odată. În vremea când turmele aveau câteva mii de capete se angajau suplimentar mulgători.

Ciobanii covășneni, cunoscuți sub numele de mocani, sunt renumiți pentru fabricarea brânzei de Covasna și a cașcavalului Penteleu, mai la sud, pe unde voineștenii își pasc turmele de oi.

De obținerea produselor lactate se ocupa în exclusivitate baciul. El își pregătea dinainte cheagul pe care îl folosea la prepararea cașului. Pentru propriile nevoi pregătesc brânză pe care o păstrează și o transportă în burdufuri sau vase de doage: șteanduri. Pentru vânzare însă prepară, încă de la începutul sec. XVII – cașcaval, iar din a doua jumătate a secolului XX – telemea, pe care o transportă în putini. Pentru nevoi speciale, sărbători, nedei, pregătea cașul frumos ornamentat în tipar. Produsele lactate erau comercializate de către proprietarii turmelor la târgurile din localitate ori împrejurimi.

*Stână de mulgătoare. Platoul Sărceni.
Mircea Cojan. Comarnic, mulsul de amiază*

Pentru transport s-au folosit de-a lungul timpului măgarii, caii, căruțele și mai nou mijloacele auto.

Portul voineștenilor a fost întotdeauna sobru, asemănându-se în linii mari cu al tuturor mocanilor: cioareci, cămașă, suman, chimir, sarică. În picioare încălțau opinci sau ghetе, iar pe cap purtau pălărie în sezonul cald și căciulă din blană neagră de miel, în cel rece. Ținuta era completată de bătă frumos încrucișată și de fluier acest port este folosit tot mai rar (poate la sărbători). În prezent în picioare încălță cizme din cauciuc, îmbracă pulovere,

cămăși, pantaloni din comerț, chiar și blue-jeans, din portul tradițional păstrându-se doar chimirul, pălăria mocănească, căciula și sarica.

Cităm din **Cronica satului Voinești**: „În timpurile vechi bărbații purtau căciuli țuguiate turtite într-o parte, mai târziu căciuli cu fundul lat, la unii, în special la feciori, cu fundul adus puțin înainte. Vara purtau pălării mari, rotunde, cu ciucuri înapoi, tot așa și feciorii. Sexul bărbătesc începând din copilărie nu-și tundeau părul, ci își lăsau „chică” rotunjită pe frunte. Numai atunci își tundeau „chica” când îi prindeau pentru armată, ceea ce se întâmpla mai mult pe la nunți și jocuri, îndeosebi la Sf. Ilie și Sf. Maria, când coborau de la munte.

Cămășile bărbătești erau lungi până la genunchi, din pânză de casă, cu mâneci largi, iar la partea de jos a mânecii erau cusute „șabace” cu diferite motive, care mai de care mai frumoase, în ață galbenă.

Gulerul era mai îngust, cam de 2 cm și cusut cu fir, încheiat cu baieră cu ciucuri. Acest guler era atașat la cămașă, ca să se poată da jos când se spală cămașa. Încheietura cămășii se făcea cu mâna, cu ață galbenă, cu multă măiestrie.

Unii feciori, când veneau de la munte, în preajma lui Sf. Ilie își înmuiau cămașa în unt topit, în care se punea rădăcina de „ghiumac” și busuioc. Prin acest procedeu cămașa prindea o culoare crem și un miros plăcut. Cu acest fel de cămăși ieșeau unii feciori în horă de Sf. Ilie.

Cămașa o încingeau cu un chimir lat, înflorat, pe sub care de regulă purtau încinse brăie de lână late care prindeau tot pânțelece. Feciorii se încingeau și cu bete cu ciucuri, alese în felurite desene naționale sau cu curele țintuite, purtând în partea dreaptă „ȘOLDAR”, un fel de ștergărel cu cusături frumoase prins la șold.

Bărbații, în timpurile mai vechi, purtau vara un fel de „leibărici” albe din pânză cu „găitane” negre. Pe deasupra îmbrăcau „curtiriul”, un fel de haină tot albă lungă până la genunchi, cusută cu ață neagră.

Copii și flăcăii până la 18-19 ani umblau mai mult în cămașă. Mai târziu locul „laibăricii” albe l-a luat „lăibărica” de postav negru, iar al anteriorului alb „mânecare” mocănești largi.

Iarna purtau cojoace scurte cu flori și cojoace lungi până la pământ, iar lângă oi „sărici” și glugi. Mai purtau cioareci albi din pânură țesuți în casă de femei. Femeile țineau foarte mult ca cioarecii

să fie albi, cu deosebire la sărbători erau ca spuma de lapte, întrebuițând la spălat fel de fel de săpunuri și prafuri.

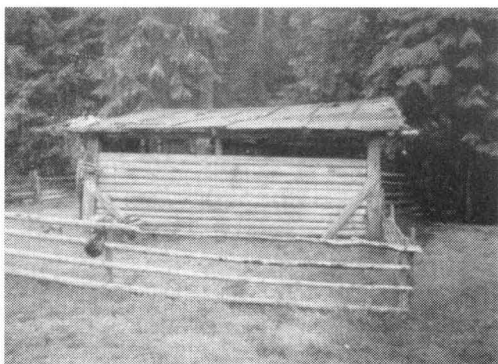
Încălțăminte constă din opinci cu nojițe din păr de cal și cizme - „ciobote“ din piele neagră de capră cu „tureacul“ moale, cu ciucure înainte lung până dinsus de genunchi. Feciorii purtau cizme numai când se însurau; până atunci opinci și ghete”.

Oierii stau la stână din mai până în septembrie. În tot acest timp pot coborî doar o singură dată la Nedee.

Nedeia mocănească oferă spectacolul păstrării în timp a tradițiilor și obiceiurilor oierilor de prin partea locului, a trecerii în revistă a frumuseții portului, dansului și cântecului popular. Momentul de vârf al spectacolului îl reprezintă ceremonialul cererii în căsătorie a fetelor, ca și răpirea mireselor - prilej pentru flăcăi de a arăta, printre altele, îndemânarea lor de a călări caii de la munte. La Nedeia mocănească se poate vedea reconstituită o nuntă ca la străbuni, se poate auzi o frumoasă orație de nuntă și urmări lupte corp la corp între ciobani, toate într-o atmosferă legendară de Mioriță.

Nedeia mocănească (Sintilie) - sărbătoare dedicată ciobanilor, desfășurată după ziua Sfântului Iile, la Valea Zânelor din Voinești, jud. Covasna - reprezintă o dovadă vie a păstrării și transmiterii obiceiurilor mocănești practicate în zonă din cele mai vechi timpuri. Se știa că bărbații, fiind la păstorit, de Sfântul Ilie coborau, mai ales flăcăii, ca să-și aleagă nevestele dintre fetele care, îmbrăcate frumos, se adunau după slujba bisericească într-o poiană. În sunetele muzicii băieții își alegeau perechea cu care dansau apoi toată ziua.

Sărbătoarea debutează prin prezentarea unei nunți tradiționale,

Stâna oierului Mircea Cojan

la care participă toată suflarea comunității.

„Actorii” - îmbrăcați în costum național popular - întruchipează toate personajele unei nunți adevărate, cu toate obiceiurile practicate în zonă: - perechea de miri, perechea de nași, vornicii (sau călăreții), socrii mari și mici, nuntașii; - cursa de cai, cerutul miresei, hora miresei, cochioluitul miresei, descălțatul nașilor, petrecerea.

Perechea de miri se alegea dintre tinerii ce urmau a se căsători în cursul aceluși an, iar pentru tână pereche, această alegere era o adevărată cinste. *Nașii* erau întruchiparea unor părinți spirituali, călăuze pe drumul ales de tinerii căsătoriți.

Momentul cel mai interesant al Nedeii este *cursa de cai*. Se stabilea în prealabil locul de plecare și de sosire; primii trei sosiți câștigau cele trei premii oferite de mireasă. Câștigătorul primea o basma de mătase, al doilea primea cozonac, iar cel de-al treilea, rachiu cu miere.

Participanții - tineri necăsătoriți ofereau, de asemenea, fetelor nemăritate păpuși de caș (pregătite de ei, la munte) iar fetele îi recompensau cu flori de busuioc.

După cursă, întreg alaiul se îndrepta cu chiote spre casa miresei. Aici, are loc *cerutul miresei* de către *vornic*, însoțit de călăreți. *Vornicul* era, în credința populară, „delegatul” marelui în fața socrilor mici, de la care era cerută mireasa. „Cerutul miresei” era, în fapt, o *orație de nuntă*, recitată de vornic, transmisă prin viu grai din generație în generație.

După acceptul socrilor mici de „a oferi” mireasa, se dansează *hora miresei*, împreună cu toți nuntașii. În timpul horei se oferă participanților vin și cozonac, care era rupt și aruncat în cele patru zări.

Urmează *cochioluitul* miresei, obicei care constă în așezarea de către nașă a voalului pe capul miresei, iar pentru amuzament, mirele plasează pe capul miresei tot felul de obiecte: o basma, o pălărie, o lingură etc.

Un alt obicei bine păstrat este *descălțatul nașilor* de către miri. Mirele descălța nașa, iar mireasa, nașul, fiecare încercând să-și dovedească abilitatea. Descălțatul era în așa fel aranjat încât mireasa reușea întotdeauna să scoată prima pantoful.

Nașul, împreună cu mireasa, iar mirele cu nașa dansează în continuare pe paie aprinse, invitând nuntașii la dans și petrecere.

Nedeia continuă cu *trântele ciobănești* și *ridicarea pietroiului*. Pentru a-și dovedi puterea și istețimea (și pentru a face o bună impresie fetelor nemăritate) flăcăii își încătușează forțele într-o trântă ciobănească, câștigător fiind cel care își doboară toți adversarii, primind ca recompensă cel mai frumos berbec. Un alt concurs este ridicarea pietroiului (cu o greutate de 200 kg), câștigătorul primind din partea organizatorilor un miel.

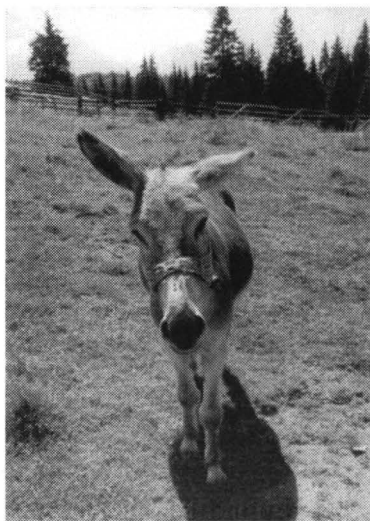
An de an organizatorii se străduiesc să invite artiști și ansambluri renumite de muzică populară care întrețin o atmosferă de sărbătoare.

Concluzii asupra cercetării păstoritului oierilor covășneni

Din punct de vedere etnografic zona Covasna întrunește toate condițiile unei zone bine definite, unde unele aspecte legate de obiceiuri, păstorit, meșteșuguri și tehnici de construcție a locuințelor și anexelor s-au păstrat vii, transmițându-se din generație în generație până în zilele noastre.

Unul dintre obiectivele cele mai de seamă spre care a tins studiul întreprins de noi - după cum s-a constatat în cursul lucrării - este tocmai confirmarea dezvoltării comune și a legăturii organice ce există, în cele mai multe cazuri, între agricultură și păstorit. Studiul de față constituie o încercare mai amplă de a prezenta cele mai de seamă aspecte pe care le-a cunoscut această ocupație la românii covășneni în secolul al XIX-lea, la începutul secolului al XX-lea și până în prezent, pentru a pune la dispoziția cercetătorilor o tipologie riguroasă. Dispariția rapidă a formelor vechi de păstorit, care s-a produs în urma profundelor transformări economice și sociale din cadrul regimului nostru, i-a făcut pe etnografi să-și îndrepte atenția și asupra formelor de păstorit din trecut, acestea având în afară de importanța lor etnografică și o deosebită valoare istorică și lingvistică. Atât în documente cât și în relatările de pe teren ale diferiților autori, sub numele de bârsani se înțeleg nu numai mocanii săceleni, ci și toți ceilalți oieri transhumanți din Țara Bârsei, precum și *"bârsanii din secuime"*.

Cunoscuți sub numele de „bârsanii din secuime” oierii din Covasna-Voinești, Poiana Sărată, Ghelița Mare și Ghelnița Mică au practicat până nu demult păstoritul pendulator, meseria de cioban moștenindu-se ca ciobani la stâna părinților, primind plata în natură.

Măgar la stâna de mănzari a oierului Cojan

Cândva oierii covăsneni aveau 35 de stâne, cele mai multe stâne pentru vânat erau în Munții Vrancei, dar și în Munții Bârsei, Buzăului, Ciucului, Giurgiului, Brețcului și al Pentileului. Adescori oierii covăsneni vărau în aceiași munți cu mocanii săceleni din cele 7 sate și cu țuțuienii. Iernatul se făcea în șesul secuimii și în șesul Țării Bârsei, unde intrau în contact cu săcelenii, țuțuienii și băcănenii.

Drumurile de pendulare a oierilor covăsneni erau cele cunoscute: Bărăgan, Balta Ialomiței și Brăilei, Dobrogea, câmpiile din nordul Moldovei. Mai exista și a doua direcție și anume spre Transilvania, în căutarea pădurilor pentru iernat spre „câmp”.

Păstoritul covăsnenilor s-a mai caracterizat și printr-o înaltă industrializare și comercializare a produselor obținute: caș, brânză, piei, lână.

De prelucratul lânii se ocupau femeile care rămăneau acasă, produsele fiind vândute de bărbații care cutreierau târgurile. Legat de acest comerț s-a dezvoltat cărăușia, ocupația încă vie în amintirea localnicilor. În Covasna și Voinești au existat ateliere și fabrici de scărmanat, spălat și dărăcit lâna, o asemenea fabrică mai păstrându-se în Voinești.

Stâna, în trecut, era organizată în 3 încăperi: fierbătoare, stâna brânzei și stâna oilor, curtea stânei, țarc pentru vaci, coteț pentru porci.

În prezent păstorilor oierilor covăsneni nu mai au amploarea de altădată. Câțiva oieri din Voinești continuă și în prezent străvechea ocupație, vărând în Munții Covasnei (zona Comandău) și iernând în șesul secuimii. Au fost investigate stâna lui Ioan Lazăr (1300 oi, 6 ciobani, 18 câini), stâna lui Emil Oltean, stâna de sterpe a lui Mircea Cojan (pe muntele Pentec, 1400 m), stâna de mânăzări a aceluiași oier (platoul Sărcenilor), cu 300 de oi, 2 ciobani și 16 câini, toate amenajate în zona ocolului silvic Comandău.

Numărul mare de câini este explicabil într-o zonă montană unde urșii, lupii și râșii sunt foarte numeroși.

Oierii investigați își organizează stâna cu două încăperi: stâna brânzii și fierbătoarea, curtea stânei, comarnic, colibele ciobanilor.

Oierii susțin că nu sunt condiții de pășunat, având frecvent conflicte cu autoritățile silvice, lipsa de sprijin din partea statului, prețul scăzut al lânii (100.000 lei/kg) și alte cauze de ordin economic.

Dintre sărbătorile tradiționale cea mai importantă este Nedeia mocănească de Sf. Ilie și Sântilie, care se organizează în Voinești pe terenul propus pentru înființarea muzeului satului. De Nedeie ciobanii

Oierul Mircea Cojan povestind lângă o stână abandonată

coboară pentru 3 zile de la munte participând la întrecerile călărie pe cai și măgari și lupte de trântă, urmate de cântece și jocuri populare.

Localnicii sunt firi de oameni deschiși, sunt dotați de la natură cu staturi uriașe și forță fizică și povestesc cu mândrie despre curajul lor de a se lupta în munți cu urșii care dau târcoale la stâne.

Locuitorii din Voinești își doresc cu ardoare un muzeu al satului lor, consideră că li se cuvine și sunt hotărâți să participe cu munca lor și cu material lemnos la ridicarea acestui muzeu.

Bibliografie:

1. **Butură, Valeriu**, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978;
2. **Butură, Valeriu**, *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, 1989;
3. **Candrea, I. A.** – *Păstoritul, Însemnări, Boli și leacuri la oi*, Oltenia, Cartea I, Fasc. VII;
4. *******, *Covasna ilustrată, geografică și economică, geologică, balneară, medicală, ilustrată, turistică, geologică*, București, 1933;
5. **Densusianu, Ovid**, *Păstoritul la popoarele romanice*, București, 1913;
6. **Dunăre, N.**, *Problema cercetării etnografice a păstoritului, în Știința cercetării istorice*, Cluj, 1956;
7. **Movileanu Ala, Constantin Pătrașcu**, *Salvarea și integrarea patrimoniului cultural din Zona stațiunii Covasna*, Ed. Augusta, Sf. Gheorghe, 2002;
8. **Movileanu Ala, Constantin Pătrașcu**, *Aspecte ale oieritului din Voinești – trecut și prezent*, Revista Datina, august, 2002;
9. *******, *Obiceiuri, credințe, și superstiții legate de focul viu*, Cluj, 1937;

10. **Panaiteanu, P. N.**, *Însemnătatea economică a mocanilor în istoria Țării Românești*, Istoria Arte Grafice, Cluj, 1936;
11. **Radu, Gh.**, *Contribuțiuni la studiul stânilor din România*, București, Tipografia I. N. Copuseanu, 1935;
12. **Rusu, I. I.**, *Din trecutul păstoritului românesc*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1957, 1958, Cluj, 1958;
13. **Vlăduțiu, Ion**, *Contribuții la cunoașterea structurii sociale a păstoritului transhumant în secolul al XIX-lea*, București, 1969;
14. **Vuia, Romulus**, *Tipuri de păstorit la români. (secolul XIX, începutul secolului XX)*, București, 1964.

Reprezentări mitice ale cerbului în colindele românești

Conf. Univ. Dr. Ioana-Ruxandra Frunteletă
Universitatea București

Prin reprezentare mitică înțeleg o construcție culturală care organizează experiențe umane fundamentale în termeni simbolici. Orice reprezentare este o reflectare sau o asumare a realității, incluzând o componentă mentală și una expresivă. Dacă reprezentarea filosofică se exprimă în noțiuni logice, reprezentarea mitică este „condusă” de analogii simbolice, menite să reveleze legăturile dintre lumea percepută cu simțurile și aceea atinsă doar cu mintea, dar nu mai puțin „reală” în viziunea omului marcat de aspirația către sacru - elementul central al oricărei mitologii și care o apropie de religie. De multe ori, simbolurile acționează ca niște punți ce conferă concretețe unor idei care și-ar găsi foarte greu o exprimare conceptuală. Ele exprimă „ceea ce nu poate fi exprimat” și din această perspectivă, narațiunea mitică apare ca un mediu al revelației (cel puțin pentru omul culturilor orale tradiționale).

Cred că, așa cum au afirmat exegeții, esența mitologiei este religioasă și din acest punct de vedere, în cultura populară românească, nu există o delimitare precisă între tradiția precreștină și învățătura creștină. Cazul reprezentărilor mitice ale cerbului în colinde este un bun exemplu de întrepătrundere a elementelor precreștine cu acelea creștine, într-un sentiment religios unitar, aflat sub semnul poeziei rituale.

Alegerea cerbului ca obiect al unei reprezentări mitice frecvente în textele ceremoniei solstițiale a Crăciunului nu este întâmplătoare. Știm de la Mircea Eliade că rolul cerbului în mitologiile și religiile Eurasiei este foarte complex: *măștile de cervidee sunt atestate în Europa din cea mai îndepărtată antichitate până în timpurile moderne. Un „vrăjitor” paleolitic, desenat pe peretele peșterii Trois-Frères din Franța are față de bufniță, urechi de lup, o barbă lungă de capră neagră și o coadă de cal, iar capul, de cerb, e împodobit cu coarne imense* [Eliade (1970) 1980:150-151]. De asemenea, pe ceramica de cult eneolitică din culturile Criș-Starcevo și Boian-Gumelnița apar imagini ale cervideelor [Coman 1986 I:160].

La grecii antici, cerbul *simboliza (...) acea renovatio periodica și universală (...) datorită (...) reînnoirii periodice a coarnelor sale* [Eliade (1970) 1980:157].

Cerbul nu lipsește nici din legendele creștine: mergând la vânătoare, generalul roman Placidus vede o cruce între coarnele cerbului pe care vrea să-l ucidă. Cerbul îi spune că e Hristos și generalul se convertește, devenind Sf. Eustachie [Eliade (1970) 1980:156].

„Culturalizarea” cerbului pornește de la atributele lui naturale. Specia de cerb (*Cervus elaphus*) pe care o întâlnim și pe teritoriul românesc, din Maramureș până în Munții Banatului și Olteniei, provine din Asia Centrală. Cerbul european este un mamifer ierbivor mare (masculul poate cântări până la 350 de kilograme), renumit pentru coarnele lui, pe care și le reînnoiește anual. Oamenii civilizațiilor vânătoarești trebuie să fi fost uimiți de acest animal căruia-i cad coarnele la începutul primăverii și îi cresc apoi, cu până la un centimetru pe zi (una dintre cele mai rapide creșteri de țesut cunoscute în biologie), timp de 100-120 de zile, tot mai bogate și mai ramificate [Mic atlas ... 1977:11-16]. Formați într-o cultură a analogiilor simbolice, ei au echivalat dezvoltarea coarnelor cerbului cu evoluția ciclului solar, astfel încât „razele” de pe capul mândrului stăpân al ciutelor pădurii au început să fie „privite”, prin mentalitatea simbolică, drept semne ale atributelor solare ale cerbului.

Monica Brătulescu identifică următoarele tipuri de texte de colinde în care apare cerbul: 13, *Cerb împodobit cu daruri* (Colindătorii cer îngăduința de a vâna în livezi/ curți un cerb împodobit cu daruri destinate gazdei sau familiei acestuia); 58, *Vânarea cerbului* (Răpus de către vânător, cerbul blestemă în agonie săgeata ucigașă/ își blestemă propriii ochi și urechi, pentru că nu l-au prevenit asupra primejdiei. Uneori, își destinează fiecare parte a trupului unei utilizări: carnea pentru nuntași, coarnele pentru păhărele...); 58a, *Cerbul scapă fugind*; 59, *Cerbul capturat și leagănul* (Cerbul este prins de către vânător. I se așează între coarne un leagăn); 60, *Cerbul legat cu o curea*; 61, *Vânat adus de coarne în curte* (O femeie aduce în curte un cerb/ uneori numai coarnele animalului sunt menționate. Se face apoi elogiul mirelui); 62, *Cerb cruțat din milă* (Vânătorului i se amintește de către cerb că i-a ucis frații. Înduișat, vânătorul cruță cerbul); 63, *Cerb cruțat de vânător în schimbul unei făgăduieli* (Spre a nu fi ucis, cerbul făgăduiește vânătorului o mireasă/ să-l poarte în leagăn spre pajiști minunate sau spre locuri bogate în vânat); 68A, *Vânătorul și personajul metamorfozat* (Animalul către care țintește vânătorul - cerb, ciută, pasăre...- previne asupra aparenței sale înșelătoare care ascunde o altă identitate, nu se precizează care anume); 68 B, (Animalul - de obicei un cerb - pe care vânătorul se

pregătește să-l săgeteze, mărturisește a fi un personaj uman - fiul unui crai, diecel - metamorfozat ca urmare a blestemului matern/ patern); 68 C, (Animalul - un cerb, o pasăre, trei păsări... - spre care vânătorul se pregătește să țintească mărturisește a fi Sf. Ion/ trei sărbători.... În unele cazuri, metamorfoza este o consecință a blestemului matern/ patern); 68 D, (Pentru a scăpa de sub puterea blestemului metamorfozei, se fac slujbe în biserici. La aceste slujbe asistă de cele mai multe ori și Maica Domnului cu pruncul în brațe; 68 E (Identitatea ascunsă a cerbului - personaj sacru sau uman - este prezentată ca o impostură. Cerbul a urmărit doar să inducă în eroare vânătorul; 69, *Vânători preschimbați în cerbi* (Nouă/ șapte vânători, fiii unui unchiaș, sunt transformați în cerbi, uneori fiindcă au băut din urma unui cerb mare, alteori prin intervenția lui Dumnezeu. Unchiașul roagă în zadar pe fiii săi, deveniți cerbi, să revină acasă; 80 A, *Leagăn de mătase* (O fată - rar, o văduvă sau Maica Domnului - așezată în leagăn - leagăn purtat de un cerb, de un bou, leagăn suspendat de un copac, leagăn plutind pe ape - coase, cântă sau plânge. Fata așteaptă pețitorii sau e cuprinsă de dor de ai săi); 80 B, (O fată așezată în leagăn de mătase și purtată de către un cerb/ bou... amenință pe acesta cu frații ei vânători), o mențiune bibliografică relevantă pentru context: de „fată moartă”, cântat în Făgăraș [Brădulescu 1981:169, 207-209, 213-216, 222-225].

În culegerea de colinde realizată de o echipă coordonată de Ioan Bocșa, colindele cu cerbul sunt grupate în două clase, denumite *Vânarea cerbului* (Colinde... 2003, grupa III.8, pp. 149-155) și *Cerbul capturat de june* (Colinde... 2003, grupa VII.6, pp.419-423). În total, cele două categorii, diferențiate din perspectiva interpretării muzicale, includ 20 de texte. După conținut, acestea pot fi împărțite în următoarele subclase:

1) (Corespunde cu tipul 58 din Brădulescu) Vânătorul se laudă că el săgetează „toți cerbii din munte/ Și-un troian de ciute”. Se așează cu pușca la „Vadul ȕerbilor” și-i „potopește” pe toți. Un singur cerb nu vine: „Cel cerbuț murguțu/ Născut din ruguțu”. El îi vorbește vânătorului, spunându-i că i-a mai „potopit” 9 frați, el fiind al zecelea. Din trupurile cerbilor uciși s-a construit casa vânătorului colindat: *Din coastele loru/ Curți tu ai ziduitu,/ Din coarneau loru/ Curți ai d-încornatu,/ Din oasele loru/ Curți ai lăquitu,/ Din peile loru/ Curți ai coperitu,/ Din sângele loru/ Curți ai zugrăvitu,/ Din carne de-a loru/ Fini ți-ai d-ospătatu.* (8 variante). O variație a începutului constă în rugămintea adresată de colindători „Domnului din ceriu”, mălinului sau gazdei să-i ajute să ajungă la cerbii ce vor fi sacrificați.

2) (Corespunde cu tipul 63 din Brătulescu) Cerbul îl roagă pe vânător să nu se grăbească să-l ucidă, pentru că-l va lua în coarne și-l va arunca unde vin „fete de greci”, ca să-și aleagă o nevastă dintre ele, „care-i mai frumoasă/ și mai drăgăstoasă”. (8 variante). Deși acesta este nucleul semnificativ al părții epice, variantele sunt destul de diverse în privința detaliilor: Astfel, în textul 411, mai mulți tineri caută urma cerbului ca să-i ia „cununa de zandari” din frunte, s-o dăruiască fetelor după Crăciun, când se fac logodnele. În textul 1021, un tânăr voinic își face o casă frumoasă, apoi se culcă și visează că un cerb îi paște trestia. După aceea, tânărul, numit acum „mire”, vrea să săgeteze cerbul, dar cerbul îl invită să se așeze între coarnele lui, ca să-l ducă să-și aleagă mireasă dintre fetele „de greci”. Textul 1022, foarte asemănător cu textul 1025, combină cele două subclase de colinde pe care le-am prezentat până acum: Un june se roagă de vânt să stârneasce cerbii la vad, ca să-i poată vâna. Ucide 9 dintre ei, dar al zecelea îi spune să nu-l omoare, pentru că-l va lua în coarne și-l va duce să-și aleagă mireasă.

3) (corespunde cu tipul 63 din Brătulescu, dar consider că, în acest tip de texte, promisiunea cerbului îi conferă acestuia un rol mitic altfel nuanțat decât în cazul textelor din subclasa anterioară) „Ion, bun bărbatu”, se laudă că el „stare n-are/ Până-n șezătoare”. „Cerbul murguț” îi spune că-l va sui în coarnele lui și-l va duce *Peste munți cărunți/ Pe sub brazi rotunji/ Unde iarba crește-n/ Patru sempletește,/ 'Ntreagă putrezește/ Sub piatra mușchiată* (2 variante).

4) (nu este inclus în tipologia Monicăi Brătulescu, dar poate fi asimilat unui fragment din colindele premaritale în care un monstru mitic, de exemplu dulful, distruge grădina fetei frumoase) Un cerb „stretioru” strică florile dalbe ale unui măr și mănâncă merele (o singură variantă).

5) (corespunde tipului 13 din Brătulescu) Vânătorii îl roagă pe preot să le dea drumul să meargă unde paște „cerbul trestioru”, *Și-n coarnele luiu,/ Bortă de d-auru,/ Și-n buzele luiu,/ Pahar de d-argintu*. Urmează urarea directă adresată preotului (o singură variantă).

*

Încercând o identificare a reprezentărilor mitice ale cerbului în colinde, cred că motivul „cerbului încărcat cu daruri” (tipul 13 din Brătulescu) este o adaptare a cerbului solar din mitologia indoeuropeană la rigorile poeziei rituale solstițiale, ținând cont de simbolurile care compun apariția fastuosului cervideu (poate fi preluat chiar exemplul de mai sus, din culegerea coordonată de Ioan Bocșa: *Și-n coarnele luiu,/ Bortă de d-auru,/ Și-n buzele luiu,/ Pahar de d-*

argintu). După o informație de teren citată de Romulus Vulcănescu (jud. Argeș, 1937), autorul ar fi auzit un *colind de Anul Nou* în care cerbul purta între coarne un brad: *Leru-i ler de Domn,/ cerbuțul păștea,/ În ramuri purta/ un mic de brăduț,/ cu stea în creștet./ Cerbul de păștea,/ brăduțul creștea,/ mare și fâlos/ într-un brad frumos./ În brad ciripea,/ pe ramuri sclipea,/ stol de păsărele,/ licurici de stele./ Pe unde călca,/ noaptea lumina/ ceru-ntunecat,/ cerbul îmbrădat* [Vulcănescu 1987:510].

Cerbul totemic apare ca reprezentare mitică în colindele în care cerbul este ucis și din trupul lui se clădește lumea vânătorului: *El din carnea lui/ Nuntă și-a nuntit-o,/ El din pielea lui/ Casa și-o înveliră,/ El din sângele lui/ Casa-și zugrăviră,/ Din oasele lui/ Ferestre și-o face,/ Ferestre lucite,/ Cu aur poleite,/ Din coarnele lui/ Portițe și-o face,/ Portițe boltite/ Jos la grădinițe* [apud Coman 1986 I:163]. În sprijinul calității totemice a cerbului sacrificat, putem cita opinia lui P. Saintyves despre relația strânsă dintre totem și locul de baștină al unei comunități arhaice: *Putem defini totemul sau totemurile (...) ca fiind specia sau speciile în care viața sau forța magică se manifestă cu cea mai mare intensitate într-un teritoriu determinat. Planta sau animalul care se găsește din abundență pe teritoriul clanului apare aproape cu necesitate membrilor săi ca fiind dotat în mod special cu forță magică; de aici până la a-l considera un fel de geniu local și a-l alege ca protector(...) nu mai era decât un pas* [apud Van Gennep (1920) 2000:68].

Cerbul cosmogonic: este o reprezentare mitică sacralizată, identificându-se cu Sfântul Ion, personaj divin (substituit al lui Dumnezeu - personajul demiurg din legende cosmogonice) și explicându-i vânătorului că este pe cale de a făuri lumea, măsurând cerul și pământul, pentru a le potrivi unul cu celălalt: *Cerbul, cerbul printre flori,/ Cerbul mi s-a lăudat,/ Leroi, Doamne / Și cerbul mi s-a ngâmfat,/ Că nimeni nu s-a aflat,/ Că nimeni nu l-a știut,/ Nimenea nu l-a văzut,/ Pe unde să hărănește/ Și pe unde se nutrește./ Că nimenea nu cunoaște,/ Iarba care el o păște,/ Iarbă cu flori presărată/ Și în rouă e scăldată./ Și el singur mi s-adapă,/ Numai cu limpede apă./ Cerbul mi se lăuda,/ Și nimeni nu-l auzea./ Când cerbul s-a lăudat/ X (numele flăcăului căruia i se cântă colindul) a stat și-a ascultat;/ Bine seama și-a luat/ (...) / X pe murgul l-a luat,/ L-a luat, l-a înșelat/ Și l-a strâns cu pinga bine, / Așa ca să-i șadă bine./ Arcul în mână și-a luat,/ Pe murgul s-a aruncat,/ Ogarii și i-a strigat,/ După cerb el s-a luat./ (În finalul unei urmăriri de o zi de vară, până-n seară, viteazul doboară cerbul cu o săgeată, la apusul soarelui.) /*

Arcu-n coarne i-a svârlit/ Cerbul așa i-a vorbit:/ - Eu nu-s cerbul dintre flori,/ Ce-s Ion, Sfântul Ion./ Azi din cer m-am scoborât;/ Măsor cerul și pământul/ Pământul cu stânenul/ Și cerul cu arșinul./ Și-am găsit mai mult pământ./ Și eu bine-am potrivit/ C-am ridicat în sus stânci/ Și-am făcut și văi adânci,/ Văi adânci și vaduri seci,/ Vaduri seci, izvoare reci./ (urmează urarea directă finală) [Breazul 1993 (1938):171-174].

Cerbul călăuză, ca reprezentare mitică investită cu funcție inițiativă, apare în colindele în care vânătorul nu mai ucide cerbul, acesta oferindu-se să-l îndrume către un spațiu virgin, pe care-l poate lua în stăpânire (fonda): *Manule, Manule,/ Nu mă săgeta/ Că eu te-oi lua/ Cele două coarne/ Cele două rază/ Te-oi purta cu caru/ Peste munți mărunți/ cu brazii cărunți,/ Peste munți mai mari/ Și cu brazi mai rari,/ Unde apa pică,/ Pietrele despică,/ Unde apa cură/ Nimeni n-o tulbură,/ Unde iarba crește/ 'N patru se-mpletește/ Nime n-oncâlcește./ Dar cine și-o paște?/ Cea ciută vânăță/ Mama cerbilor* [apud Coman 1986 I:165]. O altă funcție specializată a cerbului - călăuză este cea premaritală, în colindele pentru fecior în care cerbul îl îndrumă pe vânător spre locul unde-și poate găsi o mireasă (tipul 63 din tipologia Brătulescu). Nicolae Constantinescu argumentează o ipoteză susținută și de Monica Brătulescu [Brătulescu 1981:82], anume că textele în care cerbul amenințat scapă cu viață, promițându-i vânătorului că-l va purta spre viitoarea soție, sunt de factură mai nouă decât cele incluzând reprezentarea cerbului ca ghid spre un loc neumblat: *Prin vânătoarea fabuloasă „povestită” de colindă eroul suferă o schimbare a stării sale individuale, dobândește un nou statut existențial. Pierzând sensul mitologic primar colindele au echivalat această schimbare radicală din existența individului cu căsătoria* [Constantinescu 1992:77].

Cerbul fertilizator (tipurile 80 A, B din tipologia Brătulescu) poate fi identificat ca reprezentare mitică în colindele pentru fete: fata din alegoria epică stă între coarnele cerbului, într-un leagăn de mătase, așteptându-și pețitorii, sau amenințându-l pe cerb că dacă nu o poartă lin, îi va chema pe frații ei să-l pedepsească: *Un cerb mare care-noată;/ În vârful cornițelor,/ Purtând leagăn de mătase./ Dar în leagăn cine-mi șade?/ Șade Leana cu ochi negri;/ Nu-mi șade, ci chindisește,/ D' un brâu rar și de-o batistă/ Pentru frate, pentru soră (...)*[Breazul 1993 (1938):148-149]. În alte variante, cerbul ține în coarne un leagăn cu fata, iar ea îl roagă să nu sară prea repede: - *Cerbule, cerbule dragă,/ Mai încet cu săritura/ Să nu-mi smintești cusătura/ Cerbule, cerbule dragă,/ Că eu am trei frați mai mari/ Și pe*

tine te-or tăia./ Cerbule, coarnele tale/ Frumoși stâlpi la curți vor fi,/ Cerbule, sângele tău/ Multe case-or zugrăvi./ Cerbule, cu carnea ta/ Mulți boieri s-or ospăta [apud Coman 1986 I:171]. O sublimare simbolică a actului fertilizator poate fi considerată și imaginea cerbului care distruge florile și mănâncă merele.

Cerbul funerar (cerbul ca apariție sau aparență a celui dispărut) este o altă reprezentare mitică, în colindele în care cerbii sunt oameni metamorfozați în urma unui blestem sau a unei erori de comportament magic (au băut apă din urmă de cerb). Cu toate rugămințile tatălui lor, metamorfoza fiilor-cerbi este ireversibilă, dovedind că au trecut definitiv pragul către o stare care nu le mai permite să-și reia viața omenească: *Dragi fiuții mei,/ Haideți voi acasă/ Că măicuța voastră/ Cu dor vă așteaptă/ Cu măsuța-ntinsă,/ Cu făclii aprinsă,/ Cu pahare pline!/ Cerbul cel mare/ Din grai și-a grăit:/ - Drag tăicuțul nostru/ Du-te tu acasă/ La măicuța noastră/ Că coarnele noastre/ Nu intră pe ușă/ Fără' numai prin munte;/ Picioarele noastre/ Nu calcă-n cenușă/ Fără' numai prin frunză;/ Buzuțile noastre/ Nu beau din pahare/ Căci beau din izvoare* [apud Coman 1986 I:165]. Într-un colind din Hunedoara, menționat de Vasile Filip, ciuta mamă îi promite cerbului întristat că-l va păzi de vânători (Hd): *Nu te teme, cerbe,/Că io te-oi păzi,/ Mai bin' ca pe mine/ Și io mi te-oi lua/ 'N cornițele mele;/ Io mi te-oi scoate/ La livezuri verzi,/ La izvoare reci,/ Și io te-oi băga/ 'N mijloc de izvor, / 'N tufă de bujor.* (Totuși, vânătorul ajunge la cerb *În mijloc de rai/ 'N mijloc de izvor și-l împușcă*) [Filip 1999:269].

Sunt interesante mențiunea „colind de fată moartă”, amintită mai sus [Brădulescu 1981 tipul 80 B, pag. 225], în dreptul unei colinde care ar putea fi inclusă mai degrabă în seria colindelor premaritale pentru fete, dacă ne raportăm la motivul cerbului fertilizator, precum și reluarea imaginii sacrificării rituale a cerbului, de asemenea într-un fragment de colind pentru fată citat mai sus [apud Coman 1986 I:171]. Astfel de „alunecări” semantice nu sunt deloc neobișnuite în universul oralității, atrăgându-ne atenția că, asemenea tuturor reprezentărilor, și cele mitice *o dată create, (...) își au propria lor viață, circulă, fuzionează, se atrag și se resping, dau naștere la noi reprezentări, în vreme ce reprezentările vechi sunt scoase din circulație, mor. În consecință, pentru a înțelege și a explica reprezentarea, este necesar să începem cu reprezentarea din care provine. Nu este suficient să plecăm de la aspectul cutare sau cutare, fie de comportament, fie de structură socială. Departe de a reflecta comportamentul sau structura socială, o reprezentare adesea le condiționează și chiar le corespunde* [Moscovici 1997:24]. În cazul subiectului nostru, o ipoteză de

explicare a fragilității „cerbului fertilizator” ca reprezentare mitică ar fi echivalența acestuia cu „boul sur”, din colindele pentru fete, ale cărui atribute fertilizatoare sunt mult mai subliniate decât ale cerbului, având în vedere că boul este animalul cu ajutorul căruia omul face pământul să rodească. Investiția mitică străveche a cerbului, cea solar-funerară (trecând prin ipostazele totemică și inițiată, explicate de integrarea cervideelor într-o civilizație a vânătorii) prevalează evident față de reprezentările lui ca animal fertilizator, cu toate că, pentru creatorii de colinde, imaginea cerbului cu leagăn în coarne trebuie să fi fost cel puțin la fel de seducătoare ca aceea a leagănului din copacul adiat de vânt. O altă ipoteză plauzibilă de interpretare a frecvenței reprezentării cerbului fertilizator în colindele românești, cu toate că, din punct de vedere mitic, cerbul nu este un „mare fertilizator”, este încercarea de a-l adapta unei civilizații agrar-pastorale, unde rămâneau tot mai puțini destinatari ai colindelor ocupaționale pentru vânători.

Desigur, interpretarea propusă mai sus nu este exhaustivă, ci doar încearcă să aranjeze logic un repertoriu analogic, oprindu-se doar la colinde și fără a trece și către alte categorii poetice rituale. Prin forța materialului la care trebuie să ne supunem (fără să uităm că abordăm texte sincretice și că interpretarea muzicală ar putea lumina aspecte nebănuite ale textului poetic), explorarea se oprește cu ideea că nu a fost decât o deschidere spre o investigație mai atentă a reprezentărilor mitice românești. În același timp, nu ader la premisa conservării totale a funcțiilor mitice în textele rituale. După cum spune Vasile Tudor Crețu, ... *simbolul a îndeplinit funcții sensibil diferite în cadrul culturilor arhaice și, mai apoi, în culturile folclorice. Inițial, în acord cu stadiul gândirii umane din etapa civilizației arhaice, intențiile gnoseologice ale omului se îndreptau nu spre descifrarea esențialității ci a unicității ipostazelor realului. (...) sub auspiciile raționamentelor și judecăților, simbolul în cultura folclorică devine polivalent, interpretativ, dar păstrându-și o funcție fundamentală: cea ordonatoare* [Crețu 1980:39].

*

Trecând de la poezie la scenariul ritual, trebuie să amintesc, măcar sumar, despre relația dintre colindat și jocul mascatului numit Turcă. Menționată de Cantemir în *Descrierea Moldovei* și observată de Teodor Burada în Țara Oltului, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, Turca pare a fi inițial reprezentarea zoomorfă hibridă a unei zeități feminine, cu rochie lungă, care face ordine în gospodăriile nerânduite după legile sărbătorii Crăciunului [apud Moise 1999:21-23]. După

părerea lui Traian Herseni, *turca ori borița ar corespunde „unei mume primitive a pădurii, în special a pădurii de brad”*. Această mumă are un caracter arhaic, ea reprezintă tot ce este matern în pădure, „este zeitatea mamă montană, principiul matern al muntelui, muntele însuși cu toate înfățișările lui”, care va fi marcată, ulterior, de trecerea la societatea patriarhală și va primi atribute masculine [apud Moise 1999:47]. Ion Ghinoiu consideră că turca este un zeu în ipostază zoomorfă substituit de feciorul cetei masculine care îmbracă masca taurină la colindatul de Crăciun. În același timp, turca este o mască zoomorfă compusă din cap, corp și un băț (picior) care o sprijină în pământ. Capul are două coarne de bovină împodobite cu panglici, bete, clopoței, flori artificiale, un bot nedefinit de animal (lup, cal, iepure, capră) din lemn pe care purtătorul măștii îl deschide și îl închide, clămpănind ca o barză, cu ajutorul unei sfori ascunse și o barbă, ca de țap, din piele de iepure. Corpul Turcăi este confecționat dintr-o față de masă, cusută ca un sac, pe care sunt prinse numeroase panglici și basmale colorate, smocuri din piele de iepure sau fulgi de pasăre și o coadă în spate [Ghinoiu 1997:205]. Mihai Pop subliniază identitatea dintre masca numită în jurul Sibiului „bouriță” și cea numită „cerb” în alte părți ale Transilvaniei, explicând că Turca este jucată de obicei singură sau însoțită de bloj, mască de om sau de femeie bătrână, care poartă bățul în capul căruia este legată cârpa cu cenușă. Perechea turca-bloj amintește de „cervulus et vetula” împotriva căreia luptase cu multă hotărâre sinodul de la Auxerres (585 d.Hr.) (...) Turca însoțea, de multe ori, ceata de colindători și, chiar când era jucată aparte, avea o anumită sobrietate care o deosebea de celelalte jocuri de Anul Nou [Pop 1999:84, 87]. Același etnolog observă că personajul travestit care însoțește Turca este numit bloj, la fel ca actantul sud-transilvănean din riturile de invocare a ploii [Pop 1999:120]. Fără a avansa interpretări care depășesc subiectul (Nicolae Bot a realizat o cercetare specială a funcției colindelor în relație cu riturile agrare de aducere a ploii), remarc doar ambiguitățile de termeni și sensuri care ne permit să plasăm Turca în paradigma mitologică a cerbului, dar și în aceea a bovideului (ambiguitatea este sporită, probabil, și de faptul că vânătorii denumesc frecvent cerbul mascul „taur”) sau într-un model mai larg al reprezentării zoomorfe a divinității fertilizatoare, în relație explicabilă cu atributele solare ale sărbătorii Crăciunului.

Bibliografie

Brătulescu, Monica, 1981 *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-Solstice Songs)*, Ed. Minerva, București.

Breazul 1993 (1938) - *Colinde*, Culegere de G. Breazul, postfață de Titus Moisescu, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1993 (1938).

Colinde românești 2003, coordonator: **Ioan Bocșa**, ordonare, clasificare: Ileana Szenik, transcrieri: Corneliu Bogariu, Adela Țârc, Alina Stan, Florentina Crișan, Petrișor Bruzan, redactare muzicală și tehnoredactare: Aron Fazakas, Ileana Szenik, redactare texte și copertă: Ciprian Mizgan-Danciu, Ed. Media Musica a Academiei de Muzică "Gheorghe Dima" Cluj-Napoca, vol. II.

Coman, Mihai 1986 I, *Mitologie populară românească*, Ed. Minerva, București

Crețu, Vasile Tudor 1980 *Ethosul folcloric – sistem deschis*, Ed. Facla, Timișoara.

Eliade, Mircea 1980 (1970 *De Zalmoxis à Gengis-Khan*) *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.

Constantinescu, Nicolae 1992 „*Droaia de ciute*”. *Comentarii etnologice la un colind românesc în Studii și comunicări de etnologie*, Tom VI, Sibiu, pp.71-78.

Filip, Vasile F. 1999 *Universul colindei românești în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică*, Ed. Saeculum I.O., București.

Ghinoiu, Ion 1997 *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Ed. Fundației Culturale Române, București.

Mic atlas cinegetic românesc. Mamifere 1977 autor: **Lucian Manolache**, desene de Gabriela Dissescu, Ed. Ceres, București.

Moise, Ilie 1999 *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Ed. Imago, Sibiu.

Moscovici, Serge 1997 *Fenomenul reprezentărilor sociale în* **Neculau, Adrian** (coordonator) (1995) 1997 *Psihologia câmpului social: Reprezentările sociale*, prefață de Adrian Neculau, traducere de Ioana Mărășescu și Radu Neculau, ediția a II-a, Ed. Polirom, Societatea Știință & Tehnică S.A., Iași, pp. 15-75.

Pop, Mihai 1999 *Obiceiuri tradiționale românești*, Ediție revăzută, postfață de Rodica Zane, Ed. Univers, colecția Excellens, București.

Vulcănescu, Romulus 1987, *Mitologie română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București.

Masca tradițională românească în spațiul etnografic al Olteniei - imaginar simbolic și reprezentări sociale

Cercetător Gabriela Boangiu,
Institutul de Cercetări Socio - Umane
C.S. Nicolăescu-Plopșor,
Academia Română

Apariția măștii – vehicul precreștin între spațiul sacru și cel profan, în cadrul unor sărbători creștine, este dovada exemplară a corelației sincretice între calendarul popular păgân și cel creștin.

Întâlnită în anumite momente bine determinate, niciodată aleatorii în viața comunităților sătęști, masca se înscrie în universul elementelor care vin să confirme faptul că ființării omenești îi este constitutivă gândirea simbolică, iar manifestările religioase au fost dintotdeauna - cel puțin din zorii speciei homo sapiens – „dovezile eminentei facultăți de simbolizare”¹ a omului.

Prezența măștilor în cadrul diverselor ritualuri din spațiul etnografic românesc a făcut obiectul a numeroase studii și cercetări, dintre care putem menționa: „Măștile populare”(Romulus Vulcănescu), „O mască” (H.H. Stahl), „Mitologie românească” (Mihai Coman). Marianne Mesnil s-a aplecat de asemenea asupra acestei fascinante problematice. Astfel, în volumul „Etnologul, între șarpe și balaur” abordează tema în cadrul studiului „Cârnelęgi și măști în România”. Elena Niculiță-Voronca redă în lucrarea „Datinile și credințele poporului român” informații autentice, culese pe parcursul cercetărilor de teren, referitoare la apariția alaiurilor cu măști, alături de numeroase relatări despre mituri, legende, basme, povestiri, colinde românești, pe care le-a consemnat cu fidelitate. Despre simbolistica măștii, așa cum apare în cultura indo-europeană, dar și asiatică și chiar nord-americană, vorbește și Jean Chevalier în binecunoscutul „Dicționar de simboluri”.

Momentele esențiale – întotdeauna clar fixate de tradiția românească, în care întâlnim aceste „chipuri” adesea grotești, înspăimântătoare – sunt conexe unor evenimente fie unor evenimente din viața unui membru al comunității sătęști (în cadrul unui ceremonial funerar), fie unor etape din viața întregii colectivități,

¹ **Gilbert Durand**, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, București, Editura Nemira, 1999, p.171

în funcție de necesitatea reglării unor ritmuri cosmice (ciclul anotimpurilor, cel vegetațional și cel pastoral).

Orice trecere de la vechi la nou, orice astfel de transformare – atât în planul ciclicității naturii, cât mai ales în planul social – provoacă o criză, o plasare sub semnul incertitudinii. De aceea în astfel de situații întâlnim anumite reglementări simbolice, iar dramatizarea („punerea în scenă”) asigură – prin joc – întemeierea noului stadiu (fie că este vorba de noul an, de un nou ciclu vegetațional sau de o nouă condiție socială – inițierea tinerilor, căsătorie, moarte). Această artă teatrală populară devine prin excelență principalul mijloc de a ține sub control instabilitatea inerentă oricărei schimbări.

Marianne Mesnil consemna, în urma cercetărilor de teren desfășurate în 1973, în România, mai precis în Moldova, că jocurile mascaților se desfășurau atât în curtea aproape a fiecărei gospodării, cât și în centrul satului unde „avea loc un concurs de jocuri de măști, în fața unui numeros public”¹. Jocul cu masca de urs ocupă un loc central în rândul acestor procesiuni, structurându-se conform unui „scenariu în trei timpi”²: dans(viață), cădere (moarte), dans (înviere). Animal de excepție, prin puternica sa asemănare cu omul (poziția bipedă uneori, alimentația – este omnivor, nu carnasier, inteligența etc.), ursul – poate datorită și ritmicității vieții sale (activitate – hibernare - activitate), întruchipează simbolul renașterii, al revigorării energiilor consumate și al refacerii forțelor unui nou ciclu de viață).

Acest lucru devine evident dacă analizăm și alte aspecte: în primul rând poziționarea zilelor ursului în momentele de mijloc, de cumpănă ale anotimpului, când forțele acestuia au atins pre-plinul, iar acum sunt în scădere/se diminuează: Stretenia – 2 februarie, Macoveiul - 1 august și cele două sâmbete ale ursului – una celebrată toamna, în preajma zilei de 30 noiembrie, ziua Sfântului Andrei, alta primăvara, în jurul sărbătorii Sfântului Lazăr³. Înțelegem, așadar, de ce momentul culminant al anului, în care întâlnim jocul cu masca de urs este chiar perioada sărbătorilor de iarnă, căci atunci se schimbă vechiul an – vlăguit, bătrân, consumat, cu un an nou, ale cărui forțe trebuie să-și găsească fgașul normal. Scenariul viață-moarte - înviere este caracteristic și măștilor cornute, care constituie un alt tip special

¹ **Marianne Mesnil**, *Etnologul, între șarpe și balaur*, București, Editura Paideia, 1997, p.213

² *Ibidem*, p.213

³ **Mihai Coman**, *Mitologie populară românească*, vol. I, Editura Minerva, București, 1986, p.181

de mascați. Astfel, în funcție de diferite zone etnografice întâlnim fie capra, cerbul sau „figuri de animale fantastice, precum brezaia – un soi de capră cu cioc lung de barză sau turca, înrudită cu turon-ul sărbătorilor slave”¹

În această perioadă a sărbătorilor de iarnă își fac apariția și alaiurile grotești, zgomotoase, ale unor personaje mascate, numite uneori „urâți”, alteori „uncheși” sau „moși”, nume ce trimit la un arhaic cult al strămoșilor. „Moșii” apar în aceste momente neclare ale anului, când există o breșă între lumea de aici și lumea de dincolo. Însă această incursiune a sufletelor morților printre cei vii nu se realizează decât prin intermediul unor practici magico-religioase strict reglementate, pentru a nu periclita viața întregii colectivități, asigurându-se astfel armonia dintre cel două lumi. „Moșii” trebuie respectați pe tot parcursul anului prin diferite practici magico-religioase, pentru ale câștiga bunăvoința, căci ei sunt intermediari dintre aceste două lumi, ei asigură transferul energiilor purificatoare, regeneratoare către spațiul uman, sanctificând lumea.²

Întâlnim aceste personaje mascate („moșii”, „uncheșii” sau „urâții”) și în cadrul jocurilor de priveghi, situații care, deși nu constituie obiectul studiului nostru în mod direct, relevă totuși câteva aspecte specifice dramatizării simbolice, mai ales în ceea ce privește rolul acesteia în gestionarea, bineînțeles simbolică, a circulației energiilor - pozitive sau negative, în spațiul uman. Astfel, Romulus Vulcănescu trasează caracteristicile generale ale ceremonialului funerar, analizând elementele de artă teatrală, specifice unui caz particular : Gogiu – un „spectacol funerar”, care până în preajma celui de-al doilea război mondial se reprezenta în sudul Moldovei.³ Scenariul acestui ceremonial funerar respectă aceeași structură în trei timpi (viață – moarte – înviere), întâlnită și în cazul tipului de jocuri cu măști „moarte – resurecție”. Ritualul are de această dată, scopul precis de a integra sufletul mortului în lumea de dincolo, învierea sa producându-se în „cea lume”, iar prezența sugerată a calului psihopomp evidențiază acest fapt. Se înlătură astfel riscul ca sufletul decedatului să rățăcească în spațiul uman, precum și pericolul ca acesta să intre în slujba unor duhuri malefice care ar amenința astfel comunitatea celor vii.

¹ Marianne Mesnil, *op. cit.*, p.214

² Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, editura Univers, 1978, p.40-41 *apud* Marcela Bratiloveanu – Popilian, *Aspecte ale obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 7, 1992, p. 141

³ Romulus Vulcănescu, *Gogiu – un spectacol funerar*, în REF, tom 10, nr. 5-6, 1965, p.613

H. H. Stahl, în articolul „O mască”, sublinia existența aceleiași griji a întregii comunități de a împiedica mortul să distrugă ordinea spațiului uman, grijă mediată simbolic de „masca nerejeană funebră”, de groatească factură, „cu ochi de tinichea și late buze roșii”¹

Un loc aparte în bestiarul măștilor tradiționale îl ocupă calul, reprezentat simbolic prin jocul „Căiuților”, în zona etnografică a Moldovei, pus în scenă de grupul tinerilor aflați la vârsta căsătoriei care performează în fața fetelor de măritat din sat, Marianne Mesnil situând acest dans „în perioada când se încheie alianțe matrimoniale, între ciclul sărbătorilor de Anul Nou și postul Paștilor”²

Observăm că simbolul calului își schimbă în acest caz „valoarea psihopompă”³ pe care o avea în cadrul anumitor ceremonii funerare. Depășind statul animalului funerar care poartă și protejează pe mort atât în timpul funeraliilor, cât și după aceea, calul apare acum drept un animal solar, protector al fecundității, iar jocul „Căiuților” se înscrie unui cerc mai larg de practici magico religioase inițiate pentru a asigura fertilitatea Noului An, atât în ceea ce privește oamenii, cât și natura.

În paralel se desfășurau, într-un registru al ironiilor moralizatoare, „Nunta românească”, „Nunta țigănească”, „Moșul și baba” – alaiuri de mascați, totdeauna bărbați (mirele, mireasa, cumnatul de mână, popa, dascălul etc.), ce caricaturizau defectele umane. Elena Niculiță-Voronca redă informații despre un obicei specific satelor din Bucovina, existent încă la începutul secolului al XX-lea, numit „malanca” și care consta din improvizațiile teatrale a două măști: moșul și baba, care, pe lângă satirizarea conflictelor dintre soți, nu uitau să penalizeze și lenea – dacă era cazul, a fetelor de măritat, mângînd cu funingine casele neîngrijite ale acestora.⁴ Acest exemplu de artă teatrală populară ce aduce în prim-plan disfuncțiile care amenință instituția căsătoriei, se înscrie în sfera mai largă a unor ritualuri ce permit încălcarea, întotdeauna simbolică și într-un cadru bine stabilit dinainte, a unor reguli ale comunității. Se asigură astfel defularea „controlată” a unor frustrări acumulate pe parcursul vechiului an, și care ar putea deveni periculoase pentru întreaga viață

¹ H. H. Stahl, *O mască*, în „Criterion” – Revista de arta, literă și filosofie, Anul I, Nr.2, 15 Octombrie 1934

² Marianne Mesnil, *op.cit.*, p. 214

³ Fernard Benoit, *L'heroisation equestre*, Aix-en-Provence, 1954, p.87 *apud* Romulus Vulcănescu, *op.cit.*, p. 621

⁴ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Iași, Editura Polirom, Colecția PLURAL M, 1998, p. 92-93

socială a respectivei comunități dacă nu ar găsi o cale de manifestare inofensivă. Această dramatizare simbolică este o „supapă”/ un „debușeu” care include aproape întotdeauna elemente hilare, ludice, opuse agresivității pe care încearcă să o tempereze; ea contribuie de fapt la menținerea ordinii existente.

Personajele mascate pot întrupa și spirite malefice, care invadează spațiul comunității satești. Lor li se opun cetele de colindători, care aduc cu ei uneori o mască benefică (ursul, calul etc.), a căror menire apotropaică și propițiatoare este evidentă. Lupta dintre cetele de măști simbolizează lupta dintre forțele binelui, ale luminii și cele ale întunericului, ale răului. Colindătorii alungă sau „ucid” simbolic „chipurile” grotești, făcând să dispară nu numai măștile malefice, ci și energiile negative ale distrugerii. „Masca operează ca un fel de catharsis, ea nu ascunde, ci, dimpotrivă, dezvăluie tendințele inferioare ce trebuie izgonite”¹

Corespondențele dintre calendarul păgân și cel creștin oferă fundamentul credinței că lumina este întrupată în ființa Domnului Iisus Hristos, „bine determinat în mituri drept «soarele»,² Nașterea sa în mijlocul iernii, întărește încrederea în revigorarea unui nou ciclu cosmic. Astfel, elementele de artă teatrală specifice perioadei precreștine, tind să se estompeze treptat de-a lungul timpului sub influența noii religii, fiind compensate însă de un bogat repertoriu de creații lirice, colinde, care vestesc evenimentul hristic, nu fără a păstra însă anumite elemente păgâne în structura lor. Acest aspect caracterizează și zona etnografică a Olteniei, unde, în ciuda faptului că elementele spectaculare sunt destul de rare comparativ cu zone etnografice ca Moldova și Maramureș în care acestea sunt foarte bine reprezentate, se constată totuși anumite reminiscențe de artă teatrală populară, care confirmă fundamentul comun, precreștin al acestor obiceiuri din întreg spațiul românesc.

Printre obiceiurile de iarnă specifice acestei regiuni (plugul, plugușorul și buhaiul, „încurarea cailor”, semănatul etc.) există anumite tradiții ce păstrează aspecte specifice dramatizării simbolice, cum sunt călușul de iarnă din Satul Hunia și obiceiul numit Gogorița – astăzi dispărut, ambele aflându-se într-o strânsă legătură cu datina „păzitul fântânilor” sau „păzitul apelor”³.

¹ Jean Chevalier, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1995, p. 273

² Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 21

³ Ștefan Enache, Teodor Pleșa, *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport – Turism, 1982, p. 112

„Păzitul fântânilor” sau „păzitul apelor” se desfășoară în noaptea de 6 spre 7 ianuarie, în sudul județului Dolj (Poiana Mare, Dobridor, Golenți), în satele aflate în zone intens circulate, unde exista pericolul „spurcării” apelor¹, ritualul având menirea de a responsabiliza generația tânără în direcția păstrării curățeniei apei, de a face vizibilă importanța acestui element vital – apa, pentru întreaga comunitate. Astfel putem interpreta participarea flăcăilor de 16-20 de ani la acest ritual. Ei trebuie să păzească fântânile/apele pe parcursul întregii nopți, deoarece apa, simbol al vieții, este amenințată de spiritele malefice care pătrund în spațiul uman cu mult mai multă ușurință în această perioadă a anului. Bătrânii satului provoacă simbolic tinerii pentru a le trezi vigilența, aruncând tărâțe de grâu sau porumb în fântâni sau mănjind cu funingine tinerii care nu au învins somnul². Acest obicei amintește de probele inițiatice destinate cetelor de feciori în cadru unor ritualuri de trecere.

„Gogorița” – obiceiul care se desfășoară în ziua următoare „păzitelui fântânilor” – antrenează aceiași feciori în organizarea unor alaiuri de mascați, elementul cosmic central fiind de această dată focul. Dincolo de aspectul de divertisment al acestei procesiuni, putem descoperi legătura directă a acestui obicei cu cel al aprinderii focurilor rituale – ca „replici terestre ale Soarelui, menite să-l « ajute » să depășească momentul de criză” al iernii³. Tinerii – îmbrăcați în cojoace întoarse pe dos, mănjiți pe față cu funingine, mânau prin sat un car tras de boi cu coarnele acoperite tot de cenușă, în care așezau o sobă veche în care făceau foc⁴ – creează dezordine tocmai pentru a „consuma” și ultimele rămășițe ale anului vechi – simbolizate de cenușa prezentă în recuzita acestui obicei.

Călușul de iarnă din satul Hunia, județul Dolj, reunește numeroase aspecte specifice jocurilor cu măști din zone etnografice românești. „Călușerii”, aceiași tineri care au participat și la obiceiurile prezentate anterior – „păzitul apelor” și „Gogorița” – amintesc de practicile magico-religioase menite să sporească fecunditatea, rodnicia; acest obicei vestește totodată apropiata sosire a perioadei propice alianțelor matrimoniale.

Ceata – alcătuită din vătaf, gogoroi, mireasă, cumnat de mână și alți 5 sau 7 călușari, face prezent în spațiul comunității sătești

¹ *Ibidem*, p. 112

² *Ibidem*, p. 112

³ **Georgeta Nițu**, *Simbolistica soarelui și a focului în obiceiurile calendaristice din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei, Serie Nouă, nr. 17, 2003, p. 263

⁴ **Ștefan Enache, Teodor Pleșa**, *op.cit.*, p. 113

simbolul calului, care, pe lângă funcția apotropaică pe care o îndeplinește, asigură și fertilitatea noului an. „Constituirea cetei se făcea fără jurământ. Vătaful era conducătorul cetei. El alegea călușerii din rândul tinerilor din sat și conducea jocul”.¹Gogoroiul era personajul mascat al acestui alai, „avea dinți din boabe de fasole, nas din ardei și fața boită cu funingine din vatră. În loc de bici purta un geac (trăistuță) cu cenușă pe care o arunca pe cei ce împiedicau drumul călușarilor.”²Această pedepsire rituală avea drept scop crearea unui „culoar” favorabil transferului unor energii purificatoare în spațiul comunității sătęști, prin prezența unui animal solar – calul. Orice încercare – voită sau nu, mai mult sau mai puțin conștientizată - de a opri, de a bloca acest transfer, trebuia să fie penalizată. Cum se realiza acest lucru? Prin subsumarea gestului de împotrivire sferei vechiului ciclu cosmic, epuizat, lipsit de forța de a se mai opune noului an. Simbolic, această subsumare se realiza prin împrōscare, mănjire cu cenușă – urme ale „arderii”, „consumării” vechiului an. Astfel forțele celui care împiedica dansul călușarilor erau diminuate, ele nu mai puteau opri așadar transferul energiilor purificatoare în spațiul uman.

Masca reprezintă un vehicul al unor energii cosmice, un mediator între spațiul sacru și cel profan, iar dramatizările simbolice în care este prezentă masca „re-prezintă” uneori adevărate cosmogonii, asigurând regenerarea timpului și a spațiului.

LES ASPECTS SYMBOLIQUES DES PROCESSIONS AVEC DES MASQUES PENDANT LES FETES D'HIVER. LES ASPECTS SPECIFIQUES DE LA REGION ETHNOGRAPHIQUE DOLJ

Résumé

Cet article-ci présent les aspects symboliques des processions avec des masques. On rencontre les masques surtout pendant les fêtes d'hiver. Cette période ou le vieil an est changé avec un an nouveau représente le chaos qui a précédé la genèse; car chaque nouvelle apparition reprend la création spirituelle de l'Univers. Pour un moment le monde est dénué de l'ordre et les esprits maléfiques peuvent plus facilement pénétrer l'Univers humain. L'apparition de

¹ *Ibidem*, p. 114

² *Ibidem*, p. 114

ces esprits est symbolisée par les processions avec des masques. Les forces du mal et celles du bien se confrontent, les „visages” grotesques sont bannis ou „tués” par les jeunes qui chantent les noël. Les jeunes portent avec eux un personnage masqué représentant un animal – ours, chèvre, cheval – qui apporte de nouvelles énergies pour assurer la renaissance de la nature, la richesse et la fertilité de l’entière communauté humaine. On met en discussion aussi les aspects spécifiques des processions avec des masques dans la région ethnographique Dolj.

BIBLIOGRAFIE:

1. **Jean Chevalier, Gheerbrant, Alain**, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1995
2. **Ștefan Enache, Teodor Pleșa**, *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport – Turism, 1982
3. **Georgeta Nițu**, *Simbolistica soarelui și a focului în obiceiurile calendaristice din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei, Serie Nouă, nr.17, 2003
4. **Elena Niculiță-Voronca**, *Datinile și credințele poporului român*, Iași, Editura Polirom, Colecția PLURAL M, 1998
5. **H. H. Stahl**, *O mască*, în „Criterion” – Revista de arta, literă și filosofie, Anul I, Nr.2, 15 Octombrie 1934
6. **Romulus Vulcănescu**, *Gogiu – un spectacol funerar*, în REF, tom 10, nr . 5-6, 1965
7. **Mihai Coman**, *Mitologie populară românească*, vol. I, Editura Minerva, București, 1986
8. **Marianne Mesnil**, *Etnologul, între șarpe și balaur*, București, Editura Paideia, 1997
9. **Gilbert Durand**, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, București, Editura Nemira, 1999
10. **Mircea Eliade**, *Tratat de istoria religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992
11. **Marcela Bratiloveanu** – Popilian, *Aspecte ale obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă , nr. 7, 1992

Ursul în credințele populare

Cristian Vereș
Muzeul Satului, București

Ursul joacă în diverse mitologii un rol de strămoș totemic, în special în zonele în care creșterea animalelor reprezintă o ramură principală a vieții economice.

Datorită unui amestec de teamă și respect el este pomenit eufemistic de către sârbi *Martin*, ruși *Miška*, huțuli *Wujko* (Unchiulețul), laponii, finlandezii, suedezii și iacuții numindu-l Bunicul sau Unchiașul. Ursul, în folclorul românesc în general, este numit moș Martin, dar și Gavril, jucăușul (județul Baia), greul pământului, urechi de țol (județul Muscel), curțul (Borlova, Banat), Ancuța (Țara Hațegului) [Candrea, 1998: p. 278].

În mentalul popular românesc, ursul reprezintă forță, vitalitate, impunând respect, dar trezind totodată și simpatie.

Respectul impus de urs nu se datorează numai mărimii și forței, un factor important reprezentându-l asemănarea trupului ursului, în special în poziția bipedă, cu cel al omului. Conform unei credințe *demult și oamenii erau ca urșii, aveau așa păr pe ei și pe urmă Dumnezeu i-a făcut cum sunt astăzi și le-a lăsat semn la subsiori, că au fost odată și ei așa. Oamenii noștri sunt din urși făcuți.* [Niculiță-Voronca, 1998: p. 259].

Posibilitatea transformării voluntare din om în urs, apare în unele credințe din Moldova: *când auzi tunând întâia oară în anul acela, să te dai de trei ori peste cap c-apoi te faci urs.* [Gorovei, 2003: p. 247].

Ursul apare de fapt ca un om asupra căruia s-a abătut o pedeapsă divină. În Voinești-Muscel se zice că *un fecior de popă a speriat-o pe Maica Precistă când a ieșit de la biserică și fiind blestemat de ea s-a făcut urs.* [Gorovei, 2003: p. 247]. O altă variantă vorbește despre un morar care a vrut să-l sperie pe Dumnezeu. Punându-și un cojoc întors pe dos s-a ascuns sub un pod mormăind. Pentru gestul său a fost blestemat să se transforme într-un animal mare și puternic și să rămână așa până la sfârșitul lumii. [Brill, 1981: 95].

Blestemul părintesc are și el aceeași putere ca și cel divin, datorită lui omul metamorfozându-se în urs, potrivit unei legende din Caraș – Severin. Fiul bețiv al unui popă își trimitea iarna tatăl în pădure să-i aducă zmeură și apoi, când se întorcea fără fructele dorite,

îl bătea. Bătrânul își blestemă fiul și acesta se transformă în urs, care de atunci umblă prin pădure după zmeură.[**Brill**, 1994: 62].

Prefacerea omului în animal în unele povestiri nu este completă, ea datorându-se lăcomiei: *Era un morar care mânca tare mult, de l-a supărat pe Dumnezeu. Acesta zice: Ce vrei tu că așa mănânci? Vreau să fiu tare! D, Domnul a zis așa: Dacă vrei să fii tare, să te cheme urs și să mănânci carne de orice, și l-a prefăcut în urs și el e jumătate om, jumătate urs.* [**Niculiță-Voronca**, 1998: p.261].

Lăcomia este cea care determină și modificarea aspectului inițial al ursului. *Deoarece ursul refuza să mănânce miere, ca să-l convingă, Sf. Petru îl trage de urechi până ce i le rupe; apoi după ce gustă din miere, ursul nu mai vrea să plece; ca să-l oprească să mănânce toată mierea, sfântul îl trage de coadă până ce și aceasta se rupe.* [**Brill** , 1981: p.458] În alte povestiri ce circulă și în spațiul slav ursul își pierde coada tot datorită lăcomiei, fiind păcălit de vulpe.

În afara de poziția bipedă și lăcomie se zice că ursul mai are puncte comune cu omul; el *își face căsuța ca omu și-și aduce de toate, numai atât că n-are foc.* [**Niculiță-Voronca**, 1998: p.261].

Se crede că urșii răpesc femeile oamenilor ca și dracul, zmeul ori Toaderii, dar dacă pentru aceștia, răpirea fetelor este un gest conotat negativ, pentru urs, ea are un ecou ambiguu, considerându-se că prin acest gest ursul încearcă să se reintegreze în lumea din care a făcut inițial parte [**Coman** 1986: p.175].

Chiar dacă originea ursului s-ar afla într-o pedeapsă dumnezeiască, ursul este considerat câinele lui Dumnezeu , iar în unele basme chiar Dumnezeu călărește pe un urs [**Coman**, 1986: 178].

Puterea ursului se crede că ar fi mai mare decât a dracului pe care în unele povestiri îl înfrânge la trântă, fiind considerat deținătorul unor însușiri apotropaice, el alungând farmecele și bolile care sunt provocate de duhuri necurate, motiv pentru care era jucat în curte, în casă și la adăposturile animalelor [**Bîrlea** 1981, p.422], considerându-se că acest joc aduce noroc și sănătate. Atunci când ursul nu voia să intre în casă se credea că acest lucru este un semn că acea casa nu e curată. [**Coman** 1986: p.178].

Purificarea și întărirea participanților la ritual se realiza prin contactul magic cu ursul, alaiul ursarilor care jucau cu ursul domesticit prin curțile sătenilor, pacienții se culcau la pământ, iar ursarul așeza ursul peste ei, acesta fiind un exemplu de magie prin contact.

Cu timpul conținutul magic și ceremonial s-a pierdut, accentul mutându-se pe elementul de dresură.

În medicina populară, în afară de călcatul ursului, despre care se crede că pune oasele la loc sau că *nu te mai doare mijlocul la seceră*. [Gorovei, 2003:p.247] se mai foloseau fire din blana de urs pentru afumat în cadrul descântecelor. În cadrul acestor ritualuri, nu se folosea numai părul ursului, el apărând și în cadrul incantațiilor, ca în cazul descântecului de tâmpinătură din județul Teleorman:

La capătul pământului.
e capul ursului,
Și la capul ursului
e capul lupului,
cap de pară,
inimă de vidră,
crăpi drace,
ucigașe,
că n-ai ce face,
că te-a bătut crucile. [Candrea, 1998 : p. 151]

Untura de urs era folosită ca ingredient în diferite leacuri pentru creșterea părului, din aceasta în amestec cu cenușă de nuci și alune se făcea o alifie, o altă rețetă având în compoziție pe lângă untură, coajă de plop și coajă de nucă. [Candrea, 1998 : p. 303]

Puterea ursului vindeca copiii bolnavi, pentru a se face bine li se schimba numele, Ursu fiind unul dintre cele mai folosite. [Candrea, 1998 : p. 413]

Jocul cu măști de urs practicat de Anul Nou are un caracter augural și propitiatoriu. În această dramă rituală ursul moare și învie, simbolizând mitul renașterii naturii.

Momentele cheie ale jocului sunt chemarea ursului, urcarea pe ciomag, bătaia ursului, moartea ursului, învierea ursului și hora ursului.

În Bucovina, jocul urșilor este cel mai răspândit joc cu măști zoomorfe, acest joc fiind totodată unul dintre cele mai vechi, provenind din perioada precreștină.

Jocul urșilor este practicat atât în alaiuri de sine stătătoare, cât și în malancă. Mascații se grupează începând cu a doua zi de Crăciun în cete conduse de vătafi sau turci, repetând la marginea satelor. Conducătorii cetelor sunt aleși dintre cei mai harnici feciori, provenind din familiile de vază ale satelor.

Mascații, în jocul lor, recurg la forța de sugestie a muzicii, a ritmului, a pocnetelor de bici și a clopotelor. Instrumentele muzicale

cel mai des întâlnite sunt fluierul, cimpoiul, toba, tamburinele, vioara și au în repertoriu hore, brâuri, sârbe, etc.

Cetele colindă în ziua de 31 decembrie, după ce au obținut autorizație de la primărie, până în dimineața zilei următoare, colindând tot satul, uneori mergând și în cele vecine.

Costumul ursului este confecționat din blană de oaie miștoasă, partea superioară a corpului fiind un cojoc întors pe dos, iar în picioare poartă cizme îmbrăcate în piei de oaie, confecționate ca niște craci prinși cu chingi de ham peste umăr.

Capul ursului este confecționat din piele de oaie sau iepure, fiind împodobit cu panglici, mărgelile, clopoței, nasturi metalici, lanțuri, belciuge.

Un alt tip de costum de urs, întâlnit în zona podișului Moldovei, este cel confecționat din stuf, acest tip de urs fiind considerat de altfel mai arhaic.

Persoana care joacă rolul ursului trebuie să aibă rezistență fizică și să fie un bun dansator, ursul jucând în bățătura gazdei.

Ursarul are de obicei aspectul unui țigan lăieț, în unele sate fiind numit și căldărar, este de regulă uns cu funingine pe față și este costumat de obicei cu o haină roșie sau neagră, pantaloni strânși jos, băgați în cizme; pe cap poartă pălărie sau coif, acompaniind dansul dintr-un ciur de piele de câine sau mai nou din plastic.

În zona Hârlăului (jud. Iași) se mai întâlnesc două tipuri de căldărari mascați, cu plete lungi pe față și pe spate, din păr de cal negru, cu un fir alb la mijloc. Masca este făcută pe o veșcă de sită sau două pălării cu pernă, pentru protecție aveau și o mascoidă de capră. Al doilea tip este cel al ursarilor boieri; aceștia nu sunt mânjiți ori mascați, poartă niște veste bogat ornamentate cu mărgelile și oglinzi și căciuli împodobite cu pene de păun.

Ursarul trebuie să fie un bun improvizator, în monologul rostit folosind expresii licențioase.

Înlocuirea animalului cu o mască-costum a dus la înlocuirea gestului magic direct, prin atingere, cu un scenariu ritual ce narează o dramă simbolizând înnoirea ciclică a timpului și a cosmosului. [Coman 1986: p.180]

Bolta cerească cuprinde între stelele ciobanilor două constelații ce își trag numele de la urs: Ursa Mare și Ursa Mică, cunoscute și sub numele de Carul Mare și Carul Mic.

Ursa Mare este cea mai cunoscută constelație, fiind formată din șapte stele, patru din ele formând corpul Ursei, iar trei formând coada. Ursa mică este o constelație alcătuită și ea tot din șapte stele.

[Otescu,2002:p87]. O altă credință ce are legătură cu astronomia populară spune că Pământul stă pe spatele unui urs [Ciașanu,2001: p.21]

Calendarul popular cuprinde câteva zile dedicate ursului, din acestea cele mai importante fiind Ziua Ursului și Sâmbăta Ursului.

În Banat se spune că dacă în ziua ursului este senin și soare și ursul își vede umbra se bagă în vizuină și mai doarme încă 6 săptămâni, iar dacă afară este înnourat și din cauza aceasta nu-și vede umbra nu se vâra în vizuină, semn că se va desprimăvăra. [Candrea 2001:p. 59]

Această credință este întâlnită și la ruși, ruteni, cehi, sârbi, francezi, italieni, spanioli. În Italia în ziua de candelora, ursul se scutură și dacă vremea este frumoasă toate rele din lume se împrăștie peste oameni. [Candrea 2001:p. 60]

O altă zi din calendarul popular ce este dedicată acestui animal este Sâmbăta ursului, ce se ține cu o săptămână înainte de Florii, pentru a fi păziți de fiare.

Descântarea ursului – comuna Scobinți, județul Iași

Pe 1 august când în calendarul ortodox se prăznuiește Ziua Crucii, în calendarul popular este Ziua Ursului sau Macoveii Stupului. În această zi nu se muncește la câmp, se stropesc cu agheasmă grădinile și livezile, și nu se pronunță cuvântul urs.

Calendarul popular conține 30 de zile ce se țin împotriva fiarelor, în special a lupului și ursului.

As of the ancient times, the human life has been interwoven with animals, domesticated and wild as well, with their becoming into mythical representations, such as the wolf's example, which is among the oldest and most complex ones.

A wild animal that in diverse mythologies plays a role of a totemic ancestor is the bear, which takes place particularly in those areas where the animal farming is a main branch of economic life. Due to a mixture of fear and respect, the bear is euphemistically called Martin by the Serbs, Miška by the Russians, Wujko ["Uncle"] by the Hutsul ethnic group (in Northern Romania and Southern Ukraine), while the Lapps, Finns, and Swedes call it "Grandpa" or "Uncle". In the Romanian folklore, the bear is generally called Moș Martin, but also Gavril, the Playful (in the County of Baia), Clumsy of Earth, etc.

In the Romanian folk mentalities, the bear is associated with the force and vitality, which inspire respect but also sympathy.

The bear imposes a respect indebted not only to its size and strength, but also to its bipedal position, which resembles to the human one.

According to the folk narratives, "Long time ago, the people were alike the bears, all long-haired, then God made them such as they are today, with hair under their arms, as a sign of how they were in the past. Humans are made of the bears."

In some folktales, the man's animal transformation is not complete, because of his greed: God was angry with a miller that used to eat a lot. He asked the miller, "What do you want with your great appetite?", "I want to be strong!", "Well (God said), if so, be a bear and eat everything's flesh!" That's how God transformed the miller into a bear, which became indeed half-man, half-bear.

It is the greed that also determines the change of the bear's former appearance. As the bear refused eating the honey, Saint Peter broke its ears to make it to do so; after tasting the honey, the bear wanted not to leave any more, and Saint Peter needed to stop it eating all the honey, by dragging its tail until breaking it. Similarly, in the Slavic legends, the bear loses its tail after being cheated by the fox.

The bear's strength is thought to be greater than the Devil's one, as in some legends, the bear defeats the Devil by wrestling. The bear would also be endowed with some "prophylactic" virtues, as is able to expel the charms and the diseases, which are caused by

impure spirits. That is why, as an omen for the people's luck and health, the bears were brought for ritual dancing in the courtyards, in the houses, and in the stables a bear refuse to get in a house, it was interpreted as a sign for that house "uncleanness"

During the procession of the domesticated bear in the villagers' courtyards, the participants' purification and strengthening resulted from their magical contact with the bear; the ill people were lying on the earth, while the procession leader was making the bear trample over them, which appears to be an example of contagious magic.

The magical and ceremonial content of the bear dancing has been lost, with a new focus on the elements of taming.

The bear's trampling, which was believed to straighten one's bones, so that his/her waist "not to hurt any more when reaping".

Alongside this, in the folk medicine, smoked bear hair was used during the exorcising incantations. Here is the example of a folk mind-healing incantation in the County of Teleorman (Southern Romania), with the usage of bear hair: "At the Earth's end, / Is the bear's head, / And at the bear's head, / Is the wolf's head, / It's a bear's head, / It's a otter's heart, / Crack, you killer Devil, / You have no escape, / As the Cross has beaten you!"

The bear grease was used as an ingredient for various remedies for the hair growth; this with the walnut and nut ash made an ointment, while another recipe included, along with the grease, poplar bark and walnut. The bear's strength was healing the ill children, who, in order to recover, changed their names with "Ursu", namely "Bear", among the most frequent ones.

The play with bear masks, as practiced with the New-Year ceremonial context, has an augural and propitiatory character. Within this ritual drama, the bear dies and revives, which symbolizes the myth of the nature rebirth.

Referințe bibliografice

Bîrlea, Ovidiu - *Folclorul românesc vol. I*, Editura Minerva, București, 1981

Brill, Tony - *Legende populare românești*, Editura Minerva, București 1981

Brill, Tony Tony – *Legende românilor vol III, Legende faunei*, Editura Grai și suflet-cultura națională, București, 1994

Candrea, I. Aurel- *Folclorul român medical comparat*, Editura Polirom, Iași, 1998.

Candrea, I. Aurel - *Iarba Fiarelor studii de folclor din datinile și credințele poporului român*, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2001

Ciașanu, F. Gheorghe - *Superstițiile poporului român în asemănare cu alte popoare vechi și noi*, Editura Saeculum, I.O.București, 2001

Coman, Mihai - *Mitologia populară românească vol. I, Viețuitoarele pământului și ale apei*, Editura Minerva, București, 1986.

Gorovei, Artur - *Credinți și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și suflet-cultura națională, București 2003.

Niculiță-Voronca, Elena - *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. II, Editura Saeculum I.O, București, 1998

Otescu, Ion – *Credințele țăranului român despre cer și stele*, Editura Paideia, București, 2002

Practici de iarnă ale comunității elene din Brăila

Muzeograf Brândușa Ilie

Brăila

De-a lungul timpului, Comunitatea Elenă din Brăila a fost una dintre cele mai active comunități grecești din România, fiind recunoscută oficial din data de 15 mai 1863 de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Așa cum afirmă Nicolae Iorga, cei mai mulți dintre grecii sosiți și stabiliți în portul Brăila fiind „din insulele Ionice mai ales”¹, lucru confirmat și de studiul lui Gheorghe Mihăilescu, prin care afirmă că grecii veniți la Brăila erau insulari², procentul majoritar venind din Insulele Ionice. Dacă la începutul secolului al XX-lea, conform unor surse³, unele estimări generoase avansau cifra de peste 10000 de locuitori de origine greacă la Brăila, în prezent ultimul recensământ⁴ indică cifra de 1000 de persoane de etnie elenă.

Lucrarea de față își propune să prezinte diferite practici de iarnă întâlnite la Comunitatea Elenă din Brăila. Implicați activ în viața culturală, socială și economică a orașului, membrii comunității apropie și consolidează relațiile cu românii și reprezintă un exemplu de conviețuire interetnică. Legenda Sfântului Vasile, pâinea lui Hristos sau melomacaronas sunt binecunoscute atât în cadrul comunității, dar și în familiile mixte. În ultimii ani, limba greacă nu este predată numai copiilor de etnie greacă, ci și tuturor celor care își manifestă interesul pentru cultura și civilizația elenă. Profesorii vin ori din Grecia, ori sunt din cadrul comunității, cum este, de exemplu, cazul domnișoarei Anisia Pieratos (tanti Xia pentru cei din comunitate, în vârstă de 81 de ani, de profesie asistentă medicală), care predă limba greacă încă din 1990.

De la dumnezei aflăm că pe 25 decembrie, la întoarcerea de la biserică, toata familia împarte miere, fructe uscate și Christopsomo („pâinea lui Hristos”), un fel de plăcintă cu nuci pe care stăpâna casei a preparat-o în ajun și în care a avut grijă să-și lase amprenta degetelor, simbol al urmei degetelor lui Hristos, dovadă că s-a născut. Această pâine este decorată în așa fel încât să se ghicească

¹ N. Iorga, *Istoria românilor. Revoluționarii*, vol. VIII, București, 1938, p. 386

² Gh. Mihăilescu, *Populația Brăilei. Studiu de demografie dinamică și statistică*, în „Analele Brăilei”, IV, 1932, p. 117-118; vezi și I. Căndea, *Comunitatea greacă de la Brăila din cele mai vechi timpuri până în secolul al XIX-lea*, Brăila, 2004, p. 163

³ C. Filip, *Comunitatea greacă de la Brăila, 1864-1900*, Brăila, 2004, p. 4

⁴ Informator Maria Ganea, vicepreședinta Comunității Elene din Brăila

meseria stăpânului casei. Dacă erau pescari, decorau pâinea cu pește, dacă aveau o stână o decorau cu miei, dacă erau marinari puneau o corăbioară. Este în formă de cruce, în care înfingeau o ramură de măslin și o înconjurau cu fructe uscate, portocale și smochine. În jurul ei familia cânta „Hristos a venit pe lume, iar masa aceasta este închinată Sfintei Fecioare”.

Pentru greci, sărbătorile de iarnă încep în ajunul zilei de Crăciun și durează până la Bobotează (cele 12 zile). Putem afirma că aceste tradiții reprezintă o contopire a sărbătorilor creștine cu cele păgâne, Biserica izbutind, către sfârșitul perioadei romane, să înlocuiască Saturnaliile sau Calendele, transformându-le în sărbători creștine.

În perioada bizantină, grecii își aduceau tributul sistematic turcilor; legenda spune că un preot pe nume Vasilios, într-o perioadă în care banii și aurul nu erau suficienți, i-a rugat pe toți să aducă în biserică fiecare ce are, să contribuie cu câte un bănuț de aur sau argint sau o podoabă, pentru a strânge cantitatea de aur cerută de turci. Pentru că s-a adunat mai mult decât a fost nevoie, preotul Vasilios a sfătuit femeile să facă pite mici și să le împartă la toți locuitorii, în felul acesta fiecare să primească înapoi din ceea ce a dăruit. Minunea a făcut că fiecare dintre locuitorii orașului au găsit în pita lor exact ceea ce au dat. La moartea sa preotul a fost numit Sfânt, este sărbătorit în prima zi a anului și de atunci tradiția spune că toate femeile fac o pită în care ascund ceva. Această variantă de legendă este dublată de alta: pe când Vasilios era episcop de Cezareea, locuitorii orașului au întâmpinat un împărat roman și i-au oferit 5 pâini de orz. Nemulțumit de calitatea pâinii, împăratul le-a poruncit gărzilor să le aducă localnicilor 2 care de fân. Replica episcopului nu s-a lăsat așteptată „aceasta este pâinea pe care o mâncam noi, iar atunci fânul este ceea ce aveți voi”. Și mai furios, împăratul a amenințat că la întoarcerea din război va șterge orașul de pe fața pământului. Pentru a-i milostivi, localnicii au strâns tot aurul din Cezareea, dar împăratul moare și atunci prețiosul tribut trebuie restituit proprietarilor. Pentru că restituirea era anevoioasă, s-a propus să se facă pentru fiecare familie câte o pâine în care s-a pus câte un ban sau un obiect de aur, iar ceea ce rămâne să fie dat bisericii. De atunci există obiceiul acesta al împărțirii pâinilor cu bănuț în noul an. Într-o altă variantă, personajul negativ este întruchipat de prefectul de Capadocia, care jefuiește orașul.

De obicei, pe 1 ianuarie, gazda sau cea mai în vârstă persoană din familie este cea care taie plăcinta Sfântului Vasile (Vasilopita)¹ în mai multe felii, după un ritual prestabilit: prima felie este pentru Hristos, a doua pentru Fecioara Maria, a treia pentru casa unde se desfășoară evenimentul, următoarea este pentru săraci, și apoi feliile sunt împărțite pentru fiecare persoană prezentă, în ordine, de la cel mai în vârstă până la cel mai tânăr. În general, feliile tăiate pentru Hristos și Fecioara Maria sunt oferite tot săracilor. Cel care găsește moneda este considerat „norocosul anului” (există credința că cel care va găsi moneda ascunsă, în noul an va avea parte de noroc și sănătate). Se poate folosi câte o monedă de aur sau doar o simplă monedă, importantă este simbolistica și nu valoarea reală. Tot acum se cântă colinde (kalanda) care vestesc sosirea Sfântului Vasile pe o corabie pentru a împărți daruri tuturor, dar se și recită poezii ca „Nașterea lui Hristos” și „Două patrii”. În așteptarea Sfântului Vasile, un alt obicei întâlnit în comunitate îl constituie practicarea jocului de cărți „Triantamia” pentru aducerea norocului.

Obiceiul provine din Saturnaliile (Kronia) romane, sărbătoare cu caracter agricol în timpul căreia erau oferite zeilor primele roade ale pământului și, concomitent, se alegea prin tragere la sorți „regele Saturnaliilor” care era considerat personajul norocos al zilei și i se acordau onoruri. Obiceiuri similare întâlnim la serbările agricole din antichitatea greacă: Thalisia (dedicate zeiței agriculturii și cerealelor Demeter) și Tharghilla (ziua de naștere a lui Apollo, zeul luminii, al soarelui, muzicii, poeziei și artelor și Artemisei, zeița vânătorii, sora lui Apollo); aceste sărbători aveau loc în fiecare an, în lunile mai și iunie. Ulterior tradiția populară a asociat acest obicei cu Vasilios (Sfântul) cel Mare (330-379 d.Hr.).

Tăierea Vasilopitei nu reprezintă numai un simplu ceremonial, ci și un prilej de bucurie și de întâlnire a membrilor unei familii sau a unei comunități. Este cunoscută credința elenilor că un început de an vesel va influența viața într-o manieră pozitivă. Deoarece spiritul grâului este considerat ca fiind o cale indirectă către fericirea terestră, tradiția tăierii Vasilopitei poate de asemenea să însemne un elogiu adus grâului, o reminiscență a ofrandelor închinatze zeiței Demeter, zeița agriculturii. Cum majoritatea grecilor erau marinari și nu se întorceau toți din călătorie la 1 ianuarie, Vasilopita

¹ B. Cepalis, *Vasilopita. Tradiție și cult*, în „Elpis”, I, 2006, p. 10

continua să se pregătească în fiecare oraș-port, până în ziua în care se întorcea și ultima corabie.

Foarte multă vreme, în locul bradului de Crăciun macheta unei nave de lemn, mai mică sau mai mare, era împodobită cu ghirlande luminoase sau cu lumânări și ținută la loc de cinste în casă. Copiii nu îl așteaptă pe Moș Crăciun să le aducă daruri, ci pe Sfântul Vasile¹, venind de departe pe o corabie (din Cezareea, centrul Asiei Mici, fostul Imperiu bizantin) în dimineața zilei de 1 ianuarie. Dacă își găsesc cadourile sub pernă înseamnă că au fost cuminți și Agios Vasilios a trecut pe la ei.

Mâncarea este însoțită de o băutură tradițională, Ouzo (licoare bahică incoloră aromată cu anason), care nu poate lipsi de la astfel de ocazii speciale. Această licoare își are, la rândul ei, propria legendă: în combinație cu apa sau cu gheața, Ouzo se albește, pretext suficient ca un bărbat să se despartă de soție: o servea cu Ouzo și îi spunea că, dacă, turnând apă peste băutură, aceasta devine albă, înseamnă că a fost înșelat.

În familia doamnei Maria Ganea, vicepreședinta Comunității Elene din Brăila, sunt renumite prăjiturile melomakaronas

Tăierea Vasilopitei în cadrul comunității elene din Brăila

¹ D. Zanfiropol, *A venit și Sfântul Vasile cu darurile*, în „Elpis”, III, 2007, p. 14

și kourabiedes. Primele sunt cornulețe cu miere presărate cu un amestec de condimente și nucă, iar corăbioarele sunt un fel de biscuiți cu unt și migdale prăjite, în formă de semilună, pudrați cu zahăr. Domnișoara Anisia Pieratos, profesoară de limbă greacă în cadrul Comunității Elene din Brăila, pregătește gurechia (prăjitură umplută cu nucă), diples (un soi de minciunele, coapte și tăvălite în nucă și miere) și xerotilanas (uscățele care se pregătesc în număr mare de Crăciun și țin până la Bobotează; doar cele care se servesc se însiropează cu o compoziție alcătuită din miere, nuci și scorțișoară; informatoarea ne precizează că această prăjitură este din ce în ce mai rar întâlnită, pentru că necesită efortul a două persoane). Mâncarea tradițională pentru masa de sărbători este curcanul umplut cu cartofi la tavă.

În concluzie, suntem îndreptățiți să afirmăm că în Comunitatea Elenă din Brăila sunt transmise mai departe tradițiile copiilor și, în același timp, sunt cultivate relații apropiate între cei din diaspora și cei din Grecia.

Kalon etos iselthois! (La mulți ani!)

Colind de Anul Nou¹

Sfântul Vasile vine din Cezareea,

Ține o icoană și o coală de hârtie, coală de hârtie și călimară.

Călimara scria și coala de hârtie vorbea:

- Vasile, de unde ai venit și unde cobori?
- De la mama mea vin și la școală mă duc.
- Și dacă vii de la școală, spune-ne un cântec.
- Cântece n-am învățat, numai litere știu.
- Și dacă știi litere, spune-ne alfabetul.

Și în bastonul lui s-a sprijinit ca să spună alfabetul,

Și bastonul lui era uscat, după care a înmugurit

Și deasupra mugurilor au ciripit rândunelele,

Și nu numai rândunele, dar și potârniche.

¹ informator Marica Saridachis, 30 ani

Sunt fântâni din piatră în curți împrejmuite cu marmură,
Potârnichea să coboare, să bea, să urce, să-și ude aripioarele de
aur,
Să-și spele stăpânul.

Bibliografie

- **Cândea, Ionel**, *Comunitatea greacă de la Brăila din cele mai vechi timpuri până în secolul al XIX-lea*, Brăila, 2004
- **Filip, Cristian**, *Comunitatea greacă de la Brăila, 1864-1900*, Brăila, 2004
- **Iorga, Nicolae**, *Istoria românilor. Revoluționarii*, vol. VIII, București, 1938
- **Mihăilescu, Gheorghe**, *Populația Brăilei. Studiu de demografie dinamică și statistică*, în „Analele Brăilei”, IV, 1932
- **Cepalis, Boris**, *Vasilopita. Tradiție și cult*, în „Elpis”, I, 2006
- **Zamfiropol, Dimitrios**, *A venit și Sfântul Vasile cu darurile*, în „Elpis”, III, 2007

Tradiții populare din zona Țării de Sus a Moldovei în comuna Rădăuți-Prut, județul Botoșani (datini, urări, colinde, teatru popular)

*Stela Covaci
București*

Rădăuți-Prut, numele unei comune, fostă târg (spre deosebire de Rădăuți-Bucovina), fiind, la începutul secolului XIX, loc de reședință a Plasei Prutului în județul Dorohoi, actualmente în județul Botoșani, este situată în cel mai nordic punct din nord-estul țării, la o distanță de 30 de km de Livenii lui George Enescu și 80 km de Ipotești.

În vara anului 2008 apele Prutului au acoperit-o în întregime, fiind considerată cea mai calamitată localitate din țară. Acest ținut încărcat de istorie este locul în care m-am născut și țărâna în care sunt îngropați străbunii mei.

Așezământul este atestat documentar încă din anul 1437, cu zi de târg marțea, urmând ca abia în 1771 să se semneze actul de învoială cu târgoveții (români și evrei) de către logofătul Costache Sandu Sturza. În document se pomeneste de un rates (han mare de răscruce pe locul unei păduri tăiate), la care ajungea drumul dinspre Ștefănești și alte localități ale Moldovei, răscruce pe unde, trecând Prutul pe un pod de lemn, puteai călători mai departe, prin Lipcani, spre Hotin, multă vreme purtând denumirea de „Calea Hotinului”. Logofătul a scos hrisovul de la Mihail Sturza Vodă (1834-1849). Actul de învoială pentru recunoașterea târgului s-a semnat la data de 14 mai 1845. Proprietar al moșiei, în acte, era Iorgu G. Sturza care o vinde, în anul 1823, lui Nicu Pillat și urmașilor săi. Și astfel a început să se dezvolte Rădăuțiul, cu țărani și negustori strânși în căușul de verdeață al luncii Prutului, între dealurile Coțuștii și Crânicenilor. Chiar în sat, pe o porțiune de mal înalt al Prutului, numit Bîtca, de veacuri, veghind cimitirul, se află o bisericuță de bârne, cu masa altarului în mijlocul ei, făcută dintr-un trunchi de stejar secular. Biserica propriu-zisă cu praznicul Sfântului Nicolae a fost zidită în anul 1884 de către frații Iancu și Gheorghe Pillat, fii lui Nicolae și Agripina, deținători ai moșiei Miorcani, des amintită în lirica poetului Ion Pillat. Ctitorii își află odihna de veci în interiorul bisericii din Rădăuți.

„Prutule, apă vioară,/ Face-te-ai neagră cerneală...” - așa începe un străvechi cântec popular, plin de jalea ce se dorea scrisă pe

hârtie a celor care, din moși - strămoși, au trăit și au murit în această zonă vitregită de istorie. Năvăliri barbare, lacome și trufașe imperii au pângărit pământul sfânt al Țării de Sus, altarele ei metafizice, omorând sau despărțind părinți de copii, de frații și surorile de dincolo și dincoace de Prut. Vatră dacică, de mare valoare arheologică plină de relicve scoase la lumină până-n zilele noastre; pe cele de pe malul basarabean a aceleiași istorii comune, Moscova le-a jefuit fără scrupule și, de aceea, localnicii români din zilele noastre le lasă îngropate în grohotișurile și peșterile malului. Este suficient să ne aplecăm asupra scrierilor lui Vasile Lovinescu, aceste „Evanghelii ale melancoliei noastre”, cum le-a numit superb profesorul Cornel Ungureanu, ca să înțelegem ce sevă i-a plămădit pe acei arbori uriași încărcăți de roade, care se numesc: Neculce, Negruzzi, Creangă, Eminescu, Sadoveanu, Iorga, Enescu, Luchian, Labiș, Cezar Ivănescu...

Și iată că acum, în anul de grație 2008, puterile celui rău și-au săvârșit lucrarea: Prutul a mutat hotarul mai spre România, înghițind, sub ape de peste patru metri, mormintele vechi de sute de ani ale strămoșilor mei. Comuna (se zice) nu mai poate fi refăcută; arhivele Primăriei nu mai există, dar oamenii (peste 1000 de suflete) nu vor să se mute pe dealuri. A rămas podul ca un curcubeu, pod construit prin 1928, din metal argintiu, pe care l-am traversat adeseori cu trăsura de la orașelul Lipcani, la bunici, în Rădăuți. Podul, parțial sfărâmat de nemți în 1944, a fost refăcut recent. Toată copilăria, verile le petreceam pe malul Prutului, copil orfan locuind la bunici, plângând și compunând melodii și versuri despre leagănul pierdut și despre un tată înghițit de Imperiul Roșu. Acolo le-am trăit pe toate: războiul, foametea cea mare ce mi-a ucis bunicul, alte inundații de spaimă, vacanțe studențești triste, securitatea...

N-am mai văzut revăzut de mult aceste meleaguri natale. Doar în vară, în zilele inundațiilor, am privit la televizor cum se agitau oficialii și reporterii în jurul celor bătuți de soartă. Erau aceleași chipuri pe care le cunoșteam din copilărie: cuvioși, resemnați, marcați de nenoroc și convinși până-n străfunduri că apa va trece și urmele lor vor rămâne. Prutul, cu neagra sa cerneală, va scrie istoria până în veac pe acest picior de plai pe care, cum spunea vlăstarul acela frânt, Nicolae Labiș:

„Stau câteodată, împietrit și mut
Să-nțeleg o clipă neînțelesul grai
Prin de jalea unui veac trecut...”.

Nici nu începea bine luna decembrie când sufletul meu de copil intra în zona mirifică a sărbătorilor de iarnă, bucuria bucuriilor. Darurile lui Moș Crăciun erau sărace, fără pom împodobit, fără hăinuțe noi, fără jucării, dar ce luminează sfântă, consolatoare cobora pe pământ! Bunica, în grădina înghețată, săpa tufele îmbobocite de crizanteme și le oploșea în hârdaie de-a lungul tindei înguste, ferite de viscolul de miază-noapte. Vor înflori ca întotdeauna în zilele Crăciunului parfumând întreaga casă. Zilele deveneau din ce în ce mai scurte. Se însera devreme, prilej de a ne aduna în jurul sobei. La lumina plăpândă a lămpii cu gaz repetam, seară de seară, din ineputabilul tezaur moștenit: colinde, plugușoare, balade populare și alte cântări sfinte.

Apoi, după îndelungatul post ce-l țineam și noi copiii, sosea Ajunul Crăciunului. În cămăruța curată, pe fața de masă țesută de bunica, se așezau bucate tradiționale de post: pelincile Domnului, farfuria cu prune afumate, sticla de vin aspru și coliva pentru cei răposați, zugrăvită cu steaua Crăciunului. Ușile deschise îl primeau pe bătrânul preot Súdor, urmat de ceata de copii în sumănele și opinci, îmbujorați, sub căciulile de miel, strigând din toți plămânii:

„Kir Aleisa, iho ho!
Ieși Părinte de-acolo
Și te du la altă casă
Și te-așează după masă...”.

Intrând cu cântare, părintele anunța Nașterea sfântă. Noi sărutam sfioși icoana, iar bunica o împodobește cu un fuior blond de cânepă, ca o păpușă ce simboliza pe pruncul Isus. Dintr-un coș, mama arunca din prag către copiii înghesuiți la ușă mere, nuci și câțiva bănuți peste care se buluceau țâncii.

Nici nu se întuneca bine când, nerăbdători, mă luam de mână cu frățiorul pornind cu colindul pe la vecini, prin zăpezile cât gardul. Anunțam pe la ferestre luminate că „astă seară îi seară mare”. Cu emoție așteptam să se deschidă ușa tindei, să primim din mână gospodinei colaci și prăjiturile de casă, mere și bănuți cu chipul regelui Mihai.

Din prima dimineață de Crăciun, ulițele și ogrăzile se colorau de cetele celor cu steaua vestitoare, de călușari zglobii, de Irozi sau de trupe de flăcăiași deghizați interpretând însuflețiți celebra Banda lui Jianu.

Noaptea cea mare de trecere în noul an, noaptea Sfântului Vasile, cuprindea satul de vrajă ancestrală. Umblam cu clopoței legați cu fire de busuioc și lână roșie pe la ferești, ferindu-ne de arătări

spăimoase cu măști și cojoace întoarse care, cum ne prindeau, ne turnau apă în clopoțelul firav, înghețându-l pe loc. Ne întorceam și-l dezghețam în vatră și o luam vitejește din nou la urat, rostind baladele vechi până la capăt: Miorița, Dragoș, Negru Vodă, Șalga, Dolca, Jos în vale la Bârlad...

În noaptea aceea nu dormeam de loc, căci așteptam Plugurile mari cu „Bădița Traian” și multe alte urături. Ne plăceau cele cu texte umoristice, compuse special de creatori anonimi, satirizând diverse întâmplări și năravuri petrecute peste an. Humorul făcea parte din structura satului și nu supăra pe nimeni:

„De la Redi la Rădăuți
Nu e bine să te muți
Că azi se-mplinește anul
De când Nelu Teodoreanu
A înnoptat la tanti Uța
De i-au spart rădenii muzicuța”...

Cei patru frați ai mamei: David, Costică, Nicu și Mihăiță Râșcanu compuneau cântecele pentru alaiul Caprei cu referiri la localitățile din jur:

Capra mea de la Liveni
E hrănită cu strujeni,
Primăvara cu tărățe
Îi ies ochii ca la mâte...

sau:

Capra mea din Darabani
E hrănită cu bostani...
Capra mea din Ipotești
E hrănită cu povești...
Ha, ța, ța, căprița...

În jurul caprei țănoșe și năvălaşe dansau și recitau personaje grotești ca: Țiganul, Rifca, Nebunul ș. a. Costume improvizate din păritare ochioase, fuste, beteală și panglici din lăzile buniciei, zurgălăi și tălângi, câlți și fuioare de tort ne insuflau nouă, copiilor, bucurie și spaimă, o emoție intensă, fericirea dansului nestăvilit și tribal.

Banda lui Jianu, teatru popular, mai mult operetă, căci unele personaje își cântau ariile, a fost ani de zile pregătit, cu repetiții și confecționarea costumelor, la noi în casă. Mama, Eleonora Râșcanu (c. Pogorilovschi) și cei patru frați ai săi l-au jucat și l-au transmis apoi urmașilor. Avea 60 de ani când a dictat întreaga piesă cântându-ne fiecare rol, și mai ales, rolul Jieniței ce-i amintea de văduvia ei mult prea timpurie.

Sfinte și neprețuite amintiri dintr-o copilărie ce nu mai există, dintr-un loc dispărut sub ape. Apele s-au retras din nou, iar cei câți au mai rămas vor purcede să reînsămânțeze esențele spirituale ale acestor datini din moși-strămoși, până-n veac.

Anexez, culeasă de la mama, Banda lui Jianu, varianta de la Rădăuți-Prut.

Banda lui Jianu

(Culeasă de la mama, Eleonora Pogorilovski – Rîșcanu, 1909-1983, din comuna Rădăuți – Prut, jud. Botoșani), 4 dec. 1971

Personaje:

Jianu

Doi haiduci

Un căpitan

Un vânător

Un grec

Un cioban

Jienița

Un turc

Jianu (stă rezemat în armă, îmbrăcat în costum național și cântă):

Foaie verde mărmă domnesc
Stau pe loc și mă gândesc
Cum s-o dau să nimeresc
Pâinea să-mi agonisesc,
Copilașii să-mi hrănesc.
Dacă-am văzut și-am văzut
Că alt chip nu-i de făcut,
La palat m-am repezit
De biruri să fiu scăpat.
Dar la ușă la palat
Uite un grec gulerat.
Grecul mă-ntrebă de carte,
Eu i-arăt arma din spate.

Jianu: - Bună seara, boieri mari!

Grecul: - Ce cați aici, opincar?

Jianu: - Vreau dreptate, boieri mari!

Grecul: - Haide, haide, marș de-aici

Vodă nu-i pentru calici.

Jianu (se întoarce către haiducii săi):

- Bună seara, măi flăcăi
Și ai codrilor mișei,
De când stați pitiți pe-aici
N-a trecut vreun grec pe-aici?

Un haiduc:

- N-a trecut, zău, căpitane,
Că dacă trecea
Beleaua cu noi și-o găsea.
C-ale noastre pungi golite
Numai cu aur și cu argint ar fi fost umplute.

Al doilea haiduc:

- Căpitane, căpitane,
Bine-ai făcut c-ai venit
Dar mai bine făceai dacă nu veneai
Căci, uite, potera ne urmărește
Fără veste.

Vânătorul (îl prinde pe Jianu):

- 'Trăi, domnule căpitan!
La potera făcută azi
Am prins pe Jianu
Cu doi haiduci ai săi,
'Trăiți, domnule căpitan!

Căpitanul (către Jianu):

- Măi străine, înarmat
Tu pe-aici pe unde-ai intrat?
Spune mie cine ești
Că pe loc te nimicesc
Cu sabia-mi săbioară,
Cu iubita-mi surioară!

Jianu: - Eu sunt Jian îngrozitor

Care-n lume fac omor
Și-acum dacă nu mă crezi
Du-te-n codrii și-ai să vezi.
Unde-s tufele mai mari
Zac în sânge grei barbari,
Unde-s tufele mai mici
Stau pitiți ai mei voinici.
Ei, și-acum ce vreți de la mine?

Căpitanul:- Vrem să vă predați
Și armele jos să le lăsați.

Jianu: - Noi ne vom preda

Și armele jos le vom lăsa,
Dar să socotiți
Să nu ne legați
Până a fi vinovați.

(Jianu se predă, pune armele jos și se pune în genunchi cu amândoi haiducii de-o parte și de alta.)

Vânătorul (Leagă pe Jianu și cântă):

Eu sunt vânător de munte,
Vânător vestit,
Care-n lumea asta
Nu s-a pomenit.
Tune, ploaie sau ninsoare,
Fie ger sau nea,
Numai arma să-mi trăiască
Sub mantaua mea!

Tra, la, la...

Și-orice fiare-n calea mea,
Ele s-or ivi,
Eu cu-această armă grea
Le voi glonțui.

Tra, la, la...

Jianu (amărât, cântă):

Eu mă duc, codrul rămâne,
Plâng haiducii după mine.
Las' să plângă după mine
Că n-am făcut nici un bine.
Chiar de-ași fi făcut vre-un rău
Mi l-oi trage singur eu.
Ah, Codrean, drăguțul meu,
Vino să te sărut eu. (îl cuprinde ca să-l sărute pe

Codrean)

Căci mă duc, mă duc, mă duc
Intru de viu în mormânt.
Iar tu de vei rămânea,
Pe haiduci vei aduna
Și-ți lupta, lupta mereu
După cum luptam și eu.
Și-ți lupta, lupta-veți foarte,
Fără a fi atinși de moarte.

Zice Codreanu:

- Asta, frate, nu se poate,
Jur pe-a mele arme toate
Că eu nu te voi lăsa
Până nu te voi scăpa.
Uite bani chiar ți-am adus,
Libertatea ți-am și pus.
Ține banii, na-ți acum
Și deschide-ți al tău drum.

Jienița (cântă):

- Amărâtă sunt de-un an, tinerel Jian,
Când în codri noi trăiam, tinerel Jian,
Grijă de dușmani n-aveam, tinerel Jian,
Când la pândă ai ieșit, tinerel Jian,
Turcul, grecul te-a zărit, tinerel Jian,
Într-un ceas rău te-ai ivit,
Jiane, Jian, tinerel Jian.

Jianu: - 'Trăiți, domnule căpitan!

Stând aici de vorbă, cu ai mei feciori,
Mi-a venit un gândișor:
Ce să vă dau să mă scăpați,
Din lanț să mă dezlegați?
Eu v-aș da bani cât mai mulți
Să-mi dați drumul iar la munți.

Căpitanul (către vânător):

- Ia-i banii ce o avea
Și armele de jos să-și ia.
(Jianu se ridică de jos cu haiducii)

Haiducii (cântă):

- I-ha, tra la la la la ...
C-a scăpat Jianu nostru,
Inimi negre, inimi roșii
Vai de grecii din oraș.
Tremurați în pieptul vostru
C-a scăpat Jianu nostru.

Jianu (merge gândind și se întâlnește cu un cioban):

- Bună seara, măi glugașe,
Ce servici ai pe imașe?
Ori c-o cireadă de boi,
Ori chiar cu turma de oi?
Măi ciobane,
Eu te-aș sfătui pe tine

Să fii tovarăș cu mine,
Să nu mai paști oile
Să te bată ploile,
Hai în codri să trăim
Cu galbeni să veselim,
Să ai viață fericită.
Nu c-o turmă prăpădită
Să alergi pe deal și văi
Și să duci viața-n nevoi!
Iar acum tu, dacă vrei,
Zi-mi o doină, na cât cei.
Scumpă soție-am avut,
Pradă la turci a căzut.

Ciobanul (cântă):

Frunză verde, arțaraș,
Bâr, oițo, bâr,
Eu sunt Niță ciobănaș,
Bâr, oițo, bâr, bâr, bâr.
Dimineața până-n zori
Bâr, oițo, bâr,
Pornesc turma de miori,
Bâr, oițo, bâr, bâr, bâr.
Dimineața când mă scol (Refren)
De mă spăl ori nu mă spăl (R)
Eu cu turma tot pornesc (R)
Și cu dânsa viețuiesc. (R)
Casa mea îmi e stâna, (R)
Perna mea e mușuroi, (R)
Cu toate că sunt nevoi (R)
Dar cu oaia de la stână, (R)
Eu tot capăt vreme bună. (R)
Las' să bată ploile, (R)
Să-mi trăiască oile. (R)

Jianu: -Măi ciobane, mulțumesc,
Căci la codru mă grăbesc,
Să-mi ajute Dumnezeu
Să urmez tot drumul tău.

(Jianu, mergând el, turcul îi iese înaintea)

Turcu: - Măi Jiane, frate, frate,
Și mă jur că tu-mi ești frate,
Lasă-mi pe Jienița mie

Și-ți dau galbeni azi, o mie.

Jianu: - Eu? Să-mi las a mea soție

Ca s-o ai tu pe vecie?

Nu mă las până n-oi face din voi

Pielea toată de cimpoi

Și-am să fac încălțăminte

Ca să țină turcii minte. (el se repede la turc).

Jienița (cântă și bate din palme):

- Ardă-ți focul curțile,

Turcule, turcule,

Cum vrei să-mi iei zilele (R)

Dumnezeu nu ți-ajutat (R)

Că Jianu a scăpat (R)

Și pe voi v-a spânzurat. (R)

Rădăuți – Prut, dec. 1971

Structuri antropologice în cadrul ritualului Ajunului de Crăciun la ucraineni

*Prof. Daniela Maria Andrașciuc,
Colegiul Național "Dragoș Vodă"*

*Prof.drd.Gheorghe Andrașciuc,
Colegiul Național "Dragoș Vodă"*

Ritualul Crăciunului reprezintă o provocare a conștiinței umanității de peste tot și de oricând. Fiecare nație se definește în raport cu celelalte printr-un cumul de particularități imaginare, antropologice, culturale, și, nu în ultimul rând, prin memoria culturală.

Sărbătoarea Nașterii Domnului capătă varietăți stilistice, în funcție de zona culturală în care este promovată. Ceea ce unește spiritualitatea creștină este bucuria deplină în fața Nașterii Domnului. Bucuria este exprimată diferit în funcție de anumite zone culturale.

Comunitățile naționale, în mod special slavii, și, în mod particular ucrainenii, încep sărbătoarea Nașterii Domnului pe 6 ianuarie, după calendarul iulian. Tradițiile respectate cu sfințenie se înscriu în stereotipii caracteristice mentalului cultural ucrainean.

Crăciunul pe rit vechi are anumite particularități care îl individualizează în raport cu celelalte variante ale sărbătorii. El este reprezentat, la noi în țară, de comunități de ucraineni, ruși, sârbi ș.a. Elementul care definește bucuria Nașterii Domnului este ritualul mesei de Crăciun. În fiecare gospodărie, indiferent de rangul membrilor, copii sau maturi, toți se supun postului în ajunul Crăciunului. Pe parcursul zilei întregi, toți membrii familiei trec prin procesul purificării. De foarte multe ori, ucrainenii țin postul negru, în mod special bătrânii. Evenimentul este sărbătorit într-un cadru festiv. În camera cea mai frumoasă, se așează masa. În unele zone culturale, picioarele mesei sunt legate cu lanțuri. Ea rămâne așa până la Bobotează. Acest proces de captare a binelui are loc la apusul soarelui, la apariția stelelor, în seara de Ajun. El semnifică dorința familiei de a captura forțele binelui, care să rămână în casa pe tot parcursul anului, pentru a asigura opulența membrilor. O altă semnificație a acestui gest este cea a legării gurii animalelor sălbatice, pentru a fi păziți de ele. Activitatea legării mesei cu lanțuri este destinată bărbatului casei. Nașterea Domnului Isus Cristos reprezintă o nouă treaptă pe care vor să o străbată membrii familiei. Ea aduce

prosperitate, bucurie, care se doresc a fi permanentizate în toate casele.

Un alt aspect ce particularizează sărbătoarea Crăciunului, pe rit vechi, este confecționarea ieslelor sub masa îmbelșugată, în care este așezat fân și în unele zone, și bani. Uneori, fânul se poate așeza sub fața de masă. Aceasta trebuie să fie neapărat nouă, sau în orice caz, cea mai frumoasă din casă. Acest gest subliniază profunda comuniune a umanității cu bucuria creștină a Nașterii. Pe lângă valențele simbolice ale gestului, fânul conferă camerei și un miros plăcut al naturii. Masa caracteristică sărbătorii Nașterii este axată pe seara de Crăciun, "Sviaty Vechir". Ea este asemuită cu Cina Sfântă, ceea ce amintește de Cina de Taină. În timpul mesei, se servesc douăsprezece feluri de mâncare, toate fiind de post. Acest aspect amintește de cei doisprezece apostoli, ceea ce simbolizează perfecțiunea, încheierea unui ciclu și începutul unui nou ciclu, în comuniune cu Isus Hristos. Tradiția constă în așezarea tuturor felurilor de mâncare, de post, pe masă, ca semn al opulenței, de peste an. Sunt câteva feluri de mâncare specifice acestei serii: "hrebleanca" (mâncare gătită din ciuperci uscate cu zeamă de varză), ciorbă de ciuperci, colțunași cu varză, varză călită cu tăiței, fasole boabe cu prune uscate, grâu fiert (semn al roadelor bogate), sarmale de post cu păsat, bob fiert, porumb fiert, cartofi fierți cu ulei, etc. În anumite zone, cele douăsprezece feluri de mâncare care se pun pe masă, nu trebuie consumate deodată. De obicei, ele rămân pe masă, până în a treia zi de Crăciun, când se adună și se dau animalelor.

În seara Ajunului, după apusul soarelui, sunt așteptați copiii la colindat. Ucrainenii țin foarte mult la tradiție. Aceasta spune că nimeni nu are voie să se așeze la masă până la apusul soarelui. Cina de Crăciun unește întotdeauna întreaga familie. Înainte de a începe să cineze, capul familie rostește o rugăciune, mulțumind Domnului pentru ajutorul acordat peste an. Colindatul copiilor ține până la miezul nopții, când, toți oamenii merg la biserică, la „osonoșne”. Abia după ce aceștia asistă la slujba de la miezul nopții, începe veselie. Numai după ce această slujbă se termină, oamenii au voie să mănânce carne. Ce este de remarcat este faptul că, în ajun, colindă doar copiii de până la 13 ani. Ei nu uită să treacă pe la fiecare gospodărie, pe de o parte, pentru a colinda gazdelor, pe de altă parte, pentru a primi anumite daruri de la aceștia. Demult, se ofereau colăcei, nuci, mere, acum, se oferă bani. Punctul culminant al sărbătorii îl constituie colinda. După săvârșirea slujbei Nașterii Domnului, se formează cete de colindători care colindă pe la casa fiecărui membru al grupului și

tot atunci vor fi colindați și de cei de la Vișlaim. Reprezentația teatrală, expusă în fața comunității, are rolul de a reaminti semnificația și momentul Nașterii Domnului.

Un alt element, care se regăsește și în alte culturi, este acela al colindului „mascaților” („ciufaci”). De obicei, ei trec pe la casele unde există fete de măritat, încercând să reprezinte într-o formă neobișnuită momentul sărbătorii, dar, întotdeauna se lasă dominați de puterea binelui, chiar dacă aparent reprezintă forțele răului.

Ceea ce este de remarcat este faptul că bucuria Nașterii Domnului este determinată de slujba de la miezul nopții. Până acum, oamenii se bucură de această mare sărbătoare a umanității, mai mult în interiorul lor. Majoritatea dintre ei își pun, în rugăciunea lor, câte o dorință, mulțumind lui Dumnezeu pentru cele dăruite până în acel moment. Nașterea lui Isus Cristos are o semnificație excepțională, în ceea ce privește purificarea oamenilor. Toți își propun să fie mai buni, mai toleranți, trăind în armonie cu ceilalți. Din acest punct de vedere, Crăciunul reușește să inoculeze în conștiința umanității sentimentul toleranței, caracteristic creștinismului.

Bibliografie:

Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, Folclor literar românesc, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1990;

Ioan Rebușapcă, Poezia colindelor, I, Constructe simbolice și stereotipii culturale în repertoriul tinerilor, Editura LVS CREPUSCUL, Ploiești, 2006;

Pamfil Bilțu, Maria Bilțu, Victoria David, Colinde și obiceiuri de Crăciun, Anul Nou și Bobotează, Editura Eurotip, Baia Mare, 2007;

Petru Caraman, Colindatul la români, slavi și la alte popoare, Editura Minerva, București, 1983;

Barbu Theodorescu, Octavian Păun, Folclor literar românesc, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964;

Specificul obiceiurilor de iarnă din localitatea Vlădești în contextul zonei etnofolclorice Argeș-Muscel

I

*Profesor Ion Stroe
Comuna Vlădești,
județul Argeș*

Suprafața țării noastre poate fi divizată și în zone etnofolclorice care sunt altele decât unitățile administrativ-teritoriale.

De la Valea Râului Doamnei, spre vest până la Țara Loviștei, și din hotarul cu județul Sibiu, spre sud cam până în dreptul Piteștiului, se întinde *zona Argeșului* spre estul căreia, depășind granița județului, învecinându-se cu Țara Dâmboviței, și dinspre Țara Bârsei, la nord, către sud, aproape de orașul reședință, este *zona Muscelului*, amândouă având la miazăzi satele de câmpie ce sunt incluse, după un teritoriu de interferență, în zona Oltului, spre sud-vest, și în zona Teleorman-Romanați, spre sud.

Întrucât cele două întinderi astfel delimitate, Muscel și Argeș, sunt foarte asemănătoare din toate punctele de vedere, specialiștii în domeniu le consideră subdiviziuni ale *zonei Argeș-Muscel*, părere la care și noi subscriem.

Vlădeștiul este așezat pe cursul mijlociu al Văii Brătiei fiind o localitate deluroasă, unde se succed anual numeroase obiceiuri transmise prin moștenire de la o generație la alta, însoțind viața omului de când vine pe lume până la trecerea dincolo.

Ca modalități variate de manifestare și de o deosebită bogăție, cele mai multe dintre ele, grupate în jurul Crăciunului și a Anului Nou, având caracteristicile etnografice și folclorice ale Muscelului, își păstrează totuși specificul lor local.

Vlădeștiul se deosebește de celelalte sate muscelene și argeșene în primul rând prin felul obiceiurilor care se practică în Dâmbovicioara, Rucăr și Dragoslavele. Este viabil astăzi colindul *Brezaiei*. La Valea Mare-Pravat, în noaptea Sfântului Vasile, poți asista la desfășurarea teatrului haiducesc *Jienii*, cu varianta sa *Jianu*, pe care încă o întâlnim la Poienarii de Muscel ; la Serboieni-Buzoiești flăcăii aruncă în geam cu boabe de porumb (*Bobăritul*), iar la Mozăceni bărbați și femei aruncă semințe și la Merişani obiceiul vechi al *Grăușorului* a disparut ; în ajunul și dimineața Anului Nou la Bascov, Micești, Mușatești, Mălureni, Pietroșani, Budeasa se

desfășoară un alt obicei vechi și interesant, de felicitare, numit *Bradul*, având mai multe variante; jocul *Ursului* este cunoscut numai la Mioarele; *Colindul Zorilor* este atestat la Slănic-Aninoasa și Aref.

Nu suntem în posesia unor documente din care să reiasă că la Vlădești s-ar fi practicat aceste obiceiuri, cunoscându-se doar *Colindetele*, *Steaua*, *Irozii* (în Ajun și de Crăciun), *Sorcova*, *Răscovăitul* -Colindele de fereastră-, *Plugușorul*, *Capra*, *Vasalca* (de Anul Nou).

Caracterizându-se printr-o structură complexă, cu multă mișcare scenică, spectaculară, în desfășurarea lor asistăm la o adevărată paradă a portului nostru popular caracterizat prin varietate, eleganță și rafinament. Costumul țăranesc din Vlădești este muscelian ca și în celelalte localități din această zonă, dar are ceva specific astfel încât la manifestările culturale unde participăm suntem recunoscuți nu numai după *vorbă*, ci și după *port* :

- După felul cum sunt îmbrăcați, aceștia sunt din Vlădești !—se exprimă mulți care ne văd și ne admiră.

Fotele și iile, cu precădere de culoare roșie-albastră, roșie-neagră, și cămășile barbotești sunt foarte încărcate sub aspect ornamental, motivele fiind florale și geometrice într-o armonie perfectă. Tunica în floricele făcute din mărgelile, opincuțele din piele tăbăcită, elegante și totdeauna de culoare maronie. Pe cap băieții poartă pălării negre cu borurile nici prea mari și nici prea mici, ceva intermediar între cele ciobănești și cele lăutărești. Maramele puse pe capul femeilor în asociere cu legăturile au râuri specifice pentru că sunt făcute, ca și restul costumelor, local, fie de către fete sau de mamele lor, fie de cusătorese și țesătoare care fac așa ceva pe bani, în Vlădești fiind foarte puține costume intruse, pe diferite căi, și acestea sunt ușor depistate și respinse.

Dând aspectul unui carnaval țăranesc, obiceiurile ca manifestări spectaculare, folosesc în desfășurarea lor diferite obiecte de recuzită – ciomege înflorate, măști zoomorfe, sorcove, stele, clopoței, instrumente muzicale, podoabe – care sunt originale în raport cu cele pe care le întâlnim în aceleași situații în localitățile *Zonei Argeș-Muscel*. De exemplu, capra din obiceiul cu același nume este mai altfel împodobită în piei naturale, scoarțe, sarici sau cojoace, ele însele fiind specifice localității. Chiar și steaua pe care colindătorii *din seara Ajunului până-ntr-a Crăciunului* o poartă în mână, vestind nașterea Mântuitorului, are ceva specific, particular.

Mai trebuie amintit ca notă distinctă faptul că cetele de urători nu intră în curtea *boierului* pentru a-l colinda fără a cere încuviințarea acestuia.

- *Primiți colindătorii?*

- *Primiți Steaua?*

- *Ne primiți cu Vasalca?* sunt întrebări care se aud aproape simultan la multe porți de gospodari în perioada colindatului.

Diferă uneori și formula de adresare către gazde :

-*Primiți fetele?* – strigă urătoarele în seara de Sfântul Vasile, când seduc cu *Răscovăitul*, spre deosebire de colindătoarele din Dragoslavele și Rucăr, care în cadrul aceleiași obicei zic:

- *Răscovăim?*

- *Da ! Răscovăiți!* – le este răspunsul gazdelor.

Diferă și denumirea obiceiului care, cu mici deosebiri, este același în alte

localități. *Colindețul* din Vlădești este cunoscut sub numele de *Colindișul* la Furești-Dobrești, *Colindița* la Cetățeni, *Colindatul* la Stroești-Muşatești.

Specificul obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou constă mai ales în repertoriul lor folcloric poetic, muzical și coregrafic, netăgăduit de frumos, prezentat sincretic de cele mai multe ori într-un context etnografic specific locului:

I. COLINDEȚUL

Colindețul este primul obicei de iarnă care are loc în noaptea sau dimineața zilei de Ajun a Crăciunului și este astăzi destul de viabil în întreaga arie românească, purtând diferite denumiri: *Astfel, în unele parti din Muntenia, Oltenia, Transilvania și Dobrogea, se întâlnesc: ajunul, moș-ajunul, bună-dimineța, bună- dimineța de moș-ajun, colindișul, neațalașul, colinda*. Pe alocuri, în Muntenia și Oltenia, întâlnim denumirea de colindeți sau la colindețe. În sudul Banatului, nordul Olteniei și unele părți din Transilvania și din Crișana, obiceiul este cunoscut sub numele de *pitari sau piteri*, denumire ce o poartă și copii colindători. În Bihor, întâlnim denumirea de *a cucuta*¹.

Este un obicei în ceata, cuprinzând atât fete cât și băieți, în număr nelimitat, uneori ajungând chiar la peste o sută de copii. Grupurile se constituie pe sate sau cătune organizate prin tradiție, cu plecarea dintr-un punct oarecare sau de la o casă știută de toți de mai mulți ani. După ce repetă colindul, pornesc din casă în casă – *asa cum s-a pomenit* - și, fără a cere permisiunea, strigă toți în cor la poartă sau

în curte urarea tradițională, care este cam aceeași în toată zona Muscelului.

Copiii cei micuți, de până la patru-cinci ani, formează grupuri restrânse și urează doar la vecini, când deja s-a făcut ziuă, fiind însoțiți de o bătrânică sau un bătrân care îi învață obiceiul.

Îmbrăcați ca de iarnă - înainte în costume naționale - colindătorii au în mână un băț sau un ciomag încrustat cu motive geometrice sau florale asemănătoare cu cele de pe ii, fote și cămăși, iar la gât poartă atârinate trăistuțe în care pun colindețele: covrigei, colaci, păpușoi, mere, pere, nuci, biscuiți, turtă dulce, bomboane etc.; de remarcat este faptul că, spre deosebire de alte obiceiuri, de data aceasta nu se oferă bani.

Poezia strigată în cor are două părți: prima informează că ceata este constituită din copii de școală sau copii de grădiniță și arată scopul venirii, iar cea de-a doua reprezintă urarea strămoșească, uneori cu mențiunea că vor veni și la anul; dacă gospodarul întârzie sau nu vrea să răspundă chemării, copiii continuă cu versuri în care își exprimă supărarea:

Ne dați ori nu ne dați,
Ori plecăm supărați?...

Colindețul este obiceiul bucuriei provocate de sosirea sărbătorilor de iarnă, care are semnificația de a aduce noroc și belșug în casele gospodarilor.

1. URAREA COPILOR DE ȘCOALĂ

*Frunză verde portocală,
Noi suntem copii de școală
Și-am venit să colidăm
Pe la case să strigăm,
Bună dimineața!*

*Și-am venit și noi o dată:
La mulți ani cu sănătate!
Și la anul să venim,
Sănățși să vă găsim!
Bună dimineața la Moș-Ajun!*

*Ne dați ori nu ne dați,
Ori plecăm supărați?*

sau

*Ne dați ori nu ne dați,
Ori plecăm pe drum buzați?*

2. URAREA COPIILOR MICI, DE GRĂDINIȚĂ

*Frunza verde lămâiță,
Noi suntem la grădiniță
Și-am venit să colindăm,
Pe la case să strigăm:
Bună dimineața!
Bună dimineața!*

II. STEAUA

Denumirea obiceiului vine de la Steaua care a servit drept călăuză celor *trei crai de la răsărit*, spre Bethlehem, locul nașterii lui Isus Christos.

Se practică *din seara Ajunului până-ntr-a Crăciunului*, de către băieții de vârstă școlară, în număr de trei, cifra magilor. După ce strigă la poartă, cerând încuviințarea gazdei (*Primiți steaua? – Primim!Primim!*), colindătorii intră în curte, îndreptându-se spre fereastră, unde așează steaua în așa fel încât să fie văzuți de cei din casă și cântă una-două-trei colinde, la unison, după care spun: *Sărbători fericite!* sau *La mulți ani!*

Steaua este făcută din lemn și împodobită cu hârtie în diferite culori, având lipite în mijloc, uneori și pe cele cinci colțuri ce reprezintă razele, diferite imagini cu scena nașterii Domnului.

Textele cânturărești de inspirație religioasă-creștină și de tradiție relativ recentă² au fost integrate și în reprezentările dramatice ale Irozilor.

Având funcția de vestire și sărbătorire a nașterii mântuitorului, dar și de felicitare sau urare la adresa gospodarului, obiceiul a devenit mai viabil după anul 1989–22 decembrie–când, datorită schimbărilor social-politice, manifestărilor religioase, interzise în perioada comunismului, au căpătat libertate deplină...

1. STEAUA SPRE RĂSĂRIT STRĂLUCEȘTE

*Steaua spre răsărit strălucește,
Steaua împăratului se ivește;
Steaua cu raze mari luminează,
Sfânta naștere adeverează*

*Că s-a născut astăzi cel prea veșnic,
Mesia Hristos cel prea puternic;
Din fecioara Maria curată;
Astăzi este toată lumea bucurată.
Magii steaua pe cer că zăriră,*

*Câteștrei spre ea călătoriră.
De la stea, precum se învățară,
Lui Hristos cu daruri se-nchină.
I-au dus aur, smirnă și tămâie
Și le-a fost lor ca să se mângâie
Și a căror mare bucurie
Și la dumneavoastră să vă fie!*

La mulți ani!

(Informator: un grup de colidători, 25 decembrie 1993)

2. ASTĂZI - PROROCIILE

*Astăzi – prorociile
Și toate scripturile,
Despre Mesia Hristos
Toate s-a-mplinit frumos;*

*Astăzi lumii a răsărit
Mesia cel mai iubit,
Pentru noi S-a răstignit
Și pe noi ne-a mântuit.*

(Informator: un grup de colindători, 25 decembrie 1993)

3. DORMI, ISUSE!

*Dormi, Isuse, cald și lin,
Îngerași din ceruri vin
Să-ti aducă flori și stele,
Să te-mbraci frumos cu ele!
Dormi, Isuse, cald și lin,
Îngerași din ceruri vin!
Ciobănași cu pas ușor
Vin să-ți cânte cântul lor;
Vin cu mieii lângă tine,*

*Ca să-ți fie cald și bine
Ciobănași cu pas ușor
Vin să-ți cânte cântul lor
Mama îi primește blând,
Bucurie mare-având,
Le arată-al ei odor
Și primește darul lor;
Mama îi primește blând,
Bucurie mare-având.*

(Informator: un grup de colindători, 24 decembrie 1993)

4. MĂRIRE!

*Mărire-ntru cele-nalte,
Toate stelele să salte!
Salte Cerul și Pământul
Și să laude Cuvântul:
Intru Cel de Sus mărire,*

Pe Pământ buna-nvoire

*La toți oamenii să fie,
De acum până-n vecie!
Toată lumea- acum să salte,
Cu glas de cântări înalte
Să strige, în cer, tărie
Glas mare de bucurie:
„Noi cântam azi pe-mpăratul,
Că nu e ca dânsul altul!”.*

Informator: un grup de colindători, 24 decembrie 1993)

5. ADAM DACĂ A GREȘIT

Adam dacă a greșit,
Domnul din rai l-a gonit,

Din raiul cel din Eden,
Osândit la greu blestem.

Iar dac-Adam a văzut,
Că în greșeal-a căzut,

S-a așezat într-un loc,
Plângând cu lacrimi de foc.

- O, raiule, lăcaș sfânt,
Iată în ce jale sunt!

De Domnul sunt urgisit
Și de la tine gonit.

Că de El n-am ascultat
Și din tine-afar' m-a dat,

De azi nu voi mai gusta,
Din sfântă dulceața ta.

Eva, Eva, ce făcuși?
Unde vom merge acuși?

Că tu, Eva, m-ai silit
Și-am mâncat din pom oprit!

O, ticălosul de eu,
Supărai pe Dumnezeu.

--Ndreaptă, Doamne, mila Ta
Toată spre durerea mea!

Crăciun fericit!

(Informator : Ion V.Stroe, profesor pensionar, 62 de ani, 25
decembrie 2006)

6. ANI AVEAM PATRUSPREZECE

Ani aveam patrusprezece
Numărați în vârsta mea,
Că din frații unsprezece,
Cei zece mă pismuia.

Știindu-mă făr' de vină,
Oițele le pășteam

Și-ngenunchind lângă turmă,
Lui Dumnezeu mă-nchinam.

Iară atunci frații porniră,
Fără milă m-apucau
Și deodată se-nvoiră
Și-n fântână m-aruncau.

Ca de-acolo-n adâncime,
Singur să mă prăpădesc
Și-n groaznica-ntunecime
În chinuri să mă topesc.

Și atunci, la acea jale,
Trecu niște negustori,

Pe drumul lor, pe cea cale,
Ce fuseră trecători.

Frații mei, lor pentru plata,
De vânzare m-au făcut
Și tocmeala le-a fost gata,
După cum lor le-a plăcut.

Sărbători fericite!

Informator : Ion V. Stroe, profesor pensionar, 62 de ani, 25
decembrie 2006)

IV. SORCOVA

La 30 noiembrie, de Sfântul Andrei, femeile rup ramuri din pomii roditori mai cu seamă din merii văratici și fac mănunchiuri de câte trei, destinate fiecărui membru al familiei. Smicelele puse în vase, la căldura locuinței, și îngrijite prin schimbarea sau completarea apei din când în când încep să înmugurească și să înflorească până la ajunul Anului Nou; cel mai norocos din casă este acela ale cărui ramuri înverzesc sau înfloresc mai bine. Mănunchiurile se strâng într-unul mai mare, care se numește sorcova – termen care a dat numele obiceiului de iarnă cunoscut în toată țara și caracteristic zonei Munteniei.

„Tradiția *sorcovitului* sau *a umblatului* cu sorcova este veche și are rădăcini adânci în istoria popoarelor, dacă ne gândim la faptul că românii se felicitau la început de an cu o ramura de dafin verde³. Expresiunea sorcova este o sincopare din *sorocova* și prin urmare înseamnă patru-zecimi, căci în limba slavo-bulgară *sorok* înseamnă patruzeci⁴, cifra care corespunde numărului de băți pe umărul stâng odată cu pronunțarea silabică a recitativului, simbolizând probabil, numărul sfinților din religia creștină.

Astăzi sorcova se face dintr-un băț împodobit cu flori din hârtie felurit colorată, și de aici expresia *a fi ca o sorcovă*, *adică a fi caraghios* îmbrăcat.

S-a pierdut tradiția lovirii cu exactitate de patruzeci de ori, pentru că recitativul s-a schimbat, având un alt număr de grupuri silabice, și niciunul dintre actanți nu cunoaște etimologia cuvântului sau legătura lui cu credința ortodoxă.

Este practicat de copiii de la trei la patru ani, până la 11-12 ani, grupați câte doi – chiar câte unul singur – sau mai mulți, fete și băieți.

Sorcoveții, care colindă mai ales la rude sau la vecini, strigă la poartă *Primiți Sorcova?* și dacă li se răspunde afirmativ, intră în curte sau în casă, unde, în timp ce lovesc ușor cu ramura împodobită umărul sau capul gazdei, zic pe grupe silabice poezioara cunoscută peste tot ca fiind aceeași, cu puține modificări.

Versurile reprezintă o urare concisă de hărnicie și îndemnănare – *iute ca oțelul*, *iute ca săgeata* –, de sănătate pentru anul care urmează: *tare ca fierul*, *tare ca piatra*, de viață lungă și frumoasă, asemenea merilor și perilor în mijlocul verii.

Obiceiul, care cunoaște o înflorire mare astăzi, în localitatea Vlădești s-a contopit uneori cu cel al colindelor de fereastră, în sensul că acestea din urmă se cântă cu sorcova în mână, fenomen explicabil dacă ne gândim că perioada de desfășurare este aceeași pentru unul și pentru celalalt: ajunul și dimineața Anului Nou.

SORCOVA

Sorcova,
Vesela,
Să trăiți,
Să-mbătrâniți
Ca un măr.
Ca un păr,
Ca un fir
De trandafir,

*Ca merii,
Ca perii,
În mijlocul
Verii.
Tare
Ca piatra,*

Iute

*Ca săgeata,
Tare
Ca fierul,
Iute
Ca oțelul.
La anul și la mulți ani!*

IV. COLINDE DE FEREASTRĂ

Colindele de fereastră - denumite așa pentru că se cântă la fereastră- aparțin

fetelor mari, iar practicarea acestui obicei - în ajunul și în ziua de Anul Nou - se numeste *răscovăit* și de aici expresiile *au plecat cu răscovaitul* sau *ne ducem să răscovăim*; uneori întâlnim și grupuri numai de flăcăi care, de cele mai multe ori, în timpul umblatului prin sat, se contopesc cu cele ale tinerelor. Ele prezintă într-o atmosferă de legendă și basm viața gospodărească sub diferite forme, puterea și frumusețea fizică și morală, eroismul și iubirea văzute în perspectiva unei eventuale căsnicii.

Deosebim colinde de tineri însurați, colinde de tineri logodiți, colinde de fată logodită, colinde de fată mare, colinde de fată mică, colinde de tânăr viteaz, colinde de flăcău, colinde de gospodar, care dezvoltă teme vânătoarești (*Sub poale de măgurele; Când fu soarele de vară*) și pastorești (*Sus în cercănel de lună; Soarele a răsărit*), tema metamorfozelor (*Sus, în vârful muntelui; Sus, în poala bradului*), motivul mioritic al mamei care-și caută feciorul (*Din prundurile mării*), motivul păsării fără somn care strigă cu glas omenesc (*Sus, în pod la Spiridon*), motivul arborilor – pereche (*La un măr și la un păr; La tulpină la doi meri*) și motivul cosmogonic (*Colo sus, pe lângă cer; Umblă, umblă mândrul Soare*).

Peisajul colindelor se depărtează de cel obișnuit, alunecând într-o atmosferă feerică, de basm. Gazda, indiferent de categoria socială căreia îi aparține, este considerată *boier* la casa ei, locuind în adevărate palate *prin-năuntru zugrăvite și pe-afară poleite*.

Repertoriul este adaptat în funcție de componența familiei, vârstă, sex: la casa cu băiat de însurat se zice un colind de flăcău, la cei de curând căsătoriți - unul de tineri însurați, la familiile cu feciori în armată se aude cântecul tânărului viteaz, iar țăranului cu case mari, acareturi și vite multe i se adresează un colind de gospodar.

Dacă facem abstracție de specificul lor funcțional, conținutul și forma acestor producții populare se apropie mult de cele ale baladelor și legendelor.

Tânărul în *podoabe de argint* intră în *grajd de piatră* și-și scoate calul;

*Cu scarile de vârteje,
Cu chinga de ghiociei
Și șaua din lemn de tei.
(Pare soare când răsare)*

Și pleacă să se lupte *zi de vară până-n seară* cu leul (*Când fu soarele de vară*) sau, călare pe un *cal bun cam bidiviu*, se judecă cu turcii care vor să treacă Dunărea în partea noastră, pentru că *sunt case mai bogate și fete mai frumoase* (*Din fundul Brăilei*).

Atmosfera unor colinde este asemănătoare cu cea a poveștilor inspirate din viața satului românesc. Fata șade într-o *șarată-mprocovită* și coase cu *fir galben*, sau cântă veselă, pentru că are *toată zestrea gătită* pentru nuntă (*Prin cercel, prin cenușel*). Alteori, flăcăul pleacă *la răsărit, pe un drum lung și părăsit*, călare pe murg, pentru că în *lacul cu apă caldă* din pădure să-și găsească *zâna* care-i place și să zboare cu ea la nori (*Când fu joi de dimineața*, sau să meargă în rai, unde găsește pe Sora-Soarelui (*Pare soare când*

răsare). Intrând în casa logodnicei este poftit la masă pentru a se ospăta și a bea *un pahar de rozmarin (Colea sus pe lângă cer)*, după care cere mâna fetei, cu zestre cu tot: *sute de cornute, mii de miorele, zece de berbece, fotița din lădiță și bețe late din cetate (Sus, în cercănel de lună)*.

Ca și în popor, tânărul nu spune direct că vrea să se însoare, și că mai așteaptă pân' la primăvară, când - prezentând actul căsătoriei în mod alegoric - va sădi

..... *O garofioară;*
Garoafa-i floare frumoasă,

O iau de mână și-o bag în casă

Și-o numesc a mea mireasă.
(Ce stai, Nae, ce stai, dragă?)

Logodna nu se face oricum, ci numai dacă tinerii se potrivesc:

Și la stat și la purtat,
Și la drag de sărutat.

(Umbla, umbla mândrul Soare)

Iar fata pregătește din timp pentru aceasta *flori albe presădite (Sub poale de măgurele)*.

Odată căsătoriți, tinerii pot să întemeieze o familie bine *încheiată*, precum patul din lemn de brad *cu cuie de pipăroș*, și cu toate că sunt anunțați de mamă *cu marama fâlfâind* ca ulii doresc să le fure calul și garoafele, adică vor să-i despartă, tinerii însurăței se iubesc, pentru că fiecare dintre ei n-a mai găsit un altul *cu care să se potrivească și rămân alături ca doi meri sau ca un măr și ca un păr (Colinde de tineri însurăței)*.

Ajutat de cal, flăcăul prinde la marginea mării *o mreană-sânziană* din oasele, solzii și sângele căreia își face casă, iar din carnea ei, *nunta (Paști murgule, paști !)*. Ca în basme, asistăm la căsătoria Soarelui cu Ileana Cosânzeana – simbolul fetei frumoase din popor pentru care astrul ceresc a umblat *cerul și pământul. Ca săgeata și ca vântul (Umbla, umbla mândrul Soare)*.

Accentul în colinde nu cade însă numai pe conținut, ci și pe partea finală, în care se formulează direct urarea tradițională de sănătate, belșug și prosperitate pentru anul care vine, uneori folosindu-se comparația :

Să rămâneți sănătoși,
Ca doi trandafiri frumoși !

Sau

*Rămâi, (Leano), sănătoasă,
Ca o garoafă frumoasă !*

Spre deosebire de alte producții folclorice care aparțin obiceiurilor de iarnă, partea de încheiere a acestora nu cuprinde sub nici o formă intenția de a solicita gazdei *colacul, galbenul sau bacșișul*. Formulele de început sunt mai variate, ca în basme, și scurte, uneori rezumându-se la un singur vers care stabilește locul petrecerii acțiunii – *La un măr și la un păr, Colea sus pe lângă cer, Sus, în pod la Spiridon* – sau la expresii de adresare: *Cetinule, cetinoară, dragule!, Sculați, Sculați, boieri mari !, Ce stai, Nae, ce stai, dragă ?* Expresiile mediane reprezintă refrenul după un vers sau mai multe : *Florile dalbe ; Florile dalbe, flori de măr ; Florile sunt dalbele de măr ; Malu' cu flori dalbe ; Lerui, ler !; Lerului, Domnului ; Oilerului, d-a lerui, Doamne !; Drag Doamne !; Domnului, Domnului, Doamne ! Doamnele !; Cetinule, cetioara, dragule !, Crenguță verde de brad !; Trandafir frumos !*. După cum observăm, apare cel mai des refrenul *florile dalbe*, în idea că în anul care vine viața să fie frumoasă ca acestea și omul să dea dovadă de puritate morală ca albul imaculat, *dalbul*. Refrenul *Lerui, ler*, cu toate variantele, a fost considerat de unii⁵ ca provenind de la numele lui Aurelian împăratul, dar se poate explica mai degrabă prin a fi evoluat din latinescul (*Ha*)llelu (*jah Domine*) ! (*slavă ție, stăpâne !*⁶) și în acest fel, alături de cele cu *Doamne* sau *Doamnele* ar avea iz bisericesc. Indiferent care este explicația, aceste formule și-au pierdut legătura cu elementele creștine suprapuse târziu de tot colindelor, care au o vechime mult mai mare, și servesc doar ca podoabe poetice. Găsim ca formulă mediană – ca și în baladă – pentru a atrage atenția ascultătorilor, lait-motivul exclamativ care desparte enumerații dezvoltate :

*Și vă pare bine !
O turmă de vaci :
Vacile mugind,
Vișeii jucând.
Și tot vă mai vine,
Și vă pare bine !
O turmă de porci :
Porcii guițând,
Purceii țipând....*

Prin urmare, conținutul colindelor este format din întâmplări miraculoase, fapte eroice, descrieri idilice, dar specificul lui constă în

atmosfera optimistă, determinată de caracterul de urare în ziua Anului Nou.

a) Colinde de tineri însurăței

1. LA POARTA LUI ȘTEFAN-VODĂ

*La poarta lui Ștefan-Vodă,
Lerului, Domnului,
Unde stau boieri de vorbă...
Dar vorba de cine este ?
De (Gheorghică) Făt-Frumos.
-Scoal', (Gheorghică),
- I ăi dormind
Că furtații ăi-au venit,
'N grajd de piatră ăi-au intrat
Și pe murgul ăi l-au luat.
-Las' să-l ia și să se ducă;
Căți ca murgu am obosit,
Ca (Lenuța) n-am găsit.
-Scoal', (Lenuța)
-I ăi dormind,
Că suratele ti-au vinit,
În grădini că ăi-au intrat,
Garoafele ăi le-au luat.
-Las' să ia și să se ducă;
Cată d'alea-au vestejit,
Ca (Gheorghică) n-am găsit.
La mulți ani !*

(Informator : Ion Iancu, 82 de ani, 1987)

2. LA TULPINĂ LA DOI MERI

*La tulpină la doi meri,
Florile sunt dalbele de măr,
Mi-este un pat mare de brad,
Cu scânduri dalbe de brad,
Cu cuie de piparos,
Piparos – miros frumos,*

*Dar în pat ce mi-așternea ?
Mușețel de pe muscel.
Peste acelea, peste toate-
Covor verde de mătase.
Dar în pat cine îmi doarme ?
Doarme (Ionel) și (Mărioara).
Tare îmi vine muma lui (Ionel),
Cu papucii tropăind,
Cu marama fâlfâind :
-Scoală, (Ionele), că oi fi dormind,
Că afar' a nins și viscolit,
Flori de măr s-au scuturat,
Peste voi s-au revărsat,
Peste voi, peste –amândoi.
Tare îmi vine muma (Mărioarei).
Cu papucii tropăind,
Cu marama fâlfâind :
-Scoală, (Mărioara), că oi fi dormind,
Că afar' a nins și viscolit
Flori de măr s-au scuturat,
Peste voi s-au revărsat,
Peste voi, peste-amandoi.
Să rămâneți sănătoși,
Ca doi trandafiri frumoși !
La anul și la mulți ani !*

(Informator : Stela Manea, 53 de ani, 1984)

3. LA UN MĂR și LA UN PĂR

*La un măr și la un păr
Florile dalbe, flori de măr,
E un pat mare-ncheiat,
E-ncheiat cu lemn de brad,
Dar în el cine dormea ?
(Constantin) și (Elena)
-Scoli, (Lenuțo), nu dormi,
Că ți-au vînt suratili,
În grădiniță ți-au intrat,
Garoafele ți le-au luat.*

*-Las' să ia și să se ducă ;
 Câte dalbe-am petrecut,
 Dar ca (titi) n-am găsit.
 -Scoli, (Costele), nu dormi,
 Că furtații ți-au venit
 Și-n grajd de piatră-au intrat
 Și pe murgu ți l-au luat.
 -Las' să ia și să se ducă ;
 Câte dalbe-am petrecut
 Dar ca (Leana) n-am găsit.
 La anul și la mulți ani!
 (Informator : Adrian Rândașu, 10 ani, 1983)*

b) Colinde de gospodari

1. ALE CUI SUNT 'CESTE CASE ?

*Ale cui sunt 'ceste case,
 Printre flori albe de măr,
 Așa-nalte și frumoase,
 Prin 'năuntru zugrăvite,
 Cu flori albe, flori de măr
 Și pe –afară poleite ?
 Sunt case de gospodari,
 Cu livezi albe de măr,
 Gătite de noul an.
 Dar în ele sunt puse,
 La umbra de flori de măr?
 Jeturi mari și mese-ntinse.
 Mesele sunt încărcate
 Cu miresmi de flori de măr
 Și cu roade-mbelșugate.
 Iar în jurul meselor,
 Pe jeturi din lemn de aur,
 Stau stăpânii roadelor.
 Sunt ai țării gospodari,
 Mulți ca florile de măr,
 Să le urăm la mulți ani !*

(Informator : un grup de colindători, 1985)

2. **SCULAȚI, SCULAȚI, BOIERI MARI !**

*Sculați, sculați, boieri mari,
Flori de măr,
Și dumneavoastră, țărani,
Că venim să vă urăm
În ziua de Anul Nou
Obiceiul să-l păstrăm !*

*Și la anul care vine,
Să vă găsim și mai bine :
Cu colaci și vin pe masă,
Cu toți ai casei acasă,
Ramâi gazdă sănătoasă !
La mulți ani cu sănătate !*

(Informator : Ionel N. Radu, 12 ani, 1983)

3. **SOARELE A RĂSĂRIT**

Sculați, sculați, boieri mari!

-Și vă pare bine-

*Soarele a răsărit,
Vouă v-a venit
O turmă de oi ;
Oile zbierând,
-Și vă pare bine-
O turmă de vaci,
Vacile mugind,
Vițelii jucând.
Și tot vă mai vine :*

*O turmă de porci,
Porcii guițând,
Purceii țipând.
Și tot vă mai vine :
Herghelii de cai,
Caii nechezând,
Mânjii tot jucând.*

La anul și la mulți ani !

(Informator : Ionel N. Radu. 12 ani, 1983)

3. **SUS, BOIERI, NU MAI DORMIȚI !**

*Hai, lerui, ler, lerui, leri, ler !
Sus, boieri, nu mai dormiți
Vremea e să vă gătiți,
Casa să v-o măturați,
Hai, lerui, ler,
Și masa s-o încărcăți,
Lerui, ler !*

*Că vă vin colindători
Noaptea pe la cântători
Și v-aduc urări de bine*

*Hai, lerui, ler,
Pentru anul care vine,
Lerui, ler!*

*Că umblăm și colindăm,
Pe la case să urăm.
La mulți ani cu sănătate,
Hai, lerui, ler,
Și s-aveți noroc în toate
Lerui, ler!
Lerui, lerui, ler!
La anul și la mulți ani !*

(Informator : Nicolae Diaconu, 47 de ani, 1970)

c) Colinde de fată logodită

1. PRIN CERCEL, PRIN CENUȘEL

*Prin cercel, prin cenușel,
Oilerui, lui, lerui,
Prin cel verde vișinel.*

*Trece, merge de-o carată,
De-o carată-mprocovită,*

*Da'n carată cine-mi șade ?
Șade (Leana), fată mare.*

*Frumos coase, chindisește,
Cu fir galben împletește.*

*Cămașa tătâne-său,
Guleru' frătâne-său*

*Coase câte-un firicel
Și-și mai cânt-un cântecel*

*Nu e cântec mojicesc,
Ci de-acela-mpărătesc.*

*Împărăteasa de-auzea,
Doi argați îmi trimitea :*

*-Du' de-i spune (Leanii)-așa :
Să vină la curtea mea.
(Leana) din gură grăia :
-Du' de spunde doamnii-așa:
Eu nu cânt pentru-mpărați
Și eu cânt că-mi pare bine,
Sunt o fată logodită
Cu toata zestrea gătită,*

*De-azi, de mâine, nunta-mi vine
Și mă ia din aceste curți
Și mă duce-n frumoși munți,
Frumoși munți, la alți părinți.*

*Nu mă ia roabă să fiu
Și mă ia doamnă să fiu.*

*Doamna lor și-a curții lor,
Stăpâna argaților.
Rămâi, (Leano), sănătoasă,
Ca o garoafă frumoasă!
(Informator: Stela Manea, 53 de ani, 1984)*

2. SUS, ÎN CERCĂNEL DE LUNĂ

*Sus, în cercănel de lună,
Domnului, Domnului, Doamne !
Nu e cercănel de lună,
Ci e strunga oilor
-Dar în strungă cine șade ?
-Stă (Vasile) tinerel.
-Dar la ușă cine mulge ?
-Mulge (Leana) sora sa.
-Mulge, soro, tu, mai tare,
Că vin doi norei de ploaie !
Nu sunt noruleți de ploaie !
Ci sunt peștorii tale.
Vin la mine, cer pe tine.*

*Și mai cer, soro, mai cer :
Îmi cer sute de cornute !
Și mai cer, soro, mai cer :
Îmi cer mii de miorele !
Și mai cer, soro, mai cer :
Îmi cer zece de berbece !
Și mai cer, soro, mai cer :
Îmi cer ie dintr-o mie.
Și mai cer, soro, mai cer :
Cer fotița din ladiță !
Și mai cer, soro, mai cer :
Bețe late din cetate !
(Informator: Tudorița Mateescu, 10 ani, 1969)*

d) Colinde de fată mică

1. CETINULE, CETIOARĂ, DRAGULE !

*Cetinule, cetioară, dragule,
'Noată și-noată, cerbul coarne-și poartă !
În vârful cornițelor
Este un leagăn verde de mătase
Dar în leagăn cine șade ?
Șade (Ana) mititea
Pe marginea Jiului,
Roagă-se mă-sa, roagă-se și tat'său
Pe (Anuța) să nu mi-o înece,
Că de mi-o îneca-o
Mi-s cuțitele ascuțite :
Bucățele l-oi tăia,
În cazan că l-oi dărui
Pe piciorul muntelui,
Unde-i place cerbului
Cerbul dacă auzea,
De cornițe se-apleca
Și-n poala mă-sii mi-o așeza,
Tare bine îi părea !
Rămâi (Ana), sănătoasa,
Ca o garofiță-n glastră !
(Informator: Ana-Maria Manea, 12 ani, 1983)*

2. JOS, ÎN POALA BRADULUI

*Jos, în poala bradului,
Oileroi, d-aleroi, Doamne!
Sub foița fagului
E o mică minunică,
E (Maria) mititică.
Ea plangea și suspina
C-a pierdut cununița.
- Junjunați, colindători,
Ce cătați noaptea pe-aici ?
- Cătăm, (Mario), cătăm
Cununița să ți-o dăm,
Că ți-am găsit cununița!
-Și voi, neică, să mi-o dați,
Că mai bine v-oi cinsti
C-o mână de florinți,
De florinți, de bani mărunți !
Busuioc verde pe masă
Rămâi, (Mario), sănătoasa !*

(Informator : Nicoleta I. Căciula, 11 ani, 1984)

3. SUS, ÎN VÂRFUL MUNTELUI

*Sus, în vârful muntelui,
Crenguță verde de brad,
Sub cetina bradului,
Cântă-o mică minunică ;
Nu e mică minunica,
E (Mario) mititica,
Ea cântă din foicică!
Și de cânți așa frumos,
Să cobori din munte-n jos
La ferești de gospodari,
Să le urezi la mulți ani !*

(Informator : Alina N. Măceș, 12 ani, 1984)

1. **CE STAI, NAE, CE STAI, DRAGĂ ?**

- Ce stai, (Nae), ce stai, dragă,
Malu' cu flori dalbe.
Ce stai de nu mi te-nsori ?
Ori părinții nu-ți voiesc,
Sau fetele nu te iubesc ?
- Ba părinții mei voiesc
și fetele ma iubesc,
Dar mi-a vinit un dor în piept
Să mai stau, să mai aștept ;
Să stau până 'la primăvara,
Să sădesc o garofioară.
Garofioara-i floare frumoasă,
O iau de mână și-o bag în casă
Și-o numesc a mea mireasă.
Rămâi, (Nae), sănătos
Ca un trandafir frumos !
La anul și la mulți ani !

(Informator : Adrian Rândașu, 10 ani, 1983)

2. **CÂND FU JOI DE DIMINEAȚĂ**

Când fu joi de dimineață,
Florile dalbele de aur.
Cam pe rouă, cam pe ceată,
Se scoală (Mihai) Făt-Frumos.
Se sculară, se-mbrăcară,
Pe ochii negri se spălăra
Și-și lua bani de cheltuială
Și haine de primeneală.
Pe murgu' îl țeșălară,
Șaua pe el că pune
Și pe el încălecară.
Și-apuca la răsărit
Pe-un drum lung și părăsit ;
La jumătatea drumului
Trase una calului :
- Stai, murgule-aici legat !

- Cum să stau aici legat,
 Nebăut și nemâncat !?
 - Cum stau și eu ne-nsurat,
 Nici mustața nu mi-a dat !
 Și s-a dus însingurat,
 În pădure de-a intrat,
 La lacul cu apă caldă,
 Unde zânele se scaldă
 Și-și luă zâna care-i plăcea
 Și cu ea la nori zbura
 Să rămâi (Mihai), sănătos,
 Ca un trandafir frumos !

(Informator : Mihaela Manea, 13 ani, 1983)

3. **COLO, SUS, PE LÂNGĂ CER**

Colo, sus, pe lângă cer,
 Malu' cu florile dalbe,
 E un negru dunăre.,
 Nu e negru dunărel,
 E (Vasile) tinere!,
 Călare pe-un călușel,
 Cu părul de porumbel,
 Cu șaua de aurel,
 Cu frâul de argintel,
 Cu scările-nvoalte-n fier.
 -Măi (Vasile), măi (Vasile),
 Vin' diseară pe la mine,
 Și te-nalță sus, la vânt.
 Vântul când se scuturase,
 Vasile-n poartă picase,
 După cal descălecuse,
 Calu' de frâu mi-l luase,
 În grajd de piatră-l băgase,
 Fân cu floare-i revărsase.
 -Măi (Vasile) Făt-Frumos,
 Intră-n casă bucuros !
 Intră-n casă, stai la masă,
 Să bem și să ne cinstim,
 O vadră, două de vin

*Și-un pahar de rozmarin !
În fundul paharului
Scrisă-i floarea raiului .
Pe fața paharului
Scrisă-i luna cu lumina,
Sfântul Soare cu căldura.
La anul și la mulți ani !*

(Informator : Tudorița Mateescu, 10 ani, 1965)

4. PARE SOARE CÂND RĂSARE

*Pare soare când răsare
Nu mi-e soare răsărit,
Drag Doamne,
Ci mi-e (Gheorghe) – mpodobit*

*În podoabă de argint,
C-un cal mare, bidiviu,
Bidiviu cam cenușiu.*

*Cu scările de vârteje,
Cu chinga de ghiociei
Și șaua din lemn de tei.
Răsați aici, răsați coala,
Răsați în poarta raiului.*

*(Gheorghe), ca un priceput,
Ceru apă de băut
Și-i înfipse mâna-n brâu.*

*Și din brâu în cingătoar,
Și mi-o strânse și mai tare
Și mi-o aruncă pe cărare.*

*Pe cărare, sub pământ,
Să n-atingă de pământ,
De pământ și nici de vânt,*

*Soarele acasă că veni,
Pe soru-sa n-o găsi
Mai cu foc se necăji !*

*Dădu raza cercătoare,
Razele surorilor,
Zorilor cumnatelor !
Mulți ani cu sănătate!
(Informator : Stela Manea, 53 de ani, 1984)*

4. PAȘTI, MURGULE, PAȘTI !

*Doamnele,
-Paști, murgule, paști,
Paști de mi te-ngrași !*

*Doamnele,
Paști iarbă de fată,
Să-ți faci coama creață !*

*Paști iarbă de dos
Să te faci frumos !*

*Că oi să te vând
Pe care de grâu,
Pe bulz de rachiu.
-Stăpâne, stăpâne,
De ce să mă vinzi ?*

*Ce rău ți-am făcut ?
Bine ți-am făcut,
Marea te-am trecut,
La marginea mării,*

*Te-ai împiedicat
De-o mreană-sânziană.*

*Frumos eu ți-am prins-o
Și în mână ți-am dat-o ;*

*Din oasele ei
Case ai ridicat!
Din solzii ce-ai ei
Case-ai șindrilit !*

*Din sângele ei
Case- ai zugrăvit !
Din carnea ce-ai ei
Nunta ți-ai făcut !
Să rămâi sănătos,
Ca un trandafir frumos !
(Informator : Ana-Maria Manea, 16 ani, 1987)*

5. SUS, ÎN POD LA SPIRIDON

*Sus, în pod la Spiridon,
Florile dalbe, flori de măr.
Toate păsările dorm.
Numai una n-are somn
Și zboară din pom în pom
Și strigă : Ion ! Ion !
Și zboară din creangă-n creangă
Și strigă : Ioane dragă !
La anul și la mulți ani !
(Informator : Ion Stroe, 23 de ani, 1967)*

f) Colinde de tânăr viteaz

1. CÂND FU SOARELE DE VARĂ

*Când fu soarele de vară,
Trandafir frumos,
(Ion) calu-ncălecara,
Trandafir frumos.*

*Și pe uliță-apucară,
Prin grădini de se plimbară.*

*Sub un brad înalt și-nverzit,
Zări pe leu adormit.*

*Calul din frâu zdruncinară
Și leul se deșteptară*

*Și la lupta se și luară,
Zi de vară până-n seară.*

*Prinse leul, mi-l legară
Și pe cal mi-l aruncară.*

*Toată lumea îl zărește,
Toată lumea-l fericește,*

*C-a adus pe leu legat,
Ne-mpușcat, nevătămat.*

*Să ne fie sănătos
Ca un trandafir frumos !
La anu' și la mulți ani !*

(Informator : un grup de colindătoare, 31 decembrie 1972)

2. DIN FUNDUL BRĂILEI

*Din fundul Brăilei,
Malor cu flori dalbe,
Pare soare că răsare.
Nu e soare răsărit,
Ci-i (Vasile) –mpodobit,
C-un cal bun cam bidiviu,
Șade-n apă pân' la brâu,
Și-n potmol pân' la genunchi
Și se judecă cu turcii,
Ca să treacă-n 'cești parte,
Că sunt case mai bogate
Și sunt fete mai frumoase.
Iar (Vasile) cel frumos
El să fie sănătos !*

(Informator : Geta Miu, 35 de ani, 1982)

3. DIN PRUNDURILE MĂRII

*Doamnele,
Din prundurile mării,
Din prundurile mării.
Doamnele,
Sus frunza mărunță,*

Jos, umbra rotundă.
 Cine s-atumbrește ?,
 Cine s-atumbrește ?
 Doi oști ungurești
 Și trei românești.
 Cele românești,
 Ele domn că are.
 Cele ungurești,
 Alea domn că n-are.
 Și noi de-om afla
 De unu' (Ion),
 Că e bun de domn,
 Că e bun de domn.
 - Dă-ni-l, taică, dă-ni-l !
 Dă-ni-l, maică, dă-ni-l !
 Dă-ni-l pe (Ion),
 Că e bun de domn.
 Taică-so că-l da,
 Maică-sa nu vrea.
 Că e mititel
 Și e prosticel,
 Armele de-a-ncinge,
 Oști grele de-a-nfrânge.
 - Dă-ni-l, taică, dă-ni-l !
 Dă-ni-l, maică, dă-ni-l !
 Că și noi avem
 Tot ostaș bătrân.
 Și l-om învăța
 Haine de-a-mbrăca,
 Cizme de-a-ncălța.
 Armele de-a-ncinge,
 Oști grele de-a-nfrânge.
 Taică-so că-l da,
 Maică-sa de-afla,
 Furca-n brâu și-o lua,
 Pe câmp alerga.
 Ostași întâlnea,
 De fiu întreba :
 - Voi, ostașilor,
 Nu cumva-ți văzut
 De-ăl fiu al meu ?

- O, maică bătrână,
Cu brâul de lână,
De l-om fi văzut,
Nu l-am cunoscut.
Înalt și sprâncenat
Și plin de vărsat.
Fețișoara lui,
Spuma laptelui,
Perișorul lui –
Pana corbului,
Ochișorii lui –
Mura câmpului,
Coaptă la răcoare,
Ne-atinsă de soare,
Coaptă la pământ,
Ne-atinsă de vânt.
Sprâncenele lui –
Două naparcele'
De coadă-nnodate,
De guri încleștate.
Călușorul lui –
Puiul zmeului.

(Informator : Violeta Mitu, 13 ani, 1985)

g) Colinde de tineri logodiți

1. SUB POALE DE MĂGURELE

*Sub poale de măgurele,
Malori cu florile dalbe,
Doarme, doarme cerbul negru.
Cerbul negru se sculară,
De rouă se scuturară,
Râuri mari că se făcură.
Rupse maluri, rupse dealuri,
Rupse grădini înflorite,
Cu flori albe presădite.
Le-am plătit de le-am sădit,
Să le am la logodit ;
Le-am plătit de le-am săpat,
Să le am la cununat.*

- Înoată, cerbe, înoată,
S-ajungem acasă-ndată,
C-avem frați de pregătit
Și surori de pregătit.

.....

La mulți ani !

(Informator : Marița Magarea, 72 de ani, 1987)

2. UMBLA, UMBLA SFÂNTUL SOARE

*Umbla, umbla sfântul soare,
Umbla, frate, să se-nsoare !*

*Umbla cerul și pământul,
Ca săgeata și ca vântul.*

*Pe toți caii oblojiți
Voi potrivi n-o găsiți,
Pe Ileana Cosânzeana.*

*- Hai, (Leano), ne logodim,
C-amândoi ne potrivim*

*Și la stat și la purtat,
Și la drag de sărutat.*

La mulți ani !

(Informator : Elena I. Lungu și Mirela I. Rândașu, 16 ani,
1986)

h) Colinde religioase

1. COLINDUL SFÂNTULUI VASILE

Seara Sfântului Vasile,
Sfânt Vasile , Sfânt,
Seara Sfântului Vasile,
Sfânt Vasile, Sfânt !

Câte flori sunt pe pământ,
Toate merg la jurământ.

Numai floarea-soarelui
Șade-n poarta raiului

Și-mi judecă florile
Ce-au facut miroasele.

Și-a dat o ploaie cu vânt
Și le-a culcat la pământ.

Și-a dat o ploaie cu soare
Și le-a sculat în picioare.

Ce folos că le-a sculat,
Căci mirosul tot le-a luat.

La mulți ani fericiți !

(Informatori: Roxana V. Jugănar, Dorina și Ana V.
Olteanu, eleve, 31 decembrie 1993)

2. COLINDUL SFINȚILOR DE IARNĂ

Ale cui sunt 'ceste case
Oleroi, d'aleroi, Doamne !
Așa-nalte și frumoase,

Pe dinafar' poleite,
Prin 'năuntru zugrăvite ?

Dar în ele ce sunt puse ?
Mese, mese mari întinse.

Dar la mese cine șade?
Șade Sfânt - Sfântul Andrei.

După Sfânt- Sfântul Andrei,
Șade Sfântul Nicolae.

După Sfântul Nicolae,
Șade Sfânta Filofteia.

După Sfânta Filofteia,
Şade Moş Crăciun bătrân.

După Moş Crăciun bătrân,
Şade Sfânt-Sfântul Vasile.

După Sfânt-Sfântul Vasile,
Şade Sfânta Bobotează.

După Sfânta Bobotează,
Şade Sfânt-Sfântul Ion.

Crăciun fericit !

(Informator : Alina Clara N. Măceş, elevă în clasa a VII-a, 16
noiembrie 1983)

V. PLUGUŞORUL

Pluguşorul sau *Plugul* este, alături de *Sorcova*, cel mai popular obicei al Anului Nou, cunoscut de multă vreme, poate chiar de la *bădica Traian*.

Grupuri de şase-şapte băieţi sau flăcăi, având cu ei plug, buhai, bice de cânepa, clopoţei sau tălângi colindă satul pe la casele oamenilor, rostind vestita urare.

Buhaiul este un instrument muzical format dintr-un tub de lemn – o putinică sau o doniţă – înfundat la un capăt cu o piele de oaie, tăbăcita, bine întinsă, prin mijlocul căreia este introdusă o sfoară făcută din coadă de cal, având un nod mare la capătul interior pentru ca să nu iasă. Când cineva plimbă mâna strânsă şi umedă pe această funie, se produce un sunet asemănător cu mugetul taurului, ceea ce vrea să însemne că juncii trag din greu, gâfâind sau mugind de oboseală.

Plugul, care odinioară era un plug adevărat tras de *doisprezece boi*, devine astăzi simbolic, în miniatură, şi are prins la el un braduleţ împodobit cu beteală, hârtie colorată, globuleţe, stelute, uneori chiar artificii.

Urarea este recitată de unul sau chiar de către toţi membrii grupului, prin rotaţie, fiecare câte un fragment, iar când se spune laitmotivul

*Ia mai mânaţi, mări !
Hăi, hăi !*

sau variantele acestuia, se strigă în cor prelung : *Hăăăăi! Hăăăăi !*, clopoței și tălângile sună puternic, bicele trosnesc, buhaiul este pus în funcțiune producând răgetul animalului care i-a dat numele, iar plugul este plimbat prin curtea gospodarului, simulându-se în acest fel aratul pământului.

Poezia reprezintă o adevărată sinteză a muncilor agricole : alegerea țarinei și aratul în *lungiș și-n curmeziș*, semănatul cu *grâu mărunt și grâu de vară*, seceratul, treieratul, măcinatul, cernutul făinii și pregătirea *colacilor*.

Pentru a-i înveseli pe ascultători și a-i atrage, textul inserează din loc în loc, mai ales la început și spre sfârșit, părți pline de umor, ca în orațiile de nuntă.

Ca să scoată în relief bogăția recoltelor, poetul popular împletește hiperbola cu personificarea :

*Iar afurisita de moară,
Când văzu atâta cară
Încărcate cu povară,
Puse coada pe spinare
Și plecă în lunca mare...*

sau asociază hiperbola cu comparația :

*Era-n pai ca trestia,
Era-n spic ca vrabia.*

Cuprinsul are tot atâtea părți câte lucrări agricole sunt, separate de laitmotivul specific, cu multe variante chiar în cadrul aceluiași text.

Obicei prin excelență agrar odinioară, astăzi a evoluat spre o adevărată sărbătoare a muncii adresată tuturor categoriilor sociale, numărul profesiunilor și ocupațiilor oamenilor fiind mult mai mare. Astfel că, în locul poeziei tradiționale care oglindea lucrarea pământului, apar aspecte de munca de pe șantiere, din uzine, fabrici, elogiile ale unor personalități sau fruntași în producție; iar în aceste situații denumirea de *Plugușor* se păstrează doar ca tradiție.

PLUGUȘOR

*Aho ! Aho !
Bună seara, bună gazdă!
Am venit la casa voastră.
Am venit ca să urăm ;
Nu știm unde să-mbrăzdăm :
În grădină sau în țăr'nă?
Unde v-ați luat de seamă?
În grădină ați arat,*

*Usturoi ați semănat,
Usturoi și pătrunjel,
Râma dracu' de purcel,
Da' nainte de Crăciun
Am să-i pun capul la fum
Și din trup să fac sarmale,
Să dau la plugari mâncare.*

La mai mânați, măi !

Hăi ! Hăi !

*Aho ! Aho ! Copii și frați,
Stați puțin și nu mânați,
Lângă boi v-alăturați
Și cuvântul mi-ascultați :
S-a sculat mai an
Bădica Traian
Și-a-ncălecat
Pe-un cal învățat,
Cu numele de Graur,
Cu șaua de aur,
Cu frâul de mătase,
Cât vița de groasă,
Și în scări s-a ridicat,
Peste câmpuri s-a uitat
Să aleagă loc curat,
De arat și semănat.
S-a apucat într-o joi,
C-un plug cu doisprezece boi,
Boi bourei și în coadă codălbei,
Iar în frunte țintăței,
La urechi cu clopoței.*

Mânați, măi !

Hăi, hăi !

*Și-n curând s-au apucat
Câmpul neted de arat
Și s-au străduit să-l facă
Și mai neted ca pe-o apă.
Și l-au semănat,
În lungiș și-n curmeziș,
Cu grâu mărunț
Și grâu de vară;
Să dea Domnul să răsară!*

Până-n sară !

*La ureche clopoței,
La opincă zurgălăi,
Mânați, mări !
Hăi, hăi !*

*Trecu ziua, săptămâna,
Își umplu cu apă mâna
Și se duse ca să vadă
De i-a dat pământul roadă,
De e grâul încolțit,
De e spicul înverzit.
Era-n pai ca trestia,
Era-n spic ca vrabia.*

*Ia pocniți din bice, mări,
Și sunați din clopoței,
Mânați, mări !
Hăi, hăi !*

Vine acasă :

- Mări muieră, mări femeie,

Grâul nostru o să pieie.

- Taci, bărbate,

Nu te-abate

De la rând a-ți fa păcate !

Mai bine du-te la Călin fieraru'

Care bate cu ciocanu'

Și fă douăsprezece seceri mărunțele

Pentru fete tinerele,

Și să faci una zimțoasă

Pentru o babă arțăgoasă

Ca vecina (Maria) ;

De arțăgoasa ce era,

Cu dreapta secera,

Cu stânga snopii lega

Și cu degetul cel mic

În căruță-i arunca.

*La ureche, clopoței,
La opincă, zurgălăi,
Mânați, mări!
Hăi, hăi!*

Și-n curând s-au apucat

De grâul au treierat

*Pe arii bătute
Cu piatra de munte,
Cu iepe zăpăcite,
Cu aur potcovite,
Cu cai înaripați,
Cu argint împintenați
Și cu boi plăvăni,
Ca și în alți ani.*

*Ia trosniți din bice, mări!
Să s-audă-n deal și-n văi
Și sunați din zurgălăi!
Mânați, mări flăcăi!
Hăi, hăi!*

*Și dacă grâu au treierat,
Încărcară până-n sară
Nouăzeci și nouă de cară
Și-au plecat la moară
(La Vlădești
Unde macini și nu plătești).
Iar ațurita de moară,
Când văzu atâtea cară
Încărcate cu povară,
Puse coada pe spinare
Și plecă în lunca mare,
Lunca mare frunze n-are ;
Lunca mică, frunza-i pică,
Și-n patru i se despică.
Iar moraru', meșter bun,
Cu ciorapi pestriți,
Cu luleaua-n dinți,
La un căuș de grăunțe
Și cu unul de tărățe
Și ... na ! na ! na , morișcă, na,
Vin' la tata de-i mânca !
Și mi-o prinde de dârlog,
Și mi-o-ntoarce drept în loc,
Și îi dă un pumn în șele,
Și mi-o pune pe măsele,
Și-i mai dă un pumn în splină,
Și mi-o pune pe făină.
Dar nu macină făina,*

*Ci aur și mărgăritari
Pentru dumneavoastră, boieri mari !
Ia trosniți din bice, măi,
Și sunați din zurgălăi,
Să s-audă-n munți și văi,
Mânați, măi,
Hăi, hăi!*

*Iar acasă jupânița gazdă
Se luă din cămară-n cămară
Până-ntr-a noua cămară
Și găsi o sită rară
Și-o aruncă pe ușă afară.
Se luă iar din cămară-n cămară
Și dete de o sită rară
Și-o aruncă pe ușă afară.
Se luă iar din cămară-n cămară,
Și dete de o sită deasă,
Sită deasă de mătasă,
Ca de nouă fete aleasă.
Se așeza, cernu făina,
O framânta
Și făcu colac mare și frumos
Cum e fața lui Christos,
Să-l mănânci, gazdă, sănătos!
Ia mai mânați, măi flăcăi!
Și sunați din zurgălăi,
Să sa-audă-n munți și văi,
Și-nc-o dată, măi flăcăi,
Hăi, hăi !*

*De urat am mai ura,
Dar ni-e c-om însera
Pe la curțile dumneavoastră,
Departate de bordeiele noastre,
Că noi avem bordeie
Făcute din paie de negară,
Suflă vântul ca afară,
Și cu ușa de rogoz,
Suflă vântul și-o dă jos.
Și nu suntem de ici-colea,
Ca să putem însera,
Suntem de la Ciuca-Muca*

*Unde se face mămliga cât nuca
Și-o păzesc doisprezece cu măciuca.
Unde pică fărământura,
Dau și ei cu izbitura.
Mai suntem unii de pe la Curtea Veche
Unde măta streche
Și motanul înjură de cruce
Pentru o lingură de lapte dulce ;
Suntem unii de pe la Prislop
Unde-ngheața apa-n scoc
Și sarmalele pe foc.
Și-acum scoate, gazdă, colacul
Că uite-ți strică boii pragul !
La ureche, clopoței,
La opincă, zurgălăi,
Ia mai sunați, măi flăcăi,
Și pocniți din bice, măi,
Să s-audă-n munți și văi,
Mânați, măi !
Hăi, hăi !
Și-nc-o dată, măi flăcăi,
Cum e datina la noi.
Mânați, măi !
Hăi, hăi !*

(Informator : un grup de colindători, 31 decembrie 1967)

PLUGUȘOR NOU

*Aho! Aho! Copii și frați,
Stați puțin și nu mânați
Și cuvântul mi-ascultați!*

*Ia mai mânați, măi!
Și sunați din bice, măi!
Să se-audă peste văi,
Mânați, măăăi!*

*Am pornit cu voie bună,
După datina străbună,
Plugușorul năzdrăvan,
Cum am făcut an de an,*

*Și-am plecat să colindăm,
Pe la case să urăm
Viață lungă, sănătoasă,
Viață lungă și frumoasă
Celor mai buni dintre noi,
Care, ca niște eroi,
Au durat din frumusețe
Fapte mari și îndrăznețe.
Celor ce-au făcut lumini
Din țiței și din cărbuni.
Și-au ridicat peste ape
Zid de stele luminate
La Râușor și Lerești
Sus, pe Argeș, la Pitești.*

*Ia trosniți din bice, mări!
Și sunați din zurgălăi,
Să s-audă-n deal și-n vai!
Ia mai mânați, mări!
Hăi, hăi!*

*Și-am pornit să-l laudăm
Cu glas tare să-l cântăm
Pe cel care an de an
Păstrează de la Traian
Meseria de țăran
Și ne dă din munca lui
Aurul pământului:
Grâu cu spicu-ndestulat,
Porumb cu bobu-ncărcat,
Cartofi mari și sănătoși,
Struguri roșii și frumoși,
Măr cu gustul parfumat
Și în lumină scăldat.
Și ne crește zi de zi :
Turme, cirezi, herghelii.
Din Vlădești la Mihăești,
De la Rucăr la Costești,
De la Argeș, prin Muscel,
Și-n jos la Topoloveni,*

*Trageți plugul vestitor
De belșug, al tuturor!*

*Ia mai mânați, măi flăcăi,
Hăi, hăi!*

*Ia mai stați, copii și frați,
Stați puțin și nu mânați,
C-am dat drumul vorbelor
S-aducă urare lor,
Celor care-au pus lumină
De putere în mașină
Și-au făcut să strălucească
Hărnicia românească,
Care-au făurit la strung
ARO de la Câmpulung
Și mașina de oraș
Nascută la Colibaș.,
Celor ce-mpletesc din fire
Confecțiile la Textile
Sau ne construiesc tărie
Pe cer de Petrochimie,
Celor ce durează case
Trainice, mari, frumoase.*

*Ia trosniți din bice, măi!
Și sunați din clopoței!
Mânați, măi!
Hăi, hăi!*

*Aho! Aho! Frați și voinici,
Ia mai stați și nu porniți,
Ca s-aducem o urare
Celor ce-au urcat spre soare
Cântul viu și luminat...
Și, acuma, la plecare,
Hai să facem o urare,
O urare de tărie
Pentru întreaga Românie.*

*Ia trosniți din bice, măi,
Să se-audă-n deal și-n văi
Și sunați din zurgălăi!
Mânați, măăăi!
Hăăăi! Hăăăi!*

(Informator : Ion Stroe, 41 de ani, 1985)

VI. CAPRA

Ca și *Plugușorul*, *Capra* este un obicei practicat numai de băieți, mai ales de flăcăi, și are o mare răspândire în Moldova.

Ceata este formată dintr-un număr fără soț de tineri – cel puțin cinci, dar de regulă șapte – mascați corespunzător rolului pe care îl joacă: boierul (sau cumpărătorul), țiganul (sau vânzătorul, adică proprietarul animalului), mutul, doctorul, capra, iar ceilalți poartă clopote, zurgălăi, tobe ; uneori sunt însoțiți de lăutari.

În centrul atenției se află *masca* reprezentând animalul care a dat denumirea obiceiului : capul, precum cel natural, se sprijină pe un picior de lemn ținut de jucătorul care, acoperit cu piei naturale, scoarțe sau sarici, formează corpul caprei ; sub bot are o mandibulă de scândura care prezintă un dispozitiv prin a cărui manevrare scoate un clămpănit în funcție de ritmul cântecului; în vârful cornițelor se agață ciucuri și zurgălăi, iar peste tot atârnă fire de beteală și hârtie colorată.

Ajunși la poarta gospodarului, colindătorii strigă: - *Primiți capra ?* și, după confirmare, intră în curte, intonând unul-două cântece, de obicei cu adresa: *ca pentru nenea Gheorghită sau nea Vasilică*.

Melodiile sunt însoțite de bătăile tobelor și clinchetul clopoțelilor, iar mișcările *caprei* le imită pe cele ale animalului din realitate : mersul obișnuit *la pădure*, ridicatul în două picioare, săritul sau împunsul.

Urmează o scenetă scurtă care are un caracter comic și reprezintă aspectul *târguielii* între vânzătorii și cumpărătorii de animale; întâlnim aici, în germene, motivul prefacerii în mort și al învierii (împletit cu bocetul).

În încheiere se cânta de bucurie versuri inspirate din realitatea satului :

*De când mama m-a facut,
Numai capre am păscut.*

Refrenul, după fiecare vers, conține denumirea hranei caprelor – frunza, iarba – și are aspect onomatopeic, simulând mersul crescendo, de la mișcarea sacadată și lentă – *marli!, darli!* – spre iuțeală – *titiriza!* – și săritură – *hop!, hop, hop! și tur!, tur!, tur!*

Cântecul, în final, este un dialog între pastor și lupul care nu putea să lipsească, reprezentând forța răului.

Atmosfera de joc și cântec este întreținută de scâlămbăielile mutului, personaj prin excelență comic, care are și funcția de *casier* al grupului de colindători, el strângând darurile: colaci, covrigi, țuică, vin și, de cele mai multe ori, bani.

Ca formă populară de joc dramatic, obiceiul este înrudit cu jocurile de măști, frecvente în Maramureș în aceeași perioadă a schimbării anului.

Originea lui este legată de practici vechi, păgâne, *săvârșite astăzi în toată splendoarea lor, fără să mai aibă ceva din aspectul lor magic sau din legătura cu condițiile economice și sociale care le-au generat, accentuându-se caracterul dominant de petrecere, distracție*⁷.

1. CÂNTEC

*Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța,
Că numai zahăr ți-oi da,
Ța, Ța, Ța, capriță, Ța !
Asta-i capra din pădure,
A fost la cules de mure,
Ța, Ța, Ța, capriță, Ța !*

2. CÂNTEC

*Joacă, joacă, măi căpriță,
Că pentru nenea Gheorghită,
La mulți ani să ne trăiască,
Familia să-nflorească,
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța !
Joacă capra mai cu haz
Și aduce-i belșug în cas'.
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!*

*Joacă, joacă-ntr-un picior,
Pentru domnu-nvățător*

*Și urează-i sănătate,
Să-nvețe copiii carte,
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!*

*Joacă capra-ntr-o opincă,
Ca pentru nenea Ionică,
Să destupe un butoi,
Să ne mai dea câte-un Țoi,
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!*

*Foaie verde și-o sipică,
Să trăiești, nea Vasilică,
Zile multe să trăiești,
În brigadă să muncești,
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța !*

*Asta-i capra din Vlădești,
Când o vezi te-nveselești ;
Pe la câți ea a trecut,
Multe urări a făcut,
Care s-au îndeplinit
Însutit și înmiit.
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!*

3. CÂNTEC

*Pleacă capra la pădure,
Să culeagă fragi și mure.
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!
Fragi și mure n-a găsit,
Caprii-i arde de iubit,
Ța, Ța, Ța, căpriță, Ța!*

4. TEATRUL POPULAR

După ce se cântă unul sau chiar toate cântecele de mai sus are loc următoarea scenetă:

Boierul : - *De vânzare ți-e capra, măi Țigane?*

Tiganul : - *De vânzare, cucoane!*

- *Și cât ceri pe ea, Țigane?*

- *Două mii și-un leu, cucoane!*

- Două mii ți-oi da, țigane!
- Nu, cucoane! Două mii și-un leu!
- Două mii le duc babei acasă
- Și un leu îl opresc eu;
- C-așa-i bafta țigănească,
- C-un leu să se pricopsească.
- E prea scumpă, măi țigane!
- Nu, că am copii, cucoane!
- Dar n-oi fi având prea mulți, țigane!
- Douăzeci și opt, cucoane:

Doi la oi,
 Doi la boi,
 Doi cu tata la cimpoi ;
 Doi în car,
 Doi sub car,
 Doi călare pe măgar,
 Doi în pat,
 Doi sub pat,
 Doi cu tata la arat;
 Doi în brațe,
 Doi în mațe,
 Doi pitiți pe sub corcoate;
 Și Săftica și Mândica,
 Și Matei , și Garoftei
 Stau la foc că-s mititei !
 - Lapte are, măi țigane?
 - O vadră plină, cucoane!
 - Câți iezi face, măi țigane?
 - Doi, trei sau patru, cucoane.
 - E bolnavă, măi țigane?
 - Îi sănătoasă tun, cucoane!

Cumpărătorul (boierul) mângâie capra care nu vrea să stea. De aceea îi dă cu piciorul și capra cade, prefăcându-se moartă.

Țiganul : - *Mi-ai omorât capra, cucoane!*

Boierul : - *Se preface, măi țigane!*

Țiganul se roagă de capră să învie :

- Scoli, căprița mea,
- Că iarbă ți-oi da!
- M-oi duce-n pădure,
- Ți-oi aduce mure
- Și frunzulițe verzi,

Numa ' să-nviezi!

În acest timp sosește doctorul, chemat de unul dintre ceilalți membri ai cetei.

Țiganul, proprietarul caprei, se roagă de el :

- Doctore, eu te-aș ruga

Înviaza-mi capra mea!

Doctorul o consultă, îi face tratamentul necesar, iar țiganul o bocește:

- Scoli, căprița mea,

Că miere ți-oi da,

Te-oi duce în pădure

La fragi și la mure!

Capra învie și toți cântă bucuroși (uneori acompaniați de lăutari).

5. CÂNTEC

M-a trimis mama la capre,

Marli!, Darli!, Titiriza!, iarba, frunza,

Hop!, hop!, hop! și tur!, tur!, tur!

De când mama m-a făcut,

Numai capre am păscut.

Prin pădure tot mergând

Și de capre întrebând,

Tot mergând eu prin pădure,

Mă-ntâlnii c-un lup la mure :

- Bună ziua, lupule,

N-ai văzut caprele mele?

- Le-am văzut, măi băiețele,

Colea-n vale în vâlcele,

Plină mi-e burta de ele.

La anu ' și la mulți ani !

(Informator : grupuri de colindători,

31decembrie 1986)

VII. VASALCA (VASILCA)

Originea obiceiului, atestat documentar pentru prima dată în 1883⁸, poate fi legată de faptul că de sărbători, în apropierea zilei Sfântului Vasile, la romani a intrat în tradiție tăierea porcului, care se face după un anumit ceremonial. În sprijinul acestei idei pledează denumirea de *Vasilca* sau *Vasalca*, provenită prin sincopare din diminutivul *Vasilica* și de la faptul ca tinerii colindători poartă o mască zoomorfă simbolizând *capul unei scroafe, împodobit cu foi naturale și flori artificiale, cu panglice și verdețuri de mâncare, puse pe o tavă în fața unei oglinzi. A umbla cu dânsa – fie în ajunul Anului Nou, fie în dimineața zilei de 1 ianuarie – se zice a umbla cu Vasilca*⁹

Ceata colindătorilor este formată din 8-10 sau mai mulți băieți și fete, în vârstă de 10-20 de ani, îmbracați în costume naționale, care, de cele mai multe ori acompaniați de lăutari, colindă satul din casă în casă, cântând versuri specifice, dintre care puține au ajuns a fi consemnate; aceasta poate și datorită faptului că obiceiul a fost practicat mai mult de țigani, dar și pentru că, puțin viabil, mai productiv în secolul trecut, după primul război mondial abia mai este semnalat.

Cei doi informatori care ne-au furnizat versurile (inclusiv melodiile) și datele referitoare la acest obicei și-l amintesc din timpul copilăriei lor pe care și-au petrecut-o în alte localități ale Muscelului. În Vlădești, probabil că a dispărut de acum un secol, de vreme ce bătrânii care astăzi au peste 90 de ani nu au putut să ne dea nici o informație despre așa ceva.

Cântecele spun ca *Vasilca* se află în fața judecății unde dă explicații motivând de ce s-a *umflat* atât de mult încât a crăpat. După ce a mâncat jir și ghindă la munte, *lăturele* mai la vale și pește sărat la baltă, a intrat prin grădini unde a fost prinsă, tăiată și împărțită în bucăți. Căpățâna a fost luată de colindători și împodobită, au adus-o la casa gospodarului care trebuie să-i răsplătească

C-un colac de grâu curat

Și c-un galben neschimbat.

Ca modalități de expunere, textele sunt narațiuni în versuri întrerupte de dialogul purtat de *Vasilca* și cei ce se află la masa judecății, asociate cu melodiile nemaipomenit de frumoase, tărgănite, într-o gamă minoră, formează un tot încheiat și, plasate în contextul sărbătorilor de iarnă, îmbogățesc sfera spirituală a poporului nostru.

1. VASALCA

- Și, văleu, Vasalco, fă,
Ce-ai mâncat de te-ai umflat?
Domnilor și domni din cer!
Și așa mi te-ai crăpat?

- Sus la munte m-am urcat,
Jir și ghindă am mâncat
Și așa de m-am crăpat.

Mai la vale am coborât,
Lăturele- am înghițit
Și-așa grasă m-am făcut.

Jos la baltă m-am lăsat
Și-am mâncat pește sărat ;
Și de-aceea m-am crăpat.

.....
Mirosându-i unturica,
Hop! A venit și pisica.
Ne-ajungându-ne slănina,
Am șterpelit și găina;

Și-acum având copilași,
Ajutați pe zlătărași,
Dați-le gologani,
Să trăiți întru mulți ani !

(Informator : Nicolae Diaconu, 44 de ani, 1967)

2. VASILCA

Doarme-și, doarme-și doi boieri,
Doamnele , domn din ceruri,
Cu lămâi la câpătâi,
La picioare, măr din floare.
Mi-este o masă mare întinsă,
Dar la masă cine-mi șade?
Șade bunul Dumnezeu.
Lângă bunul Dumnezeu
Șade bătrânul Crăciun.

*Lângă bătrânul Crăciun
 Şade Sfânt, Sfântul Vasile.
 Lângă Sfânt, Sfântul Vasile
 Şade Sfânt, Sfântul Ion,
 Şade sfinţi de-ai cerului
 Şi judecă pe Vasil', Vasil' loi, loi:
 (Se schimbă melodia)
 - Unde-ai fost, unde-ai iernat,
Vasil', Vasil' loi, loi,
 De aşa te-ai îngrăşat?
 - Sus la munte am iernat,
 De aşa m-am îngrăşat,
 Jos, mai jos m-am coborât,
 Apă rece am băut,
 În grădină am intrat,
 Ceapă verde am mâncat,
 Romanii că m-au simţit
 Şi pe mine au tăbărât,
 Unii cu topoarele,
 Alţii cu cuţitele '
 Într-un colţ m-au încolţit,
 Dupa ceafă m-au lovit,
 M-au tăiat şi m-au pârlit
 Între ei m-au împărţit;
 Unii au luat slănina,
 Noi luarăm căpăţâna,
 Pe o tavă o puserăm
 Şi frumos o-mpodobirăm
 Cu mărgelă, cu cercei
 Şi salbă de ghiocci.*

În final se recită în cor urarea:

*Şi-am venit la casa voastră:
 - La mulţi ani din partea noastră,
 Pe Vasilca s-auziţi,
 Pe noi să ne dăruiţi
 C-un colac de grâu curat
 Şi c-un galben neschimbat!*

(Informator : Stela Manea, 56 de ani, 1987)

1. **Steluța Popa** – Obiceiuri de iarnă, Editura muzicală, București, 1981, pag. 9.
2. **Adriana Rujan, Costin Alexandrescu** – Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș-Muscel, Centrul creației populare, Pitești, Editura Paralela 45, pag. XIV.
3. **G. Dem. Teodorescu** – Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român, București, 1874, pag. 63-66.
4. **G. Dem. Teodorescu** – Poezii populare române, Editura Minerva, București, 1982, pag. 182.
5. **Dimitrie Cantemir** – Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, Editura Albatros, București, 1981, pag. 94-95.
6. Dicționarul limbii române moderne, Editura Academiei R. P. R. , București, 1958.
7. **Barbu Theodorescu, Octav Păun** – Folclor literar românesc, Editura Didactică și Pedagogică, 1964, pag. 98.
8. **G. Dem. Teodorescu** – Op. cit. pag. 154.
9. Ibidem, pag. 153.

CALOIANUL

*Prof. Maria Mânzală,
masterand regie de film și scenaristică TV*

Caloianul este una dintre cele mai interesante manifestări folclorice românești de tip arhaic. Întâia consemnare a Caloianului o datorăm lui Gheorghe Săulescu, la mijlocul secolului al XIX-lea: „când nu ploua, femeile și mai cu seamă fetele efigiază o statuie de argilă, mare de o palmă, pe care o numeau Caloian; îi fac un sicriu de scoarță, îl învelesc în giulgiu și, ducându-l la un mormânt făcut înadins, fetele înmormântează pe figurantul Calian și apoi, făcându-i comândarea, se ospătează”.

Caloianul (Scaloianul) este o păpușă confecționată din lut, cârpe, paie sau crenguțe de lemn îmbrăcate în hăinuțe de cârpă. Acesta este o efigie a Marii Zeițe neolitice, asimilată cu Moașa Ploii, Mama Caloiana, Zâna Caloiana sau cu personaje menite să oprească ploaia, Mama Secetei,

Tatăl Soarelui. Dacă, inițial, se practica în a treia săptămână după Paști, potrivit chestionarelor întocmite la începutul secolului al XX-lea „în joia a treia după Paști” sau „la trei săptămâni după Paști”, în prezent este o practică ocazională, efectuată în timp de secetă. Ca purtător al mesajului către divinitățile ploii, Caloianul este inițiat, ca și mortul, prin bocete:

...Caloiene, Ene,
Du-te în Cer și cere:
Să deschidă porțile,
Să sloboade ploile,
Să curgă ca gârlele;
Caloiene, Ene,
Cum ne curg lacrimile,
Să curgă și ploile,
Zilele și nopțile,
Să împlă șanțurile...

Caracteristic mai ales Munteniei (Ialomița, Buzău, Brăila) obiceiul Caloianul se desfășoară astfel: încă din zori, fetele de la 5-6 ani în sus se strâng la un loc și se împart, după vârstă, în două sau mai multe cete. În satele Balteni, Cotu-Ciorii și Lunca din jud. Buzău alături de fete participă și băieții. Fiecare cetă își alege o conducătoare din rândul bătrânelor din sat. Fetele fac o păpușă de lut, de 20-50 cm. pe care o împodobesc cu flori și coji de ouă roșii păstrate de la Paște, în alte sate cu panglici, cârpe colorate și flori, iar pe cap îi pun drept căciulă multe coji de oua roșii. În unele sate din alte zone ale țării, îl îmbracă în straie țărănești, cu opincuțe și căciuliță. Păpușa se numește Calian, Caloian sau Scaloian. Fetele pun Caloianul într-un sicriu mic, bine încleiat „ca să plutească pe apă” sau pe o scândură presărată cu coji de ouă roșii, precum și fel de fel de flori, printre care și busuioc, apoi îl îngroapă pe câmp, prin bozii sau mărăcini, pe malul vreunei ape ori într-alt loc ascuns.

La înmormântare, una dintre fete se face preot, alta dascăl, urmează băiatul care poartă crucea, a treia fată duce steagul, adică o trestie cu o batistă albă în vârf, înaintea popii, și iarăși una sau doua fete duc sicriul ori scândura cu Caloianul. În urma cortegiului vin celelalte fete îmbrăcate cu zdrențe sau cu straie femeiești, cu lumânări aprinse, bocindu-și mortul:

Caloiene, Ene!
Cum ne curg lacrimile
Să curgă și ploile,
Zilele și nopțile,
Să umple șanțurile,
Să crească legumile
Și toate ierburile!

În timp ce fetele din prima cetă modelează păpușa din lut, fetele din ceata a doua alături de cea mai destoinică bătrână a satului, din aluat de pâine împletesc colaci pentru pomana Caloianului.

După înmormântare, Caloianului i se face pomană, timp în care e bocit din nou:

Iene, Scaloiene!
Tinerel te-am îngropat,
De pomană că ți-am dat,
Apă multă și vin mult
Să dea Domnul ca un sfânt,
Apă multă să ne ude,
Să ne facă poame multe!

A treia zi, după ce l-au înmormântat, adică în a treia joi după Paștele ortodox sau în ziua de Paparude, fetele se adună iarăși, se duc la locul unde a fost înhumat, îl dezgroapă și-l bocesc:

Caloiene, Ene,
Mă-ta te cată
Prin pădurea deasă,
Cu inima friptă, arsă,
Prin pădurea rară,
Cu inima friptă, amară!

Fetele îl plimba prin sat, îl bocesc, se opresc la răscruce de drumuri unde se face slujba apoi îl aruncă într-o fântână sau se duc și îi dau drumul pe râu, urând ca anul să fie ploios și plin de belșug. În multe locuri, Caloianul e mai întâi frânt în bucăți și abia după aceea diferitele sfărâmături sunt aruncate în fântâni, în bălți ori pe râuri. Fetele și băieții alături de bătrânele satului care le-au fost alături se așează la masă, mănâncă și beau din pomana Caloianului.

Ceremonialul obiceiului cuprinde următoarele secvențe rituale:

- formarea alaiului Caloianului (fetițe sau fete nemăritate și uneori femei însărcinate)

- nașterea – confecționarea Caloianului

- moartea năprasnică – găsirea trupului după căutări îndelungate, stropitul cu apă (scalda rituală), gătitul cu flori, coji de ouă roșii, așezarea în „sicriu”

- înmormântarea după obiceiul înmormântării tinerilor nelumiți

- dezgroparea (amintind de Înviere), după trei zile

- scufundarea Caloianului în râuri sau lacuri, abandonarea lui în fântâni părăsite, pentru a ajunge la destinație

- ospățul funerar ce se încheie cu Hora Caloianului.

Filmul documentar a fost realizat în satele Bălteni, Lunca, Cotu-Ciorii, jud. Buzău.

Pomul vieții

Prof. drd. Raluca Voina Lozbă

Colegiul Național „Dragoș Vodă”

În cadrul Festivalului datinilor și obiceiurilor de iarnă din acest an, la Sala Radio din Sighet a avut loc vernisarea unei expoziții ce cuprinde covoare vopsite vegetale, sculpturi în lemn realizate de Ioan Bledea, dar și lucrări ale artiștilor plastici din Sighet.

Cele 12 covoare expuse fac parte din colecția doamnei profesoare Doina Voina și au ca motiv central POMUL VIEȚII.

„Acest copac îmi este pentru mântuire veșnică; el mă hrănește, cu el petrec; îmi las rădăcinile sub rădăcinile lui; când îl clatină adierea vântului mă umplu de desfătare; la umbra lui mi-am pus cortul și m-am adăpostit de arșița soarelui și în răcoarea înrourată am găsit refugiul de odihnă; înfloresc odată cu el și în roadele lui găsesc bucuria desăvârșită; acest copac îmi alină foamea, îmi potolește setea, îmi acoperă goliciunea, frunzele lui sunt suflarea vieții, el este drumul meu îngust, cărarea nebătută, scara lui Iacov, pe care coboară și urcă îngerii, iar în vârf se află un adevărat Dumnezeu; acest copac pornește de la pământ spre cer și se desfășoară larg ca însuși cerul; el este nemuritor, puternic fixat în mijlocul cerului și al pământului, este temelia întregii firi, fundamentul universului, baza întregului pământ locuit, liantul universului, forța care unește diversitatea omenirii. Creștetul lui atinge culmile cerului, picioarele se sprijină în pământ, iar brațele uriașe cuprind la mijloc întreaga suflare a văzduhului.” (Kallistos, **Prin Creație spre Creator** p.18, după Sf. Ioan Gură de Aur – *Predica din Săptămâna Patimilor*).

Ce poate fi mai inspirat și exact decât această minunată definire a pomului vieții?

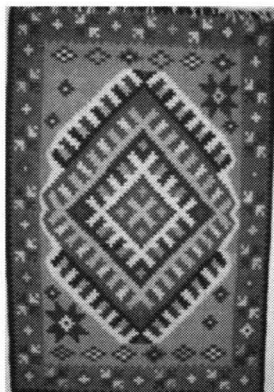
Arborele vieții (copacul sau pomul vieții) este una dintre cele mai răspândite și mai vechi teme simbolice, tratată de mulți cercetători.

Arborele sacru este pretutindeni cunoscut ca simbol al vieții în continuă evoluție, în ascensiunea lui spre cer sugerează verticalitatea, înlesnește comunicarea cu cele trei niveluri ale cosmosului: subteran (rădăcina), suprafața pământului (trunchi și crengile de jos), înaltul prin ramurile dinspre vârf, atrase de lumina cerului.

Arborele vieții este socotit ca un simbol al raporturilor ce se stabilesc între cer și pământ. În diferite credințe el este **axa lumii** (numit arborele lumii), arborele cosmic, un arbore al vieții, arborele înțelepciunii, un simbol al dezvoltării unei familii, seminții, arborele jertfei (al Crucii).

Asocierea dintre Pomul vieții și manifestarea divină se regăsește în tradițiile creștine. Există o analogie între arborele primului legământ, pomul vieții de care vorbește *Facerea* și arborele Crucii sau arborele Noului Legământ, ce regenerează omul.

Nu voi insista asupra multitudinii de semnificații generate de acest simbol, ci mă voi opri asupra pomului vieții ca element și simbol fitomorf, recognoscibil în peste 100 de variante în covoare, ceramică, stâlpii casei, porți, ștergare, icoane și în special asupra semnificațiilor lui ca element compozițional în covorul maramureșean. Bradul, creanga, stejarul, rușul, pomișorul se includ în aria semantică a acestui motiv vechi, răspândit pe o arie largă. În covorul tradițional din Maramureș, pomul vieții este puternic stilizat, reprezentat până la esență: linii drepte, linii frânte, romburi, pătrate, triunghiuri, având rădăcini, trunchi și ramuri. Rădăcinile în lumea subterană, trunchiul la nivelul vieții terestre, ramurile tind spre țăriile cerului.

Pomul vieții sugerează miracolul existenței, scară ce permite omului să iasă din prezentul său terestru. Inclus într-o compoziție echilibrată, integrat cromatic în spațiul covorului, pomul vieții evidențiază trei semnificații: **pomul raiului**, încadrat de flori și păsări, **pomul sfânt** cu trimitere la

înviere, la perpetua renaștere, alăturat elementelor cosmice (soarele, stelele) și *pomul iubirii*, al dorinței de comunicare a omului cu cerul, de la care așteaptă iertare.

Fără a fi un covor de rugăciune, ca și covoarele din Orient, covorul maramureșean are o pronunțată valoare estetică, completată de partea practică: de rudă, peretar, țol pe pat, fățoaie.

În ornamentica sobră și de incredibilă forță de abstractizare până la absență a motivului simbol, covorul vopsit în culori vegetale păstrează mireasma pădurii, strălucirea stelelor, culoarea florilor, tainica înfiorare a vieții.

Țesătoarele au interpretat liric, personalizat motivul, exprimând o atitudine proprie. Prin extensie, raportându-ne la îndemnul de a iubi copacii, femeia reușește să fixeze cu bucuria creatorului, pomul vieții ca motiv central sau repetat în registre, pomul familiei, al iubirii pentru copii, al speranței. Am stat de vorbă cu multe femei talentate, păstrătoare ale tradițiilor care evită prostul gust invadator în materie de textile, le-am întrebat ce semnifică pomul vieții și ele au răspuns: viața, frumosul, renașterea, dorința de mântuire, renașterea spirituală.

Am exemplificat această atitudine de iubire pentru natură a omului ca o năzuință spre paradisul pierdut, prin 12 covoare cu reprezentări ale pomului vieții: *pomul raiului* cu flori și păsări ce degajă seninătate și *pomul vieții și al iubirii*, care ne îndeamnă sobru: iubiți copacii, iubiți natura cu puterea omului simplu, care îi sădește, îi îngrijește primind la rândul lui ocrotire. Iubiți creația divină în fiecare frunză și fir de iarbă, căci timpul nu mai are răbdare.

Aceste covoare prezentate, 12 ca lunile anului sau ca zodiile, pot fi înmănunchiate imaginar ca un pom de Crăciun împodobit cu stele, fluturi, flori, cu lumina din sufletul celor care au zămislit asemenea modele oferindu-vi-le ca o bucurie a ochiului și a sufletului cu ocazia sărbătoririi Nașterii Mântuitorului.

Se vorbește mult despre sfârșitul folclorului, sau despre moartea țăranului. Poate că nu este totuși atât de nereal ceea ce se afirmă. Într-adevăr există o extincție a țăranului, aceea față de trecut, un sfârșit al folclorului față de imaginea ideală care s-a format despre obiceiurile și tradițiile țărănești. Însă, țăranul există, folclorul există și astăzi. Țăranul și folclorul pe care le avem astăzi sunt cele autentice, nu cele pe care le privim dacă ne uităm înapoi în trecut. Putem spune că avem de-a face cu două tipuri de folclor – cel trecut și cel prezent – dar neexistând separat ci formând o unitate care rezultă din continuitatea lor. Etnologia prezentului reflectă folcloristica trecutului. Folclorul s-a adaptat tipului de cultură în care s-a desfășurat și a activat. Și dacă avem un alt tip de folclor – ceea ce ne face să ne întrebăm dacă nu cumva folclorul este „pe cale de dispariție” – este pentru că se manifestă în pas cu cultura prezentului, deci putem vorbi despre o dinamică a folclorului. Și această dinamică, această schimbare arată faptul că nu avem de-a face cu un folclor care, odată cu trecerea timpului, este tot mai vechi și mai îndepărtat.

Termenii Folclor, Folcloristică și Etnologie, care sunt folosiți în domeniul culturii, tradiției și artei populare, au o anumită semnificație referitor la această diferență trecut-prezent. În trecut se folosea termenul *Folcloristică* – știința care studiază folclorul. De multe ori se face confuzie între termenii *Folclor* și *Folcloristică*, așa cum se întâmplă, de pildă, în DEX-ul din 1996. Sabina Ispas, unul dintre cei mai reputați folcloriști români, face diferența între acești doi termeni spunând că „Folclorul sau cultura profundă constituie obiectul de studiu al disciplinei numite *folcloristică* iar specialiștii angajați în acest demers se numesc folcloriști.” Astăzi este preferat termenul *Etnologie* celui de *Folcloristică*. Irina Niclolaș, în *Talmeș-balmeș de etnologie și multe altele*, pune problema de „a fi sau a nu fi etnolog” unde specifică faptul că astăzi folcloriștii nu se mai numesc așa ci se autonumesc „etnologi”. *Etnologie* este un termen care provine din grecescul *ethnos* (grup uman cu trăsături comune, tagmă, societate de indivizi asemănători), tradus în epoca modernă drept

etnie, grup lingvistic sau rasial, comunitate, popor, națiune. Etnologia a primit două accepțiuni: ca studiu al etniilor sau grupurilor/comunităților etnice, diferite de etnia (și cultura națională a) cercetătorului.

Folclorul – după definiția dată de Thoms – „reprezintă materialul ce se culege din popor (poezii populare, credințe etc.)”, ...astăzi prin folclor înțelegându-se „specialitatea celor ce se ocupă cu adunarea și cercetarea producțiilor populare”. *The Folklore Society* definește folclorul ca fiind un fel de „știință a tradiției” care se ocupă cu adunarea și cercetarea relicvelor păstrate în popor din timpuri imemorabile (basmе, poezii, tradiții, credințe, superstiții și obiceiuri). A. Nutt definește folclorul un fel de antropologie și introduce în domeniul lui cercetările asupra artei și industriei populare și chiar asupra limbii. Folcloriștii francezi spun că folclorul are ca scop cercetarea tradițiilor. Folcloristul german Weinhold, cerea folcloristului să cerceteze nu numai producțiile populare, ca basme, poezii, credințe, obiceiuri, superstiții, ci și modul de trai al poporului de jos (îndeletnicirile lui, portul, locuința, etc.), precum și particularitățile lui fizice – și chiar graiul. Weinhold definise folclorul ca „studiul tuturor manifestațiunilor de viață ale poporului de jos.”

Se poate observa că folclorul, până nu de mult, era întors cu fața numai spre trecut. Arnold Niederer a evidențiat necesitatea de a stabili un just echilibru între interesul pentru cultura trecută și cea prezentă. El spune că „etnologii trebuie să vegheze ca nicio formă care ar putea fi material sesizabilă ca reprezentare culturală valabilă să nu dispară înainte de a fi descrisă, studiată științific și făcută accesibilă și inteligibilă pentru marele public. Fiecare tehnică de muncă ce dispare, fiecare obicei, fiecare mod de comportare, pe cale de a dispărea sau chiar dispărut, este expresia gândirii, sentimentului, sensibilității și a unui mod de a acționa al unui grup teritorial sau social [...] îndepărtarea de principiul cercetării istorice mi se pare la fel de greșită ca și excluderea actualității contemporane din sfera cercetărilor. Oamenii de altădată ne interesează în egală măsură cu cei din prezent și de mâine.”

Densușianu subliniază faptul că „cineva nu trăiește numai din ce moștenește, ci și din ce adaugă pe fiecare zi în sufletul lui, și că aceasta este mai ales partea ce merită să fie explorată. Ca moștenire de sute și mii de ani ni se înfățișează toate basmele, credințele, superstițiile, și tot ca o moștenire trebuie socotite cele mai multe din poeziile populare... în fiecare zi, în cercul restrâns al familiei sau cel mai larg al satului, țăranul nu primește impresii de tot felul, sufletul lui

nu este mereu atins de realitatea care-l înconjură?” De aceea încurajarea sa este „...să se culeagă de la țăran, în afară de tot ce s-a cules de obicei până acum, tot ce dânsul exprimă prin grai, tot ce alcătuiește judecata lui asupra diferitelor împrejurări în care trăiește, tot ce crede el despre actualitate.”

„Folclorul trebuie să ne arate cum se răsfrâng în sufletul poporului de jos diferite manifestații ale vieții, cum simte și gândește el fie sub influența ideilor sau credințelor moștenite din trecut, fie sub aceea a impresiilor pe care i le deșteaptă împrejurările din fiecare zi. Țăranii trebuie să fie cunoscuți și în lumea lor de fiecare zi și să însemne tot ce li se va părea că merită să nu fie dat uitării. Densușianu afirmă că „ne-am deprins să vedem pe țăran altfel de cum este în realitate, să-i atribuim însușiri pe care nu le are ori să trecem cu vederea peste păcate inerente firii lui.”

Țăranul văzut în trecut e diferit de țăranul pe care îl vedem azi. În alte cuvinte, țăranul de ieri nu e același cu țăranul de azi, ceea ce nu înseamnă involuție sau degradare a spiritului țăranului, ci reprezintă o dinamică a sa în paralel cu cultura în care trăiește și în care își desfășoară activitățile. Țăranul este în pas cu cultura în care trăiește, dar el este țăranul nostru autentic. S-a ajuns să se dea o imagine mult prea ideală, de „icoană zugrăvită în culorile cele mai luminoase, cele mai atrăgătoare” omului simplu de la țară fiind înzestrat cu calități fără număr, cu un „suflet în care natura a lăsat din belșug să cadă sămânța tuturor gândurilor și sentimentelor bune”. La fel este văzut țăranul și de către Alecsandri care aprins în suflet de o „electrică scânteie” atunci când vorbește despre obiceiurile românilor aclamă cu fală:

Sunt român! Și tot român
Eu în veci vreau să rămân!
România să trăiască
Și-n veci steaua să-i lucească.

Pentru Alecsandri românul este „totdeauna vrednic de figurat într-un tablou”, pentru că „oricum l-ai privi, fie ca plugar, fie ca cioban, fie ca poștaş, fie ca plutaș, te vei minuna de fireasca frumusețe a poeziei lui și te vei încredința că un zugrav n-ar putea nicăieri să-și îmbogățească albumul mai mult și totodată mai lesne decât în țările noastre.”

Folclorul însă schimbă această imagine ideală, dar exagerată, a omului de la sat, fapt dovedit și argumentat prin diferite exemple de

către Ovid Densușianu în Lecția de deschidere de la Facultatea de Litere a Universității din București „Folclorul. Cum trebuie înțeles.”

Vintilă Mihăilescu prezintă o altă față a țăranului vorbind despre „țăranul recent” al cărei relație cu lumea este una diferită și „este normal să fie așa”, spune el. În „Despărțirea de țăranul român”, Mihăilescu afirmă că „țăranii sunt o parte a realității; țăranul este o metonimie a identității. Țăranii se schimbă deci, firesc, cu ansamblul acestei realități...”. Vorbind și despre o „moarte a țăranului”, el se referă la acea moarte „mitică” sau „simbolică necesară”, pentru că numai așa putem deveni „moștenitorii țăranului român” și doar acceptând această realitate putem să ne „maturizăm”. Cei care luptă azi pentru a păstra valorile de ieri, uită să le privească și să găsească valorile tradițiilor recente pentru că, așa cum încheie Vintilă Mihăilescu în capitolul intitulat „Gânduri la încheierea unui colocviu dedicat tradițiilor”, „...tradițiile sunt vii doar dacă rămân libere să se schimbe”.

Concluzii

Folclorul era etichetat de multe ori ca fiind un obiect al cărui studiu nu va mai putea fi studiat pentru mult timp deoarece se spunea că atunci când producțiunile populare vor dispărea, folcloriștii nu vor mai avea ce culege. Însă Densușianu răspunde acestei afirmații făcând o clasificare a folclorului tradițional în care trebuie distinse cele două categorii de producțiuni: care sunt în strânsă legătură cu viața practică (credințe, obiceiuri), și cele numite de ordine ideală pentru că se raportează la sfera superioară de gândire și simțire a omului simplu, la partea poetică a vieții lui (basmе, tradiții, legende, poezii). Și tot el spune în cele din urmă că „folcloriștii vor găsi totdeauna drum deschis pentru studiile lor și niciodată nu le vor lipsi faptele nouă, actuale, asupra cărora să-și îndrepte atenția: fiecare epocă e caracterizată prin manifestațiuni de viață, și urmărind aceste manifestațiuni, așa cum ele se reflectează în sufletul contemporanilor, folcloriștii vor avea totdeauna un câmp întins de cercetare”.

„A avea ochii ațintiți numai spre trecut, cum s-a făcut mereu până acum, este desigur o exagerare ale cărei urmări le resimțim astăzi; dar a veni să spui: „destul s-a scormonit în ruinele trecutului, lăsați-l și ocupați-vă numai de prezent”, ar fi o exagerare tot așa de primejdioasă. Cercetătorul trebuie să fie veșnic gata să cunoască și ce se întâmplă și ce s-a întâmplat altădată, pentru că nimic nu poate fi pătruns în toate tainele lui dacă e izolat în timp, ca și în spațiu; fapte

de azi pot fi mai bine înțelese dacă le cunoaștem pe cele din timpuri depărtate, după cum trecutul ne apare mai limpede la lumina prezentului. Între ce este și ce a fost, mintea noastră trebuie să întindă mereu punți de lumină ...”

Unde e folclorul de altădată? „Folclorul a murit” spune Mihăilescu, însă a murit folclorul *trecut*. Dar a rămas folclorul *prezent*, mereu viu și în continuă dezvoltare și transformare. Cele două fețe ale folclorului – trecut și prezent – nu sunt decât două părți ale unui întreg, oglinzi paralele în care se oglindește fiecare din cele două fețe, oglinzi în care se pot cunoaște mai bine prin raportarea uneia la alta. Doar împreună ele „pot țese una dintre povestirile noastre de familie – mai apropiată sau mai îndepărtată – pe care să o spunem celorlalți...” (Rodica Zane).

BIBLIOGRAFIE

Densușianu, Ovid, *Folclorul. Cum trebuie înțeles*, Lecția de deschidere la Facultatea de Litere a Universității din București. Colecția „RESTITUIRI”, București, 2003.

Zane, Rodica (coordonator), *Album de familie la sărbători. Relatări contemporane despre sărbători în familie*, Editura Ars Docendi, 2006.

Articole

Mihăilescu, Vintilă, *Cine este țăranul din muzeu*.

Mihăilescu, Vintilă, *Despărțirea de țăranul român*.

Nicolau, Irina, *Câteva cuvinte despre țăran și țărănie*.

Pop, Mihai, *Folclorul în contemporaneitate*.

Drăguș, un sat din Țara Făgărașului, vatră folclorică

Prof. Gheorghe Sofonea
Sibiu - Brașov

1. Țara Făgărașului

Timp de 700 de ani, din 271, când împăratul Aurelian părăsește Dacia, și până în secolul al X-lea, dacoromânii, deși rămân în satele lor, din cauza năvălirilor barbare, sunt siliți să se adăpostească de primejdii mai mult prin văile munților. Românii au rezistat tuturor acestor vicisitudini, pentru că au avut înțelepciunea și răbdarea, așa cum spune plastic Lucian Blaga, „*să se dea la o parte din drumul năvălitorilor*”.

De cele mai multe ori neopunându-le rezistență, popoarele migratoare și-au continuat drumul spre apus. Printre ultimele popoare migratoare care au traversat teritoriul Daciei Romane s-au aflat și triburile de unguri conduse de Arpad, popor de origine fino-ugrică ce s-a așezat în Câmpia Panonică între anii 896-900 d.Ch. Ei au migrat din ținuturile aflate pe fluviul Volga. Ștefan I (997-1048) unifică triburile ungarilor, adoptă creștinismul și se proclamă în anul 1001 rege. În anul 1150, regatul maghiar, după cuceriri succesive în Transilvania, ajunge după două secole pe linia Oltului făgărașean. Simțindu-se în pericol, românii din Țara Făgărașului s-au organizat într-un puternic voievodat, condus prin anul 1290 de voievodul Radu Negru, „*mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș*”, așa cum se menționează în *Letopisețul Cantancuzinesc*, după numele întemeietorului legendar al Țării Românești.

Acest voievod, Radu Negru sau Negru-Vodă, a avut reședința la Făgăraș, de unde, la presiunile ungarilor, s-a retras mai întâi la cetatea de la Breaza și apoi a trecut munții cu întreaga sa curte, la Câmpulung, „*unde a început a face o țară nouă*”. Aceste fapte sunt confirmate și de genealogia protopopului Ionașcu Monea din Veneția de Jos, săpată în piatră la anul 1728, cu prilejul înnobilării sale, genealogie care a fost descifrată de Sextil Pușcariu. Ea începe astfel: „*a trăit Grigore cel I-iu Venețianul, visternicul lui Negru Vodă la anul 1185 din partea căruia a fost dăruit cu 4 văi, câmpuri*” etc. [8 p.672].

Radu Popescu spune în cronica sa: „*Radu Negru Vodă, care avea scaunul său la Făgăraș, de la moșii și strămoșii românilor, care*

venise de la Rovna lui Traian, împăratul Romii, s-au socotit să-și mute scaunul dincolo, peste plai... ”.

Voievodul a trecut plaiul cu „mulțimea de noroade”. Iată ce spune cronicarul Radu Popescu mai departe: „*Radu Negru Voivod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, ridicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțimea de noroade... pogorându-se pe apa Dâmboviței, început-au a face țară nouă*”. Acolo, în „țara

nouă”, dincolo de munte, Radu Negru a dăruit făgărășenilor moșii. Aceștia au întemeiat sate al căror nume amintește localitățile lor de baștină din Țara Făgărașului. Comăna (Vlașca), Comanca (Vâlcea, Romanai), Copăceni (jud. Argeș, Muscel – Vâlcea, Ilfov), Corbi (jud. Muscel și Argeș), Horez (jud. Vâlcea, Romanai), Iași (jud. Gorj), Lisa (jud. Olt, Teleorman), Mărgineni (jud. Olt), Părău (jud. Vâlcea, Gorj), Recea (jud. Argeș, Vâlcea, Olt), Rucăr (jud. Argeș), Sărata (jud. Vâlcea).

Țara Făgărașului a fost menționată documentar în anii 1222 și 1223 de regele Ungariei Andrei al II-lea, sub denumirea de *Terra Blachorum* sau *Terra Valachorum* („Țara Românilor”). Devenită mai târziu districtul Făgărașului, regiunea aceasta a avut din vechime o situație privilegiată. Începând cu secolul al X-lea, când valul migrațiilor s-a mai liniștit, românii încep să se organizeze, românii încep să se organizeze în mici triburi și apoi în uniuni de triburi și, în fine, în „țări”. Așa, în Transilvania au apărut, protejate de granițe naturale, mai multe asemenea „țări” (Țara Bârsei, Țara Hațegului, Țara Moților, Țara Zarandului, Țara Oașului, Țara Maramureșului, Țara Oltului (Făgărașului), care, atestate ca formațiuni politice românești, au păstrat și după pătrunderea ungarilor în Transilvania, puternice urme de autonomie românească, populația conducându-se după „*Jus Valachicum antiqua lex*” (legea veche a românilor) [1 p.6].

Materialul arheologic descoperit în comunele Grid, Șercaia, Ohaba, Șercăița, Drăguș și Sărata (toporașe de piatră perforate) confirmă existența primelor începuturi de viață omenească în aceste localități din apropierea orașului Făgăraș, încă din perioada anilor 2700-1900 î.Ch.

Timp de aproape 172 de ani (1290-1462) cu mici întreruperi, Țara Făgărașului a fost stăpânită de domnii Țării Românești. Domnii munteni care au stăpânit Țara Făgărașului sunt: Basarab, Nicolae Alexadnru Basarab, Vladislav, Radu I, Dan I, Mircea cel Bătrân, Mihai I, Dan II, Alexandru Aldea, Vlad Dracul (Țepeș), Dan III, Vladislav II, Radu cel Frumos, Constantin Brâncoveanu.

Redăm câteva mențiuni documentare: în 1369, Vladislav Vlaicu se intitula „Vojvoda Transalpinus et banus de Zeverino nenom dux de Fogoras”.

De la Mircea cel Bătrân se cunosc consemnări documentare pentru satele Braniștea Urăsei (1390), Mândra și Vadul Șercăii (1400), Scorei, Viștea de Sus și Arpașul de Jos.

Stăpânirea Țării Făgărașului de către domnii munteni a cunoscut întreruperi, în funcție de raporturile Țării Românești cu regii maghiari. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea Țara Făgărașului este trecută sub stăpânirea regilor unguri. Între anii 1573-1690, timp de 77 de ani, Țara Făgărașului trece sub domeniul coroanei, în stăpânirea principilor ardeleni: Gabriel Bethlen (1613-1629), György Rákóczi I (1630-1648), Mihály Apafi (1661-1690), care oferă ținutul soțiilor lor: Ecaterina de Brandenburg, Suzana Lovantfi și Anna Bornemissza.

Împărăteasa Maria Tereza la 15 aprilie 1762 emite decretul pentru înființarea „*miliției naționale grănicerești*”. Ca urmare, au luat ființă două regimente românești de graniță: regimentul I, cu sediul la Orlat și regimentul II cu sediul la Năsăud. Regimentul I de graniță cuprinde 82 de sate dintre care 40 din Țara Făgărașului. Unul dintre satele grănicerești este și Drăgușul, care constituie compania a noua a regimentului. Grănicerii ctitoresc Școala Grănicerească din Viștea de Jos, unde învață și viitorul revoluționar Ion Codru Drăgușanu.

Depresiunea Făgărașului se întinde în stânga Oltului și Munții Făgărașului pe o lungime de aproximativ 75 km și o lățime medie de 15 km, fiind încadrată, la răsărit, de Munții Perșani, peste care se face legătura prin șaua Vlădenilor cu Țara Bârsei, iar culoarul Comăna cu zona Hoghiz-Racoș; la apus de depresiunea Sibiului, de care se leagă prin vechea „Hulă a Bradului” și de zona Tâlmaci-Boița, unite prin culoarul Sebeș-Alba; la miazăzi de Munții Făgărașului, Alpii Transilvăneni, cum sunt denumiți, cu creste de peste 2000 m, care o despart de „Vechiul Regat”; la miazănoapte de colinele Târnavelor, de care Depresiunea Făgărașului se desparte prin denivelări tectono-corosive, *coaste*, cum le spun localnicii: Coasta Feldioarei, Coasta Rucărului, care delimitează orizontul geografic spre Ardeal. Vezi harta cu satele ce sunt cuprinse în Țara Făgărașului. Depresiunea Făgărașului se împarte în trei zone: zona Avrigului, zona Făgărașului și zona Perșanilor. Pe malul din stânga Oltului, de la Hoghiz până la Avrig, se află drumul național DN1 Brașov-Sibiu, unde sunt așezate sate-pereche: cele de la șosea sunt „de jos”, iar cele de la poalele Munților Făgăraș sunt de sus”. De exemplu: Porumbacu de Sus și de

Jos, Arpașul de Sus și de Jos, Ucea de Sus și de Jos, Viștea de Sus și de Jos, Sâmbăta de Sus și de Jos, Sebeșul de Sus și de Jos.

Prin poziția geografică pe care o are, Depresiunea Făgărașului este o depresiune de contact precarpatică. Are un aspect general de câmpie piemontană, relieful depresiunii fiind dispus în câteva trepte, care coboară de la sud la nord.

- Rama înaltă a munților¹.
- Un șir de măguri împădurite, la contactul cu ramura muntoasă, cu înălțimi de 600-700 m.
- O câmpie piemontană înaltă, coborând de la 600 m până la 400 m.
- Terasese lungi ale Oltului.
- Lunca aluvionară a Oltului.

Satele Țării Făgărașului

Satul Drăguș este așezat în Țara Făgărașului, la 18 km SV de orașul Făgăraș, la egală distanță între Olt și Munții Făgărașului și între comunele Sâmbăta de Sus și Viștea de Sus. Teritoriul satului este format dintr-o regiune muntoasă spre sud și o regiune de șes sau câmp, formată din conuri de dejecție² spre nord.

Regiunea muntoasă are ca limite: Valea Sâmbetei spre est, Valea Viștișoara spre vest și creasta Munților Gălășescu (2298 m) spre sud. Această parte începe de la Casa de la Mănăstire (640 m), Piscotei și Poiana la Huplea, se întinde pe o lungime de circa 10 km, ocupând partea abruptă, unde relieful are înălțimi între 600-2298 m. De la poalele muntelui spre nord se continuă regiunea câmpului, pe o lungime de aproape 1 km, cu altitudine ce variază între 430-630 m.

După 9 mai 1945, dată la care Europa modernă aniversează încheierea păcii după cel de-al doilea Război Mondial, peste România s-a abătut urgia răsăritului comunist.

În câțiva ani, noul regim impus la București cu tancurile sovietice „eliberatoare” au sfârșit sub bocancii ideologiei marxist-leniniste

¹ În parcurgerea traseului de creastă, drumetul nu coboară sub 2000 m. Șase din vârfurile lanțului făgărășean ating sau depășesc 2500 m înălțime: Moldoveanu (2544 m), Negoiu (2535 m), Lespezile sau Căltunul (2522 m), Viștea Mare (2527 m), Vânătoarea lui Buteanu (2506 m) și Dara (2501 m). Spre nord, povârnișul coboară dur, în trepte scurte, până în șesul Țării Făgărașului, căzând asupra Câmpiei Oltului „printr-un abrupt formidabil”. Colțul Viștei Mari are 2527 m, iar jos, în satul Vistișoara, aflat la poale, la o distanță de 10 km, abia dacă mai sunt 600 m altitudine.

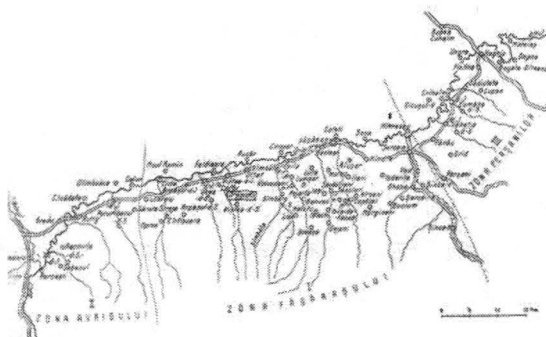
² Con de dejecție = formă de relief cu aspect de evantai alcătuită din bolovănișuri, pietrișuri, nisip și argilă depozitate de torenți și râuri acolo unde se produce o schimbare de pantă.

toate valorile românești, masacrând în mod bestial conștiința națională a poporului român.

Pacea și statutul de țară învinsă au impus României, atât plata despăgubirilor de război, cât și vama de sânge pe care liderii opoziției naționale au plătit-o, în închisorile comuniste.

Că lucrurile s-au petrecut așa stau mărturie cei peste 300.000 de luptători din rezistența anticomunistă care au pierit în România, în lupta inegală cu autoritățile puterii comuniste din perioada 1945-1965.

După război, în zona Făgărașului, zonă cu o istorie românească autentică, vestea instaurării noului regim a fost privită cu ostilitate, pentru că soldații ce au avut norocul de la Dumnezeu să se întoarcă de pe frontul de rășărit au văzut cu ochii lor „binefacerile comunismului” din Rusia Sovietică. Așa se face că în această zonă s-a constituit o forță de rezistență masivă, organizată de foștii combatanți, dar și din tinerii români (țărani, elevi de liceu, preoți, profesori etc.) din

satele din Țara Făgărașului tinerii români (țărani, elevi de liceu, preoți, profesori etc.) din toate satele și comunele. Aceștia erau numiți de localnici „partizani”. Dacă la început acționau în grupuri restrânse prin

satele Țării Făgărașului, ulterior au urcat în Munții Făgărașului, unde au fost siliți să se retragă. După ani de rezistență cu arma în mână, partizanii din Munții Făgărașului au fost încercuiți și cei care nu au reușit să fugă de încercuirea trupelor de securitate au fost masacrați sau arestați și condamnați sub învinuirea de „trădare și acțiuni dușmănoase contra statului”. Amănunte despre activitatea și, în sfârșit, tragedia rezistenței anticomuniste din Munții Făgărașului sunt descrise în cele

două volume ale luptătorului-scriitor Ion Gavrilă-Ogoranu, *Brazii se*

frâng, dar nu se îndoiesc, Editura Marineasa, Timișoara, 1995. Mai multe informații oferă un document din noiembrie 1950, care surprindea studiul operațiunilor Securității împotriva „bandei lui Ion Gavrilă Ogoranu”, compusă din nouă elemente, fugari în munți și alte 40 de elemente organizate, în satele făgărășene. În memoria luptătorilor partizani, din Munții Făgărașului s-a ridicat un monument, la mănăstirea de la Sâmbăta, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu. Monumentul eroilor partizani din Munții Făgărașului

Monumentul este format dintr-o coloană pătrată cu o cruce în vârf. Pe fețele coloanei sunt trecuți toți participanții și colaboratorii lor căzuți în confruntarea cu securitatea. Cu litere mari, pe monument stă inscripția: „Mamă țară, iartă-ne c-am îndrăznit să murim pentru tine!”. Anual, în prima duminică după Sf. Ilie, se face o slujbă de pomenire la care participă foști deținuți politici în viață, precum și supra-viețuitorii (părinți, copii, nepoți, neamuri) ai celor decedați înscriși pe coloană.

2. Nunta în Țara Făgărașului (Drăguș).

Motto: *„Iubirea este zeul care ne eliberează de porniri sălbatice și ne însuflețește cu prietenia, deschide drum blândeții și înlătură brutalitatea”*

(Aristotel, *Etica*)

Un moment important în viața omului este căsătoria, care se realizează prin manifestări folclorice deosebite, în care se îmbină elemente cu caracter economic, juridic, ritualic și folcloric. Acest fapt arată că din cele mai vechi timpuri omul acordă căsătoriei o mare importanță. Momentele principale ale nunții drăgușene sunt: *peșitul, logodna, cununia religioasă* și o mulțime de obiceiuri cu caracter festiv legate de acest eveniment: *chemarea la nuntă, gătitul miresei, mersul la oale, punerea vâstreii, pregătirea steagului, punerea darurilor* etc.

Trecerea la statutul de fecior de însurat și fată de măritat are un caracter social predominant, stabilit de rânduiala obișnuită a colectivității. Obiceiurile în legătură cu căsătoria constituie importante documente de dezvoltare a culturii noastre populare. Pivotal în jurul căruia se desfășoară întreaga acțiune de unire a celor două neamuri și trecerea tinerilor în noua stare, în rândul celor însurați, în rândul

gospodarilor satului, este căsătoria. În cele ce urmează descriu secvențele ce compun o nuntă făgărășeană (de la Drăguș):

2.1.Înainte de nuntă.

Primul pas spre nuntă îl constituie întâlnirea feciorilor cu fetele. Prietenia, dragostea între un fecior și o fată se încheagă treptat, în timp, cei doi având nevoie să se cunoască, să-și dea seama că se potrivesc.

Relația de apropiere între tineri începe, de regulă, atunci când cei doi își dau seama că între ei apar semne de atracție reciprocă. Așa începe dragostea, ea se bazează pe prietenie. Numai doi tineri care se cunosc și se prețuiesc pot năzui să clădească cu demnitate și siguranță o familie, un cămin. În satul românesc tradițional feciorii și fetele se cunosc de când sunt mici. Ei se întâlnesc la școală, la joacă, la obiceiturile de peste an, la sărbători. Când sunt mari, după ce feciorii au făcut armata, se întâlnesc la evenimente din viața satului, atât în zilele de sărbătoare, cât și în zilele de lucru. De exemplu, la joc (horă), în manifestări artistice, la biserică, nunți, baluri, șezători, munca pământului etc.

Îndrăgostitul nu trebuie să prețuiască numai însușirile nobile ale persoanei iubite, ci să aibă în vedere ființa dragă ca un tot, având calități și lipsuri.

Dragostea constituie o coordonată fundamentală a existenței umane. Marin Preda își încheia romanul *Cel mai iubit dintre pământeni* cu o frază biblică: „Dacă dragoste nu e, nimic nu e”.

Românul își ia nevastă de o seamă cu el, adică de același neam și cu aceeași stare socială.

Feciorul, mai ales cel care place o fată, trebuie să fie destul de isteț, de abil ca să creeze situațiile în care să se apropie de ea, lucrurile putând evolua până se ivește prilejul ca să-i declare fetei dragostea lui.

În sfârșit, când lucrurile sunt bine pritocite de cei doi tineri, când sunt convinși că se iubesc și că nu există motiv de neîncredere, fiecare își asumă sarcina de a prezenta problema părinților proprii, de a le obține acceptul de principiu.

Dacă cei doi împărtășesc aceeași dorință, părinții celor doi găsesc modalitatea de a intra în legătură pentru a stabili data pețitului oficial.

2.2. Peșitul.

Este prima secvență ceremonială îndătinată, care în satul românesc se păstrează și acum în elementele sale structurale: formarea grupului de peșitori, anunțarea, primirea peșitorilor, mărturisirea scopului, învoiala, stabilirea răspunsului (mersul pe vedere). Peșitul în grai popular drăgușean se mai numește „la așezat”.

Peșitul este cererea oficială în căsătorie din partea feciorului, a părinților acestuia, cu sau fără intermediar. În satul tradițional românesc, peșitul se stabilește după ce feciorul a căpătat cuvânt din partea părinților fetei. În general la peșit merg: feciorul, părinții acestuia, nașii și câteva rude mai apropiate. La socrii mici (părinții fetei), sunt ai casei, rar având și alți invitați (bunici și frați). Peșitorilor gazda le servește vin sau rachiu (nu amândouă) de-al casei, scoverzi (gogoși) sau cozonac. Mirele este cel care deschide vorba despre scopul vizitei și cere oficial mireasa, ridicându-se toți în picioare. Socrul mic încuviințează, iar mireasa trebuie să-și dea acordul. După primirea peșitorilor de către părinții fetei, femeile se duc să vadă zestrea, iar bărbații, dacă au căzut la învoială asupra căsătoriei, fac tocmeala asupra dotei (zestrei): pământ arabil, fânațe, vite, oi și alte animale.

Răspunsul definitiv privind continuarea tratativelor pentru logodnă și nuntă îl dau părinții fetei, după ce întorc vizita la părinții feciorului (mersul pe vedere), care se desfășoară aproximativ la o săptămână după peșit. Cei veniți „pe vedere” se uită prin curte, în grajd, în cotețe de porci și păsări, în grădină (în general, în toată gospodăria). Intră și în casă, în toate camerele.

Oaspeții sunt omeniți cu mâncare și băutură. Secvența aceasta, ca și peșitul, este însoțită de veselie, glume, urări pentru viitorii însurăței și se stabilește logodna. Înainte sau după logodnă, se obișnuiește ca mirele și socrii mari să fie invitați la socrii mici (părinții miresei) pentru obiceiul „La croit”. Pe pat se pun mai multe valuri de pânză de bumbac. Mirele alege unul din care se vor croi: cămașa mirelui, cămașa socrului și ia soacrei (părinții mirelui). Aceste daruri sunt oferite de mireasă la „strânsul mesei”, în ziua nunții (cu ocazia darurilor).

În același timp, foarte discret, socrul mare se interesează de ce număr poartă la ghetе (pantofi) socrii mici, ghetе care, la fel, sunt oferite de mire la „strânsul mesei”, în ziua nunții, cu ocazia darurilor.

2.3.Logodna.

Logodna este secvența ceremonială care prevede și anticipează nunta. Logodna constă în promisiunea reciprocă pe care un fecior și o fată și-o fac, de obicei într-un cadru sărbătoresc, de a se căsători în viitor. Logodna este un legământ solemn, prin care un fecior și o fată se decid, în fața părinților, nașilor, neamurilor, colegilor și prietenilor să întemeieze o familie. Este un preludiu care precedă cu săptămâni, luni sau chiar mai mult nunta. Este perioada cea mai încântătoare din viața celor doi tineri, când fiecare găsește la celălalt însușiri spirituale nobile, dar și dragoste, afecțiune, tandrețe.

În acest timp, cei doi își petrec cea mai mare parte din timpul liber împreună. Se plimbă, merg la joc, în excursii, la spectacole, la nunți. Discută de toate, de la probleme profesionale la probleme economice, politice, religioase, se formează unul pe altul, se susțin, dar se și delimitează, se contrazic. Există și posibilitatea desfacerii logodnei din diverse cauze, dacă își dau seama că nu se pot înțelege, că nu-și acceptă unul altuia punctele de vedere, înclinațiile profesionale, orientările ideologice, politice, practicile religioase, apetitul pentru muncă, slăbiciunile, caracterul, pasiunile, neamurile, prietenii, colegii etc.

În acest timp, apar rivalitățile; fiecare dintre ei a avut un prieten sau o prietenă care încearcă să-i despartă prin intrigi și chiar să-i compromită. Aici pot interveni și neamurile care au fost informate de unele vicii ascunse, care nu pot fi tolerate. În satul românesc vestea, strigarea că cei doi vor să se căsătorească o face preotul, după săvârșirea serviciului religios în fața enoriașilor, prin care se înștiințează că: „*feciorul (numele și prenumele, porecla, supranumele familiei) vrea să se căsătorească cu fata (numele și prenumele, porecla, supranumele familiei)*”.

Preotul solicită celor prezenți sau altora, care nu sunt de față, dacă au știință de vreo pricină ce ar sta împotriva căsătoriei celor doi tineri – s-o aducă la cunoștința sa. Strigările se fac în trei duminici sau sărbători, pentru a lăsa timp să fie sesizate eventuale cauze. De fiecare dată preotul le urează: Dumnezeu să-i binecuvânteze și să-i îndrume spre acest pas important din viață, pentru fericirea lor și bucuria părinților.

2.4. Căsătoria, cununia.

Motto: „Căsătoria e o școală a caracterului. Te căsătorești ca să-ți înobilezi și să-ți formezi caracterul. Căsătoria înobilează bărbatul în întregul firii lui. Bărbatul își aduce sieși onoare dacă-și onorează soția, iar cel ce n-o face se disprețuiește pe sine”.

(Sören Kierkegaard, *Legitimitatea estetică a căsătoriei*)

- Căsătoria – sub raport **istoric** este legată de apariția familiei ca nucleu al oricărei societăți. Căsătoria a apărut la toate popoarele, indiferent de timpul când s-au constituit sau de zona geografică, toate au o religie a lor, toate cunosc instituția solemnă a căsătoriei. Toate popoarele își îngroapă morții și niciun popor, oricât de sălbatic și crud ar fi el, nu cunoaște în viața lui nicio altă manifestare care să fie săvârșită cu o mai aleasă ceremonie și mai hotărâtă solemnitate decât religia, căsătoria și înmormântarea [3 p.88]

- Sub raport **juridic**, căsătoria este unirea dintre un bărbat și o femeie, încheiată, potrivit legii, în scopul de a întemeia o familie.

- Actul căsătoriei se încheie în fața ofițerului de Stare Civilă (la sate este pimarul) prin consimțământul bilateral, al unui fecior și al unei fete de a se căsători „*de bună voie și nesilită de nimeni*”. În termeni populari, această secvență este numită „cununie civilă” sau „căsătorie civilă” – în raport cu „cununia religioasă”.

În concepția tradițională a poporului român, omul a fost creat de Dumnezeu ca să nu fie singur. Căsătoria implică întemeierea unei familii, care nu poate fi concepută fără copii, care numai în această situație este legitimă.

- Cununia. Termenul de *cununie* are înțeles de căsătorie după ritualul religios. Taina căsătoriei se numără printre „cele șapte taine ale bisericii creștine, prin care, în urma binecuvântării preotului, se coboară peste miri harul dumnezeiesc necesar pentru întemeierea familiei creștine”.¹

¹ Cuvântul *taină* (sacrament) ajunge să numească o realitate liturgică: e semnul sensibil care atestă prezența făptuitoare și mântuitoare a lui Dumnezeu în mijlocul poporului său. Teologii din Evul Mediu vor stabili cu precădere șapte rituri sacramentale (taine) principale: *botezul*, semn al apartenenței la biserică, *cuminecătura* (*împărtășania*), *euharistia* – semn al unirii creștinilor întru Iisus cel

„Oficierea cununiei religioase se face după molitvenic.¹ Preotul citește rugăciunea cu glas tare: «Bine ești cuvântat, Doamne, Dumnezeu nostru, sfințitorul nunții celei de taină... Înсуți, stăpâne, cea ce din început l-ai zidit pe om și l-ai pus pe om împărat făpturii și ai zis: nu este bine să fie om singur pe pământ, să-i facem lui ajutor... Și luând una din coastele lui (Adam), i-au plăsmuit muieră (Eva)... pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de muieră sa și vor fi amândoi un trup și pe care Dumnezeu i-a împreunat, om să nu-i despartă până la moarte»”.

Punerea cununilor (pirostriilor²) pe capul mirilor și a verighetelor în degetul inelar de la mâna stângă sunt însemne ale unirii sacre, veșnice, bazate pe dragoste. Ritualul creștin al cununiei este grav, solemn, semnificând sacralizarea căsătoriei.

2.5. Obiceiuri legate de desfășurarea nunții la Drăguș

Nunta începe de sâmbăta dimineața cu obiceiul „chematului”. Oamenii nu pot veni la nuntă nechemați. Cele două familii trebuie să știe câte persoane vin la nuntă, ca să facă pregătirile necesare.

Mireasa cu verișoare și fete apropiate ca vârstă formează unul sau două rânduri, cât este de lată ulița, și umblă prin tot satul și cheamă la nuntă. Mireasa este îmbrăcată în costum național cu șorț de mireasă, cu multe fonte (funde) pe spate agățate de multe șiruri de mărgelă, cu bentiță³ la gât.

înviat din morți, *spovedania* – semn al milostivirii lui Dumnezeu față de omul păcătos, *preoția* (*hirotonisirea*); diaconi, preoți, episcopi, semn al misiunii încredințate bisericii, *căsătoria* (*cununia*) – semn al unirii dintre bărbat și femeie, asemenea unirii lui Dumnezeu cu biserica, *sfântul maslu*, pentru muribunzi sau bolnavi, semn al prezenței mântuitoare a lui Dumnezeu alături de cei care suferă.

¹ Molitvelnicul este cartea bisericească de slujbă pentru preot, cuprinzând rânduiala Sfințelor Taine, a altor slujbe și rugăciuni pentru diferite momente, obiecte, oameni și trebuințe din viața creștinilor și a bisericii.

² Pirostrie în sens popular: cunună care se așază pe capetele mirilor în timpul oficierei cununiei religioase. Expresia (glumeață) „a pune pirostriile pe cap” = a se căsători. Termenul provine din neogreacă = *pirostria*.

³ Bentiță (bantă) – s.f. Fâșie de pânză cusută pe marginea gulerului și a mânecilor cămășii.

Mirele, cu grupul său de băieți, purtând o „ploscă”¹ din care să invite la nuntă.

Uneori, și mai frecvent în prezent, chematul la nuntă al tineretului (feciori necăsătoriți) se face doar de către mire și mireasă.

Pentru oamenii necăsătoriți, **socrul mare**, **socrul mic** și **nașul** își trimit sâmbătă câte un reprezentant care are datoria să cheme la nuntă pe cei propuși. Printre cei chemați, obligatoriu sunt invitate rudele de gradul unu, doi și dacă nunta este mare sunt invitate și rude mai depărtate, prieteni, vecini etc.

- Un alt moment important este „**punerea vâstreii**”, care se face sâmbătă seara la casa miresei și a mirelui. Mirele alege câțiva feciori și fete dintre prietenii lui și-i invită la „gătitul steagului”. Împodobirea steagului semnifică frumusețea, demnitatea națională, tinerețea și vigoarea mirelui. Omul, ca și pomul, trebuie să-și împlinească prin rod destinul. Fecioria și fetia, ca etapă lipsită de griji în sânul familiei, este trecătoare.
- „**Mersul la oale**”, obicei cu totul original numai pentru drăgușeni. Sâmbătă seara, neamurile, prietenii și vecinii merg la ambele gazde pentru a ajuta la ultimele pregătiri, în special: la punerea verzilor (sarmalelor), curățarea zarzavatului și pregătirea găinilor pentru supă, cernutul făinii pentru pâine, cozonaci, la plăcinte, prăjituri, la pregătirea turtelor pentru tăiței etc.

Femeile care vin la pregătitul bucatelor (rude apropiate, prietene, vecine) aduc cu ele, fiecare, o găină, ulei, făină, zahăr, orez pentru nuntă. De fapt, pregătirea mare a bucatelor începe mai devreme, joi sau vineri. Bărbații taie porc, vițel și pregătesc băutură (vin și țuică, rachiu). Toată noaptea se gătește cu multă veselie și voie bună. Pentru a alunga oboseala și somnul, la mire se formează un grup de feciori (fără mire) și se duc la casa miresei (unde se pregătește mâncarea pentru nuntă). În timp ce se deplasează pe uliță, cântă, însoțită de un muzicant și când ajung la casa miresei muștră:

*„Lasă-ne leliță-n casă
C-afară plouă de varsă,
Lasă-ne măcar sub șop,
C-afară plouă potop”.*

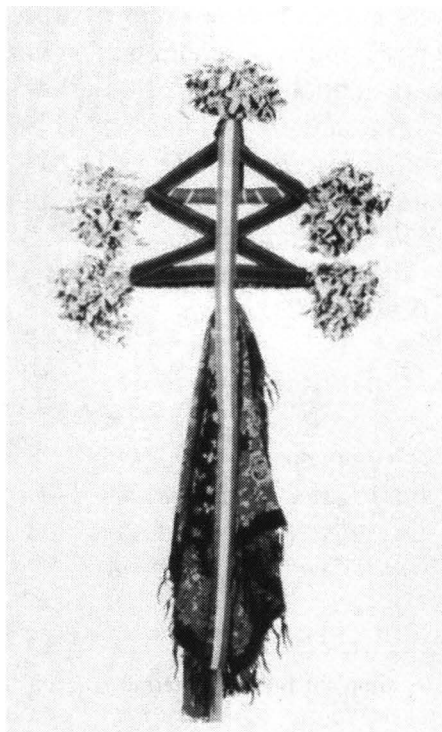
Se spun ușoare ironii, prin „*muștrături*” (strigături), astfel:

¹ Ploscă, ploști – s.f. Vas de lemn, de lut ars sau de metal, rotund și turtit, cu gâtul scurt și strâmt, în care se ține băutură și care se poartă atârnat de o curea sau de o sfoară.

*„Sucăcioaie lungă-n dește,
Carne-n oale nu mai este,
C-ai dus-o-n mijlocul curții
Și-ai mâncat-o cu drăguții
Și-ai dus-o-n fundul grădinii
Și-ai mâncat-o cu vecinii”.*

Grupul de feciori este servit cu de toate: vin, rachiu, cozonac. Însoțiți de o parte din muzicanți (clarinet și dobă), fac câteva jocuri în curte cu sucăcițele. La întoarcere, tot grupul, în tonul muzicii strigă:

*„Unde-am fost, unde-am umblat
Șapte prăjituri ne-o dat,
Șapte prăjituri și-o bere
Și-o mireasă cu plăcere”.*

Steagul de nuntă

*„Unde-am fost, unde-am umblat
Șapte prăjituri ne-o dat,
Șapte prăjituri și-o bere
Și-o mireasă cu plăcere”.*

- **Gătitul miresei.** Duminică dimineața, mai multe fete și rude se adună la casa miresei și o „gătesc”. Ele muștră de zor strigături tradiționale [6 p.64].

*„Fost-am două la mama
Și ne-o despărțit badea,
Badea cari ne-o despărțit
Pe-amândouă ne-o iubit.
Ne-o iubit să ne iubească
Toată lumea să rămnească¹
Și-a ales una din flori,
Drăguță la mulți feciori.
Și-am rămas eu singurea
Fată mare la mama”.*

În același timp, când grupul de feciori se pregătește să meargă după nași, la masa miresei continuă „gătitul miresei”, cu „muștrături”, laude și atenționări.

*„Plângi, mireasă, fetia,
Mila de la maică-ta,
Plângi, mireasă, părul tău,
Mila de la taică-tău,
Că la mila bărbatului
Ca staghilă² patului”.*

*„Copiliță, mândră fată,
Mă roagă s-o fac nevastă.
Io i-am spus că-i bine fată,
Ea nu crede niciodată,
Va vedea dar ea odată
Când va avea șapte-n vatră”.³*

¹ Râmni (râvni) – vb. A simți un imbold puternic spre un lucru, a dori din toată inima, a jindui să ajungi la ceva.

² Staghilă – s.f. Scândură la marginea patului pentru a proteja de o eventuală răsturnare din pat.

³ Vatră, vetre – s.f. Partea cuptorului unde se face focul pentru a pregăti mâncarea, suprafață plană care prelungește cuptorul în afară și pe care se poate ședea sau dormi.

- La casa mirelui se strâng, de asemenea, feciorii din sat, prietenii, rudele și orchestra. Mirelui i se cântă de despărțire:

*„Rămâi, rămâi, rămâi cu bine,
Rămâi cu suflet liniștit,
Căci un dor trece, altul vine
Și vom uita că ne-am iubit.*

*S-a rupt un lanț plin de iubire,
Ca firul cel mai subțirel,
Când soarta vrea așa să fie,
Degeaba vrei să faci altfel,
Că nu e om pe astă lume
Să-ntoarcă vremea înapoi
Și iubirea noastră atât de mare
Ce-a fost odat' între noi doi.*

*Când eram mai mic,
Nu știam nimic
Și trăiam în lume
Cu mult mai fericit.*

*Doruri mari și chinuri grele
La inimă nu le-aveam.
Nici pe tîni, băiete dragă,
Nu te cunoșteam.*

*Am ținut la tine
Ca la Dumnezeu,
Te țineam, băiete,
Tot la pieptul meu.*

*Și-am să te spun la toată lumea,
Că nu ești om de cuvânt,
Te-am iubit, băiete,
Și-acum m-ai părăsit”.*

- Tot grupul de feciori, împreună cu muzicanții, merg după nași. În tonul muzicii, cu sticle de vin, servind oamenii care stau pe la porți, „mustrând”, străbat ulițele satului în drum spre nași. Ajungând la casa nașului, sunt serviți cu vin sau cu țuică și cozonac. Grupul din partea mirelui mustră:

„Gată-te, nunule bun,

*Și vino cu noi la drum,
Umple-ți punga cu bani, bine,
Să nu ne faci de rușine!
Ia și două lumânări
Să-i cumperi pe-ai doi bujori.
Uiu, uiu, iu!"*

- **Aducerea miresei la cununie.** Tot alaiul, împreună cu nașii merg din nou la casa mirelui. Nașii, împreună cu mirele și tot alaiul nunții, merg după mireasă s-o ducă la cununia religioasă. Când alaiul a ajuns în curtea miresei, se face un schimb de „*muștrături*”, între cele două grupuri, a mirelui și a miresei. Din grup fac parte fete, borese¹ tinere și mai în vârstă, care dirijează dialogul strigăturilor. La casa miresei, se află alt grup de fete și borese, tot atât de bune la „*muștrături*”, care așteaptă să răspundă în replică, menținând starea generală de veselie. În curtea miresei, cele mai bune „*strigătoare din partea mirelui, încep să „muștre”*”:

*„Deschide-vă-ți, porți, în două,
Că vă vine lume nouă,
Lume nouă, onorată,
Care n-a fost niciodată!
U iu, u iu, iu!"*

Grupul din partea miresei îi invită pe mire și oamenii lui:

*„Poftiți, poftiți fără frică,
Pardoseala nu-i de sticlă!
Pardoseala-i de noroi,
Vă poftim cu drag la noi!
U iu, u iu, iu!"*

Grupul din partea mirelui îi muștră soacrei mici:

*„Arată-te, soacră mică,
ori de ginere ți-e frică?
De ginere să nu-ți hie,
Că-i băiat de omenie!
Numai când e mânios,
Te dă de-a dura pe jos,
Și te dă din inghi în unghi,
Să nu te-apuce vun junghi!
U iu, u iu, iu!
Mirele nost' îi milos,*

¹ Boreasă, borese – s.f. (regionalism) Femeie măritată, nevestă; din *boiereasă*.

*Nu te bate cu lemn gros,
Te bate cu lemn subțire
Și te bate-n toate zile!
U iu, u iu, iu!"*

În replică, grupul din partea miresei „îi mustră” și soacrei mari:

*„Ieși afară, soacră mare,
Că îți dăm scărchinătoare,
Pe unde te-a scărchina
Șapte ani nu te-o mânca!
U iu, u iu, iu!"*

Multe dintre strigături se adresează nașilor, în momentul luării miresei. Pretextul obișnuit, e cel al banilor cu care nașul trebuie să răscumpere mireasa, pe fina sa. Potrivit tradiției, nașul se prefacă că nu are bani, fie că îi cere prea mulți, fie că are să-i cumpere pe toți. Grupul din partea miresei îi mustră. [7 p.24]

*„Nunule, fudulule,
Ce-ai făcut cu sutele?
Le-ai băut cu mândrele,
De n-ai o sută de lei
Să-ți plătești fina cu ei!
U iu, u iu, iu!"*

Pus la ambiție, nașul răspunde prin intermediul grupului său de strigători, de obicei femeii. Strigăturile strecoară și o undă de ostentație:

*„Nunu nost' îi bogătan
Ș-are bani în buzunar,
Are bani și are sute
Și cumpără finuțe multe,
Are bani și are zloți
Și vă cumpără pe toți!
U iu, u iu, iu!"*

În replică, i se răspunde:

*„Numără, nunuțule,
Că așa-s finuțele,
Te cheamă la cununat
Și apoi la botezat!
U iu, u iu, iu!"*

*„Cătu-i nunu de voinic,
În pungă n-are nimic,
Numai ața mămligii*

Răsucită-n fundu pungii!

U iu, u iu, iu!"

Nașei i se rezervă, în general, altfel de strigături, mai puțin îngăduitoare, plecând de la aspectul său fizic sau de la mici incidente petrecute în timpul ceremoniei:

*„Nună, nună drăgălașă,
Mâncă carne și te-ngrașă,
Că stai lângă nun zgulită,
Parcă ești ciupearcă friptă!
U iu, u iu, iu!"*

Nu lipsesc strigăturile adresate nunului mai în glumă, mai în serios:

*„Nunule, țuca-ți-aș gura,
Cum m-aș da cu tin' de-a dura
Și prin paie, și prin fân,
Nu mi-i frică că-ești bătrân
Și prin fân, și prin paie,
Nu mi-i frică de bătaie!
U iu, u iu, iu!"*

*„Ia te uită la nunu
Cum mai trage cu ochiu
La neveste de la joc
Și la nuna mai deloc!
La neveste de la vatră
Și la nuna niciodată!
U iu, u iu, iu!"*

I se răspunde:

*„Nunu are nuna lui,
Nu-i trăbe pe-a nimănu!
Nunu are nunuliță,
Nu-i trebuie mândruliță!
U iu, u iu, iu!"*

Strigăturile continuă. Nu se spun toate de fiecare dată. Depinde de împrejurări, pentru că fiecare nuntă are strigăturile ei diferite. Grupul miresei răspunde:

*„Mireasa noastră-i gătită,
Nici c-o mie nu-i plătită,
Nici c-o mie, nici cu trei,
Numai cu mirele ei!
U iu, u iu, iu!"*

Grupul mirelui răspunde, atenționând-o pe mireasă:

*„Tu, mireasă, draga mea,
Uită-te la gura mea,
Să-ți spun două-trei cuvinte,
Să mă ții, drăguță, minte,
Dacă te duci prin străini,
Să nu stai mult prin vecini,
Că mirili nu ți-i frate,
Să nu crezi că nu te bate
Și soacră-ta nu ți-i mamă,
Să nu crezi că nu-l îndeamnă!
U iu, u iu, iu!”*

Grupul miresei răspunde:

*„Mireasa noastră-i domoală,
Că a pețit-o din școală...
Ea pe toți i-o refuzat,
Pe ăsta l-o așteptat.
Că lui asta i-o fost dragă,
De doi ani și-o vară-ntreagă.
Și lui asta i-o plăcut
De doi ani și mai demult!
U iu, u iu, iu!”*

Grupul mirelui răspunde:

*„Plângi, mireasă, și nu prea,
Pare-ți bine că te ia!
Las' că plângem astealalte,
C-am rămas nemăritate!
U iu, u iu, iu!”*
*„Soacră mică, prostică,
Cât te-ai ținut de cu cap,
Iar acum te-ai înșelat.
Pentru-un păhăruț de ghin
Ți-ai dat fata la străin...
Pentru-un păhăruț de miere
Ți-ai făcut fata muier!¹
U iu, u iu, iu!”*

Invocarea alegorică a vânătorii unei căprioare prin orația de nuntă rostită de „stegar” (un fecior îmbrăcat în costum popular și cu un steag în mână) arată motivul sosirii în curtea socrilor mici. Textul este

¹ Muier, muieri – s.f. (popular) Femeie, soție. Lat. *mulier*, *-eris*.

interesant și ține de o perioadă mai veche a ceremonialului. Se creează o atmosferă solemnă, cu momente de voie bună, prin intensificarea caracterului dramatic și spectacular al obiceiului [7 p.35]

*„– Noi am venit la dumneavoastră
Nu pe porunca noastră,
Ci suntem cu domnu mire-n frunte,
Vânător de munte,
C-am umblat
Și-am cutreierat
Pământul, dealurile cu văile,
Munții cu florile,
Și-am urmărit o căprioară,
Viitoare mirelui soțioară,
Și după câte ni s-au spus,
Căprioara aicea, la dumneavoastră s-a ascuns.
Să o lăsați să iasă până afară,
Să o vedem o țârșoară.
– Da' cine sunteți și ce căutați
Și la noi în curte de ce vă băgați?
De ce ne supărați?
– Ce gândiți dumneavoastră,
Că suntem hoți ori ȝigani de șatră,¹
Să stăm la voi în baltă?
Sau muți de la oi,
Să stăm la voi în gunoi?
Suntem vânători renumiți,
De multă lume iubiți,
Cu căpitanul nostru-n frunte
Suntem patru sute,
Cu pistoalele armate,
Nu cu gurile căscate”.*

Urmează târguiala cu „gătitoarea” și cu grupul de fete care a participat la gătitul miresei:

*„Noi am venit să cumpărăm,
Noi n-am venit să ne certăm,
Noi n-am venit să târguim,
Că mireasa v-o plătim”.*

În timpul acesta, nuntașele miresei scot afară dintr-o cameră alăturată (celar)¹ una sau două fete pe care le prezintă drept mirese.

¹ Șatră, șatră - s.f. Cort în care se adăpostesc ȝiganii nomazi.

La aceste apariții, nuntașii protestează și fac haz, urmând alte schimburi de replici între cele două grupuri, după care mireasa este plătită așa cum se cuvine. După ce mireasa a fost cumpărată, mirii, nănașii și socrii închină câte un pahar de vin sau de rachiu, iar feciorii cântă *Cântecul miresei*. În timpul cât se cântă delicatul cântec al miresei, ea cere iertare părinților dacă i-a supărat câteodată, își sărută frații, surorile, bunicii, toate acestea în văzul întregii asistențe. Este un moment emoționant ce rupe inima de tristețe tuturor nuntașilor prezenți la acest ceremonial de suflet. Nu lipsesc lacrimile celor mai emotivi.

„Ia-ți, mireasă, ziua bună, (bis)

De la tată, de la mamă, (bis)

De la frați, de la surori, (bis)

De la grădina cu flori, (bis)

De la fir de lămâiță, (bis)

De la fete din uliță, (bis)

De la fir de liliac, (bis)

De la feciorii din sat! (bis)

Cârpa ta cea cafenie (bis)

Care-ai purtat-o-n fetie (bis)

Ghine vântul și ți-o ia (bis)

Și-ți aduce alta grea, (bis)

De nu te mai scapi de ea (bis)

În toată viața ta!” (bis)

- **Mersul la biserică.** Tot alaiul de nuntă, nuntașii miresei și ai mirelui, împreună, se aranjează în coloană astfel: nănașul ia pe mireasă, iar nănașa pe mire. Se țin de mână prin intermediul unei cârpe.² În fața acestora merg două fete îmbrăcate în costume populare, cu două lumânări, frumos împodobite. Urmează perechi de: neamuri, prieteni, fete care mai laudă nunta prin strigături, feciorii și muzica.

„Nunta noastră-i lăudată,

Că-i cu domni amestecată

Și cu domni, și ci țărani,

Și cu oameni bogătani,

¹ Celar, celare – s.n. Mică încăpere în locuințele țărănești, pentru păstrarea alimentelor și a obiectelor casnice. Lat. *cellarium*.

² Cărpă, cârpe (ștergar) – s.n. Bucată dreptunghiulară de pânză, uneori cu broderii, ținută în război, care servește ca prosop sau ca podoabă în casele țărănești.

*Și cu domni și domnișoare
Și cu oameni de onoare!
U iu, u iu, iu!"*

Se „muștră” o strigătură, adresată preotului:

*„Domnule părinte bun,
Ieși afară până-n drum,
Ia în mână-un patrahir,¹
Ia în mână-o cununică
Și cunun-o garofiță!
U iu, u iu, iu!"*

În fața bisericii, în timpul oficierei cununiei religioase, se face joc, unde participă feciorii și fetele. Toată lumea care iese din biserică asistă la această manifestare.

- **Ducerea zestreii.** La casa miresei, câteva fete și femei pregătesc zestre, care are obligatoriu următoarele piese de port tradițional: țol² păritar, țol cu ghem, țol piuit, strai, perine și cât mai multe cârpe.

Lada cu zestre este dusă la casa mirelui, după ce alaiul de nuntă a venit la biserică. Grupul ce însoțește lada cu zestre se așază în căruța trasă de cai și, când ajung la casa mirelui, muștră:

*„De-acasă când am plecat,
Soacra mică ne-a băgat
Șapte valuri de bumbac
Și șapte de mestecată,
C-așa se dă la o fată!
U iu, u iu, iu!"*

*„Uite una, uite două,
Ni-s hainili toate nouă!
Uite două, uite trei,
Făcute de mâna ei!
U iu, u iu, iu!"*

¹ Patrafir, patrafire – s.n. fâșie lungă de stofă pe care sunt brodate câteva cruci, purtată de preot peste haina preotească, atunci când oficiază o slujbă (la feștanie, botez, cununie, înmormântare etc.).

² Țol, țoluri – s.n. (popular) Țesătură groasă de lână, de cânepă sau de bumbac, folosită la țară ca pătură.

Neamurile mirelui le provoacă, manifestând neîncredere în ceea ce spun și le răspund la muștrătură:

*„Vom vedea noi luni și marți
Câte-aicea ne lăsați!
Vom vedea noi miercuri, joi,
Câte mai rămân la noi!
U iu, u iu, iu!”*

Apoi, mirii se așază pe pernele puse pe lada cu zestre și mireasa ține un *copchil* în poală¹, de obicei un băiat, și-i dă pintenul (colacul)² și cârpa, uneori și bomboane.

Mireasa dă apă dintr-un ulcior nașei, să se spele, zicând: *„cele rele să se spele, cele bune să s-adune!”*

Se fac două-trei jocuri, după care se pleacă spre locul unde s-a pregătit „masa festivă a nunții” – ospățul. Se face și o horă a miresei, când se sparge paharul, ca să aibă urmași. Se muștră:

*„Dă, mireasă, cu pchicioru,
La anu să ai ficioru!
Dă, mireasă, cu talpa,
La doi ani să ai fata!
Uiu, uiu, iu!”*

Dacă mireasa sparge paharul din prima lovitură înseamnă că primul copil pe care o să-l aibă va fi băiat; în caz că-l sparge la a doua lovitură, are fată.

2.6. Ospățul și obiceiuri legate de acest eveniment.

Dacă ospățul are loc la casa mirelui, mesele sunt așezate în curte, în șură, în casă. Dacă ospățul se desfășoară la căminul cultural, tot alaiul de nuntă se deplasează spre acel loc. Toți nuntașii se așază la masă. Mirele, mireasa, nașul, nănașa, socrii mari, socrii mici stau la aceeași masă, așezată în frunte, la loc vizibil, observată de toți nuntașii. Celelalte mese se completează după preferințe, neamuri, prieteni, tineret și alții. Preotul satului, invitat de onoare, sau, în lipsa

¹ Poală, poale – s.f. Partea din jos de talie (și din față), mai largă, a unor veșminte (ie, fustă etc.). partea corpului cuprinsă între brâu și genunchi, împreună cu partea de îmbrăcăminte corespunzătoare la o persoană feminină, care șade. Partea de jos și din față a unei rochii, a unui șorț, adusă în sus și ținută cu mâna sau prinsă în brâu, formând o adâncitură în care se pot aduna ori duce anumite lucruri mici.

² Colac, colaci – s.m. Un fel de pâine, de obicei în formă de cerc, împletită din două ori trei suluri de cocă (colac, pinten).

lui, nașul va spune rugăciunea *Tatăl nostru*, așa cum se procedează creștinește și se urează invitaților „poftă bună!” și „distracție plăcută!”.

Dacă nunta este aleasă, mare, se obișnuiește ca cineva să spună „orația” de ospăț (de nuntă). Mihai Pop consideră că orația este însoțită de „starostele miresei” (reprezentantul miresei). Ion Apostol Popescu susține că orația se constituie ca dialog între cei doi reprezentanți ai mirelui și ai miresei [3 p.99]. Orația se spune după ce oamenii s-au așezat la masă. Ea se rostește la început și continuă în tot timpul ospățului. Se invită nuntașii la jocul miresei, furatul miresei, cântecul și jucatul găinii, la daruri etc.

Orația la masa mare, fie că este rostită de un staroste, se încheagă ca un dialog între starostele mirelui și cel al miresei. Este urarea în versuri adresată mirilor, nașilor, socrilor și nuntașilor.

Versurile sunt presărate din plin cu glume, ironii, scoțând în evidență defecte: zgârceania, lăcomia, egoismul ș.a.

Alteori, elogiază însușirile alese ale mirilor, nașilor, socrilor: frumusețea, hărnicia, demnitatea, omenia etc. Forma dialogată a orației dintre cei doi starosti pune în valoare un mic spectacol dintre cele două tabere. Neamurile apropiate ajută la servitul mesei, supraveghează ca peste tot să fie cele necesare ospățului. În timpul petrecerii, mirii, socrii mari și cei mici caută să treacă de două-trei ori pe la mese, să mulțumească oaspeților și să închine câte-un pahar de vin cu ei.

- **Furatul miresei.** Acest obicei constituie o secvență tensionată între neamuri, ultima legătură a miresei cu ceata de feciori, un moment de întrerupere a ospățului. Toți nuntașii află că „s-a furat mireasa”. Este un moment de suspans, de așteptare, de încordare. Se trimit intermediari, negociatori dinspre naș spre ceata de feciori. Nașul este cel care trebuie s-o răscumpere. Această secvență are un aspect contradictoriu, de tensiune și șagă. Semnificativ este faptul că **nașul** este răspunzător în fața oaspeților pentru că mireasa a fost furată. După negocieri, nașul oferă feciorilor bani, băutură, și astfel mireasa este răscumpărată.
- **Dansul miresei** reprezintă un alt ceremonial bine organizat, prin intermediul căruia cele două neamuri consimt să facă schimbul matrimonial, adică: cedarea miresei de către neamul ei și primirea ei în neamul mirelui. În cadrul dansului se respectă riguros ordinea

ierarhică a celor două neamuri. Dansul miresei începe cu nașul, apoi urmează să danseze cu mireasa, rudele ei cele mai apropiate, prieteni și colegi ai mirilor. Ultimul care o dansează este mirele, astfel mireasa trece de la naș și neamul ei, la neamul mirelui. Din acel moment mireasa este în grija mirelui-soț, sub pavăza sa. Ospățul continuă, se cântă, se dansează, veselie și bună dispoziție pentru toți nuntașii. Prin muzică și dans cei prezenți își exprimă o stare de bucurie, de exuberanță, de revărsare a veseliei. Românul, în general, țăranul în mod special, când petrece, mănâncă, bea, cântă, joacă și chiuie de bucurie.

- **Cântecul și jucatul găinii.** Este secvența cea mai încărcată de umor din întreg ceremonialul de nuntă și se desfășoară pe la miezul nopții, înaintea darurilor. Găina este oferită nașului pentru o sumă de bani. Câteva femei din partea miresei vin cu o găină frumos împodobită, cu spice de grâu în cioc, cu flori și funde: găina e tăiată, ciupuită, dar e nefriptă. Pe găină sunt prinse o pereche de mâneci de ie, pentru nănașe, iar deasupra o cârpă tot pentru nănașe. Găina are picioarele prinse în doi colaci, unul rămânând la nănașă, iar celălalt la cea care a adus găina, cea care muștră. În timpul secvenței se află duelul verbal, de glume și strigături între chiuitoarele nașului și o reprezentantă a miresei, o femeie isteță și bună de gură.

Găina fiind pregătită de „socăciță” (bucătăreasa nunții), în strigături ea figurează ca reprezentantă. Socăcița sau o reprezentantă a ei se ivește teatral și zgomotos pe fondul unei melodii speciale intonate de muzicanți, muștrând astfel:

*„Faceți-mi loc ca să viu,
Cu poalele prinse-n brâu”
Faceți-mi un pic de loc,
Găina trebe s-o joc.
Ș-asta-i o găină grasă,
Și-i crescută lângă casă!
U iu, u iu, iu!”*

*„Azi-noapte nu m-am culcat,
C-am fost dusă la vânat,
La vânat pe munte-n sus,
Să v-arăt ce v-am adus.
O găină mândră, grasă,*

*Să cinstim nașii la masă,
O găină ouătoare,
Că face multe parale!
U iu, u iu, iu!”*

*„Asta găină-i a mea,
Eu i-oi da-o cui oi vrea!
Oi juca-o și-oi chiui-o
Și-oi da-o cui mi-o plăti-o,
Oi da-o la nunu mare,
Că-i punga plină tare!
U iu, u iu, iu!”*

Între socăciță (sau reprezentanta ei) și chiuitoarele nașului se încinge o dispută în contradictoriu:

*„Socăciță, draga mea,
Te rog nu te supăra!
Hai să-ți arăt găina,
Că-i nefriptă, săraca!
U iu, u iu, iu!”*

Făcând aluzie la plata pentru găină, pe care trebuie s-o facă nașul, socăcița continuă pe același ton de harță:

*„Găina pân-o trăit,
Tot așa s-o cârâit:
Că trebuie bani de argint,
Că de-aramă nu-s de seamă!
U iu, u iu, iu!”*

Chiuitoarele nașului îi ripostează cu strigătura:

*„Socăciță, vină-ncoace!
Ce-ai făcut mie nu-mi place.
Găluștele-s mititele,
Poți sparge capul cu ele!
U iu, u iu, iu!”*

Dialogul continuă, până când chiuitoarea nașului contrează și ajunge la o înțelegere. *„Duelul hazliu se încheie cu invitația la pace din partea chiuitoarei nașilor”*.

„Socăciță, draga mea,
Hai să-ți închin cu glaja.¹
Să trăiești, dragă, cu bine,
Nu te supăra pe mine,
Că, batăr cât sunt la nuntă,
De necaz inima-mi uită”.

Nașul plătește, iar socăcița acceptă:

„Să trăiești, că bin' grăiești!
Bună ghicitoare ești!”

- **Darurile.**² La miezul nopții, după ce toți nuntașii s-au bucurat de toate câte s-au pus pe masă, după ce s-au distrat bine, fiecare familie (soț, soție), tineret, care au participat la nuntă, urmează să contribuie la „casa nouă”, pentru a pune baza unei familii sănatoase, a tinerilor căsătoriți. Darul are rostul de ajutor material pentru noul cuplu, la început de drum. Pe de altă parte, prin acest gest tradițional se acoperă o mare parte a cheltuielilor angajate pentru nuntă. La început se face schimbul de daruri între socrii mici, mireasă și socrii mari. Se despachetează hainele cusute și darurile cumpărate: cu glas tare, prin strigare (starostele) „*socrii mici cinstesc*” ia de soacră, cămașa socrului mare și câte o cârpă pentru frații mirelui. „*Socrii mari cinstesc*” o pereche de pantofi miresei și ghețele (pantofii) pentru socrii mici. *Nașii* oferă tinerilor căsătoriți un cadou, de obicei un serviciu de masă și o sumă importantă de bani (în fapt, cea mai mare). *Mirii* cinstesc pe nași cu un cadou mare și frumos, iar mireasa cinstește pe nănașe cu două „perinițe” frumoase, având fața țesută în război, iar spatele învelit în mătase. Socrii mari, socrii mici, neamurile mai apropiate (frați, surori ai mirilor) cinstesc tânăra pereche cu anumite sume de bani, mai mari decât ceilalți meseni. Mirii, nașii și socrii trec pe la restul invitaților așezați la mese, iar darurile (bani, oi, vite, porci) sunt strigate cu voce tare, ca să audă toată sala. Tânăra pereche mulțumește invitaților și distracția, jocul, dansul continuă cu cei care vor să rămână mai departe. În acest moment final al darurilor, „plosca” de vin se agață de gâtul soacrei mari, iar

¹ Glajă, glăji – s.f. (regionalism) Sticlă. Din germ. *Glas*.

² În prezent, cadourile, darurile în bani nu se mai strigă. Fiecare familie invitată la nuntă primește un plic nominal, în care pune suma de bani oferită, apoi se deplasează la masa mirilor și depune plicul într-o urnă aflată în fața acestora. Mirii mulțumesc fiecărei familii în parte.

mireasa, atentă, „sare” repede în ajutorul ei. Acesta este un obicei foarte vechi, prin care, se spune că viitoarea noră nu lasă să cadă povara vieții pe umerii soacrei ei (acest obicei nu se mai practică în prezent). Ca o încununare a darurilor, nuntașii în grup încep să voteze. [6 p.75]

*„Viva, trăiască (bis)
Să trăiască socrii mari
Măcar nouăzeci de ani!
Să trăiască socrii mici
Măcar nouăzeci și cinci!
Și tinerii amândoi
Măcar o sută și doi!
Și noi, care-am venit la nuntă
Să trăim măcar o sută!
Viva, trăiască! (bis)*

2.7. După nuntă. Un obicei străvechi, care nu se mai practică: duminică dimineata, la o săptămână după ospăț se strâng la nași (tânăra pereche, socrii mari, câteva neamuri apropiate, câțiva nuntași) și merg la socrii mici, la părinții tinerei neveste. Tânăra soție nu s-a dus până acum la părinții ei.

În unele sate nici măcar la vecini, până nu merge cu soțul ei mai întâi la biserică. După aceea, primul drum îl fac la părinții nevestei – acest drum se numește „calea primară” sau „calea mare”.

Socrii mici oferă o petrecere familiară tinerilor, nașilor și rudelor apropiate, cu scopul întăririi tinerei familii și unității dintre cele două neamuri.

S-a păstrat, însă, un alt obicei: în prima dimineață după nuntă, nașii vizitează pe miri, ducându-le plocon o farfurie cu grâu și două linguri, semn al prosperității dorite noii familii. Acest eveniment mai poartă denumirea de „calea mare”. După strângerea darurilor, în seara ospățului, tânăra pereche mulțumește invitaților și-i pofteste a doua seară la o „zamă acră” sau „ciorbă de potroace”, căreia impropriu i se spune „calea mare”.

Invitația este generală, însă nu mai vin la această petrecere decât cei apropiați. Cu rezervele de mâncare și băutură de la nuntă și cu muzicanții de la nuntă, dacă ei au fost tocmiți pentru trei zile, se încinge o petrecere cu veselie, bună dispoziție pentru invitați.

Bibliografie

1. Simion Ursa; Ioan Crâznic – *Făgăraș. Mic îndreptar turistic*, București, Ed. Stadion, 1970.
2. Ion Ciupea – *Mic îndreptar turistic : Făgăraș*, București, Ed. Sport-Turism, 1983.
3. Alexandru Suciu – *Nevoia actuală de ceremonial și ritual*, Brașov, Ed. Lux Libris, 1998.
4. Valer Literat; Moise Ionașcu – *Orașul și Țara Făgărașului*, Făgăraș, Ed. Cetatea Făgărașului, 1943.
5. Ștefan Meteș – *Drăguș : Un sat din Țara Oltului (Făgăraș)*, Institutul de Cercetări Sociale al României, 1945.
6. Mariana Tătaru – *Drăgușul copilăriei mele. Port și tradiție*, Făgăraș, Ed. Negru-Vodă, 2003.
7. Viorica Pop – *Valorificarea folclorului local la orele de literatura română din gimnaziu : Lucrare științifică pentru obținerea gradului I în învățământ* – manuscris.
8. Octav-George Lecca – *Familii boierești române*, București, Ed. Libra, 2000.
9. Gheorghe Sofonea – *Monografia satului Drăguș (Făgăraș)* – manuscris, Brașov, 2006.

Semn, semnificație, simbol în tradiția populară

(Frăția de cruce, Sărutul păcii, Zile nefaste)

Mircea Coleșenco

București

I

Tradiția populară românească este plină de taine, de semne – semnificații – simboluri pline de miez spiritual cu cheie inițiativă.

În cercetarea noastră ne-am propus descifrarea doar a trei dintre ele, întrucât au devenit adevărate ritualuri dintr-o moștenire universală fără a-și pierde conotațiile inițiale.

La începutul secolului al XX-lea, într-o lucrare lexicografică (de mare actualitate și în prezent) au fost înregistrate, în afară de cuvintele semn (subst.) și a semna (verb), un număr de unsprezece derivate: consemn, consemna, consemnațiune; desemn, desemna, desemnător; însemn, însemnătate, însemnătură, însemnăta; pesemne (H.Tiktin, Dicționar român – german, București, 1903, p. 404, 528, 827, 1148, 1409).

Trei sferturi de secol mai târziu, sunt înregistrate ca fiind în circulație între vorbitorii de limbă română un număr de treizeci și cinci de cuvinte derivând din tema semn: consemn, consemna, consemnare, consemnațiune; desemn, desemna, desemnare; însemn, însemna, însemnare, însemnat, însemnărică, însemnătate, însemnător, neînsemnat; pesemne; resemna, resemnare, resemnat; semna, semnal, semnala, semnalare, semnaliza, semnalizator, semnalment, semnare, semnat, semnatar, semnătură, semnifica, semnificativ, semnificație, semnificativ, semnificație, semnificative (DEX, București, 1976, p.186, 468, 251, 594, 682, 800, 850, 851).

Astfel, semnul, văzut ca obiect, eveniment ori acțiune care indică un fenomen material, o stare afectivă, o stare volitivă sau un proces de ordin intelectual, se divide în categorii/simboluri materiale, naturale și convenții sociale, constituindu-se într-un limbaj formalizat: „Obiectul pe care semnul îl numește este denotatul semnului, iar conceptul denotatului, care este în același timp și înțelesul semnului, poartă numele de sens.” (Dicționar de filozofie, București, 1978, p. 627).

II

Dar despre semn, în tradiția populară, ezoterism și în religie, se poate vorbi ca despre un fapt, o minune, un gest sau un simbol cu

semnificație reală. Orice poate fi socotit semn: mersul stelelor, eclipsele, cometele, formele nourilor, zborul păsărilor, zgomotele etc. Așa se poate explica, de pildă, tăierea împrejur ca semn care pecetluia dreptatea din credință a lui Avraam (Rom.4,11). La nașterea Domnului, îngerul spunea păstorilor: „Acesta va semnul: veți găsi un prunc înfășat și culcat în iesle.” (Luca 2,12). Tot semn înseamnă și haragama „semnul fiarei”. Acest semn de care se vorbește în Apocalipsa (13, 16; 13, 17, 18), ca „semnul numelui fiarei sau numărul numelui fiarei” este semnul pe care îl purtau pe frunte și pe mâna lor dreaptă închinătorii la idoli reali sau imaginari.

Credința în semne se bazează pe reprezentarea conform căreia se află într-o strânsă interdependență toate lucrurile și fenomenele, iar evenimentele se desfășoară în paralel. De regulă, un semn se elevează în mod surprinzător, însă poate fi căutat prin divinație, în superstițiile tuturor popoarelor.

III

Semnul/simbolul este o parte a teoriei semnelor/Semioticii, care se ocupă de relația dintre vorbitori și semnele acestora, de studiul principiilor care guvernează acțiunile adecvate de conversație, de tipurile speciale de interacțiune lingvistică (interviuri, discursuri).

Semnul, ca distincție, a fost formulat de Charles Sanders Peirce (1839 – 1914), filozof american al științei și limbajului, care a propus dictonul devenit celebru: „Opinia care este destinată, în cele din urmă, să fie acceptată de toți cei care cercetează, este ceea ce înțelegem prin adevăr, iar obiectul reprezentat în această opinie este realul.” (How to Make our Ideas Clear, 1878). Doar că Peirce a descris simbolurile ca fiind semne artificiale, ceea ce este o greșeală, deoarece simbolurile reprezintă obiectele în absența lor și le exprimă intențiile și le evocă gândurile și emoțiile. De altfel, în aceasta constă și partea esențială a filozofiei limbajului.

Așa s-a ajuns la Semiotică, la studiul general al sistemelor simbolice, inclusiv al limbajului:

- i) sintaxa/studiul abstract al semnelor și al relațiilor dintre ele la toate nivelele;
- ii) semantica/studiul relației dintre semne și obiectele la care acestea se aplică;
- iii) pragmatica/relația dintre utilizatori și sistem.

Căci un semn al unui lucru sau al unei stări de lucruri este orice indiciu sau urmă a acestuia care poate fi folosit pentru a-i

interfera prezența. (Atenție, Semiotica de tradiție sausauriană este denumită Semiologie).

IV

Semne tradiționale ale omenirii de-a lungul istoriei sale sunt: frăția, sărutul, zilele nefaste. Prin prezentarea semnificațiilor acestora în toate aspectele lor pozitive/negative, existente în toate epocile, la toate nivelele umanului, încercăm o exemplificare a lor profană și inițiativă.

a) Frăția de cruce. Prin acest obicei se înțelege orice fel de fraternizare cu substrat magic/religios; deși artificială, este considerată naturală asemenea frăției native.

Datina înfrățirii rituale (băutul sângelui uman amestecat cu vin) exista la tracii din sudul Dunării din timpuri imemorabile, de unde au moștenit-o bulgarii. Ea a fost de uz curent și la triburile ilire, străbunii albanezilor, după cum o probează terminologia folclorică din bazinul adriatic, la albanezi și la sârbo-croați. Grecii moderni au moștenit-o de la bizantini, iar la popoarele creștine trebuie adăugată datina turcească.

Elinii și latinii practicaseră și ei o atare datină. Conjurații lui Catilina (108 – 62 î.Ch.) contra senatului roman denunțați de Cicero au folosit sângele unui copil ucis, pentru constrângere la crimă cu jurăminte nelegiuite. Pentru stăvilirea unor asemenea înfrățiri, împăratul Diocletianus (245 – 313 d. Ch.) a dat un rescriptum (285 d. Ch.) prin care a interzis înfrățirea rituală și erau anulate drepturile de moștenire pe care le aveau frații adoptivi, conform tradiției.

Cei care se înfrățeau își tăiau vâna de la braț ori încheietura mâinii până ce curgea sângele și își frecau o rană de alta ori cuțitul/sabia cu care făcuseră incizia, erau spălate într-un vas plin cu vin, iar acesta era băut.

După apariția creștinismului, sângele uman este înlăturat, înfrățirea făcându-se la biserică, prin încingerea cu brâul Maicii Domnului, iar partenerii primeau binecuvântarea preotului.

Înfrățirea rituală venită pe cale ecleziastică poartă numele, la români, de frați de cruce/fărtați, surori de cruce/surate, de unde sinonimiile: frați de suflet, surori de suflet, frăție de suflet. În unele regiuni ale sud-estului Europei se schimbă cămășile între parteneri. La popoarele din Peninsula Balcanică se cunosc cazuri de înfrățiri între parteneri de naționalități și confesiuni religioase diferite, ceremonialul datinii având loc cu prilejul unui ospaț.

Altceva este frăția în Francmasonerie: indiferent de grad - funcție, membrii acestei societăți își spun frate, cuvânt întâlnit în toate limbile indo-europene, cu predilecție în latină și neo-latină, însemnând din cele mai vechi timpuri „membru într-o frătrie/grupă de ginți provenind dintr-una mai veche – bhratar (sanscrită), brothar (gotă), brother (engl.), bruder (germ.), bratru (slav.) ș.a. Etimonul cuvântului are rădăcina **bhar** „a purta, a sprijini, a apăra”. Și ca să extindem sensurile, frate însemna „prieten, aliat” la români, iar preoții din același colegiu se numeau frați.

În masoneria albastră, la inițierea candidatului/recipiendarului în amrile arcanse ale Artei regale, ofițerul – expert este numit fratele pregătitor. Fraternitatea se constituie în prima lege morală în codul etic al masoneriei universale, așa cum a fost definită în toate constituțiile acestui ordin, fiind de origine divină. Așa s-a întemeiat din vremi imemorabile Frăția șarpelui de dinainte de Asurbanipal (669 – 626 î.Ch.), în Asiria.

b)**Sărutul păcii.** Sărutarea, a atinge cu buzele ceva ori pe cineva în semn de stimă, de iubire sau smerenie, de dragoste profană ori frățească, este un gest european cultic cu multiple semnificații. Simbolul ei originar constă în transferul de forțe magice, de unire între două suflete, de adorare totală.

La evrei se dădea cinstea cuvenită unui oaspete de seamă căruia, după spălarea picioarelor și ungerea capului cu mir, i se aplica o sărutare în semn de înaltă prețuire.

La romani, adorarea consta în închinarea/rugăciunea adresată zeilor. Inițial, în timpurile de început ale Romei, era darul de grâu dat învingătorului, ca răsplată/cinste obștească.

La creștini, sărutarea dragostei este recomandată ca sărutare sfântă, cu semnificație de împărtășire a aceleași credințe întru Domnul Iisus Christos, recomandată de apostolii Petru și Pavel.

În prezent, în liturgiile bisericii de rit creștin ortodox, cât și în misa romano-catolică, sărutul se practică între preoți și episcopi la investitură. Sărutarea crucii, Evangheliei ori icoanei de pe trupul celui decedat reprezintă sărutul din urmă al răposatului. Sărutul mâinii este un substitut al gestului cultic, considerat ca o intermediere, o mimare a sentimentului religios, când obiectul adorării cultice lipsește. Salutul „sărut mâna” adresat preoților/altor persoane ține de sentimentul de prețuire.

La polul opus, se situează sărutarea trădării aplicată, în Grădina Ghetsimani, de către Iuda Iscariotul lui Iisus, de unde zisa: „Iuda, cu o sărutare vinzi pe Fiul Omului?” (Luca, 12,48).

La asiatici, sărutarea este interzisă/condamnată indiferent de situație.

Îmbrățișarea între bărbații de stat (și sărutul ce și-l dau) cu prilejul unor întâlniri oficiale rezidă în străvechiul obicei al sărutului păcii.

Sărutul fratern, în masonerie, finalizează din partea Maestrului Venerabil consacrarea Ucenicului sub sabie, în templu, în numele tuturor membrilor unei Loje.

c) Zilele nefaste. Există un cult din vremi îndepărtate privind protecția activităților casnice feminine în societățile arhaice pentru tors și țesut, fapt pentru care inițiatul ținea de o atmosferă solemnă primul fir fiind ars, iar cenușa acestuia înghițată, conferind deținerea secretului de bună torcătoare/torcător.

Torsul magic avea legătură cu destinul și viața omului, presupunând un tip de inițiere, desfășurându-se în taină și numai noaptea, pe lună, astrul fiind propice practicilor oculte: Luna „toarce” timpul și „țese” existențele umane, cu concursul zeitelor sorții – Moira, la greci, Parcele, la romani, Ursitoarele, la români, care, în definitiv sunt torcătoare.

Fetele și femeile inițiate, la români, erau protejate, în zilele nefaste de marți și joi, iar creștinismul a extins interdicțiile și la ziua de vineri. Interdicțiile se refereau la tors, în general, dar și la spațiile și timpul sacru, precum și la exces. Astfel, personajele supranaturale malefice (Marțolea, Joimarița, Duhurile aerului, ale casei și pădurii, Dracii) se întâlneau în locuri necurate, în timpul nopții și anume zile interzise.

Caracterul „justițiar” al personajelor cu funcții punitive sunt personificări ale unor momente liminare care pedepsesc pe cei care nu respectă tabu-urile/prescripțiile postului. La români, doar Sf. Vineri și Sf. Duminică sunt, uneori, favorabile, celelalte – Marțolea, Mercurata, Joimarița, Sf. Sâmbătă – sancționează interdicțiile legate de tors.

Zilele nefaste aduceau ceasul rău sub formă de ursitoare, ca zeitate a destinului ori protectoare a nașterilor.

Literatura folclorică epuizează toate cele trei teme prezentate.

V

Coordonatele tradițiilor populare filtrate prin semn – semnificație - simbol sunt, bineînțeles, mai multe și profunde, dacă le-am revendica din preistorie. Componenta lor idomatică ține de cultura actuală, trasând anume linii de mentalitate în funcționalitatea

procesului unitar al unui neam: bagaj biologic specific, spirit manifestat prin limbă și confesiune unice, ecuație trinitară deloc neglijabilă în orice fel de sinteză ca experiență tălmăcită în viziune realistă.

Mitul utilului, libertățile, istoria ca eveniment exterior țin de stilul cercetătorului. Ele sunt intrinseci și au statut evident ca principiu tolerant al înțelepciunii perene.

Filmul etnografic - de la fidelitatea autenticului la agentul tezaurizator

*Lector Univ. Dr. Ilie Gherheș
Baia Mare*

I. Colinde din Petrova

Motto:

- 1 .Pour moi, la région du Maramures dans les Carpates, est le centre du Monde. On y rencontre des hommes vrais et le chaleureux. Sans agresser la nature mais en s'harmonisant avec elle, ils vivent avec Dieu, adressent des prières à la terre et respectent les soleil.
(Kosei Miya, 2000)
2. Societatea maramureșeană are, ca instituție de baza neamul, familia mare patrilineară și virilocală. În comunități, neamurile se așezau ierarhic pe baza unor titluri nobiliare.
(Mihai Pop)

Localitatea Petrova din județul Maramureș, atestată documentar la 21 aprilie 1411, iar arheologic încă din epoca bronzului (2000 î.Hr.-800 î.Hr.), ne uimește din punct de vedere al culturii și civilizației rurale românești cu cel puțin prin două aspecte: în primul rând, după părerea mai multor specialiști ai secolului trecut, aici se vorbește cea mai curată limbă românească rurală din întreg spațiul de formare a limbii române și, în cel de-al doilea rând, aici s-au conservat, cel mai bine, până azi, relații ierarhice medievale, respectiv dintre nemeși și porțieși, atât pe verticală, cât și pe orizontală.

Părăsind această circumscriere etno-istorică, explicabilă doar prin situarea geografică a comunității, la margine de vatră românească și de latinitate și asumarea, prin aceasta, a unui rol de bastion de romanitate, într-o zonă de contact cu neamurile slave, vom înțelege, extrapolând puțin, atât rolul de enzimă istorică al Maramureșului, cât și cel de creuzet în care s-au zămislit, s-au definit și conturat trăsături esențiale ale ființării culturale întru romanitate.

Stârniți fiind de astfel de provocări coplesitoare ne-am decis să organizăm, ad-hoc, un grup de colindătoare, pariind atât pe instinctul de conservare, cât și pe ispita centrifugă și să înregistrăm pe suport

video și audio doar acele colinde practicate încă de pătroveni, cu ocazia sărbătorii Crăciunului și strict înregistrate, cântate de către membrele grupului. Am decis, apoi, că le vom reproduce exact așa cum se colindă în seara de Crăciun, cu strictul iz sau parfum local, fără nici un adjuvant, mai mult sau mai puțin doct.

Nucleul în jurul căruia s-a coagulat grupul nostru de referință a fost format, într-o primă fază, din patru performere, respectiv mătușile subsemnatului și anume: Gherheș Măria, nr. 103, 70 ani; Gherheș Măria, nr.101, 70 ani; Gherheș Irina, nr.118, 73 ani și Bilașco Năstuță, nr.869, 66 ani. Acestui nucleu angajant și deosebit de inimos, dintru început, i s-a adăugat apoi, mai mult sau mai puțin justificat, încă 15 petrovence, în majoritate femei în vârstă și văduve, colindătoare consacrate deci, în mod absolut voluntar.

Odată încropită ceata de colindătoare dintre acestea s-au distins câteva, reconfirmându-și prestigiul social de care credeau că se bucură și transformându-și o parte din prerogativele sociale în gesturi de autoritate sau de lider, fixând pentru tot grupul anumite norme comportamentale și anumite obiective, enunțând diferite argumente: „să nu ne facem de râs”, „ce vor zice oamenii din sat de n-a ieși bine”, „cum să ne greșăm, nu-i voie, să ne vadă la televizor cât de proaste suntem!”, „amu avem ocazia noi să reprezentăm Pătrova, așe că hai să fim de cinste” ș.a. Aproape toate aspectele constatate de către noi, vizavi de atitudinea membrilor grupului erau clare aspecte ale etnoscologiei și care se subordonau unei asimtote de identitate locală, demnității de a fi pătrovan, responsabilității apartenenței acestui dat istoric.

Dincolo de această conștiință a apartenenței la o colectivitate istorică de prestigiu, fără nici o urmă de ironie au mai răbufnit apoi aspectele caracteristice ale relațiilor interpersonale, descriind o acoladă care începea dintr-o prizare benevolă la o anumită platformă de comunicare, de la o socializare mult așteptată, prin emoțiile unei anumite competiții și valorizări persoanele, până la realizarea unei reevaluări inter-individuale.

Reafirmându-ne credința noastră că acest gen de cultură etnografică, am numit, aici, colinde, a performat doar la nivel de grup în istoria sa, aspect confirmat încă o dată - hic et nunc, am mai putut constata faptul că, în chiar metempsihoză către modernitate a colindei, nici demersul fenomenologic al colindei, nici sociologizarea colindării nu lasă loc echivocului, la nivel de mesaj și ceremonialitate hibernală, nu se înregistrează improvizații, aproximări, ci toate sunt predicări sau chiar sentințe religioase sau sociale.

Dintru început ținem să postulăm că analizând planul referențial al repertoriului grupului nostru am putut inventaria o diversitate de teme care sunt consacrate prin forța magică a colindei, iar acest confort spiritual religios descrie un orizont de cultură orală și cărturărească extins pe un palier tematic socio-religios divers: motivul cutumiar exogam, motivul războiului, motivul paharului, inegalitatea funciar-religioasă dintre sexe, răstignirea, judecata, trădarea ș.a.; între toate însă se distinge motivul minunatului miracol al nașterii Mântuitorului, ca proiecție întră și post-mundi.

Cucerțiți fiind de această bucurie și fericire, procurate de către grupul de colindătoare, de firescul și splendoarea autenticității inepuizabile, iată, ne-am oprit, pentru început, la motivul, la funcția maritală, ipostaziată în colindă, constatând o acceptare religioasă a inegalității dintre sexe, statuată ca o normă biblică, în fapt o predestinare edemică și ontologic-edenică; Eva nefiind rezultat al creației divine, ea fiind „izdănită” din coasta lui Adam, deci, vehicolul păcatului în lume: „Dumnezeu de la-nceput/Mândră lume și-o făcut/Și-o făcut și pă Hristos/Pă Adam foarte frumos/Pă Eva o izdănit/Laolaltă i-o-nsoțit.”

Această dispută privind primordialitatea ontologică devine metafizică prin enunțarea altor două motive predilecte: cel al „pomului oprit”, cel „oltonit”, nu mai are valoare de normă ontologică, al strictei relații cu Dumnezeu: „Și grea poruncă le-o dat/ Să mănânce din toți pomii/ Numa’ din cel oltonit/ Nu mănânce că-i oprit” .Următorul moment maxim al colindei „Dumnezeu de la-nceput” este, probabil, cel mai uman moment al tuturor religiilor, respectiv primirea păcatului și relativizarea responsabilității, o pasare a acesteia, care nu este, nicidecum, una de iresponsabilitate, ci de maximă definire de sine a omului; probabil acest moment l-a inspirat pe filozoful german G.W.F. Hegel când a scris: „Omul este finitul în care infinitul ajunge la conștiința de sine”. Orizontul acestui siaj metafizic este ilustrat prin versurile:

„Șarpele cel verinos
A aplecat o crangă -n jos
Și-o luat un măr frumos
Și lui Eva i l-o dat
Adam din el o mușcat
Glas din cer o detunat
Mă-i Adame ce-ai lucrat
De poruncă ai călcat?
Mie Eva mi l-o dat!

Da tu Evă ce-ai lucrat
Mie zermele mi-o dat!

De o importanță aparte se impune a fi și valoarea cutuniară a colindei și, ca atare, incriminarea endogamiei în contextul unei societăți virilocale, patronate primordial de legile nescrise ale instituției numită neam, agrementată, desigur și de adjuvantul trocului social al averii, a determinat intervenția colindei ca sentință, a colindei categorice, din punct de vedere socio-religios, cunoscut fiind faptul că până la sfârșitul secolului XIX, atât actuala stare civilă, cât și aspecte moral-sociale erau doar în seama bisericii.

În acest sens colinda „Trâmbițat-o, trâmbițat” precizează:

„Trâmbițat-o trâmbițat
Trâmbițat-o îngerii
În patru colțuri de lume
La tot omu p-a lui nume
Să margă la judecată
Cei morți cu cei vii deodată.
Și-acolo ce-or putea zice:
Nu să ieie neam cu sânge
Nici cu aur, nici cu argint
Numai sânge drept și sfânt.

Într-o altă colindă, cu mare valoare de simbol, poate chiar inițiativă și profund religioasă se exprimă credința în răscumpărarea păcatului originar:

„La mijlocul ceriului
Este un pom al râului
La poale-i împoleit
La vârvuț într-aurit
Dar acolo cine șede?
Șădu-și două rândunele
Și-și împletesc luminele
Lumini galbene de ceară
Să se vadă peste țară.
De departe ne-am venit
Murgu ni s-o cimpovit
Aducând pă Domnul Sfânt.
Și pe toți ne-o scos din lad
Și ne-o și răscumpărat”.

De precizat că această colindă se cântă cu refrenul „Raiule grădină verde/Maica Sfântă-n tine șede.”

Într-o altă colindă (Sara de Crăciun) îndrăznim să credem că avem de a face cu persistența unor credințe ancenstrale, păgâne, precreștine, revalorizate prin fabulosul și fastul sărbătorii Nașterii Domnului:

„La lumina pomului
Șade Maica Domnului
Să roagă Sfântului Soare
Vede tri fete, fecioare
Stați fete, nu mereți tare
Să vă pun o întrebare:
Pă cale de când veniți
N-ați văzut pă Domnul Sfânt?”

Solidaritatea cu suferința lui Cristos pe cruce, încreștinarea în fapt prin suferința Mântuitorului, prin extrapolare, determină o aversiune și mai mare față de etnicii evrei, jâzi - cum sunt numiți cu un termen peiorativ, dar numai față de cei care l-au judecat și executat pe Iisus Hristos, numindu-i în colindă „câinii-jidovii”, într-un mod paradoxal, deoarece și pentru români câinele este considerat a fi cel mai bun prieten al omului, datorită îndeletnicirii lor pastorale. Această proiecție nefericită asupra evreilor descendenți din Iuda Iscarioteanul o regăsim exacerbată în Petrova, unde numărul mare de evrei a făcut posibil ca mulți dintre aceștia să aibă un rol nefast asupra vieții sociale locale, petrovenii răzbunându-se în joia mare prin bolovănirea caselor evreiești și profanarea sinagogii din sat, până în preajma celui de-al doilea război mondial. În colinda „Zoriori de ziuă” versurile devin de-a dreptul incriminatorii și revoltătoare:

„Tri cocoși negri o cântat
Jâzi-n strană s-o băgat
Pă Hristos l-o apucat
Și din palmi l-o pălmuit
Pă cruce l-o răstignit...

apoi

Fiul mamei mult prea dulce
Coboară-te de pe cruce,
Io maică m-aș coborî
Nu-mi pot lăsa creștinii
Pântru câinii jidovii
Nu-mi las legea creștinească
Pentru legea păgânească
Nu-mi las legea de creștin
Pentru legea de păgân...”

Cunoscute fiind mișcările religioase foarte ample de la sfârșitul secolului al XIX-lea împotriva flagelului alcoolismului și a evreilor-cârciumari și speculanți este foarte des cântată și colinda „Sus în poarta ceriului” unde însăși maica Domnului este nefericită - poate și ca o justificare a gesturilor preoților de a-i jura pe enoriașii zeului Bachus de alcool pe o anumită perioadă de timp:

„Sus în poarta ceriului
Șade maica Domnului
C-un pahar galbân în mână
Tăt închină și suspină
Trece-un înger și o-ntreabă:
Ce suspini Măicuță dragă?
Cum Doamne n-oi suspina
Este-un om ca și-acela
Mere la câșmă și be’
Vine-acasă, suduie’
Mere la câșmă să-mbată
Vine acasă să mă bată
Beserica-i uitată.”

Un alt gen de colinde foarte frecvente în Petrova sunt colindele referitoare la război, atât la războiul ca pedeapsă divină, ca efect al nerespectării dogmei creștine, cât și războiului ca preocupare a crailor vremii. Ilustrativă pentru primul caz este colinda „Coborât-o, coborât”, frecventă atât în seara de Crăciun cu refrenul ca atare, cât și în cea de Anul nou, cu refrenul „An Nou Fericit”!:

„Coborât-o coborât
Dumnezeu cu Patru Sfânt
Să vadă la fiecare
Care ce credință are.
Dumnezeu o văzut bine
Că credință nu-i la nime,
Nu-i la mic și nu-i la mare
Nu-i la-ntreagă adunare
Vai săraci oameni de voi
Cum voi trimite-on război
Ca să v-aduceți aminte
Ca și-n cer este un părinte.

În cel de-al doilea caz deci, războiul este invocat aproape, iar apoi Dumnezeu este chemat să aducă pacea. Astfel:

„Noi umblăm să colindăm
Și pe Iisus îl căutăm

După cum Scriptura scrie
Iisus iară va să vie
La ieslea cea cerească
Vine Iisus să se nască
Și, dar, nime nu-l așteaptă
Că tați îs duși să se bată
Că și craii-s la bătaie
Unde om pă om să taie
Frate pe frate s-omoară
Pentru a lumii comoară
Vino Doamne, fii cu noi
Și ne scapă de război
De războaiele ce sunt
De pe-ntregul nost pământ
Și de sângele vărsat
De dușmanul ne-mpăcat.”

La acest nivel, al colindei la adulți, nu ni s-a întâmplat să întâlnim genul de colindă-cerșit, eventual una ușor ironică, moralizatoare; de altfel solicitarea plății pentru colindat considerăm că este o exprimare a societății capitaliste și tot mai secularizate, cu sorginte în gestul lui Iuda, care a încasat cei 30 de arginți pentru serviciul făcut.

Încercăm să ne desprindem din vraja magică pe care am trăit-o cu ocazia celor 12 seri de repetiții la colindă și să remarcăm faptul că încă în Petrova se colindă „O ce veste minunată”, într-un glas și într-un vers cât mai aproape de cele inițiale, iar în loc de „cum au zis proorocii,” a rămas să răsunе „Vergură curată” ș.a.

Fără a fi cumva părtinitori unui anumit sentiment tribalist religios și/sau local, nu putem, totuși, decât să rămânem și de data această, într-o profundă admirație istorică față de înaintașii noștri petroveni care au conservat și îmbogățit un patrimoniu religios, de sorginte greco-catolică, de mare rafinament și de multă umanitate.

Chipul mistic al divinității în Cabala

Drd. Iolanda Constantinescu

Universitatea Națională de Muzică București

Iudaismul constituie sursa monoteismului. Într-o versiune a cărții de rugăciune, considerată una dintre cele mai răspândite texte evreiești, apare formula arameică:

„Le-Shem Yihud Qudesha' Berikh Hu' u-Shekhinteih.”

Traducerea literară a acestei construcții este:

„Serviciul divin are loc pentru unirea Celui Sfânt, binecuvântat fie El cu prezența sa divină”.

Formula menționată s-a dezvoltat de-a lungul secolelor în cercurile evreiești și în școlile cabalistice. Este expresia menirii serviciilor religioase - unirea unui atribut divin masculin „reprezentat prin diferiți termeni, ca de pildă Tiferet, Cel Sfânt, Binecuvântat fie El (sau a șasea Sefira) și femininul ca manifestare divină, denumit prin termeni ca Shekhinah, Malkhut, Knesset Israel, «Atara» sau a zecea Sefira”.

Iudaismul depășește sfera unui monoteism spiritual pur și nu se înscrie în clișee, potrivit cărora divinul corespunde perfecțiunii imuabile.

Un fapt important este acesta: îndeplinirea ritualului de către un evreu conduce la unirea puterilor divine.

Cabala (Kabalah) este o tradiție ezoterică ebraică, ce și-a făcut apariția în secolul al II-lea d. Hr. în perioada lui Rabbi Simion ben Yochai. Cabala va fi completată în Evul Mediu (Zohar) și ulterior în epoca modernă (hasidism).

Se definește ca „*transmitere*”, o transmitere de elemente ce aparțin divinului. Adepții acestui patrimoniu îl transmit mai departe, îl reinterpretează, îl îmbogățesc mereu.

Cabala a influențat poporul evreu ce aspira la o înțelegere mai profundă a formelor și reprezentărilor tradiționale ale iudaismului.

Odată cu Evul Mediu există o literatură bogată a cabaliștilor. Creația centrală a acestei mișcări o constituie „**Zoharul**”, **Cartea splendorii**, apărută pe la sfârșitul secolului al XIII-lea.

Cabaliștii au acordat o atenție deosebită descifrării tainelor lumii, ce reflectă tainele vieții divine. Cabala are o contribuție

definitorie la înțelegerea „*psihologiei istorice*” a iudaismului. Fiecare element în parte a fost el însuși întregul.

Venerarea non-figurativă a lui Dumnezeu o întâlnim odată cu revelația lui Moise pe muntele Sinai (în luna a treia de la ieșirea fiilor lui Israel din pământul Egiptului, chiar în ziua de lună plină, au ajuns în pustia Sinai).

Porunca a patra:

„Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus și din câte sunt pe pământ, jos și din câte sunt în apele de sub pământ!”.

Acestei interdicții i se conformează un cult ce nu apelează la imagini și sacrul se revelează prin alte forme.

Cum ar putea fi înfățișat Dumnezeu ce nu are chip?

În Biblie se vorbește de chipul lui Dumnezeu folosind două noțiuni diferite.

„*Temina*” este una dintre noțiuni și provine din min, adică specie. Se referă la trăsăturile chipului, la înfățișare.

În **Exod 20** se spune să nu-ți faci chip cioplit după cele din cer și cele de pe pământ. Pornind de la revelația de pe muntele Sinai, în Deuteronom se menționează:

„Și glasul cuvintelor Lui l-ați auzit, iar fața Lui n-ați văzut-o, ci numai glasul l-ați auzit”, Deuteronom 4:12.

În continuare:

„Țineți dar minte că în ziua aceea, când Domnul v-a grăit din mijlocul focului, de pe muntele Horeb, n-ați văzut nici un chip”.

Pe cuvintele menționate este fundamentată interdicția imaginilor cultice.

Teofania se concretizează la nivel verbal, glasul Divinității fiind percepția senzorială cea mai spiritualizată. Această cale va conduce la înțelegerea vorbirii și a numelui drept chipul mistic al divinității.

În Biblie se deosebesc percepțiile la nivel vizual de cele auditive.

În **Exod 33:20** se menționează: *„nu poate vedea omul fața Mea și să trăiască”,* de unde reiese că Dumnezeu ar putea avea chip.

În **Numeri 12:8**, lui Moise i se adresează Dumnezeu:

„Cu el grăiesc gură către gură, la arătare și aievea, iar nu în ghicituri și el vede fața Domnului”. (Samson Raphael Hirsch traduce prin întruparea lui Dumnezeu).

În **Tora (Facerea 1,26; 27, 9:6)** se menționează *telem Elohim*. Sintagma-cheie este importantă în orice discurs antropomorf despre Dumnezeu. *Telem* în limba ebraică este o imagine plastică.

Dumnezeu afirma în **Geneza**:

„*Să facem om după telemul-ul și după asemănarea noastră*”,
și versul următor:

„*Și a făcut Dumnezeu pe om după telemul său*”,

de fapt relația dintre apariția trupească, plastică a omului cu arhetipul reprodus în el. Se constată un „chip” și o „*asemănare*” demult cu omul. Esența omului se regăsește în corporalitatea sa.

În privința sintagmei *telem Elohim* din **Geneza**, exegetul Hermann Gunkel menționează:

„*Această asemănare se referă la trupul uman, chiar dacă firește nu este exclus nici planul spiritual*”. Această idee a omului ca eihon teon «imago dei» se regăsește în tradiția greacă și română: „*omul este plăsmuit în effigiem moderantum cuncta deorum*” (după o imagine se redau cu o anumită măsură toate caracteristicile zeilor) <...>, la fel în tradiția babiloniană <...>. Omul modern va obiecta că Dumnezeu nu are chip, fiind ființă spirituală.

În Israelul antic ideea necorporalității divinității era abstractă. Filozofia greacă a concluzionat cele menționate.

În **Vechiul Testament** apare des chipul lui Dumnezeu reprezentat ca om puternic.

În perioada antică profeții respingeau reprezentarea lui Dumnezeu în imagini. Iahve era imposibil de încadrat într-o imagine, nimeni nu putea să-l descrie.

Isaia 40:25 „cuvintele nu-I pot descrie măreția”. (Isaia 6).

Încă din cele mai vechi timpuri se spunea că nimeni nu i-a văzut fața, iar profeții au accentuat acest demers. Potrivit lui Hermann Gunkel, în acea epocă ar fi fost respinsă afirmația că omul poartă chipul lui Dumnezeu.

Benno Jacob afirma:

„*Nu e nici o îndoială că pentru Biblie, în măsura în care spiritele ei conducătoare și-au spus cuvântul, Dumnezeu este de la început și până la sfârșit o ființă pur spirituală, fără trup și fără chip* <...>”. (Genesis)

Profeți ca Isaia și Iov pledează pentru măreția lui Dumnezeu, dar și pentru spiritualitatea absolută, folosind diverse personificări. Profeții aveau datoria să exprime trăirea religioasă, faptul scris de Gunkel că Dumnezeu este viu, prin urmare exprimările erau antropomorfe. Cele menționate de Gunkel constituiau pentru Jacob o

„enormitate”, ce nu era în concordanță cu faptele etnologice, neluate în seama de Gunkel. Antropomorfismul lui *telem Elohim* este întâlnit în „P”, codul sacerdotal preotesc, cel mai târziu izvor al Torei.

Jacob pleda pentru faptul că antropomorfismul include necorporalitatea lui Dumnezeu.

În literatura iudaică precreștină asistăm la orientarea către spiritualizarea pură a lui Dumnezeu, la fel și în literatura elenistică. Tot în această perioadă funcționa tendința către antropomorfismul lui Dumnezeu. În Hagada iudaică apar dese referiri la activitatea lui Dumnezeu și mai puțin la apariția Lui.

A existat orientarea contradictorie mitului redimensionării imaginii lui Dumnezeu, mai ales în teologia rabinică, regăsită în liturgia iudaică. Imaginile mitice devin simboluri mistice. Imagini mitice pot fi eliminate în exoteric și sunt acceptate ca metafore. Renașterea acestor imagini în ezoteric funcționează ca metafore, corelate fiind de formule mistice.

În privința dezvoltării misticii în iudaism se poate menționa că primul capitol din Ezechiel are un rol important. În timpul exilului babilonian, la râul Chedar profetul Iezechiel a avut o viziune în care merkaba (carul ceresc) se afla la baza tronului ceresc. Cerul este sprijinit de ființe zoomorfe și antropomorfe, ce ulterior vor intra în categoria îngerilor.

Cercetările au fost preluate de cei din primele secole ale erei creștine, în care viziunea merkabei s-a transformat într-o descriere a curții maiestății divine. Vizionarul ce descria acestea fusese răpit în cerul cel mai de sus. Inițial cel mai de sus era al treilea și a devenit al șaptelea, pe măsură ce numărul cerurilor a crescut.

În Apocalipsă apar viziuni ale lumii cerești și viziuni ale tronului numit merkaba. Amănunte referitoare la chipul divinității sau teofaniei acesteia nu apar. Isaia (6,1) a avut viziunea Domnului pe un tron înalt cu margini, ce umplea spațiul unui templu.

Iezechiel menționa că deasupra merkabei (carul ceresc) se afla tronul, „iar sus pe acest tron era ca un chip de om”. În Iezechiel 1:28 asistăm la strălucirea de foc ce emana în culorile curcubeului, care are ca punct de plecare chipul „slavei Domnului”. Viziunea chipului lui Dumnezeu pe tron se constituie ca obiect de studiu pentru misticii merkabei (tronul ceresc). Când aceștia se înalță în paradisul ceresc, trebuie să aibă revelația chipului lui Dumnezeu așezat pe tron. Chipul asimilat *kabod-ului* divin semnifică splendoare, glorie, acel *ceva* ce apare din Dumnezeu.

Chipul mistic al divinității „si'ur koma” în viziunea gnosticilor iudaici, mistici preocupați de merkaba

Termenul „si-ur koma” s-a tradus prin „măsură a înălțimii” și „koma” cu sensul de „înălțime”, „statură”, în aramaică având sensul de „corp”. Potrivit textelor lui Rabi Akiba și Rabi Ismael tipărite în „Merkaba seleva”, „si'ur koma”, corpul divinității apare „guf-ha-Sehina”.

Rabi Akiba, un important reprezentant al iudaismului Talmudic din secolul al II-lea, corelează antropomorfismele „si'ur koma” cu reprezentările „gloriei ascunse”.

„El este asemenea nouă, dar este mai mare decât toate și asta este Gloria Lui, care este ascunsă pentru noi”.

Gloria ascunsă a dumnezeirii apare în limbajul teozofic mai vechi, dar și în cazul mysticilor merkabei. Se mântuie cel care contemplă Gloria lui Dumnezeu ca obiect al celui mai adânc strat al vieții religioase și cel ce poate „să cunoască măsura Creatorului nostru și gloria sfântului, lăudat fie El” și acestea rămân ascunse faptelor.

Mysticii merkabei au recunoscut în Rabi Ismael și Rabi Akiba reprezentanți de seamă ai ezoterismului iudaic.

În descrierea făcută lui Dumnezeu importantă este relația dintre literatura mysticii merkabei(carul ceresc) și Cântarea Cântărilor. Descrierea mirelui, iubitului îi poate corespunde divinității (5, 10).

”Iubitul meu este alb și rumen și între zeci de mii este întâiul. Capul lui, aur curat; părul lui, păr ondulat, negru-închis, până de corb. Ochii lui sunt porumbei, ce în lapte trupu-și scaldă, la izvor stând mulțumiți. Trandafir mirositor sunt obrajii lui, strat de ierburi aromate. Iar buzele lui, la fel cu crinii roșii, în mir mirositor scăldate. Brațele-I sunt drugii de aur cu topaze împodobite; pieptul lui e scut de fildeș cu safire ferecat. Stâlpi de marmură sunt picioarele lui pe temei de aur așezate (...)iată cum este al meu iubit, fiice din Ierusalim, iată cum este al meu mire!”

În capitolele întâi și al doilea, „Cântarea Cântărilor” configura relația dintre Dumnezeu și Israel. În momentul ieșirii Israelului din Egipt iubitul Dumnezeu s-a revelat și a intervenit în momentul traversării mării, dar și în perioada călătoriei în Sinai. Si'ur koma se bazează pe cele menționate.

S-a încercat reprezentarea Creatorului și astfel diverse părți ale corpului au fost asimilate unor nume secrete. Acestea erau obținute prin combinații neinteligibile ale literelor. Modalitatea este similară cu aceea a desenelor de pe amulete grecești. În cazul papirusurilor

magice ce înfățișează omul, părți ale trupului sunt inscripționate cu numere secrete. Decriptarea numerelor secrete nu este facilă, întrucât manuscrisele sunt foarte vechi. De cele mai multe, ori atunci când s-a copiat ceva, s-a intervenit. Se remarcă un amestec de elemente semitice, grecești; posibil ca aceste sintagme să fie rezultatul unor bolboroseli extatice.

În situația în care divinitatea are dimensiuni uriașe, reprezentarea devine aproape imposibilă. Semnificativ în acest sens este versetul-cheie din Psalmul 147:5:

„gadol'adomenu verab koah”, „mare este Domnul nostru și puternic în forță”. În urma unui calcul mistic s-a ajuns la concluzia că „mărima Domnului nostrum este de 236”. 236 de milioane de parasangi se pare că este cifra de bază a dimensiunilor demiurgului.

În Isaia (40, 12) se menționează: *„măsura unui parasang este de trei mile, iar o milă are zece mii de coți și un cot, trei palme, iar o palmă umple lumea, după cum stă scris: cel care măsoara cerul cu palma sa”*.

Rabi Ismael tot în această privință afirma: *„Metatron, marele prinț al mărturiei, mi-a spus: depun această mărturie despre IHVH, Dumnezeu Israelului, Dumnezeu cel viu și statornic, Domnul și stăpânul nostru. De la locul de ședere a gloriei sale (adică de la tronul său) în sus sunt 118 miriade, iar de la locul de ședere a gloriei sale în jos sunt 118 miriade. Înălțimea este de 236 de miriade de mii de mile. De la brațul său drept până la brațul său stâng sunt 77 miriade. De la globul ochiului drept până la cel stâng sunt 30 de miriade. Coroanele de pe capul său sunt 60 de miriade, ce corespund celor 60 de miriade de căpetenii ale Israelului”*.

În proporțiile numerice sacralitatea lui Dumnezeu interesează, dar și chipul regelui și demiurgul ceresc. Misticii s-au orientat îndeosebi spre regalitatea și teofania lui Dumnezeu. Aspectul neîntruchipat al divinității este spațiul de refugiu al tuturor timpurilor.

„Tora este perfecțiunea tuturor lucrurilor” Zohar, I fol.234B

Cărțile nu se constituie ca obiecte literare și simple, intermediare de idei între inteligențe și persoanele cărora le sunt destinate pentru „lumi propuse”(sintagma pe care o folosea Paul Ricoeur). Cărțile sunt rezultatul unor zvonuri, mărturie a credinței religioase, pot fi rezultatul unei mediatizări în vremurile moderne. Cărțile ce sunt recunoscute celebre au o anumită aură și atrag cititorii. Pot fi unele la modă și la rândul lor crează predispoziții pentru asimilarea și receptarea conținutului lor. În răspândirea, acceptarea și profunzimea unei cărți un rol important are imaginația unei elite.

Acest fapt se manifestă și în cazul cărților ce au ca obiect subiecte religioase, regăsite în credința și practica unor indivizi, dar și în cazul anumitor grupuri și mișcări. Se concretizează în documentele unei religii, ideologii sau mișcări intelectuale. În această categorie se află cărțile ce devin canonice. Acestea nu pot fi „asimilate” așa cum se face în literatură de obicei. În aceste cărți „imaginarul” are un loc important, a fost acumulat vreme de secole și le-a conferit un statut special. Influența cărților se manifestă nu numai prin mesaj, dar și grație miturilor, care le însoțesc. Sunt cărți imagine ce sunt proiectate în viitor, cum funcționează în cazul conceperii lui Mesia în Tora, în interpretarea din literatura rabinică, cu noțiunea de *Tora de-Atilut*, prezentă în anumite forme de Cabala, sau cu Testamentul Sfântului Duh potrivit lui Gioacchino da Fiore. În aceste cazuri se consideră că o scriere la nivel ideal vine în completarea cărții sau a cărților canonice existente, prin faptul că presupune revelația finală. Imagistica orientată spre trecut sau spre viitor validează o situație prezentă. Se manifestă permanent credința în vremuri mai bune. Se poate afirma că există și un imaginar ontologic al cărții, mai precis că o carte deja existentă este mai mult decât o compoziție literară, chiar dacă este profundă și constituie o metaforă extinsă a structurii și dinamicii realității sau chiar a lui Dumnezeu. Forma aceasta de imaginar al cărții are în vedere prezentarea unei concepții despre lume. Nu are ca scop validarea sau subminarea unei tradiții vechi sau inventate. Modul acesta de imagineare este întâlnit în literatură, de exemplu în creațiile lui Tommaso Campanella, Stephane Mallarmé, Jorge Luis Borges sau Edmond Jabes.

În privința conținutului textului, Derrida menționa: „*Il n'y a pas rien dehors de texte*”. Textul devine o metaforă. Religiiile au un element puternic de canonicitate literară și cartea nu este concepută numai ca sursă a revelației, dar și a comportamentului uman. Sunt situații în care cartea funcționează ca o entitate ce cuprinde totul și în altele este puterea care susține realitatea.

Imaginarul istoric se poate transforma într-unul la nivel ontologic validat în cazul Torei sau al Zoharului, în modul în care sunt înțelese de către mistici. Literatura mistică ce aparține culturii evreiești există în cărți pseudoepigrafice atribuite oamenilor, îngerilor și lui Dumnezeu. Multe au consistența unui tratat, câteva țin de imaginarul unor cabaliști. „Sefer Ietira” poate fi considerat o scriere epigrafică. A fost atribuită lui R. Abraham considerat fondatorul gândirii rabinice. Fragmente din literatura Hekhalot sunt atribuite lui R. Ismael sau chiar unui patriarh Enoh. În Evul Mediu a apărut o carte

cabalistică importantă. R. Nehunia ben ha-Qana este considerat autorul acestei celebre *Sefer ha-Bahir*, care a modelat direcțiile de evoluție a Cabalei în curs de formare. În Germania apare literatura mistică pseudoepigrafică la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea. Aschenazii hasizi aveau acces la materiale, care nu s-au păstrat. În cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea, în rândul cabaliștilor este prezentă literatura pseudoepigrafică. Situația a culminat cu alcătuirea celei mai importante cărți a **Cabalei, Zoharul**.

Zoharul este un corp imens literar ce a fost atribuit unor personalități rabinice din acea perioadă, R. Simon bar Iohai. A fost acceptat ca un text autentic, fiind respectat de literatura evreiască. Imaginarul istoric este prezent în această carte prin faptul proiectării în trecut, în Antichitatea târzie, într-un alt loc, Galileea din veacul al II-lea. Era importantă conferirea vechimii ideilor cabalistice și a Cabalei, în genere. Cartea nu se constituie ca un recipient ce conține universul sau puterea ce-l susține, chiar dacă invocă autoritatea unei personalități venerate, autoritatea provenită din acțiunile sale în viață sau post-mortem. Acestea erau recunoscute în Tora. Uneori au influențat faptul că autorii Zoharului au avut ocazia să consulte Tora. Sunt interpretări la nivel ontologic ale Torei, care au contribuit la apariția imaginarului ontologic al cărții în **Cabala**.

Tora reprezintă *textul par-excellence*, funcționează ca intermediar pentru transmiterea anumitor mesaje religioase. În unele cazuri este o metaforă extinsă și corespunde unei paradigme ideale, ce a inspirat creația lumii la începutul timpurilor și existenței și continuă să-i dea formă.

Maestrii rabinici acceptau „lumea textului” și o distanțare între autor și text. Misticii, spre deosebire de rabini, erau parte constitutivă dintr-o religie, dar și cultura, care în formele la nivel elitist erau orientați în special către carte. Urmăreau un contact cât mai apropiat cu divinitatea, în calitatea de autor a Lui, sau ca și Creator înainte de scrierea cărții. Scopul fundamental al vieții lor mistice a fost reprezentat de aceste două forme de preocupare spirituală. Au eludat impunerea concepției despre carte ca o expresie la nivel canonic a voinței divine. Misticii au ajuns la presupunerea unui statut ipostatic al cărții. A apărut astfel Cabala teosofico-teurgică, ce are ca domeniu de manifestare geneza la nivel divin, sistemul de emanații al celor zece sefirot-uri, considerate ca puteri divine și procesele ce au loc între ele. Fascinația rabinilor s-a manifestat la nivelul cărții și mai puțin al autorului acesteia.

Gânditorii creștini timpurii s-au orientat mai puțin asupra lecturii textului ebraic original și interpretării acestuia. Au avut în vedere construcția unei teologii, ce avea ca obiect viața și natura lui Iisus. Misticii creștini și-au dedicat viața spirituală acestui fapt.

Mistica evreiască a pus accentul pe via perfectionis, mai puțin pe via passionis.

Bibliografie

Biblia sau Sfânta Scriptură
de Misiune al
Bisericii Ortodoxe Române – București
2002

Editura Institutului Biblic și

Derrida, Jacques
Editions du
Seuil , Paris, 1967

„L’écriture et la différence”,

Gunkel Hermann
erklaert”, Ed.
a III-a Goettingen, 1917, p.112

„Genesis ubersetzt und

Idel, Moshe
Hekhalot Literature and Its
Metamorphoses in Kabbalah”
in JSJT 1, 1981, pp.23-84

„The Concept of the Torah in

Idel, Moshe
Kabbalah of
the Divine Names” în „ Mystics of the
Book: Themes, Topics and Typology”,
Ed. R. A. Herrera, Peter Lang, New
York, 1992, pp. 97-122

„Defining Kabbalah: The

Rabi Akiba
Neubauer,
1531 f.40b

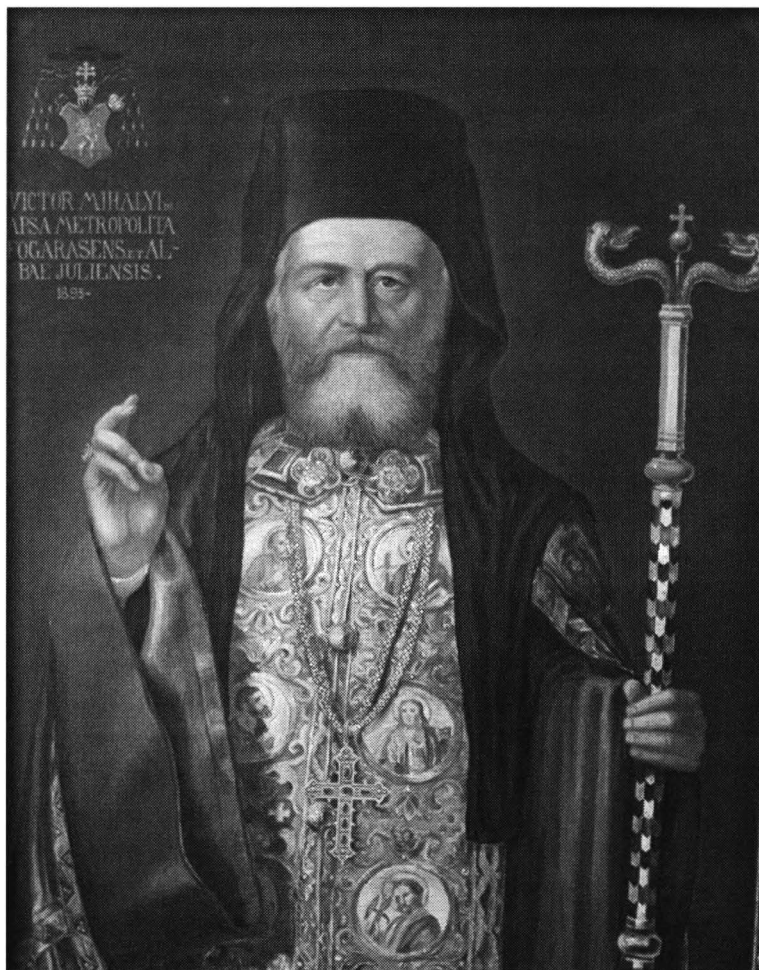
“Micii hehalot”, Oxford,

Ricoeur Paul
Davies
Scholem, Gershom
56

“From Text to Action” pp.144-166
“Torah”

“The Mesianic Idea” pp.55-

- Scholem Gershom
71. Despre
Concepte ale Torei în sabatianism
Scholem Gershom
323;
Scholem, Gershom
Symbolism”
Schocken Books, New York, 1969
Scholem, Gershom
R.J. Zwi
Werblowski și trad. de Allan Arkush
Jewish Publications Society,
Philadelphia și Princeton University
Press, Princeton 1987
Scholem, Gershom
Messiah
trad. de R.J.Z. Werblowsky, Princeton
University Press, Princeton, 1973
Liebes
15, 85.
96, 100, 164, 278-288
Tishby
3:1101-
1112
- “On The Kabbalah” pp.66-
“Sabbatai Sevi” pp. 322-
“On the Kabbalah and Its
Origins of the Kabbalah” Ed.
Sabbatai Sevi, the Mystical
“Sod ha –‘Emunah” pp. 12,
“The wisdom of the Zohar”

**Victor Mihalyi de Apșa
(1841 – 1918)**

Istorie

ASTRA - „reazim naționalității române” privind cultura populară

*Prof. univ. dr. Gheorghe Pop
Baia Mare*

Fiecare în parte și toți la un loc, cei 145 de ani de existență a ASTREI i-au condus pe ctitori și apoi pe continuatori cu gândul și fapta la consolidarea specificului românesc, la elementele vitalității noastre în timp și spațiu, consfințind nobila ei misiune de adevărată „Academie a veșniciei românești”, de astru călăuzitor al conștiințelor, depozitar al autenticilor valori intelectuale și morale ale poporului român.

Opera Asociațiunii este imensă și rodnică, promovând cu prioritate și cultura tradițională românească. După afirmațiile militantului astrist Iuliu Hațieganu¹ în 1933: cunoașterea adâncă a satului românesc „în toate aspirațiile sale, răspândirea și promovarea culturii, favorizarea creațiilor populare a constituit o direcție statornică de activitate a Asociațiunii”. Toți aștriiștii secției literare-artistice concepeau cultura populară ca pe un tot unitar, cu legături organice între folclor și folcloristică, etnografie și artă populară, un întreg conceptual denumit mai apoi de specialiști „patrimoniul național”.

Pentru promovarea acestor idealuri oamenii luminați ai Asociațiunii au inițiat și înfăptuit publicarea unor texte de folclor literar și a unor contribuții folcloristice în volume separate, în articole și studii apărute în revistele ASTREI: „Transilvania”, „Țara noastră”, „Foaia poporului”, reviste ilustrate de majoritatea reprezentanților de marcă ai Asociațiunii: George Barițiu, Timotei Cipariu, Andrei Șaguna, Zaharia Boiu, C. Diaconovich, Andrei Bârseanu, Octavian Goga, H. Petra Petrescu. Coloanele acestei reviste au fost onorate și de etnografi și etnologi de seamă ca Iosif Vulcan², Geo Gilași³ sau R. Vuia, At. M. Marionescu, T. Bradiceanu, I. Mușlea.

¹ Vezi „Tehnica de propagandă la sate”, Biblioteca ASTRA, 1933, p. 5

² Vezi „Poporul român în poezia sa” în Transilvania II, 19, 1 octombrie 1869, p. 218-222, și nr. 20, 15 octombrie 1869, p. 235-237 și „Cântece voinicești (haiducești)”, în „ibid” III, nr. 22, 15 noiembrie 1870, p. 265-268 și nr. 20, p. 280-283

³ Vezi „Însemnătatea literaturii române tradiționale”, în „Transilvania”, III, nr. 3, 4, 5, 1875 și „Românul în poezia sa populară” II, în „ibid”, IX, nr. 18 și urm. 1876

Conștient de valoarea folclorului literar, Zaharia Boiu, în calitatea sa de secretar al Comitetului literar, propune Constituirea unei comisii speciale care „să adune și să publice, sub auspiciile ASTREI, toate datele din popor: povești, colinde, strigături, tradițiuni etc. în proză și în poezie”¹. Același comitet a inițiat concepte literare pentru a aduna în colecțiile „Asociațiunii” cele mai valoroase producții folclorice. Multe scrisori ce însoțeau unele creații populare își manifestau sprijinul acțiunii de conservare a bunurilor tradiționale. Dintr-o corespondență a învățătorului Augustin Muntean din Lăpuș desprindem recomandarea: „Nu jignim pe nimeni...voim a conserva ce e bum rămas de la strămoși”². Printre intelectualii acelei perioade cu asemenea provocare se distinge Ion Pop Reteganul, „cel mai mare folclorist al Ardealului”³. Premiul pentru „Povești din popor” îi este acordat lui I.P. Reteganul încă din anul 1893, an în care folcloristul va fi investit la cererea sa, cu postul de secretar II al Asociațiunii, prin decizia Adunării generale a ASTREI de la Năsăud (22-23 octombrie 1893)⁴. Menționăm că în anul 1891 premiul de 12 florini pe coala de tipar s-a atribuit lui Tit Bud, vicar al Maramureșului, pentru „Rugăciunea Maicei Preacurate”, „Descânțece și felurite boale și necazuri” și „Chiuituri și strigături”.

În paginile revistelor centrale ale Asociațiunii, cât și în cele aparținând publicațiilor editate de despărțăminte: „Revista Română” (Iași), „Astra blăjeană”, „Astra maramureșeană”, „Astra dejeană” au apărut nu numai materiale referitoare la folclorul românesc sau consacrate spațiului rural din respectivele zone ale țării, ci și articole referitoare la manifestările artistice, cu specific folcloric zonal: spectacole, concursuri, obiceiuri, ritualuri legate de momente din viața omului sau de cele calendaristice. Într-o serie de studii au fost notificate memoriile și perenitatea valorilor autentic românești, abili mănuiitori ai condeiului, care au înveșnicit, prin cuvântul lor, valorificarea unor stări de spirit, ale unor maniere de tezurizare a patrimoniului nostru folcloric și etnografic.

¹ Vezi Arhivele Statului, Sibiu, fond ASTRA, nr. 49/1882

² Vezi Arhivele Statului, Sibiu, fond ASTRA, nr. 36/1888

³ Cum obișnuia să-l numească I. Mușlea în lucrarea „Cercetări etnografice și folclorice”, vol. I, București, p. 170

⁴ Vezi Arhiva, fond ASTRA, nr. 617/1897, f. 1-6

După 1918 crescând interesul pentru culegerea, teaurizarea și înmulțindu-se lucrările cu caracter monografic, o bună parte a acestor materiale au apărut în colecția „Biblioteca populară”¹.

O dovadă în plus a interesului ASTREI pentru cultura populară este înscrisă pe ordinea de zi a unor adunări generale a disertațiilor pe această temă. Începutul l-a făcut însuși George Barițiu, cel mai informat cu marile curente folcloristice ale epocii², urmat de Aron Densușianu, în conferința publicată în 4 numere consecutive ale „Concordiei”³ și de Iosif Vulcan în discursul rostit la Adunarea generală Șomcuta Mare, 10-11 august 1869, primit „cu cea mai vie plăcere și întrerupt adeseori aplauzele cele mai însuflețite”⁴.

După ce I.P. Reteganul a conceput un proiect editorial sub auspiciile Astrei, care prevedea publicarea a trei volume de culegeri ale sale⁵ sunt trimise comisiei literare alte culegeri de materiale de folclor sau studii de folcloristică semnate de Gh. Sima⁶, At. M. Marienescu⁷, V. Braniște⁸.

Mai bogat în culegeri de folclor literar este începutul secolului al XX-lea, revista Transilvania publicând: descântece din banat, aparținând lui E. Hodoș, Colinde din Bihor (George Negrea), Balade populare din Alba (Vasile Zdrengea), Lirică populară (T. Podariu) și câteva descrieri de obiceiuri: „Strânsul feciorilor la Crăciun” (Gh. Tulbure), „Turca în comitatul Hunedoara” (T. Schmidt), „Jertfa zidirii la români – motivul Meșterului Manole” (I. Popovici).

După Marea Unire din 1918 multe culegeri de folclor literar și muzical, sau studii cu caracter monografic semnate de aștrști ca I.

¹ Vezi, de pildă: A. Bârseanu, „Snoave, chiuituri, povești”, XV/1925; N.I.Dumitrașcu, „Vorbe de demult. Povestiri și legende”, XXX/1929; V. Popa, „Poezii populare și chiuituri”, XXXIV/1933; I.P. Reteganul, „Stan Boloran și alte povești ardelenesti culese din gura poporului”, XXXI/1929

² Vezi discursul „Despre artele frumoase cu aplicarea lor la cerințele poporului român”, Brașov, iulie, 1862

³ Conferința despre folclor “Studiu asupra poeziei populare române” a lui Aron Densușeanu planificată pentru Adunarea generală de la Alba Iulia, 1866

⁴ Vezi Stelian Vasilescu, în „Transilvania”, XV, nr. 9, 1986, p. 58; I. Chiș Ster, în „Astra ieri și azi”, vol. I/2000, p. 124

⁵ Vol. I , 2132 texte poezii populare, vol. II povești, vol. III povești din viața poporului român, vezi Anca Goția, “Astra și promovarea culturii tradiționale românești ”, în ASTRA 1861-1950, Sibiu, 1987, p. 345-350

⁶ Câteva observații asupra scrierilor din popor și pentru popor, în Transilvania, XXI, nr. 2/1890

⁷ „Baba Dochia”, în ibid, nr. 3/1890

⁸ „Urme de poezie populară română din sec. XII”, în ibid XXII, nr. 8/1891

Muşlea, A. Dima, I. Agârbiceanu, Tiberiu Brădiceanu, R. Vuia, au văzut lumina tiparului atât în publicațiile ASTREI¹, cât şi în „Biblioteca poporală”.

ASTRA centrală şi o serie de despărţăminte au urmărit cunoaşterea în profunzime şi valorificarea culturii tradiţionale pe calea organizării unor expoziţii cu caracter naţional² sau de interes local³. Pentru spaţiul judeţului nostru le menţionăm pe cele organizate cu prilejul adunărilor generale de la Şomcuta Mare (1869), de la Baia Mare (1903), de la Baia Mare (2003)⁴ având şi documente ale „Asociaţiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureş”, înfiinţată la Sighet în 1860, prin contribuţia de seamă a vrednicilor vicari ai Maramureşului: Mihai Pavel şi Tit Bud⁵.

Cele relatate de noi în aceste pagini confirmă convingerea astriştilor exprimată în primul număr al „Telegrafului român” de către astristul Florian Aron: „Lepădându-se de datini, un popor moare. Profesorul nu trebuie să aducă părăsirea culturii populare, în special a datinilor, ci înnobilarea lor”⁶.

La înnobilarea acestora au reflectat şi eu atunci când am organizat sesiuni de comunicări ştiinţifice pe temele „Tradiţie şi inovaţie în cultura populară” şi „Metodologia cercetării culturii populare”, cu participarea unor specialişti reputaţi de profil din Bucureşti, Cluj, Sibiu, Craiova, Arad, Suceava, Zalău, Câmpulung Moldovenesc⁷, când am coordonat culegerea, redactarea şi publicarea lucrării colective „Graiul, etnografia şi folclorul zonei Chioar”, premiată de Academia Română în anul 1985 cu premiul T. Ciperiu şi când un număr al revistei „Astra maramureşeană” l-au dedicat omagierii celor doi profesori prof. univ. dr. Mihai Pop din Bucureşti şi

¹ Cu deosebire în „Transilvania”

² Cea de la Braşov, din 1862, cu produse de toate categoriile (industrie casnică ţărănească, costume naţionale, arte plastice etc.); cea de la Sibiu, din 1881 (gustul artistic al femeii române); cea de la Sibiu din 1902, cu 1700 exponate 3 interioare ţărăneşti din Sălişte, Răşinari, Avrig şi muzeele: Avram Iancu de la Vidra (1924), al Unirii din Alba Iulia (1929) şi de la Braşov (1937).

³ Vezi Pamfil Matei, ASTRA şi rolul ei în cultura naţională (1861-1950), Editura Dacia, Cluj, 1986, p. 246-247 (28 deschise între 1885-1936)

⁴ În spaţiile casei Iancu de Hunedoara din Baia Mare

⁵ Pentru detalii vezi Viorica Ursu, în „Astra ieri şi azi”, vol. I, 2000, pag. 101

⁶ Pentru argumentare vezi I. Breazu „Folclorul revistelor Femeia şi Şezătoarea”, în „Studii de literatură română şi comparată”, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 44-45

⁷ Vezi Gheorghe Pop, Necesitatea teaurizării culturii populare, în „Tainele vocaţiei”, Editura University Press, Arad, 2001, p. 80-85

prof. dr. Dumitru Pop din Cluj – cei mai străluciți specialiști din România în domeniul etno-folcloristic în ultimii 50 de ani.

N-aș putea încheia, în acest moment, când ne despart câteva zile de la intrarea României în UE să nu schițez un posibil răspuns la „Ce ar putea aduce România Occidentului în acest proces de integrare?”.

În primul rând, aducând cu sine coabitarea celor 3 straturi culturale – arhaic, medical și modern, România poate ajuta UE să-și reînvețe trecutul și nu în ultimul rând să-și modeleze proiectele de viitor. Aceasta pentru păstrarea identității naționale nu numai prin limbă, ci și prin aprecierea la adevăratele dimensiuni ale depozitului viu de ethos și etnos, cristalizat și stratificat începând cu arhaicul, trecut prin medieval și ajuns în modern și contemporan. Să înțeleagă și cei din UE că istoria culturii materiale și spirituale a poporului este o componentă a cărții lor de vizită și un nobil atestat al drepturilor legitime ale fiecărui popor. Să le amintim că, în vremuri de bejenie, și cu această bogăție de tradiții și obiceiuri, de cultură populară în general, multe popoare și-au apărat granițele spiritualității și și-au afirmat identitatea istorică și națională în fața lumii.

Noi, românii, să ne gândim și la ceea ce spunea Ion Pop Reteganul, în 1889, când și-a lansat chestionarul prin corespondență în Maramureș: „... producția populară este menită de a arăta lumii după ființa noastră internă, căci în ea este oglindită inima, sufletul românului sătean, necărturar ... fața unei națiuni nicăieri nu o vezi mai clară, mai după cum în adevăr este, ca în poezia ei populară...”.

**Conferințele învățătoresți și
Reuniunea învățătorilor români
greco-catolici din Maramureș în cea de a doua jumătate
a secolului XIX și început de secol XX**
Muzeograf Boroica Ioan

Conferințele învățătoresți din vicariatul Maramureșului

Forme de organizare a învățătorilor din vicariatul Maramureșului au existat cu două decenii mai devreme de înființarea Reuniunii învățătorilor întâmplată în 1883. Ele își au originea în dispozițiile primite de la Consiliul Locumtenențial de organizare a unor conferințe învățătoresți. În acest sens resortul de învățământ al Consiliului Locumtenențial emitea în 27 noiembrie 1863 o circulară a cărei dispoziții au ajuns în parohii chiar la începutul anului 1864, potrivit căreia în raportările școlare ce trebuie trimise episcopiei să fie menționate și conferințele învățătoresți ale căror scop era „desfășurarea unor principii pedagogice”. Fiecare învățător va trebui să întocmească un referat cu teme pedagogice, care urmează a fi expediate urmând calea ierarhică inspectorului școlar diecezan, care le va trimite împreună cu observațiile sale la Direcțiunea școlară a Consiliului de Locumtenență.¹

O completare la circulara anterioară, emisă la scurtă vreme, aducea câteva precizări despre rostul unor astfel de conferințe care trebuie organizate pretutindeni: asigurarea uniformității în școlile elementare și populare, dar propunerile formulate în aceste conferințe atunci se vor trimite la Direcțiunea școlară numai dacă rezolvarea acestora țin de competența autorităților civile.²

Aceste conferințe fuseseră planificate să se introducă în practica curentă încă de la începutul anului 1863 pentru că, încă din luna aprilie Consiliul de Locumtenență elaborase și un regulament al desfășurării conferințelor învățătoresți ale docenților de la școlile elementare, potrivit căruia referatele învățătorilor vor fi examinate de un învățător care să fie numit pe cât posibil pe criteriul vârstei, experienței și competenței, care împreună cu observațiile sale vor

¹Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, (în continuare DJMMAN) Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 3, f. 44v

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds. 31, f. 50 r

urma calea ierarhică. Timpul în care se vor desfășura aceste conferințe este fixat pentru sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie.¹

Organizarea acestor conferințe fuseseră subiect de discuție înaintea acestor acte normative. Cu un an înainte, potrivit presei contemporane, misiunea acestor conferințe trebuie să deosebească de ce s-a întâmplat până atunci și anume: nu este nevoie de expuneri teoretice laborioase ci se vor prezenta prelegeri în care să fie prezentat scopul școlii populare, rolul școlii ca factor de educație în viața familiei dar a statului, influența comportamentului învățătorului cât și rolul acestuia în dezvoltarea intelectuală și fizică a copiilor, apoi rolul pedepselor, îndatoririle elevilor. Aceste exemple pot fi completate cu prelegeri practice despre mersul instrucțiunii, îndeosebi cea intuitivă, rolul memoriei, întocmirea unor planuri de lecții la diferite discipline. Scopul conferințelor va fi introducerea uniformității în cercul de inspecțiune îndeosebi în ceea ce privește metodele și manualele folosite. Se recomanda ca președinții conferințelor să comunice din timp temele propuse spre discuție ca învățătorii să aibă timp de pregătire și reflecție și trebuie desfășurate în conformitate cu experiența învățătorilor pentru a contribui la perfecționarea profesională a acestora. Recomanda la fel ca în timpul conferințelor învățătorii să împărtășească celorlalți experiența proprie, forma cea mai potrivită ar fi prezentarea unor dări de seamă bianuale despre activitatea fiecăruia. Însă scopul cel mai important al acestor conferințe rămâne activitatea practică care se va desfășura de fiecare dată la școala gazdă unde se vor desfășura lecții practice.²

Protopopul greco-catolic al Ieudului, Laurențiu Mihalyi, s-a grăbit să de-a curs cerințelor circularei din noiembrie, dar la conferința preotească din protopopiat ținută în 20 februarie nu s-a prezentat însă nici un învățător deși au fost convocați cu toții. Astfel că le-a cerut să redacteze și trimită până în 15 martie câte un referat potrivit prevederilor regulamentului.³

Protopopul propuse ca temă de reflexie ca fiecare învățător să prezinte o opinie proprie despre modul cum se poate realiza concret, la școala fiecăruia, menirea culturală și educativă a acestei instituții. Fără îndoială, cea mai interesantă este cea a capelanului din Ieud care funcționa ca învățător. După ce opinează că educația în spirit religios

¹ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds. 31, f. 45 bis

² „Conferințele de invetiatori”, în *Amicul școlii*, an III, nr. 10/10 martie 1862, p. 76-77

³ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 9, f. 27

nu poate fi lipsită și de caracterul național, ambele elemente sunt părți constitutive a educației fiecărui ins, capelanul propune ca școala din Ieud să fie ridicată la rangul de școală capitală. Aceasta ar putea deservi cele 26 de comune, câte au cele trei protopopiate Iza, Ieud și Vișeu, în condițiile în care școala normală de la Sighet este situată la distanță. Astfel spațiul rămas de la actuala școală, neîncăpătoare pentru cei 269 de copii obligați să umble la școală, care nici nu corespunde într-un tot normativelor în vigoare, ar putea rămâne ca școală de fete.¹

Cei care se vor conforma cel mai adecvat cerințelor circularei amintite vor fi învățătorii din protopopiatul Vișeuului, unde în 8 ianuarie protopopul Vasile Mihalca convocase o conferință a învățătorilor în 8 ianuarie, dată care coincidea cu sărbătorile de iarnă și din această pricină nu s-a prezentat nici un învățător. În schimb pe la sfârșitul lunii ianuarie 1864 învățătorii din protopopiat și-au trimis deja referatele învățătorului Grigore Iuga din Vișeu de Sus, urmând ca până în 18 martie acesta să-și formuleze observațiile. În 20 martie este organizată prima conferință a învățătorilor din protopopiatul Vișeuului. Protocolul conferinței și observațiile sunt înaintate vicarului Mihail Pavel pentru analizarea referatelor.²

O a doua conferință a învățătorilor din acest a fost organizată în 6 august 1864, referatele învățătorilor având ca temă „*Pomicultura*” vor fi trimise protopopului înainte de organizarea conferinței.³

În anul următor în același protopopiat cenzori sau revizori ai referatelor dascălilor vor fi numiți prin decizie diecezană Grigore Iuga și Georgiu Belteag, cel din urmă învățător în Vișeu de Jos. Lui Grigore Iuga, protopopul îi trimitea în 1 iulie 1865 referatul învățătorului din Moisei Gavrilă Morar, probabil înaintea organizării unei noi conferințe învățătoresci.⁴

Și intelighenția maramureșeană este interesată problematica conferințelor învățătoresci, având un exponent însemnat în persoana inimosul protopretor al cercului Vișeuului, Ladislau Mihalca. Acesta le propunea preoților și învățătorilor să se adune în 25 septembrie 1866 într-o conferință comună. Cu această ocazie îi invită să-și constituie o

¹ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 13, f.39

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, registre contemporane de evidență, ds. 8, f. 2r, 2v, 5r, 6r, 7r.

³ Idem, f. 13 r,v, 16 r

⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, registre contemporane de evidență, ds.10, f. 22r, 23r, 24r

reuniune în cadrul căreia să-și exprime punctele de vedere și să găsească soluții pentru mai bună salarizare a învățătorilor și asigurarea frecvenței școlare.¹

Nu toate protopopiatele vor organiza în acești ani conferințe învățărești. În 1867 în conferința preoțească de primăvară a protopopiatului Cosău sunt recunoscute avantajele organizării conferințelor învățătorilor și s-a decis ca acestea să se desfășoare simultan cu conferințele preoțești pentru a putea fi mai ușor îndrumate. La aceste conferințe unul din preoți urma să țină o prelegere cu caracter pedagogic.² Dar hotărârea a rămas a rămas doar ca intenție, în anul următor nu s-au organizat conferințe în acest protopopiat.

Noul protopop al Marei, Ioan Pop, organizează și el în 9 decembrie 1869 o conferință în Vadul Izei. Temele lansate spre dezbateră învățătorilor dovedesc reale cunoștințe pedagogice ale protopopului, fiind conferința cu cea mai complexă tematică supusă dezbaterilor. Totodată le recomandă învățătorilor lecturarea unor publicații cu conținut pedagogic, apreciind că Magazinul Pedagogic este cea mai bună foaie destinată învățătorilor. Unul din învățătorii vrednici din protopopiat semna corespondența care făcea cunoscut rezumatul procesului verbal al conferinței.³

După încheierea pactului dualist, legea XXXVIII din 1868 stipula în articolul penultim, 147, ceea ce Consiliul Locumtenențial decise în 1963 și anume obligativitatea asocierii învățătorilor în conferințe bianuale la nivel de cerc politic sau protopopiat. Aceste organizații trebuiau să întrunească într-o conferință generală la nivel de comitat.

În anul 1872 Consistoriul diecezan a hotărât să desființeze cursurile de șase săptămâni iar o alternativă pentru aceste cursuri care nu s-au dovedit eficace, mai ales că noua lege a învățământului dispunea un interval de timp de unul sau doi ani de practică înaintea susținerii examenului de calificare, organizarea de conferințe va fi și metodă necostisitoare pentru continuarea perfecționării după absolvirea preparandiei. În acest sens se dispunea printr-o circulară din 21 mai 1872 organizarea de conferințe ale învățătorilor din

¹ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, registre contemporane de evidență, ds.11, f. 24v

² DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Desești, ds. 2, f.15v

³ Teodor Mihnea, „Conferința”, în *Federațiunea*, an III, nr.31 (363), 1/13 aprilie 1870

protopopiatele învecinate, reunindu-se în fiecare an într-unul din protopopiatele asociate, președintele conferinței va fi protopopul în a cărui protopopiat se organizează conferința. Se recomanda întocmirea de statute ale unor astfel de reuniuni locale, întocmirea unui protocol al conferinței redactat de un notar (secretar) al acesteia, dar hotărârile conferinței vor deveni obligatorii numai după obținerea aprobării Consistoriului diecezan. Timpul prescris pentru organizarea conferințelor va fi sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie și vor dura șase zile, răstimp în care învățătorii vor trebui să locuiască pe cheltuială proprie în localitatea unde se organizează conferința. Se dispunea modul de asociere a protopopiatelor pe întreaga dieceză, urmând ca învățătorii din protopopiatele Iza, Ieud și Vișeu să organizeze o conferință iar cei din protopopiatele Mara, Cosău și Sighet o altă conferință. Doar învățătorilor din Sălaj care au deja o reuniune nu li se fac astfel de dispuneri. Debutul conferințelor în acest an urmau să-l facă protopopiatele Iza și Mara.¹ Noul episcop al Gherlei, fostul vicar al Maramureșului, Mihail Pavel, insistă și el într-o circulară din 29 aprilie 1872 ca aceste conferințe să se organizeze întocmai după prescrierile circularei anterioare, dar totodată aducea la cunoștință că Ministerul de Cult și Instrucțiune Publică a decis și în acest an să continue cursurile de șase săptămâni organizate pentru cei care nu au pregătirea cerută, participanților asigurându-se chiar o diurnă modestă.² Numai că și aceste cursuri nu se vor mai ține la preparandia din Gherla ci se vor ține la Sighet începând cu 1 august.

Vicarul Ioan Pop fixa ca loc organizare a conferinței docenților din protopopiatele Sighet, Mara și Cosău la Sighet în 20 august, motivat prin faptul că învățătorii care participă la cursul practic să nu fie obligați să se deplaseze în alte localități.³

Dispozițiile circularei din 21 mai au fost împlinite însă cu întârziere în cele trei protopopiate de pe cursurile superioare ale Izei și Vișeuului, adică, Iza, Ieud și Vișeu. Protopopul Caracioni, organizatorul conferinței, îi preciza într-o scrisoare către confratele din protopopiatul Vișeuului că l-au împiedecat unele „împrejurări grele”, neprecizate, dar ca să poată participa toți docenții: și cei plecați la preparandie la cursul de șase săptămâni dar și cei rămași acasă, a stabilit un nou termen în 20 septembrie, urmând să fie invitați toți

¹DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Sat Șugătag, ds. 26, f. 14 r,v

²DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds. 42, f. 10

³DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds. 33, f. 77

învățătorii.¹ Numai că termenul stabilit n-a fost nici de această dată respectat, conferința organizându-se în 29 octombrie în comuna Strâmtura unde era paroh protopopul Caracioni. În anul următor conferința s-a desfășurat în protopopiatul Vișeuului.²

În încercarea de împlinire a prescripțiilor legii XXXVIII din 1868 privind organizarea anuală a unei conferințe învățătorești la nivel de comitat și mai ales de a contribui în acest fel la perfecționarea învățământului românesc din acest ținut în anul 1875 a avut loc prima încercare de constituire a reuniunii docenților din Maramureș. În 12 februarie 1875 vicarul Maramureșului, Ioan Pop, invita pe toți învățătorii și protopopii să se înfățișeze în 15 martie în sala de ședințe din sediul administrației comitatense, insistând ca protopopii și asesorii consistoriali să facă tot posibilul să nu lipsească.³ Adunarea învățătorilor a avut loc la data fixată și s-a hotărât înființarea unei reuniuni a învățătorilor din vicariatul Maramureșului. Hotărârea de înființare „dând numai decât de pedece a rămas nerealizată” după cum menționa vicarul Ioan Pop inițiatorul acestei hotărâri. Nu sunt menționate cauzele acestei împiedecări, dar cum în anul următor, după cunoștința vicarului, nu s-ar fi ținut nici o conferință a învățătorilor, putem presupune drept cauză opoziția administrației civile școlare comitatense care nu vedea cu ochi buni întrunirile naționalităților în noua politică școlară impusă de ministrul Tréfort. Vicarul însă, nu renunță la organizarea de conferințe învățătorești, având acoperire și prevederile legii și în anul următor, în ședința consistorială din 1 februarie 1877 ținută la Vad, se dispune reluarea conferințelor învățătorești în sensul circularei semnate de vicarul Ioan Anderco Homorodeanu în 21 mai 1872, gazde urmând să fie din nou protopopiatele Izei și Marei pentru fiecare grup de trei protopopiate.⁴ Urmarea imediată a acestei ședințe a fost pregătirea unei conferințe a învățătorilor din cele trei protopopiate Cosău, Mara și Sighet la inițiativa protopopului Cosăului Mihail Kökényedy.⁵

Numai că la cunoștința vicarului nu au ajuns toate informațiile despre conferințele învățătorești organizate în anul precedent în vicariat. Administratorul protopopesec al Izei, Vasile Gyenge, care preluase administrarea protopopiatului de la Basiliu Caracioni,

¹ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds. 44, f.17

² Idem, f. 22

³ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 11, f.17

⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds 42, f.71-72

⁵ DJMMAN, Muzeul Maramureșului, Fond Arthur Coman, act 104/21 mai 1877

organizase o conferință învățătorescă în 6 aprilie 1876, în satul Glod unde era paroh. La această conferință au participat învățătorii din protopopiat, adică Ioan Petrovan din Rozavlea, Georgiu Bota din Șieu, Nicolae Marchiș din Slătioara, Vasile Petreuş din Botiza, Demetriu Costin din Glod. Protocolul încheiat cu această ocazie consemnează modul de desfășurare a acesteia care se aseamănă cu modul de desfășurare a conferințelor preoțești: învățătorii participă la liturghie apoi protopopul în calitate de președinte le ține o cuvântare cu tema ce ține „de sfera învățământului”. La începutul conferinței și aleg un secretar („notar”) care va redacta protocolul. S-au adus discuție mai multe subiecte de interes pentru învățători: procurarea noului plan de învățământ pe care urmau să-l ceară de la vicar, respectarea ordinațiunii circulare 377 a vicarului privind asigurarea frecvenței și înaintarea „listelor de lenevire” (liste cu elevii absenți) către autoritățile civile locale, ordinațiune pe care o consideră îndeplinită, faptul că învățătorii nu locuiesc în școală cum prescrie legea din pricină că nu au asigurate condiții de locuire, pe de altă parte unii sunt chiar din localitate și au casă proprie, să contribuie cu câte un volum la înființarea unei biblioteci școlare la nivel de protopopiat, să se aboneze la reviste și îndeosebi pedagogice precum „Școala română” de la Sibiu, „Cărțile săteanului român”, „Higiena și școala”, „Economul și școala”, să invite pe ceilalți învățători din cele două protopopiate leud și la o conferință comună, fixarea locului conferinței următoare la Botiza și a temelor de discuție în următoarea conferință: „Care sunt mijloacele pozitive și negative de a crește tinerimea în moralitate și religiozitate?” și „Prin ce mijloace ar câștiga docintele iubirea școlarilor săi ca aceștia mai cu dor să cerce școala?”¹.

În sensul acestei decizii consistoriului subaltern din 1 februarie 1877 amintită anterior, protopopul Izei, menționat anterior convoca în 29 martie conferință în Slătioara, unde vor fi prezentate temele care au fost fixate încă din anul trecut la conferința de la Botiza ținută în 23 iunie 1876. Reproducem titlul temelor propuse: 1) „Ce modalitate ar trebui a se întrebuița în contra părinților care nu-și trimit pruncii la școală, dacă esecuirea banală (executarea bănească) nu folosește nemică” și 2) „Cum ar putea învățătorul, și ce mijloace ar întrebuița, ca poporul nostru să îmbrățișeze măiestriile (meseriile)”. Nota că comitetul comunal este obligat să le asigure transport învățătorilor care se vor prezenta la conferința din protopopiat și la cea generală².

¹ DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds. 59, f.2-3

² DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds.61, f13v-14r

Se pare că în anul 1878 aceste reuniuni învățătoresți la nivel de protopopiat s-au generalizat în întreg vicariatul, vicarul Ioan Pop trimițând o informare în acest sens la Consistoriul diecezan în luna mai 1878¹. Cert este că învățătorii din protopopiatele învecinate Vișeu, Iza și Ieud s-au reunit într-o conferință în 27 mai 1878, hotărând înființarea unei reuniuni comun, întocmind în acest sens un proces verbal, cu o variantă în limba maghiară pentru a fi trimisă la minister în vederea aprobării înființării oficiale a acesteia.² Interesante sunt subiectele propuse pentru discuții la această reuniune convocată la școala din Vișeu de Sus, și anume depistarea cauzelor analfabetismului ridicat deși școlile populare funcționează de două decenii, a cauzele împotrivirii față de învățământ a poporului român, ce soluții se propun pentru o umblare regulată a copiilor la școală, pentru crearea unor fonduri pentru achiziționarea de manuale și apoi cum ar fi posibilă îmbunătățirea stării materiale a învățătorilor.³

După această dată activitatea acestor reuniuni locale par să intre într-un con de umbră readuse în atenție de o decizie a Ministerului de Cult și Instrucțiune Publică, care în luna martie dispunea ca toate reuniunile învățătoresți să trimită în luna august delegați la adunarea generală regnicolară a învățătorilor din Ungaria.⁴ Vicarul Mihail Kökényesdy, numit după decesul din 10 decembrie 1879 a antecesorului său Ioan Pop⁵, dispunea în sensul acestei dispoziții circulate în dieceză convocarea unei adunări generale a acestor reuniuni în sala de ședințe a comitatului la Sighet în 29 iulie⁶, unde l-au ales pe Ioan Muntean, învățătorul din Slatina ca delegat pentru adunarea de la Budapesta, pentru care vicarul cerea permisiunea la Consistoriul scolastic pentru acesată delegație în 3 august 1881⁷.

¹ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, (în continuare DJCJAN), Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds. 337, f. 34r

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, ds, 16, f.3v

³ Idem, ds. 15, f.12v

⁴ DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.340,f.31r

⁵ **Tit Bud**, *Disertațiune despre episcopii și vicarii români Maramuresiu*, Gherla, 1891,p.42

⁶ DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds.70, f.5

⁷ DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.340,f.37v

Reuniunea învățătorilor din Maramureș

La nivelul diecezei la începutul anilor optzeci ai secolului XIX erau constituite la nivelul vicariatelor Rodnei și Silvaniei reuniuni învățărești și întâmpinând probleme legate de neuniformitatea planului de învățământ Reuniunea mariană a învățătorilor din vicariatul Rodnei cerea deja la sfârșitul anului 1881 o întrunire a tuturor reuniunilor învățărești din episcopia Gherlei pentru prelucrarea unui nou plan de învățământ uniformizat și „discutarea unor întrebări din sfera didactică și pedagogiei”.¹ Cu același scop cerea o adunarea diecezană a învățătorilor în anul următor în luna septembrie și Alimpiu Barbulovici, vicarul Sivaniei și președintele Reuniunii învățătorilor sălăjeni, solicitând Consistoriului scolastic să dispună înființarea de reuniuni ale învățătorilor în acele părți ale diecezei unde nu sunt încă înființate. Consistoriul se și adresa în acest sens în aceeași lună atât vicarului Maramureșului cât și protopopului Șomcutei. O decizie consistorială din 27 septembrie este trimisă vicarului Mihail Kökényesdy, decizie care dispunea ca acesta să convoace învățătorii care să se constituie într-o reuniune și să-și întocmească un statut redactat în limba română și maghiară pentru a-l trimite spre aprobare la minister.² Vicarul comunica decizia consistorială printr-o circulară de la începutul lunii decembrie și dispunea în acest sens întrunirea învățătorilor în 8 ianuarie 1883 la Sighet în sala de ședințe a comitatului.³ În această întrunire au fost probabil discutate chestiuni privind compunerea statului Reuniunii învățătorilor din vicariat care odată întocmit este înaintat Consistoriului scolastic la începutul lui februarie 1883, aproape simultan cu statutele reuniunii învățătorilor din protopopiatul Șomcutei.⁴ Consistoriul scolastic, potrivit unei practici interne trimite statul pentru examinare direcțiunii și corpului profesoral de la Preparandia de la Gherla, și în luna mai statutul împreună cu observațiile și un statut al învățătorilor din protopopiatul Băii Mare care să servească ca model este retrimis vicarului pentru refacerea lui. Și astfel în luna iunie statutul Reuniunii era trimis la Budapesta spre aprobare, lună în care învățătorii maramureșeni se mai întruneau încă odată pentru ași desemna delegatul pentru cea de a doua reuniune

¹ Idem, f.73rv

² DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.341,f.45v,51r

³ DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds.70, f.7

⁴ DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.342, f.10v

organizată la Budapesta în 20 august 1883, desemnat fiind pentru aceasta Georgiu Budu, învățătorul din Dragomirești.¹ Statutul este deja aprobat în 7 iulie 1883, urmând îndeplinirea unor mărunte probleme birocratice legate de numărul de exemplare cerut de minister, care întârzie însă organizarea primei întruniri de constituire oficială a Reuniunii.²

După îndeplinirea formalităților legate de aprobarea statului constituirea oficială a Reuniunii docenților din Maramureș este anunțată pentru data de 16 noiembrie 1883 în sala de ședințe a comitatului.³ Cu această ocazie, în „sala comitatului” unde s-au întrunit învățătorii au fost rezolvate primele probleme de organizare: este ales un comitet de conducere în fruntea căruia este ales un președinte în persoana vicarului Mihail Kőkényesdy, un vicepreședinte –protopopul și vicarul de mai târziu Tit Bud, un notar (secretar n.n.) primar învățătorul Petru Cupcea din Călinești, un notar secundar, Augustin Pop învățător în Șugătag, un casier, un bibliotecar, fiind aleși și 12 învățători ca membri ordinari și șase suplenți, câte trei pentru fiecare protopopiat. Fiecare învățător este dator să fie membru al acestei reuniuni. În proiectul de statut se prevedea că membru fondator este acela care achită 10 fl. v.a. iar membri ordinari care plătesc anual 3 fl.⁴

Reuniunea învățătorilor români greco-catolici din Maramureș nou înființată depășește stadiul conferințelor învățătoresci locale în care au primat dezbaterile unor chestiuni organizatorice devenind o instituție care transcende strictul interes organizatoric local. Ea face parte din acele instituții transilvănene create, așa cum s-a mai menționat, în urma dispozițiilor legiuitorului maghiar prin dispozițiile articolului 147 al legii XXXVIII din 1868. Concepute ca instrumente la dispoziția statului ungar ele devenit mijloace de apărare a intereselor școlii românești din Transilvania, supusă gradual presiunii de deznaționalizare din partea regimului dualist instalat după 1867. Astfel de reuniuni au fost înființate începând cu cea din dieceza Caransebeșului în 1869, amintind aici din această serie Reuniunea învățătorilor din Sălaj înființată în 1870, în deceniul următor cea

¹ Idem, f.31r,34r

² Idem, f.39r, 46r

³ DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds.71,f.6 și Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds. 14, f.3

⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds.76, f. 4 și Fond protopopiatul greco-catolic Ieud, ds 11, fila 4

înființată în 1881 la Seini de învățătorii din fostul comitat al Sătmarului.¹

În următorii trei ani după constituire ședințele Reuniunii învățătorilor din vicariatul Maramureșului s-au ținut în aceeași sală de ședințe comitatului în prima parte a lunii iulie, în general înaintea cursurilor programate pentru învățarea limbii maghiare care se desfășurau la Sighet sub organizarea inspectorului școlar Zágroczi Gyula, numit din august 1883.² Organizarea întrunirilor reuniunilor docenților este pusă din 1884 sub control diecezan, chestiunile propuse pentru dezbateri trebuie aprobate mai întâi de Consistoriu și abia după aceea pot face obiectul discuțiilor în adunările generale ale reuniunii iar protocoalele adunărilor generale cât și rapoartele generale de activitate trebuie trimise aceluiași for. La recomandarea Consistoriului scolastic, pe baza opiniei reuniunii învățătorilor din giurul Gherlei din 1885 în adunările generale ale Reuniunii docenților din Maramureș sunt incluse și prelegerile practice³. Abia cu adunarea generală din 1886 ședințele capătă un contur organizatoric coerent. Referatele pregătite de învățători, trimise cu câteva zile înainte vicarului pentru a examinate, sunt discutate pe comisii. Adunarea generală este locul unde sunt exprimate și nemulțumirile salariale, învățătorii se plâng că nu își primesc la timp salariile și cer ca acesta să fie ridicat la 300 fl. pentru a nu fi nevoiți a cere ajutor de la stat, ceea ce ar echivala cu pierderea caracterului confesional și implicit național. Adresează în acest sens un memoriu episcopului, susținut și de vicar. Adunările generale din acești primi ani, desfășurate în condițiile unei ofensive pornite împotriva învățământului confesional românesc și începutul înființării școlilor de stat cu limba de predare maghiară în satele românești, nu au putut lua amploarea dorită, Reuniunea fiind amenințată cu suspendarea dacă nu se subordonează.⁴ Începând cu ultima ședință locația de întâlnire se schimbă, și cu aceasta și orientarea activității Reuniunii, fiind școlile

¹ **Vasile Căpâlnean, Petre Pușcașu, Reuniunea învățătorilor români din Maramureș (1883-1919), în Marmația, III, Baia Mare, 1977, p. 84**

² DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds. 14, f.3r, Fond Oficiul parohial greco-catolic Vad, ds. 8, f.3, Fond Oficiul parohial greco-catolic Desești, ds. 4, f.7, DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.342, f.56v,86r , ds.343, f.36rv

³ DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.343, f.31v, ds.344, f9v

⁴ , DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds. 98, f. 57. DJCJAN, Fond Episcopia greco-catolică Gherla, ds.343, f.61v **Vasile Căpâlnean, Petre Pușcașu, art. cit. p.85**

sătești unde funcționau învățătorii, în fiecare an o altă școală dintr-o localitate din vicariat.

Prima adunare generală care va consacra un nou mod de organizare, respectat și perfecționat în anii care au urmat, s-a întrunit în parohia vicarului, Bârsana unde învățătorii din vicariat s-au întrunit în 12 mai la școala din localitate.¹ În urma decesului vicarului Mihail Kökényesdy la 1 septembrie 1887², în adunarea generală din luna mai 1888 este ales ca președinte a Reuniunii învățătorilor vicarul Tit Bud, fiind cele mai longeviv președinte al acestei Reuniuni.

Activitatea reuniunii se desfășura după un anumit ritual respectat cu mici variații după adunarea generală de la Bârsana. Adunările generale erau organizate invariabil în luna mai. Învățătorii erau convocați cu cel puțin o lună mai de mai devreme și trebuiau să confirme că au luat la cunoștință de data și locul adunării generale care era stabilită de altfel în adunarea din anul anterior. De altfel prezența lor era obligatorie, însă dacă din felurite motive nu puteau participa trebuiau să-l înștiințeze pe președinte, cei care nu-și puteau justifica absența trebuiau să plătească o penalizare care la început era de 50 cr. și care intra în fondul Reuniunii. Chiar anterior mandatului său ca președinte al Reuniunii odată cu adunarea generală 1888 vicarul luase legătura cu pretorii pentru a asigura, în conformitate cu o dispoziție ministerială din septembrie 1872, plătirea diurnei și a cheltuielilor de transport de către autoritățile comunale pentru a putea lua parte la adunarea indicată și recomanda ca învățătorii din două trei comune învecinate să închirieze o singură căruță pentru a ușura cheltuielile. Ajunși în localitatea de organizare în primii ani se întruneau la școala din localitate și apoi după 1890 la biserica din localitate unde asistau la liturghia oficiată de preotul local pentru comemorarea învățătorilor răposați și alte servicii religioase se întruneau la școala parohială. Aici asistau la o lecție practică nepredată până atunci pe care o ținea învățătorul din localitate, sau chiar examinarea elevilor de către protopopul locului și vicar. După această lecție care era comentată după ce elevii erau lăsați să plece era organizată adunarea generală propriu-zisă.

După o rugăciune și cuvântarea vicarului pe teme care țin educația religioasă și morală se citea programul adunării, care după o

¹ DJMMAN; Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds. 98, f.3, Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds. 14, f.65

² Tit Bud, *Disertațiune...*, p.44

hotărâre a adunării generale din 1889 trebuia pregătit de către o comisie care se întrunea cu cel puțin o lună înainte.

Programa respecta o anumită ordine, urmând după deschidere în care erau comunicate și unele chestiuni oficioase, discutarea bugetului reuniunii, constituit în cea mai mare parte din cotizații ale membrilor ordinari –învățătorii - dar și a membrilor fondatori, cler sau mireni. Despre modul de utilizarea sumelor adunate care uneori se încasau cu întârzieri mari se făcea o dare de seamă de către casierul Reuniunii și verificată de controlor. După 1889, pentru a stimula interesul docenților față de diferite activități promovate de Reuniunea docenților, se instituie un sistem de premiere: premii de 10-20 fl. pentru cea mai bună comunicare pe o temă stabilită în adunarea anterioară, premii pentru promovarea de către învățători a pomiculturii în satele unde funcționează atât deprinderea elevilor cât și a sătenilor, premii pentru coruri școlare, pentru difuzarea cărții de popularizare în sate și altele. Sunt dezbătute și alte teme de interes precum procurarea de manuale și material didactic, uniformizarea programei școlare, îmbunătățirea salarizării.

Urma apoi fixarea unor comunicări pentru viitoarea adunare și desigur fixarea locului și a datei următoarei adunări. Toate acestea erau consemnate într-un protocol (proces verbal) întocmit de notarul (secretarul Reuniunii) care după 1890 este tipărit și distribuit în următoarea adunare membrilor, protocol care era trimis la episcopie pentru aprobare și eventuale observații și recomandări. În acest interval președintele acesteia, vicarul Tit Bud, dădea îndrumări pentru realizarea unor obiective propuse în adunările generale mai ales acelor care reclamau un termen de îndeplinire¹.

În 1902 Demetriu Mihalyi, docentele din Budești propunea înființarea unor reuniuni filiale elaborând în acest sens proiecte de statute pentru acestea i inspectorii tractuali (la nivel de protopopiat) situație în care ar fi rezultat patru reuniuni filiale Vișeu, Sighet, Mara-Cosău, Iza-Ieud. Acestea însă nu au primit aprobarea cerută.²

Reuniunea a generat preocupări care depășesc stricta competență didactică a învățătorilor aceștia fiind antrenați într-o

¹ DJMMAN, , Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds.18, f.1,13, 16,17, 21-23v, 40-44, ds.23, f.13,17-21, 30-34,Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds, 47, f. 1-5, ds.65, f.11-14, ds.68, f 1-4, ds. 80, f.10-15 Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f-1-8, ds 137, f.4-6,

Protopopiatul greco-catolic Cosău ,ds. 57, f.49

² DJMMAN,Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 65,f.14

adevărată mișcare culturală și socială îndeplinind funcțiile unei adevărate instituții sociale și de cultură.

Primul obiectiv constant al Reuniunii era urmărirea unor lecții model organizate de învățătorii gazdă, care reclama o pregătire deosebită a acestora, iar unii din învățători recurgeau la lecțiile predate încă odată ceea ce dus la fixarea unei condiții ca lecțiile practice să fie lecții de predare cu conținut nou.¹

Una problemele sesizate de învățători era lipsa de uniformitate constatată la nivelul manualelor școlare și lipsa unui difuzor unic de carte care ar putea fi tipografia diecezană, cerând în 1896 ca episcopul să emită o circulară în care să fie precizate manualele admise în condițiile în care multe din manuale școlare erau interzise de guverne și folosirea acestora atrăgea după sine sancțiuni pe care aceștia doreau să le evite. De menționat legat de această problemă că o adevărată psihoză a manualelor interzise a dominat perioada de după 1868, Consiliul superior de învățământ din structura Ministerului de Cult și Instrucțiune Publică făcea cunoscută în 1906 o listă cu numai puțin de 184 de titluri interzise dintre care câteva erau manuale care au circulat în Maramureș.² De altfel de multe ori învățătorii foloseau notițele proprii pentru predare, îngreuiind inspecțiile școlare care aveau unul din obiective verificarea manualelor școlare.³ Răspunsul primit după un an din partea episcopiei preciza că problema uniformizării manualelor se află în dezbatere. Tot în acest cadru învățătorii se plâneau de lipsa de preocupare a preoților pentru procurarea manualelor școlare și tot aici propun ca pentru elevii săraci să se cumpere manuale din banii bisericii.⁴ Au existat și învățători propunători de manuale școlare, unul din aceștia, Demetriu Mihalyi, prezenta reuniunii un manual geografie a Maramureșului „O scurtă geografie a comitatului Maramureș”, redactat în limba maghiară, respins de reuniune, care motiva că astfel de manuale există Maramureș, recomandându-i să-l redacteze în limba română.⁵ Lui Ioan Bușiția îi cereau să întocmească un manual de istorie naturală, recte biologie, în care să fie cuprinse speciile de animale din Maramureș. Și tot aceluiași legat de acel domeniu în scopul înzestrării școlilor cu

¹ DJMMAN Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f.2

² DJMMAN Fond Oficiul parohial greco-catolic Mara, ds. 19, f. 164-166

³ DJMMAN, Oficiul parohial greco-catolic Desești, ds. 10, f. 7

⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f.2,8

⁵ DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds.25, f. 1-4

material didactic, îl rugau să-și jertfească din timpul său o săptămână în timpul vacanței să-i învețe să împăieze animale.¹

O altă problematică urmărită constant a fost aceea a perfecționării învățătorilor prin conceperea și prezentarea unor comunicări - „dizertații” - a căror tematică și conținut depășea uneori sfera învățământului. Aceste teme fixate sau liber alese au presupus o elaborare laborioasă, unii intenționând să le publice, au avut ponderea însemnată în activitatea Reuniunii fiind oferit pentru cea mai bună lucrare premiul cel mai important, premiul reuniunii. Câteva titluri reflectă tipologia preocupărilor învățătorilor: „Care va ajunge la rezultatul cel mai mare cu elevii începători sub decursul anului 1889/90” elaborat de Augustin Szabo, învățător în Nănești, „Defectele creșterii casnice și modul a le corege prin creștere școlară” prezentată de învățătorul Petru Cupcea din Călinești în adunarea generală din Sarasău din 1893, „Importanța ordinei și disciplinei în școala poporală, cauzele care împiedecă susținerea acestora și modul cum se pot delătura acele”, temă impusă și prezentată din puncte de vedere diferite de învățătorii Gavril Baias din Botiza și Petru Bel din Apșa, împărțind premiul Reuniunii acordat în 1896 în adunarea generală din 1898 în Borșa, „Ce să facă docentele ca să umble pruncii regulat școala” a învățătorului Grigore Dunca de la școla din Ieudă premiată în adunarea din Apșa de jos din 13 mai 1897, „Piedecile învățământului în genere și în Maramureș în specie” a învățătorului Petru Bilițiu din Ieud, „Ce mijloace trebuie să întrebuițeze învățătorul pentru a întări legătura dintre școală și familie”, „Cum își va putea câștiga învățătorul iubirea și onoarea din partea comunei”, „Învățătorul în societate”, „Cum să se procedeze la propunerea limbei maghiare în școala poporală românească” sau pure preocupări intelectuale care mărturisesc și deschiderea înspre artă a învățătorilor cu aplicare practică: „Cultivarea simțului frumosului (gustului estetic) în școala poporală” și exemplele pot continua. Nu numai școala și problemele ei au constituit teme ale lucrărilor învățătorilor ci și problemele economice și sociale cu care se confrunta Maramureșul acelor vremuri exemplificând câteva titluri: „Care ar fi modalitatea cea mai bună a conducerii poporului la prosperarea materială”, „Economia practică cu referire la jurstările din Maramureș”, „Alcoolul și mijloacele împotriva acestuia” bucurându-se unele dintre ele de premiul reuniunii.

¹ Idem, f.4

Aspectele practice ale învățământului școlar care fac legătura dintre școală și viața economică și socială este o altă latură ale preocupărilor dezvoltate de Reuniune, mai exact una din ramurile agriculturii, pomicultura, intens promovată în epocă. Evident la îndemâna școlii era organizarea unei grădini de pomărit, eventual a unei mici pepiniere cu portaltoi sălbatici pe care învățătorul îi învăța pe elevi să-i înnoileze prin altoire cu soiuri productive. O asemenea întreprindere era destul de puțin costisitoare și putea aduce profituri. Reuniunea învățătorilor sub conducerea lui Tit Bud a creat o adevărată mișcare economică pentru promovarea acestei ramuri economice. Scopul unei astfel de promovări constante sunt beneficiile economice pe care le aduce pomicultura, fructele fiind pentru poporul maramureșean un important mijloc de câștig. Vicarul atrăgea atenția într-o circulară adresată învățătorilor în 1898 despre importanța pomiculturii în asigurarea unor surse suplimentare de câștig pentru țăranii Maramureșeni, avansând și sumele importante obținute din valorificarea acestor produse. Pentru stimularea interesului a instituit în cadrul reuniunii încă două premii unul de 10 fl. oferit de deputatul Petre Mihalyi și un al doilea oferit de el de 5 fl.¹ Docenții trebuiau să se ocupe nu numai de înființarea și administrarea unei grădini pomărit pe lângă școală și a unei mici pepiniere ci să să-i deprindă pe școlari cu aceste practici să le poată aplica în gospodăriile părintești ba mai mult învățătorii trebuie să altoiască pomi în gospodăriile sătenilor. Reuniunea a născut astfel adevărați pasionați pentru pomicultură care luau aproape în fiecare an premiile oferite de cei doi mentori ai dezvoltării pomiculturii în satele din vicariat: Petru Mihalyi și Tit Bud. De reținut numele câtorva învățători care altoiau anual singuri sau cu elevii lor sute de pomi și chiar peste mie: Michail Șerban învățător în Săpânța, Nicolae Ciurcean în Poieni, Mihai Covaciu în Cuhea Basiliu Rad în Văleni, Augustin Szabo în Nănești, Auxențiu Szabo în Sat-Șugătag și alții.² Se nota astfel în procesul verbal al adunării generale „cu bucuria constat cum că deja poporul se ocupă pe zi ce merge mai cu drag de altoit iar pruncii școlari în multe comune au în grădinile lor straturi de [pomi] sălbatici și [ii] oltuiesc înșiși”.³ Rezultatul acestei promovări asidue a fost altoirea în decursul

¹ DJMMAN, Oficiul parohial greco-catolic Oncești, ds.8, f.18

² DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds. 18, f.41, ds.23, f.13 Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f.8,ds. 135,f.8 Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 80. f.31v

³ DJMMAN,Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds. 137, f.5

a multor ani a mii de pomi în satele românești, remarcabilă fiind aici pepiniera din sat Șugătag, care distribuit țăranilor peste 20 000 de pomi¹, învățătorul de aici frecventând cursurile școlii de pomicultură din Cluj Mănăstur.²

Reuniunea învățătorilor a generat și preocupări culturale care nu pot trece neobservate. Prima din acestea provine dintr-o inițiativă a lui Tit Bud odată cu alegerea sa ca președinte a reuniunii învățătorilor în 1888. În adunarea generală de la Vișeu din anul amintit se hotărârea la recomandarea sa ca fiecare învățător în localitatea unde funcționează să realizeze culegeri de folclor. Într-o circulară din 12 decembrie 1888 îi îndemna pe învățători:[...] a se coaduna și tipări doinele și cântările populare din Maramureșiu ca astfel acestea să se păstreze și pentru venitoriu. Drept aceea am onoarea a te recerca să coaduni de la popor și din gura poporului, să le descrii și să le trimiți subscrisului: doinele, chiuiturile, cântările diverse, baladele, poveștile populare, satirele, colindele, cântările la morți, versurile vrăjitoarelor și a descântătoarelor, cântările la nuntă, adică tot ce povestește cântă și versuiește poporul. Acestea apoi revăzându-se de una comisiune se vor da sub tipariu sub numele reuniunii docenților români din Maramureș, tipărindu-se în fruntea opului numele tuturor care au conlucrat la edarea opului.”³ Rodul aceluși îndemn, materializat într-o colecția va vedea însă lumina tiparului abia peste douăzeci de ani în 1908.

În 1897 Petre Mihalyi, institua un premiu pentru învățătorul care va realiza cea mai bună istorie a localității unde funcționează, idee abandonată la sugestia lui Tit Bud, întrucât intelectualitatea maghiară sigheteană era antrenată în realizarea unei monografii de proporții a comitatului în care era inclus și dr. Ioan Mihalyi, și în proiectata istorie a Maramureșului vor fi și date referitoare la comunele maramureșene. Cu monumentalul volum al fratelui său „Diplome maramureșene” Petre Mihalyi îi va premia în 1902 pe cei mai destoinici învățători pomicultori. Inițiativa de a scrie istorie locală va fi reluată în adunarea generală din 1908 hotărându-se de această dată ca fiecare docente să realizeze un istoric al școlii din localitatea unde funcționa. Cu sănătatea șubrezită îi sfătuia pe docenți: „Sub decursul serilor lungi de iarnă, veți putea scrie acel istoric, care apoi o

¹ **Alexandru Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, București 1940, p. 219

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f.8

³ DJMMAN, Fond Oficiul Parohial greco catolic Bocicoel, ds 4, fila 24

comisiune aleasă de dumneavoastră se va țenzura și pregăti pentru tipar”.¹

Premii au fost instituite și pentru cel mai bun cor școlar, întrezărind aici o altă direcție de activitate a Reuniunii învățătorilor din Maramureș, promovarea învățământului muzical și a unei mișcări corale. Un astfel de premiu fusese acordat 1897 lui Dionisie Vereș, învățător în Apșa de Jos, a cărui cor de elevi au intonat cântece după partitură muzicală.² Pornind de la nevoia de avea coruri bisericești care să atragă lumea dar și de la necesitatea de a avea învățători cu o instrucție muzicală, Reuniunea recomanda forurilor episcopale ca în Preparandia de la Gherla să se pună accent pe învățarea notelor muzicale, „compunerea cântărilor pe două voci” și introducerea noțiunilor de teoria muzicii în manualele de școală după care să învețe școlarii cântările bisericești și aceste cântări să se generalizeze în popor.³ Pentru a veni în întâmpinarea acestei necesități s-a organizat din 1906 un curs practic de muzică de inițiere în muzică corală în timpul vacanțelor de vară, având instructor pe Petru Pop, învățătorul din Sighet, cu înzestrare în arta muzicii și „cântăreț de frunte” care îi va învăța pe docenții înscriși notele muzicale și-i va instrui în înființarea corurilor populare.⁴

Vicarul le recomanda învățătorilor și un alt domeniu de interes, arta populară și în speță țesutul covoarelor de lână, foarte apreciate și deja vândute în străinătate. În acest sens la Sighet fusese organizată o școală de țesut frecventă de tinere românce, care reîntoarse în satele lor pot instrui alte tinere sau femei interesate. Lucrul de mână, o inițiere a elevelor în arta populară făcuse și el obiectul unor expoziții organizate în 1899 în școlile confesionale din Breb și Budești.⁵

Învățătorii au fost antrenați în activități de răspândire a cărții populare în satele în care funcționau, instituind și pentru acest fel misiune un premiu de 10 cor.⁶ Se înființează biblioteci școlare, unele apreciate de docenții reuniți în adunarea generală din 1903, cum era cea de la Săpânța. În acest context se înființează și biblioteca reuniunii în școala confesională din Sighet a cărei învățător va fi bibliotecarul Reuniunii care va avea la bază donația vicarului Tit Bud, care pune la

¹ DJMMAN, Fond Oficiul Parohial greco catolic Desești, ds. 29, fila 4

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128, f.7

³ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 63, f.14v

⁴ Idem, ds.80, f. 12

⁵ Idem, f.2

⁶ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds. 47, 3v

dispoziția Reuniunii aproape 200 volume cu conținut pedagogic, cerând într-o circulară ca învățătorii, clerul și inteligenția maramureșeană să contribuie cu donații pentru sporirea acestei biblioteci.¹

Sub egida aceleași reuniuni sau desfășurat și primele alfabetizări, pentru premiarea celui mai destoinic învățător în această nouă activitate vicarul Tit Bud a stabilit un premiu de 20 de coroane.²

Reuniunea docenților a fost și unul din susținătorii constanți ai convinctului Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, fiind implicați nu numai ca și membri fondatori, plătind în fiecare an o contribuție, dar alături de cler contribuie la organizarea de colecte de alimente și bunuri necesare întreținerii elevilor în convinct, cu atât mai mult cu cât unii din fii învățătorilor erau întreținuți în acest internat.³

Din bugetul propriu realizat în primul rând din taxele de membru și din puținele donații au fost ajutați membrii ajunși în dificultate cum a fost cazul învățătorului Ion Mihalyi, a cărui bunuri au fost mistuite de un incendiu care a cuprins școala unde funcționa.⁴ Din acest buget au instituite și premiile care recompensau activitatea învățătorilor merituosi.

Reuniunea avut și un concurent reuniunea învățătorilor de la școlile de stat care își organiza reuniunile uneori în școlile confesionale românești, cum s-a întâmplat în 1899, la Budești, când această reuniune cerea aprobare pentru a audia prelegerile învățătorului Petre Mihalyi și a ține adunarea genearlă⁵ Unii din învățători erau și membrii acestei reuniuni.⁶

¹ Idem, ds. 68, f.3v, 4v

² DJMMAN, Fond Oficiul Parohial greco catolic Desești, dosar 28, fila 7

³ DJMMAN, Fond Oficiul Parohial greco catolic Vad, ds. 8, f.18, Fond Protopopiatul greco-catolic Iza, ds 128,f.8, Fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, ds.68, f.3

⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, ds. 54, 3

⁵ DJMMAN , Fond Protopopiatul greco-catolic Cosău, ds. 57, f.9

⁶ Idem, ds. 67, f.1v

Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi de Apșa
fiu al Maramureșului și al Neamului Românesc *

Prof. dr. Mihai Dăncuș
Prof. Gheorghe Todinca
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Familia Mihalyi de Apșa a dat vieții publice și culturii maramureșene și românești mari personalități, adevărați patrioți, apărători imparțiali și valoroși ai intereselor națiunii române.

Părintele Vicar al Maramureșului și primul nostru istoric, Tit Bud, în cuvântul de început la Analele Asociațiunii pentru Cultura poporului Român din Maramureș pe anii 1860-1905, tipărită la Gherla în anul 1906, adresându-se Magnificului Domn Petru Mihalyi de Apșa, pe atunci ablegat dietal și președinte al Asociațiunii spunea „Poporul greco-catolic român din Maramureș datorește cea mai mare mulțumită și recunoștință familiei de Mihalyi nobilă de origine, nobilă în fapte și în simțăminte, căci această familie și bărbații înrudiți cu dânsa din veacuri începând au fost patronii, binefăcătorii, conducătorii și părținitorii cei mai fideli ai poporului român credincios din Maramureș.

Istoria Maramureșului e strâns legată de numele Vostru.

Documentul cel mai de frunte despre iubirea voastră de neam l-ați dat cu înființarea și susținerea Asociațiunei pentru Cultura Poporului Român din Maramureș”.

Același Tit Bud referindu-se la corifeii Asociațiunii, cei care au întemeiat-o și au susținut-o cu inteligența lor și punându-și gaj avutul amintește că la 1860 „În fruntea comitatului stătea neuitatul bărbat Iosif Man al cărui piept ardea de dorul mării și a cultivării neamului său. De acest dor fierbinte erau pătrunși și ceilalți bărbați frunțași ai Comitatului, anume: Gavril Mihalyi, Ioan Iurca, Vasiliu Mihalca și alții, despre care fericitul Georgiu Barițiu în Istoria Transilvaniei scrie: *care pre lângă ce au cultivat toate virtuțile adevăraților patrioți eminenti, în același timp au știut să fie și buni români, aparținători imparțiali și valoroși totodată și ai intereselor națiunei române, din ai cărei sân ieșiseră. Să conservăm memoria lor pentru că posteritatea să-i aibă de model al vieții sale*¹”.

* Lucrare susținută la Simpozionul „Victor Mihalyi de Apșa – mitropolitul, omul de aleasă cultură și luptătorul pentru cauza națională a poporului român”

Am citat din Analele publicate de istoricul preot vicar Tit Bud pentru a avea o imagine a contextului în care a apărut și s-a afirmat cel despre care pomenim: Mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa, fiu și neam aproape cu toți cei amintiți și în spiritul cărora a crescut, a fost educat și s-a afirmat.

Familia nobilă Mihalyi atestată documentar la 6 aprilie 1407 printr-o diplomă dată de regele Sigismund își are originile în Apșa de Jos în Maramureșul din dreapta Tisei.

Referindu-ne numai la cei patru fii ai lui Găvrilă Mihalyi cel Bătrân, deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar după Revoluția de la 1848 Comisar regesc peste 13 comitate, luptător pentru drepturile românilor din Maramureș și Transilvania (condamnat la moarte și grațiat de Francisc Iosif I) trebuie să evidențiem inteligența acestora, dublată de studii serioase la marile universități europene, cu o aleasă educație în familie în spiritul dragostei față de neamul românesc căruia îi aparținea și a moralei creștine. Toți frații ajung în funcții înalte de unde cu mare înțelepciune vor contribui la trezirea conștiinței naționale a românilor, vor lupta pentru emanciparea și propășirea acestora. Petru Mihalyi ajunge deputat dietal reprezentând românii în Dieta de la Budapesta peste 40 de ani, dar este și Președintele Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș peste 20 de ani; Iuliu Gelu Mihalyi îmbrățișează cariera militară ajungând colonel și comandant al gărzii imperiale la Curtea de la Viena; Găvrilă Mihali jr. este secretar de tribunal și secretar al Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș începând din 1878, moare la numai 28 de ani ca o mare speranță a elitei intelectuale românești maramureșene. A fost președinte al „Societății Petru Maior” și a susținut tinerii români mai săraci. „Viitor de aur românimea are”. „Eu cred în viitorul națiunii noastre” îi scrie lui Artemie Anderco, alt tânăr de mare viitor și care moare și el tânăr la numai 24 de ani. Fratele Ioan Mihalyi, figură luminoasă de cărturar patriot își are locul asigurat în Pantheonul poporului român.

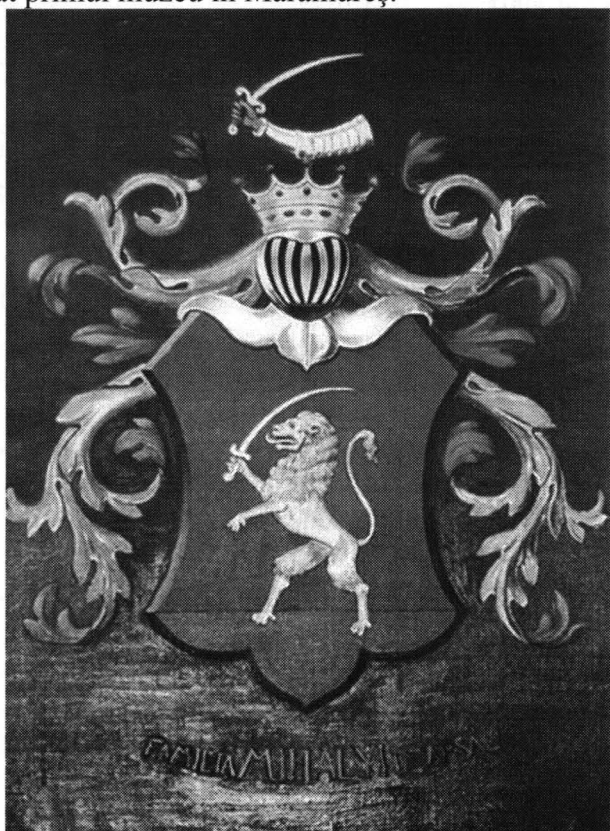
Demn de relevat este curajul și demnitatea cu care Ioan Mihalyi cere prin Statutele Asociațiunii dreptul la o viață națională, la independență, limba învățământului „să fie cea română”.

În adunarea generală a Asociațiunii din anul 1872, Ioan Mihalyi, îngrijorat de starea înapoiată a românilor, conchide: „E lucru dureros a vedea o mulțime de români pierzând terenul de sub picioare,

¹ Tit Bud, *Analele Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș*, 1860-1905, Gherla, 1906

pierzând țarina cea sacră ce le-a servit de refugiu în contra inamicilor externi... Noi, care am apărat moșiile noastre în decurs de 17 secole, chiar acum suntem amenințați a le pierde în timp de pace, acum când comerțul și industria sunt pe calea dezvoltării... A sosit timpul suprem, când trebuie să ne ocupăm serios de noi înșine și să fim pătrunși de aceea că numai o educațiune națională poate să șteargă de pe fața noastră urmele rușinoase ale trecutului, dacă vom crește pentru patrie, pentru națiunea română, Români culți, învățați, români liberi și virtuoși”¹.

Doctor în drept, membru al Academiei Române (1901) a publicat documentele medievale ale românilor din Maramureș în celebra carte „Diplome maramureșene din sec. XIV-XV”. Și-a iubit ca nimeni altul neamul și pământul străbun, a iubit țăranii din stirpea cărora se trăgea, „a dezgropat gloria străbună și a înviat conștiința națională”. Și-a făcut un ideal în susținerea poporului român în fostul imperiu. A creat primul muzeu în Maramureș.

¹ Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, Gherla, 1906, p. 38-39

În sfârșit, fratele Victor, cel care îmbrățișează cariera eclezială, ajunge episcop de Lugoj și Mitropolitul unit greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, Prelat domestic, Asistent la Tronul Pontifical, Conte Roman și membru de onoare al Academiei Române.

Victor Mihalyi s-a născut la 19 mai 1841 în comuna Ieud. Studiile primare le-a făcut în școlile călugărilor piariști din Sighet, iar cursurile gimnaziale la Oradea, Târnăvia și Carșovia, unde și-a susținut examenul de bacalaureat în anul 1857. Tatăl său cu ajutorul primit de la Episcopul de Gherla Ioan Alexi l-a trimis la studii la Roma ca alumn, în cadrul Fundației create de către Papa Pius al IX-lea pentru diecezele Provinciei metropolitane de Alba Iulia. La Roma a studiat doi ani filosofia și patru ani teologia în Colegiul Urban de propaganda Fide, susținându-și teza de doctorat în teologie în 1863. A fost sfințit preot în Biserica Sf. Atanasie din Roma, de către Arhiepiscopul Ștefan Misir de Ternopole, după care s-a întors în dieceza Gherlei de care aparținea.

Este numit preot greco-catolic fiind numit la 1 octombrie 1864 profesor de istorie bisericească și de drept canonic la seminarul teologic din Gherla până la 6 aprilie 1869.

Prin numirea lui Ioan Vancea de Buteasa ca mitropolit la Blaj, Victor Mihalyi este numit secretar mitropolitan și referent consistorial. Însoteste delegația greco-catolicilor români la Roma din noiembrie 1869 până în iunie 1870.

Se implică profund în lupta bisericii greco-catolice române. Numit protopop onorific în 1873 va fi înălțat episcop al Lugojului la 25 noiembrie 1874. Are o bogată activitate de revitalizare a bisericilor și a școlilor românești.

În 1888 Papa Leon al XIII-lea îl numește prelat domestic, Asistent la tronul pontifical și Conte roman.

La 18 martie 1895, Papa Leon al XIII-lea îl consacră ca mitropolit. Instalarea mitropolitului Victor Mihalyi s-a săvârșit „cu mare pompă și între manifestațiuni grandioase de bucurie ale clerului și poporului, adunat în număr extraordinar la Blaj la 26 mai 1895”¹.

Un sacrilegiu căruia a trebuit să îi facă față mitropolitul Victor Mihalyi în noiembrie 1908 a fost aruncarea în aer cu dinamită, din îndemnul și sub ocrotirea cercurilor politice reacționare maghiare, a celor două simboluri glorioase de la 1848: Piatra Libertății și Crucea

¹ **Augustin Bunea**, *Istoria scurtă a Bisericii Române Unite cu Roma*, în Șematismul veneratului cler al Arhiepiscopiei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul domnului 1900 de la Sfânta Unire 200, Blaj, 1901, p. 49-50

lui Iancu. Mitropolitul a avut curajul să înfrunte adversitățile și ostilitatea autorităților; împreună cu canonicul academician Ioan Micu Moldovan au adunat piatra risipită și au prins-o în betonul ocrotitor refăcând și restaurând monumentele.

Un moment greu, dramatic a fost manevra guvernanților unguri prin înființarea la 5 mai 1912 a Episcopiei Greco-Catolice maghiare de Hajdudorog în care au fost înglobate cu forța 46 de parohii românești din Diecezele Oradea și Gherla.

Paralel cu cariera eclezială, datorită formației sale științifice este cooptat ca membru al Societății Regale Române de Geografie din București. Victor Mihalyi a fost cunoscut și ca unul din marii mecenai români, fiind conștient de faptul că cei pe care i-a sprijinit, ajutat și au învățat la școlile Blajului și nu numai, vor avea un rol important în evenimentele viitorului neamului românesc. A fost regretat de toți cei care l-au cunoscut și i-au fost alături până în ultimul moment al vieții (21 ianuarie 1918), fără să ajungă momentul atât de așteptat și dorit pentru care și-a angajat toată viața – Unirea cea Mare. La moartea sa Nicolae Iorga sublinia ca nimeni altul personalitatea marelui dispărut: „... atitudinea lui de abate de neam bun, de prinț prelat ca în Franța veacului al XVIII-lea, dar cu o credință care nu era acolo”¹.

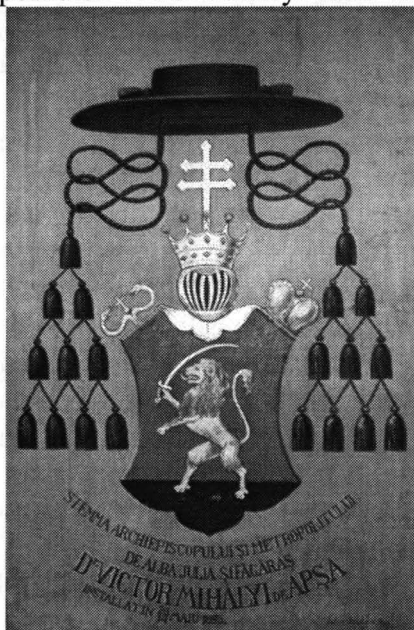
Revista „Cultura creștină” în necrologul dedicat Mitropolitului printre altele conclude: „Victor Mihalyi a fost bun creștin, în cea mai curată concepție a cuvântului și a fost un român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal”.

Deși departe de Maramureș Victor Mihalyi, Secretar mitropolitan la Blaj, susține ca membru ajutător Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș donând în anii 1868-1875 suma de 225 fl. v.a., cea mai importantă sumă în listele de subscripție. Ca episcop de Lugoj Victor Mihalyi adună colecte de 59 fl. v.a. și îi trimite Asociațiunii.

Corespondența inedită dintre Victor și Ioan Mihalyi păstrată în casa memorială a familiei, cuprinde expresii de caldă iubire frățească. La aniversarea zilei sale de naștere mitropolitul răspunde fratelui său: „Mulțumescu-ți de augurale cele bune din îndemnul nașterii mele (19 mai); cu cât voi înainta în vârstă cu atât mai anevoie se face a da seama de facerile de bine primite din mâinile providenței divine; iar așteptările oamenilor nu vor putea fi scutite de greșală, ca a unora

¹ Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor*, în *Neamul Românesc*, 1918, nr. 137, p. 1

care nu cunosc de-ajuns talentele ce pot fi concredinte (acordate) isprăvniciei câte unui muritor, fie chiar și mitropolit! Deci încolo cu dor și mai fierbinte rog îndurarea dreptului judecător!” (Blaj, 24 mai 1901, scrisoarea Mitropolitului Victor Mihalyi către Ioan Mihalyi)

În Casa muzeu Dr. Ioan Mihalyi de Apșa sunt expuse la loc de cinste portretele mitropolitului greco-catolic Victor Mihalyi, „Stema în original a Arhiepiscopului și mitropolitului de Alba Iulia și Făgăraș. Dr. Victor Mihalyi de Apșa, instalat la 14/26 mai 1895”, semnat și datat în colțul dreapta jos „Iustina Mihalyi de Apșa, V 1915”. Pe peretele de la stradă este un tablou pictat, emblema nobiliară a familiei Mihalyi de Apșa având în câmpul central un leu cu sabie în gheară.

Salonul de primire păstrează integral ambianța deosebită în care erau primiți oaspeții și invitații familiei Mihalyi.

Pe perete sunt expuse mai multe tablouri pictate la Blaj în anii primului război mondial, între care remarcăm „Stejarul lui Iancu” și „Aleea din parcul reședinței mitropolitane”.

Tabla de marmură încastrată în peretele din holul casei Mihalyi de Apșa a fost descoperită întâmplător în decembrie 1879 în satul Grădiștea în apropierea amfiteatrului de la Ulpia Traiana și era închinată Diane Augusta. Piesa arheologică a fost cumpărată de Victor Mihalyi, atunci episcop al Lugojului, pentru fratele său Ioan, pasionat de arheologie și istorie, mare patriot, și trimisă în ianuarie 1880 la Sighet, unde savantul istoric a pus-o ca temelie în zidul casei pe care a construit-o.

În ambianța motivelor tradiționale românești cu care sunt ornamentați pereții, sunt peste 35 de tablouri și fotografii de familie (portretele lui Ioan Mihalyi de Ieud – bunicul lui Ioan Mihalyi de Apșa, al lui Găvrilă Mihalyi și Iuliana Mihalyi, portretele academicienilor Ioan și Victor Mihalyi de Apșa, al Iustinei Mihalyi - soția).

Scrisorile între frații Mihalyi: Petru, Victor, Ioan, Iuliu (Gelu) și Gavrilă sunt toate în limba română. În ele se fac referiri la probleme de familie, evoluția lor profesională sau politică, imensa moștenire de la părinți, mărturisiri despre evenimente sau întâmplări deosebite, multe având caracterul de „discrețiune”. Aflăm din ele despre alegerile din Maramureș sau din Imperiu, cariera ecleziastică a lui Victor și atenția cu care era urmărită de frați, bătălia politică și religioasă împotriva înființării episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorogh (1912), bătălie rezumată de ei în esență pentru religie, limbă și neam.

Importanța personalității Mitropolitului Victor Mihalyi pentru inteligența din Regatul României, pentru forumul cel mai înalt reiese și din două consemnări ale înaltului forum, astfel:

„De la P.S. sa Victor Mihalyi, Episcopul Lugojului, s-a primit următoarea telegramă: Foarte m-a surprins Academia când m-a ales de membru onorar al ei. Primească-se de la noi simțămintele de mulțumire respectuoasă. Pronia cerească facă-i parte de toată prosperitatea” (Academia Română, vol. Ședințele ordinare din anul 1894-1895, ședința din 29 aprilie 1894, p. 1).

Victor Mihalyi mulțumește la 2 septembrie 1894 pentru primirea sa ca membru de onoare. (Academia Română, vol. Ședințele ordinare din anul 1894-1895, ședința din 29 aprilie 1894, p. 12)

„Dl. Secretar general (al Academiei Române) D. Sturza aduce la cunoștința Academiei, că membrul onorar PS Dr. Victor Mihalyi, episcopul Lugojului, a fost confirmat după alegerea Sinodului de la Blaj în scaunul Mitropolitan de la Blaj.

Se decide a se exprima felicitările Academiei printr-o adresă. (Academia Română, vol. Ședințele ordonare din anul 1894-1895, ședința din 29 aprilie 1894, p. 24)”.

Pentru a cunoaște importanța și locul familiei Mihalyi în memoria celor care i-au cunoscut prezentăm două scrisori de condoleanțe trimise Mitropolitului Victor Mihalyi la decesul fratelui său Acad. Ioan Mihalyi de Apșa.

„Excelentissime Domnule Metropolit

Cu durere mare am luat la cunoștință ca fratele excelenței voastre badea Ioan s-a mutat din viața aceasta în cea eternă. Prin repauzatul cu Domnul nu numai Excelența voastră și noi care l-am cunoscut mai de-aproape și ne-au fost sprijin în multe lucruri încurcate, dar comitatul și toată țara noastră au pierdut pe un patriot bun cu dreptate, pe un om înțelept așa ca jurist, cât și ca istoric, așa că în locul lui nu ușor va afla altul ca să-i suplinească locul. (semnat dr. George Bilașcu - Budapesta, 19 octombrie 1914)”.

O altă scrisoare primește Mitropolitul din Viena de la Constanța Dunca Șchiau: „Pe mine m-a atins în adâncul sufletului trecerea din viață a scumpului văr Ioan. De 50 și mai bine de ani de când îl cunosc nici un act al vieții sale, nici o trăsătură de caracter, nici o mișcare sufletească nu i-am văzut ca să nu-mi inspire nemărginită admirațiune, ales în o epocă unde înalte virtuți și publice și private sunt adevărate fenomene. Mult, mult a pierdut în El familia; mult, mult și națiunea. Scumpă îi va fi memoria, voiască Dumnezeu să re trăiască pe viitor în fiii săi. (19 octombrie 1914, Viena)”.

La intrarea României în război (august 1916) mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa primește domiciliul forțat la Oradea. Vexațiunile și amărăciunea suferințelor îndurate de poporul român în vremurile de cumplită restriște duc la decesul mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa (21 ianuarie 1918).

Evocând personalitatea marelui dispărut prepozitul Simion Pop Matei arată că a fost „Arhiereu luminat, plin de dragoste către fiii săi, căroră le ierta așa de ușor transgresiunile și vătămarile. Conducătorul înzestrat cu un rar tact și prudență excepționale, apărătorul intransigent al intereselor Bisericii și neamului, părintele îndurător al tuturor credincioșilor săi, mângâietorul orfanilor, văduvelor și al săracilor, căroră le-a jertfit pururea cu mâna largă din avutul său, fără a-și face reclamă, lucrătorul neobosit în via Domnului, care jertfea ziua, noaptea pentru cauza bisericii fiind tuttora pildă de sânguință de albină, promovatorul tuturor operelor bune și folositoare, mai vârtos a culturii adevărate a poporului nostru”.

În ședința capitulară ținută la 21 ianuarie 1918 la Blaj se cere ca îndată după primirea circularei fiecare paroh sau administrator parohial să dispună să se tragă clopotele de trei ori pe zi dimineața, la amiază și seara până în 24 ianuarie. „Preoții care sunt mai aproape de Blaj să se prezinte pe cât le permite împrejurările pe 24 ianuarie a.c. la orele 10 ante meridiene prevăzuți cu patrafir și felon care a putea participa la actul funebru”.

La înmormântarea Înalțului prelat, pe lângă episcopii și preoții greco-catolici au participat reprezentanții Mitropolitului greco-ortodox, oficialități. Din partea familiei au participat „doamna văduva Mihalyi cu copiii Iulia și Longin și domnul Petru Mihalyi - deputat dietal”. Între multele personalități prezente s-au remarcat deputatul Ștefan Cicio Pop, președintele Asociațiunii „Andrei Bârsanu” ș.a.

Cuvântul funebru a fost rostit de canonicul mitropolitan Vasile Suci, care amintea întristatei adunări că „Durere fără margini cuprinde astăzi inima întregului popor român din patrie, pentru că și-a pierdut pe conducătorul iscusit, bogat în experiențe, care timp de 43 de ani neîncetat s-a întrepus, în casa magnaților, pentru acest biet popor”. Prezentând marile calități ale dispărutului reamintește că acesta în activitatea sa „n-a părăsit nici ramul de știință, lui predilect istoria și geografia....; (...). Părintele nostru era unul dintre cei mai erudiți bărbați ai neamului, din care făcea parte. De aceea, pentru vastele-i cunoștințe recunoscute, Academia Română și Societatea geografică Română din București, și Asociațiunea noastră culturală, cu fală îl numără între membrii lor de onoare.

Iubirea lui față de neam, față de biserică și față de drepturile ei nu l-au lăsat să nu-și ridice cuvântul și să nu le ia în apărare, ori de câte ori i s-a dat prilej. Pentru această faptă, nu o dată, a fost timbrat de remitent și a trebuit să sufere din partea celor ce nu-l înțelegeau, ori nu voiau să înțeleagă grava răspundere și fireștile datorințe ale arhierilor români. A fost și el un martir, ca toți episcopii, ori arhiepiscopii acestei dieceze a Făgărașului. Nu unul dintre ei trebui să-și părăsească cârja arhierască; pentru că își apăraseră biserica și neamul”.

La încheierea oficiului înmormântării preoții au ridicat sicriul pe brațe și l-au dus pe carul mortuar în urma căruia pășeau rudele răposatului arhieru. Studențimea și publicul a format un lung convoi.

Episcopul de Gherla Iuliu Hossu dă o circulară în care deplânge pierderea „Venerabilului Arhipăstor care prin sufletul său candid, prin interesarea lui neadormită – de binele bisericii sale prin caracterul viu integru și prin întreagă viața sa neprihănită și-a câștigat stima și venerațiunea tuturor. Mare e pierderea aceasta nu numai pentru arhidieceză, a cărui păstor a fost, ci pentru provincia noastră bisericească întreagă”.

Telegrame de condoleanțe vin de la Capitlul din Oradea, Gherla, Lugoj, de la Corpul profesoral din Beiuș, de la Liceul românesc din Beiuș. În telegrama sa președintele asociațiunii A.

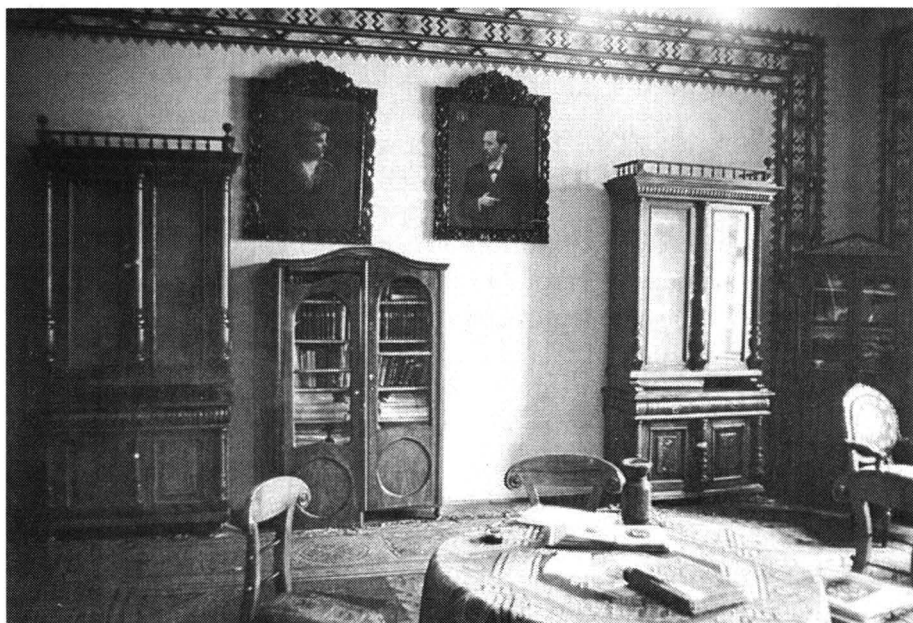
Bâreanu arată că „cultura română a pierdut un devotat spijinator. Asociațiunea pe membrul său de onoare”.

Trimit telegrame ziarele românești din Ardeal: Unirea (Blaj), Gazeta poporului (Sibiu), Drapelul (Lugoj).

Între numeroasele telegrame particulare prezentăm scrisoarea de condoleanțe trimisă de Ilie Lazăr, cumnatei mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa – Iustina Mihalyi: „Foarte tristă veste mi-a adus fratele meu Vasile și adică moartea iubitului nostru Victor bacsii. Un fior a trecut prin mine, deoarece imediat m-am cugetat că pe cine am pierdut întreagă românimea. Ca om a avut toate podoabele ce le poate avea un muritor. Inimă bună și părinte bun. Chiar acum ne-a lăsat când ar fi trebuit să ne apere drepturile față de (cei) care doresc să ne dărâme. L-am pierdut. Nu putem face altceva decât să zicem „Dumnezeu să-l țină” (30 ianuarie 1918)”.

Revenim în a cita din revista Unirea nr. 2 din 21 ianuarie 1918: „Mitropolitul Victor Mihalyi a fost bun creștin, în cea mai curată concepție a cuvântului și a fost un român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal...”

Să-i fie în veci memoria binecuvântată și binemeritat de la Țară.

Arhieriei Blajului, militanți pentru emanciparea socială și culturală a poporului român*

Ioan Chindriș

Suntem uniți cu mari înaintașii prin legături dincolo de fire, perpetuând în sufletele noastre un lanț genetic de sorginte intelectuală, devenită a doua natură a esenței noastre. Unui asemenea străbun ne este dat privilegiu de a-i cinsti memoria astăzi și aici, în țara binecuvântată a Maramureșului, pentru că este unul dintre marii fii pe care i-au dat prin veacuri Maramureșul. Victor Mihalyi de Apșa este al doilea maramureșean în scaunul arhieresc de la Blaj, după Atanasie Rednic din secolul al XVIII-lea, și al unsprezecelea întâi stătător al Bisericii Române Unite cu Roma. I-a fost dat să poarte cărja de mare pastor dintr-un veac în alt veac, în condiții grele, dar cu realizări excepționale, evocate aici în bună parte de onorații antevorbitori. Oare, ne putem întreba, doar tenacitatea de fiu al Maramureșului i-a dat puterea de a purta Biserica sa pe un drum ascendent, în vremuri demoralizatoare? Oricât de măgulitoare ar fi această idee pentru noi, care ne tragem de aici, din plaiurile lui Dragoș întemeietorul, suntem conștienți de o a doua linie genetică a lui Mihalyi de Apșa, una metafizică, de esență spirituală. Vreme de două secole înaintea lui, arhieriei Bisericii Unite, dintre care opt și-au avut reședința la Blaj, și-au adus fiecare aportul propriu la înălțarea unui templu spiritual strălucitor, cu stâlpii de boltă egal de trainici în diversitatea lor axiologică. Acest templu, pe care îl vedem etern, este Unirea cu Roma, Biserica Unită care s-a înălțat pe evenimentul de răsunet european de la 1700, spiritul Blajului, născut și răspândit ca o ploaie binefăcătoare peste întregul neam românesc. Primii doi, Atanasie Anghel și Ioan Giurgiu Patachi, au clarificat, vreme de 21 de ani, esența dogmatică a Unirii cu Roma, precizând descendența noii biserici românești din prevederile marelui Sinod de la Florența din 1439. Bula papală *Rationi congruit* din 1721 precizează faptul că suntem o Biserică unită într-o dogmă cu cea catolică, apuseană, dar rămasă cu întreaga zestre strălucitoare a ritului oriental, ca o floare cu farmec propriu în rândul bisericilor de rit bizantin, din marea familie catolică ocrotită de crucea papală de la Roma. Sunt arhieriei identități dogmatice a Bisericii Române Unite. Uriașul între uriași, Inochentie

*. Lucrare susținută la Simpozionul „Victor Mihalyi de Apșa – mitropolitul, omul de aleasă cultură și luptătorul pentru cauza națională a poporului român”

Micu-Klein, a deschis era luptei politice pentru drepturile românilor din Transilvania, transformând poporul obidit de iobagi într-o națiune conștientă de drepturile ei istorice și inaugurând centrul vital din care să iradieze noii ideologii: Blajul. Moștenirea lui a devenit bun de tezaur al Bisericii Unite, toți deținătorii de după el ai scaunului arhieresc de la Blaj fiind apărători ai prerogativelor națiunii române din Transilvania, în calitatea ei de urmașă a străbunilor romani și a primatului etnic în principatul intracarpatin. *Este arhiereul-luceafăr al conștiinței naționale românești.*

În perioada iluministă a vieții politico-sociale din Imperiul continental, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic și Grigore Maior au întemeiat cultura națională de esență modernă și europeană în cadrul Bisericii Unite, printr-un noian de fapte imposibil de evocat aici, dar dintre care nu trebuie să ometem deschiderea primelor școli românești sistematice, revoluția literară de esență națională din care a răsărit curentul Școlii Ardelene și întemeierea teologiei ca știință europeană. *Sunt arhiereii culturii, cu care Biserica Unită s-a impus în toate provinciile locuite de români, indiferent de confesiune.* Ioan Bob, Ioan Lemeni și Alexandru Sterca Șuluțiu au trăit și stăpânit cu înțelepciune vremurile de mari schimbări în viața continentului, și desigur a națiunii române, când noile idei economice, politice și sociale reclamau cu insistență emanciparea politică prin divorțul definitiv de reziduurile evului mediu, cu armele avuției materiale în cazul lui Bob, ale revoluției în cazul lui Lemeni și ale edificării instituționale în cazul lui Șuluțiu, primul mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș. *Sunt arhiereii liberei gândiri, cu care Biserica Unită s-a atașat de ideologia statelor naționale, dominantă în secolul al XIX-lea.* Precursorul imediat al lui Victor Mihalyi de Apșa este Ioan Vancea de Buteasa, figură impresionantă a greco-catolicismului românesc, care și-a internaționalizat numele prin participarea la primul Conciliu Vatican, cel mai mare eveniment al lumii catolice de la Conciliul din Florența din 1439. La Roma, el a celebrat în Vatican o liturghie românească de proporții nemaivăzute, pentru a sprijini scoaterea parohiei greco-catolice de aici, din Sighet, de sub cârmuirea ierarhiei străine de la Munkács și trecerea la Episcopia de la Gherla. Ioan Vancea și-a legat numele de modernizarea fundamentală a învățământului confesional, pe care l-a înzestrat cu o salbă de edificii noi și cu programe școlare, la toate nivelele. Edificiile lui sunt și astăzi mândrii ale Blajului. Impresia asupra contemporanilor o sugerează versurile imnului care i-

a fost închinat: „Spre liman înaintează / Cu tărie-un vas ceresc, / Măreț faru-i luminează / Din Sionul românesc. / E Ioan Arhipăstorul, / E pilotul neînfrânt, / Înțelept cârmuitorul / Vasului măreț și sfânt". *Este arhiereul care a înrădăcinat definitiv adevărul, intuit și înaintea lui, că a fi catolic și bun român sunt noțiuni complementare, armonioase, „Ca doi brazi dintr-o tulpină, / Ca doi ochi dint-o lumină".*

De asemenea înaintași s-a învrednicit Victor Mihalyi de Apșa, și în ființa lui, în faptele lui, în lăsamintele lui numeroase, se regăsesc nu puține îndemnuri, elemente și inspirații din gândirea și lucrarea acestora, îmbogățite și înălțate pe culmile îndrăznețe ale noului secol în care și-a purtat Biserica, al XX-lea. Despre care, toate, am convingerea că vor pomeni colegii ce vor grăi în continuare despre omul și arhiereul providențial evocat de noi astăzi.

Dr. Ioan M. Botoș

*Președinte URRdT „DACIA” Apșa de Jos
Ucraina*

Apșa de Jos, cea mai mare comună românească din dreapta Tisei, așezată pe malul drept al râului Tisa, scăldată de râurile Apșița, Băscău și Teteș, atestată documentar în documentele regale la 25 noiembrie 1387, a fost și a rămas cea mai „pomenită” localitate românească de-a lungul anilor. Aici, la Apșa, alături de români, totdeauna și-au găsit locul și alte minorități, trăind în pace, muncind alături unii de alții și, mai mult, totdeauna se sprijineau.

Anul acesta se împlinesc 65 de ani de la deportările evreilor din dreapta Tisei – localitățile românești Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Slatina, Biserica Albă. Practic nu au rămas martori oculari evrei, dar dintre cei plecați departe de Apșa, la majoritatea le vine dorul de locurile natale, le-au rămas amintiri frumoase despre români și mulți se declară apșeni, slătineni sau besericheni.

Relațiile noastre apropiate cu prietenii noștri din Israel ne permit ca să descriem foarte amănunțit perioada anilor 1939-1945, având relații cu martorul ocular German Adler, născut la Apșa de Jos, azi locuind în Osakka, Israel. Familia domnului German Smilovici Adler a fost deportată în lagărul de exterminare de la Auschwitz. Mama sa și șase frați au fost arși în crematoriu. Pe tatăl său, la începutul anului 1945 l-au împușcat, martor a fost fratele Șloima.¹

În viața apșenilor, evreii au avut un loc deosebit: în primul rând au fost „catalizatorii” în organizarea târgurilor, în al doilea rând totdeauna s-au „dizolvat” în viața românilor.

Prima familie de evrei apare la Apșa de Jos la 1728, numită Herș, care a luat în arendă pământ de la familia Szaploneczai.

La 1735 în Apșa de Jos locuiau trei familii evrei²:

Alsoapșa – Apșa de Jos

Anul	Evrei	Populația totală
------	-------	------------------

¹ Informator German Smilovici Adler, n. 22.10.1926 la Apșa de Jos; locuiește în orașul AKKA, Israel, 23.05.2001

² Publicația „Apșa” nr.12 (15), 1 XII 2002

1830	57	1722
1880	409	--
1900	662	3829
1930	927	7018
1941	978	8335

Statistica cehă la 1929 ne informează despre numărul evreilor¹:

Localitatea	Populația totală	Evrei
Apșa de Jos	5947	1300
Slatina	3946	1776
Ocna Slatina	2335	--
Apșa de Mijloc	3541	283
Biserica Albă	1632	82

Anul 1939 a intrat în istoria evreilor ca un început al greutăților. La 15 martie Ungaria ocupă Transcarpatia. Apșa de Jos avea o populație în jur de 8500 de locuitori printre care în jur de 1000 evrei, formând 240 de familii.²

În localitate erau familii bogate care aveau magazine, animale, pământ, livezi cu pomi fructiferi, dar majoritatea familiilor erau sărace

¹ Publicația „Apșa” nr. 3 (18), 1 III 2003

² Informator German Adler

și numeroase; unii prelucrau pământul, alții se ocupau cu cusutul hainelor, repararea încălțăminteii, prelucrarea lemnului; mulți erau badocari.

În alimentare se întrebuințau produsele și legumele cumpărate și produse pe loc. Pâinea în majoritate era de mălai, numai sâmbăta își permiteau a mânca pâine de grâu.

Cei mai mulți evrei erau religioși, respectau sâmbăta și alte obiceiuri. În sat era Rabin și Tăietor care tăia găinile și animalele. Carnea era folosită numai sâmbăta și la alte obiceiuri. Pe parcursul săptămânii se folosea fasolea, cartofii și varza.

În majoritate toate familiile de evrei aveau vaci și bivoli. Surplusul de lapte era vândut, mai ales smântâna de bivol.

Toamna se ocupau de strânsul merelor, iar pe urmă le vindeau pe teritoriul Cehiei. Cei care aveau pașapoarte mergeau pe jos la Sighet după cumpărături, căci erau mai ieftine ca în Rusia Subcarpatică.

Copiii de evrei învățau în școli evreiești numite „heider” și în școli cu predare în limba cehă.

Odată cu ocuparea Rusiei Subcarpatice de Ungaria hortistă au început să apară legi împotriva evreilor și discriminarea era din ce în ce mai aspră. Fascismul maghiar nu a fost cu nimic mai bun decât fascismul german.¹ Au început să închidă școlile evreiești, magazinele. Jandarmii băteau evreii fără pricină. Tineretul trebuia să facă pregătire militară, în afară de români, în „levant” (așa erau numite „mini” lagărele). Conducătorul era Fuțur Mihai, iar șeful era fascistul Mandric. Ungurii au început a mobiliza tinerii evrei la lucruri fizice la Usti-Corna ș.a.

În iunie 1941 ungurii au inventat că o parte din evrei, adică cei săraci, nu sunt cetățeni ai Ungariei, ci sunt veniți din Galiția, dar moșii și strămoșii lor erau Apșeni adevărați. Ungurii au strâns vreo 50 de familii, bătrâni, femei, copii, i-au dus la școală, unde au fost ținuți două zile. Pe urmă i-au încărcat în mașini și i-au transportat la Slatina, de unde în vagoane de marfă au fost trimiși în Frasân. De la Frasân, pe jos, care flămânzi, care desculți, bătuți, au fost duși spre frontiera cu Galiția și alungați ca și câinii.

În Galiția își băteau joc de ei: îi băteau, femeile le violau, pe mulți i-au omorât. Puțini au scăpat și s-au întors acasă, dar de acum era ilegal și care erau prinși erau arestați și trimiși în „Tolonț – gar” (închisoare).

¹ Ibidem.

S-a început războiul (1941-1945). Ungurii au început a mobiliza tineretul în armată până la vârste de 50 de ani. Mulți erau mobilizați în gărzi de lucru, alții erau trimiși pe front în Ucraina, Bielorusia, Rusia. Erau puși ca avanpost înaintea nemților, formând din ei un scut viu. Mulți evrei au murit pe front și nu s-au mai întors acasă la locurile natale. Soțiile au rămas acasă cu copiii și fără ajutor moral și material. Căsătoriile evreiești nu au avut loc vreo trei ani. Telefoane și radiouri n-au fost. Doctorul Gaivaronschi avea un singur radio, el povestea ce se petrecea în lume. De la el au aflat evreii despre lagărele de concentrare, dar trăiau cu nădejdea că vor scăpa.¹

La începutul anului 1944 necazul a ajuns și la Apșa de Jos. La 12 aprilie 1944 a avut loc în orașul Mucaceva o adunare condusă de Endre Laslo, subsecretar de stat al Ministerului de Interne ungar, unde au fost stabilite măsurile de dislocare în ghetouri a evreilor din Rusia Subcarpatică.²

Au fost strânși toți evreii și transportați în ghetou la Slatina, măcar că doctorul a încercat să oprească deportările, dar fără succes.³

La 25 mai, din Slatina, 3317 evrei încărcăți în vagoane de marfă, fără mâncare, fără apă, făcându-și necesitățile fiziologice în vagoane, au fost transportați până la Auschwitz. De la Teceu, în 28 mai au fost transportați 2208 evrei. Toți au ajuns în lagărele de exterminare.⁴ Toate femeile și copiii au fost otrăviți cu gaze și pe urmă arși în crematoriu. Bărbații și tinerii au fost lăsați ca unelte de lucru, erau folosiți la lucruri fizice grele, goli și flămânzi, îi băteau. Mulți nu rezistau și mureau, pe mulți îi împușcau.

În anul 1945, după eliberare, s-au întors în Apșa de Jos vreo 50 de tineri care au scăpat din lagărele de concentrare. Nu toată populația i-a primit cu bucurie, mulți au refuzat să restituie bunurile lăsate de evrei și cele furate din casele pustii.

Atunci nu era clar cu situația politică a Transcarpatiei, apartenența la cehi sau Ucraina. Erau multe monede în circulație: penghi, ruble, coroane, lei. Trecerea în Sighet era liberă. Mulți dintre tinerii întorși din lagăre prin Sighet au plecat spre Apus și de acolo spre Israel, SUA și alte țări.

¹ Ibidem.

² Buletinul „Apșa”, nr.1, 19.05.2001

³ Informator German Șmilovici Adler

⁴ Publicația „Informația zilei”, Anul IX, nr. 2324, 16-17.05.2009

După încorporarea Rusiei Subcarpatice la Ucraina Sovietică evreii rămași s-au angajat la lucru, au intrat în colhoz.¹

La Apșa de Jos au fost cazuri când românii au ajutat pe unii evrei să se ascundă. În anul 1944, când ungurii arestau evreii, familia lui Motăl, a lui Herslaib, soția Marim și doi copii – Ioasăl și Herslaib, au fost îmbrăcați românește de Dumitru Opriș și trimiși noaptea la Romaniuc din Strâmbi.

Două fete a familiei lui Motăl au rămas la Apșa, dar jandarmii au arestat fetele și le-au trimis în ghetouri la Slatina, de unde au fost deportate.

După sosirea rușilor, familia lui Motăl a trăit la Apșa până în octombrie 1945; la 25 octombrie 1945 au plecat în America.²

Famiile de evrei deportați de la Apșa de Jos³ (după amintirile apșenilor informatori)

1. Brumală a lui Vizer
2. Vizăr
3. Avrum cu Șaina
4. Ancel cu Rivca
5. Velvel cu Rivca
6. Herș a lui Simca
7. Motăl a lui Herșlaib a lui Mendel
8. Motăl al Tobi
9. Buri Raizi
10. Herșlaibi a lui Mendăl
11. Toba lui Bolf
12. Adler bagodășu
13. Arom
14. Herș coaciu
15. Altăr a lui Gețăl
16. Motiu
17. Getăl
18. Stepu lui Motiu
19. Hadaburea
20. Mendel a lui Herș
21. Melița Sabou

¹ Informator German Șmilovici Adler

² Informator Gheorghe Opriș (Silai), n. 1932 Apșa de Jos, 20.05.2009

³ Informator Mihai Gh. Tokari, n. 23.03.1923 la Apșa de Jos, 21.08.2007

22. Șimon, tatăl lui Iancăl
23. Raib a Raizi
24. Alta lui Sana
25. Sura lu David
26. Mendăl a lu Herș a lu Simca
27. Paisăc
28. Budrigailă
29. Cricivaluși
30. Rabinu-Bec
31. Flămândaie
32. Libăr
33. Șulăm a lu Bolf
34. Herș a lu Marcu
35. Tăetorul Rot

P.S. Sunt amintite o parte din familiile deportate.

*Dr. Ion Botoș
Președintele Uniunii Regionale
din Transcarpatia „Dacia”
Apșa de Jos*

În 4 august 2007 se vor împlini 60 de ani de la tragedia din Apșa de Jos, când apșenii n-au rezistat la batjocora Sistemului Sovietic și s-au răzbunat, crezând că-l vor schimba puțin, dar nu a fost așa cum au crezut. Sistemul a rămas același, iar românii din Apșa au suferit și mai mult în urma deportărilor în gulagurile Siberiei.

Azi, dintre cei 21 de bărbați de frunte, au rămas în viață numai doi - doi martori oculari ai gulagurilor și câteva văduve care pot mărturisi despre acei ani grei, rămânând acasă cu copii și înstrăinate de bărbați. Cât de barbar a fost acel sistem! Din toate cele auzite până acum te poți convinge: acel sistem n-a avut dreptul la „viață”, pentru că a lăsat după el numai urme sângeroase și trupuri neînsuflețite.

După cel de-al doilea război mondial Transcarpatia, din „mila” lui I. V. Stalin, a fost alipită la Ucraina fără hotărârea poporului, bazându-se pe hotărârea Congresului petrecut la Mucacevo în 1944, congres organizat și petrecut de partidul comunist și NCVD.

Românii din dreapta Tisei, aflându-se sub diferite sisteme, n-au atras atenția la acel congres, iar majoritatea oamenilor în vârstă nici n-au auzit de el, nici cine a fost prezent la această manifestare. Peste tot domnea haosul. În multe localități se schimbau atât de des președinții Sovietelor locale încât oamenii nici nu știau de existența lor. De multe ori erau numiți primari pe 2-3 zile.

Dacă în perioada interbelică și în timpul războiului românii din dreapta Tisei aveau legături cu patria istorică, în perioada sovietică gardul de sârmă ghimpată ne-a despărțit definitiv. Noi ne-am aflat înstrăinați pe o perioadă de peste 40 de ani.

Ne-am împăcat, dar nu ne-am putut împăca cu foametea din anul 1946, care a adus mult necaz în viața românilor. Mulți au murit dar nădejdea în ziua de mâine a fost mai presus și Bunul Dumnezeu le-a dat speranță. Anul 1947 a adus o roadă bogată și oamenii au început să uite de greutăți. Sistemul sovietic cu pași rapizi a început colectivizarea și tot mai des apăreau cuvinte noi: „colhoz”, „comunism”, „colectivizare”, „comună”, care pentru majoritatea populației erau neînțelese.

Comuniștii de la raion prin reprezentanții lor petreceau la Apșa de Jos tot mai multe adunări, unde se făcea mare agitație pentru colectivizare. Dacă problema colectivizării era mai bine cunoscută în satele ucrainene și tot mai des respinsă, românii o cunoșteau mai slab. (Ei n-au migrat în centrul Ucrainei). Și pentru aceasta sistemul sovietic a hotărât ca primul colhoz să fie înființat într-un sat românesc - Apșa de Jos, cea mai mare comună românească, comună nobilă, formată în majoritatea din „nemeși”.

Conducerea raionului Teaciv a început să pregătească cadre pentru viitorul colhoz. Tot mai des se petreceau adunări la Apșa de Jos. A fost „ales” președinte la sovietul sătesc Cernicico Ivan Ivanovici. Majoritatea populației nu-l cunoștea. El a fost trimis ca preot la Strâmtura dintr-un sat ucrainean Teacivsky- Lazî, raionul Teaciv. Deseori era văzut prin sat că se întâlnea cu NCVD-iștii din raion. Cernicico, în calitate de președinte a început să se apropie de bărbații de frunte și se străduia să fie „prietenos”, motiv pentru care deseori stătea la un pahar de băutură. A început să viziteze familiile „prietenilor”, dar toate vizitele erau fixate zilnic de domnul Cernicico. Populația era ocupată de treburile sale și nu dorea să audă de colectivizare. Dar... Dar...

4 august 1947, era o zi obișnuită de vară când oamenii erau ocupați cu treburile lor și nimeni nu putea să prevadă că acea zi va intra în istoria românilor și va fi blestemată de ei înșiși.

Tot așa își vedea de treburi și Gherman Șm. Adler - martor principal. El se pregătea să transporte grăunțe cu căruța la punctul de primire în orașelul Taras. Împreună cu el se pregătea să plece Ele cu Mehâl și mai câțiva români. Când treceau pe lângă Sovietul sătesc președintele Cernicico i-a oprit. El i-a întrebat unde pleacă. Răspunsul a fost că pleacă la Teaciv cu treburi. L-au așteptat câteva minute, apoi a venit cu geantă, a urcat în car și au plecat. Mergând pe drum au observat că sunt însoțiți de grupuri de oameni, care mergeau spre „Drumul Țării”, dar nu le-au atras atenție. Când au ajuns în „Drumul Țării” cineva din pasagerii căruței i-a spus lui Cernicico, că oamenii merg spre Rămășița și ar fi bine să se întoarcă înapoi. Cernicico le-a spus că în ziua respectivă se măsoară toate loturile de pământ din Rămășița pentru viitorul colhoz și oamenii poate se gândeau că aceștia mergeau să le ia pământul. Cu atât mai mult că s-a clopotit la biserica din sat. Din nou unul dintre pasagerii căruței a vrut să se întoarcă deoarece credea că este periculos, dar Cernicico le-a spus: „Nu vă temeți că eu am pistol și voi folosi arma”. (Acest pistol a fost primit de la milițianul Ivan Gh. Pițur),

Au ajuns în fața casei lui Vasalie lui Ileş a Anichi. Oamenii au început să iasă din mlaai, țineau în mâni pietre, sape și alte unelte cu care au început să arunce în car. Cemicico a scos pistolul și a împușcat în sus, dar nu l-a ajutat . Oamenii (majoritatea femei) s-au apropiat de car, l-au dat jos pe Cernicico, lovindu-l cu pietre și sape. Caii s-au speriat și au luat-o la fugă. Bdirăul stătea în șanț și gemea. Dar pe lături se auzeau vocile țăranilor:

- Vrei colhoz, vrei colhoz?...

Oamenii s-au împrăștiat foarte repede. Încă nu răsărise soarele, când, a doua zi, au început timpurile negre pentru o parte din populație. În Apșa de Jos au fost trimise forțe ale miliției din raion și s-au început arestările în masă. Arestau în majoritate bărbații de frunte și intelectualii. Toți arestații au fost trimiși la Teaciv, iar pasagerii din căruță au fost închiși și apoi eliberați peste două zile.

Apșa de Jos a fost în depresie totală. Din 5 august și până în 9 septembrie au fost arestați toți cei, care, după părerea autorităților, au fost împotriva sistemului sovietic. Din 28 septembrie și până în 13 octombrie s-a desfășurat judecata în urma căreia au fost condamnați: 15 persoane - 25 de ani, 4 persoane -10 ani, 2 persoane - 6 ani, în total 427 de ani de închisoare în gulagurile Siberiei și totodată schimbarea denumirii satului (1948) din Apșa de Jos în Dibrova fără să fie întrebât cineva. Așa a fost plata...

Deportații:

1. Vasile F. Opriș (1884 -1957) - 25 ani
2. Gherghe N. Filip (1910 -1955) - 25 ani
3. Ioni. Șiman (1909-1991)-25 ani
4. Minai I. Șiman (1914 -1980) - 25 ani
5. Simion - Daniel Pop (1919 -1992) - 25 ani
6. Gheorghe D. Borca (1919 - trăiește, 10 .12 2006) - 25 ani
7. Gheorghe Dm Șiman (1906 -1978) - 25 ani
8. Gheorghe Pătraș Marina (1926 -1996) - 25 ani
9. Mihai Filip ()-25ani
10. Flore V. Marina (1923 -1997) - 25 ani
11. Poiș Moiş ()-25 ani
12. Gheorghe M. Alb () - 25 ani
13. Vasile Gh. Iovdii () - 25 ani
14. Mihai M. Iovdii (1921 -1983) - 25 ani
15. Ion Gheorghe a lui Vasalie a lui Dumitru - 25 ani
16. Vasile Borca () -10 ani
17. Vasile Marina () -10 ani
18. Ion Borca { a Marii lui Holdâș) - 10 ani

19. Mihai II. Cendeș (Mihai a lui Ilie) -10 ani
20. Gheorghe Gh. Șelever (1931 -1996) - 6 ani
21. Gheorghe Mihai Botoș {1930 - trăiește, 10.12. 2006)- 6 ani

În gulagurile siberiei au rămas:

1. Gheorghe Nic. Filip
2. Gheorghe M. Alb
3. Vasile V. Opriș
4. Vasile V. Borca
5. Vasalie Gh. Iovdii

Cei rămași n-au avut posibilitatea și să-i petreacă pe cei apropiați pe ultimul drum, să le aprindă câte o lumânare și să pună o cruce. Dureros a fost pentru toți: soțiile au rămas văduve, copiii orfani. Toți cei întorși acasă alături de familiile lor au purtat în suflet ura de sistemul comunist. Timp de o viață acel sistem blestemat i-a „însemnat” pe toți așa cum se înseamnă oile ca dușmani ai poporului. Dar cel mai mult au avut de suferit copiii lor. Ei erau înjosiți în drepturile lor, pentru că părinții, moșii și strămoșii lor s-au ridicat împotriva sistemului.

Ne întrebăm de ce? Credem că imperiul Gulagului, care cuprindea (după datele din 1948) aproape 170 de departamente. În fiecare departament erau 40- 60 de lagăre, în total milioane de oameni batjocoriți și nimiciți. Sistemul a creat și două comitete de stat în privința muncii: deschis și secret (muncă silnică cu toate atributele economice - tarife, salarii...). Așa a fost fericirea poporului sovietic în lagărul socialist.

MĂRTURISIRI

MĂRIȘCUȚA, ȘIMAN, n.1916 la Apșa de Jos, soția deportatului Mihai Șiman, 4.05.2001, Apșa de Jos. „În ziua de 4 august 1947 eu am fost în Rămășița, eram ascunsă în mlaai. Am văzut, când oamenii au oprit carul cu Cernicica. Mărcuța lui Văsâi a Ilenii cu Găneșteanu l-au tras jos din car. În car era și Gherman Șmit Adler. Fugind acasă îi spune tatălui că l-a omorât pe Cernicica. Atunci moșul zice : „Mâne îl arestează pe Mihai ai tău”. „De ce?” îl întreb. „Că este prieten cu ei. Cernicica umbla în casă, mâncau și beau împreună”. Și așa a fost. A doua zi a venit bespeca și l-au dus în temniță”.

IVAN I. PIȚUR, milițianul de Apșa de Jos, 23. 03. 2001, Apșa de Jos. M-am născut în anul 1922, în satul Dubove. „Am fost trimis în satul Apșa de Jos în 1945 la vârsta de 23 de ani. Am lucrat până în 1952 în miliție. Am cunoscut foarte bine pe Cernicico, fostul primul bdirău la colhoz. Înainte de a înființa colhozul el a lucrat preot la

Strâmtură. În timpul războiului a fost prizonier și trimis în lagăr. După ce s-a întors i s-a propus să organizeze colhozul. În multe situații am luat parte împreună cu Cernicico. Când m-am însurat Cernicico a fost la nuntă, în ziua de 4 august 1947 Cernicico a intrat la mine acasă și mi-a spus că mere la Teceu și a cerut să-i dau pistolul. Eu i l-am dat, stăm bolnav acasă. Când a venit boreasa și mi-a spus că l-au omorât pe Cernicico, eu am întrebat-o, că glumește, dar ea a spus că nu. Eu am știut, că voi avea probleme că i-am dat pistolul, dar am fost susținut de organe. Din anul 1952 și până în 1956 am fost președinte la Sovietul sătesc din Apșa de Jos”.

GHERGHE MIHAI BOTOȘ, deportat, n. 31 martie 1930 la Apșa de Jos, 1. 05. 2001., Apșa de Jos.

„În car a fost Ele, Mehâl, Adler Gherman Șmilovici, Cociș a fost Ion a lui Vaineu din Bouț”.

FLORE IL, IOVDII, n. 2 aprilie 1920, Apșa de Jos, martor, 30. 07. 2001, Apșa de Jos. „Am terminat 8 clase la cehi. Am învățat în școala română. Limba rusă aveam de două ori pe săptămână. Pe data de 2 august am mărs în munte după brânză. În 4 august am fost în Crăsnișoara. După ce am venit acasă m-au închis bespeca. O săptămână am șezut închisă. Am avut 20 de martori și toți au spus că nu-s de vină”.

ANUȚA VASILE ȘIMAN, n. 1914 la Apșa de Jos soția deportatului Ion I. Șiman, Apșa de Jos, 30. 07. 2001.

În august, când l-au omorât pe Cernicico, moșu o fost în Săcel, o cosât. Din Săcel s-a dus în Gaidurie, unde șede fata lui Gheorghe Anuții, în fundul văii Babelor. A sosit acasă marți sară. I-am spus: „Măi Ion, o închis pe Mihai a vost”. El mi-a răspuns, „că trebuie de mărs de ajutat pe Mihai să nu șadă în temniță”. Dar noaptea bespeca a înconjurat casa și l-o luat și pe Ion. Nouă ani a șezut în Ircutsk, Magadan, Novosibîrsk. La poselenie o stat la doi bătrâni.

Într-o zi o venit feciorii moșului (stăpânului), o avut doi feciori acasă în ospeție și văzându-l pe moșu meu acolo l-o întrebat pentru ce șede. Moșu o povestit tot feciorul cel mai bătrân lucra judecător în Novosibîrsk. După toate ascultate feciorul o zis că-l va ajuta. O făcut din nou proces de judecată și l-o eliberat. O șezut la poselenie 1 an de zile.

În lagăr o fost foarte greu. Trecând comisia medicală, o doctoriță l-a văzut pe moșu meu, că era foarte slab, avea 47 kg, s-a apropiat de el și l-o întrebat că de unde-i și pentru ce șede. Moșu i-a povestit tot și pe urmă doctorița a zâs că l-a ajuta. Pe urmă a fost trimis la odihnă în profilatoriu medical. În 1956 s-a întors acasă.

Moșu o fost pârât fals de Ion a lui Gheorghe a lui Vasalie, care o mărturisit că moșu o agitat oamenii împlând pe uliță cu furca de fer pe umăr. Pe urmă l-au întrebat pe martor că de ce l-o băgat pe moșu în temniță. Dar el o răspuns că după 38 de pumni și o bătaie și spusă că dacă trebuia că o fost și mama lui. În ziua de 4 august o clopotit la biserică Anuța Piticului sau Gheorghe a Mării Paraschi”.

GHEORGHE MIHAI BOTOȘ, deportat n. 31 martie 1930, la Apșa de Jos, 5.04.2002. Apșa de Jos.

„Am fost trimis în Republica Corni, Rosia în orașul Ucta. În oraș erau trei mine, la una am lucrat un an și jumătate. A fost foarte greu. Anul 1948 a fost cel mai greu, m-am gândit că nu voi scăpa, eram numai pielea și ciontu, a fost foarte mare foamete, mâneam tot ce găseam. Acuma nici la câini nu dai așa mâncare, își băteau joc de noi. Din 1950 a fost mai bine cu traiul, am trecut la altă mină, pregăteam lemne pentru mină.

La 8 iunie 1953 am fost eliberat cu două luni înainte de termen. Am fost printre cei mai tineri deportați, când am fost deportat aveam 17 ani. Am venit acasă la vârsta de 23 de ani”.

MĂRIA GH.FILIP, fiica deportatului Gheorghe N. Filip, n. 1910 la Apșa de Jos, 3.08. 2001. Apșa de Jos.

„Tatăl meu în ziua de 4 august 1947 a fost în Rămășița, dar nu a dat în Cemicico. A fost arestat și a primit 25 de ani, 8 ani a șezut în Caraganda. Acolo a și murit Martor a fost un om din Slatina, care tot a șezut în lagăr. După ce s-a întors acasă a intrat pe la ei și le-a povestit cum a murit ei. A fost foarte slab înainte de a muri. A zis că a murit de rânză (stomac)”.

MĂRIA FILIP, soția deportatului Gheorghe N. Filip, 14. 08. 2001. Apșa de Jos. „Soțul meu s-a născut în anul 1910. În anul 1955 la 3 iunie a murit în lagăr în în Caraganda. Pe data de 24 iunie am primit informație, care a fost trimisă în 12 iunie, mi-a fost foarte greu. Atâta sărăcie m-o mâncat că nu pot să ți le spun”.

GHEORGE D. BORCA, n. 1919 la Apșa de Jos, deportat, 2.10.2005. Apșa de Jos. „Am primit 25 de ani, dintre care am șazut 9 ani. Primii 2 ani am fost în lagăr în Ircutsk, pe urmă în Caraganda, în Cazakhstan. Anii șezuți pe vremea lui Stalin au fost foarte grei. Am ajuns în Ircutsk, în lagăr nu aveam lumină. Lagărele erau păzite la lumina focului. În lagăre nu ne-au dat lingure, nici blide. Ni le-am făcut din lemn, ni le-am coropcit (cioplit). Mâncarea era foarte săracă. Nici spălaturile de pe tangere nu erau unturoase. Era apă fiartă cu ceva gunoaie, în fiecare zi mureau 10-12 oameni și pe nimeni nu-i durea capul, adică nu atrăgea atenție la morți”.

ION M. BOTOȘ, nepotul deportatului Mihai I. Șiman (moșul), n.1961 la Apșa de Jos. „De mic copil rămas orfan stăteam la moșul Mihai și tot trăgeam atenția că moșul toată noaptea fumează. Și azi văd ca prin vis pachetele de țigări „Verhovina”, care stăteau pe scaun lângă pat. Se trezea, aprindea țigara și așa pe parcursul nopții fuma câte un pachet de țigări. Mai din când în când și bea palincă făcută acasă, dar direct din borcanul de trei litere. Mă uitam, borcanul era plin, dar după o zi și o noapte borcanul era mai puțin de jumătate. Și atunci i-am întrebat pe moșul, că de ce fumează și bea atât de mult și de ce nu doarme noaptea, dar tot se scoală și fumează. Și a început să-mi povestească. Îmi zice:

„- Măi nepoa! După anii petrecuți în lagăr nu mai poți să dormi, atâta necaz cât am văzut ajunge la un neam întreg”.

L-am rugat să-mi povestească cum a fost în lagăr. Și din când în când îmi povestea: - ...Am ajuns în Magadan, pe urmă ne-au împărțit prin lagăre. Toți care au ajuns cu mine am fost duși în clubul lagărului. A venit șeful și ne-o întrebat, că ce știm să facem. Eu i-am spus, că mă pricep la animale și am fost repartizat la ferma lagărului. Am fost dus la fermă. Când am văzut bieteile animale în tină până în grumaz, gunoi peste tot, hâitășag (murdărie) peste tot am meat șeful să-mi deie voie să fac așa cum se face pe la noi. Și m-am dat de treabă: am făcut ieslele, am podit peste tot, am făcut cotețe la porci, uși. Peste tot am cistovit (am făcut ordine). O venit șeful lagărului și s-o uitat și o zâs că de azi eu sunt șef la fermă. Această vorbă m-o scăpat de la moarte. Alții lucrau în minele de aur și mureau ca muștele, înghețau în barăci peste noapte, mureau de foame. Eu am rămas la fermă și din când în când mai duceam câte o uiață (o sticlă) de Șapte și la prietenii mei din baracă. Printre ei erau oameni mari, generali și ofițeri; dar eu eram cel mai mare, că aveam ce mânca și le dam și la alții. Ei se bucurau, când le duceam și lor ceva. Câte odată în zilele libere, mai ales duminica mergeam să strângem aur curat prin minele vechi, care erau de acuma părăsite. Odată am găsit o bucată de aur curat care o cântărit un kilogram și ceva și l-am dus la fermă, l-am dat boresii șefului să-l ducă la punctul de colectare. Noi, temnicerii, nu aveam voie să colectăm legal. Ea mi-a dat pentru aur o bucată de cârnaț de care foarte tare mult m-am bucurat.

Era foarte frig acolo, mulți temniceri înghețau. Dimineața îmbiau cu carul printre barăci și îl strângeau pe cei morți, care au înghețat peste noapte. Îi încărcau așa cum încarci lemne și îi duceau lângă lagăr. Acolo era o groapă mare, fi țipau (aruncau) și cu tractorul împingeau pământ și așa până a doua zi, când aduceau pe alții...”.

Note:

Publicația „Apșa”, N 8, 1 august 2002.

Publicația „Apșa”, N 9, 2 septembrie, 2002

Informator, Gherman Șm. Adier, 21, 08. 2001, 07. AKK62, Izrael

Publicația „Sribna zemiea” H 30 (593), 21. 08. 2004, Transcarpatia

Repere istorice ale românilor maramureșeni din Transcarpatia

Cristian Veres

În timpul perioadei comuniste, din motive impuse de ideologia regimului, studierea problematicii minorităților etnice, inclusiv cea a comunităților românești din țările „vecine și prietene”, a fost trecută într-un plan secund.

În perioada post-comunistă s-a încercat acoperirea acestor lacune din cercetare, dar deja timpul și transformările ce au avut loc în societate, mai ales pe plan mental, și-au spus cuvântul, înregistrându-se un proces de metamorfozare, sărăcire sau chiar pierdere a unor fenomene ce erau specifice vieții comunităților românești din afara granițelor statale.

În rândul încercărilor recuperatorii, de cunoaștere a comunităților românești *de dincolo*, de creare a unor punți culturale între acestea și țara-mamă, se înscriu și cercetările efectuate în satele românești de pe teritoriul Transcarpatiei.

Ucraina Subcarptică, Rutenia sau Rusia Subcarptică, cum mai figurează în documente zona Transcarpatiei, reprezintă un adevărat mozaic etnic și confesional, aici putând fi întâlnite 75 de naționalități și 23 de confesiuni religioase, populația de origine română formând comunități compacte în raioanele Rahiv și Thiacevo ale Maramureșului ucrainean [**Valodimir Fenici**, 1999, p.270].

Maramureșul are o suprafața totală de 10354 km² fiind situat la poalele Carpaților Păduroși, învecinându-se cu Galiția și Bucovina. Pe teritoriul Maramureșului au existat mai multe formațiuni prestatale: *cnezatul Izei și al Vișeelor* (reședința la Cuhea), *cnezatul lui Dragoș* (reședința la Giulești), *cnezatul Sărăsăului*, *cnezatul Cosăului* (centrul la Berbești), *cnezatul Subcetate* (centrul la Oncești), *cnezatul Talborului și al Bârzavei*, situate în dreapta Tisei.

Constituirea voievodatului Maramureșului, a început prin comasarea cnezatelor în secolul al XII-lea, prima atestare documentară în 1199, fiind făcută într-o diplomă a regelui Emeric I.

Regalitatea maghiară începe în secolul al XIII-lea procesul de colonizare al Maramureșului, primele așezări de coloniști teutoni fiind Vișeu, Teceu și Hust. Teutonii au fost însă alungați de către regele Andrei al II-lea, acesta aducând drept *oaspeți regali* sași și maghiari [**Simion Chiș-Bloju**, 1998, p. 411].

Voievodul Bogdan recunoaște în anul 1326 suzeranitatea coroanei maghiare asupra Maramureșului, în 1368 acest teritoriu devenind Comitat al Regatului Ungariei [Gheorghe I. Bodea, 1999, p.173].

Bogdan, în 1359, îl înlătură de la conducerea Mărcii Moldovei pe Balc, urmașul lui Dragoș, punând bazele statului moldovenesc feudal. Balc, drept despăgubire pentru pierderea Mărcii Moldovei, este numit în anul 1373, de către regele Ludovic I, voievod și comite suprem de Maramureș [Simion Chiș-Bloju, 1998, p.416].

În anul 1385, Țara Maramureșului a fost împărțită din punct de vedere administrativ în patru plase. Această formă de organizare a durat cca. 500 de ani, chiar dacă în tot acest interval Maramureșul s-a aflat în componența mai multor state (în 1556 fiind alipit Ardealului, din 1703 Ungariei, iar din 1711 s-a aflat sub stăpânire austriacă).

Maria Tereza a încercat schimbarea structurii demografice, în anul 1746 Maramureșul fiind colonizat cu ȣipteri, după ce în anul 1728 aici s-au așezat evreii izgoniți din Rusia [Simion Chiș-Bloju, 1998, p.418].

Documentele vremii consemnează acțiunile lui Pinte Viteazu începând din anul 1694. Nouă ani mai târziu acesta asediază alături de Fr. Racoczy al II-lea Baia Mare, fiind ucis în luptă [Aurel Socolan, 1995].

Pe parcursul timpului în documente apar și alte persoane ce și-au luat supranumele *Pinte Viteazu*, unul din ei asediind în 1717 Hustul, iar altul aflându-se în anul 1848 în tabăra lui I. Buteanu.

În perioada dualismului austro-ungar Maramureșul a făcut parte din Transleithania, partea maghiară a Imperiului, românii maramureșeni participând și ei, după destrămarea acestuia, la Adunarea Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918.

Românii din dreapta Tisei au fost reprezentați de către o delegație formată din 20 de persoane ce și-a afirmat dorința de unire a românilor maramureșeni cu România, în ciuda faptului că o seama de personalități cum ar fi episcopul (viitorul mitropolit) Miron Cristea vorbeau de o Românie întinsă doar până la Tisa.

Pe 1 decembrie 1918, în același timp cu Adunarea Națională de la Alba-Iulia, a fost organizată la Sighetul Marmatiei o Adunarea Națională în cadrul căreia se proclama Unirea Maramureșului cu România [Gheorghe I. Bodea, 1999, p. 174].

Învățătorul Dionisie Vereș, din Apșa de Jos, în fruntea unei delegații formate 20 de persoane, a solicitat în anul 1919 prefectului

de Maramureș, col. Gheorghiu, alipirea satelor românești din dreapta Tisei. Aceleași doleanțe le-au prezentat și delegațiile conduse de preotul paroh Augustin Dărbănt din Biserica Albă și de dr. Bota Grigore magistrat în Slatina, acestor delegații promițându-li-se că vor fi depuse toate eforturile în acest sens. În ianuarie 1919 ucrainenii transcarpatieni și-au exprimat dorința, în cadrul unui congres organizat la Hust, de a se alătura Ucrainei.

Transcarpatia, în urma încheierii tratatelor Conferinței de Pace de la Paris, a intrat la 10 septembrie 1919 în mod oficial în componenta Cehoslovaciei, primul guvernator fiind Gheorghii Jatcovi, Ujgorodul devenind centru administrativ al regiunii.

În Constituția Cehoslovaciei, aprobată în februarie 1920, Transcarpatia apare sub denumirea de Rusia Subcarpată.

În cadrul acestui vast teritoriu alipit Cehoslovaciei se aflau și două treimi din Țara Maramureșului, dar datorită bunelor relații existente între România și Cehoslovacia, divizarea Maramureșului între cele două state nu a avut repercusiuni pentru românii maramureșeni, granița fiind pur formală.

Guvernul polonez a contactat în octombrie 1938 atât guvernul român, cât și pe regele Carol al II-lea, în vederea participării celor două țări, împreună cu Ungaria, la împărțirea Rusiei Subcarpatice, autoritățile române respingând însă această propunere.

Abatele Augustin Voloșin a fost numit pe 26 octombrie 1938 de guvernul cehoslovac președinte al Consiliului de Miniștri al Rusiei Subcarpatice, fiind însărcinat de guvernul cehoslovac să conducă negocierile cu Ungaria.

Maramureșenii din dreapta Tisei trimit o delegație ce solicită ministrului de externe al României, Nicolae Petrescu-Comnen, să împiedice ruperea Cehoslovaciei, iar în cazul în care aceasta nu se poate, solicită ca zona cu populație majoritar românească să fie alipită României.

În urma Tratatului de la Viena, încheiat pe 2 noiembrie 1938, se fixează hotarele ceho-polono-ungare. Conform hotărârii arbitrajului de la Viena din data de 2 noiembrie 1938, o parte a Transcarpatiei a fost cedată Ungariei, iar cealaltă parte a rămas ca o regiune autonomă în cadrul Cehoslovaciei. După cca. 4 luni, la 15 martie 1939, regiunea autonomă din cadrul Cehoslovaciei a fost proclamată ca o formațiune statală independentă, Ucraina Carpată, cu capitala în orașul Hust, președinte fiind Augustin Voloșin.

Guvernul de la Hust, la scurt timp de la obținerea *independenței*, simțind că statul este amenințat, cere unirea cu

România, cerere respinsă de guvernul român, iar în urma ocupării statului de către Ungaria, Voloşin şi guvernul său pleacă în exil [Gheorghe I. Bodea, 1999, p. 175].

Maramureşul avea să se reunească, în cadrul Ungariei hortyste, partea românească a Maramureşului ajungând să fie şi ea ocupată în urma celui de al doilea tratat de la Viena încheiat la 31 august 1940.

Ucraina Subcarpatică, la sfârşitul celui de al doilea război mondial, devine din nou stat independent, dar tot pentru scurt timp, cerând alipirea la Ucraina Sovietică.

În Maramureşul românesc au avut loc o serie de mişcări pentru alipirea la Ucraina Sovietică pe data de 19 ianuarie 1945, având în acest sens loc la Sighet o aşa-zisă adunare populară ce a declarat Unirea cu Ucraina Subcarpatică şi Ucraina Sovietică.

Pe 9 aprilie 1945 ziarul Poporul, cel ce cu câteva luni înainte titrase despre revenirea Maramureşului în sânul Ucrainei sovietice, anunţa *încadrarea Maramureşului în cadrul hotarelor Ţării Româneşti*, din articolul de fond reieşind că „aceasta a fost posibilă numai întrucât guvernul sovietic are încredere în guvernul român, guvernul Groza” [Ionuţ Tene, 1998, p. 117].

Pe 29 iunie 1945 se încheie Tratatul de Colaborare dintre U.R.S.S. şi Cehoslovacia prin care Ucraina Subcarpatică este alipită la U.R.S.S. Prin acest tratat se stabilea şi un mare schimb de populaţie, cehii şi slovacii din Transcarpatia puteau să opteze pentru cetăţenia cehoslovacă, iar ucrainenii din Cehoslovacia pentru cea sovietică [Ivan Vovkanici, 1999, p. 376].

În urma acestui schimb de populaţie, dar şi a politicii sovietice de transfer de populaţie pe teritoriul U.R.S.S. avea să modifice structura etnică a regiunii.

Primul recensământ în cele patru comitate ale Transcarpatiei, a fost realizat în anul 1846, de autorităţile austriece, populaţia era de 468.838 locuitori din care: 235.266 erau de etnie rusino-ucrainiană, 235.266 maghiari, 119.816 slovaci, 13.857 români, 64.917 nemţi, 24.589 evrei etc. [Mircea Popa, 1999, p. 123].

Autorităţile cehoslovace au efectuat în 1930 un recensământ al populaţiei Transcarpatiei, înregistrându-se 1.121.791 locuitori, din care 11 % erau de etnie română.

Datele recensământului din 198 (ultimul dat publicităţii) arătau că în Transcarpatia convieţuiesc 75 de naţionalităţi din care majoritari sunt ucrainenii în proporţie de 78,4% (976,476 locuitori, aceştia fiind divizaţi în 4 grupuri distincte: boichii, în raioanele Voloveţ, Mijgirea; lemchi – în raionul V. Bereznâi, huţulii în raioanele Rahiv, dolinenii

în raioanele de șes și submontane.), 12, 5% maghiari (155.711 locuitori, grupați în special în raioanele Beregovo, Vinogradovo, Ujgorod, Hust.), 4% ruși (49.458 loc.) grupați în raioanele Ujgorod, Mucacevo, Svaleava, Ciop.), 2,4 % români (29.485 loc. grupați în raioanele Rahiv, Teaciv.), 1% țigani (12.131.loc. în raioanele Ujgorod, Beregovo, Svaleava, Corolevo, Mucacevo, Viloc), 0,6 % slovaci (7.329 loc. în raioanele Ujgorod, Svaleava și Perecin.), 0,3 % germani (3.478 în localitățile Pavsino, Palanoc, Sineac, Usti-Ciorna, Teaciv, Nimetca Mocra), 0,2 % evrei (2.639 loc. în Ujgorod, Mucacevo, Hust), 0,2 % beloruși(2.521 loc în Ujgorod, Mucacevo), 0,6 % cehi, polonezi, azeri, armeni, italieni și alte naționalități (aproximativ 2.000 în special în zonele Ujgorod, Mucacevo, Hust, Rahiv).

Asociația Culturală a Românilor din Transcarpatia „George Coșbuc” afirmă că în 1995-1996, în Maramureșul din dreapta Tisei locuiau între 45.000-47.000 de români. O parte a populației de etnie română, cum ar fi cazul volohilor din satele Mircea și Parașcava (regiunea Perecin) au fost înregistrați drept ucrainieni, deși sunt vorbitori de limbă română [**Vasile Marina**, 1999, p.311]. Procentul populației române este scăzut și de o artificială deosebire făcută de autorități între români și moldoveni.

Populația românească din Transcarpatia locuiește în mai multe așezări, unele compact românești, dar și în așezări unde românii reprezintă o minoritate etnică.

Așezările compact românești sunt: Slatina (cu o populație de 11.000 de locuitori, din care 70% români), Apșa de Jos sau Dibrova (cu satele Peștera, Podișor și Valea Malului, cu o populație de 9700 locuitori, din care 98% români), comuna Strâmtura sau Glubochii Potic (satele Valea Scradii, Cărbunești, Bouțul Mare, Bouțul Mic cu o populație de 7300 locuitori, din care 99,2% români), Apșa de Mijloc sau Seredne Vodeane (cu o populație de 6700 locuitori din care 99,3% români), Biserica Albă (4500 locuitori, din care 99,9% români), Topcina sau Tetis (populație de 2700 locuitori, din care 99,5% români).

Populația de origine română, poate fi întâlnită, dar într-o proporție mai redusă cuprinsă între 7% -1% locuiesc și în alte așezări cum ar fi: Apșa de Sus, Apșița, Plăiuț, Taras, Bocicoi, Peri, Tomova, Crivnic, Bedeu, Teceu. Alte așezări au rămas doar cu numele românesc, cum ar fi cazul așezărilor Bâlca, Iza, Lunca, Lipiceni [**Gheorghe Simionică**,1990,p.417-418].

Românii se împacă bine, cel puțin la nivel declarativ, cu toate celelalte etnii cu care trăiesc de altfel la un loc.

Slatina, spre deosebire de celelalte așezări unde se amestecă în cadrul așezării, este împărțită în două: Slatina Mare ce este locuită în majoritate de români și Slatina Mică, locuită în majoritate de maghiari. Populația așezării este de cca. 9000 locuitori, 70% din aceasta fiind de origine română, dar doar 300 sunt angajați în oraș, majoritatea fiind cadre medicale (100), cadre didactice(80), funcționari în administrația locală (10) mineri (25). Foarte mulți dintre locuitori pleacă la lucru în Ucraina Centrală, în Siberia, Cehia, Slovacia, Italia, Portugalia, același fenomen de migrare sezonieră fiind întâlnit și în Biserica Albă (ce are o populație de 3025 locuitori din care 71% de etnie română) și Apșa de Jos (cu o populație de 7059 locuitori din care 98% de etnie română).

Românii maramureșeni din așezările de dincolo de Tisa vorbesc în mod curent 3-4 limbi, cele mai folosite, după limba română, fiind ucraineana, maghiara, rusa și mai rar ceha, slovacă, germană și polonă. Unii subiecți spuneau că vorbesc și limba moldovenească. Subiecții fiind puși să facă diferența între limba română și cea moldovenească au spus că nu este o diferență esențială, ci doar una de accent și diferența cea mare reprezentând-o alfabetul. Mulți dintre credincioșii mai în vârstă preferă să citească biblia în limba „moldovenească“, deoarece sunt mai familiarizați cu alfabetul chirilic, de altfel cărțile și revistele cele mai citite sunt tot cele cu caractere chirilice fie că este vorba de așa zisa limbă moldovenească sau că este vorba de limba ucraineană sau rusă.

În așezările investigate majoritatea primarilor erau, la acea dată, de origine română, cu excepția Slatinei; cu toate acestea încercările de a introduce înscrisuri și în limba română cu caractere latine nu dăduseră încă rezultate.

Românii sunt grupați în jurul unor asociații culturale precum: Uniunea Regională din Transcarpatia *Dacia*, care are președinte pe Ion Botoș, cu sediul la Apșa de Jos și Asociația Culturală „George Coșbuc“. În limba română apar puține publicații, săptămânale și lunare, cum ar fi *Maramureșeni* (Săptămânal social-politic, economic și cultural pentru românii din Transcarpatia, fondat de Direcția regională în Chestiuni de presă și informații a administrațiilor de stat din Transcarpatia, raioanele Teaciv și Rahiv, această publicație având 8 pagini) și *Apșa* (gazeta regională social politică din Transcarpatia, editată de Uniunea Românilor din Transcarpatia), *Dacia* (editată de Asociația Culturală a Românilor din Transcarpatia „Ioan Mihalyi de Apșa“). Aceste asociații militează pentru respectarea drepturilor minorităților în conformitate cu legislația Ucrainei și a legilor

internaționale ratificate și de Ucraina; în baza acestora a avut loc un referendum în iunie 2003 prin care s-a înaintat radei Supreme a Ucrainei cererea de schimbare a toponimului Dibrova în Apșa de Jos.

Românii au reprezentat în zona investigată întotdeauna populația majoritară, existând în mentalitatea locuitorilor anumite șabloane față de etniile conlocuitoare, dar acestea erau puse numai atunci când se considera necesar. Astfel *ucraineanul este rău și viclean, rusul credincios și bun petrecăreț, ungurul mândru și muncitor*. În așezările românești a existat și o numeroasă populație de rit mozaic, dar care a plecat în Israel și în alte state europene. Relațiile dintre români și evrei au fost bune, chiar dacă au existat și anumite rețineri, unii subiecți amintindu-și că în copilărie, se jucau mai mult între români *nu se amestecau cu străinii, mai ales cu jidovimea*.

Românii maramureșeni din Ucraina se consideră *frați* cu maramureșenii din România, cu bucovinenii și cu basarabenii, (cu care de altfel după căderea comunismului au început să se încuscrească), dar îi renegă pe volohii din Transcarpatia.

În această zonă cel mai important centru ortodox a fost Mănăstirea din Peri, ctitorită de familia Drăgoșeștilor în anul 1368 și având hramul Sfinților Arhanghel, Mihail și Gavril, iar în anul 1391 prin diploma patriarhală dată de Antonie al IV al Constantinopolului aceasta este ridicată la rangul de Stavropighie, egumenul sau devenind exarh patriarhal. Aceasta a însemnat că influența egumenului Pahonie se întinsese peste 6 protopopiate românești din nord-vestul Transilvaniei. Puterea este dată prin aceste privilegii de Diploma emisă de regele Vladislav II al Ungariei în anul 1494.

Centrul ortodox de la Peri și-a păstrat influența asupra credincioșilor până în sec. al XVII-lea. Dintr-o scrisoare din 1607 adresată domnului Moldovei Simion Movilă de către Valentin Drugeth, comite de Hust, reiese că averea centrului monahal fusese confiscată și trecută sub administrația Cetății Hust, Comitele de Hust restituind pământul arabil mănăstirii, dar aceasta rămânând sub ascultarea sa. Ultima atestare documentară a mănăstirii datează din anul 1646, aceasta fiind distrusă de niște soldați rebeli în timpul campaniei lui Gheorghe Fr. Rakozy, iar călugării sunt alungați și averea mănăstirii confiscată.

O altă variantă atribuie distrugerea lăcașului ortodox calvinilor din Câmpul Lung pe Tisa.

Episcopul Iosif Stoica opune rezistență presiunilor bisericii catolice și tipărește între 1693-1696, la tipografia mănăstirii, Evangheliarul, Molitvelnicul, Penticostalul și Triodul. Datorită credinței sale și al sfârșitului său tragic, în anul 1992 episcopul a fost canonizat de către sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub numele de ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș, fiind prăznuit pe data de 24 aprilie.

Un eveniment extrem de important în viața religioasă din Transcarpatia a fost proclamarea Uniunii Ujgorodene la 24 aprilie 1646, când un număr de 63 de preoți ortodocși recunosc unirea cu biserica catolică. În anul 1689 a fost elaborat decretul papei Alexandru al VIII-lea, referitor la unirea comunelor catolice ale Transcarpatiei istorice cu Vaticanul, credincioși români trecând în cea mai mare parte la biserica greco-catolică, dar atunci când autoritățile Sovietice o desființează, enoriașii se întorc după sute de ani la biserica ortodoxă.

După 1990 biserica greco-catolică reintră în legalitate, dar puțini mai sunt cei care se întorc la ea. Slujba în biserica ortodoxă se ține în limba română, ucraineană și rusă, din acest motiv unii interlocutori consideră că a devenit în mod paradoxal un factor de deznaționalizare.

Ortodocșii sunt majoritari în Slatina și Apșa de Jos, iar greco-catolicii în Biserica Albă, alături de aceste biserici tradiționale întâlnindu-se numeroase culte protestante și neoprotestante (baptiști, adventiști, penticostali, Martorii lui Iehova ș.a.).

Maramureșenii din dreapta Tisei, chiar dacă aparțin unor confesiuni diferite, au o solidaritate deosebită ce i-a ajutat să își păstreze identitatea etnică în decursul lungii și zbuciumatei lor istorii.

Summary

Transcarpatia / Northern Maramureș County is a geographic-historical region comprizing roughly the eastern half of the Zakarpattia Oblast in western Ukraine, near the border with Romania. Until 1920, it was part of the Comitatus of Maramaros was established in the Kingdom of Hungary in 1303. In the 16th century, after the collapse of the Kingdom, Maramaros, along with the whole of Transcarpathia, was incorporated into Transylvania, which was included in Austria-Hungary in 1867. Maramures of Transylvania, at which time the former Maramureș County was divided into a northern part (incorporated into Czechoslovakia, the part which is presently in Ukraine), and a southern part (incorporated into the Kingdom of

Romania). From 1920 till 1939, the region belonged to Czechoslovakia, then until 1944 to Hungary, and then until 1991 to the Soviet Union. Since 1991, Northern Maramuresh has been part of Ukraine.

Part of the boundary that separates Northern Maramuresh from Romania runs along the Tisza River. In Transcarpatia), close to the Romanian border. romanian community, totalling somewhere between 32,000 and 50,000 people, lives compactly, mostly in some eighteen localities, in Rakhiv and Tiachiv raions.

Referințe bibliografice

Bodea, Gheorghe - *Încercări de anexare forțată a Maramureșului din stânga Tisei la Ucraina Sovietică* (octombrie 1944-mai 1945) în „Maramureș, vatră de istorie milenară”, vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă, 1999.

Chiș-Bloju, Simion - *Din monografia comunei Săliștea de Sus*, în „Maramureș, vatră de istorie milenară” , vol. III, Editura Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, 1998.

Fenici, Valodimir - *Relațiile interetnice și interconfesionale în zona de contact ucrainino-maghiaro-română în secolele XVI-XVIII*, în „Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucrainiană”, Editura Muzeului Sătmărean, 1999.

Marina, Vasile - *Românii din Transcarpatia în ultimele trei decenii*, în „Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucrainiană”, Editura Muzeului Sătmărean, 1999.

Popa, Mircea - *Un raport diplomatic despre Maramureșul istoric*, în „Maramureș, vatră de istorie milenară”, vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă, 1999

Simionică, Gheorghe - *Aspecte istorice și culturale privind Maramureșul din dreapta Tisei*, în „Maramureș, vatră de istorie milenară”, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă, 1998

Socolan, Aurel - *Contribuții la studierea lui Pinteza Viteazu ca personaj istoric*, „Maramureș vatră de istorie milenară”, vol. II, Ed.

Dragoș Vodă, Cluj - Napoca, 1995.

Tene Ionuț - *O radiografie a ziarului Poporul*, în „Maramureș, vatră de istorie milenară”, vol. III, 1998.

Vovkanici Ivan - *Populația Transcarpatiei și a Slovaciei de răsărit în Marea Migrație a Popoarelor de după cel de al doilea război mondial*, în „Relații româno-ucrainiene, istorie și contemporaneitate”, Satu Mare, 1999.

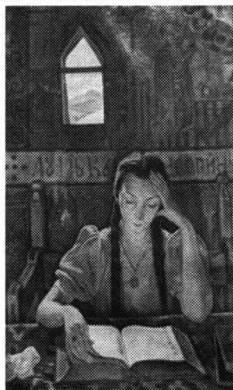
Personalități

Traian Bîlțiu–Dăncuș și Bluc Nițescu – o familie de artiști

*Prof. Dr. Ioan Opreș
București*

Atunci când o *Enciclopedie* a elitelor din România veacului XX, lucrare de mare trebuință pentru luminarea corectă a istoriei naționale, va fi asumată și editată, numeroase personalități, acum voit umbrite sau obiectiv necunoscute, își vor găsi un loc meritat în recunoașterea lor publică. În rândul acestora, mulți oameni de cultură și artă considerați incorect a aparține „intelectualității minore”, îndeosebi cei din afara cercurilor bucureștene, vor ocupa poziții de frunte. Între cei care neîndoielnic trebuie recuperați și restudiați se găsește și pictorul maramureșan, Traian Bîlțiu–Dăncuș¹.

Despre acesta și femeia care i-a stat alături, la bine și la rău, care l-a influențat și stimulat — este vorba despre Constanța (Bluc Nițescu) — aducem câteva date noi în cele de mai jos.

Lipsa surorii ei mai mari, Paula, trimisă în 1935 în post de funcționară la Legația României de la Ankara, a contat mult pentru Constanța (Bluc) Nițescu. Emancipată, tânără, lucra atunci într-un grup restrâns la Serviciul Interpretariatului din cadrul Directoratului Politic al Ministerului Regal al Afacerilor Străine. Era, de altfel, foarte bine apreciată de diplomații versați ai acelor ani: Pavel Rădulescu, Ghica, Ispasiu... Cum altfel, când pregătirea ei era exemplară, iar

¹ Despre artist vezi recent în lucrările lui Ioan Opreș, *Traian Bîlțiu–Dăncuș, contribuții biografice*, în *Acta Musei Maramorosiensis*, V, 2006, p. 246-259; Idem, *Lideri culturali ardeleni și modernitatea unor concepte de protejare a bunurilor culturale (1940-1945)*, în „*Analele Universității 1 Decembrie 1918*”, Alba Iulia, 2007; Idem, *Vasile Stoica în serviciul României*, Editura Oscar Print, București, 2008.

gusturile culturale chiar elevate, anunțau un talent poetic care ar fi putut-o afirma. Bluc citește mult și se entuziasmează de lectura superioară: când a terminat de citit cartea lui Panait Istrati, *Chira Chiralina* s-a grăbit să-i scrie Paulei că „ (...) e formidabilă. Cuvânt de laudă nu există!”¹. La fel a trăit profund chiar momentul lansării publice la Cartea Românească a romanului *Lorelai* de Ionel Teodoreanu, cumpărându-l (120 lei) dar judecându-l critic și sever pe autor: „*L-am privit cum își comercializa simțirea-i toată și în plus și chipul. Că trebuie să știi: își vindea chipul scos, în cărțile poștale, care hârtie-carton după ce era cumpărată cu 10 lei era dusă de fiecare cumpărător-admirator sau admiratoare în fața autorului unde el trebuia să se supună imediat a pune autograful său pe fotografie*”².

Intrigată de maniera scriitorului, a insistat ca acesta să îi scrie o dedicație specială „cum n-a scris la toată lumea”³. Și a reușit!

Doar în acel an Bluc l-a ascultat pe Ion Marin Sadoveanu vorbind despre eroii lui Shakespeare, *Richard al II-lea* și *Henric al IV-lea* la Teatrul Național și la Fundația Carol, a audiat conferința lui Ion Pillat despre Poezii fanteziști; de asemenea, i-a ascultat pe profesorul Rainer vorbind despre Biologie și pe prof. Gerota despre Medicină. Tânăra n-a scăpat marile spectacole: *Ana Karenina*, *Bal mascat* (cu Dinu Bădescu), *Ruy Blass*. La ultima capodoperă, înaintea spectacolului a vorbit Ion Petrovici despre Victor Hugo, într-un „*teatru plin de lume peste care se revărsa un lux de neînchipuit!*”.

Asemenea gust cultural nu este de altfel o excepție în familia Nițescu dar nici în multe alte familii bucareștene, orașul oferind nenumărate posibilități de instruire și delectare⁴.

Ca orice tânără emancipată Bluc n-a scăpat trendul vremii care însemna nu doar contactul cu creatorii de opinie, dar și cu marile festivități artistice, științifice sau cu autorii unor curente culturale.

Astfel, a fost și la conferința condusă de conf. dr. docent Aurel Voinea, care la 21 decembrie 1935 a vorbit unei săli pline de femei despre ten și îngrijirea rațională a feței! Dar tot în acel sfârșit de an, a asistat entuziastă la concertul simfonic de la Atheneul Român, dirijat

¹ În scrisoarea către Paula Nițescu aflată la Istanbul, Hotel Alp (ex Hotel Royal), Tépé Bachi 36, din 24.VII.1935, în ANIC, fond Vasile Stoica, III / 27, f. 33.

² Cf. scrisoare către Paula Nițescu, idem f.89.

³ Ibidem, f.90.

⁴ În scrisoarea către Paula Nițescu, aflată la Istanbul, Hotel Alp (ex Hotel Royal), Tépé Bachi 36, din 24.VII.1935.

de Nonna Oțescu, cu tenorul Dinu Bădescu, soprana Oranthia Costinescu și pianista italiancă Nella Santa Liquidă¹.

Acel an i-a favorizat lui Bluc și prima ei călătorie la Istanbul unde a petrecut mai bine de două săptămâni, începând din 22 septembrie, la invitația surorii sale, Paula.

Vara lui 1936 a fost una agitată pentru firava funcționară de la Externe, Constanța Nițescu. Agitată și trăind într-un oraș cu oferte culturale greu de refuzat, firea lui Bluc de visătoare a contat mult în a urmări tot ce Bucureștii propuneau elitei. De altfel ea mărturisea că: *„Sunt o preoteasă a dreptății și a adevărului. Și pentru acest motiv sunt o mare și profundă revoluționară”*².

„Revoluționara” tocmai asistase la Sala Dalles la o conferință despre muzica lui Grieg, urmată de o audiție muzicală, preferată de Mircea Eliade. Tânărul filosof era deja în mare vogă, așa că mânată de curiozitate, Bluc a înțeles „cine era acela Mircea Eliade și cum vorbește”; n-a prea fost încântată, mărturisindu-i surorii sale impresiile: *„Cum este? Urât, cu ochelari, un fel de Theo (?) mai înalt ceva, mai prelins la față și cu un ten mai lămâiu. Cum vorbește: răgește, gesticulează ca un epileptic mereu, se căznește să completeze scoțând din piept cu degetele ceea ce nu poate exterioriza din creier – și e foarte înfumurat, umblând după efecte în repetiții și fraze descriptive. Eu care am auzit atâtea conferințe, pot aprecia”*³.

În afara impresiei care vădește o deziluzie, observația de fond asupra gesticii oratorului Eliade nu se abate de la ceea ce unii

¹ Ibidem f.109.

² În scrisoarea, de regulă săptămânală, scrisă sâmbăta către sora sa Paula, aflată la Ankara, datată 25 ianuarie 1936. ANIC, fond V. Stoica, III / 28, f.7v.

³ În scrisoarea din 1 februarie 1936, idem, f.12.

apropiați ai acestuia, Mihai Șora și Emil Cioran, au reținut în alte împrejurări publice universitare¹.

Cu totul altceva înregistrează Bluc la mentorul generației, Nae Ionescu, la a cărei conferință „Unde începe ființa spirituală”, a fost „sala neînchipuit de înspăimântător de plină iar conferențiarul formidabil!”². La fel a fost și în vinerea de 13 martie, când a asistat din nou la o conferință susținută de filosof – „Imperialismul nostru”, la care și ea și frații săi au „rămas fascinați”³.

Cum vedem o tânără foarte „culturală” care i-a scris surorii sale că vizionase la Teatrul Național, la matineu, piesa „Ca înainte, mai bine ca înainte”, iar cu două zile mai devreme „Veste bună” (de Mircea Ștefănescu), în ambele jucând Ventura, iar în ultima Ion Manolescu și Pop Marțian, de mila căruia chiar plânsese!⁴.

La 22 martie seara, a fost la operă, bucurându-se de performanțele lui Dinu Bădescu, Emilia Guțian, Niculescu Basu în „De-aș fi rege”, apreciată a fi fost peste prestația din „Bal mascat”⁵.

Poetă de valoare, insistentă în a scrie⁶, chiar prolifică, Bluc se vedea autoarea a 100 de sonete până în toamna anului 1936! Că pornise să atingă o atare cifră stau mărturie sonetele „Eva”, „Floare de iubire”, „Cleopatra Septimiu Pop”, care erau deja încheiate în mai 1936⁷. Pasionată de arte ca și cealaltă soră, Sinel, actrița care în vara aceluia an era în turneu cu Felicia Frunză și trupa prezentând publicului din mai multe orașe „Licuricii” lui Tudor Mușatescu⁸, Bluc întruchipează o tânără nu doar talentată ci și cultivată, cu un simț remarcabil al limbii și cu un dar vădit de a înțelege subtilitățile limbii române. Nu în zadar lucra în cel mai dinamic departament al Externelor – cel Politic – unde era apreciată de șefii acestuia! Mai era și o soră din cale afară de iubitoare și atașată îndeosebi de Paula, căreia-i scria atât de expresiv la onomastica ei din iunie 1936: „Ochii-ți mari, frumoși, adânc mirați, iertători, senini, dar și triști, în a căror

¹ Vezi în comentariile lui Florin Țurcanu, în *Mircea Eliade prizonierul istoriei*, Humanitas, 2007, p. 267.

² În scrisoarea din 7 martie 1936, idem, f.23-24.

³ Cf. scrisorii din 21 martie 1936, idem, f. 26v.

⁴ Ibidem.

⁵ În scrisoarea din 28 martie 1936, idem, f.30.

⁶ În fondul V. Stoica se regăsesc câteva din sonetele Constanței Nițescu din 1936: Scrisoare, Mângâiere, Martiriul, Dum, Cântec lui Puc, Zădărnice, vezi în loc. cit., III/ 56, f. 1-5.

⁷ Anexate la scrisoarea din 2 mai 1936, idem, III/ 28, f. 43.

⁸ Conform scrisorii din 25 august 1936, idem, f. 97.

*privire parfum și petale de floare rară, pe acești neasemuiți în măreție ochi, pe acești ochi plini de lacrimi mângâietoare, blândă înșeninare și prietenie caldă și adâncă, eu îi sărut din depărtare de mii de ori, urându-le lor pentru tine, întreaga făptură rară: toate bucuriile unei fericire desăvârșite!”*¹. O atare sensibilitate să fi fost oare mărită și de gingașia fetei, tratată o vreme de un început de tuberculoză sau de afinitatea ei, de gusturi și de temperament, vizibil înclinată spre Paula?

Oricum, sora mai mare va rămâne preferata ei iar sentimentul s-a dovedit reciproc, de vreme ce la ea a apelat în toate împrejurările vitale. Cu Paula s-a sfătuit Bluc și înaintea căsătoriei sale; Paula le-a fost nașă tinerilor căsătoriți, apoi l-a sprijinit pe Traian Bîlțiu-Dăncuș în toate împrejurările și încercările acestuia: pentru Sala Dalles (ca să expună), pentru amânarea stagiului obligatoriu la Străjerie, pentru ocuparea postului de la București. Paula i-a invitat pe tinerii căsătoriți în Turcia, plătindu-le costurile călătoriei; i-a sprijinit apoi să voiajeze în Franța și Cehoslovacia iar în timpul când Traian a fost concentrat a reușit să-l aducă la Sibiu de unde acesta ajungea ușor la Avrigul cumnatului său Vasile Stoica.

Tocmai de aceea Bluc i se confesează Paulei împărtășindu-i toate bucuriile sau întristările și făcând-o părtaşă la planurile familiei.

Astfel, la 1 septembrie 1936 Bluc era în Maramureș, la Crăcești, în casa părintească a viitorului ei soț, un locușor pe care-l credea „*raiul sau Paradisul pe Pământ*”². Nimeni din marea familie a Nițeștilor – în afara surorii de la Ankara – nu cunoștea locul unde se împlinea o mare pasiune între emancipata funcționară a Externelor și tânărul artist maramureșean.

¹ Cf. scrisorii din 29 iunie 1936, idem, f. 77.

² Cf. scrisorii către Paula, 1 septembrie 1936, idem, f.98.

În anul următor, într-o carte poștală cu imaginea Fontainebleu de la Paris, Bluc mulțumește surorii sale pentru generozitatea ei fabuloasă, nu doar de nașă darnică, dar și ca susținătoare financiară a călătoriei lor de nuntă – voiaj de 3 săptămâni plătit ! – în Franța. Bluc și Traian vizitează în august Parisul, apoi Marsilia, Nisa, trec la Tunis și se reîntorc în Franța și, apoi în Germania, oprindu-se la Nürenberg și la Praga¹. Muzee, expoziții, monumente, locuri istorice, întâlniri cu oameni agreabili, toate vin să confirme împlinirea unui vis atât al cuplului de artiști, cât și al nașei lor, generoasă. Dar toate acestea nu puteau dura o veșnicie, concediul luat de la minister, urmat de unul medical, încheindu-se în 5 noiembrie 1937 iar școala unde Traian era profesor începând la 15 septembrie, obligându-i să revină la viața normală. În septembrie – octombrie artistul a lucrat timp de două zile la 7 fresce și un iconostas, tot atunci terminând și 2 lucrări în ulei². Căsnicia celor doi mergea bine: *„Află că traiul îmi este dulce (altfel nu l-aș putea suporta și aș zbura fără veste din colivie sau cuibușor), soțiorul până în prezent, un ideal bărbățel, dealurile și munții Maramureșului: minunată reverie, aerul ozonat, drumurile pline de mere multe și fructe diferite, oamenii români își cată de treburile și grijile lor, eu trăind retrasă într-o luminoasă aureolă a demnității trufiei mele de om ce-s conștientă de mine. Toate bune aici!”*³.

Greu de imaginat însă șocul schimbării pentru sensibilă poetă și frumoasa funcționară obișnuită cu un mediu diplomatic elevat, de-a dreptul aristocratic. De altfel, ea mărturisește surorii sale Paula: *„Însă un lucru îmi lipsește: nu m-am obișnuit și cred că nu mă voi obișnui niciodată cu gândul că am devenit doamnă de Provincie. Este absurd și o imposibilitate să-mi ceară cineva aceasta, ori să-mi pretindă să simt ca un mic burghez de provincie”*⁴. Chiar de la început bucureșteanca refuză naturalizarea în micul oraș din frumosul Maramureș și se gândește doar la revenirea în capitală. *„Eu cred – scria apăsător – că toată viața mea voi pluti într-un vis ireal care mă va legăna domol și care-mi va șopti că-s o « vilegiaturistă ». Chiar pe viață, dar o vilegiaturistă prin aceste meleaguri atât de încântătoare însă – de bună seamă o vilegiaturistă care va aduce aportul său*

¹ Cf. cărții poștale, Paris, 19 august 1937, idem, f. 102.

² În loc. cit., scrisoare fără dată, f.107.

³ În scrisoare cu antetul Muzeului Maramureșului, fără dată, idem, f. 112–112v.

⁴ Ibidem.

aici”¹. Reamintind călătoria lor la Paris, olteanca bucureștenizată declara că acolo parcă „eram pariziană din moși strămoși”².

Ce și-a propus și cum și-a stimulat Bluc perechea, se știe. Oricum, Traian era „bun, înțelegător, fin (adică-i delicat), calm, entuziast de viață. În cuibușorul căsniciei noastre e soare mult, foarte mult, chiar și atunci când se aciuește un pui de nor cu vântuleț or ploaie repede, ce trece fără să lase umezeală pe drumuri”³.

Odată stabilită la Sighet, familia Bilțiu-Dăncuș a fost antrenată în obligații și noi legături, timpul celor doi soți îngustându-se. Unde sunt scrisorile din fiecare sâmbătă trimise în Turcia prin curieri, ori prin avion sau vapor? S-au risipit așa de repede cererile de pantofi, șaluri rujuri ori bunătăți orientale adresate Paulei, umbrite pe moment de bucuriile căsniciei la Sighet?

Silită să demisioneze de la Externe, tânăra soție se va lupta de acum pentru a reveni însoțită de tovarășul de viață, în capitală. La acest scop și-a antrenat și soțul.

Recunoscători nașei lor, Traian îi scrie Paulei, scuzând „*tăcerea noastră îndelungată*” pentru prima oară într-o epistolă „în doi uniți, cum suntem și cum ne și scrii”, după mai bine de șase luni de pauză epistolară.

Explicația: „*treburi și griji mici și mari ne-au sâcâit mereu. În octombrie examenul meu de pictură bisericească, lung, plictisitor, obositor și mai ales costisitor, de la care m-am întors singur la Sighet, pentru 4 săptămâni. Abia venită Bluc acasă de la București, la începutul lui decembrie s-a ivit trimiterea mea la Predeal și la cursul de perfecționare de schi pentru străjerie – ceea ce ne-a impus o nouă călătorie la București – unde am petrecut vacanța – fără însă a avea răgazul suficient pentru a-ți putea scrie în tihnă, ca aci, la noi acasă*”⁴. O altă cauză: „*un bilet verde de la armată cu o concentrare de 30 zile (ceea ce mi-a impus o alură de lucru extra-școlar în fața șevaletului) pentru terminarea unor lucrări înainte de plecare*”⁵. Reușind să amâne data concentrării (8 februarie 1938, n.n.) s-a angajat la „*niște icoane ale lui Sfântu Gheorghe, Patronul Străjeriei, pentru un concurs cu premii, la 1 martie – și terminarea lucrărilor mele destinate Salonului Oficial de Primăvară tot la începutul lunii*

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem, f. 113.

⁴ În loc. cit., fond cit., III / 27, f. 157. Scrisoarea poate fi datată în vara anului 1938, după cutremurul din Anatolia.

⁵ Ibidem.

martie – o compoziție cu subiect țărănesc din Maramureș și portretul pictorului și soției, tot o compoziție”¹.

Onest în a-și evalua capacitățile de acomodare la viața socială, la mecanismele relaționale practicate de elitele tranzacționiste bucureștene, maramureșanul recunoaște: „lipsa mea de experiență în viața practică și timiditatea cu care am scăpat ocazia să [mă] aranjez personal și imediat la început”². Tocmai de aceea deși fusese un absolvent eminent al Academiei de Arte, a ajuns la Sighet! Or, În corectarea „timidității” sale a intervenit soția: „odată cu primăvara, sezonul speranțelor încolțite, *Bluc* și-o repune cu stăruință pe aceea referitoare la transferarea mea la București, măcar ca profesor la Belle Arte, dacă mai mic nu se poate...Nu de altceva – explica artistul – dar cu toată poziția patriarhală și pitorească a Maramureșului prea se simte izolată și îndepărtată de părinți și de familie iar prin deseale noastre călătorii se cheltuiesc averi, cari ar putea avea o altă destinație”³.

Așa că, în demersul său de promovare, la Salonul Oficial din iunie 1939 artistul a expus compoziția *Mulsul măsurii*, pe care Ministerul Cultelor și Artelor i-a premiat-o cu 15.000 lei. A revenit în aprilie 1940, tot în cadrul Salonului primind 40.000 lei în contul lucrării *O stradă din Sighet*.

Oricât ar fi idealizat ținutul natal, îi era și lui Traian greu să nu se simtă izolat, în afara competiției artistice de înalt nivel și a unui mediu cultural elevat. El, desigur lucra de zor ca profesor și custode de muzeu, dar *Bluc*... ea croșeta! Sigur, „mai făcea câte o lectură din *Sf. Scriptură* sau alte cărți grave, comentându-se în doi cu multă competență și gravitate ca niște filosofi avizați, cu barba până la brâu, iar în absența mea, îmi contempla ultimele opere și mă amenința că în curând mă taie și se apucă și ea de pictură dacă cu poezii și romane nu are timp și condițiuni să se ocupe”⁴. Artistul, chiar îi recunoaște soaței sale calitățile: „și sunt convins că ar face o pictură cu multă pricepere și gust pe cât îmi dă dovadă prin observațiile ei de mare justete în materie”⁵.

¹ Ibidem. Importanța scrisorii pentru stilul și cadrul de muncă al artistului ne apare ca deosebită. Acesta se arată a fiind un contemplativ predispus la o manieră mai puțin stresantă.

² Ibidem, f. 161-161 v.

³ Ibidem, f. 161 v.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

La toate constrângerile provinciei se adaugă atmosfera generală și starea de spirit a celor care – în vecinătatea Cehoslovaciei și Ungariei – resimțeau mai mult ca alții amenințările. Tocmai de aceea, Traian Bîlțiu-Dăncuș îi evoca cumnatei și nașei Paula „*grija de pace și război*”, crezând însă ca bun creștin că „*toate sunt la Dumnezeu și de la El le primim toate!*”¹.

Maramureșanul și olteanca bucureștenizată au format un cuplu de artiști aliați la bine și la rău, pasajul de viață de la Sighet reflectând opțiuni și idealuri pe care au căutat să le atingă. Capitala României, i-a atras, se înțelege, oferindu-le însă, fiecăruia, doar o parte din ceea ce își fixaseră ca ținte de viață.

Cei doi își dorm somnul de veci în cimitirul de la Cernica, în apropiere mănăstirea mărturisind, prin personajele sale pictate chiar de Traian Bîlțiu-Dăncuș pe pereții trapezei, o adevărată pagină de biografie. O biografie în care pictorul domină, lăsând parcă să răzbătă la vedere desprinderea de cei de acasă. Acestora le-a lăsat, în schimbul înstrăinării, constituite într-o colecție ce-l definește, dovezile cele mai elocvente asupra universului său țărănesc și a valorilor de care nu s-a putut desprinde niciodată.

¹ Ibidem, f. 162.

PETRU BILȚIU - DĂNCUȘ
(1863-1907)

Prof. Dr. Ion Petrovai
Petrova, Maramureș

Inițiatorul și primul președinte al **Uniunii învățătorilor români din Maramureș**, Petru Bilțiu-Dăncuș s-a născut la 1 iulie 1863 în satul Călinești, județul Maramureș, unde și-a făcut școala primară, iar studiile preparandiale la Gherla, pe care le-a absolvit în 1882. Activitatea didactică și-o începe ca învățător la Vișeu de Jos din județul natal unde a funcționat între 1882 și 1885, și-și va încheia cariera didactică prematur în 28 mai 1907, la leud, unde a funcționat începând cu anul 1885. În cei 26 de ani de rodnic apostolat la leud Petru Bilțiu-Dăncuș s-a distins prin dragostea și pasiunea sa pentru ridicarea culturală a satului maramureșean, dar mai ales prin lupta sa pentru drepturile românilor. Școala a putut-o urma datorită strădaniei mamei sale, femeie pricepută la țesut, care a făcut mari economii și și-a trimis fiul la Gherla, unde l-a lăsat în grija canonicului Ștefan Bilțiu-Dăncuș, care l-a îndrumat pe cărările roditoare ale învățaturii. Dascălul maramureșean este pe rând docent, docent secundar și docent primar. În urma examenelor date a dobândit un salariu de 300 de florini, dar pentru priceperea și dăruirea sa ca dascăl, ieudenii au hotărât să-i sporească salariul cu 100 de florini, diminuând remunerația capelanului satului. Ei au fost impresionați de strădania acestui om ce și-a făcut pe deplin datoria, deși avea greutăți materiale cu creșterea celor șase copii care, datorită educației alese primită în familie, au întărit rândurile intelectualității și oamenilor de cultură maramureșeni. Merită menționați, dintre fiii săi, pictorul Traian Bilțiu-Dăncuș și gazetarul Ion Bilțiu-Dăncuș, care în 1924 va tipări drama religioasă scrisă de tatăl său în dialect maramureșean, **Viflaimul**.

Învățătorul-dirigent din leud - după cum mărturisea fiul său Traian - "...ducea aceeași viață aspră, la coasă, la sapă, ca țăranii, și luptând împotriva tiraniei asupritoare de atunci îi apăra și îi învăța în toate împrejurările. Orator înflăcărat, în adunări, mic de statură, se suia pe masă pentru a fi văzut. Scria versuri: la prohoduri mari și mici, jelaniile lui versificate puneau în hohote de plâns tot satul, iar duminicile, când i se mai dezmoșteau mâinile din lucru **cioplea** câte o poezie cu tâlc pe seama celor mulți pe care o trimitea la **Tribuna** din Arad.¹

Lecturile din Gheorghe Șincai, Simion Bărnuțiu, Mihai Eminescu și cele din publicații precum **Gazeta Transilvaniei** și **Tribuna** au lăsat urme în creațiile sale originale, pătrunse de un profund elan patriotic care nu lipsește nici din drama religioasă **Viflaimul** care valorifică tradiția populară utilizând în elaborarea textului chipuri specifice lumii satului, cum sunt ciobanii, dar și personaje malefice cum ar fi dracii. Prin personaje textul a primit din partea autorului și un pronunțat caracter moralizator la adresa celor avuți.

Petru Bilțiu-Dăncuș a fost și un pasionat culegător de folclor format sub înrăurirea lui Tit Bud, care în 1889 lansase în ziarul **Gutinel** cunoscutul apel: „Către domnii docenți din vicariatul Maramureșului.”² Începutul preocupărilor „docentului primar” de la leud poate fi localizat pe la 1892, când răspunde amplu, în 28 de pagini mari, la Chestionarul lui N. Densușeanu, răspuns pe baza căruia Iordan Datcu² vede în Petru Bilțiu-Dăncuș un „Bun cunoscător al istoriei, folclorului și graiului maramureșean”. După opinia aceluiași cercetător Petru Bilțiu-Dăncuș „...realizează una din cele mai autentice colecții de folclor maramureșean”. În această colecție intră creații provenite din localitățile maramureșene Vișeu de Jos, leud și Călinești, dar nu-i exclus ca să existe și creații din alte localități ale Țării Maramureșului, că folcloristul nu a indicat localitatea din care a cules creațiile folclorice ce alcătuiesc colecția. Cu o bună intuiție de specialist și o temeinică cunoaștere a zonei cercetate și, a esenței folclorului epocii, Petru Bilțiu-Dăncuș așează la începutul culegerii sale strigăturile **Necazurile românului strigate la joc** urmate de cântece de codru „de-ale robilor” (întemnițaților, „de-ale străinătăților”, „de-a cătanelor”, în general creații cu un pronunțat accent social de acuzare a oprimării”³.

Inimosul cărturar maramureșean a murit la 44 de ani “consumat de firea lui clocotitoare în lupta aprigă cu persecuțiile maghiare și necazuri” - cum mărturisește feciorul său, profesorul și pictorul Traian Bilțiu-Dăncuș - dar a rămas un român exemplar și pe patul de moarte, lăsând feciorilor săi următorul testament patriotic „Copii! V-am crescut români! Decât să vă știu că vă lepădați vreodată de limbă, de lege și neam, mai bine v-aș scoate ochii de acum să cerșiți din casă-n casă. Să nu uitați !”⁴ . După opinia noastră, acestui testament e greu să-i mai poți adăuga ceva pentru a-l întregi. Vom încheia medalionul nostru istorico-literar despre Petru Bilțiu - alias Dăncuș de la leud, cu versuri naive, dar vibrante, din creația sa, prin

care a sporit cu siguranță, tezaurul spiritual al națiunii române din țara voievozilor descălecători de neam și țară:

„Pe altarul națiunii
N-am să pun comori de preț
Dar cu vorba înțelepciunii
Voi spori al ei tezaur...”

Nemărginită este dragostea dascălului – cărturar față de Marmatia, leagănul fermecat al atâtor bărbați cu care se mândrește românismul. Iată un text sincer și sensibil dat ca răspuns la o întrebare retorică: **Ce-i Marmatia**

“Marmatia e grădină
Cu tot felul de flori plină!...
Grădină cu flori alese
Din multe grădini culese.
Seraci flori nevinovate!...
Cum sunteți voi despoiate
De suc dulce... și lumină
În străbună-sa grădină!...
De-ați avea voi grădinari
Să vă pună-n în straturi mari
De spinet să vă ferească
Și frumos să vă plivească.
Nu știu unde pe sub soare
Ar fi flori mirositoare
Ca-n frumusețe și licoare”
Chiar cu voi să se măsoare!...
Dă Doamne de sus lumină
Si-n biata est de grădină
Fi(i) milos... nu o uita
C’a sădit-o Dreapta Ta!...”

Textul datat „1904” este scris de fiul său Traian pe ineditul său mormânt de lângă biserica „din Șes” a leudului. Pe mormântul zidit din piatră este pictat, pe o suprafață specifică picturii murale, portretul alesului dascăl cu tricolorul așezat în dreptul inimii. La ore Petru Bilțiu-Dăncuș îl arăta elevilor săi și-i îndemna să nu uite că acesta este steagul neamului românesc aflat sub vremelnică stăpânire străină. Unde sunt oare dascălii ce ziceau cu convingere: „Speranța ne este în tineret”?⁵

NOTE

1. Dumitru Pop, **Folcloristica Maramureşului**, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 289.
2. Iordan Datcu; S.C. Stroiescu, **Dicţionarul folcloriştilor**, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 65.
3. Ibidem, p. 65.
4. Dumitru Pop, op. cit., p. 289.
5. Mihai Marina, **Maramureşeni – portrete şi medalioane** - , Editura Dragoş Vodă, Cluj-Napoca, 1998, p. 240.

Eu când scriu pentru băieți semnez Septimiu Popa, iar când scriu pentru fete, semnez Adelina Istrate

Preot Viorel Thira

Baia Mare

Septimiu Popa a fost fiu de preot greco-catolic și s-a născut în localitatea Salcâu din jud. Sibiu. A făcut liceu și Teologia la Blaj, după care a funcționat ca preot în câteva sate din Câmpia Transilvaniei până în anul 1920, când a fost numit profesor de religie La Școala Normală de fete din Cluj, unde a funcționat până în anul 1940 când, în urma Dictatului de la Viena, s-a refugiat la Timișoara, unde a făcut în continuare gazetărie pentru popor și unde în anul 1944 a reușit să publice o antologie cu cele mai reprezentative din schițele sale, cu titlul „Cuiul de la inima noastră” și unde, după cum se spune, a trecut la cele eterne în anul 1946.

Septimiu Popa în viața lui a făcut publicistică literară, teologică și culturală, într-o mulțime de ziare și reviste ale vremii din care amintim: **Țara Noastră, Adevărul literar, Universul literar, Flacăra, Familia, Foaia noastră, Cultura poporului, Înfrățirea poporului, Patria, România literară din Arad, România nouă, Viața creștină din Cluj, Comoara satelor și Unirea din Blaj** și altele. Pe lângă acestea Septimiu Popa a colaborat la aproape toate almanahurile ce au apărut în vremea lui la Cluj și Blaj.

Meritul principal al lui Septimiu Popa ca și a lui Al. Lupeanu Melin a fost acela, că s-au priceput de minune să coboare la nivelul oamenilor de rând, în deosebi al țăranilor cele mai importante momente din istoria națională cât și de educație morală. Ei s-au străduit alături de preoți și învățători, să forjeze caractere care să ducă mai departe cele mai nobile simțăminte de care au fost animați înfăptuitorii Unirii din 1918. Septimiu Popa a fost după cum se exprima Ioan Bianu despre Nicolaie Fauletti „popă românesc de sat și om de litere în Ardeal”.

Septimiu Popa a fost membru activ al „Asociației presei române din Ardeal și Banat”, asociație care în anii 1926 și 1928 au publicat câte un almanah în care are și Septimiu Popa câte o schiță.

Trebuie să amintim aici că Septimiu Popa a făcut parte din comitetul de redactare al Enciclopediei Minerva care a apărut la Cluj în 1929. El a redactat articolele privind Biserica romano-catolică și Biserica greco-catolică, generalități.

În tipul petrecerii lui pe pământ Septimiu Popa a alcătuit cincisprezece cărți și cărțulii, din care reținem ca deosebit de importante: „Temnițele Clujului” în care își descrie închisoarea făcută alături de alți intelectuali în toamna anului 1916, arestați de către unguri de frica intrării trupelor române în Ardeal.

Apoi „Caravanele Ardealului” care completează în mod fericit „Evocările din viața Blajului” de Al. Lupeanu Mein, și „Mângâierea bunului creștin” care conține cuvântări la toate Duminicile și Sărbătorile anului bisericesc, alcătuite pe înțelesul poporului, scrise într-o limbă curat românească și fără neologisme supărătoare.

Coperțile primelor două cărți sunt admirabile. Pe coperta primei cărți apare pe fond alb, un perete din curtea unei închisori, care are un geam cu gratii prin care un popă românesc întinde mâna să primească de la o tânără țarancă îmbrăcată în costum săliștenesc o cutie de chibrituri. Foto Bordan Cluj.

Pe coperta celei de a doua cărți, în partea de sus apare un sat românesc din Ardeal cu biserică și școală, iar în partea de jos se vede un drum de țară unde sub ramurile unor copaci care își scutură frunzele fiind toamnă, se văd caravanele de elevi care de pe tot cuprinsul Ardealului se îndreaptă spre Școlile din Blaj.

Unii merg călare, alții merg pe jos cu desagii în spate, după cu li starea. Unii merg cu părinții, iar alții singuri. Printre ei se vede și un popă românesc care își duce odraslele la Blaj. Ce metaforă minunată „Cravanele Ardealului” de unde a răsărit soarele românilor” cum spunea Eliade Rădulescu. După cum ne informează Septimiu Popa printr-un post scriptum de la sfârșitul cărții, desenul a fost alcătuit de către profesorul Emil Cernea de la Liceul George Barițiu din Cluj.

Starea aceea de mare euforie pricinuită de Marea Unire din 1918, mai mulți scriitori români au făcut diferite turnee prin Ardeal, din grupul lor a făcut parte și Septimiu Popa care în autobus sau în tren le cânta cu glas tăragănat cele mai îndrăgite romane ale vremii și mai ales „Pe lângă plopii fără soț” de M. Eminescu atât de îndrăgită de el.

În șezătoarea organizată la Dej în anul 1939, Septimiu Popa a citit schița „Pe lângă plopii fără soț”, care a emoționat sala până la lacrimi. (Cf. Virgil Carianopol, Scriitori care au devenit amintiri).

În alt turneu, scriitorii, ajunși la Sighetu Marmăției, cum mai aveau câteva ore până la începerea șezătorii au plecat la plimbare ca să cunoască orașul. Întâmplarea a făcut ca învățătorul și gazetarul Ion Berinde reputat ziarist local, să plece la plimbare cu Septimiu Popa pe strada M. Eminescu spre grădina Morii (parcul orașului) pe drum cei

doi au discutat diferite probleme de gazetărie și istorie maramureșeană. Ajunși la Grădina Morii Ion Berinde i-a spus lui Septimiu Popa că tare mult îi place cum scrie dânsul pentru băieți dar tot așa de mult îi place și cu scrie și doamna Adelina Istrate pentru fete, la care Septimiu Popa i-a răspuns zîmbind „când scriu pentru băieți semnez Septimiu Popa, iar când scriu pentru fete semnez Adelina Istrate” pentru a fi cât mai aproape de sufletele lor întrucât scopul unic al vieții mele a fost să formez caractere în duhul tradiției noastre naționale. Mărturisirea aceasta atât de semnificativă i-a fost lui Ion Berinde de mare folos pe drumul spinos al gazetăriei. (Mărturisire culeasă de la regretatul Ion Berinde)

Acum să facem o plimbare de plăcere prin cărțile lui Septimiu Popa atât de îndrăgite de ardelenii acelor vremuri.

În 1916 când s-a auzit în Ardeal că România s-a hotărât să intre în război alături de aliați contra Austro-Ungariei, autoritățile maghiare din Ardeal au procedat la arestarea preoților, învățătorilor și ai altor fruntași români.

În aceste împrejurări Septimiu Popa cu încă câțiva preoți greco-catolici întemnițați la Cluj, fiind supuși la tot felul de umilinte și batjocuri.

În anul 1937 Septimiu Popa s-a hotărât să nu ducă cu sine în lumea de dincolo de moarte cele întâmplate la temnița din Cluj în 1916 ci să le fixeze în scris. Astfel a redactat „Temnițele Clujului, Din însemnările unui popă românesc”.

Septimiu Popa a fost în toată viața lui extrem de modest. Iată ce mărturisește în „Cuvântul înainte la Temnițele Clujului”: N-am făcut cauzei naționale românești vreun serviciu atât de special, ca să merit marea cinste a arestării. Această arestare a fost efectul spaimei ce cuprinse pe dușmanii noștri seculari în clipa, când frații de dincolo de Carpați au pornit războiul pentru întregirea neamului”.

Când au fost în joc mari interese ale neamului românesc cum au fost la Suplex... în 1791, cum a fost pe câmpia libertății de la Blaj în 1848 și cum a fost la Marea Unire din 1918, Blajul și Sibiul au făcut cauză comună. Tot așa a fost și în temnițele din Cluj în 1916: „Nu pot să uit niciodată dulcea armonie confesională ce domnea în toate cele trei temnițe ale Clujului. De dragul acestei armonii, mărturisesc sincer, că mă apucă și acum câteodată ... dorul temniței.”

Lucrul acesta este perfect adevărat întrucât Septimiu Popa nu a făcut niciodată discriminare confesională, iar prin parohiile prin care a trecut s-a înlocuit la diferite servicii religioase cu preotul ortodox prin

larga înțelegere a episcopilor de pie memorie N.Colar și Iuliu Hossu, socotindu-se „popă românesc de două confesiuni”

Preotesele românce băteau deseori drumul Clujului să-și vadă soții arestați, dar nu li s-a permis niciodată să-i vadă fiind silite să-și lase pachetele la Procuratura militară și după ce s-au odihnit pe câte o bancă din parcul în care este zidită Catedrala ortodoxă să se îndrepte spre casă cu cultă durere în suflet. Septimiu Popa mai spune că în locul acesta unde a fost zidită Catedrala ortodoxă mai înainte de a fi sfințită de vreun arhiereu, a fost sfințită de lacrimile acestor preotese, lucru extrem de mișcător.

Tulburătoare în acest volum este schița „Rudeniile” în care este vorba de o țărancă de pe Someș, care a mers la Cluj să-și cumpere var pentru a-și vărui casele. În târg văzându-o o altă femeie cu sacul o întrebă ce vrea să cumpere, iar ea a răspuns că var pentru a-și vărui casele, întrucât își așteptă rudeniile. Un jandarm maghiar auzind discuția a înțeles că așteptă armata română să treacă Carpații. Jandarmul maghiar a sărit pe loc asupra ei și i-a tras două palme de să-i sară dinți din gură și a arestat-o pe loc, deși avea copil de țâță. Femeia nu s-a putut apăra în fața judecătorilor. A ajuns în pușcărie unde a înnebunit și pe un timp Septimiu Popa a întâlnit-o la casa de nebuni în totală inconștiență.

În Calendarul revistei „Foaia noastră” pe anul 1837 - Septimiu Popa publică schița „Prescură neslujită” în care este vorba de o bătrână aidoma Fefelegei lui Ion Agârbiceanu, care lucra cu ziua prin sat și duce la un moment dat doi pumni de făină la o prescurăreasă să-i facă o prescură pentru a face pomenire la a slujbă pentru bărbatul și fata ei morți demult. Duce prescura acasă, o așează pe masă și se culcă fără să fi mâncat ceva în ziua aceia. Peste noapte ademenită de mirosul prescurii proaspete fără să-și dea seama ce face, buimăcită de somn întinde mina ne masă și mănâncă jumătate prescura și apoi își dă seama ce a făcut.

Speriată de întâmplare, coboară în drum, și se plimbă prin fața casei parohiale așteptând să se aprindă lampa și să se scoale preotul pentru a merge la biserică la slujbă. Când acesta se scoală merge să-i spună ce a pățit și că în această situație nu se mai poate face slujba, dar preotul îi spune să aducă bucata care a mai rămas din prescură. Liturghia se face cu multe lacrimi și emoții după care preotul mărturisește că a fost cea mai dulce și sfântă liturghie din viața lui, ca sufletul acestei bătrâne bătută de nevoi.

Septimiu Popa făcând liceul și Teologia la Blaj și ținând seamă de trecutul istoric al acestei localități, a avut întotdeauna cultul Blajului socotindu-l loc sfânt și fântână miraculoasă a darurilor. Pentru neamul românesc, amintindu-și în totdeauna că Ioan Heliade Rădulescu participant la Marea Adunare Națională de pe câmpia libertății, și-a ridicat pălăria de pe cap și a exclamat: „De aici a răsărit soarele românilor”, iar M. Eminescu ajuns la Blaj a exclamat: „Te salut mică Romă.”

În anul 1937 profesorul și scriitorul blăjan Al. Lupeanu Melin a publicat cartea „Evocări din viața Blajului” dar autorul ei care mai avea atâtea de spus în toamna aceluia an a trecut la cele eterne plâns de tot Ardealul românesc.

În anul 1938 prietenul său Septimiu Popa a publicat „Caravanele Ardealului” minunată continuare a cărții lui Al. Lupeanu Melin. În această carte Septimiu Popa povestește cu pană de adevărat scriitor tot ce știa el mai frumos și mai important despre Blaj.

Aceste două cărți despre Blaj sunt „ca doi brazi dintr-o tulpină, ca doi ochi într-o lumină”, fiind unele din cele alese minuni ale Blajului.

A scrie despre aceste două cărți este o încercare temerară identică cu încercarea cuiva care ieșind dintr-o încăpere ar încerca să cuprindă lumina soarelui în pumni, dar observă că în pumni rămâne întunerecul, iar lumina lui îl cuprinde din toate părțile.

Spre sfârșitul veacului al XIX-lea a apărut la București un curent antieminescian patronat de Aron Densușianu și combătut de Titu Maiorescu, Alexandru Vlahuță și alții.

La Blaj acest curent s-a concretizat în lucrarea canonicului Al. Crama intitulată „Mihail Eminescu, studiu critic” Blaj 1891, studiu care apăruse mai întâi în ziarul Unirea.

De la ce idei a plecat Al. Crama pentru al „nimici” pe M. Eminescu. Acestea în rezumat sunt următoarele: Versurile sale nu au nici o valoare. Sunt imorale și periculoase pentru educația tineretului. Îl contestă originalitatea, socotindu-l plagiator a lui N. Lenau. Îi găsește celui mai strălucit scriitor român greșeli lingvistice. Întrucât M. Eminescu nu are nici un titlu universitar, nu poate avea nici talent poetic. Ba dacă îmi aduc bine aminte cum am citit cartea cu mulți ani în urmă, la un moment dat Al. Grama exclamă: „pociu să zicu că este un mare prostu”.

Dup cum se vede din cele de mai sus, toate acuzațiile sunt ridicele, lipsite de orice temei. Publicistul Iosif Schiopolu scriind un

pamflet contra Blajului, la un moment dat spune că a dat carte unui câine care mâncând-o a murit otrăvit..

La apariția acestei cărți Aron Densușianu a triumfat la București socotindu-l pe Eminescu total „nimicit” spre hazul tuturor celor care erau pe deplin conștienți de valoarea lui Eminescu.

Septimiu Popa prin articolul „Curentul antieminescian din Ardeal” din Caravanele Ardealului explică acest lucru prin următoarele:

Nota pesimistă a poeziilor lui Eminescu, în contrast cu naționalismul exagerat al Blajului, unde „după fiecare al cincilea cuvânt, era cuvântul națiune”. Contradicția reală sau aparentă, între morala rigidă a teologi lor blăjeni și poezia lui Eminescu. Felul lui Eminescu de a vedea femeia. Temele abordate de Eminescu în poezie în deosebi problema amorului. Apoi au pus față în față poezia lui Eminescu cu poezia lui A. Mureșeanu și D. Bolintineanu și au găsit-o nepotrivită pentru educația tineretului.

După aceia antieminescianismul a prins teren la Blaj după apariția la București a revistei „Semănătorul” care avea la Blaj peste două sute de abonați. Cât și alte argumente care de care mai ridicole și lipsite orice temei.

Dar această nebunie nu a ținut prea mult la Blaj și M. Eminescu a fost așezat pe panoul de onoare al personalităților blăjene, întrucât el a arătat lumii sufletul și inima acestui pământ, iar Ștefan Cacoveanu și E. Dăianu și-au scris amintirile privind trecerea lui Eminescu prin Blaj.

În scurgerea vremii, Al. Grama a rămas doar o metaforă prin care au fost caracterizați aceia care au intrat abuziv într-un domeniu în care nu se pricepeau deloc și s-au acoperit de ridicol.

Metafora aceasta a folosit-o și Lucian Blaga pentru a ataca pe D. Stăniloae la apariția cărții: „Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie” Sibiu, 1942, ca răspuns la lucrarea acestuia: „Religie și Spirit”. (vezi „De la cazul Grama la tipul Grama” în rev. Saeculum di iunie 1943, și interviul din ziarul Viața din 1942).

Metafora lui Lucian Blaga este cu totul nepotrivită întrucât D. Stăniloae cel mai mare teolog ortodox al secolului XX nu poate fi comparat cu Al. Grama. Ca urmare al acestui răspuns Lucian Blaga s-a supărat foc pe teologii sibieni și nu a mai trecut prin Sibiu vreo doisprezece ani, până în vremea mitropolitului Nicolae Colan, cu care fusese coleg de clasă la Liceul Andrei Șaguna din Brașov, printr-o

fericită întâmplare, fiind în audiența la mitropolitul N. Colon, am văzut această emoționantă întâlnire în prezența lui Ioan Lupaș.

Cartea „Caravanele Ardealului” conține 28 de articole care de care mai interesante din viața Blajului și ale Ardealului românesc de altădată care trebuie citite cu sufletul și înțelese cu inima, fiind cele mai simțite lucruri lăsate de Septimiu Popa.

În încheierea volumului: „Cuiul de la inima noastră” publică articolul „Martor îmi este Dumnezeu...” cuvânt de rămas bun adresat colegilor și elevilor săi la retragerea din învățământ în anul 1941, fiind cel mai simțit cuvânt citit de mine vreodată pe această temă.

În articolul: „Doi oameni cum nu mai pot să mai existe” din volumul Caravanele Ardealului, publică cuvântarea extern de emoționantă rostită în sala festivă a Liceului Sf. Vasile din Blaj la comemorarea lui Pavel Dan și Al. Lupeanu Melin, care este tot ce se putea spune mai frumos despre aceste două personalități blăjene.

Din cele arătate mai sus rezultă că literatura română are un relief extrem de bogat și că literatura nu se reduce numai la marii clasici ci are în cadrul ei și scriitori mai modești prin a cărei operă ne plimbăm cu mare plăcere și cu folos de lungă durată.

Bibliografia în volum a lui Septimiu Popa

1. *Crucea Domnului, semnul bucuriei și mântuirii noastre*, Blaj 1918.
2. *Despre Sf. Scriptură sau Biblia*, Vulcan, ed. revistei Calea vieții 1916.
3. *La mijlocul postului...* Cluj 1907.
4. *Vai inima*, povestiri, Arad, 1925.
5. *Mângăierea bunului creștin* (predici la toate Duminecile și sărbătorile anului), Cluj 1925.
6. *Când au răsunat munții*, Cluj, 1928.
7. *În drum spre fericire și alte schițe fugare apărute sub pseudonimul Adelina Istrate*.
8. *Temnițele Clujului, însemnările unui popă românesc*, Cluj 1937.
9. *Curierii ideii naționale. Holul tinerimii școlare române în mișcările naționale din anul 1848*, Cluj, 1936,
10. *Flori din grădina raiului...* Sibiu 1933.
11. *Câteva femei mari*, Cluj 1932.
12. *Scrutarea cea mai dulce*, Biblioteca Dimineața București f.a.
13. *Caravanele Ardealului*, Cluj 1938.

14. *Cuiul de la inima noastră și alte povestiri și amintiri*, Timișoara 1944.

15. *Diferite schițe și povestiri publicate în diferite almanahuri*.

DOCTORUL DANIEL CIUGUREANU, erou și martir al Marii Uniri

*Efim Tarlapan
Chișinău, Republica Moldova*

Se zice că armenii, oriunde s-ar găsi pe Terra vreo fărâmbă de humă legată de istoria țării lor, o aduc înapoi în patrie și o fac exponat de muzeu...

Au trecut aproape două decenii de libertate democratică și democrație liberă, soldată cu dispariția Cortinei de Fier de la Prut, dar încă n-am întâlnit prin muzeele României și ale Replubicii Moldova fărâmbă de humă sigheteană care conține atomii din creierul și inima unuia din cei mai mari eroi și martiri ai Unirii din 1918, Doctorul Daniel Ciugiureanu; n-am întâlnit o statuie sau un bust care să-i poarte numele.

Mulțumesc organizatorilor acestui.... lucrările căruia, sper, să mai facă un pas în reducerea în contemporaneitate...

Vede lumina zilei la **9 decembrie**, anul **1885**, în familia preotului Alexandru și a Ecaterinei Ciugureanu, locuitori din satul Șirăuți, comuna Bălcăuți , județul Hotin, Basarabia. Se familiarizează cu curtea din casa părinților, face școala primară în satul natal, apoi urmează cursurile liceale în Bălți, studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, culminând cu absolvirea Facultății de Medicină a Universității din Kiev, unde obține și doctoratul în medicină.

Dacă e adevărat că mediul formează caracterul omului, concepțiile și atitudinea sa față de sine și față de lumea care îl înconjoară, socot și eu cu cale să știm în ce *Basarabie* și în ce *județ Hotin* s-a născut, a copilărit și s-a maturizat viitorul luptător pentru dezrobirea și unirea meleagului lui cu Țara.

Începând cu fatalul 1812 – anul „Păcii ruso-turce de la București” – numele de Basarabia își pierde semnificația anterioară; aceea semnificație pe care Mihai Eminescu avea s-o descrie, în 1878, cu exactitate geografică și geometrică: „*Trage o linie curmezișă de lângă Nistru de la Bender până în vârful lacului Lalapug la Bolgrad și ai o lature, apoi ia-o de la Bolgrad până la Reni, ai a doua lature, de la Reni pe Dunăre în sus până la Chilia, a treia lature, apoi luând malul Mărei Negre până la Cetatea Albă la gura Nistrului, a patra lature; apoi în sus pe Nistru de la Cetatea Albă până la Bender, a cincia lature. Numai pământul coprins între aceste trei linii s-a numit cu*

drept cuvânt Basarabie; tot ce-i deasupra e Moldovă curată, răbotezată de la 1812 încoace.”(Sublinierea mea – E.T.).

Conform deciziilor acelei „Păci...”, urma să fie anexat de Rusia numai „pământul coprins în cele cinci linii”. Vicleana și hrăpăreața diplomație țaristă, extinzând numele de Basarabia de la mare până la munte, răpește tot teritoriul pruto-nistrinean. Cum se prezenta acest spațiu românesc în termenii geografico-geometrici eminescieni? „*Trăgând o linie de la Hotin, din Nistru până la Prut, avem o lature; de la amândouă capetele ei tragem câte o linie până la Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar la capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie formată prin țărmul Mărei Negre. Acest cuadrilater cam neregulat se numește azi Basarabia...*” (Sublinierea mea – E.T.).

Un „azi” cât aproape două secole de necruțătoare umilință și barbară asuprire!... Deoarece, chiar din primii ani de ocupație frauduloasă, guvernele rusești emit regulament după regulament, potrivit căroră „Besserabia” trebuia să fie condusă și administrată de guvernatori și funcționari ruși; regulamente ce interzic rugăciunea bisericească în limba strămoșilor, izgonesc limba română din actele publice – toate acestea urmărind un singur scop: rusificarea populației autohtone.

Hotinul, județul de baștină al lui Daniel Ciugureanu, intră în „cuadrilaterul” ocupat samavolnic de către ruși. La data raportului, conform Catastifelor domnești și altor date care au supraviețuit distrugerii, hotinenii, români în marea lor majoritate, „*erau pătrunși de o conștiință etnică și istorică atât de puternică încât patru ani după anexarea ei nu au încetează de a scrie în plângerile lor adresate stăpânirii rusești: «de ar da Maica Precistă năstav să ni se ridice greutățile aceste și să ni se lase în obiceiurile noastre cele moldovenești cari am apucat de la bătrânii noștri și să venim în floare precum am fost și să petrecem totdeauna sub dregătorii Moldoveni, pământeni de-ai noștri, precum suntem deprinși și ne înțelegem în vorbă. Că alte rânduieli nu pricepem și numai cât ni se adaog năcazurile și greutățile noastre»*” (Din broșura *Populația Basarabiei* de L.T.Boga, Chișinău, Imprimeria Statului, 1926).

Văzând, însă, că susținerea din partea Maicăi Preciste întârzie, bărbații mai pragmatici și mai temerari ai Basarabiei întreprind acțiuni de trezire a conștiinței de neam prin intermediul bisericii și prin deschiderea de școli primare bisericești. Această *campanie patriotică* s-a desfășurat într-un ritm atât de sporit, că, în decursul a doar câtorva decenii, pe teritoriul basarabean funcționau

deja peste 300 de asemenea școli. Și, cu toate că, ulterior, rușii făceau tot posibilul să suspende aceste focare de instruire a populației subjugate, ele au continuat să existe, fie în număr mai mic sau mai mare, punând bază trainică educării unor generații de mari patrioți. Din asemenea plămădă și în asemenea condiții istorico-geografice avea să se nască, să se educe și să se formeze Daniel Giugureanu – unul din principalii ctitori și făuritori ai Unirii Basarabiei din 1918. paralel cu studiile la Facultatea de Medicină din Kiev, înființează, în 1908, cercul „Deșteptarea”, obiectivele căruia erau: luminarea populației basarabene, deșteptarea compatrioților, lupta pentru scuturarea jugului cotropitor și Unirea cu România. „Ohranca” (poliția secretă țaristă) îl arestează și îl duce în detenție în Siberia, de unde, peste câteva luni, reușește să evadeze. Ajuns în Basarabia își reia activitatea: înființează, împreună cu alți patrioți, revista „Cuvânt Moldovenesc” (1914); întemeiază Partidul Național Moldovenesc, ia parte la diferite întruniri, conferințe, congrese, pregătind terenul pentru obținerea autonomiei Basarabiei (octombrie 1917), constituirea Sfatului Țării (noiembrie 1917), formarea guvernului.

O autonomie fragilă și o Republică provizorie...

Revoluția rusă stârnește haosul nu numai pe întreg cuprinsul imperiului țarist, ci și în Basarabia. Armata rusă, angajată să susțină frontul de răsărit, în alianță cu armata română, trădează alianța și părăsește frontul, fărâmițându-se în bande de prădători și asasini, de nestăvilat în tânăra Republică Moldovenească, fără armată și fără susținere din afară. Nici atmosfera din Sfatul Țării, divizat în două tabere adverse, nu era stăvilă. *Fracția Țărăneasca* (prorusă) lupta pentru o republică ce urma să facă parte integrantă din federația republicilor ruse, iar *Blocul Moldovenesc*, liderul căruia era Daniel Ciugureanu, lupta pentru ieșirea din componența Rusiei și Unirea cu România. Ca să nu mai vorbim de poziția Rusiei și a Ucrainei față de tânăra Republică Moldovenească. Rusia bolșevică vedea Basarabia ca pe o provincie sovietică, iar la ucraineni, în împărțirea administrativă a țării lor, Basarabia figura deja ca gubernie ucraineană...În aceste condiții, potrivnice mersului normal al lucrurilor, dușmanii din afară și din interiorul Republicii cauzează căderea primului guvern. Daniel Ciugureanu, aflat în fruntea Blocului Moldovenesc, concentrează forțele românești și constituie un nou guvern, fiind ales Prim – Ministru al Republicii (16 ianuarie 1918). Chiar din primele zile de conducere a executivului, Ciugureanu trece la „acțiuni strict necesare”, precum menționează prof. dr. Nuțu Roșca: „*Trimite oi delegație în românia să ceară ajutor militar pentru stabilirea ordinii în țară, de*

unde a și venit armata cu generalul Ernest Broșteni; îl deleghează pe Teofil Ioncu la Petrograd pentru respingerea pretențiilor ucrainene, iar el, în Chișinău, reușește, la 24 ianuarie 1918, să determine Sfatul Țării să proclame independența Basarabiei; apoi trimite un act diplomatic de recunoaștere a independenței Basarabiei următoarelor țări: Anglia, Austria, Danemarca, Elveția, Franța, Germania, Grecia, Italia, Norvegia, olanda, Portugalia, Statele Unite ale Americii, Spania, Suedia, Turcia.” Rolul doctorului Daniel Ciugureanu în pregătirea Basarabiei pentru desprinderea de imperiul rus și Unirea cu România a demonstrat încă o dată că istoria o fac totuși personalitățile. Fără efortul acestui mare patriot, numele căruia este ținut și până azi în umbră, unirea teritoriului pruto-nistean cu Țara Românească s-ar fi înfăptuit cu mult mai târziu de 27 martie 1918 sau nu s-ar fi înfăptuit de loc... Pentru a-mi susține ipoteza sunt obligat să adaug, la „acțiunile strict necesare”, enumerate mai sus de domnul prof. dr. Nușu Roșca, încă o dovadă scrisă, pe care am descoperit-o în *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii* (M.O. și imprimeriile statului Imprimeria Chișinău, 1933) de căpitan Gh. V. Andronachi: „În ședința Sfatului Țării din 16 Martie 1918, șeful «fracției țărănești», d. Țăganco interpelează guvernul asupra politicii externe, pe care o critică și care privea în special pe d-l I. Pelivan, ministru al externelor. D. Pelivan lipsea, fiind bolnav, și în locul său, d. Dr. Ciugureanu, cerând cuvântul, a răspuns la interpelare prin următoarele cuvinte: **«Republica Moldovenească se află în mult mai bune raporturi cu România decât cu Republica sovietică, aceasta s-a constatat din primirea ce s-a făcut reprezentanților noștri la Iași. Văd însă că primejdia vine de la orient, din partea Ucrainei...»** În continuare premierul Dr. Daniel Ciugureanu a citit actul ce conținea pretențiile Ucrainei la teritoriul basarabean și a conchis, adresându-se celor din *Fracția Țărănească*, minoritari în majoritate: **„Cine sunteți d-voastră? Sunteți niște oaspeți, cari ați fost primiți și ocrotiți în această țară.”**

„D-stră nu știți istoria și se înțelege de ce! Pentru că d-voastră niciodată nu v-ați interesat de istoria Basarabiei, căci pe toți v-a mânat în această provincie numai lăcomia de a vă îmbogăți!”(...) Înclinând balanța în favoarea lor, cei de la *Fracția țărănească* reușesc să capete votul Sfatului Țării în vederea formării unei delegații care urma să plece la Kiev pentru a participa, alături de delegația ministrului de externe al Ucrainei, la Conferința de Pace ce se încheia la Brest-Litovsk între Germania și Rusia. Prezența activă a acestei delegații (proucrainene!) la acea Conferință ar fi însemnat o altă înstrăinare a Basarabiei... Citez din nou din notele căpitanului Gh.. V.

Andronachi: „D.Dr. D. Ciugureanu, văzând pericolul național al acestui pas, a cerut imediat concursul d-lui Col. Dumitrescu, șeful St. Major al Corpului VI Armată român, al d-lui inspector C.F.R. Pretorian, prin care se împiedică plecarea delegației aleasă...(*...*). Această împiedicare are o importanță deosebită în actul Unirii cu Patria-mamă, fiind ultima încercare de apropiere între Basarabia și republicile ruse și tăierea ultimei speranțe imperialiste a Ucrainei, care aspira din răspuțeri ca să aibă la proră provincia Basarabiei, ca teritoriu ucrainean.” (Sublinierea mea – E.T.).

Alte dovezi ale aportului *unic* al lui Daniel Ciugureanu în realizarea Marii Uniri sunt aprecierile și distincțiile regale. Îndată după Declarația de Unire a Sfatului țării, propusă de *Blocul Moldovenesc* și adoptată de Adunare în ședința din 27 Martie 1918, regele Ferdinand I trimite o telegramă de felicitare președintelui Sfatului Țării și Primului Ministru, dr. Daniel Ciugureanu, în care, printre multele cuvinte de recunoștință, se zice: „*Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri domniilor voastre și Sfatului Țării, a cărui patriotică sfortare a fost încoronată cu succes.*” Apoi au urmat înaltele decorații, demne de un adevărat erou al neamului: Ordinul „Coroana României” în gradul de Mare Ofițer, Ordinul „Serviciul Credincios”, Ordinul „Ferdinand I”, Ordinul „Coroana României cu Cordon” ș.a. Pentru multiplele sale merite! Merite pe care Daniel Ciugureanu le-a avut cu prisosință și după Unire. Îndeplinește funcțiile de ministru în mai multe guverne ale României; este ales deputat și vicepreședinte al Camerei deputaților; de mai multe ori senator și chiar președinte al Senatului. Călătorește peste hotare acordând interviuri, publicând articole despre importanța pentru Europa a întregirii României; tot în presa străină publică și studiul *Problema rusă față de interesele europene și române*, tradus și editat în broșură aparte în anul 1920, la Chișinău. În acest studiu, Daniel Ciugureanu, încă la începutul anilor '20, prevede că bolșevismul, dacă nu va fi oprit, „*va transforma în Siberie o mare parte a lumii*” și că Imperialismul Rus și Imperialismul German vor găsi limbaj comun în detrimentul multor țări... Într-un anume sens, ca o unitate de măsură a contribuției fundamentale a doctorului Ciugureanu la dezrobirea Basarabiei și Unirea ei cu România, poate fi considerată și atitudinea rușilor față de persoana sa. După detenția nereușită din Siberia, regimul bolșevic din Rusia îl condamnă la moarte prin contumacie, condamnare pe care, ulterior, punând stăpânire pe destinul româniei o traduc în fapt... Este arestat în locuința sa din București, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950 și, fără nici un proces judiciar, e trimis, la un loc cu alți intelectuali de elită, către închisoarea din Sighetul

Marmației, unde i se repartizase celula 82. Dar așa și nu mai ajunge să fie locatarul acestei celule. Medic chirurg, om sănătos, voinic, dr. Daniel Ciugureanu, în timpul transportului spre închisoare suferă de un **enigmatic** atac de congestie cerebrală...Moare în spitalul din Turda și, se presupune, că a fost „înmormântat” în Cimitirul **Fără Morminte** din Sighet...

Geografie și geografi la Sighetu Marmăției

Nicolaie Hodor

Facultatea de Geografie a Universității

„Babeș -Bolyai”

din Cluj-Napoca

I. Introducere

Municipiul Sighetu Marmăției este o așezare cu o existență multimilenară și cu o tradiție bogată. Capitală spirituală a Maramureșului, orașul a găzduit de-a lungul timpului cele mai importante instituții și evenimente.

În istoria activităților științifice și culturale desfășurate în localitate, un rol important revine celor izvorâte din organizarea directă a geografilor.

Atât în trecut cât și în prezent contribuția acestora la studiul Maramureșului, la dezvoltarea comunității locale sighetene, dar și a celor rurale învecinate, a fost semnificativă.

Prin acțiunile lor, geografi au popularizat în lumea științifică și au făcut cunoscute marelui public, natura și societatea, valorile materiale și spirituale ale Maramureșului, au contribuit la educarea și la instruirea tineretului și, în final, a tuturor locuitorilor.

În acest spațiu, experiența geografică este, poate, mai bogată decât în multe alte locuri din țară. Ea a cuprins întregul Maramureș. În lucrarea de față punem în discuție doar acțiunile cele mai semnificative care s-au desfășurat în Sighetu Marmăției și studiile ce fac referire directă la oraș.

II. De la cercetările de început la monografii ale Maramureșului

Scrierile de început sunt simple note despre oameni și regiune. În timp s-au făcut multe investigații care au prezentat importanță din ce în ce mai mare din punct de vedere științific. Îi voi aminti doar pe cercetătorii Szilagy Istvan, Gheorghe Vornicu, Iacob Dermer și Petre Lenghel - Izanu, autori de manuale, cărți și lucrări științifice.

De asemenea, contribuții de seamă la studiul Maramureșului și-a adus și Mihai Marina, un fin observator al acestui colț de țară.

Deși nu toți erau geografi, în lucrările lor sunt cuprinse numeroase informații cu caracter geografic.

În publicațiile geografilor din perioada interbelică au dominat temele etnografice (despre păstorit, folclor, obiceiuri, rituri etc.) de geografie economică, studii și interpretări de date statistice etc. De asemenea, au fost realizate interesante monografii.

În anii premergători și în timpul celui de-al doilea război mondial au fost elaborate importante documentații și lucrări prin care se justifica apartenența Transilvaniei, în general, și a Maramureșului, în special, la România.

De asemenea, au fost publicate studii referitoare la diferitele etnii care s-au așezat de-a lungul vremii în Maramureș, asupra migrației maramureșenilor în timp istoric, în provinciile vecine etc. Dintre toate acestea, cele elaborate de Tiberiu Morariu ocupă un loc distinct și ele abordează diferite aspecte din orașul Sighetu Marmației și din împrejurimi.

III. Congres național de geografie la Sighetu Marmației

Generația creatoare a geografiei moderne românești a fost mereu sensibilă la problemele Maramureșului.

Nu întâmplător s-a ales ca loc de desfășurare pentru Congresul profesorilor de geografie din România, în septembrie 1926, orașul Sighetu Marmației.

Deși cronologic se încadrează perioadei interbelice, datorită importanței pe care o prezintă pentru lumea științifică, îi dedicăm câteva rânduri aparte.

La această manifestare au participat, alături de savantul Simion Mehedinți, Gh. Vornicu, I. Dermer, Bergheanu, Ilea, Cristodulo, V. Stroescu, V. Mihăilescu etc.

Cu această ocazie a fost inaugurat Muzeul etnografic al Maramureșului în clădirea Palatului Culturii, considerat drept o „minunată operă științifică și națională“ (V. Mihăilescu, 1927, p. 112). Principalul merit în organizarea acestuia revine neobositului om de cultură Gheorghe Vornicu.

Simion Mehedinți, în cuvântul său, aprecia efortul întemeietorului spunând: „Și pentru oamenii de știință, și pentru educatori, care se silesc să întemeieze o tradiție pedagogică în legătură cu experiența proprie a poporului nostru, crearea acestui muzeu este o operă de reală însemnătate... Întemeietorul muzeului poate fi deplin mulțumit de începutul său atât de lăudabil. Profesorul Vornicu e bine meritat de la Țară” (M. Dăncuș, 2000, p. 14-15).

De asemenea, în timpul congresului au avut loc trei excursii geografice: la Ocna Slatinei (la românii din Cehoslovacia de atunci), la Moisei și Borșa și apoi pe valea Tisei Negre (tot în Cehoslovacia), la Frasin (Iasina, Korosmezo) și Abșineț.

A fost semnalată, cu această ocazie, situația grea a locuitorilor Maramureșului, permanenta exploatare a țăranilor și insuficiența produselor agricole pentru traiul lor de zi cu zi. Pe de altă parte, prin lucrările publicate a fost făcut cunoscut lumii acest colț de țară mai puțin studiat până atunci.

Congresul a fost considerat ca fiind una dintre cele mai reușite manifestări științifice geografice din România (V. Mihăilescu, 1927, p. 111).

Cu bogata sa experiență de teren, profesorul Vintilă Mihăilescu, în cărțile sale publicate peste timp va face o amplă prezentare a Maramureșului, inclusiv a celui de la nord de Tisa.

Se poate spune că acest congres a impulsionat cercetările în Maramureș și a avut un rol important în direcționarea lor.

IV. Situația de după cel de-al doilea război mondial

O geografie tristă s-a instalat după război. Preocupările geografilor s-au restrâns mai mult la geografie fizică și la anumite părți ale geografiei economice, fiind eliminate anumite subiecte și teme, în special cele de geografie umană care nu erau agreate de regim.

Dacă la inaugurarea Muzeului Maramureșului, savantul Simion Mehedinți aștepta „o generație creatoare și prin urmare respectuoasă față de trecut”, peste ani el își va aminti cu tristețe despre aceste locuri. Generația sa nu și-a putut pune în valoare toate energiile datorită vitregiilor vremii. Au ieșit la suprafață mai mult calitățile distructive, îndoctrinarea, lipsa instrucției și educației. Profesorului i-au fost arse, la București, manuscrise de mare valoare. A fost anchetat și batjocorit, eliminat din Academie. Ginerile său, cunoscutul istoric Constantin C. Giurescu a fost arestat și închis la Sighetu Marmăției.

Prin formație, Constantin C. Giurescu era și el geograf. Făcuse studii de istorie și geografie. În închisoare a ținut 69 de conferințe pentru camarazi, numite chiar de el, conferințe **istorico-**

geografice (C. C. Giurescu, 1994, p. 142). A fost membru marcant al Academiei Române. A supraviețuit detenției, fiind eliberat după cinci ani și două luni.

La arestarea acestuia, bătrânul geograf Mehedinți era de față. Târziu avea să afle că ginerele său a ajuns la Sighetu Marmăției, să petreacă zile grele în închisoarea comunistă.

Studii de istorie și geografie avea și Alexandru Lapedatu, fost președinte al Academiei Române. Întemnițat, a murit în 1950 la Sighetu Marmăției (N. Roșca, 1998, p. 90).

V.O nouă etapă productivă

Un nou avânt al cercetărilor geografice a venit abia mai târziu. Drept urmare, au apărut numeroase cărți și studii despre Maramureș și care, implicit, făceau referire și la orașul Sighetu Marmăției.

S-au impus o serie de geografi dintre care amintim pe următorii: V. Mihăilescu, T. Morariu, Gr. Posea, Al. Savu, Gh. Iacob, I. Mac, I. Stan, G. Pandi, I. Haidu etc. Se remarcă în mod special Gheorghe Iacob, care a publicat zeci de lucrări despre Maramureș și a tratat probleme referitoare la orașul Sighetu Marmăției.

Aceasta a fost etapa unor studii geomorfologice (mai ales asupra lanțului vulcanic din care o anumită parte se încadrează administrativ, teritoriul orașului), de geografie fizică în general, de geografie economică și a populației și mai târziu de turism, hidrologie și cercetări monografice.

Fiind reședință de raion și apoi centru zonal și municipiu, orașul a găzduit de multe ori consfăturile de început de an școlar și cercurile pedagogice trimestriale ale profesorilor de geografie din Țara Maramureșului, între șefii de cerc remarcându-se profesorii Alexandru Diaconescu (Meiță), Nicolae Boar și Vasile Danci.

În ultimele decenii, datorită pasiunii unor prestigioși dascăli s-a realizat un salt important în educarea tineretului și instruirea lui în domeniu. Ani în șir au fost câștigate locuri de frunte la olimpiadele școlare de geografie și au fost admiși în facultățile de profil mulți elevi maramureșeni. Unii dintre ei

lucrează astăzi în diferite universități din țară și colaborează activ la bunul mers al activităților din regiune.

VI. *Înființarea colegiului universitar*

În anul 1997 eram asistent la Facultatea de Geografie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (UBB) și am început demersurile pentru înființarea Colegiului Universitar din Sighetu Marmăției, ca parte componentă a Universității. În prezent are trei specializări: Geografia turismului, Gestiune economică și teritorială (specializare geografico-economică, înființată cu colaborarea unui grup de profesori de la Facultatea de Științe Economice) și Institutori-limba engleză.

Primele două specializări au fost deschise în octombrie 1998 și aparțin Facultății de Geografie, iar cea de-a treia, în octombrie 1999, subordonată Facultății de Psihologie și Științele Educației.

La început a fost doar o frumoasă idee. Printr-un efort concentrat ea a putut fi concretizată. Colegiul este astăzi o instituție de stat, autorizată (prin Hotărârea de Guvern nr. 301/11. 06. 1998), învățământul este gratuit, studenții beneficiază de burse în țară și în străinătate, de tabere, aplicații de teren și alte facilități.

Prima promoție (25 de absolvenți de la Geografia turismului și 28 de la Gestiune economică și teritorială) se află deja în câmpul muncii. Ei vor spori numărul intelectualilor și vor contribui la dezvoltarea geografiei în Maramureș, la progresul general al societății și regiunii.

Mulți dintre aceștia își continuă pregătirea la Academia de Studii Economice din București, Universitatea din București, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Universitatea din Oradea, la facultăți cu profil geografic sau economic.

VII. Strădaniile profesorului Diaconescu și ale unui grup activ de susținători

Profesorul Diaconescu a fost primul pe care l-am anunțat, în vara anului 1997, despre intenția mea de a începe demersurile pentru deschiderea Colegiului la Sighetu Marmăției.

Îl cunoșteam bine, din anii când, printr-o mare șansă, l-am avut dascăl. Mă bazam pe marele lui talent de profesor și organizator, pe impresionanta sa forță și voință, pe dăruirea sa profesională.

Nu în ultimul rând, contam pe prietenia ce-l lega, din timpul studenției, de profesorul Ion Mac, decanul de atunci, căruia orașul îi datorează mult pentru înființarea Colegiului.

În oraș și în județ, în posturile cheie, erau mulți oameni care sprijineau acțiunea. Este vorba, în primul rând, de prefectul din acei ani - profesor Gheorghe Mihai Bârlea, primarul - inginer Ioan Bledea, viceprimarul - inginer Grigore Șteț, inspectorul școlar general al județului Maramureș - profesor Vasile Anișoreac, directorii liceelor și școlilor (profesorii Eugenia Godja, Ștefan Hubert, Viorel Dragoș, Ioan Dăncuș, Vera Cozuc, Culiță Vlad, Ion Ardeleanu-Pruncu, Dorel Todea, Grigore Moldovan) și conducătorii principalelor instituții.

O mare parte din conducerea județului era formată tot din sigheteni. Condițiile locale și județene erau mai favorabile ca oricând. De multe ori, singur sau însoțit de profesorul Diaconescu, am avut întâlniri cu aceștia pentru a le face cunoscută situația și a le cere sprijin.

Am considerat, de la început, că specializarea cea mai potrivită pentru regiune ar fi cea de Turism, autorizată, mai târziu, sub denumirea de Geografia turismului.

Inițial, am încercat să ținem secretă intenția noastră, până la obținerea tuturor aprobărilor. N-am reușit. Prin firea-i caracteristică, profesorul Diaconescu, implicat total în acțiune, o explica detaliat la foarte multă lume.

Presa a făcut o campanie favorabilă demersurilor noastre, îndeosebi prin intermediul ziariștilor sigheteni Florentin Năsui și Nicolae Iuga, anunțând deschiderea Colegiului și prima sesiune de admitere, fapt pozitiv pentru atragerea potențialilor candidați. Ei au informat corect cititorii, de-a lungul timpului, cu privire la activitățile desfășurate de instituție, la catedră și în teren.

VIII. Aportul major al rectorului universității, al decanului facultății de geografie și al maramureșenilor stabiliți în Cluj-Napoca

În condițiile mării deschideri spre Europa, inițiată, mai mult ca oriunde în țară, în cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, de rectorul Andrei Marga și la Facultatea de Geografie, de fostul decan Ioan Mac, toate premisele erau favorabile pentru înființarea Colegiului .

În data de 05.11.1997, împreună cu decanul, am redactat și am trimis Rectoratului Universității solicitarea pentru înființarea specializării de Geografia turismului.

S-au grupat în jurul nostru, universitari clujeni, mulți dintre ei originari din Maramureș, membri ai Asociației Maramureșenilor din Cluj-Napoca (profesorii Vasile Pop, Grigor Moldovan, Marcel Oncu, Vasile Dohotar, Anuța Buiga-Morar, Nicolae Popovici, Ioan Vancea etc.) și absolvenți (Marin Ilieș, Alexandru Ilieș, Gabriela Ilieș etc.)

Unii au contribuit, în mare parte, la întocmirea dosarului pentru autorizare la Geografia turismului.

IX. Susținerea materială și financiară

Susținerea financiară a revenit Universității și Facultății de Geografie. Din partea orașului, încă de la început trebuie evidențiat rolul Primăriei, al primarului Ion Bledea care a reușit să adune o mare parte din resurse.

Pentru taxa de la CNEAA, importante contribuții și-au adus, prin sponsorizare, conducerile fabricilor de mobilă (în special economistul Vasile Godja, directorul întreprinderii Plimob; directorii Vasile Cudrici și Ștefan Kertesz), șefii ocoalelor silvice (inginerii Horea Scubli și Mihai Ona), inginer Mihai Mihnea – director al Autobazei Sighetu Marmației și multe alte persoane sau instituții.

Și alți susținători au contribuit în diverse moduri (o parte din aceste informații mi-au fost comunicate de inginerul Ioan Bledea): consilierii locali, angajații Primăriei (în special Spiridon Pralea, juriștii Vasile Hodor și Vasile Știopei, inginerii Marius Țiplea și Marian Anghel), inginer Anton Petrovan – directorul Oficiului Sighetu Marmației al Prefecturii Maramureș, profesor dr. Nuțu Roșca, profesor Ion Petrovai, meteorolog Gheorghe Petrovay, Echim Vancea – directorul Bibliotecii Municipale, maica Filofteia Oltean – stareța Mănăstirii Bârsana și întreaga obște, inginer Vasile Tulbure – director

la Regionala CFR Cluj, inginer Ion Huzău de la aceeași instituție, Mihai Hrin – șef de stație CFR Sighetu Marmăției, inginer Ioan Cozma – director al firmei Neon din Cluj-Napoca, arhitect Gheorghe Stănculescu – director al firmei Romproiect București, jurist Vasile Godja – președintele judecătoriei Sighetu Marmăției, colonel Vasile Botârcă – comandantul Regimentului de Grăniceri din Sighetu Marmăției, colonel Nistor Bălăneanu – șeful Poliției Municipale, inginer Ioan Iepan – director al filialei Electrica, inginer Maria Sidău – director al filialei Romtelecom, inginer Elena Ghidibaca – director la Arta Maramureșeană, economist Vasile Prodan – director la Întreprinderea Mecanică, tehnician silvic Ioan Hârb de la Ocolul Silvic Mara, Ioan Cucul – patronul firmei Carmis, Ioan Bilașcu – patron, Maria Radu și Adorel Gabor – patroni la Hotel Tisa, Mihai Gabrian – instructor la Școala de Șoferi Profesioniști, reprezentanții românilor de la nord de Tisa – dr. Gheorghe Simionca, profesorii Ioan Huzău și Gheorghe Opriș etc. Spațiul nu ne permite să-i amintim pe toți, dar îi prețuim în egală măsură. Vom reveni cu detalii despre această problemă într-o lucrare mai amplă.

Pentru sprijinirea Colegiului și pentru dezvoltarea învățământului s-au pus bazele unei fundații.

Membrii fondatori ai acesteia au fost următorii: Ardelean Gheorghe, Bledea Ioan – primarul municipiului, Bledea Steluța, Botârcă Vasile, Boar Nicolae, Cudrici Vasile, Danci Vasile, Dăncuș Mihai, Godja Vasile, Hodor Nicolaie – împuternicit din partea Facultății de Geografie pentru înființarea Colegiului, Ilieș Marin, Kertesz Ștefan, Mihnea Mihai, Moiş Ioan, Moldovan Grigore, Mureșan Vasile, Ona Mihai, Pop Vasile, Roman Laszlo, Scubli Horea, Șteț Grigore, Vlad Culiță și Zahoranszky Mihai.

Consiliul de Administrație ales a fost format din cinci membri: prof. univ. dr. Ioan Mac – președinte de onoare; asistent universitar Nicolaie Hodor – președinte al Consiliului de Administrație; profesorii Nicolae Boar și Vasile Danci – vicepreședinți; profesorul Marin Ilieș – secretar.

Adunarea Generală a ales și Comisia de Cenzori formată din economiștii: Vasilescu Eugen, Vasile Bilașco și Vasile Hotea.

Pentru înregistrarea fundației a fost desemnat juristul Romanișin Petru.

X. După geografia turismului, o altă specializare

Au apărut, apoi, mai multe elemente noi, odată cu propunerea specializării de Gestiune economică, de către profesorul Ioan Florea. Nu am reușit, însă, să obținem sprijinul Facultății de Științe Economice, nici măcar al întregii conduceri a acesteia.

Soluția a fost dată de către decanul Ion Mac, prin crearea unei specializări duble, geografico-economice, autorizată sub titulatura de Gestiune economică și teritorială.

Aveam deja formată o importantă bază de date de la primul dosar pentru CNEEA din care am adaptat multe părți și pentru cel de-al doilea.

În data de 23 decembrie 1997 am participat, împreună cu profesorii Ioan Florea și Alexandru Diaconescu, la ședința Consiliului Local, unde am avut o primă discuție oficială cu consilierii municipali, în vederea inițierii colaborării dintre Primărie și Consiliu, pe de o parte și Universitate, pe de altă parte, pentru atingerea scopului propus.

Am avut consultări, în mai multe rânduri, cu experți din partea Consiliului Național de Evaluare și Acreditare Academică (CNEAA) al Ministerului Educației Naționale și din comisiile de profil - profesorii Virgil Gârbacea și Grigor P. Pop, întâlniri de lucru cu prodecanul din acea perioadă, profesorul Nicolae Ciangă, cu scopul perfectării documentației pentru CNEAA.

XI. Ultima întâlnire cu profesorul Diaconescu

Ultima întâlnire pe care am avut-o cu profesorul Diaconescu a fost la început de februarie 1998. Atunci am convenit să-l anunțăm pe profesorul Nicolae Boar pe care am început să-l ținem la curent cu evoluția lucrurilor, să fie pregătit pentru a prelua anumite sarcini didactice.

În a doua parte a lunii, am primit vestea cea tristă - profesorul Diaconescu nu mai era printre noi.

În aceste condiții, toate activitățile organizatorice de la Sighetu Marmăției le-a preluat profesorul Nicolae Boar, care se implica tot mai mult în această acțiune, iar cele de la Cluj-Napoca îmi reveneau mie.

În scurt timp, profesorul Boar a fost numit director adjunct al Colegiului în formare și a fost instalat la Sighetu Marmăției.

XII. Preluarea și amenajarea sediului

După îndelungi căutări s-a găsit un sediu adecvat pentru Colegiu, imobilul din strada Iuliu Maniu, nr. 67. A fost amenajată clădirea pusă la dispoziție de Primărie, aflată, la început, într-un grad accentuat de degradare. S-au făcut toate transformările necesare în vederea creării condițiilor optime pentru desfășurarea procesului de învățământ, prin contribuția majoră a Primăriei și sub coordonarea profesorului Boar și a primarului Ioan Bledea. Lucrările au fost executate de firma Prestarea Sighetu Marmăției (director Gheorghe Boldur).

Pentru încălzire s-a făcut conectarea la fabrica de mobilă Plimob situată în vecinătate.

După mai multe vizite ale conducătorilor Facultății și Universității, ale comisiilor de autorizare de resort, din cadrul CNEAA s-au obținut toate aprobările necesare pentru funcționare și au fost repartizate locuri pentru concursul de admitere la ambele specializări.

XIII. Inaugurarea și conducerea colegiului

Prima admitere a avut loc în spațiile Liceului Dragoș Vodă, întrucât la clădirea proprie se mai efectuau lucrări.

Colegiul a fost inaugurat oficial la începutul anului universitar 1998-1999 în prezența oficialităților locale, a reprezentanților Facultății și Universității.

Coordonarea generală revenea Universității „Babeș-Bolyai” (rector - prof. dr. Andrei Marga) și Facultății de Geografie (decan – prof. dr. Ioan Mac) a cărei parte componentă erau specializările.

Eu lucram la Facultatea de Geografie și am fost numit director, păstrându-mi norma de bază în toată această perioadă la Cluj-Napoca. Am ținut permanent legătura cu directorul adjunct, profesorul Nicolae Boar, de la Sighetu Marmăției și am făcut dese deplasări la Colegiu pentru rezolvarea tuturor problemelor organizatorice și științifice.

A fost absolut necesar ca de la început să se impună ordine, seriozitate și exigență de nivel universitar în toate laturile activității, astfel ca acestea să intre treptat în obișnuința întregii echipe. Toți

colegii care s-au titularizat în timp, au contribuit chiar de la inaugurarea instituției la crearea unei atmosfere propice de lucru. Așa s-a asigurat și încrederea necesară pentru primele serii de studenți și pentru cetățenii surprinși, oarecum, de deschiderea unei asemenea școli superioare în oraș.

XIV. Profesorii și activitatea didactică

Facultățile de Științe Economice, Matematică și Informatică, Litere, Drept, Educație Fizică și Sport au contribuit cu personal didactic prin deplasări periodice, încă din toamna anului 1998, la Colegiu pentru susținerea de cursuri.

Așadar, alături de profesorii menționați mai sus, dintre care mulți predau cursuri la diferite discipline, o serie de alți profesori clujeni, originari din Maramureș, s-au alăturat, în timp, întregii echipe: Dan Petrea, Mirela Popa, Viorel Mih, Radu Lenghel, Mara Gabor, Bogdan Chifor etc.

Alții, din simpatie pentru oameni și pentru regiune, au preluat diferite cursuri la Colegiu: Alexandru Păcurar, Liviu Nicoară, Gheorghe Stăneanu, Magdalena Ghișoiu, Doina Marian, Irime Popa, Teodor Toadere, Rodica Maxim, Gabriela Rotar, Titus Man, Ciprian Corpade, Ioan Fodorean etc.

Profesorilor din Sighetu Marmăției le revin majoritatea activităților, atât didactice, cât și administrativ-manageriale. Pe lângă cei patru titulari: directorul adjunct - lector Nicolae Boar, asistent Marin Ilieș, lector Nela Șteliac, preparator Gabriela Ilieș, mai mulți profesori, cercetători, practicieni, doctori și doctoranzi, sigheteni prin domiciliu sau prin naștere, participă la susținerea activităților de predare. Este vorba despre Alexandru Ilieș - cadru didactic la Universitatea din Oradea, Gheorghe Mihai Bârlea - cadru didactic la Universitatea de Nord din Baia Mare, Mihai Dăncuș - directorul Muzeului Maramureșean, Mihai Zahoranszky, Eugenia Godja, Nicolae Iuga, Vasile Godja, Dorel Cordoș, Vasile Știopei, Vasile Danci, Ileana Vasilescu, Cupcea Rodica, Anton Fangli, Daniela Neacșu, Silvia Kovacs etc.

Au mai participat la diferite acțiuni de la Colegiu (cursuri, simpozioane, cercetări de teren) profesori din străinătate dintre care amintim pe: Sandy Kennedy (Marea Britanie, pentru cursuri de limba engleză), Sanda Bălescu și Simon Pomel (Franța), Eduard Schulz și Cristoph Waach (Germania), precum și alții din Australia, Tunisia, Polonia etc.

Rectorul Universității, prof. univ. dr. Andrei Marga a vizitat Colegiul și a apreciat pozitiv activitatea geografilor sigheteni. De asemenea, instituția a fost vizitată și de prorectorii Nicolae Bocșan, Mircea Muthu, Simion Șimon și Arpad Neda, de decanii Pompei Cocean și Vasile Chiș, de prodecanii Nicolae Ciangă și Virgil Surdeanu, de cancelarul Liviu Floca, precum și de mulți alți universitari din Cluj-Napoca și din țară.

XV. Studenții și activitățile lor

Studenții provin în majoritate din Maramureș (mai ales din depresiune), dar și din fiecare dintre județele vecine.

Costurile sunt mult mai mici decât cele pe care le presupune deplasarea în alte centre universitare. Pe lângă bursele de stat, chiar de

la început a fost oferită o bursă din partea doamnei notar Steluța Bledea, pentru cel mai bun student.

Posibilitatea de a studia la Sighetu Marmației pentru tinerii de la nord de Tisa nu a fost încă valorificată. Îmi exprim speranța că se va folosi și această oportunitate, imediat după darea în folosință a podului rutier dintre Sighetu Marmației și Solotvina (Slatina).

Studentii Facultății de Geografie au urmat cursuri de geografie, turism, economie, informatică, matematică, drept, cadastru, arhitectură, etnografie, limbi străine și multe altele, primind importante cunoștințe pentru viitoarea profesie și pentru viață. Și-au format importante deprinderi pentru a obține informația atât de necesară astăzi. Cine nu știe să descopere calea spre informație nu poate beneficia de progresele umanității înregistrate de secole și milenii!

Ei au știut să se conecteze la rețele europene și mondiale academice, studențești și de tineret. Cu toții sunt la curent cu o mulțime de date actuale accesate prin Internet.

De asemenea, au câștigat prin concurs burse în țări ale Uniunii Europene, unde au dobândit o nouă experiență.

Mulți și-au găsit locuri de muncă în domeniul pregătirii lor sau în domenii apropiate, unii chiar din timpul studenției.

În decursul anilor au fost organizate aplicații practice comune, ale studenților clujeni și sigheteni, în multe părți ale țării, vizite de documentare în unități de profil, cu participarea cadrelor didactice și cercetătorilor din ambele centre universitare. Astfel, s-au amplificat legăturile, colaborările și schimburile permanente de idei.

Întrucât au obținut rezultate remarcabile, merită amintite cele două șefe ale primei promoții: Cristina Korut, la Gestiune economică și teritorială și Livia Petreus, la Geografia turismului.

XVI. Universități europene de vară și de iarnă organizate de studenți

Studenții s-au înscris în Asociația Europeană de Geografie, pentru studenți și tineri geografi (EGEA) și în Asociația Studenților Europeni (AEGEE), participând la diferite activități în Olanda, Italia, Polonia și în multe centre universitare din țară, la sesiuni, simpozioane și cursuri de vară.

Ei au organizat la Sighetu Marmăției acțiuni la nivel continental, mult apreciate de către participanții din mai multe țări europene și amplu relatate în presă (școli și cursuri de vară și de iarnă, întâlniri, dezbateri, consfătuiri etc.).

Universitatea de vară AEGEE, ediția a VII-a, din august 2000, cu o bogată participare internațională, a avut drept tematică “Vechi tradiții românești pe axa Cluj-Napoca - Târgu Mureș - Sighetu Marmăției” și a fost organizată de studenții din cele trei centre universitare.

Coordonatoarea activităților din partea Colegiului a fost Maria Lăzăroi, președinta antenei (filialei) AEGEE din Sighetu Marmăției.

În Maramureș au fost vizitate Mănăstirea Bârsana, Cimitirul vesel de la Săpânța, stațiunile Borșa și Ocna Șugatag etc.

Această manifestare a fost caracterizată drept “una dintre cele mai reușite ediții ale Universităților de vară AEGEE. Studenții organizatori din cadrul celor trei antene AEGEE le-au pregătit participanților vizite de documentare la gospodării specifice românești, la biserici și mănăstiri vestite din Maramureș și Bucovina, la muzee etnografice și de istorie. Ospitalitatea și bunătatea omului de la sat s-au dovedit încă o dată, au înveselit și au fascinat grupul nostru de prieteni atât de diferiți, care au venit aici pentru a ne cunoaște tradițiile” (Laura Bocu, Adevărul de Cluj, 2000).

Universitatea de iarnă a fost organizată de studenții sigheteni în același an, în perioada Crăciunului, când are loc festivalul de datini și obiceiuri de la Sighetu Marmăției. Ea a întregit cu aspecte inedite experiența câștigată de participanți la manifestarea din vară.

XVII. Simpozion național de geomorfologie la Sighetu Marmăției

În septembrie 2000 a avut loc, la sediul Colegiului, Simpozionul Național de Geomorfologie, ediția a XVIII-a, cu participarea unui număr mare de geografi români și străini.

A urmat de o interesantă aplicație de teren pe traseul: Sighetu Marmăției – Ocna Șugatag – Bârsana – Ieud – Săcel – Izvoru Albastru al Izei – Săcel – Moisei – Vișeu de Sus – Petrova – Pasul Hera – Valea Tisei – Sighetu Marmăției.

Principalele popasuri, cu vizitarea unor obiective naturale și antropice au fost: la Muzeul Satului Maramureșean în aer liber; la stațiunile Ocna Șugatag; Mănăstirea Bârsana; bisericile de lemn de la Ieud (din deal și din șes); Dealu Moiseiului (între Săcel și Moisei); Cabana de la Izvoru Albastru al Izei; Pasul Hera etc.

XVIII. Activitatea științifică

Activitatea științifică a cadrelor didactice este remarcabilă. Ea se încadrează în tematica generală a Facultății de Geografie, dar există multe acțiuni și teme de cercetare distincte.

În ultimii ani, Facultatea de Geografie a Universității “Babeș-Bolyai” a elaborat numeroase studii, aducând venituri importante instituției și contribuind la dezvoltarea localităților și județelor din Transilvania.

Amintim doar două dintre acestea. Primul a fost deja finalizat și cuprinde Planul de amenajare a teritoriului interjudețean al Regiunii de Dezvoltare Nord-vest.

Al doilea, Planul de amenajare a întregii regiuni este în lucru. Sunt prevăzute importante lucrări de punere în valoare a resurselor, de realizare a unor dotări benefice pentru județul Maramureș.

De asemenea, a început, în cadrul Facultății și Colegiului, realizarea unei bănci de date pentru toate localitățile, în vederea elaborării unor studii practice de amănunt (geografice, urbanistice, turistice etc).

Iată deci, că geografii se implică activ în viața și în dezvoltarea regiunii. Absolvenții de la gestiunea teritoriului vor putea participa și ei la realizarea de proiecte folositoare spațiului în care trăiesc.

În urma acumulării unei importante experiențe didactice și științifice, teoretice și practice, psiho-pedagogice și metodice, cadrele didactice și studenții de la Colegiul Universitar Sighetu Marmăției au publicat zeci de lucrări și studii științifice, au participat la sesiuni și simpozioane, la stagii de pregătire în țară și în străinătate, la acțiuni academice și studentești.

Au fost editate mai multe hărți ale orașului și regiunii, s-au deschis agenții de turism, ca urmare a instrucției și educației oferite de Colegiu.

Au fost câștigate granturi, prin competiție, la Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS).

Primele direcții majore de cercetare la Colegiu au fost în domeniile: geografia turismului, cartografie turistică, geografie regională, geografie politică, etnografie, geografie fizică și umană, geografia ruralului, amenajarea teritoriului etc.

Lucrările publicate sunt multiple. Spațiul nu ne permite enumerarea lor. Amintim doar faptul că tezele de doctorat ale cadrelor didactice titulare la Colegiu se referă la Maramureș, Oaș, regiunea transfrontalieră româno-ucraineană și la costurile de producție în industria textilă.

XIX. Contribuția geografilor la înființarea specializării universitare institutori – limba engleză

S-au făcut numeroase eforturi, îndeosebi din partea geografilor, pentru ca să nu se piardă oportunitatea înființării în oraș a unei secții pedagogice universitare, în anul 1999.

Am intervenit personal, în calitate de director al Colegiului, pe lângă toate instituțiile și persoanele care puteau contribui la punerea în practică a acestei dorințe generale. Era cunoscut faptul că aici funcționa una dintre cele mai bune școli din nordul țării, cu tradiție în domeniul pedagogic.

În ciuda unor dificultăți artificial create, în octombrie 1999, s-a reușit să se deschidă specializarea de Istitori-limba engleză.

A fost accelerată puternic activitatea acesteia prin cooptarea, după un timp, a unor cadre didactice dinamice și valoroase, prin atragerea studenților în acțiuni comune cu cele ale geografilor și, mai târziu, prin numirea ca director de studii și la această specializare a profesorului Nicolae Boar.

XX. Concluzii și gânduri pentru viitor

Prin înființarea Colegiului s-a creat șansa și onoarea ca tinerii maramureșeni care, din anumite motive, nu puteau sau nu doreau să urmeze cursuri la mare distanță de domiciliu, să se poată număra, în orașul lor, printre studenții uneia dintre cele mai prestigioase universități din Europa, să trăiască în adevăratul spirit de studiu, de informare, de gândire și de comportament al Universității, al Maramureșului și Ardealului.

Colegiul a devenit loc de informare și de documentare geografică și turistică, pentru învățământ, relații internaționale studențești, consultanță în probleme practice din teritoriu și, de multe ori, punct de întâlnire pentru intelectualii maramureșeni.

În viitor va trebui să se creeze condiții pentru înființarea de noi specializări (cadastru, știința mediului, informatică, istorie, etnologie, limbi de mare circulație, drept etc.), unele chiar de patru ani (învățământ de lungă durată) care, în timp, să se poată transforma în facultăți componente ale unei universități în Sighetu Marmăției.

Se preconizează, de asemenea, înființarea în regiune, a unei stațiuni de cercetare a Universității. Ea va avea profil complex și va funcționa și ca bază de practică pentru studenți, centru de conferințe, simpozioane și școli de vară, loc de recreere și de creație pentru profesori, cercetători și studenți. A fost aleasă o ambianță peisagistică plăcută și liniștitoare pentru a accelera și diversifica activitățile de explorare și de cunoaștere a acestor ținuturi mult apreciate de vizitatori.

Oamenii din această parte a țării, ca dealtfel, toți locuitorii planetei noastre, au dreptul la cât mai multă bunăstare. Se poate

COMISIA DE AUTOEVALUARE LA ÎNFIINȚAREA SPECIALIZĂRII DE GEOGRAFIA TURISMULUI

Din partea Facultății de Geografie,

Din partea Consiliului Local al
Municipiului Sighetul Marmației,

Decan,
Prof. univ. dr. ION IAC.

Primar,
Ing. IOAN BLEDEA

Prof. univ. dr. POMPEL COȘCIAN

Președintele Comisiei de Cultură
și Învățământ,

Prof. drd. NICOLAE IUGA

As. univ. drd. NICOLAIE
HODOR

Prof. gr. I ALEXANDRU
DIACONESCU

Dr. MIHAI DÂNCUS
Directorul Muzeului
Maramureșan

ajunge la ea prin instrucție și educație.

Autoritățile locale au obligația morală de a pune la dispoziție infrastructura majoră (clădiri). Asigurarea cu personal didactic, partea științifică și dotarea laboratoarelor revin Universității.

Un nou pas în față este necesar și urgent în învățământul universitar sighetean! Geografii pot contribui în bună măsură la acesta. Orașul trebuie să susțină acțiunea!

Așadar, activitățile organizate de geografi la Sighetu Marmației și în împrejurimi au fost multiple. Ele au dat deja rezultate notabile. Mulți dintre geografii sigheteni sunt încă în formare. De aceea, probabil, pe viitor, în activitatea lor, vor apărea și alte aspecte noi. Este, în cea mai mare parte, meritul unor cadre didactice locale care, cu ani în urmă, au descoperit în elevii din școli și licee pe geografii sigheteni de ieri și de azi. În acest sens, merită evidențiată din nou activitatea de decenii a profesorilor Gheorghe Vornicu, Alexandru Diaconescu (Meiță) și Nicolae Boar.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. **Boar N.**, (2000), *Mutații în turismul maramureșean*, Geographica Timisiensis, vol. VIII-IX (1999-2000), Timișoara.
2. **Dăncuș M.**, (2000), *Muzeul etnografic al Maramureșului*, Sighetul Marmației.
3. **Dermer I.**, (1927), *Note de geografie economică și date statistice asupra județului Maramureș*, în “Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, XLVI, M. O. “Imprimeria Națională”, București.
4. **Filipașcu Al.**, (1940), *Istoria Maramureșului*, Tipografia ziarului “Universul”, București.
5. **Giurescu C. C.**, (1994), *Cinci ani și două luni în penitenciarul de la Sighet*, Edit. Fundației Culturale Române, București.
6. **Hodor N., Țiplea V.**, (manuscris), *Contribuția profesorului Tiberiu Morariu la studiul Maramureșului*, în curs de apariție în vol. “Tiberiu Morariu – magistrul Școlii geografice clujene”, Edit. Presa Univ. Clujeană.
7. **Hodiș D.**, (1929), *Starea actuală a economiei rurale în Maramureș*, Teză de specializare la Academia de Înalte Studii Agronomice, Cluj.
8. **Iacob Gh.**, (1960), *Contribuții la studiul geografic al Maramureșului*, În Natura, nr. 6, București.
9. **Iacob Gh.**, (1986), *Coordonate geografice privind dezvoltarea economico-socială a municipiului Sighetu Marmației*, în Terra, nr. 2, București.
10. **Iacob Gh.**, (1995), *Țara Maramureșului – străveche vatră de locuire, cultură și civilizație românească*, Lucr. Sem. Geogr. “D. Cantemir”, nr. 11-12, Univ. Al. I. Cuza, Iași.
11. **Iacob Gh.**, (1995), *Repere geografice privind revitalizarea economiei Maramureșului*, Studii și cercet. de Geogr. XLI, București.
12. **Ilieș M., Ilieș Gabriela, Boar N., Dăncuș M., Ilieș Al., Vlaicu Ioana, Popșa Daniela**, (2000) *Descoperă Sighetu Marmației, Hartă turistică și text*, Edit. Marinex, Baia Mare.
13. **Ilieș M., Ilieș Gabriela, Boar N., Ilieș Al., Dăncuș M., Hodor N., Vlaicu Ioana, Popșa Daniela**, (2001), *Zona etnografică Maramureș, Hartă turistică și text*, Edit. Univ. Oradea.

14. **Ilieș M., Ilieș Gabriela, (2001), Țara Oașului și Țara Maramureșului – câteva aspecte geografice comparative, Revista Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmației.**
15. **Kubijovic Vl., (1934), Păstoritul în Maramureș, în “Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, LIII, M. O. “Imprimeria Națională”, București.**
16. **Lenghel Ițanu P., Dermer I., (19??), Geografia Județului Maramureș pentru cursul primar, Editura “Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș”, Sighet.**
17. **Marin I., Dermer I., (1933), Maramureșul românesc. Studiu geografic, Editura “Cartea Românească”, București.**
18. **Marina M., (1939), Maramureșul. Necesități și remedii, Tipografia “Renașterea”, Cluj.**
19. **Meruțiu V., (1929), Județul Maramureș, “în Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat – evoluția teritorială”, din “Lucrările Inst. de Geografie al Univ. din Cluj”, Institutul de Arte grafice “Ardealul”, Cluj.**
20. **Mihăilescu V., (1927), Congresul profesorilor de geografie din România ținut la Sighetul Maramureșului în zilele de 6-9 septembrie 1926, în Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie, T. XLV, 1926, Atelierele SOCEC&Co., Soc. Anonimă, București.**
21. **Mihăilescu V., (1963), Carpații sud-estici, Edit. Științifică, București.**
22. **Mihalyi de Apșa I., (1900), Diplome maramureșene din secolele XIV și XV, Tipografia “Mayer și Bergner”, Maramureș-Sighet.**
23. **Morariu T., (1931), Câteva contribuțiuni la oieritul evreilor maramureșeni, în “Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. IV, (1928-1929).**
24. **Morariu T., (1934), Noi contribuțiuni la păstoritul evreilor maramureșeni, în “Stâna – organ al oierilor din întreaga țară”, nr. 9 și 10, Sibiu.**
25. **Morariu T., (1937 a), Vieța pastorală în Munții Rodnei, “Societatea Regală Română de Geografie”, în “Studii și cercetări geografice”, Atelierele Socec et Co., București.**
26. **Morariu T., (1937 b), Contribuțiuni la aprinderea “focului viu” în Ardeal, Maramureș și Bucovina, în “Anuarul Arhivei de Folclor**

a Academiei Române”, IV, Institutul de Arte Grafice “Ardealul”, Cluj.

27. Morariu T., (1937 c), *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de “focul viu”*, în “*Freemătul școalei*”, nr. 1-2, Tipografia “*Cartea Românească*”, Cluj.

28. Morariu T., (1939), *Țara Maramureșului în lumina literaturii științifice*, în “*Gazeta Ilustrată*”, nr. 9-10, Tipografia “*Renașterea*”, Cluj.

29. Morariu T., (1941), *Focul viu*, în “*Enciclopedia turistică românească – Calendar turistic*”, vol. VIII, Editura “*Cartea Românească*”, București.

30. Morariu T., (1942 a), *Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești*, în “*Buletinul Societății Regale Române de Geografie*”, an LX, 1941, M. O. “*Imprimeria Națională*”, București.

31. Morariu T., (1942 b), *Elementul germanic în Transilvania*, în “*Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*”, vol. VII, Timișoara.

32. Morariu T., (1942 c), *Păstoritul în Alpii francezi și în Carpați*, în “*Sociologie românească*”, Anul IV, nr. 7-12, București.

33. Morariu T., (1942 d), *Die Maramureș ein Rumanisches Kerngebiet*, “*Dacia Bücher*”, București.

34. Morariu T., (1942 e), *Distribuția geografică a populației Transilvaniei, Banatului și Crișanei în 1930*, în “*Revista Geografică Română*”, Anul IV, fasc. I și II-III, 1941, București.

35. Morariu T., (1943) *Stâna păstorească*, în “*Enciclopedia turistică românească - Calendar turistic*”, Editura “*Cartea Românească*”, vol. X, București.

36. Morariu T., (1944 a), *Emigrări maramureșene în Transilvania*, în “*Transilvania - revistă lunară de cultură, organ al ASTREI*”, Tipografia “*Dacia Traiană*” S. A., Sibiu.

37. Morariu T., (1944 b), Filipașcu Al., *Maramureșul*, în “*Bibliotheca Rerum Transylvaniae*”, Sibiu (recenzie).

38. Morariu T., (1944 c), *Stâne în Carpații României*, în “Știință și progres”, Revista științifică a liceelor militare, Anul IX, nr. V-VI, Târgu Mureș.
39. Morariu T., (1944 d), *Transilvania și Maramureșul*, în “Viața și cultura”, nr. 2, Colecția “Transilvania și celelalte provincii românești”, Sibiu.
40. Morariu T., Savu Al., (1954), *Densitatea rețelei hidrografice din Transilvania, Crișana, Maramureș*, în “Probleme de geografie”, vol I, Editura “Academiei”, București.
41. Morariu T., Savu Al., (1956), *Regiunile hidrografice ale Transilvaniei*, în “Buletin Științific”, Secția geologie-geografie, tom. I, nr. 3-4, București .
42. Morariu T., (1963), *Câteva contribuțiuni la migrațiile pastorale actuale din R. P. R.*, în “Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” pe anii 1959-1961, Cluj.
43. Morariu T., *Membru corespondent al Academiei*, (1979) – Titluri și lucrări (1928-1979), Cluj-Napoca.
44. Pop M., (1929), *Românii din Cehoslovacia*, în “Graiul Românesc”, III, 1, București.
45. Posea Gr., Moldovan C., Posea Aurora, (1980), *Județul Maramureș*, Colecția “Județele patriei”, Edit. Academiei, București.
46. Roșca N., (1998), *Închisoarea Elitei Românești*, Editura Gutinul, Baia Mare.
47. Vornicu Gh., (1927), *O caracterizare generală a Maramureșului*, în “Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, XLVI, M. O. “Imprimeria Națională”, București.
48. Vornicu Gh., (1929), *Maramureșul*, Editura “Cartea Românească”, Biblioteca “Cunoștinți folositoare”, București.
49. ***, *Adevărul de Cluj din 8 august 2000*, p. 5 , Cluj-Napoca, Universitatea de vară itinerantă și-a deschis porțile, “Vechi tradiții românești pe axa Cluj-Napoca, Târgu Mureș, Sighetu Marmăției”, (articol de Laura Bocu),
50. ***, *Adevărul de Cluj din 4 septembrie 2000*, p. 5 , Cluj-Napoca, Prietenii AEGEE, prietenii AEGEE... seriozitate și spirit studențesc (articol de Laura Bocu).
51. ***, *The 18th Symposium of Geomorphology*. Sighetu Marmăției, 28-30 September 2000. Abstract Book.

Muzeologie

Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureșene (proiect)

*Dr. Mihai Dăncuș
Muzeograf*

Sighetul Marmăției – 1974

„Comitatul Maramureș situat la cursul superior al râului Tisa formează în privința topohidrografică un teritoriu închis din toate laturile de dealuri mari și munți înalți ca o cetate, având de poartă locul îngust lângă Hust, unde Tisa părăsește locul său natal. Apele pătrund acest teritoriu, cum e frunza arborelui de nervel sale; râuri curg din toate marginile până la mijlocul ținutului unde Tisa toate le adună, primind de-a stânga râurile Mara, Iza și Vișeu de-a dreapta Apșa, Tarasul, Taraborul și râul Nagy-Agh. Toate aceste râuri se ramifică în văi și vâlcele încântătoare de o rară frumusețe naturală, cum le are pământul clasic al Elladei și al Italiei. Teritoriul Maramureșului având marginile sale naturale, numai puține schimbări a suferit în decursul secolelor...”

*Ioan Mihalyi de Apșa,
Istoria Comitatului Maramureș
Diplome maramureșene din secolul XIV-XV
Maramureș – Sziget, 1900*

Publicăm acum această lucrare, care, de-a lungul anilor, pentru noi a fost mai mult un instrument de lucru necesar în edificarea a ceea ce numim astăzi MUZEUL SATULUI MARAMUREȘEAN din Sighetul Marmației și care este o realitate remarcabilă în corolarul muzeelor în aer liber din România și Europa.¹

Elaborarea lucrării am început-o imediat după deschiderea Expoziției de bază a Muzeului etnografic al Maramureșului (26 decembrie 1971) reluând ideea mai veche a lui Francisc Nistor, care propune înființarea unui muzeu în aer liber în curtea și grădina sediului Muzeului (Piața Libertății 15) situate în centrul orașului și care erau în administrarea muzeului. În acest sens în anul 1968, pe baza unei schițe tematice elaborată de Francisc Nistor și arh. Peter Dezideriu, care era muzeograf, Institutul de proiectări din Baia Mare, în urma unei comenzi, elaborează un proiect de arhitectură care cuprindea organizarea **Muzeului Etnografic** în complexul de clădiri ale fostei mănăstiri piariste, iar în curte și grădină, **Muzeul arhitecturii maramureșene** (în aer liber).

Am reușit să schimbăm locația, să abandonăm proiectul elaborat, dar nu și ideea și iată să implementăm acest proiect.² Cercetările de teren întreprinse de Paul Petrescu, Paul Stahel, Boris Zderciuc, I.D. Ștefănescu (de la București), Gheorghe Dăncuș (de la Cluj), Cornel Irimie (de la Sibiu), dar și investigațiile zonei făcute de Fr. Nistor și valorificate prin schițe și desene de Peter Dezideriu, precum și cercetările noastre (M.D) ne-au permis elaborarea acestei lucrări al cărui nucleu a fost tema de proiectare pentru muzeul actual. În forma pe care o publicăm, lucrarea am prezentat-o în primăvara anului 1974 la București, ca teză de atestare pe post de muzeograf etnograf. Odată cu acceptarea ei de către o comisie prestigioasă formată din cei mai remarcabili cercetători, muzeografi, universitari în domeniu, la acea vreme, această lucrare a devenit de facto **Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureșene** și totodată

¹ Pentru valoarea acestui muzeu și în semn de prețuire și respect, în anul 1993, aici s-a ținut a 15-a Conferință europeană a muzeelor în aer liber sub egida patronată de ICOM, Consiliul Europei, Divizia de Patrimoniu. În iunie 2000 a avut loc Conferința europeană pe tema „Drumul lemnului în Europa” (am dat doar două exemple).

² Nu insistăm cu detalii deoarece avem pregătită pentru tipar o lucrare care va cuprinde *Istoria Muzeului Maramureșului* cu toate secțiunile. Notăm doar că efortul și zbaterea au fost foarte mari.

principalul instrument de lucru pe parcursul edificării muzeului, fiindu-ne de folos și astăzi.¹

Nu întâmplător ne-am ales ca motto al lucrării citatul din Ioan Mihalyi cu privire la situarea geografică a Maramureșului, care se referă la întreg Maramureșul. L-am găsit într-o notă în celebra carte ISTORIA COMITATULUI MARAMUREȘ – TOMU I – DIPLOME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV ȘI XV, Sighet, 1900 (p.4-5). Și spunem aceasta deoarece încă de la venirea în muzeu (iulie 1968, cu încadrare oficială din 15 iunie 1969), în discuțiile avute cu Francisc Nistor când elaboram Tematica de organizare a Muzeului etnografic pavilionar – Expoziția de bază - am pus problema reprezentării în muzeu și a românilor din dreapta Tisei, fapt interzis cu desăvârșire înainte de Revoluția din Decembrie 1989.²

În proiectul tematic nu am putut destina oficial un sector pentru satele românești din dreapta Tisei, dar am avut în vedere, la prezentarea Maramureșului pe subzone, la punctul „**4 – Subzona nordică de-a lungul Tisei**”, nespecificând stânga sau dreapta acesteia. Astăzi sunt prezentate în muzeu două gospodării de Săpânța, o gospodărie specifică maghiarilor din Câmpulung la Tisa și o gospodărie specifică ucrainenilor din zonă, de altfel grupurile etnice ce s-au statornicit aici încă din prima parte a mileniului al II-lea, iar peste drum, în dialog cu biserica, un spațiu este rezervat pentru

¹ La vremea aceea calificarea superioară a muzeografilor se făcea prin cursuri postuniversitare și aplicații de teren (cercetare) și care, de fiecare dată, se finalizau cu o lucrare. Teza noastră a fost preluată la Biblioteca de specialitate a Centrului de specializare a cadrelor (azi Centul de Pregătire Profesională în Cultură, str. Dorobanți nr. 99/A) și înregistrată la cota 411/1974. Comisia care a analizat această lucrare era formată din Prof. Mihai Pop, Prof. Paul Petrescu, Dr. Boris. Zderciuc, Prof. Radu Florescu, Dr. Georgeta Stoica, Dr. Cornel Irime, Dr. Ioan Vlăduțiu.

² Interdicțiile privind reprezentarea în muzeu erau multiple. Priveu în special reprezentarea în muzee a fenomenului religios (obiceiurile creștine, bisericile, arta religioasă. Valorile artei religioase erau premise ca prezentare în muzee numai ca expresie a ceea ce înseamnă “artă veche românească”, fără a pune în valoare caracterul creștin – credința. Erau interzise orice încercări de prezentare a comunităților românești din teritoriile integrate în țările vecine, în special a comunităților de români din țările Uniunii Sovietice. Când s-a inițiat seria de cărți dedicate zonelor etnografice ale României, din cartea noastră „Zona etnografică Maramureș” (București, 1986) au fost scoase toate referirile la Maramureșul din dreapta Tisei, pagini întregi cu date statistice ale recensămintelor începând cu cel din 1910, care puneau în evidență preponderența populației românești și majoritatea absolută a apartenenței acesteia la greco-catolicism. Au fost scoase toate textele care vizau obiceiurile marilor sărbători creștine, acceptându-se doar prezentarea celor de sorginte laică, profană sau cu rădăcini precreștine.

aducerea unei gospodării (casă cu acareturi) din dreapta Tisei. Menționăm aici că în alegerea bisericii pe care o prezentăm în muzeu, din variantele luate în discuție am optat pentru cea din Oncești. Aceasta, deoarece aveam informația că biserica provenea din dreapta Tisei, din comuna Criciova de pe Valea Talaborului¹ - în felul acesta reprezentăm și această zonă.

Considerațiile făcute în lucrare vizau un *muzeu al arhitecturii populare maramureșene*, ceea ce este de fapt, dar a devenit mai mult, adică *Muzeul satului maramureșean*. De altfel fraza ultimă a textului ne-a permis modificări tematice. Spuneam atunci încheind: „Considerăm această lucrare ca un proiect care se va îmbogăți și corecta pe parcurs. De altfel pentru fiecare subzonă și pentru fiecare monument în parte se vor întocmi tematici și documentații detaliate, care vor completa documentația de ansamblu.”²

Sperăm ca în numărul următor al anuarului nostru să publicăm și lucrarea *Peisagistica Muzeului Satului Maramureșean*, lucrare complementară elaborată de noi, când deja ni se contura ideea de **muzeu al satului maramureșean** și care vizează aspecte generale de peisagistică muzeală, dar și peisajul specific subzonelor stabilite, cu vegetație caracteristică: pomi și arbuști fructiferi, culturi vegetale, dar și arbori și arbuști grupați în smocuri de pădure, specifici locurilor de proveniență ale monumentelor prezentate în muzeu (păduri de conifere, stejari, fagi, frasinii și carpeni, salcâmi, foioase în general, dar și livezi de meri, pruni ș.a.).

Trecerea de la prezentarea arhitecturii populare maramureșene la Muzeul satului maramureșean s-a făcut odată cu adâncirea cercetărilor noastre și a convingerii care începea să ni se contureze, că suntem în măsură să prezentăm satul maramureșean în toată complexitatea sa, într-o perspectivă diacronică - atât cât ne-au permis vechimea certă a monumentelor și sincronică - așa cum le-am găsit „in situ”. Pentru aceasta am construit un model teoretic al satului maramureșean care a devenit ceea ce numim astăzi „satul primordial al Maramureșului”, adică Muzeul satului.³

¹ **Tit Bud**, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, 1911, p. 51-53.

² **Mihai Dăncuș**, *Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureșene* (proiect), manuscris dactilografiat, Biblioteca Centrului de Specializare a Cadrelor din Cultură, București, str. Dorobanți 99/A, cota 4/411/1974, p.24.

³ Ne paște din ce în ce mai mult ideea că am reușit să realizăm un MUZEUL SATULUI - un sat, cu specificul său: peisaj (deal, vale, platou, promontorii, râu cu instalații tehnice), structură a așezării, structură a gospodăriilor - „stătuțelor”- cu

Textul ce urmează împreună cu anexele scrise sau desenate, precum și câteva imagini foto reproduc întocmai lucrarea elaborată de noi în perioada 1971-1974. Nu am făcut nici o corectură și/sau adăugire sau modificare în text (exclusiv corectarea greșelilor de transcriere a manuscrisului, prin mașina de scris, sau greșelile de redactare). La note am adus eventuale corecturi sau adăugiri. Reproducerea de acum o facem deoarece nu am avut posibilitatea să tipărim acest text până astăzi și el a stat la baza edificării Muzeului satului maramureșean din Sighetul Marmăției.

Am avut șansa, pe care puțini au avut-o, de a realiza această operă uriașă, de la conceptul teoretic la validarea în practică, de la poarta de intrare în muzeu până la Biserica din Deal și/sau până la moara datată 1570 instalată pe râul Ronișoara ce trece prin muzeu. Au fost alături de mine în această grandioasă întreprindere în primul rând Francisc Nistor, întemeietor, dar și soția mea, muzeograful Ioana Mariș Dăncuș, muzeografi și conservatori, oameni minunați, meșteri remarcabili, dar am simțit și suflul celor care au creat această cultură și civilizație, moșii și strămoșii noștri. Și le-am simțit imboldul tuturor. Tuturor celor în viață mulțumiri și recunoștință, iar celor care au plecat dintre noi să le fie memoria în veci binecuvântată.

specific pe epoci istorice și subzone de proveniență; prezența comunităților etnice (evrei, slavi, germani, țigani, maghiari); instituțiile: biserica, școala și primăria (în perspectivă), „șurile de joc”, casa vrăjitoarei (în perspectivă), atelierele de rotărie și tâmplărie, fierăria, în curs de amenajare un atelier de olărie etc. etc.

Reproducem în continuare textul tematicii elaborată în perioada 1971 – 1974 – cu textul definitiv din 1974.

Muzeul Maramureșean, deoarece așa ne place să-l denumim având în vedere istoria acestei instituții, nu este altceva decât Muzeul etnografic al Maramureșului Istoric (cu o expoziție pavilionară deschisă). Zicem deocamdată, deoarece este conturată deja o secție de științele naturii și în curs de organizare o secție de istorie. În felul acesta muzeul nostru va reuși să prezinte publicului civilizația poporului român din Maramureș într-o perspectivă diacronică vizând și condițiile de mediu natural-geografice care au facilitat dezvoltarea acestei civilizații în depresiunea intercarpatică a Maramureșului.

Ideea de muzeu în Sighetu Marmăției este mai veche. În anul 1876, dintr-o inițiativă locală se preconiza un mic muzeu cu secții de istorie și istorie naturală. În anul următor se adună colecții și la liceul reformat din localitate.

În anul 1921, profesorul Gheorghe Vornicu, (fost profesor la Liceul „Ferdinand I”) începe organizarea unui muzeu etnografic care se inaugurează în anul 1926 cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România desfășurat în Sighetul Marmăției sub conducerea savantului Simion Mehedinți. De altfel bazele acestui muzeu erau create mai demult; problema adunării și păstrării tezaurului culturii populare materiale și spirituale fiind pusă în cadrul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, înființată la 13 decembrie 1860.

Profesorul Gheorghe Vornicu primește în anul 1923 vizita Inspectorului general al muzeelor din întreaga țară, Alexandru Tzigara Samurca, de la care primește prețioase îndrumări, iar un an mai târziu este vizitat de Prof. I. Simionescu de la Iași, care în același an publică în revista „Viața Românească” articolul „Forme arhaice în viața poporului român”. Îndrumări și sprijin primește și de la Prof. Gheorghe Vâslan, președintele primei societăți etnografice din țară, precum și de la Romulus Vuia, directorul Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj.

Muzeul etnografic realizat de Gheorghe Vornicu cuprindea patru secții: 1. secția păcurăritului (păstorit); 2. secția obiectelor casnice; 3. secția industriei casnice; 4. secția bisericească. Avea ca „scop” păstrător al tezaurului sufletesc al poporului român din Maramureș, de informator și educator artistic al publicului vizitator”.

Vitregia soartei și în primul rând cele două mari războaie au făcut ca aceste instituții conturate și bine profilate să dispară. În marea lor majoritate obiectele au dispărut, reușind să se salveze doar câteva piese de mare valoare care au intrat în patrimoniul unor mari muzee din țară și străinătate.

După cel de-al doilea război mondial, restabilindu-se climatul cultural și datorită politicii de culturalizare a maselor și de păstrare a tezaurului cultural național se creează condiții pentru reînființarea unui muzeu. Astfel, în anul 1954 se dă o decizie de înființare a Muzeului Maramureșean, avându-l ca promotor și inițiator pe Francisc Nistor, care preconiza secții de etnografie și istorie. În prima perioadă muzeul a funcționat pe baza unor colecții personale (Colecția „Francisc Nistor”) primindu-se un buget care s-a îmbogățit an de an, astfel ca în data de 1 martie 1957 să se deschidă oficial. A funcționat până în anul 1967, când primind noi spații s-a închis pentru reorganizare, ca în anul 1971 să se deschidă expoziția de bază a secției etnografice actuală, organizată pe baze științifice, noi, vizând o concepție modernă de expunere a obiectelor, structurând întregul material pe principalele categorii ale culturii populare materiale. Totodată s-a trecut la reorganizarea științifică a depozitelor muzeului, laboratoare, evidența științifică a patrimoniului. Începând din anul 1968 începe activitatea și secția de științelor naturii care își propune prezentarea faunei și florei Maramureșului.

Deocamdată muzeul nostru se prezintă în fața marelui public cu expoziția de bază a secției etnografice care înfățișează, prezintă, principalele categorii ale culturii populare materiale: ocupațiile, industria casnică textilă, mobilierul țărănesc, elemente de arhitectură populară, textilele de interior, portul popular și ceramica. O expoziție specială de măști (care conturează deja prezentarea obiceiurilor în muzeu într-o viziune modernă) vine să completeze expoziția de bază. Colecții valoroase de iconografie pe lemn și pe sticlă își așteaptă rândul de a fi expuse în cadrul unor expoziții speciale.

Bogăția culturii populare materiale și spirituale maramureșene ne obligă în continuare la cercetare și investigare. De altfel eforturile noastre principale se îndreaptă în prezent spre prezentarea arhitecturii populare în cadrul unui muzeu în aer liber. Realizarea acestui grandios obiectiv va completa armonios expoziția pavilionară existentă, va reuși să ofere publicului vizitator din țară și de peste hotare o imagine a acestei extraordinare civilizații țărănești.

Faptul că în zona etnografică Maramureș se mai păstrează nealterată arta populară considerăm că aceasta se datorează mult unui

foarte puternic și bine înrădăcinat fond străvechi. De altfel, iconografia pe lemn, pictura murală a bisericilor maramureșene, arhitectura în special, la care putem adăuga arta textilelor, portul popular și ceramica, alături de folclor sunt elementele unei arte și culturi străvechi, care s-a perpetuat în timp, s-a transmis cu pioșenie și dragoste din generație în generație până în zilele noastre. La o analiză mai atentă a artei și culturii populare maramureșene vom observa un specific, un ce care o individualizează, dar în același timp se încadrează armonios în spiritualitatea românească. Înainte să definim, evident succint, **specificul local al artei și culturii populare maramureșene trebuie să subliniem monumentalitatea arhitecturii țărănești, sobrietatea textilelor (în motive decorative și cromatică), sensibilitatea deosebită în decorarea mobilierului țărănesc, ingeniozitatea în diferitele tehnici, meșteșuguri și industrii, bogăția folclorului și obiceiurilor literare, muzicale și coregrafice.**

Muzeul nostru, așa cum este organizat în etapa actuală, are ca obiective principale cercetarea și dezvoltarea patrimoniului, conservarea acestuia, valorificarea prin expoziții și alte forme, toate vizând instrucția și educația tinerelor generații, trezirea sentimentelor de dragoste față de neam și țară.

Am făcut această scurtă incursiune în viața acestor instituții pentru a ne permite în paginile ce urmează să propunem un proiect tematic ce vizează viitorul **Muzeu al arhitecturii populare maramureșene**, obiectiv științific de interes național și fără de care Muzeul Maramureșean din Sighetul Marmăției nu poate să trăiască. În acest scop muzeul nostru a trecut la inventarierea patrimoniului virtual din zonă, am făcut o serie de achiziții, cercetări, am obținut terenul aferent, s-a întocmit proiectul pe baza unei schițe tematice (M.D.) , în toamna acestui an am montat primele două obiective.¹

Tematica ce o dăm este în fază de proiect, desigur, pe parcurs ea va suferi modificări în urma cercetărilor ulterioare și a contribuției specialiștilor etnografi din țară pe care îi invităm și pe această cale să fie alături de noi. Aducem mulțumiri tuturor celor care prin munca lor ne-au deschis această perspectivă, care prin cercetările și publicațiile

¹ La data susținerii acestei lucrări ca teză de absolvire a unui ciclu postuniversitar de specializare în muzeologie, principalele idei tematice din lucrare erau concretizate într-un proiect de arhitectură făcut de Doamna arhitect Lucaci Elisabeta, cu care am colaborat admirabil.

de specialitate au făcut cunoscută această minunată „Țară” țării și lumii.

Considerațiuni generale

Situația geografică a zonei Maramureș (atât de bine descrisă în „motto”-ul lucrării de către Academicianul I. Mihalyi de Apșa¹) este desfășurată actualmente pe o suprafață de 3381 km². Cu un relief în trepte; lanțuri de munți înalți, dealuri, terase și lunci, cursuri de ape și văi, a facilitat de-a lungul veacurilor dezvoltarea unei civilizații țărănești deosebite.

Trăsăturile caracteristice ale culturii populare maramureșene, în speță specificul arhitecturii populare își găsesc explicația în evoluția istorică a societății din această zonă. Săpăturile arheologice au scos la iveală zeci de așezări stabile, sate cu vetre pe lângă ape². Ocupațiile de bază ale localnicilor erau și sunt și astăzi, în majoritatea lor, agricultura, creșterea vitelor, mineritul, exploatarea ocnelor de sare, butinăritul. Cercetările istorice dovedesc că finele secolului al XIV-lea consituia stadiul final al cristalizării relațiilor feudale. Din obștile satești s-au ridicat feudali, cnezi care-și alegeau periodic voievozii. În Maramureș voievodatul era constituit ca o instituție pe cale de a deveni ereditară.

Cetățile de pământ și lemn ale familiilor cneziale (descoperite la Sarasău și Oncești), reședințele voievodale fortificate de la Cuhea și Giulești, patronarea mănăstirilor (de la Bârsana și Peri) de către familiile cneziale sunt doar câteva elemente ce atestă pentru această perioadă o bună organizare politică și administrativă, o viață culturală intensă care va da culturii românești primele texte scrise³. „Oaspeții regali” nu au influențat viața autohtonilor până în secolul al XIV-lea. Rezistența la elementul străin pătruns în comunitatea maramureșeană medievală o dovedește strălucita luptă a voievodului Bogdan de Cuhea, care în 1359 părăsește Maramureșul și întemeiază statul feudal Moldova. Finele veacului al XV-lea caracterizează comunitatea maramureșeană ca o societate formată aproape în exclusivitate din mici feudali români stăpânind cate un singur sat sau o parte de sat și

¹ Ioan Mihalyi de Apșa, *Istoria comitatului Maramureș – Diplome maramureșene din secolul XIV-XV*, Maramureș – Sziget, 1900, p. 4-5

² Popa Radu, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970 (vezi aici și toată bibliografia aferentă temei)

³ Idem, op.cit. și bibliografia

care aveau puternice legături cu obștea sătească din care s-au desprins de puțină vreme. Legăturile familiale dintre cnezii privilegiați și celelalte familii ce compuneau obștea au determinat transmiterea privilegiilor asupra unui număr foarte mare de neamuri, acestea înmulțindu-se din ce în ce mai mult. Această mică nobilime puternic legată de tradițiile locale a constituit un element deosebit de activ pe tot parcursul evului mediu.¹ La finele secolului al XVIII-lea, o statistică austriacă așează Maramureșul pe primul loc din întreg imperiul în ceea ce privește procentul de persoane cu statut de nobili din totalitatea populației comitatului. Printre cei 15 000 de „nemeși”, descendenții vechilor familii cneziale reprezentau 85%. Datele de mai sus au o legatură directă cu dezvoltarea culturii populare. Principalele elemente de cultură populară materială (în special arhitectura), casele, porțile, bisericile etc., sunt în directă legatură cu condiția socială a membrilor comunităților.²

Satul maramureșean-tipul de așezare-gospodăria

Cercetările arheologice recente făcute în Maramureș (vezi Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*) dovedesc că vetrele de sat s-au aflat mereu în aceleași locuri-mutarea fiind doar în cazuri excepționale. Un document din anul 1429 referitor la satul Sarasău ne permite să considerăm că pe vremea aceea casele erau dispuse pe doua rânduri, cu ulița la mijloc, deoarece vorbește de o gospodărie așezată „în rândul de miazăzi al curților” (Ioan Mihaly, *Diplome maramureșene...*, p. 278).

Bibliografia istorică, etnografică și folclorică a Maramureșului este destul de bogată, această zonă fiind în atenția cercetătorilor români și străini încă din veacul trecut. Dacă majoritatea studiilor au un caracter general și cu preponderență abordând latura istorică și geografică, câteva studii și lucrări mai recente³, prin problematica pe care o ridică, prin metodele de investigare a fenomenelor, dovedesc într-adevăr unitatea culturii populare materiale și spirituale a

¹ Pentru aceasta vezi Ioan Mihalyi de Apșa și Radu Popa. Întreaga carte „Diplome maramureșene....”, precum și lucrarea Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea pledează pentru această susținere.

² **Iody Pál**, *Máramaros Vármegye Nemesség Viysgálata*, (1749 – 1769), Sighet, 1944

³ **Paul Petrescu**, *Așezări, arhitectură porți, în Tancred Bănățeanu Arta populară din nord-vestul Transilvaniei*, București, Baia Mare, dar și **Mihai Dăncuș**, *Cu privire la subzonarea etnografică a Maramureșului*, Sighetul Marmației, 1973

locuitorilor din Depresiunea intercarpatică a Maramureșului, dar în același timp ridică și probleme de diferențieri suficient de accentuate pentru a putea vorbi de subzone în cadrul acestei „Țări” atât de bine conturată din punct de vedere geografic, istoric, etnografic și folcloric.

În general, în literatura de specialitate, Maramureșul fie că a fost privit ca o zonă absolut unitară, criteriul de bază pentru investigare a fenomenului fiind condiționarea istorică („Maramureșul istoric”), fie că s-a precedat la o subzonare artificială avânt ca bază condiționarea geografică, respectiv sub-zonarea strictă pe văile principale ce străbat Depresiunea Maramureșului: Valea Izei, Valea Marei, Valea Cosăului, Valea Vișeuului, Valea Tisei.

Considerăm criteriile de mai sus insuficiente și neconvingătoare. În stabilirea subzonelor etnografice și folclorice pe lângă condiționarea istorică și geografică trebuie să mai avem în vedere și următoarele: - tipul de așezare și gospodăria;

- locuința și arhitectura în general;
- ocupațiile principale și secundare;
- portul popular;
- arta populară;
- obiceiurile, folclorul;
- sistemele de înrudire;
- graiurile în cadrul subdialectului maramureșean etc.

Privitor la condiționarea geografică în delimitarea subzonelor etnografice trebuie să subliniem observația foarte importantă că văile principale ale Maramureșului sunt despărțite între ele prin dealuri destul de mari: între Iza și Vișeu 700-8000-1000 m, iar pe lungimea văilor apar strâmtori care delimitează precis cursul inferior de cel superior între: Bârsana și Strâmtura pe Valea Izei, între Leordina și Vișeu de Jos pe Valea Vișeuului. Aceste bariere naturale despart și diferențiază și din punct de vedere etnografic grupuri de sate pe firul aceleiași văi. Formațiunile feudale maramureșene, „cnezatele de vale” cum le numește arheologul Radu Popa, se înscriu aproape pe limitele naturale ale acestor văi întrerupte de strâmtori. Astfel:

- a) Cnezatul de vale al Bogdăneștilor cuprinde Valea Vișeuului și Valea Izei de la Strâmtura în sus (22 de sate);
- b) Cnezatul Cosăului cuprinde 7 sate;
- c) Cnezatul Marei cuprinde satele de pe râul Mara de la Giulești în sus - inclusiv acesta – 9 sate;

- d) Cnezatul Varaliei cuprinde satele de pe cursul inferior al Izei (Bârsana, Nănești, Oncești, Valea Porcului);
- e) Cnezatul Câmpulungului (Sarasău, Săpânța).¹

Atestarea acestor localități pe firul văilor, amintite încă din secolul al XIV-lea și al XV-lea, este un puternic argument care susține și din punct de vedere istoric stabilitatea așezărilor, dinamica dezvoltării lor.

În privința vetrei satului am amintit mai sus că aceasta, în general, nu s-au schimbat mult, doar în cazuri extreme (ciumă, incendii etc.). Trebuie să facem totuși mențiunea că în majoritatea satelor maramureșene există toponime ca „ulița bătrână”, „satul vechi”, „valea caselor” etc., care și astăzi sunt integrate în vatra satului, dar nu mai constituie ponderea principală de dezvoltare. Condiționate de bariere artificiale sau naturale, sistematizări, îndreptări de drumuri principale, au făcut ca vatra satului să sufere mici mutări.

Luate în ansamblu, așezările maramureșene se încadrează în tipologia satelor românești „compact adunate”². Situate fiind în zonă depresionară de munte, constituie o excepție, satul de tip compact adunat fiind specific zonelor de câmpie. O pondere destul de importantă în Maramureș o au și satele de tip „răsfirat” pe care le găsim prelungite pe firul văilor principale și laterale. Satele de tip „răsfirat” apar doar în zona Borșei și încadrarea în acest tip rămâne valabilă doar pentru cătunele Borșei.

Dacă în general așezările și gospodăria maramureșeană se încadrează în tipologia amintită (gospodăria în subzona Moiseiului, Borșei și Săcelului suferind mici influențe ale zonelor limitrofe), arhitectura populară³, portul popular, ocupațiile și obiceiurile vin să individualizeze în Maramureș câteva subzone precise, care în parte se suprapun pe vechile formațiuni feudale – cnezatele de vale maramureșene, precum și pe subzonele oferite de mediul geografic – văile Maramureșului întretăiate de strâmtoarele naturale , așa cum am văzut mai sus.

Profesorul Paul Petrescu, având ca punct de vedere criteriul arhitecturii populare determinată de contacte cu zonele vecine sau de condiții locale diferite, stabilește următoarea subzonare:

¹ **Radu Popa**, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*

² **Paul Petrescu**, op.cit.

³ Idem, op.cit., vezi și **Mihai Dăncuș**, op.cit.

1. O subzonă plasată în vestul Maramureșului, definită geografic de bazinul Marei și Cosăului și de cursul inferior al Izei până la Bârsana;
2. Subzona centrală cuprinzând cursul mijlociu al Izei, între Strâmtura în nord și Săliștea de Sus în sud și apa Vișeului de la vărsare în nord, până la Vișeu de Sus în sud, în care s-a dezvoltat arhitectura cunoscută sub denumirea de „maramureșeană”, incluzând cele mai reprezentative biserici de lemn (Ieud, Dragomirești, Cuhea, Rozavlea);
3. Subzona estică a bazinului Ruscova grupând și cătunele populației rutene în care arhitectura prezintă unele note diferențiate față de restul Maramureșului, în ce privește planul și sistemul de decorație;
4. Subzona nordică de-a lungul Tisei în care se resimte mai puternic influența arhitecturii orașului limitrof (Sighetul Marmăției) ducând la anumite fenomene de hibridizare;
5. Subzona sudică cuprinzând cursurile superioare ale Izei și Vișeului (satele Săcel, Moisei, Borșa) mai complexă ca structură și în care se resimt deopotrivă legăturile cu Năsăudul vecin spre sud (acoperiș mai scund, case legate cu grajd) și cu Bucovina vecină spre est (acoperiș cu pinion frecvent), așezare risipită a gospodăriilor etc.

În stabilirea subzonelor Maramureșului etnografic, în afara factorilor amintiți considerăm de o mare importanță și factorul de limbă – grai. Fără a intra în amănunte, amintim doar ca specific pentru satele din subzona cursului mijlociu al Izei (Cuhea, Săliștea de Sus, Dragomirești) fenomenul lingvistic al înlocuirii lui „ă” prin „a” în cuvinte ca: cărara, cățel, pă etc., la fel ca și în Moldova (Descălecatul lui Bogdan?!) sau în satele din subzona Tisei și comunele suburbane Sighetului, înlocuirea lui „v” cu „i” în cuvinte ca videre – idere, vin – in, a veni – a ini etc.¹.

Toate acestea impun o concluzie foarte importantă și anume dezvoltarea comunităților maramureșene în perspectiva diacronică vizând încă perioada feudală, pe grupe de sate, organizate pe cnezate, a permis o individualizare a acestora. Datorită sistemului autarhic care a guvernat până nu demult satul maramureșean, aceste note specifice subzonelor se păstrează încă și astăzi.

Așa cum am arătat mai sus, gospodăria țăranului din Maramureș este în general destul de unitară. Există diferențieri pe sub-

¹ **Magdalena Vulpe**, *Subdialectul maramureșean*, în vol. *Tratat*

zone și poate chiar de la sat la sat în ce privește sistemul de amplasare a diferitelor elemente ce o constituie. Dăm în anexe câteva tipuri de gospodării din satele: Sârbi, Călinești, Budești de pe Valea Cosăului.. acestea ne-au stat mai mult în atenție deoarece după părerea noastră această zonă a dat pentru Maramureș tipurile cele mai reprezentative pentru arhitectura populară țărănească, atât în construcțiile de stejar cât și în cele de brad¹.

Desigur structura gospodăriei maramureșene a evoluat în timp, suferind modificări în sensul îmbogățirii, credem noi, nu cu noi elemente, ci mai mult prin extinderea celor vechi, redimensionarea acestora după nevoile momentului. Problema încă nu este studiată suficient, în special pentru perioadele anterioare secolului al XVIII-lea. Dacă în zonă se păstrează încă multe monumente din această perioadă, ele au suferit o serie de modificări evidente în structura arhitecturală, dar au fost și des mutate dintr-un loc în altul, constituind o problemă stabilirea schemei gospodăriei pentru această perioadă în funcție de elementul principal, casa. Pentru subzona bazinului Cosău-Mara și Iza inferioară până în Bârsana am reușit să stabilim câteva tipuri de gospodării pe care le prezentăm în anexe (tipologia s-a făcut în perspectivă diacronică până în secolul XVII-lea). Ne-am ocupat în mod deosebit de această subzonă deoarece a constituit obiectivul instalării în muzeu a primelor gospodării. O schemă completă a gospodăriei maramureșene, așa cum a fost prezentată în muzeele etnografice în aer liber din țară ar presupune următoarele elemente: casa, șura – grajdul (în unele subzone separate, în altele în cadrul aceleiași construcții), colejna, diferitele tipuri de cotețe, șoprul de la fân (specific zonei), coșul de mălai (porumb), cămara, poarta, fântâna și gardul.

În stabilirea specificului subzonal pentru elementele de arhitectură enumerate mai sus am avut în vedere la fiecare, următoarele:

a) casa

- planul încăperilor
- fruntarul cu stâlpii (căpriorii)
- șatra pe față sau pe una sau două laturi, umplutura (realizată prin traforaj)
- ancadramentele de la uși și ferestre

¹ Astăzi, după cercetarea mai profundă a întregului Maramureș, putem afirma că și subzona Izei mijlocii, ca și cea a Borșei, se ridică la aceeași valoare.

- forma bânelor (rotunde, cioplite)
- materialul de construcție (stejar, brad etc.)
- meștergrinda
- acoperișul (dranița – forme etc.)
- sistemul de îmbinare al bânelor
- zăvorul
- pivniță sau groapă
- vatra și podul

b) șura – grajdul

- tipologia
- ușile
- sistemul de îmbinare a bânelor
- acoperișul
- zăvorul
- șura construcție separată pentru „îmblătit cereale”, dar și șura de „joc” al satului sau șura în aceeași construcție cu grajdul

c) colejna

- forma propriu – zisă
- tipologia

d) cotețul

- forma
- valauăle (dispunerea lor)
- ușile cu sistemele de încuietori
- tipologia

e) șoprul de la fân

- stâlpii – finalizarea lor
- forma acoperișului
- tipologia: pe patru stâlpi cu acoperiș glisant (și închis sau deschis pe cele patru laturi) pe șase stâlpi cu acoperiș fix

f) coșul de mălai (porumb)

- scheletul din lemn
- sistemul de împletire și specia din care sunt nuiielele
- forma acoperișului
- sistemele de introducere și scoatere a știuleților (prin ridicarea acoperișului, pe ușite)

g) poarta – vranița – portița

- stâlpii
- fruntarul
- ușile – vranița
- fundătura deasupra ușitei
- acoperișul
- ușita, tipologia: pe doi, trei sau șase stâlpi

h) gardul

- din nuiele împletite (diferit) acoperit cu spini
- din nuiele împletite acoperit cu draniță
- din scândură, între șaranți, neacoperit
- din scândură, între șanți, acoperit cu draniță
- scândură traforată între șaranți
- șipci de stejar ascuțite la vârf între șaranți (gradiște)
- bârne rotunde – bile de brad, dispuse orizontal
- gardul specific stânelor

i) fântâna

- cu „vârdina” și „dizde”, neacoperită
- cu roată și „dizde” neacoperită (închisă - deschisă)
- îmbinarea „dizdelor” în diferite forme (patrulater, hexagonală, octogonală, rotund)
- fântâna cu partea superioară dintr-o bortă de copac sau fântână din piatră etc.
- fântâna la nivelul solului și cu cârlig pentru scoaterea apei

j) cămara în curte

- cu căpriori și șatră în față
- fără căpriori și șatră în față
- cu pivniță dedesubt etc.
- cu acoperișul în patru ape
- cu pereți din bârne rotunde și/sau cioplite.

La toate cele enumerate mai sus în stabilirea tipurilor specifice pe sub-zone s-au avut în vedere în mod deosebit elementele decorative care se diferențiază clar pe subzone și materialul de construcție. Nu ne propunem o analiză morfologică a acestora și nici prezentarea caracteristicilor arhitecturii, deoarece acestea au făcut obiectul unor studii și lucrări ample (vezi bibliografia).

Trebuie să menționăm însă în mod deosebit prezența în satul maramureșean a bisericii – construcție din lemn – pe care o apreciem ca o sinteză și totodată o culme a spiritului creator al țaranului român. O construcție anexată, dar care nu o găsim în toate satele Maramureșului este clopotnița și care și ea va face obiectul prezentării în muzeu, alături de semnele de mormânt.

În cadrul arhitecturii țărănești din Maramureș se evidențiază și construcțiile civile: primăriile, fostele școli confesionale, construcții din lemn având în general structura asemănătoare casei din lemn, dar cu mai multe încăperi și la dimensiuni mai mari. În cadrul planului de sistematizare al muzeului sunt prevăzute spații pentru amplasarea lor.

Am insistat mai mult în cadrul acestui capitol pe problema subzonării Maramureșului având ca argument esențial tipologia așezărilor, gospodăriilor și arhitectura deoarece criteriul zonelor de proveniență este esențial în planul de sistematizare al viitorului Muzeu al arhitecturii populare maramureșene.

Considerăm că în cadrul arhitecturii țărănești din Maramureș se încadrează și construcțiile speciale, destinate adăpostirii instalațiilor tehnice populare: morile, pivele, vâltorile, batozele, joagărele (toate acționate de apă, dar și rotăria, fierăria, horincia. Acestea au fost foarte numeroase în zonă (în special cele acționate de apă), dar profunde transformări care au zguduit satul tradițional au făcut să dispară multe din ele. Pentru edificarea asupra situației actuale vezi anexele.

O problemă care ne-a stat în atenție și presupune în continuare investigare este cea a arhitecturii de interior. Pentru interiorul țărănesc românesc în general problema a fost clarificată prin lucrarea Dr. Georgeta Stoica¹. Deoarece intenția noastră de prezentare a arhitecturii țărănești din Maramureș vizează și o perspectivă diacronică mergând cât se poate în trecutul fenomenului se ridică problema evoluției arhitecturii de interior. Dacă casa ca element principal al gospodării țărănești nu a suferit prea multe transformări și modificări, schemele, modelele generale existând, fiind vii pentru patru secole, nu același lucru putem să spunem și despre interior, astfel problema rămâne deschisă și urmează ca prin investigații ulterioare să fie clarificată pentru fiecare sub-zonă a Maramureșului istoric în parte.

¹ **Georgeta Stoica**, *Interiorul locuinței țărănești*, București, 1973

Aria de reprezentare, amplasamente, conținutul muzeului, proponeri și sistematizare

Muzeul arhitecturii populare din Sighetul Marmăției își propune să prezinte prin construcții, gospodării complexe, transferate de la locul de origine, cele mai reprezentative aspecte ale arhitecturii populare tradiționale de pe teritoriul Maramureșului istoric.

Prin modalitățile de expunere, bazată pe obținerea unei autenticități maxime, secția în aer liber va avea rol de păstrare, conservare și popularizare a monumentelor de artă și arhitectură populară și tehnica tradițională în curs de dispariție sau de înlocuire, ca urmare a modificărilor structurale intervenite în viața satului contemporan.

Structurarea monumentelor, obiectelor ce se vor expune se va face pe baza sub-zonelor de proveniență:

- Bazinul Marei și Cosăului și cursul inferior al Izei până la Bârsana;
- Cursul mijlociu al Izei între Strâmtura și Săliștea de Sus;
- Sub-zona estică a bazinului Ruscova (cătunele populației rutene);
- Sub-zona nordică de-a lungul Tisei;
- Sub-zona sudică (Săcel, Moisei, Borșa).

Deci, aria de reprezentare este cea a Maramureșului istoric cu toate sub-zonele stabilite. Zonele reprezentate și caracteristicile amplasamentului ales vor asigura specificitatea și originalitatea secției în aer liber din Sighetul Marmăției.

Posibilitățile de comparare a exemplarelor mai vechi cu cele întâlnite azi scot în evidență puterea de legătură a tradiției în virtutea căreia laturile de bază ale fenomenului de arhitectură – funcționalitatea, constructivitatea, economicitatea, estetica, și-au găsit căi de aplicare repetate, dar mereu perfecționate și diversificate în concordanță cu nevoile și condițiile epocilor istorice. Astfel, toate aspectele și genurile acestei culturi tradiționale (așezări, gospodării, construcții cu diverse destinații, unelte de muncă, obiecte de artă și de cult, obiceiuri), s-au păstrat până în zilele noastre în forme autentice, constituind un adevărat tezaur de cultură materială și spirituală, manifestate prin mărturii concrete, monumente de artă, de arhitectură și de tehnică populară, importante atât ca documente ale realităților de epocă cât și prin calitățile lor artistice.

În urma avântului pe care l-a luat în ultimii ani dezvoltarea complexă a tuturor zonelor țării noastre și în urma modificărilor calitative ale vieții rurale, satul contemporan suferă modificări atât în conținut, cât și în formele de organizare și de exprimare a vieții.

Tehnica și cerințele vieții moderne scot în mod firesc din uz majoritatea obiectelor, tehnica populară și formele de exprimare, care au avut reale rosturi practice, justificări și aplicații în viața din trecut a poporului. **Mai mult ca oricând se impun măsuri privind salvarea, conservarea, valorificarea și popularizarea acestor mărturii ale culturii tradiționale.** Una din căile principale de păstrare și valorificare este cea în cadrul muzeelor în aer liber. Astfel, Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmației **își propune realizarea unei secții în aer liber având ca scop valorificarea monumentelor de arhitectură populară din Depresiunea Maramureș.**

Ne propunem următoarele obiective:

- 1. Prezentarea în muzeu a tuturor aspectelor de arhitectură populară, a monumentelor de tehnică populară, dovezi de civilizație și cultură;**
- 2. Prezentare în perspectivă diacronică și sincronică prin monumente și obiecte originale a etapelor de dezvoltare a formelor de viață așa cum le reflectă arhitectura țărănească și tehnicile tradiționale;**
- 3. Conservarea și realizarea unui bogat fond de monumente și obiecte de arhitectură țărănească care să fie motiv de studiu, documentare și valorificare în arhitectura modernă;**
- 4. Prezentarea tuturor aspectelor de arhitectură țărănească și a tehnicilor populare va crea posibilitatea de demonstrare a originalității acesteia, dar în același timp și de încadrare a acesteia în ansamblul culturii românești, care este atât de unitară;**
- 5. Constituirea secției de arhitectură populară în aer liber din Sighetul Marmației va completa armonios expoziția de bază pavilionară, împreună, vor constitui un puternic focar de instruire și educare a maselor largi în spiritul dragostei față de neam și țară, de educație estetică și formare a gustului pentru frumos.**
- 6. Prin locul amplasamentului, prin planul de sistematizare a municipiului, secția în aer liber a Muzeului Maramureșean din Sighetul Marmației va deveni și un loc plăcut de agrement pentru populația locală cât și pentru vizitatorii străini care an de an sunt mai mulți pe meleagurile noastre, va constitui o modalitate de propagandă turistică și națională.**

Caracteristicile generale ale amplasamentului¹

Caracteristicile terenului ales pentru amplasament oferă soluții de sistematizare în vederea obținerii unui ansamblu unitar, autentic, cu o încadrare firescă în mediul ambiant.

Amplasamentul ales este situat la S.E. față de municipiul Sighetul Marmăției, E. față de penetrația principală în municipiul dinspre Baia Mare (la distanță de ca. 600 m. de aceasta) în zona numită DOBOIEȘ. Terenul este alocat în acest scop de către primărie prin secția de sistematizare a municipiului și deja proprietatea muzeului, dat în administrare operativă a muzeului și întabulat.

Terenul este situat pe a treia terasă a râului Tisa și cuprinde un platou ridicat cu cca. 20-25 m. față de cota generală a municipiului. Se situează adiacent pârâului Ronișoara și căii ferate îngustă. În ce privește relieful, terenul prezintă pante de 25 – 35% prin care se face trecerea de la cota terenului din jur (cca. 285 m.) ajungând pe platou cu o formă alungită, cu contur variat, cu relief lin și cu o pantă ușoară către cote limită 300-315 m. în ansamblu, terenul sugerează peisajul undulat al depresiunii maramureșene, beneficiind și de fundalul deluros și muntos specific acestei zone și râul Ronișoara la bază.

Vegetația existentă pe terenul delimitat este o fostă livadă rară cu câțiva pomi fructiferi în uscare, pajiști pe câteva locuri cu arbori și arbuști rari și acestea în dispariție. Pe platou staționează apele pluviale iar vegetația este specifică (preponderent pipirig etc.).

Prin poziția sa terenul beneficiază de lumina soarelui pe tot cursul zilei, aspect deosebit de important în vederea conservării monumentelor din lemn.

Delimitarea terenului necesar pentru organizarea muzeului a fost determinată de o densitate normală a exponatelor pe teren (în conformitate cu concepția muzeologică de ansamblu) de caracteristicile reliefului și de posibilitățile de organizare a circuitului, având în vedere evitarea obosirii vizitatorilor în detrimentul plăcerii de a vizita muzeul.

Terenul delimitat are o suprafață de aproximativ 15 ha. în final. În prima etapă se consideră necesar 8,5 ha. teren ce cuprinde două inele ale circuitului și permite organizarea primei etape fiecăreia din sub-zonele etnografice ce ar fi reprezentate în cadrul muzeului.

Nu dăm în continuare detalii cu privire la organizarea aleilor, a circuitelor, deoarece acestea constituie un studiu separat realizat în

¹ Am folosit și concluziile Arh. Lucaci Elisabeta cu care am colaborat fructuos

colaborare cu arhitectul proiectant și care este realizat în fază de proiect. Subliniem doar că prin stabilirea traseelor și prin modul de grupare a exponatelor s-a urmărit realizarea unor aspecte specifice, caracteristice satelor maramureșene în general, specifice zonelor de proveniență a exponatelor. Densitatea unităților propuse pentru expunere variază în conformitate cu particularitățile terenului și cu modul de așezare reciprocă a grupărilor etnografice.

Prin stabilirea traseelor pentru circuitul de vizitare a muzeului și prin amplasarea unităților s-a urmărit realizarea unui ansamblu urbanistic care să permită valorificarea unor elemente sau grupări de elemente mai importante, accentuarea lor, realizarea unor perspective locale expresive și specifice și care să asigure o ghidare a vizitatorilor pe teritoriul muzeului. De asemenea s-a urmărit realizarea unui raport între zone construite și reconstruite după specificul cadrului original de proveniență, asigurând posibilitatea realizării unor laturi specifice unităților respective.

În cadrul muzeului s-au asigurat amplasamente pentru trei biserici de lemn, ce au fost așezate la cote de înălțime variate pentru evitarea suprapunerilor.

Construcțiile destinate instalațiilor tehnice populare acționate de apă vor fi amplasate și expuse pe malul râului Ronișoara, iar celelalte vor fi amplasate în cadrul grupelor tematice caracteristice zonelor de proveniență.

Fântânile vor fi expuse în cadrul gospodăriilor complexe, făcând parte integrală din acestea.

Pentru amplasarea stânelor s-a rezervat o zonă periferică în partea de N.E. a muzeului, relativ izolată de partea mai dens construită.

Crucile, troițe de hotar, într-un cadru peisagistic potrivit, vor marca pe cât posibil delimitările subzonărilor de proveniență a monumentelor.

În cadrul muzeului s-au asigurat amplasamente pentru 51 de gospodării complexe.

Propunem următoarea repartizare după zonele de proveniență:

- subzona Marei și Cosăului inclusiv bazinul inferior al Izei până la Bârsana – 21 gospodării;
- cursul mijlociu al Izei între Strâmtura și Săliștea de Sus – 16 gospodării;
- subzona estică a bazinului Ruscova – 4 gospodării;
- subzona nordică de-a lungul Tisei – 4 gospodării;
- subzona sudică (Săcel, Moisei, Borșa) – 6 gospodării.

Nu propunem o delimitare rigidă a grupurilor tematice ce cuprind exponate din diverse sub-zone etnografice pentru a păstra unitatea de ansamblu a muzeului. Separarea zonelor se va realiza prin amplasarea lor față de aleile de circulație și prin realizarea unor zone bogat plantate, pentru separarea vizuală a grupărilor, având în vedere evitarea suprapunerilor nedorite în ce privește anturajul preconizat al unităților. Problema plantației va constitui obiectul unui studiu etnobotanic separat.

* * *

În cadrul unui muzeu în aer liber o problemă foarte importantă o constituie asigurarea amplasamentelor necesare pentru clădirile anexe. În cadrul terenului afectat muzeului în aer liber propunem două construcții anexă: pavilion de poartă, și un pavilion gospodăresc.

Pavilionul gospodăresc va fi amplasat în partea de sud a muzeului în dreptul intrării secundare, ușor retras față de traseul de vizitare al muzeului și mascat prin vegetație.

În cadrul acestei construcții preconizăm următoarele spații:

- hol de intrare
- 2 laboratoare de restaurare – conservare
- depozit pentru obiecte restaurate
- cameră de carantină
- sală de îmbăiere
- depozit pentru substanțe
- birou
- grup sanitar cu duș
- grup sanitar pentru public cu intrare din exterior
- centrală termică la subsol

În vederea protejării muzeului și a exponatelor propunem împrejmuirea incintei prin garduri transparente din plasă, care vor fi dublate cu vegetație pentru a atenua vizibilitatea lui în comparație cu aspectul general al ansamblului.

În cadrul muzeului se va destina un loc special cu spații mai largi pentru spectacole folclorice în aer liber, având în vedere bogăția folclorului din zonă și necesitatea acestui obiectiv.

Pentru edificare în privința problemei monumentelor pe care preconizăm să le transferăm în muzeu, precum și privitor la patrimoniul virtual a se consulta anexele alăturate precum și o serie de ilustrații.

Considerăm această lucrare ca un proiect care se va îmbogăți și corecta pe parcurs. De altfel pentru fiecare subzonă și pentru fiecare

monument în parte se vor întocmi tematici și documentații detaliate care vor completa documentația de ansamblu.

* * *

Anexa nr. 1

Construcții țărănești din zona Maramureș aflate în
muzeele etnografice în aer liber din țară¹

1. MUZEUL SATULUI BUCUREȘTI:

- a) Gospodărie din Ieud compusă din: casă, grajd, șopron cu corfă, cozină, fântână, poartă, bancă;
- b) Gospodărie din Berbești compusă din: casă, șură, colejnă, șopru cu corfă, coș pentru mălai, poartă, porțiță;
- c) Biserica din lemn din Dragomirești.

2. MUZEUL ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI DIN CLUJ:

- a) Gospodărie din Berbești compusă din: casă, cămară, șură, cotețe, colejnă, coș pentru porumb, șopru, fântână, poartă;
- b) Moară cu piuă și vâltoare din Hărniciești;
- c) Atelier de rotar din Botiza;
- d) Joagăr din Botiza.

3. MUZEUL TEHNICII POPULARE DIN DUMBRAVA SIBIULUI:

- a) Gospodărie de olar din Săcel cu următoarele elemente componente: casă, atelier, șură, fântână;
- b) Gospodărie de țaran din Berbești care cuprinde: casă, șură, colejnă, poartă.

¹ La data respectivă (1974) -?

SITUAȚIA OBIECTIVELOR MARI DE ARHITECTURĂ POPULARĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI (1974)

Situația actuală Localitatea	Case	Șuri	Cămări	Colejne	Cotețe	Fântâni	Porți	Șopru	Coș mălai	Gard
<u>Amplasare în muzeu</u>										
Călinești	1	-	-	1	-	-	1	1	-	1
Sârbi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Oncești	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
<u>Conservate „in situ”</u>										
Bârsana	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Oncești	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<u>Aduse și conservate în depozit</u>										
Oncești	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
Bârsana	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Călinești	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Rozavlea	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-

Cornești	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Vadul Izei	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Giulești	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sat Șugatag	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sârbi	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Călinești	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Breb	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
<u>Achiziționate și lă- sate în custodie la foștii proprietari</u>										
Crăcești	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Sârbi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Călinești	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ferești	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ieud	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cuhea	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Săliștea	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Bârsana	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-
Petrova	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-
Săpânța	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
Câmpulung la Tisa	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Rona de Sus	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-

Giulești	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Oncești	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Săcel	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Șieu	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
<u>Total obiective în</u> <u>patrimoniul</u> <u>muzeului</u>	19	8	6	2	1	7	20	-	2	2

SITUAȚIA INSTALAȚIILOR TEHNICE ȚĂRĂNEȘTI DIN PATRIMONIUL MUZEULUI (1974)

Situația actuală Localitatea	Pive	Uleințe	Râșnițe	Instalații pt. decojit semințe	Observații
<u>Aduse și conservate în depozit</u>					
Ferești	1	-	-	-	
Breb	-	1	-	1	
Șieu	-	1	-	-	
Strâmtura	-	1	2	-	Moară de vânt
Vadul Izei	-	-	1	-	
Poienile Izei	1	-	1	-	Pivă de piatră
Iapa	-	-	1	-	
Bârsana	-	-	1	-	
<u>Achiziționate și lăsate în custodie la foștii proprietari</u>	-	1	-	-	Instalație complexă
<u>Total instalații tehnice țărănești în proprietatea muzeului</u>	2	4	6	1	

Case cu elemente de arhitectură ornamentate purtând inscripții și datări (sec. al XVII-lea,
al XVIII-lea și al XIX-lea existente (identificate) în zona Maramureș

Localitate	Date cu inscripții și ornamentate	Din aceeași perioadă deosebit realizate artistic, dar nedatate	Observații
Vadul Izei	1	4	<u>Notă:</u> Aproximativ din aceeași perioadă dar fără elemente ornamentale deosebite am identificat în zonă încă cca. 122 case
Berbești	3	7	
Giulești	4	2	
Sat Șugatag	-	2	
Hârnicești	1	2	
Ferești	-	2	
Crăcești	1	2	
Budești	1	1	
Sârbi	1	3	
Călinești	3	4	
Breb	1	-	
Oncești	1	2	
Nănești	-	1	
Bârsana	1	2	
Strâmtura	1	1	
Rozavlea	-	2	
Șieu	-	6	
Ieud	2	3	

Cuhea	2	2	
Dragomirești	-	1	
Săliștea	-	2	
Leordina	-	2	
Rona de Jos	-	1	
Iapa	1	1	
Total	24	55	

Anexa nr. 5

Șuri din perioada secolului al XVIII-lea și al XIX-lea cu elemente decorative

Localitatea	Număr bucăți
Berbești	2
Oncești	3
Bârsana	1
Rozavlea	1
Șieu	1
Ieud	4
Cuheș	6
Strâmtura	1
Săcel	3
Vișeu de Sus	1
Vișeu de Jos	2
Petrova	2
Total	27

PROPUNERI DE ACHIZIȚII – OBIECTE MARI DE ARHITECTURĂ ȚĂRĂNEASCĂ

Localitatea	Case	Șuri	Cămară	Colejnă	Cotețe	Fântâni	Porți	Șopru	Coș mălai
Vadu Izei	1	1	-	1	1	1	-	1	1
Berbești** -*	2	2	-	2	2	2	2	2	2
Giulești *	1	1	-	1	1	1	1	-	1
Crăcești - Mara	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ferești	-	1	-	1	1	1	2	1	1
Călinești	-	5	-	4	5	4	2	5	5
Sârbi	1	3	-	3	3	3	2	3	3
Budești	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Oncești	1	1	-	1	1	-	-	2	-
Nănești	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Bârsana	-	1	-	1	1	1	-	1	1
Strâmtura	2	2	-	2	2	2	1	2	2
Rozavlea	-	1	1	1	1	1	1	1	1
Șieu	1	1	-	-	1	1	1	1	1
Botiza	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Poienile Izei	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ieud	2	3	-	3	3	3	3	3	3
Cuhea	1	2	-	2	2	2	2	2	2

Dragomirești *	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Săliște	1	3	3	3	3	3	3	3	3
Săcel *	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Moisei	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Borșa *	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vișeu de Sus*'	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vișeu de Jos	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Leordina	1	1	-	1	1	1	1	1	1
Petrova *	2	2	1	2	2	2	3	2	1
Rona de Jos	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Poienile de									
Sub Munte	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Rona de Sus	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Câmpulung la									
Tisa	1	-	-	1	1	1	1	1	1
Săpânța * *	2	3	2	3	3	3	3	3	3

Din cauza lipsei acute de fonduri de achiziții s-au pierdut case monument și instalații tehnice și alte anexe de o valoare inestimabilă, unicate pe teritoriul național și european. Alte construcții descoperite de noi și trecute în tematică în ordinea achizițiilor sau conservării „in situ” au fost preluate de alte muzee (cu sume mult mai mari) și transferate, dar nu în cele mai corecte condiții de restaurare (pe acestea le-am marcat cu *, iar pe cele propuse de noi pentru conservare „in situ” cu * *). Menționăm că la Crăcești (Mara), la intrarea în sat dinspre Baia Mare, la prima casă pe stânga există „poarta emblemă a maramureșului”, realizată de artistul pictor și sculptor Traian Bîlțiu-Dăncuș – era poarta de intrare în Maramureș. Ne-a fost dată în grijă de către însăși autorul și proprietarul acesteia, Traian Bîlțiu – Dăncuș, în perspectiva reconstituirii casei artistului, casă care a ars în perioada interbelică. După decesul artistului, poarta este moștenită de fratele acestuia, folcloristul Titus Bîlțiu – Dăncuș, care face un act de donație pentru muzeul nostru, în ideea de a o conserva „in situ”. A fost transferată în muzeul din Baia Mare fără a fi consultat „proprietarul de drept”. A dispărut o emblemă, o marcă identitară a Maramureșului...qui prodest?!?

PROPUNERI DE ACHIZIȚII – INSTALAȚII TEHNICE ȚĂRĂNEȘTI

Localitatea	Mori	Pive	Joagăre	Batoză	Uscătorie	Rotărie	Fierărie	Horincie	Vâltori
Desești	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Sat Șugatag	1	-	1	-	-	-	-	-	1
Sârbi	1	1	1	1	-	-	-	-	1
Budești	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Berbești	1	-	-	-	1	1	-	-	1
Ieud	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Crăcești	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Hârnicești	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Poienile Izei	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Săcel	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Notă:

1.În general instalațiile tehnice populare au suferit mult în urma mutațiilor care au intervenit în viața satului tradițional. De obicei funcționau în complexe, așa cum se mai păstrează cel de la Sârbi și care vizează prima urgență.

2. În zona satelor Slătioara, Glod, poienile Glodului, Botiza, de-a lungul veacurilor s-a dezvoltat un puternic meșteșug al pietruitului și de aici credem că vom aduce un atelier de pietrar.

Notă ulterioară:

În ce privește complexul de la Sârbi am renunțat la achiziție pentru transfer în muzeul din Sighet, propunând achiziția și conservarea acestuia „în situ”, incognito și tacit a fost achiziționat și transferat în Muzeul ASTRA Sibiu.

Notă:

1.Se propune spre achiziție biserica din Oncești care va fi prezentată împreună cu semne de mormânt specifice zonei;

2.Vom încerca să găsim o formulă de compromis pentru a aduce în muzeu crucea-troiță de la Berbești, precum și încă două cruci – troițe de hotar (interesant realizate artistic), una de la Săpânța și una de la Bârsana de pa Valea Izei;

3.În cadrul propunerilor de achiziții figurează și obiective din satele de ucraineni, precum și de la Câmpulung la Tisa pentru maghiari, spre a reprezenta specificul arhitecturii acestor populații care conviețuiesc de mai multe veacuri alături de țărani români;

4.Propunem reprezentarea în muzeu a construcțiilor evreiești (într-un mic grupaj) având în vedere ponderea mare a acestei populații în satele maramureșene în secolul trecut și la începutul secolului al XX-lea, precum și interesul mare al turiștilor străini care ne vizitează din ce în ce mai mult țara și zona;

5.Propunem conservarea „în situ” a unui grupaj de case și aducerea în muzeu a unei gospodării de țipțeri din zona Vișeuului.

Anexa nr. 8

**Biserici de lemn din zona Maramureș
cu elemente decorative deosebite
(ancadramente ornamentate etc.)**

Biserica de lemn din Sat Șugatag
Biserica de lemn din Hârnicești
Biserica de lemn din Desești
Biserica de lemn din Ferești
Biserica de lemn din Călinești (2)
Biserica de lemn din Sârbi (2)
Biserica de lemn din Budești (2)
Biserica de lemn din Bârsana
Biserica de lemn din Strâmtura
Biserica de lemn din Botiza, Poienile Izei
Biserica de lemn din Cuhea
Biserica de lemn din Deal din Ieud
Biserica de lemn din Șes din Ieud
Biserica de lemn din Săliștea de Sus
Biserica de lemn din Borșa

Notă:

Toate aceste monumente de arhitectură, pe lângă realizarea artistică deosebită a diferitelor elemente, se impun și prin monumentalitatea lor, prin calitățile lor constructive etc. despre care s-a scris o întreagă literatură.

Situația instalațiilor tehnice țărănești de pe Vale Cosăului (satele Budești, Călinești, Sârbi) în funcțiune până în anul 1947 și care se mai păstrează și astăzi

Localități:	Observații
<u>Budești</u>	
<u>Pe râul Oanța în anul 1974</u>	
<u>existau 3 grupuri:</u>	
1. moară, vâltoare, pivă, horincie	Se păstrează horincia, restul și-au încetinit activitatea
2. moară, vâltoare	
3. moară, vâltoare, pivă	
<u>Pe Râușor (afluent al Cosăului):</u>	
1. moară, vâltoare	
2. moară, vâltoare	Toate și-au încetat activitatea
3. moară, vâltoare, horincie	
<u>Pe râul Mara (Cosăul):</u>	
1. gater	În funcțiune
2. moară, piuă cu patru ciocane	
3. moară, vâltoare	În funcțiune
4. piuă, vâltoare	Moara funcționează
5. moară, vâltoare, joagăr, ferăstrău, batoză	Vâltoarea în funcțiune
6. batoză, ferăstrău, vâltoare	În funcțiune
7. moară, vâltoare	Nu funcționează
8. batoză, moară, vâltoare	În funcțiune
9. piuă cu trei ciocane, vâltoare	În funcțiune
10. batoză, vâltoare	
<u>Sârbi</u>	
1. joagăr, piuă, vâltoare	Nu funcționează

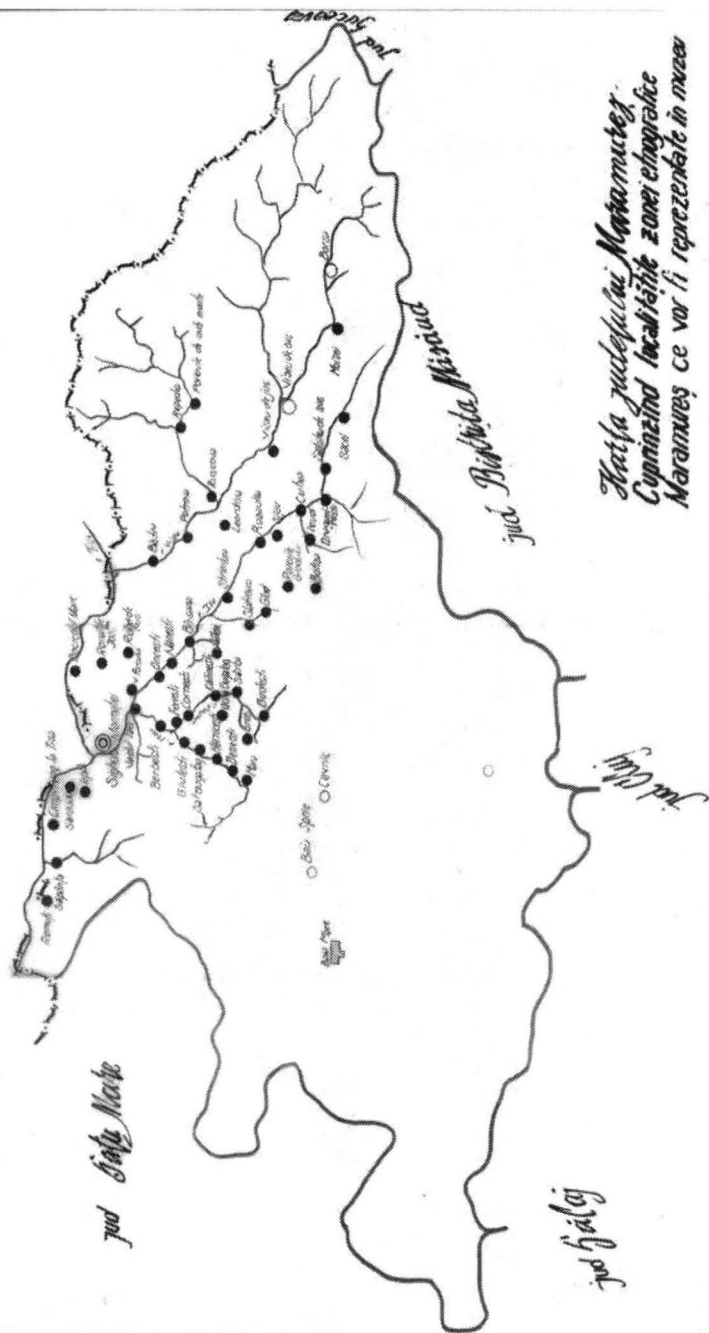
2. moară, piuă, vâltoare	Vâltoarea în funcțiune
3. batoză, piuă, vâltoare	Idem
4. moară, vâltoare	Idem
5. moară, vâltoare	Idem
6. moară, vâltoare	Nu funcționează
7. oloierniță, moară, vâltoare	Idem
8. moară, vâltoare	În funcțiune
9. moară, vâltoare	Idem
10. batoză, moară, vâltoare	Idem
<u>Călinești</u>	
1. mori de apă.....12 buc.	Nici una din instalații nu funcționează. Comună colectivizată
2. joagăre+ferăstrău...2 ”	
3. pive.....3 ”	
4. oloiernițe.....2 ”	
5. batoze hidraulice..2 ”	
6. vâltori11 ”	

Notă:

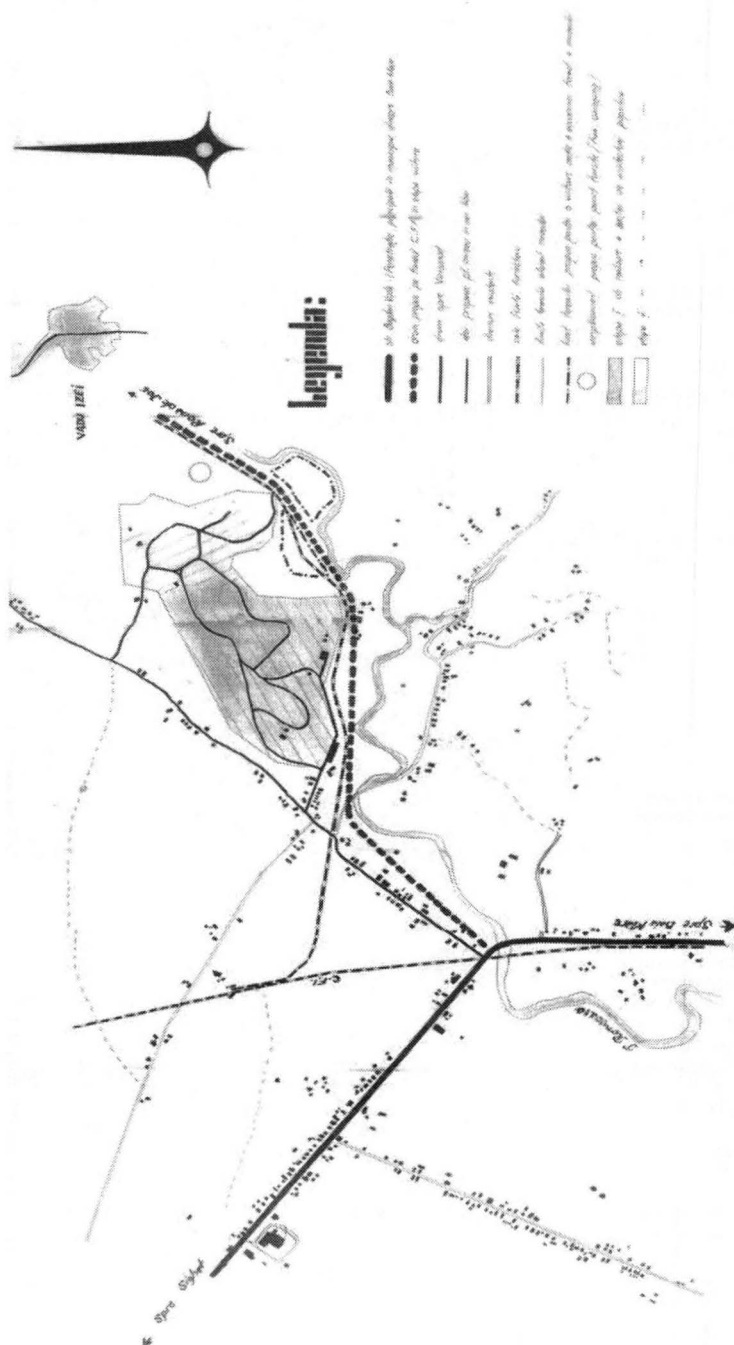
Facem mențiunea că în majoritatea lor, instalațiile menționate mai sus nu au funcționat în mod izolat, ci erau constituite în complexe, așa cum de altfel le-am grupat în această anexă. O parte dintre acestea se propun pentru achiziție, dar pe criterii foarte precise: vechimea, ingeniozitatea tehnică, realizarea artistică, frecvența.

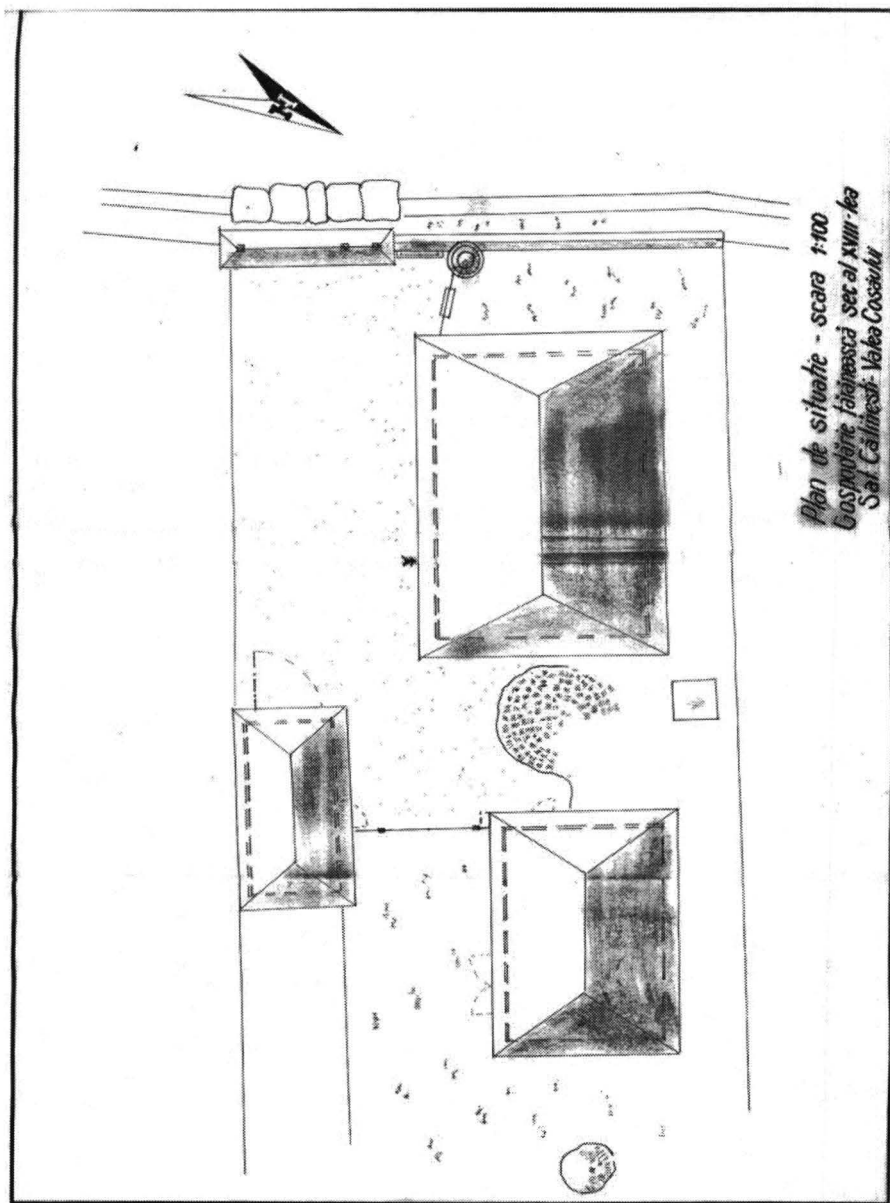
Notă ulterioară elaborării lucrării:

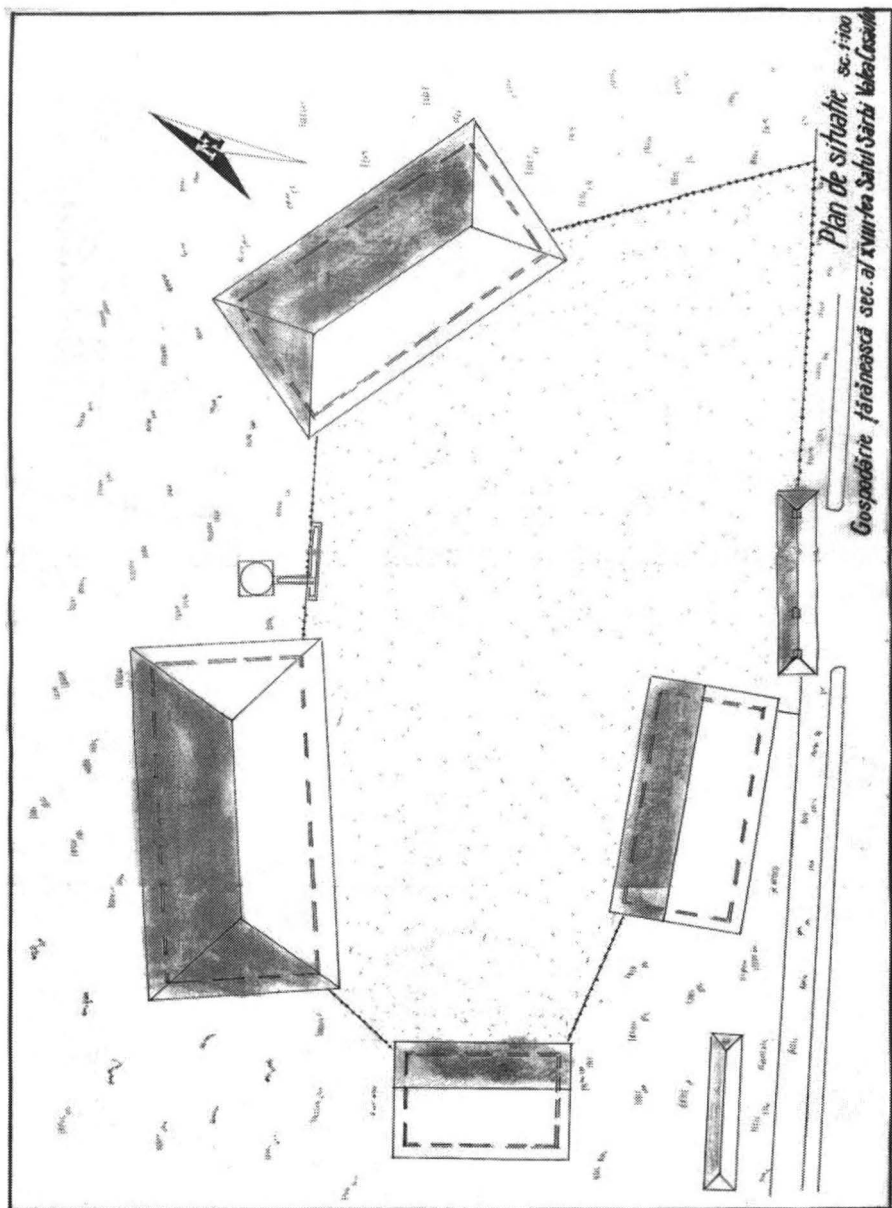
1.Situația s-a făcut în urma unei cercetări întreprinsă de noi (M.D.) în zona Cosău în anul 1972, în cadrul campaniilor de cercetări interdisciplinare organizate de Prof. Mihai Pop. Rezultatele acestor cercetări le-am publicat într-o sinteză de abia în anul 1981 – vezi Mihai Dăncuș, *Prezența instalațiilor tehnice țărănești în satul contemporan și modurile de dezintegrare sau de integrare a acestora în viața modernă*, în vol. *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*, vol.2, Sibiu, 1981, p. 235-236. Vezi pentru discuția problemei și Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, p. 92-94.

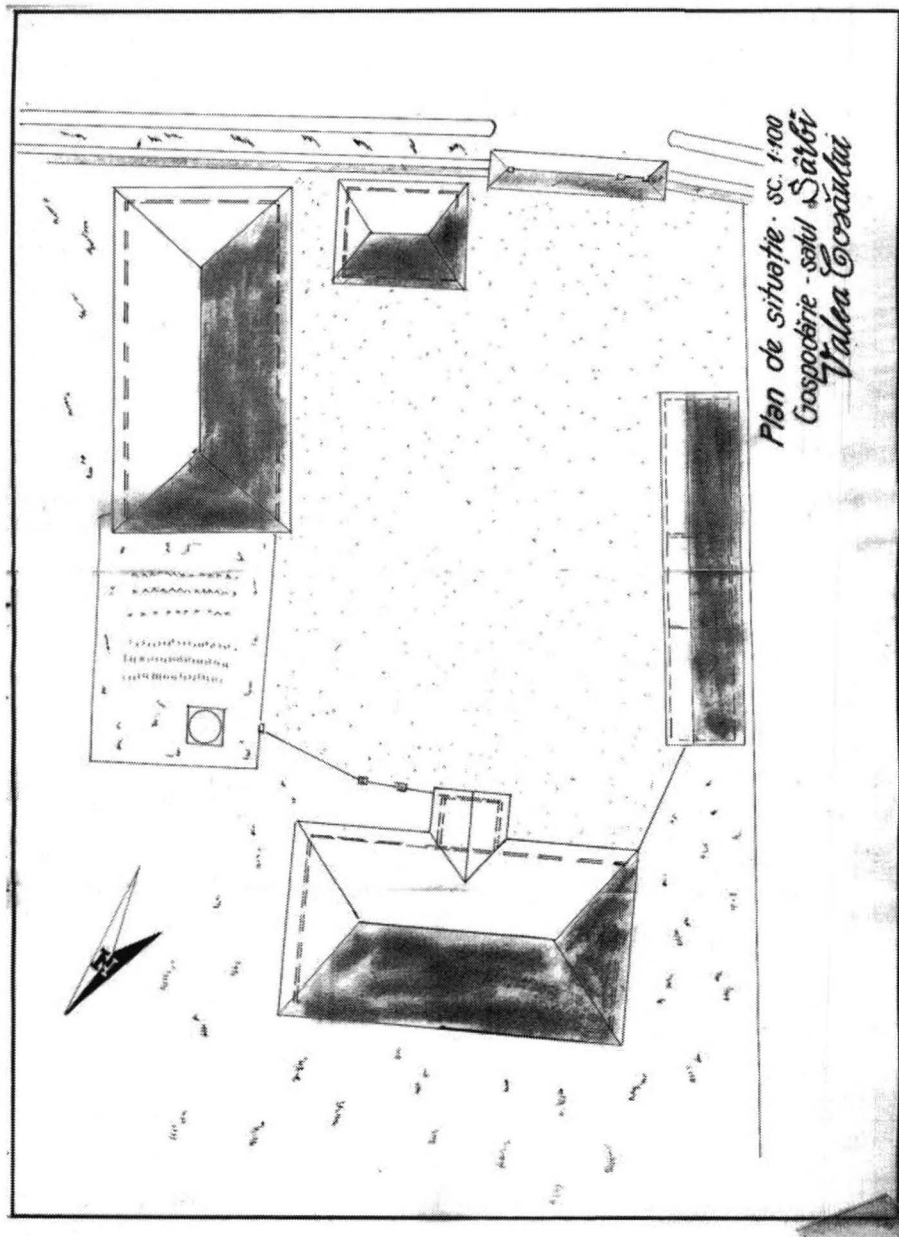

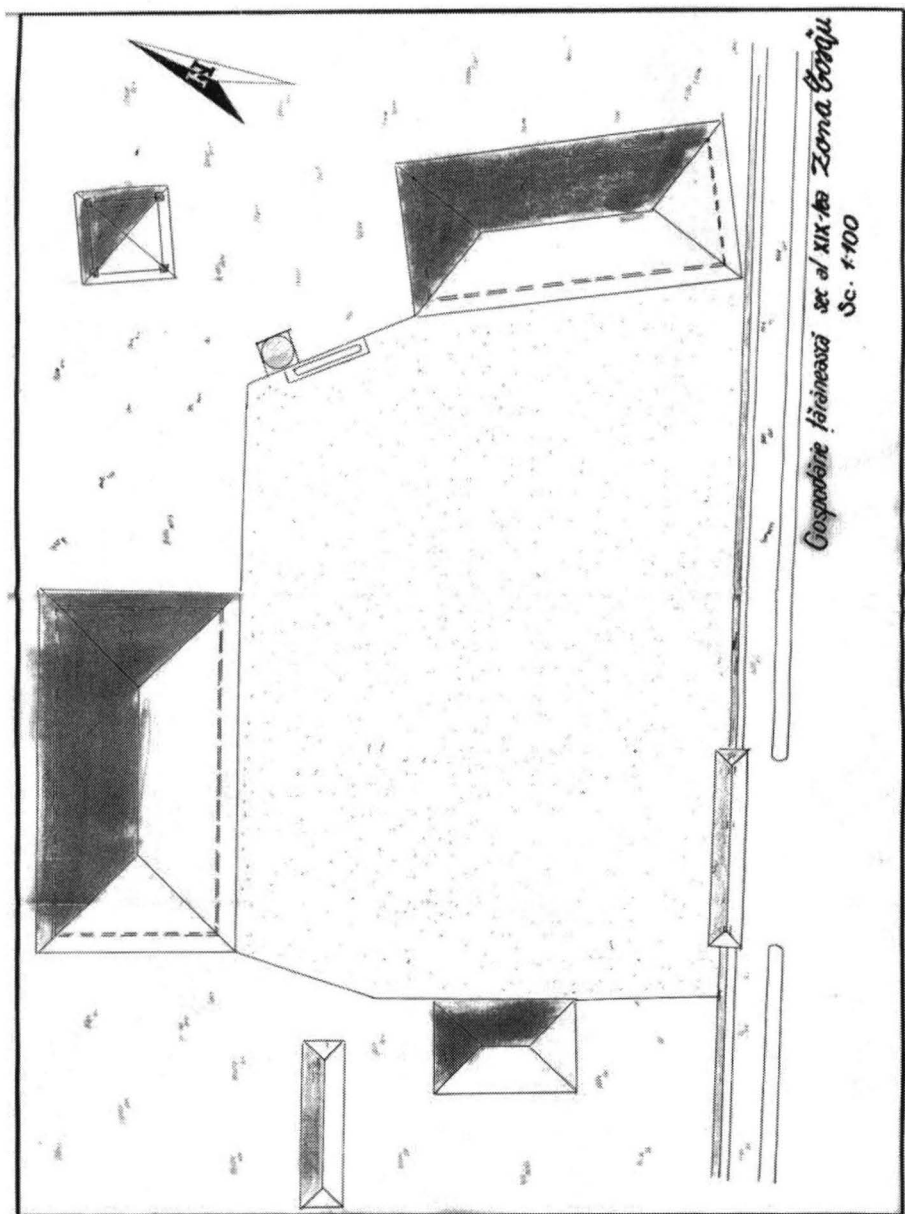
*harta județului Maramureș
 Cuprinzând localitățile zonei etnografice
 Maramureș, ce vor fi reprezentate în muzeu*

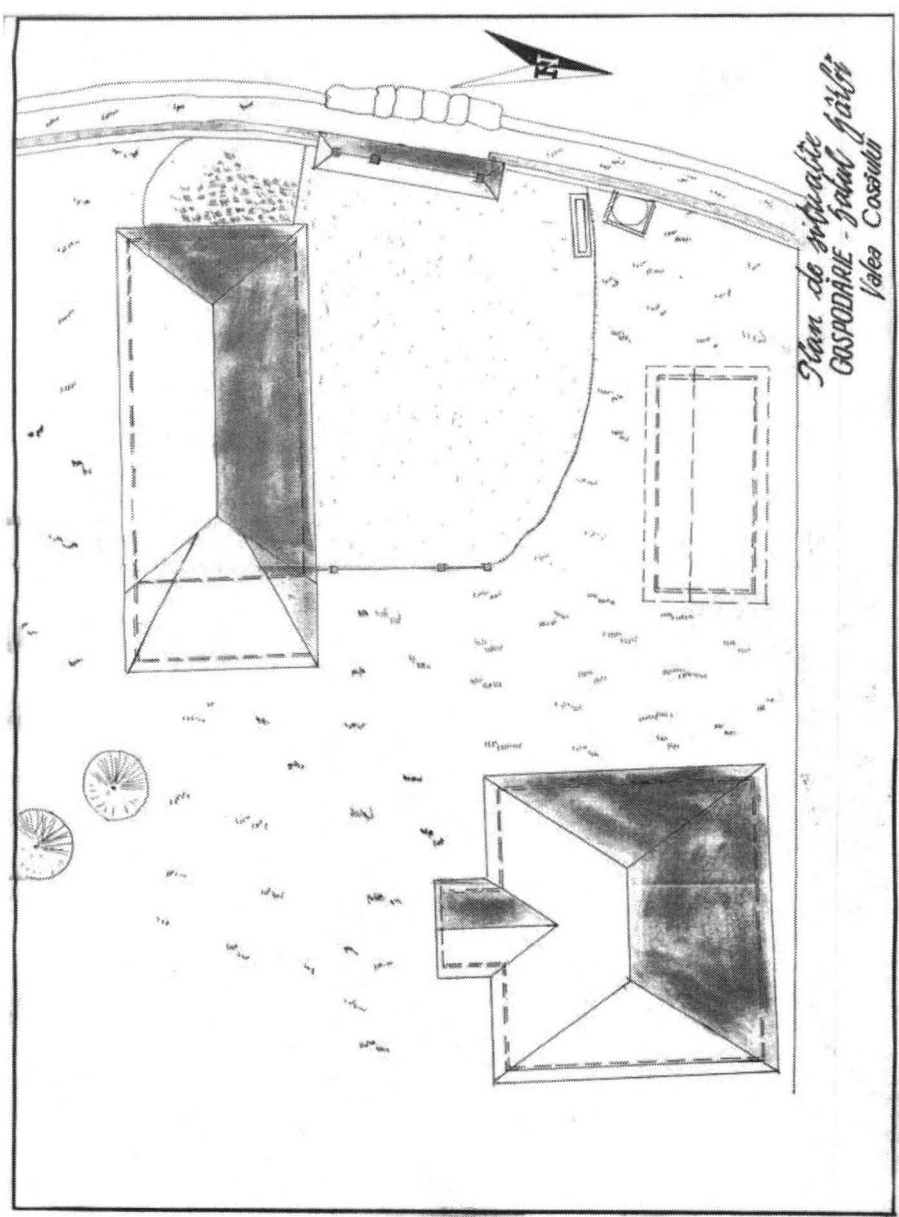

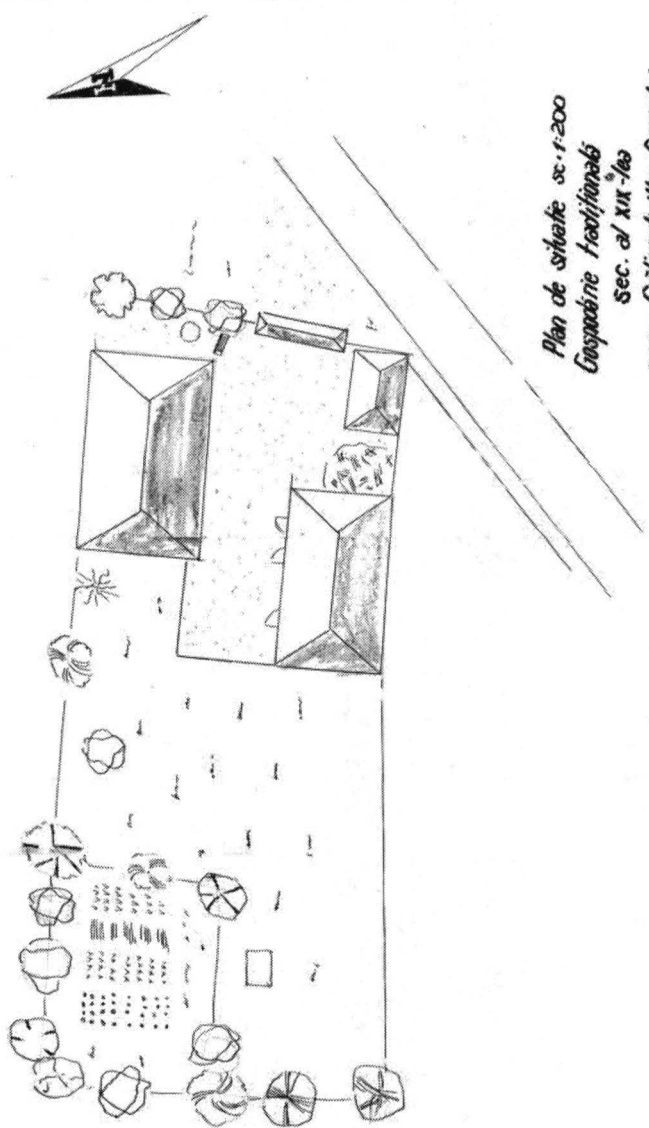

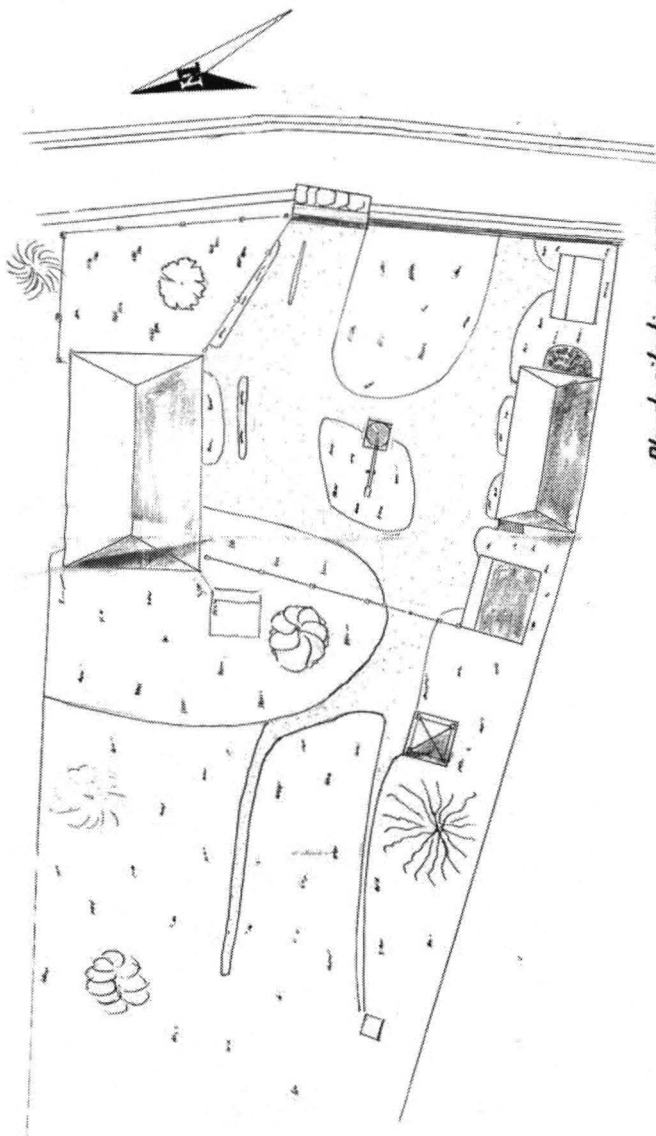

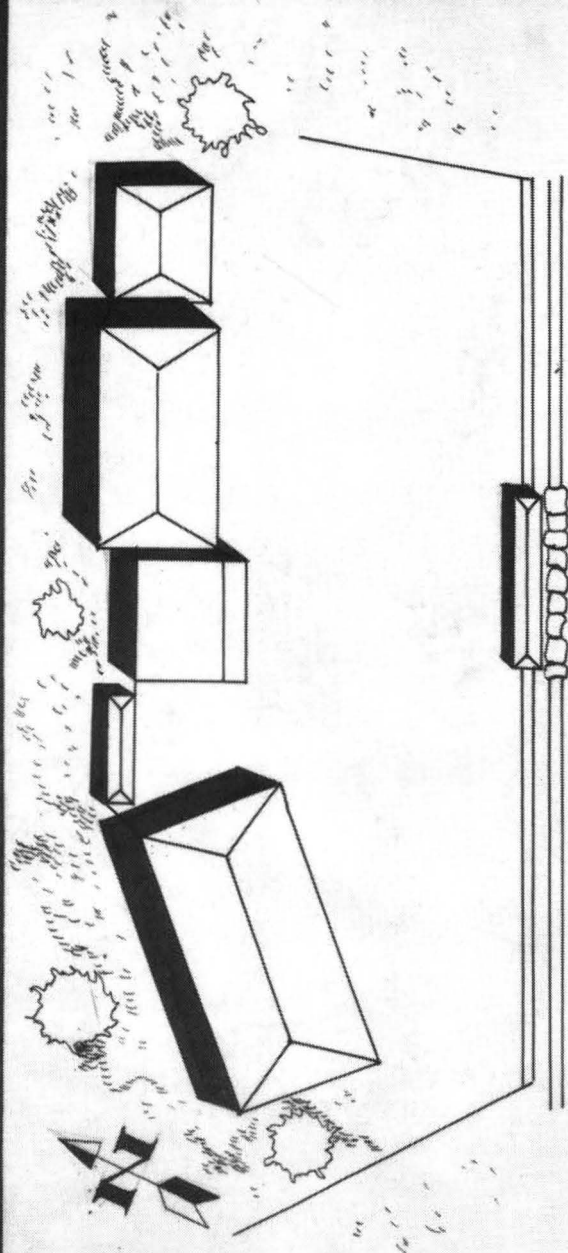

Plan de situație sc. 1:200
 Gospodărie tradițională
 Sec. al XIX-lea
 com. Calănești - J. Iași

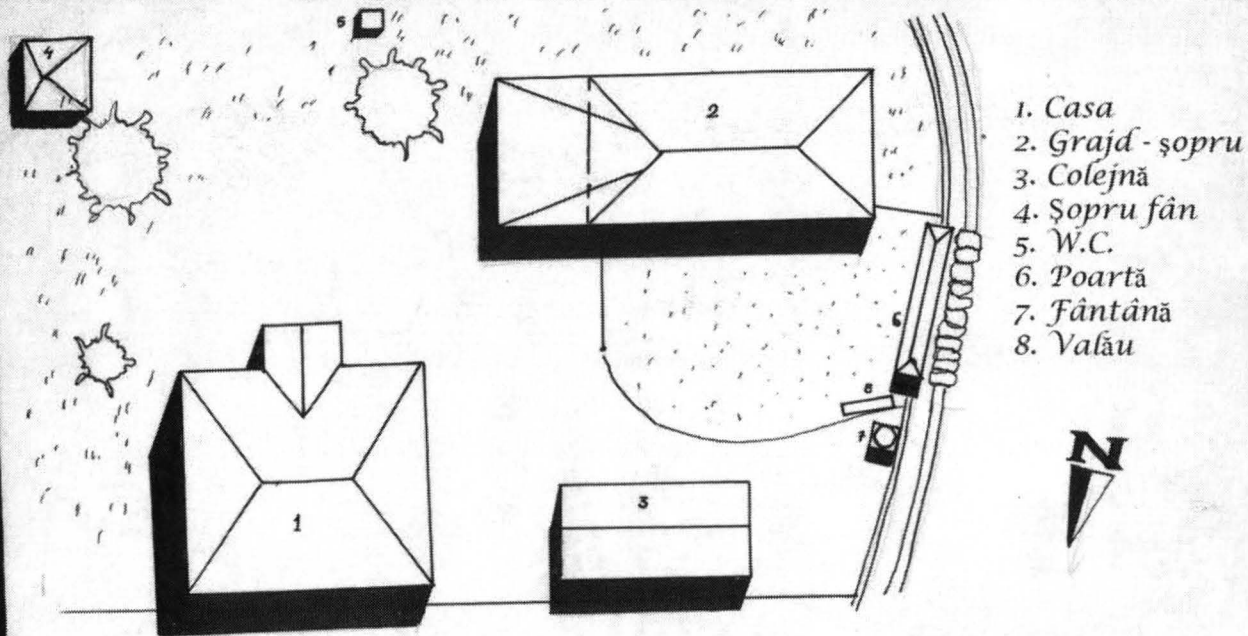

Plan de situație sc 1:200
 Scapădărele Lăzărești
 din comuna Bîrașca
 Juc. al XIX-lea

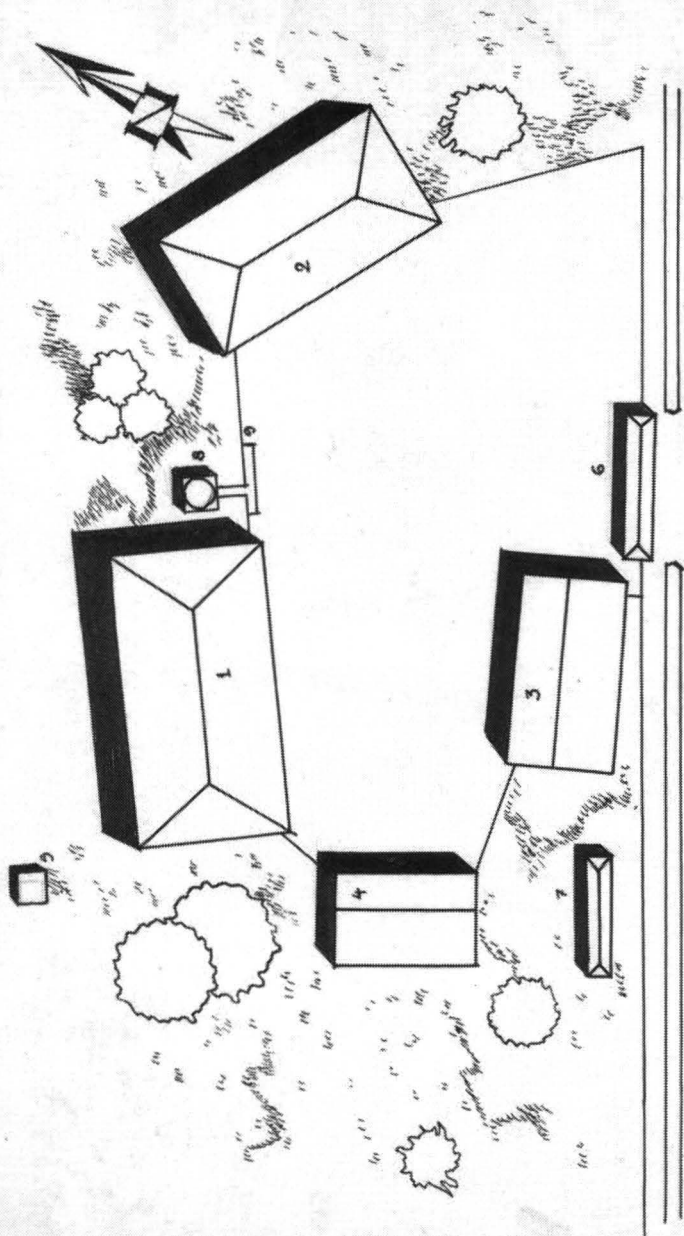
Plan de situație Sc. 1:200

Gospodărie țărănească sec. al XIX-lea
- ONCEȘTI - Maramureș

Plan de situație. Sc 1:200

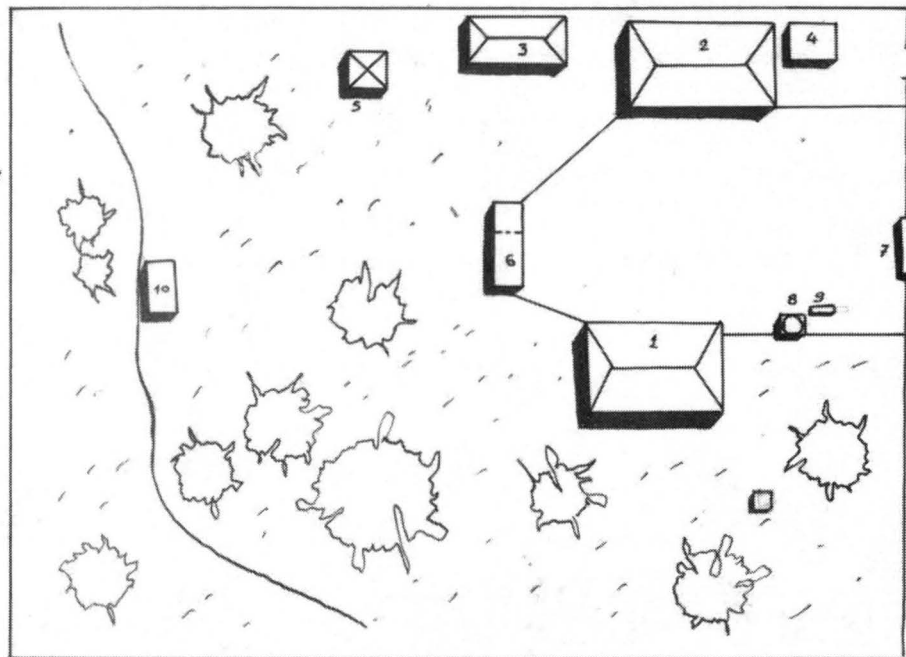
Gospodărie țărăneasă
satul - SÂRBI - sec. XVIII-lea
Valea Cîosăului

Gospodărie țărănească sec. al XVIII-lea
Sotul - sârbi -
Valea Căsuului

Plan de situație Sc: 1:200

1. Casa
2. Grajd-șură
3. Coteț porci
4. coteț găini
5. Șopru fân
6. Colejănă lemne
7. Poarta
8. Fântână
9. Valău pentru
adăpat vitele
10. W.C.
în grădină

Sc. 1:400

Gospodărie țărănească

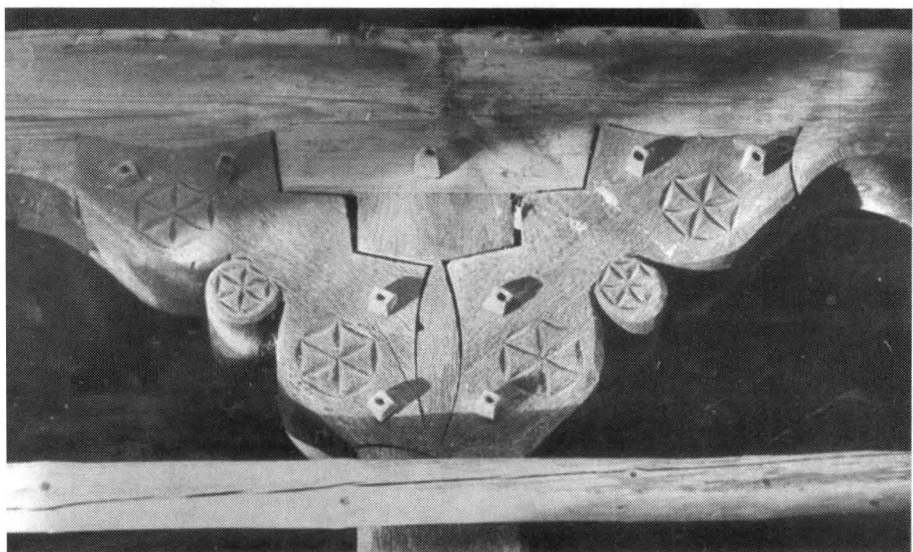
SEC. XVIII

Zona de amplasare a muzeului
-Dealul Doboieș-

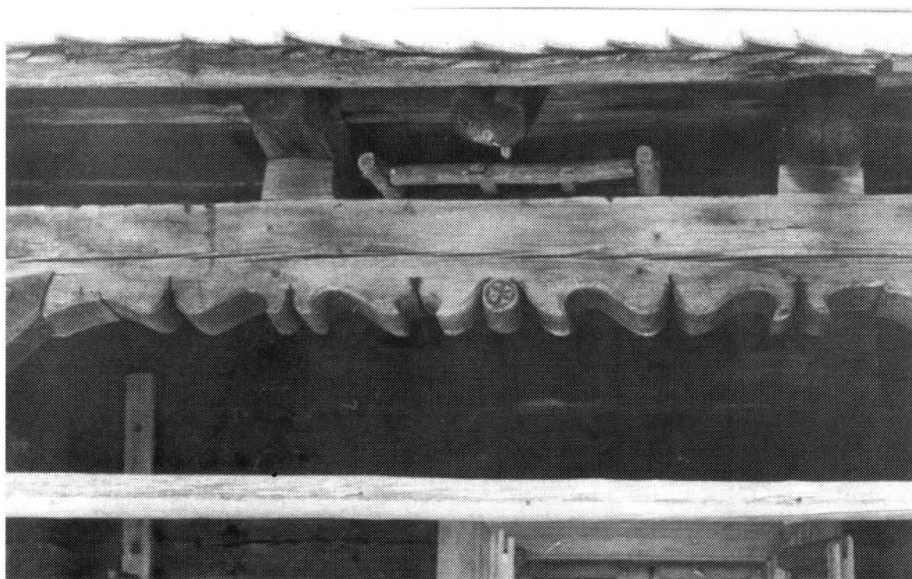
Casa Iurca – Călinești

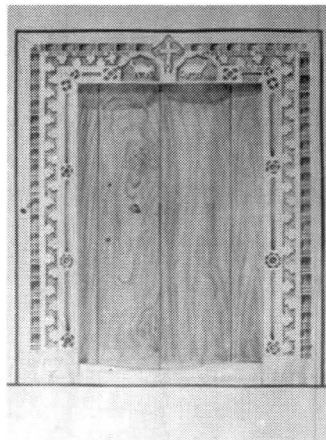
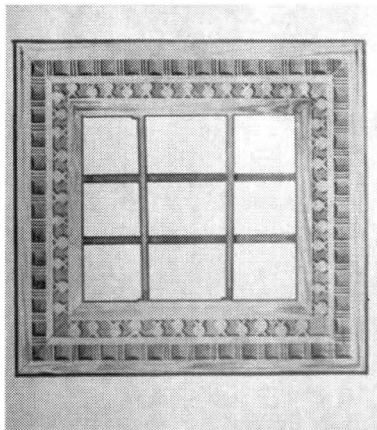
Casa Iurca – detaliu de căprior

Casa Iurca – inscripție pe ancadramentul ușii

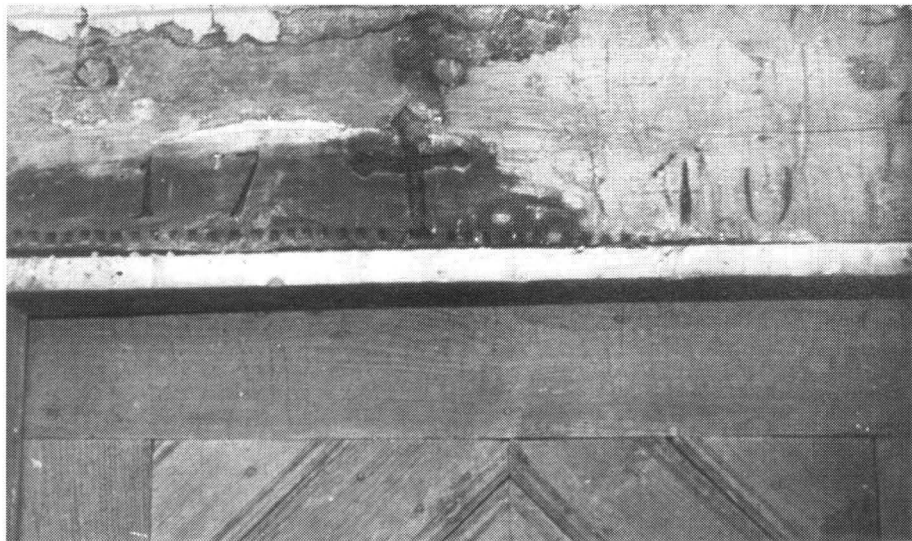
Detaliu de pe fruntarul casei Iurca

Ancadramente de fereastră și ușă la Casa Marinca - Sârbi

Detaliu – Casa Marinca 1785

Casa Cupcea de Călinești – 1710
Detaliu de ancadrament

Detaliu de pe ancadramentul casei Marınca - Sârbi

Casă – Săliștea de Sus (tindă cu două uși)

Casă – Ieud – finele secolului al XVII-lea

Șură - Giulești – finele secolului al XVII-lea

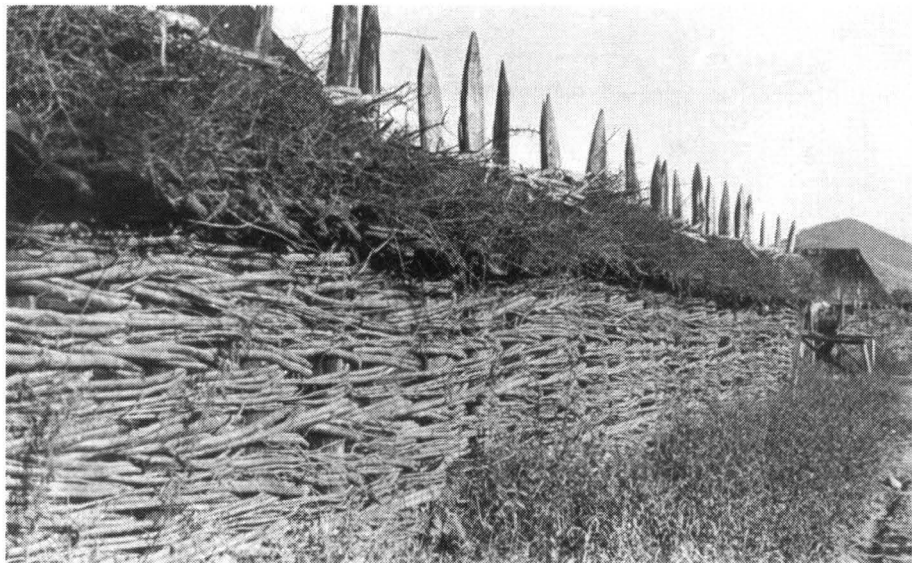
Detaliu șură Giulești

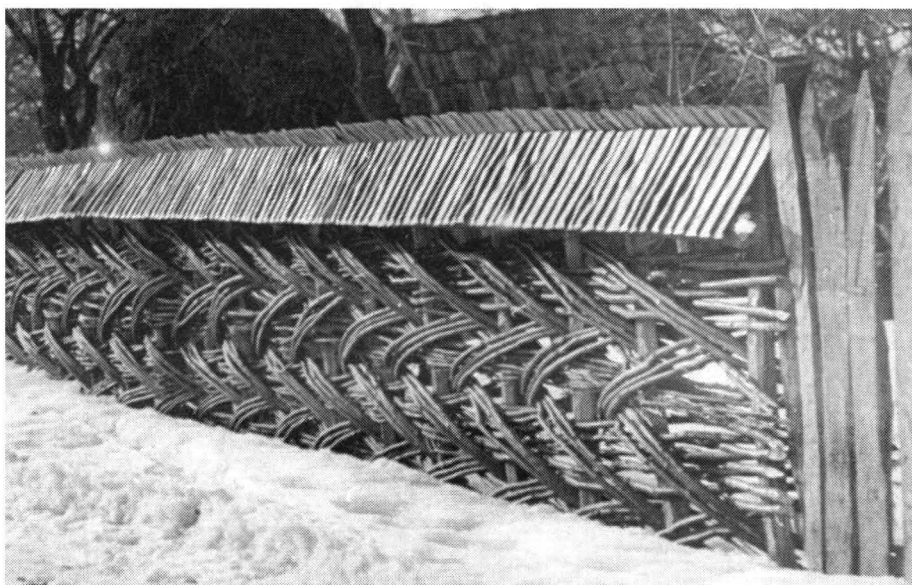
Casă - Călinești – finele secolului al VII-lea

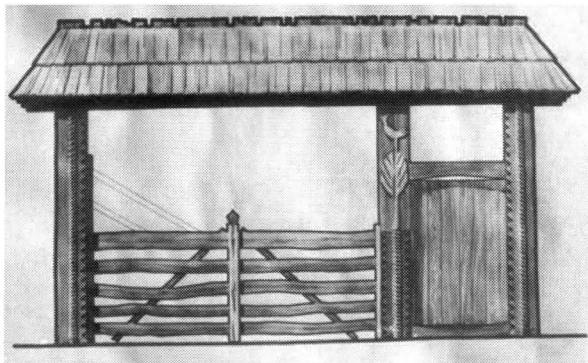
Fântână – Oncești – Valea Izei

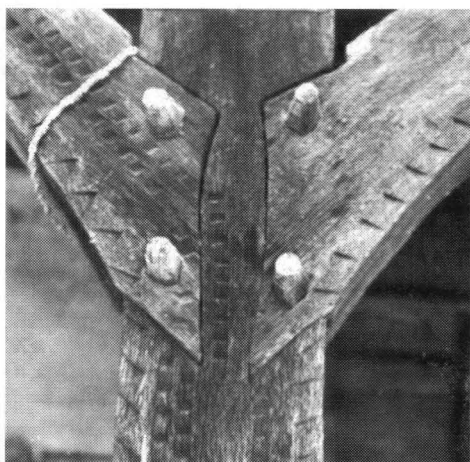
Gard din nuiele acoperit cu spini – Călinești

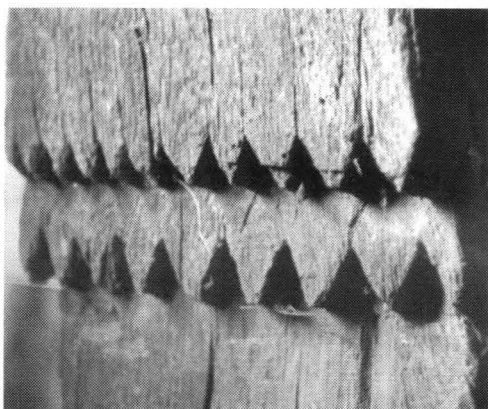
**Gard din nuiele acoperit cu draniță
Călinești – nuiele împletite în spice**

Poartă Sârbi

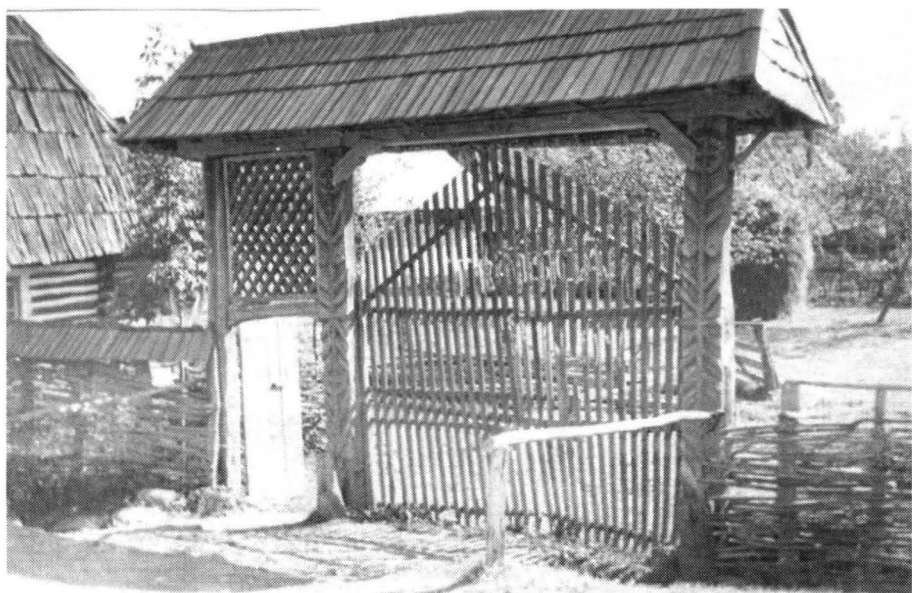
**Detaliu de căprior -
Călinești**

Șură din Câmpulung – detaliu de ornament

Coș de mălai - Călinești

**Poartă maramureșeană specifică
subzonei Mara – Cosău – Iza inferioară**

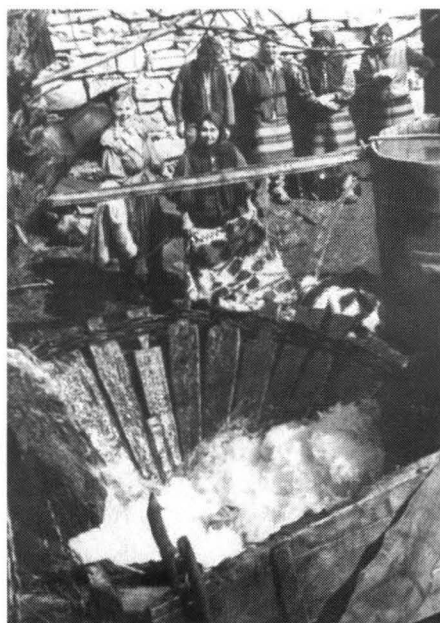
Șură din Câmpulung la Tisa – inițial acoperită cu paie

Șură din Rona de Sus

Valea Cosăului

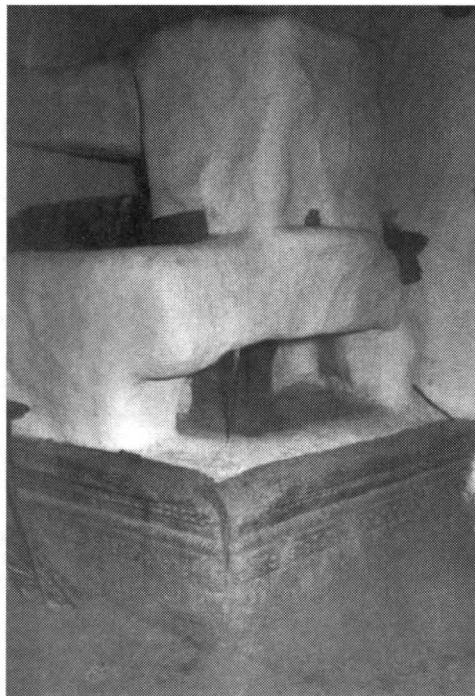
Vâltoare – Cosău

Gospodărie din Călinești

Casă secolul al XVIII-lea - Ferești

**Vatră cu prichici – Ieud
Casa Ivașcu**

Vatră cu prichici - Călinești

Casă – secolul al XVIII-lea – Ieud

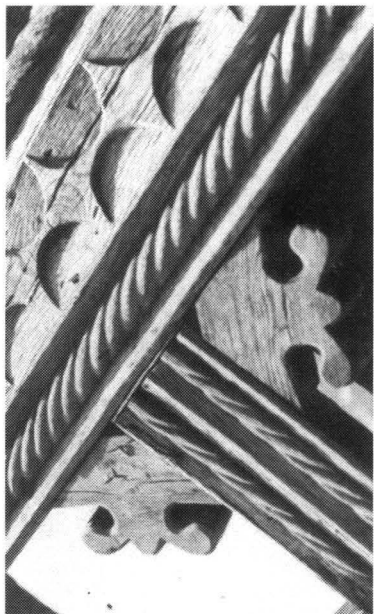
Gospodărie din Călinești

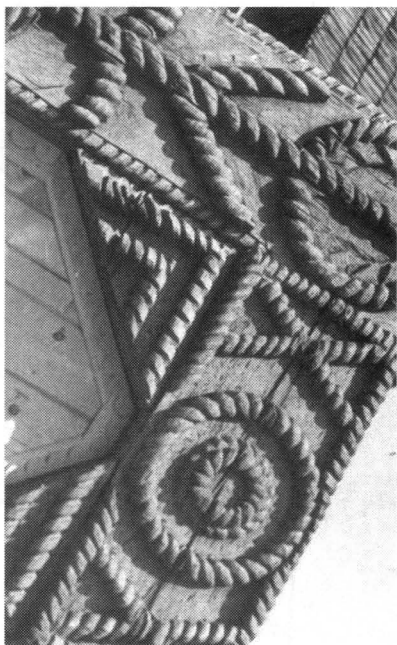
Demontarea casei Tivadar – Călinești

**Casa Tivadar – finele secolului al XVII-lea
Călinești – Valea Cosăului**

Detalii de ornamente specifice subzonei Cosău – Mara – Iza inferioară (pe porți)

**Porți ornamentate secolul al XIX-lea
Comuna Petrova – Valea Vișeului**

Casă din Sârbi – Cosău – secolul al XVII-lea

Detalii de ornamente – porți de pe Valea Cosăului

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Ioan Mihaly de Apșa, Diplome mramureșene din secolul XIV-XV, Tomul I, Maramureș-Sighet, 1900
2. Filipașcu Alexandru, Istoria Maramureșului, București, 1940
3. Bârlea, Ion, Literatura populară din Maramureș, București, 1968
4. Ștefănescu, I.D., Arta veche a Maramureșului, București, 1968
5. Petrescu Paul, Arhitectura țărănească de lemn din România, București, 1974
6. x x x, Arta populară românească, Academia R.S.R., București, 1969
7. Bârlea Ion, Contribuții la istoria Maramureșului, Sighet, 1929
8. Mihalyi G., Desnaționalizării Maramureșului, Sighet, 1936
9. Pop Dumitru, Folcloristica Maramureșului, București, 1970
10. Bănățeanu Tancred, Arta populară din nordul Transilvaniei, București, 1969
11. Popa, Radu, Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, București, 1970
12. Dermer I., Marin I., Maramureșul românesc, București
13. Mateș, Ștefan, Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX, București, 1971
14. Ionescu, Grigore, Arhitectura populară din România, București, 1971
15. Dăncuș, Gheorghe, Cultura populară maramureșeană – folclorul. Civilizația populară maramureșeană – etnografia, în Graiul Maramureșului III (1934), nr. 28
16. Vlăduțiu, Ion, Etnografia românească, București, 1974
17. Stoica, Georgeta, Interiorul locuinței țărănești, București, 1973
18. Petrecu Paul și stahl Paul, Arhitectura de lemn a Maramureșului, în Arhitectura R.P.R., 1958, 1-2, p. 48-57
19. x x x, Muzeecul caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental-Sibiu, 1971

Bibliografie selectivă

Focșa Gheorghe, Muzeul Satului, muzeu etnografic în aer liber, în Muzeul Satului, Anuar, 1966, p. 5-14

Focșa Gheorghe, Etape succesive în elaborarea tematicii Muzeului Satului, în Muzeul Satului, Studii și cercetări, 1970, p.5

Focșa Gheorghe, Muzeul Satului din București, în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 71-94

Stoica, Georgeta, Muzee etnografice din Belgia, în Muzeul Satului, Studii și cercetări, 1970, p.365

Stoica, Georgeta, Aplicarea metodelor moderne de cercetare în etnografie, note de curs, București, 1972, mai, 13

Stoica, Georgeta și Zderciuc Boris, Arta creștăturilor în lemn la români, în Muzeul Satului, Anuar, 1966, p.37-48

Zderciuc, Boris, Pentru un muzeu al satului maramureșan, în Revista Muzeelor, nr. 2, 1971, p. 161

Zderciuc, Boris, Monumente de arhitectură populară și conservarea lor, în Buletinul Monumentelor istorice, nr.2, 1972, p. 3-11

Zderciuc, Boris, Un muzeu în aer liber zonal, Muzeul Branului, în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 145-152

Zderciuc, Boris și Novac, Vasile, Muzeul viticulturii și pomiculturii din Golești – Argeș, în Muzee cu caracter – etnografic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 153-178

Chelcea, I., Muzeografia etnografică din Moldova. Preocupări și realizări, în Muzeul Satului, Anuar, 196, p. 175

Mirescu Corneliu, Clasificarea funcțională a obiectelor din colecțiile etnografice, Muzeul Satului, Studii și cercetări, 1970, p. 331

Pandele A., Realizări în domeniul restaurării și conservării în Muzeul Satului, Anuar, 1966, p. 269

Mircea I. R., Problema conservării monumentelor și construcțiilor de artă populară în Cehoslovacia, Muzeul satului, Anuar, 1966, p. 281

Irimie Cornel, Concepția tematică și planul de organizare al Muzeului Tehnicii Populare – Realizări și perspective, Sibiu, 1971, martie 7, pagini 12, manuscris

Irimie Cornel și Neagu Cornel, Cîteva considerații teoretice și practice cu privire la conservarea „in situ” a monumentelor de tehnică populară tradițională, Sibiu, 1971, martie 9, manuscris

Irimie, Cornel, Concepția și organizarea Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, în Muzee cu caracter etnografic - sociologic din România, muzeul Brukental, 1971, p. 109-144

Butură Valeriu, Kos Karoly, Planul expoziției în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1967, martie 6, (manuscris)

Dăncuș Gheorghe, Literatura Populară, Cluj, 1945

Dăncuș Gheorghe, Expoziția de bază a Muzeului etnografic al Transilvaniei, în A.M.E.T.C., Cluj, 1963, p. 303-311

Dăncuș Gheorghe, Sarcinile Muzeului etnografic al Transilvaniei în etapa actuală, în A.M.E.T.C., Cluj, 1963, p. 3-10

Dăncuș Gheorghe, Gospodăria cu curte dublă. Muzeul în aer liber București

Kos Karoly, Despre stadiul actual și perspectivele de dezvoltare ale secției în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1971, iulie 21, (manuscris)

x x x, Problematika muzeelor etnografice cu expunere pavilionară și în aer liber, masă rotundă – participă: Dr. Gheorghe Focșa, Valeriu Butură, Corneliu Bucur, Vasile Novac, Istvan Molnár, Anton Badea, Hedwiga Rujdea, Aurelia Țița, în A.M.E.T.C., Cluj, 1973, p. 99-119

Pascu Viorica, Muzeul etnografic al Transilvaniei la semicentenarul său, în A.M.E.T.C., Cluj, 1973, p. 3-20

Florescu Radu, Muzee ale satului, relizări, preocupări, proiecte, în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 35-44

Ungureanu Nicolae, Locul monumentelor de arhitectură populară în cadrul programului de sistematizare și modernizare a satului contemporan, în B.M.I., nr. 4, 1970, p. 3-10

Ungureanu Nicolae, Principii și țeluri în organizarea muzeelor cu caracter sociologic și etnografic din România, în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, p. 5-34

Ungureanu Nicolae, Irimie Cornel, Conservări „in situ” în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 55-70

Petrescu Paul, Muzee ale tehnicilor de producție (ocupații și meșteșuguri), în Muzee cu caracter etnografic – sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971, p. 45-54

Petrescu Paul, Așezări, Arhitectură, porți, în Arta populară din nordul Transilvaniei, 1969, p. 49-106

Pop Mihai, Muzeele și cultura populară, în Contemporanul, 1968, nr. 24, 6

Pop Mihai, Realizări și perspective în folcloristica românească, în revista de etnografie și folclor, 15, 1970, nr.1, p. 3-10

Pop Mihai, Mutații generale în domeniul culturii populare, note de curs, București, 1973, mai 17

Pop Mihai, Funcția faptelor de folclor. Mutațiile funcționale. Schimbările de structură și sens., note de curs, București, 1972, mai 18

Nistor Francisc, Mihai Dăncuș, Elemente de arhitectură populară maramureșeană, comunicare, Baia Mare, 1972, aprilie 7-9

Nistor Francisc, Porțile românești ornamentale din Maramureș, manuscris

Nistor Francisc, Încrестături în lemn, album, Baia Mare, 1969

Dăncuș Mihai, Cu privire la subzonarea etnografică a Maramureșului, comunicare, Sighetu Marmației, 1973

Dăncuș Mihai, Katz Ferdinand, Datini maramureșene consemnate într-o lucrare din sec. al XIX-lea, Baia Mare, Studii și comunicări, 1972

Managementul într-o instituție de cultură, indiferent de forma sa, reprezintă un proces complex care duce la realizarea obiectivelor instituției.

Instituțiile de cultură se deosebesc între ele prin patrimoniul pe care îl dețin, prin obiectivele strategice, politici și standarde, prin calitatea și volumul resurselor umane, materiale și financiare, prin structurile organizatorice și funcționale.

Instituțiile de cultură, în speță muzeele, pentru că despre acestea vom vorbi în continuare pot avea o contribuție fundamentală la cunoașterea valorilor. Prin mijloacele proprii: organizarea de expoziții permanente sau temporare, organizarea de simpozioane, sesiuni științifice, elaborarea de studii de specialitate, de cataloage, de colecții privind patrimoniul cultural deținut de instituție, aceasta poate face față marilor provocări ale societății contemporane cooperând cu celelalte instituții europene de profil prin promovarea schimburilor de valori.

Diversitatea întotdeauna naște bogăția culturii, a patrimoniului tuturor europenilor și pune în evidență fondul unității lor culturale.¹

Conceptul de “managementul muzeal” se referă la administrarea în modul cel mai eficient a potențialului uman și material al unei instituții de cultură și are drept obiective familiarizarea cu probleme specifice activității de conducere și coordonare a unui muzeu ca instituție de cultură.

Soarta acestor instituții depinde în mare măsură de finanțarea pe care statul e dispus să o ofere pentru funcționarea acestora în totalitatea lor, iar decizia privind nivelul de participare a statului se ia, deja, și în România, pe baza proiectelor și eforturilor pe care instituția le depune în fiecare an. Astfel se încearcă realizarea unui *produs* (poate fi vorba de orice manifestare sau activitate culturală, fie ea o expoziție, un spectacol, o conferință etc.)

Muzeele sunt instituții făcute și deschise pentru public, pentru a fi văzute și cunoscute. Bunurile teaurizate de către acestea trebuie

¹ **Dăncuș, Mihaela-** *Performanța în instituțiile de cultură*, Lucrare de dizertație, Coordonator Conf. Univ. Dr. Paul Marinescu, Universitatea București, 2006, manuscris dactilografiat

puse în valoare și aduse la cunoștința publicului. Este necesar să păstrăm o relație subiectivă cu aceste obiecte de muzeu pentru că aici ne decoperim trecutul, aici ne găsim marca identității noastre. Așadar, trebuie să găsim calea de a merge la sufletul publicului. Calea cea mai bună și mai eficientă pentru toate acestea este expoziția muzeală.

Ne vom opri atenția asupra expoziției ca formă de răspândire, difuzare, valorificare a culturii, a patrimoniului cultural. Prin expunerea publică a unor documente, opere de artă sau obiecte în cadrul unor expoziții permanente sau temporare se încearcă educarea, informarea în rândul publicului larg, promovarea valorilor culturale ale unei comunități etc.

O instituție trebuie să fie un bun ascultător, sensibil la neliniștile, interesele și valorile publicului, un bun comunicator, capabil să convingă publicul să îi asculte mesajele, să le înțeleagă și să accepte punctul de vedere respectiv.

Expoziția reprezintă practic imaginea instituției culturale și comunicarea directă cu publicul larg iar finalitatea ei constă în feedbackul primit din partea publicului. "Managementul muzeal este reușit când respectă- în conștiința publică- specificul teritoriului reprezentat; aceasta reușește doar în urma unui studiu calificat al cererii și ofertei consumului cultural local. Relația managementului cu realitățile privind resursele culturale, cu cerințele de ordin ecologic și cu nivelul conștiinței civice poate conduce la performanțe în oferta muzeală"¹.

Imaginea poate fi definită ca reprezentarea favorabilă pe care o instituție sau o organizație o are în rândul publicului său. Este vorba de o imagine care vizează să atragă simpatia publicului. Este interesant de studiat impactul pe care informația o are asupra imaginii instituțiilor. Practica a dovedit, mai ales în ultima vreme, faptul că imaginea unei instituții are o valoare patrimonială și este uneori esențială în scopul credibilității acesteia.²

Imaginea unei instituții se gestionează ca oricare obiect de patrimoniu. Sunt situații când această imagine poate fi considerată mai valoroasă decât întreg patrimoniul instituției respective. Toți specialiștii sunt de acord că o imagine negativă, afectează, uneori de o manieră incredibilă, succesul instituției. O bună gestionare a imaginii acestor instituții duce la creșterea încrederii publicului în activitatea ei.

¹ **Opriș, Ioan-** *Managementul muzeal*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, p.30

² **Gustave le Bon** – *Psihologia mulțimilor*, Editura Anima, București, 1990

Majoritatea instituțiilor se preocupă de imaginea lor, dorind să o amelioreze în rândul unui anumit public sau să combată percepția negativă sesizată în interiorul altuia. Atunci când dispun de resurse, instituțiile angajează specialiști pentru a dezvolta o anumită imagine, pentru a o articula în jurul unei tematici alese în armonie cu misiunea sau vocația respectivei instituții. “Imaginea *Muzeului* – ca edificiu, siglă, brand cultural, reprezentativitate, simbol- se construiește cu profesionalism, cu imaginație, cu investiții financiare și creative, prin lobby și acțiune de lungă durată. Ne referim desigur la imaginea de instituție specializată performantă.”¹

Formarea imaginii unei instituții se poate realiza aplicând o anumită politică ce ține, pe de o parte, de stilul managerial al conducătorului instituției și, pe de altă parte, de activitatea desfășurată de angajați. Această politică se traduce în practică printr-o serie de activități concertate și defalcate în timp, care au menirea de a forma, schimba sau menține imaginea unei instituții.²

Expoziția muzeală poate fi considerată una dintre armele pe care instituția o are la îndemână pentru a-și îmbunătăți imaginea. Ea urmărește obiective educative, turistice, de promovare și informare ce presupun un proces complex. Pentru asigurarea succesului unei expoziții, indiferent de ce natură este aceasta, se pleacă de la o tematică clar aleasă și se continuă cu o documentare riguroasă ce presupune muncă de echipă, comunicare permanentă între specialiști (muzeografi, conservatori, designeri), o planificare (logistică și financiară) foarte bine definite.

Pentru organizarea unei expoziții se constituie echipa de lucru care nu trebuie să fie prea mare. Pentru aceasta este nevoie de o consultare a consiliului științific al muzeului, a intelectualilor apropiați (prietenii ai muzeului), designeri etc. Din echipă trebuie să facă parte muzeografi cu experiență în domeniu și buni cunoscători ai patrimoniului pe care îl deține instituția, designeri, arhitecți și conservatori ai muzeului. De buna colaborare a acestora depinde proiectul, pregătirea, realizarea și reușita unei expoziții.

Fiecare poate contribui cu idei, poate veni cu inițiative care ar putea duce la o mai bună reușită a expoziției. E important să ținem

¹ **Opriș, Ioan-** *Managementul muzeal*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, p.84

² **Haines, Rosemarie-** *Imaginea instituțională*, Editura Tribuna Economică, București, 2003

cont de aceste observații dar să nu pierdem din vedere ceea ce ne-am propus.

Trebuie să avem obiective clar formulate, să ne folosim de membri colectivității în așa fel încât să ne lărgim perspectiva.

După ce s-a stabilit echipa de lucru cu responsabilități exacte ale fiecărui membru, urmează alte câteva etape absolut obligatorii în realizarea oricărei expoziții. Amintim:

- Stabilirea temei expoziției, scopurile și obiectivele (schițarea unui plan, a unui proiect de lucru; lista de obiecte, grafică, desene, fotografii, schițele; estimarea costurilor finale)

- Cercetarea și adunarea de materiale, exponate (inventarul obiectelor, grafica, foto etc.- fiecare trebuie fotografiat și/sau fotocopiat, crearea de invitații)

- Faza conceptuală de design (măsurarea sălilor și stabilirea pereților de expunere; plan preliminar al spațiului pentru a amplasa obiectele, mobilier, circuit de vizitare)

- Realizarea efectivă (instalarea exponatelor, vitrinelor, panourilor, mobilierului și poziționarea acestora; iluminatul special, sistemul de securitate; crearea de pliante, broșuri, afișe informative; inaugurarea)

- Demontarea expoziției (desfacerea mobilierului, ambalarea și depozitarea exponatelor;)

- Evaluarea expoziției (realizarea raportului final; culegerea informațiilor pentru evaluare prin focus grup, chestionare, sondaj, cartea de impresii, comportamentul și atitudinea vizitatorilor etc.)

Evaluarea făcută în urma unei expoziții este un proces deosebit de important ce ajută managerul să înțeleagă cât de mare a fost reușita evenimentului, care a fost impactul asupra publicului, unde și cu ce s-a greșit (în cazul unui eșec) și ce modificări s-ar putea aduce în organizarea expoziției pentru ca aceasta să devină un succes.

Practic, totul se reduce la comunicarea cu publicul. Trebuie urmărit cum se mișcă oamenii într-o expoziție, dacă obiectele și informația sunt amplasate strategic în așa fel încât să atragă suficient atenția (etichetele nu trebuie să fie lungi, stufoase), trebuie analizată atitudinea publicului pentru a înțelege dacă expoziția a trezit suficient interes pentru ca aceștia să plece din muzeu cu un sentiment pozitiv. “Eficiența comunicării muzeale este sporită prin apelarea la căi de comunicare superioare, subtile și care se rețin atât în interiorul muzeului/expoziției, cât și în afara acestora. Amplasarea unui sistem optic facil de reținut și cu mare rol orientativ, pentru vizitatorul de muzeu (semne, simboluri, etichete, texte scurte de prezentare)

facilitează accesul la cunoașterea și conservarea informațiilor generale sau specifice. Tehnicile audiovizuale, cele din familia IT, bine administrate și dirijate, măresc capacitățile memoriei afective ale vizitatorilor”¹.

În cadrul proiectului *MUZEU FOCUS* organizat de Rețeaua Națională a Muzeelor, împreună cu Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea, finanțat de AFCN, a fost inclus și un studiu online de marketing privind realizarea de investigații privind publicul în muzeele românești. Rezultatele obținute arată că cea mai frecventă modalitate de obținere a opiniei vizitatorilor este prin intermediul cărții vizitatorilor – peste 80% dintre respondenți, urmată de discuții periodice cu vizitatorii – peste 50%. Numai 25% dintre muzee înregistrează opiniile vizitatorilor prin intermediul chestionarelor, o metodă științifică și sistematică de înregistrare.

Deși este o preocupare pentru realizarea de studii privind vizitatorii, rareori muzeele românești realizează studii sistematice, bazate pe metodologii validate de investigare.

Interesul mai mare din muzee, reflectat prin frecvența mai mare de investigații, este pentru cunoașterea caracteristicilor vizitatorilor și evaluarea impactului unei expoziții. Mai bine de jumătate de muzee declară că au realizat și investigații privind persoanele care nu vizitează muzeul.

Peste tot în lume instituțiile de cultură se confruntă cu necesitatea transformării și adaptării modului lor de organizare. Într-o cultură organizată instituțional managementul devine o cerință importantă, condiție ca sistemul să funcționeze.

* Articolul face parte din proiectul: „Oportunități oferite în cadrul stagiului de pregătire doctorală în vederea creșterii capacității și motivației pentru cercetarea științifică de performanță” Contract nr POSDRU/6/1.5/S/23

Rezumat

Plecând de la definiția termenului de “*management muzeal*”, lucrarea de față încearcă să evidențieze importanța gestionării într-un mod cât mai eficient a resurselor materiale cât și umane în așa fel încât patrimoniul cultural să poată fi răspândit și valorificat la adevărata sa

¹ **Opriș, Ioan**- *Managementul muzeal*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, p.81

valoare. Lucrarea oferă o imagine de ansamblu asupra impactului pe care organizarea, planificarea și evaluarea unei expoziții muzeale o poate avea în îmbunătățirea imaginii unei instituții culturale.

Abstract

Starting from the definition of “*museum management*”, the hereby article is trying to highlight the importance of managing the material and human resources in a more efficient way so that the cultural heritage can be spread and exploited to its true value. The article provides an overview of the impact that the organization, the planning and the evaluation of a museum exhibition can have in improving the image of a cultural institution.

Bibliografie:

Dăncuș, Mihaela - *Managementul Relațiilor Publice- Aplicație la Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției*, Lucrare de licență, Coordonator Conf. Univ. Dr. Paul Marinescu, Universitatea București, 2004, manuscris dactilografiat

Dăncuș, Mihaela- *Performanța în instituțiile de cultură*, Lucrare de dizertație, Coordonator Conf. Univ. Dr. Paul Marinescu, Universitatea București, 2006, manuscris dactilografiat

Gustave le Bon- *Psihologia mulțimilor*, Editura Anima, București, 1990

Haines, Rosemarie- *Imaginea instituțională*, Editura Tribuna Economică, București, 2003

Jennings, Marie- *Relații perfecte cu publicul*, Editura Național, București, 1998

Opriș, Ioan- *Managementul muzeal*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008

Ritt, Adriana- *Relații publice. Imagine și reputație*, Editura Solness, 2002

Fundația Culturală "Negru Vodă"
C.F. 70.74.315

P-ța. Republicii nr. 6, Făgăraș, jud. Brașov

Tel. – Fax 0268/ 211193

E-mail: relatii@negruvoda.ro

PROIECT

Centrul Cultural

Constantin Brâncoveanu - Inochentie Micu Klein

Director proiect – prof. univ. Ștefan Câlția
Coordonator local – prof. Florentin Olteanu
Prof. Univ. Dr. Liviu Sofonea

FĂGĂRAȘ ianuarie 2009

PROIECT
Centrul Cultural
Constantin Brâncoveanu - Inochentie Micu Klein

I. PRO AXIOS

1.) Spiritualitatea care anima organic Spațiul românesc prin energiile axiologice generate/ emanate / și din Sanctuarul Făgărășean se invigorează și prin vrednică, afectuoasă, competentă și inspirată exprimată cinstită a ctitorilor de cultură și civilizație: voievodul și sfântul mucenic Constantin Brâncoveanu și înaltul prelat militant greco-catolic / unit / Inochentie Micu-Klein.

Această cinstită științifică – afectuoasă – socială , crește rezonant, în amplitudine în procesul constituirii Europei Unite – Patrie, uniune de patrii – la care contribuim, după puteri, înzestrările, silintele, șansele noastre , români și alți conlocuitori activi din Spațiu Carpato- Ponto – Danubian.

Întemeierea unui Muzeu / Museum / patronat de viațile și operele acestor personalități este, credem noi, o strădanie fructuoasă adusă întru împlinirea mișcării sociale , istorice, exemplare, complexe, numită Europa Unită.

Proces istoric în care suntem angajați dinamic, plenar – trup și suflet – și care va continua într-o devenire dialectică a cărei amploare, semnificații și implicații desluite și vor cristaliza istoria imediată și cea apropiată și o vor omologa așezând-o cu a sa îndreptare în “Theatrum Mundi”.

I. Scopul și obiectivele proiectului

Realizarea Centrului Cultural Brâncoveanu - I. M. Klein, are ca scop:

a) Reabilitarea funcțională a casei, monument istoric – 1727, din Municipiul Făgăraș și organizarea eficientă a unui autentic “muzeum vivum” prin care să se evoce elocvent, personalități marcante ale Istoriei Românilor, ctitori ai conștiinței naționale, cu mare rezonanță și în Țara Făgărașului:

Constantin Brâncoveanu, voievodul mucenic,
canonizat

Inochentie Micu-Klein, clericul eminent, patriotul vizionar.

b) Organizarea Centrului Cultural - Interferențe Multiculturale și Ecumenice în Țara Făgărașului, cu următoarele obiective:

- promovarea încrederii și cooperării între etnii și confesiuni în cadrul unor comunități mixte;
- revitalizarea tradițiilor medievale cu focalizare pe modele de existență comunitară interculturală bazate pe toleranță și educație;
- abordarea obiceiurilor și tradițiilor comunităților etnice din perspectiva interferenței culturale ;
- înțelegerea conceptelor de diversitate culturală, diversitate confesională, etnocentrism (perspective, limitări), educație civică și ecumenică, reconciliere și justiție ;
- combaterea prejudecăților, a intoleranței și eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială.

II. Argumentum

În municipiul Făgăraș există un remarcabil, autentic “edificium” din secolul al XVIII-lea, situat în actuala stradă Tudor Vladimirescu, nr. 35, cunoscut sub numele de “Casa Inochentie Micu Klein”; aici a fost **locuința episcopală din Făgăraș** a acestui mare prelat și militant național și social român.

Casa a fost construită în 1727, în stilul Renașterii ardelen.

Este singurul monument al orașului, din această „vreme istorică” complexă, multiplu interesantă, care mai păstrează în esența toate elementele originale; modificările operate în decursul timpului fiind doar mici intervenții.

Structura tehnică poate fi restaurată și efectiv muzeizată, ”înstrăinările” existente pot fi remediate de tehnicieni devotați și pricepuți. Starea actuală a acestui monument impune o intervenție urgentă pentru restaurare și valorificare funcțională socială.

Vecinătatea acestui monument cu Biserica Sf. Nicolae, ctitorie brâncovenească, permite organizarea unui complex cultural de excepție.

Constantin Brâncoveanu și Inochentie Micu-Klein, personalități istorice de de remarcabilă anvergură, care s-au afirmat în epocă, prin a lor pilduitoare, „vitae et opus” au deschis largi perspective neamului lor, prin Fapta Politică și Actul de Cultură.

Viețile și operele lor sunt îngemănate în fluxul Istoriei Românilor, eroicele lor vieți și durabilele lor ctitorii fiind exprimate și prin puternice reflexe făgărășene, astfel încât co-cinstirea lor exemplară, permanentă și în situsul Făgăraș, este nu numai justificată, dar și imperativ necesară. Cele două mari personalități au avut **același ideal**, emanciparea romanilor, și **destine asemănătoare**, rămânând în conștiința românilor prin durabilitatea mesajului lor patriotic și ecumenic.

Centrul Cultural Constantin Brâncoveanu - Inochentie Micu-Klein va fi gazda unor expoziții tematice evocând convingător tradiția conviețuirii exemplare în Făgăraș, a românilor, maghiarilor, sașilor, altor conlocuitori, precum și marea tragedie trăită de evrei.

În apropiere se află și grandioasa Cetate a Făgărașului, monument de arhitectură impresionant prin a lui înălțare materială și generator de meditații și varii trăiri spirituale, intrat în circuitul turistic național și internațional. În jurul acestui mirabil monumentum ar gravita și alte obiective care pot să devină popasuri instructive și îmbucurătoare ale unei zile de vizită în Făgăraș a drumeților inimoși, - zi pe care noi o dorim a fi turistică și pelerinaj, pusă sub semnul Memoriei și Ecumenismului.

Ne referim la integrarea în circuitul de o zi a splendidelor monumente din Municipiul Făgăraș: Centrul Cultural Brâncoveanu - I. M. Klein, Biserica Sfântul Nicolae (Brâncovenească), Biserica Greco-Catolică, Mănăstirea Franciscană cu valoroasa sa bibliotecă, Biserica Romano-Catolică, Biserica Reformată, Biserica Evanghelică, Biserica Unitariană și Sinagoga.

III. Instituția

În acest spațiu / situs cultural / care cuprinde casa „muzeu memorial” cu arhitectura reabilitată și o clădire anexă ce se va construi, intenționăm să dezvoltăm o instituție cu funcție muzeală, unde vor fi, interactiv, / in vivum / evocate:

- a) Epoca animată de „Spiritul Timpului” – prima jumătate a secolului al XVIII-lea, evocată prin documente originale și copii: cărți și obiecte de epocă, gravuri, diplome, etc. Vom insista în folosirea adecvată a unor practici muzeologice neconvenționale, dovedit eficiente: imagini stereoscopice, panopticum, figuri de ceară, reproducerea unor obiecte de epocă, sunet și lumină, etc.

- b) Se va pune accent pe: personalitatea Sfântului Voievod și Domn, Constantin Brâncoveanu și pe ctitoriile brâncovenești din Țara Făgărașului, cât și pe personalitatea și opera eminentului înalt prelat Greco-Catolic, Inochentie Micu-Klein, militant național, luptător pentru afirmarea națională, socială și culturală a românilor din Transilvania.
- c) Clădirea anexă va fi Centrul Cultural – Interferențe Multiculturale și Ecumenice în Țara Făgărașului care va prelua activitățile necesare funcționării muzeului și dezvoltării proiectelor promovând încrederea și cooperarea între etnii. Va cuprinde un Centru de informare și documentare, cu Bibliotecă, Sală de studiu, Sală de conferințe, spații de depozitare și restaurare.
- d) Acest ansamblu poate deveni: nu numai un obiectiv istoric care să rememoreze epoca și cele două personalități emblematice, ci și un mijloc de educare în spirit patriotic, a tinerei generații, de dezvoltare a unor atitudini pozitive față de sine, față de semeni și de valorile europene: toleranță, reconciliere, responsabilitate, rigoare, justiție etc.

IV. Caracteristicile sistemului tehnic propus spre restaurare – monumentalizare și problematica abordării:

Clădirea din municipiul Făgăraș care a fost și prima locuință episcopală în care a viețuit înaltul prelat, este numita Inochentie Micu-Klein. Imobilul are coordonatele arhitectonice: *cod: L.M.I. poz.625. BV-II-m-A-11693*, a fost construit în 1727, în stilul Renașterii ardelen. Structura acestui edificium urbenum simplu este tri-nivelară: cu subsol parțial, parter și pod. Clădirea este de formă dreptunghiulară: cu dimensiunile laturilor, L -10.85 m și l -12.70 m. Situarea topografică actuală este amplasată cu latura mică la strada Tudor Vladimirescu; în aliniament cu fațada clădirii se află împrejmuirea de zid prevăzută cu două porți:

- a) poarta pentru persoane, de formă dreptunghiulară;
- b) poarta pentru care (cărute) în arc semicircular. terenul este delimitat la vest de calcanul clădirii vecine, iar la nord de o zonă de locuințe colective. Accesul în casă se face pe latura dinspre curte, printr-un pridvor decroșat din planul fațadei, având inițial goluri deschise.

Din pridvor se pătrunde într-un vestibul boltit de unde se accede în beci. Beciul, în suprafață de cca. 24 mp, ocupă doar zona de

sub încăperea mare de la parter. Accesul se face din vestibulul boltit, printr-o trapă în pardoseală. Pereții sunt construiți din zidărie de piatră, pe care se sprijină bolta semicilindrică din cărămidă. Pe laturile dinspre stradă și curte sunt prevăzute răsufletori.

Parterul: conține 4 încăperi: vestibulul de acces: separat printr-un arc dublu de spațiul în care era instalată vatra de gătit, deasupra căreia se află hornul principal.

Bucătăria acoperită cu o boltă semicilindrică și două încăperi spre stradă, cea mare este acoperită de un tavan din grinzi de lemn, cea mică are o boltă cilindrică cu penetrații în traveea mediană.

Acoperișul clădirii este în 4 "ape", cu pinion teșit la fatada spre stradă. Șarpanta podului are 1 m înălțime, sub coama de lemn pe scaune cu îmbinările întărite cu cuie de lemn. Învelitoarea este din țigle solzi și nu este prevăzută cu jgheaburi.

Materialele rezistente utilizate, unesc în structură elementele constructive ale sistemului tehnic: fundații de piatră, zidăria din cărămidă, planșeu boltit din lemn cu grinzi aparente, șarpanta din lemn, învelitoare din țigle așezate în solzi.

V. Elemente cu valoare arhitecturală:

a.) Sisteme de boltire:

- **la subsol:** boltă semicilindrică din cărămidă simplă;
- **la parter:** boltă semicilindrică din cărămidă simplă în camera 3;
boltă semicilindrică cu penetrații în vestibule și în camera 2;

b.) Tavan cu grinzi aparente: la parter în camera 1.

c.) Elemente de conformare arhitecturală:

- **front stradal** - ansamblul format din fațada cu pinion teșit și zidul cu porțile de intrare este reprezentativ pentru arhitectura zonei;
- **pridvorul** decroșat;
- **modul arhitectural** este ilustrativ /adecvat / pentru funcționarea unei locuințe episcopale edificium ce conține spațiile cu caracter domestic și un spațiu generos de primire: camera cu tavan din grinzi aparente.

Volumetria generală: nu a suferit modificări în timp.

VI. Principii de restaurare:

Având în vedere că în prezent se păstrează „cuasi in integrum” toate elementele originare aparținând primei faze de construcție, cu unele minore alterări și uzări inerente, putând fi, cu mici intervenții, remediate, reabilitarea casei va urmări punerea în evidență a tuturor elementelor cu valoare arhitecturală și artistică prin lucrări specifice de restaurare.

- Nu se vor aduce modificări ale volumetriei clădirii și nici a distribuției interioare a încăperilor.

- Restaurarea va include următoarele tipuri de lucrări:

- 1.) Reabilitare structurală prin refacerea capacității portante a zidărilor; realizată prin metode specifice, „performante”: injectări, tasări, închideri de fisuri și alte măsuri structurale cerute prin expertiza de rezistență.

- 2.) Îndepărtarea surselor de umiditate: prin instalarea de jgheaburi și burlane, drenări de ape, prin sistematizarea verticală a terenului;

- 3.) Revizia învelitorii: prin lucrări de reparații și întreținere;

- 4.) Refacerea finisajelor exterioare și interioare: de la tencuieli, zugrăveli, pardoseli cu materiale specifice conservării / refolosirii / monumentelor istorice;

- 5.) Repararea și/sau refacerea tâmplăriilor și feronerieilor de la uși, de la ferestre, înnoirea se va efectua după modelul tâmplăriilor originale.

Problematica abordării:

a.) Dezavantaje:

- necesitatea recazării locatarilor actuali în vederea eliberării întregului spațiu locativ;

- necesitatea unor studii și investigații premergătoare proiectului: ridicare topografică minuțioasă, expertizare a rezistenței diferitelor structuri, sondaje geo, etc.;

- spațiul expozițional fiind relativ limitat, permite doar o amenajare selectivă a pieselor muzeale expuse;

- necesitatea preluării unor funcțiuni complementare, printr-o clădire nouă în relație cu amenajarea terenului.

b.) Oportunități:

- suprafața terenului permite **construirea unei clădiri anexe** ce va prelua funcțiuni necesare funcționării muzeului și va deveni **Centrul**

Cultural – Interferențe Multiculturale si Ecumenice în Țara Făgărașului, cu centru de documentare, bibliotecă, arhivă, sală de studiu, sală de conferințe;

- **starea de conservare a casei este bună**; absența unor etape de transformări a permis păstrarea intergrității și originalității monumentului;

- existența în imediata apropiere a **Casei Monument** și a altor monumente de importanță națională, Biserica Sf. Nicolae (Brâncoveanu), Mănăstirea Franciscană și Biserica Romano-Catolică, permite funcționarea unui Complex Cultural de excepție.

Tipuri de colaborare

Factorii implicați în realizarea acestui proiect sub patronajul Președinției României, Ministerului Culturii și Cultelor și Primăria Făgăraș, sunt:

- 1.) Fundația Culturală „Negru Vodă”, din Făgăraș:
coordonator local: prof. Olteanu Florentin.
- 2.) Arhitecți: Mariana Iliescu, expert M. C. C. și Oana Părau, vor elabora soluția de arhitectură privind restaurarea Casei Monument istoric, vor coordona și vor monitoriza lucrările de restaurare.
- 3.) Universitatea de Arte București: va realiza muzeizarea.
- 4.) Primăria Municipiului Făgăraș: va sprijini proiectul prin asigurarea unui spațiu locativ corespunzător actualilor chiriași.
- 5.) Biserica Ortodoxă Romană – Protopopiatul Făgăraș și parohia Bisericii Sfântul Nicolae: proprietarii locației, vor oferi, în concordie spațiul pentru realizarea muzeului.
- 6.) Biserica Greco-Catolică, Protopopiatul Făgăraș, va sprijini proiectul oferind documentația științifică necesară, angrenând specialiști etc.
- 7.) Mănăstirea și „Academia Constantin Brancoveanu” de la Sâmbăta de Sus va sprijini cu documentația științifică.
- 8.) Consultanți științifici:
 - profesor univ. DHC, Liviu Alexandru Sofonea - președintele fondator al Filialei din Sud-Estul Transilvaniei, a Comitetului de Istorie și Filozofie a Științei și Tehnicii al Academiei Române / C.R.I.F.S.T;
 - cercetător științific, Ioan Ciupea, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca
 - profesor, Lucia Urdea, vicepreședinte Fundația Culturală „Negru Vodă” Făgăraș.

Din activitatea Muzeului de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus

*Muzeogarf Iuliu Copândeau
Vișeu de Sus, Maramureș*

Muzeul de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus este unul tânăr, fiind deschis spre vizitare publicului larg la 1 Decembrie 2003. Trecând peste greutatea inerentă începutului – între care și lipsa de experiență -, angajații săi în număr de 4, au încercat să țină pasul cu instituțiile de profil și să se integreze în munca grea dar frumoasă de valorificare a culturii materiale și spirituale dintr-o zonă multietnică, cum este zona Vișeu-Borșa. Pe lângă îmbogățirea patrimoniului muzeal, conservarea și cercetarea acestuia s-a avut în vedere punerea lui în valoare, în scopul cunoașterii și educării publicului larg.

În activitatea noastră zilnică am beneficiat de colaborarea cu Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției, de sprijinul și îndrumarea directorului acestuia, dr.Mihai Dăncuș, cel care a avut o contribuție esențială chiar la inaugurarea muzeului nostrum. Ne referim, în continuare, la câteva aspecte ale muncii noastre din ultimii 2 ani, aspecte pe care noi le considerăm importante.

Sesiunile de comunicări științifice, organizate mai ales cu ocazia Zilei Internaționale ale Muzeelor din luna mai a fiecărui an, au cuprins teme de istorie și cultură locală, dar și unele specifice activității muzeistice. Pe lângă cercetorii locali, și-au expus punctul de vedere dr.Mihai Dăncuș, șefii de secție de la Muzeul Maramureșului Sighet Ioana Dăncuș și Gheorghe Todincă, dr.Ion Botoș din Apșa de Jos – Ucraina, Efim Tarlapan – scriitor din Republica Moldova ș.a. Ne bucură faptul că pe lângă nume consacrate de cercetători și autori istorici locali, N.M.Tomi, V.Dăbală, V.Mleşniță, A.T.Mandric, I.Țelman, se afirmă tineri, precum preotul Mihai Chira sau d-nul Ștefan Andreica, care la ultima sesiune de comunicări cu ocazia Zilei Internaționale a Muzeelor 2009, au prezentat interesante și inedite materiale despre diferite perioade ale istoriei locale.

Începe să devină o tradiție ca sărbătorirea Zilei Naționale a României, cea a unirii tuturor românilor, să înceapă la Muzeu, cu o expunere documentată despre evenimentele de la 1 decembrie 1918, în prezența autorităților locale, urmând apoi adunarea de la Monumentul Eroilor și serbarea de la Casa de Cultură.

Sărbătorim de asemenea ziua de 9 mai, ca zi a Europei Unite, în urma victoriei Națiunilor Unite în cel de al doilea război mondial, dar nu uităm să subliniem semnificația acestei zile pentru România care și-a proclamat independența de stat în 1877.

Membrii colectivului nostru se implică în aproape toate acțiunile culturale și științifice desfășurate în urbea noastră: Armonii de primăvară, Zilele Vișeuului, Sărbătoarea țițterilor, Festivalul epigramaștilor etc., participanții la aceste manifestări vizitând apoi expozițiile Muzeului.

O altă formă a activității noastre privește colaborarea cu instituțiile culturale din oraș: Casa de Cultură, Biblioteca Orășenească și mai ales școlile, de la nivelul grădiniței până la liceu. Există o legătură permanentă între noi și catedra de istorie de la Liceul teoretic "Bogdan Vodă", în special prin persoana profesorului Marian-Nicolae Tomi. Elevii fac la muzeu adevărate lecții de istorie locală, arătându-se realmente interesați de anumite aspecte: vechimea localității, legenda întemeierii Vișeuului de Sus, evoluția populației românești, aducerea coloniștilor germani, situația diferitelor etnii din Vișeu de Sus, soarta evreilor în 1944 ș.a. Li s-a cerut școlarilor din clasele mari să realizeze eseuri pe baza celor observate la Muzeu, una din teme fiind Portul popular din Maramureș, mulți luând informații și de la părinți dar mai ales de la bunici. Avem încheiate parteneriate cu clase din învățământul gimnazial precum și cu grupe de la grădinița din localitate, cu care s-au finalizat diverse proiecte.

De asemenea munca cercetare nu este neglijată, s-au căutat și s-au adus documente referitoare la istoria Vișeuului, de la Arhivele Naționale secția Baia Mare, Sighetu Marmăției dar și din localitate, fie din arhivele Primăriei sau de la biserici. Studiarea acestora, ca și a unor informații culese de la vârstnicii din Vișeu, s-au materializat în studii și articole prezentate la diferite simpozioane, sau în culegerea "*Din istoria Maramureșului*", publicată în 2008, autor prof. Ion Țelman, muzeograf al Muzeului din Vișeu.

Pe lângă cele două expoziții permanente, una de istorie într-o sală și cea de etnografie în 2 săli, instituția noastră a mai găzduit și expoziții temporare cum ar fi expoziția de tablouri semnate Traian Bîlțiu-Dăncuș sau Eva Malintz, cea de rădăcini și pietre a poetului local Lucian Perța precum și expoziția cu panouri cuprinzând fotografii de epocă despre participarea românilor maramureșeni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Muzeul din Vișeu a găzduit de asemenea lansări de carte, cum ar fi: "*Cuhea în istoria și cultura Maramureșului*" de Ion Țelman,

Ioana Mariș-Dăncuș și Elisabeta Faiciuc, volumul de versuri *“Antistrofe”* al poetului Vasile Latiș , culegerea *“Din istoria Maramureșului”* a prof. Ion Telman, menționată mai sus, precum și ultimele cărți ale poezilor locali Gavril Ciuban și Lupu Petrovan. Muzeul a publicat de asemenea o monografie în majoritate color, cu aproape 70 de fotografii din interiorul Muzeului.

Colaborăm de asemenea cu televiziunile din județ HTV Borșa și AXA Baia Mare, acestea realizând mai multe reportaje cu imagini din interiorul Muzeului. Presa scrisă baimăreană nu ne-a ocolit fiind prezentă mai la toate acțiunile Muzeului.

Ne străduim să îmbogățim zestrea Muzeului, printre ultimele obiecte achiziționate fiind icoane vechi pe sticlă, un sfredel de mari dimensiuni folosit la plutărit, un banc vechi de lucru folosit de tâmplari, fotografii vechi cu evrei, etc.

În încheiere colectivul Muzeului mulțumește autorităților locale, Primărie și Consiliu local, care îi asigură bugetul necesar funcționării și este conștient de faptul că mai are multe de făcut în activitatea de scoate la lumină valorile culturale și materiale specifice localității și zonei în care trăim și muncim.

&&&

CAPITOLUL

**ȘTIINȚELE NATURII
ECOLOGIE
GEOLOGIE**

Abstract

Natural caves from Pietrosul Rodnei Reservation

In the geological structure of the Pietrosul Rodnei Rezervation, important levels of metamorphosed limestones and dolomites, interlayered in Voșlăbeni formation (belonging to Rebra serie –Upper Precambrian from Rodna nappe) are present. However, endo and exocarst do not exist in the rezervation. Natural caves, developed in noncarstifiable rocks of tectonic origin, are the only present ones.

The 11 caves explored by Speleological Clubs from Cluj Napoca (Politehnica), București (Emil Racoviță) and Baia Mare (Montana) between 1981-2009 have 255,3 m total length and 80,5 m level difference. Most of these caves are generated by mechanical gravitational traction processes.

Gravitational traction processes are wide spread in the high mountains, with high relief energy, as in Rodnei Mountains. These processes are facilitated by high among of accumulated snow and by the “lubrification” of the slide plane by the watter from snow thawing.

The zones affected by the gravitational fraction processes have a characteristic morphology: large linear cracks which cross the ridges, successively denominated by researchers as “breaking lines”, “gravitational faults”, “crevasse-fault”. In fact there are “gravitational traction mechanical faults”.

Theare are detaily presented caves from Piatra Albă, identified in 2002-2009.

1.Potențialul carstic. Structura geologică a masivelor Pietrosul-Buhăiescu relevă o complexitate caracteristică de fapt întregii zone cristaline a Carpaților Orientali, fiind caracterizată de pânze de șariaj succesive, care fac ca rocile mai vechi să ajungă suprapuse tectonic peste cele mai noi și unele formațiuni să fie prezente în cuprinsul mai multor pânze de șariaj. Cea mai mare parte a rezervației aparține Pânzei de Rodna, constituită din formațiuni ale seriei de Rebra (Precambrian superior). În cadrul acesteia se disting:

-formațiunea de Înău (micașturi, amfibolite și cuarțite), prezentă de la nivelul stației meteorologice Iezer până la cel al vârfurilor principale;

- formațiunea de Voșlăbeni –situată hipsometric mai jos.

Formațiunea de Voșlăbeni a intrat mai demult în atenția speologilor pentru că prezintă nivele importante de calcare albe marmoreene, masive și stratificate și dolomite albe și cenușii masive. Acestea sunt vizibile pe serpentinele drumului de acces la Iezer de pe Piciorul Moșului, amonte de punctul de belvedere de la cota 1440m și au dezvoltarea verticală maximă în Turnul Roșu.

Pe latura sudică și estică a rezervației (în bazinul V. Buhăiescu-V. Repedea) apar suprafețe mici de roci aparținând altor unități tectonice: Pânza de Negoiasa (constituită din roci ale seriei de Bretila –Precambrian superior), Pânza de Anieș – constituită din seria de Repedea (Silurian), unde găsim de asemenea calcare cenușii și albe (ultimul prag glaciatic de sub tăul Buhăiescu 3) și Pânza de Știol, în care formațiunea de Buhăiescu –Carbonifer inferior are de asemenea intercalații de calcare (pe V. Buhăiescu Mare, amonte de confluența cu V. Repedea).

Deși calcarele mai mult sau mai puțin metamorfozate apar în trei formațiuni diferite (formațiunea de Voșlobeni, seria de Repedea și formațiunea de Buhăiescu), în rezervație nu există endo sau exocarst dezvoltat pe astfel de roci. Aceasta din cauza mai multor factori:

-caracterul dolomitic al mai multor intercalații carbonatice, care le face mai rezistente la dizolvare;

-lipsa unor suprafețe de acumulare a apelor de precipitație;

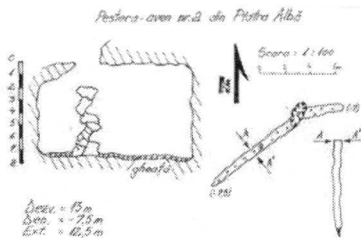
-climatul care face ca starea lichidă a apei să aibă la această altitudine o acțiune destul de limitată în timp.

Dar cavități naturale necarstice există în rezervație, ele fiind investigate începând cu anul 1981.

2. Explorări speologice în rezervația Pietrosul Rodnei.

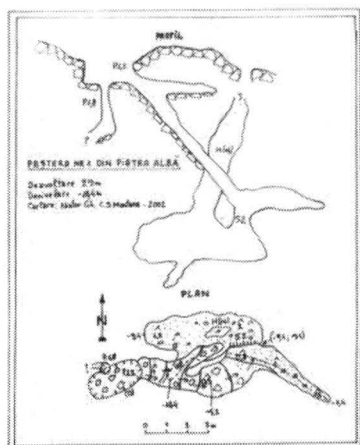
Există unele mențiuni vechi asupra existenței unor cavități în Pietrosul, deși acestea fiind transmise prin tradiția orală, au căpătat caracter de legendă sau poveste. Tit Bud (1911)- după cum arată Cristea Gh., Dăncuș M. (2000)- notează că tradițiile Borșei menționează că în “Muntele Pietros” este o afunzime în care există un izvor cu apa vieții, din care dacă ar bea cineva, ar trăi mereu. Un vânător a coborât odată pe funii, dar a fost atacat de vulturi mari și a scăpat agățându-se de un vultur care l-a tras afară. În “traducere”, informația ne relevă existența unui aven cu apă în interior, în care își făceau cuib păsările (ceea ce semnifică existența unui curent de aer

cald) precum și primele utilizări ale corzii de către localnici pentru explorarea acestor goluri. Aceste elemente se potrivesc parțial cu unele dintre cavitățile existente pe versantul estic al vf. Piatra Albă (spre V. Buhăiescu Mare și stâna din Streji).

de aceasta și este cea mai mare cavitate din rezervație (dezvoltare 65,8 m) Peștera Mică de la tăurile Buhăiescu este situată la o diferență de

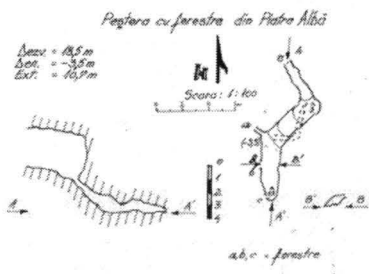
Primele peșteri cartate sunt cele explorate în anul 1981 de către Clubul de Speologie Politehnica Cluj Napoca la tăurile Buhăiescu (Iezerele). Peștera Mare este situată în versantul drept al văii, la o diferență de nivel de 75 m față de aceasta și este cea mai mare cavitate din rezervație (dezvoltare 65,8 m) Peștera Mică de la tăurile Buhăiescu este situată la o diferență de nivel de 60 m de vale și are o dezvoltare de 20,2 m. Tot aici, Clubul de Speologie "Emil Racoviță" București cartează tot în anul 1981 o peșteră mică (dezvoltare 7 m) în versantul drept al văii, în pragul glaciardintre tăurile Buhăiescu 2 și 3.

În anul 1985 sunt reperate și cartate 4 cavități în zona Streji de către Clubul de Speologie "Emil Racoviță" din București. Dintre acestea, Avenul 1 din Streji cu o denivelare de -17 m este cel mai adânc din România, în topul cavităților dezvoltate în șisturi

cristaline.

Clubul de Speologie Montana din Baia Mare a efectuat mai mulți ani explorări de suprafață în ariile cu calcare și dolomite din rezervație, fără succes. Abia în august 2002 sunt abordate dizlocațiile din șisturi cristaline, descoperindu-se și cartându-se Peștera 1 din Piatra Albă, cu o dezvoltare de 29 m și o denivelare de -10,4 m. Recent (iunie 2009) au fost cartate încă 3 noi cavități, tot în Piatra Albă.

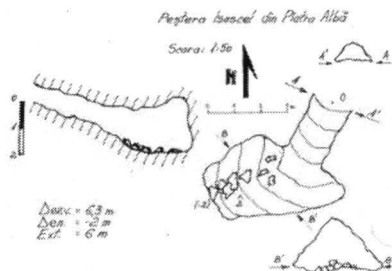
Nr. crt.	Denumire	Localizare	Altitudine (m)	Dezvoltare (m)	De nivelare (m)	Cartare
2	Peștera	V. Buh		20,2	-1,9	
1	Peștera de la Măruș de la Băniile Buhăiescu	V. Buhăiescu .dr.		65,8	12,3	
3	Peștera de la Tăurile Buhăiescu	V. Buhăiescu .dr. într		7,0	+4,0	Giurgiu I., Solomon A., Mihalce A

		tăur ile 2 și 3				
4	Aven ul nr. 1 din Streji	V. Buh ăies cu vers · stg.		44, 5	- 17, 0	Belecciu C., Grad O., Emil C., Vlădescu E.
5	Pește ra nr. 1 de la Streji	V. Buh ăies cu vers · stg.	18 50	7,0	+2 ,5	Belecciu C., Vlădescu E., Vlădescu I.
6	Aven ul nr. 2 de la	V. Buh ăies cu vers		32, 0	- 13, 7	Rădulescu A., Ene C.

	Streji	. stg.				
7	Pește ra nr. 2 de la Streji	V. Buh ăies cu vers . stg.	19 50	12, 0	+4 ,0	Belecciu C., Rădulescu A.
8	Pește ra nr. 1 din Piatr a Albă	Piatr ra Alb ă	20 60	29, 0	- 10, 4	Nistor Gh.
9	Pește ra Isosc el din Piatr a	Piatr ra Alb ă		6,3	- 2,0	Todoran M., Todoran R., Todoran O

	Albă					
1 0	Pește ra- aven nr. 2 din Piatr a Albă	Piatr a Alb ă		13, 0	- 7,5	Todoran M., Todoran R., Todoran O.

Tabel cu cavitățile cunoscute în rezervația Pietrosul Rodnei

Dezvoltare totală 255,3 m, denivelare negativă 68,3 m, denivelare pozitivă 12,2 m, denivelare totală 80,5 m.

Câteva caracteristici ale acestor cavități:

- denivelare negativă relativ mare în comparație cu dezvoltarea
- morfologie tectonică
- dezvoltarea în roci necarstificabile

3. Tectonica de tracțiune gravitațională. Sîrcu I. descrie încă din anul 1962 crăpături liniare de mari proporții ce străbat culmile muntoase ale Rodnei, denumite linii de ruptură, apoi falii de gravitație, iar în anul 1978 crevase-falii (pentru a nu fi confundate cu faliile autentice). Aceste crăpături se impun în relief prin deplasarea flancurilor la o distanță de până la câțiva metri, cele două flancuri rămânând paralele. Astfel de crevase-falii sunt menționate în zonele Gărgălău, Galați, iar în rezervația Pietrosul Rodnei, între Pietrosul și Rebra (Buhăiescu)¹.

Asemenea rupturi sunt destul de frecvente în munții noștri, multe cavități naturale fiind localizate în asemenea dizlocații, denumite falii mecanice de tracțiune gravitațională (M. Bleahu, 1974). De obicei morfologia acestor dizlocații gravitaționale e mai impresionantă în cazul calcarelor, Avenul din Podul Cailor (Piatra Rea-Borșa) având o denivelare explorată de -106,5 m. În alte zone (Ulița Pietrii –Valea Chioarului sau dealul Tocarnea –Bistra), dizlocațiile gravitaționale au frecvente goluri subterane și sunt marcate la suprafață de rupturi ce au aspectul unor mici defilee.

Aceste dizlocații gravitaționale sunt frecvente în munții înalți și afectează și alte tipuri de roci (micașisturi, gnaise), dar în acest caz există o morfologie mai deosebită.

¹ Denumirile duble semnifică vârfuri denumite diferit în diverse hărți turistice

În cadrul rezervației, astfel de dizlocații există în șaua dintre Pietrosul și Vf. Rebra (Buhăiescu), menționate de Sîrcu I. (1978) și cu amplasare mai mare în Piatra Albă.

În șaua dintre Pietrosul și vf. Rebra (Buhăiescu) se observă un vârf stâncos ce este bordat spre vest de o depresiune alungită, umplută cu grohotiș și având un val de alunecare (pe care trece poteca marcată) spre vest. Observând linia crestei de la sud spre nord (dinspre vf. Rebra -Buhăiescu) spre Pietrosul) vom observa clar cum vârful de pe creastă este afectat de șanțuri similare paralele, din ce în ce mai evidente spre est (spre căldarea glaciară unde se găsesc tăurile Buhăiescu, denumite de localnici Iezelele). Ca urmare se poate deduce că tot sectorul stâncos din șa este în deplasare spre est, linia primară de ruptură fiind cea plină de grohotiș de pe flancul vestic, iar rupturile active au spații din ce în ce mai largi spre Iezelele¹.

În Piatra Albă, dizlocațiile de tracțiune gravitațională au o extindere mai amplă, practic întreaga creastă dintre vf. Piatra Albă (Grohotu)² –2203 m și Umărul Pietrii Albe (Piatra Albă) –2129 m și chiar la nord de acesta, pe o lungime totală de cca 800 m fiind străbătută de mai multe dizlocații de acest gen, de obicei paralele. Între vf. Grohotu și Piatra Albă, șanțurile de alunecare atestă deplasări treptate spre vest (căldarea Iezerului), existând 2-3 zone depresionare de alunecare, cu goluri din ce în ce mai evidente spre vest. Cel puțin două dintre acestea au o circulație activă a aerului care reflectă un spațiu subteran mai extins, deși inaccesibil omului.

Zona cotei 2129 (Piatra Albă) este cea mai intens afectată de aceste dizlocații gravitaționale, căci aici apar mai multe aliniamente depresionare în lungul crestei, dar și transversale. Între cota 2129 și șaua de la sud de cota 2061 (Umărul Pietrii Albe) există un singur aliniament depresionar de alunecare cu grohotiș și aici a fost identificată în august 2002 o cavitate accesibilă pe 29 m, considerată reprezentativă pentru cavitățile formate prin tracțiune gravitațională.

Peștera este puternic descendentă (denivelare –10,4 m la o dezvoltare totală de 29 m), formată parțial în acumulările de

¹ Zona nu a fost încă atent investigată din punctul de vedere al cavităților naturale.

² În zona Piatra Albă există multe confuzii în denumirile hărților editate până acum. Acestea provin din faptul că pe creastă există trei proeminente (cu cotele 2203, 2129 și 2061 m) cu trei denumiri (de la sud la nord: Grohotu, Piatra Albă și Umărul Pietrii Albe), dar toate hărțile menționează doar două vârfuri, astfel că selecția numelor e aleatorie.

bolovăniș. Circulația aerului este ascendentă și există și o ramură cu circulație descendentă, încă necercetată.

Circulația activă a aerului este o caracteristică a cavităților formate prin tracțiune gravitațională, chiar în cazul unor spații reduse, pentru că spațiile multiple create în zonele de extensie date de tracțiunea gravitațională, crează conexiuni multiple între spațiile existente. Această circulație a aerului are de obicei sens inversat iarna și o importanță deosebită pentru floră și faună, prin faptul că această circulație continuă și în sezonul rece cu strat de zăpadă foarte gros și cu durată lungă la această altitudine.

4. CONCLUZII. În Rezervația Pietrosul Rodnei există mai multe cavități naturale localizate în roci metamorfice necarstificabile formate prin procese mecanice de tracțiune gravitațională. Procesele de tracțiune gravitațională sunt favorizate atât de cantitatea mare de zăpadă care se acumulează, cât și de faptul că depresiunile create devin spații de acumulare a zăpezii, apa rezultată din topirea acesteia infiltrându-se pe planul de ruptură, menținând astfel activ procesul de deplasare al maselor de roci.

Prin denivelarea ce atinge -17 m, avenul 1 din Streji este cel mai adânc din România dintre cavitățile dezvoltate în roci metamorfice.

Nu toate cavitățile existente sunt formate prin tracțiune gravitațională, dar cele mai importante s-au format în acest mod.

Munții Rodnei și Făgărașului sunt zone de maxim interes pentru cavitățile dezvoltate în roci metamorfice (Giurgiu I. 1992).

BIBLIOGRAFIE

Belecciu C. (1987) –Noi peșteri în șisturi cristaline în munții Rodnei. Buletin speologic nr. 11, editat de CNEFS București

Bleahu M. (1974) –Morfologia carstică. Edit. Științifică, București

Bud Tit (1911) –Date istorice asupra protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911. Gherla

Cristea Gh., Dăncuș M. (2000) –Maramureș. Un muzeu viu în centrul Europei. Edit. Fundației Culturale Române, București

- Giurgiu I. (1992) -Pseudocarst în România. Cercetări speologice, vol. I, editat de Clubul Național de Turism pentru Tineret, București*
- Giurgiu I. , Solomon E., Mihalce A. (1999) –Trei noi peșteri. Munții Carpați, nr. 16*
- Goran C. (1982) -Catalogul sistematic al peșterilor din România. Edit. CNEFS, București*
- Sîrcu I. (1962) –Rolul alunecărilor și prăbușirilor de mase de roci în formarea reliefului munților cristalini ai Rodnei. Anal. șt. Univ. “Al. I. Cuza”, secția II, geologie-geografie, t VIII, Iași*
- Sîrcu I. (1978) –Munții Rodnei. Studiu morfogeografic. Edit. Acad., București*

Zone umede din Munții Lăpușului Ocolul Silvic Strâmbu Băiuț

*Chiș Vasile Timur,
Béres Márta,
Béres Iosif,
Vlad Radu,
Tivadar Ilie,
George Dinicu,
Ișțvan Dumitru,
Pop Ionică*

Descrierea Ocolul Silvic Strâmbu Băiuț

Ocolul Silvic Strâmbu Băiuț este parte componentă a Direcției Silvice Baia Mare din cadrul Regiei Naționale a Pădurilor, ROMSILVA, și este situat în nord-vestul țării, pe versantul sudic al Munților Lăpușului (Văratecului) în județul Maramureș. Ocolul Silvic administrează 14.399,2 ha pădure, din care 12.511,87 ha proprietatea publică a statului, 1608,90 ha proprietate publică a Primăriei comunei Băiuț, 35,5 ha proprietate a bisericilor Greco-Catolică și Romano-Catolică, 61,18 ha posesoriat Lăpuș și 181,75 ha persoane fizice, fiind împărțit în 4 unități de producție; UP1 Valea Strâmbului, UP2 Băiuț, UP3 Poiana Botizei și UP4 Răoaia.

Din punct de vedere administrativ suprafața ocolului este situată în județul Maramureș, pe raza comunelor Băiuț (satul Strâmbu Băiuț și Poiana Botizei), Cupșeni și Lăpuș.

Prin proiectul “Management forestier responsabil pentru dezvoltare durabilă în ecoregiunea Dunăre Carpați” WWF a inițiat identificarea pădurilor cu valoare ridicată de conservare în Maramureș (Strâmbu Băiuț, Groșii Țibleșului) ca acțiune premergătoare certificării în sistem FSC și în vederea promovării unui management adecvat valorii lor deosebite.

În urma lucrărilor din teren au fost identificate cca. 1000 ha păduri cu Valoare Ridică de Conservare ce conțin ecosisteme forestiere rare, amenințate sau periclitare în majoritatea lor păduri seculare cu vârste ale arborilor de până la 200 – 300 ani și care îndeplinesc condițiile de încadrare conform normelor tehnice silvice în grupa funcțională “1.5J- Păduri seculare de valoare deosebită ,..

O parte din aceste păduri adăpostesc o serie de zone umede conferind păstrarea microclimatului și astfel conservarea unei biodiversități de excepție.

Zonele umede din zona Ocolul Silvic Strâmbu Băiuț.

1. Rezervația Tăul Negru

Localizare: Este situat într-o pădure de fag la o altitudine de 1.170m pe partea vestică a Munților Lăpușului, pe versantul drept al obârșiei V. Ciorii (pe hărțile mai vechi apare și sub numele de V. Ciomorii), la sud-vest de șaua Zgleamăn dintre vârfurile Făgădăul lui Pinte (1.250 m) – la vest și Prisaca (1.278 m) – la est, sub Vf. Măgura Mare (1.264m). V. Ciorii (numele provine de la Măgura Ciorii, un vârf din versantul drept, situat în aval) este afluent drept de obârșie al V. Pleșca (denumită și Chelementul Vechi), cel mai important afluent din a căror unire se formează V. Strâmbu (Pleșca, Deluț și Roții).

Din punct de vedere teritorial administrativ aparține comunei Băiuț, sat Strâmbu Băiuț iar ca fond forestier este în administrarea Ocolului Silvic Strâmbu Băiuț, Unitatea de Producție I Valea Strâmbului.

Zona umedă are o suprafață de cca. 1,7 ha se află într-o poiană care include și Rezervația Tăul Negru (unitățile amenajistice 97 N1- 1,4 ha și 101 N2- 0,3 ha).

Istoric: Rezervația a fost înființată prin Hotărârea Consiliului Județean nr. 37/1994, la propunerea botanistului Walter Ubelhart, și confirmată prin legea nr. 5/2000. Conform legii rezervația are o suprafață de 1 ha, cod 2594, și este monument al naturii fiind inclusă în categoria III IUCN.

Istoricul cercetării: În 1915 Lászo Gábor publică o lucrare „A tőzeglápok és előfordulásuk Magyarországon” unde face o descriere a tinovului. Academicianul Pop Emil, în 1951, face o cercetare asupra polenului din turbă, reconstituind evoluția pădurilor, descrie tinovul și câteva specii de plante. În 2007 apare o descriere a rezervației în Ariei naturale protejate din județul Maramureș, unde sunt amintite câteva specii.

Accesul: Se face din traseul turistic bandă roșie pe fond alb ce pleacă din DJ 109F, șaua „La Cruce”, iar în dreptul unei bifurcații de 4 drumuri unde se află o cruce, o luăm pe drumul ce duce spre bazinul râului Lăpuș, iar după circa 600m aflăm tăul într-o poiană.

Din drumul județean DJ 109F accesul se poate face pe drumul forestier FE 010 (152D=D10), 2,2Km iar de aici circa 2Km pe un drum de taf, sau pe drumul forestier FE 012 (154D=D12) și FE 011 (153D=D11), 10 Km iar de aici pe un drum de taf circa 400m.

Descriere: Este o mlaștină oligotrofă (tinov) care are o formă rotundă și este bombat (are o înălțime de circa 2m) și în mijloc există un ochi de apă de circa 15m², spre nord are o prelungire cu o vegetație mai mult de lagg. Cantitatea totală de turbă este estimată la cca 50.000 m³ (după E. Pop 1960).

Substratul geologic este reprezentat de andezitele piroxenice de Măgura Mare, din Complexul andezitic de Cavnic-Jereapăn (Pannonian). Zona depresionară, în al cărui capăt sud-vestic se localizează zona umedă Tăul Negru, are direcție SV-NE, o lungime de cca. 400 m și este o depresiune de alunecare a unei porțiuni importante de pe versantul SE al vârfului Făgădaul lui Pinte.

Desprinderea și deplasarea gravitațională a unei porțiuni mari de roci andezitice proaspete, fără transformări hidrotermale, a fost favorizată de panta accentuată a reliefului din aval, precum și de substratul constituit din piroclastite și tufuri intens argilizate hidrotermal, roci moi, plastice pe alocuri, dar impermeabile, constituind astfel și substratul de acumulare al apelor de infiltrație. În aval de Tăul Negru se observă că alunecarea este activă și acum, cu frecvente „văluri” de alunecare mai mari sau mai mici, zona umedă localizându-se la contactul dintre substratul stabil (din amonte) și cel mobilizat din aval, loc de acumulare al bogatelor izvoare existente.

Flora:

Flora oligotrofă tipică: mușchi de pământ (*Polytrichum sp.*), mușchi de turbă (*Sphagnum sp.*), roua cerului (*Drosera rotundifolia* L. rară - LRO), bumbăcăriță (*Eriophorum vaginatum* L.), merișor (*Vaccinium vitis-idaea* L.), afin negru (*Vaccinium uliginosum* L. rară - LRO), răchițele (*Vaccinium oxycoccus ssp. microcarpum* sin.

Oxycoccus microcarpus Turcz. ex Rupr. rară - LRO), părul porcului (*Nardus stricta* L.), rogoz (*Carex pauciflora* Lightf., *C. canescens* L., *C. biharica*), iarbă albastră (*Molinia caerulea* (L.) Moench.), rotunjioară (*Homogyne alpina* (L.), sclipeți (*Potentilla erecta* (L.) Räusch.).

Lagg

roua cerului (*Drosera rotundifolia*)

În lagg sunt prezente speciile: rogoz (*Carex rostrata* Stokes), rogoz (*Carex vesicaria*), bumbăcăriță (*Eriophorum angustifolium* Honckeny), știrigoaie (*Veratum album* L. ssp. *lobelianum*), pufuliță (*Epilobium roseum* Schreber.), pipirig (*Scirpus sylvaticus* L.), ură, palma pământului (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br. - rară - LRO), spinarea lupului (*Athyrium filix-femina* (L.) Roth), frigări (*Geranium palustre* L.), pufuliță (*Epilobium palustre* L.), pedicuță (*Lycopodium clavatum* L., Directiva Habitare, anexa Vb), iarba câmpului (*Agrostis stolonifera* L.), rotunjioară (*Homogyne alpina* (L.) Cass.), *Succisa pratensis* Moench, barba ursului de bahne (*Equisetum palustre* L.), spetează (*Juncus effusus* var. *compactus* Lej), crețușcă (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. var. *denundata* J. et C Presl), ghiocci bogați (*Leucojum vernum* L.)

Fauna: Este specifică, legată de mediul umed:

Amfibieni: triton carpatic, sălămâzdră carpatică (*Triturus montandoni* (Boulenger) 1880), statut: specie endemică prezentă în țară numai în Carpații Orientali, România - vulnerabilă, U.E. - strict periclitată, buhai de baltă (izvoraș) cu burtă galbenă (*Bombina variegata* Linnaeus 1758), statut: România - vulnerabilă, U.E. - strict periclitată, broască roșie de munte (*Rana temporaria* Linnaeus), salamandră (*Salamandra salamandra* Linnaeus), statut: România - vulnerabilă, U.E.- periclitată

Reptile: șopârla de câmp (*Lacerta agilis* Linnaeus).

2. Poiana de lângă Rezervația Tăul Negru

Lângă rezervație se află o mlaștină eutrofă de 1,9 ha în unitatea amenajistică 101 N1.

Istoricul cercetării: nu sunt date publicate din această zonă.

Flora: mușchi de pământ (*Polytrichum sp.*), mușchi de turbă (*Sphagnum sp.*), spetează (*Juncus effusus* var. *compactus* Lej et Court.), sclipeți (*Potentilla erecta* (L.)), pipirig (*Juncus articulatus* L.), barba ursului de bahne (*Equisetum palustre* L.), pipirig (*Scirpus sylvaticus* L.), *Succisa pratensis* (Moench), *Glyceria notata* Chevall (*Glyceria plicata* Fries), crețușcă (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim.), silur (*Euphrasia officinalis* L.), izma calului, izmă păroasă (*Mentha longifolia* (L.) Hudson), potcapul călugărului (*Leontodon hispidus* L. ssp. *danubialis* (Jacq.) Simonkai sin *Leontodon danubialis*), bumbăcariță (*Eriophorum angustifolium* Honck.), ghiocci bogăți (*Leucojum vernum* L.), spetează (*Juncus effusus* var. *compactus* Lej. et Court.), *Dactylorhiza fistulosa* (Moench) H. Baumann et künhele sin *Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P. H. Hunt & Summerh. - rară – LRO, *Galium uliginosum* L., piciorul cocoșului (*Ranunculus acris* L.), pufuliță (*Epilobium palustre* L.).

Fauna: Este specifică, legată de mediul umed și sunt aceleași specii ca la Rezervația Tăul Negru.

3. Tăul Netedu

Localizare: Este situat în unitatea amenajistică 106 V1, Unitatea de Producție (U.P.) I Valea Strâmbului, la o altitudine de 1.200m pe partea vestică a munților Lăpușului, la obârșia V. Pleștii (Netedu), între poiana Prisaca Mare și Vf. Nteda (Pleșca 1.322m).

Accesul: se face din traseul turistic bandă roșie pe fond alb ce pleacă din DJ 109F șaua „La Cruce”, până în poiana Prisaca Mare, de aici o luăm pe un drumul de căruță ce duce spre pădure, tinovul se află deasupra drumului într-o poiană, la circa 400m după ce drumul intră în pădure.

Descriere: Este o mlaștină oligotrofă (tinov) de 0,7ha, are o formă rotundă, și este bombat. Tinovul s-a format într-o depresiune formată în urma alunecărilor de teren.

Istoricul cercetării: nu sunt date publicate din această zonă.

Flora: mușchi de pământ (*Polytrichum* sp.), mușchi de turbă (*Sphagnum* sp.), roua cerului (*Drosera rotundifolia* L. - rară - LRO), răchițele (*Oxycoccus palustris* Pers. - rară - LRO), bumbăcariță (*Eriophorum angustifolium* Honck.), rogoz (*Carex vesicaria* L.), spetează (*Juncus effusus* L.), pipirig (*Juncus articulatus* L.), rotunjioară (*Homogyne alpina* (L.) Cass.), sclipeți (*Potentilla erecta* (L.) Răusch.), iarbă albastră (*Molinia caerulea* (L.) Moench.), spetează (*Juncus effusus* pipirig (*Juncus articulatus* L.), răchițele (*Oxycoccus palustris* Pers.), gălbenuș (*Crepis palustris* (L.) Moench).

4. Tăul Pleștii

Localizare: Este situat într-o pădure de fag la o altitudine de 1.150m pe partea vestică a munților Lăpușului, la obârșia V. Leorda la est, sub Vf. Neteda (Pleșca 1.322m).

Din punct de vedere teritorial administrativ aparține comunei Băiuț, iar ca fond forestier este inclusă în unitatea amenajistică 21 VI, Unitatea de Productie II Băiuț.

Accesul: se face din traseul turistic bandă roșie pe fond alb ce pleacă din DJ 109F Șaua „La Cruce”, până la Vf. Neteda. De aici o luăm pe drumul de căruță ce duce spre V. Leorda pe la Fântâna Ursului, tinovul se află deasupra drumului într-o poiană, la circa 600m după ce drumul intră în pădure.

Accesul se poate face și pe drumul forestier FE013=D148, 7,4Km de pe V. Leorda, și pe drumul de țaf ce merge pe la Fântâna Ursului.

Descriere: Este o mlaștină oligotrofă (tinov) de 1,1ha, are o formă rotundă, este bombat și înconjurat de un brâu de 6-10m format din molizi.

Tinovul s-a format într-o depresiune formată în urma alunecărilor de teren.

Istoricul cercetării: nu sunt date publicate din această zonă.

Flora: este oligotrofă tipică: mușchi de pământ (*Polytrichum* sp.), mușchi de turbă (*Sphagnum* sp.), roua cerului (*Drosera rotundifolia* L. - rară - LRO), răchițele (*Oxycoccus microcarpus* Turcz.ex Rupr. - rară - LRO), bumbăcăriță (*Eriophorum angustifolium* Honck.), rogoz (*Carex echinata* Murray = *C. stellulata* Good.), rogoz (*Carex vesicaria* L.), rotunjioară (*Homogyne alpina* (L.) Cass.), sclipeți (*Potentilla erecta* (L.) Răusch.), spetează (*Juncus effusus* var. *compactus* Lej et Court.), crețușcă (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. var. *denudata* J. et C Presl), iarbă albastră (*Molinia caerulea* (L.) Moench.), Mâna Maicii Domnului (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó. ssp. *schurii* (Klinge) Soó. - rară - LRO, brădișor (*Lycopodium selago* L. - se află în Directiva Habitare, anexa Vb), *Lycopodium inundatum* L. (*Lepidotus inundata* (L.) C. Börner - rară - LRO și în Directiva Habitare, anexa Vb, specie de interes național care necesită o protecție strictă OUG 57).

5. Preluca Bobului

Localizare: Este situată la obârșia Izvorului Negru, pe versantul estic al culmii ce desparte această vale de bazinul V. Leorda, în U.P. II Băiuț unitățile amenajistice 62 V1 (0,4 ha) și 63 V1 (1,3 ha), la o altitudine de cca. 1.150m (coordonate GPS: N 47° 38' 866": E 24° 59' 309")

Accesul: Se face pe drumul forestier FE 017 (152D=D17) de pe Izvorul Alb și pe drumul forestier FE 023 (158D=D23) ce face legătura cu Izvorul Negru, până la cabana de vânătoare, de aici trecem podul, iar un drum de taf de circa 2Km ne duce la Preluca Bobului.

Descriere:

Preluca Bobului are o suprafață totală de 1,7 ha și reprezintă o pajiște umedă cu porțiuni eutrofe, este o suprafață ușor înclinată, situată pe versantul estic al culmii dintre Izvorul Negru și V. Leordei. Aici apar la zi mai multe izvoare ce se grupează în două mici cursuri de apă ce parcurg transversal poiana, prin zone fără o morfologie evidentă de vale, deci cu curgere lentă și difuză. Zonele umede se grefează pe aceste surse de apă, între ele solul fiind ferm.

Substratul geologic este reprezentat de andezitele piroxenice de Piatra Prislopului, secvență a Complexului andezitelor de Cavnic-Jereapăn, de vârstă pannoniană. Aceste roci apar sub formă de curgeri de lave rezistente la eroziune, astfel că relieful grefat pe aceste roci este caracterizat de pante domoale, aspecte de platou, diferite de culmile accentuate caracteristice rocilor eruptive. Pe aceste suprafețe ușor înclinate se acumulează mult material deluvial

provenit din stâncile din amonte (pereți stâncoși ce reprezintă fruntea de eroziune a unor pânze de curgeri de lavă). Ca urmare, în acest sector sunt prezente mai multe zone mlăștinoase situate în sectoarele cu pantă mai redusă, pe hărțile geologice figurând 3 zone cu acumulări de turbă (în amonte de Preluca Bobului).

Istoricul cercetării: nu sunt date publicate din această zonă.

Flora: Zona reprezintă o pajiște umedă cu porțiuni eutrofe, vegetația fiind formată din: mușchi de pământ (*Polytrichum commune* Hedw.), mușchi de turbă (*Sphagnum fuscum* Schimp. Klinggr.), trifoiste de baltă (*Menyanthes trifoliata* L. - rară), roua cerului (*Drosera rotundifolia* L.), *Succisa pratensis* Moench, ghințură (*Gentiana pneumonanthe* L.), ghințură (*Gentiana asclepiadea* L.), sclipeți (*Potentilla erecta* (L.) Rausch.), bumbăcăriță (*Eriophorum vaginatum* L.), bumbăcăriță (*Eriophorum angustifolium* Honck.), merișor (*Vaccinium vitis-idaea* L.), afin (*Vaccinium myrtillus* L.), rusuliță (*Hieracium aurantiacum*), mesteacăn (*Betula pendula* Roth.), silur (*Euphrasia rostkoviana* Hayne), *E. officinalis* L. ssp. *pratensis* Schübler et Martens, crețușcă (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. var. *denundata* J. et C Presl), pufuliță (*Epilobium palustre* L.), știrigoaie (*Veratrum album* L. ssp. *lobelianum*), ghiocci bogați (*Leucojum vernum* L.),

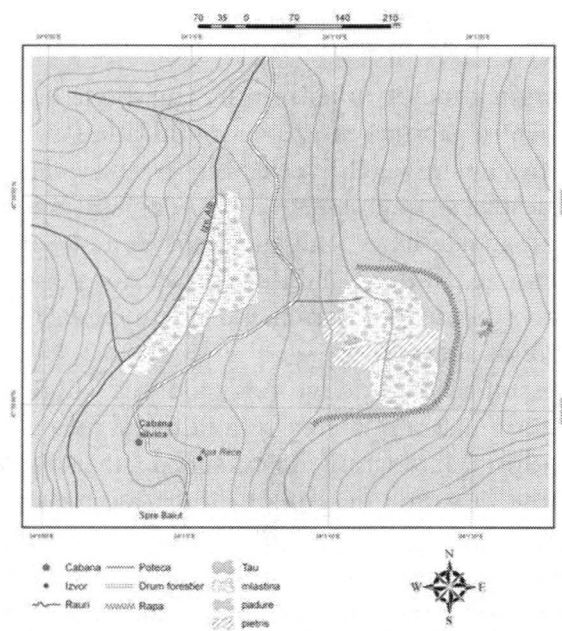
6. Mlaștinile „La Roșia”

Localizare: Este situată pe Valea Izvorul Alb, (Valea Mare), pe versantul vestic, lângă cabana pădurarului Burzo, în U.P. II Băiuț, unitățile amenajistice 80 A, 80 E, 80 F și 81 N, la o altitudine de 890-1120m.

Accesul: se face pe drumul forestier FE 017 (152D=D17) de pe Izvorul Alb.

Descriere: Mlaștinile de „La Roșia” sunt un complex de mlaștini eutrofe și mezotrofe de circa 10 ha cu tăuri mici precum și un lac de circa 70m/10m (Lacul lui Burzo). Această zonă din munții Lăpușului reprezintă cel mai întins complex umed – înmlăștiniri – din acești munți.

Istoricul cercetării: nu sunt date publicate din această zonă.

Date geologice. Substratul geologic al zonei de la obârșia Izvorului Alb este reprezentat de andezitele bazaltice piroxenice de Prislop, secvență a Complexului andezitic de Căvnic-Jereapăn (Pannonian). Determinările izotopice potasiu-argon au arătat pentru acest complex de roci eruptive o vârstă radiogenă de 10,1-10,9 milioane de ani. Aceste roci sunt transformate de soluțiile postmagmatice hidrotermale, care determină levigarea mineralelor melanocrate (cu conținut de fier) și depozitarea fierului excedentar sub formă de pirită (sulfură de fier), mineral ușor descompus în condițiile alterării exogene. Sursa fierului este deci substratul andezitic alterat.

Alte roci importante sunt cuarțitele hidrotermale (depuneri silicioase ale unor izvoare fierbinți, legate de activitatea postmagmatică). Aspectul acestor roci este destul de variat, predomină rocile compacte, dar sunt prezente și cuarțite brecioase, rar și cu aspect rubanat (gelurile de silice depuse masiv, rubanate: adică silice depusă în strate ce se individualizează prin culoare) sau brecioase (formate prin amestecul gelurilor rubanate neconsolidate complet).

Aceste roci formează pereți stâncoși în versantul stâng al Izvorului Alb (Piatra Văratecului și Piatra Corbului) și din ele provine deluviul care determină înmlăștinirile de versant. Se estimează că vârsta activității postmagmatice (inclusiv cea a izvoarelor fierbinți) este de cca. 9 milioane de ani, interval suficient pentru dezagregarea rocilor silicioase, deplasarea lor gravitațională pe pantă și formarea grohotișului extins.

Morfologia zonelor mlăștinoase. Cuarțitele hidrotermale sunt responsabile pentru formarea zonelor mlăștinoase înclinate, de versant. Prin eroziune și gelifracție, din pereții stâncoși ai Pietrii Corbului s-au desprins, fragmentat și s-au deplasat apoi gravitațional pe pantă, depozite cuaternare deluviale, constituite în exclusivitate din cuarțite hidrotermale. Și după stabilizarea acestor depozite, procesele de gelifracție au continuat, determinând continuarea fragmentării „in situ” a fragmentelor acestor roci.

Prezența unui strat de grohotiș de roci dure, stabilizat de vegetație, a determinat colmatarea reliefului inițial și formarea unui relief relativ uniform, fără ca micile cursuri de apă să mai poată să își adâncească albiile în stratul de grohotiș dur. Acest lucru a determinat o circulație a apei dezorganizată și difuză, fără ca aceasta să se poată canaliza și concentra în cursuri mai semnificative, circulație vizibilă foarte evident la nivelul profilului săpat de drumul forestier, cu mai multe izvoare ce ies din grohotiș (renumitul izvor Apa Rece), chiar acolo unde există pe distanțe scurte și circulație de apă de suprafață.

Acesta este factorul morfologic ce a favorizat înmlăștinirile de versant. În sectoarele cu pantă mai accentuată (deasupra drumului forestier), scurgerea apei e mai rapidă și preponderent subterană, astfel că nu se mai formează zone mlăștinoase. Zonele mlăștinoase sunt prezente doar pe versanții cu înclinație medie și mică.

Pe Izvorul Alb, în zona mlăștinoasă, materialul extras dintr-un șanț de cercetare geologică, arată substratul țesăturii vegetale pentru zona mlăștinoasă cuprinsă între drumul forestier și firul văii: pietriș mărunț (diametru sub 10 cm) în exclusivitate de cuarțite hidrotermale, format în principal prin dezagregare „in situ”, pentru că energia de deplasare gravitațională pe pantă este mai mică pentru materialul ușor față de cel greu. În zona de deasupra drumului forestier apar și blocuri de mai mulți metri cubi de cuarțite hidrotermale, blocuri angulare, fisurate, pregătite de dezagregare.

Alunecările de teren. După formarea depozitelor deluviale de versant, unele episoade climatice excesiv de umede au determinat remobilizări ale acestora și crearea unor depozite cu morfologie caracteristică alunecărilor de teren superficiale (afectând doar depozitele cuaternare). Deasupra zonei umede situate amonte de drumul forestier, se observă un larg amfiteatru cu versanți abrupti, caracteristici zonelor de desprindere a alunecărilor de teren. Se observă o alunecare în două etape decalate în timp: prima amplă și extinsă, afectând practic tot versantul, este practic cea care a redus panta inițială a reliefului, determinând acumularea și stagnarea apelor. Altă alunecare de teren, mai nouă (fapt vizibil în deschiderile existente) a dus la crearea unor acumulări de blocuri de cuarțite hidrotermale, cu aspect de „pseudo morene” pe suprafața ușor înclinată a zonei umede. Cea din partea sudică găzduiește la partea superioară o suprafață mlăștinoasă destul de extinsă, aproape orizontală. Pe latura nordică a acestei acumulări, în baza acesteia se situează lacul lui Burzo cu suprafața de cca 700 mp. Această acumulare are direcția est-vest, conformă cu direcția de deplasare a materialului alunecat.

La nord de lac există o altă acumulare de blocuri ce formează un relief pozitiv, mai puțin pregnant decât prima și având orientare diferită (nord-sud, paralelă cu râpa de desprindere). Prima acumulare de roci formează un fel de „râu” de blocuri, datorat cantității mari a materialului desprins. Acumularea mai mică reprezintă o desprindere alungită, deplasată prin alunecare în timp mai lung, la o distanță destul de mare de locul desprinderii. În partea estică a acumulării mai mici de roci, apa stagnantă formează sectoare netraversabile.

Vegetația:

Teritoriile înmlăștinite studiate de noi, se întâlnesc în etajul nemoral, în subetajul pădurilor de fag cu rășinoase (mlăștini eutrofe de altitudine) și deasupra lor, pe altitudini mai mari în etajul boreal, se întâlnesc păduri de rășinoase, care cuprind înmlăștiniri cu mușchiul de turbă (*Sphagnum* sp.) și mușchi verzi (*Polytrichum* sp.).

O parte din mlăștinile „La Roșia” sunt mlăștinile eutrofe de altitudine care pe alocuri trec în mlăștini de trecere, toate înconjurată și continuate de molidișuri înmlăștinite cu *Sphagnum* sp. și *Polytrichum* sp.. Înmlăștinirea este întreruptă de un drum forestier, care pornește de la Strâmbu-Băiuț.

Notăm că zona este cu totul incomplet cercetată, încă nu cunoaștem bine flora și asociațiile de mușchi, dar studiile începute promit rezultate interesante, nu este cunoscută flora algologică, fauna, îndeosebi nevertebratele acestor înmlăștiniri, nu este certă nici existența sau nu a turbei, grosimea etc.

În partea superioară, sub culmea Piciorul Porcului ce pleacă din Vf. Văratecului, zona umedă este întreruptă de o treaptă stâncoasă formată prin alunecare de teren.

Mlăștinile „La Roșia” au mai multe zone;

a. Tăul de Sus este situat la o altitudine de 1120m, u.a. 80 A unde din adunarea precipitațiilor atmosferice și datorită pânzei freatice ajunse la suprafață, s-a format un teren mlăștinos circular, apăsător, cu mici lăculețe și canale înguste în care stagnează apa, cu molizi (*Picea abies* (L.) Karsten) piperniciți, în stratul muscinal cu mulți mușchi verzi (*Polytrichum* sp.), pe alocuri are cuiburi de sfagnete (*Sphagnum* sp.).

Cormoflora se compune din: cornișor (*Lycopodium annotinum* L. – se află în Directiva Habitare, anexa Vb), roua cerului (*Drosera rotundifolia* L.), calcea calului (*Caltha palustris* ssp. *laeta*), gălbenuș (*Crepis paludosa*), iarba ciutei (*Doronicum austriacum*), bumbăcariță (*Eriophorum angustifolium*, *E. vaginatum*), pufulița (*Epilobium angustifolium*), răchitan (*Lythrum salicaria*), ferigă (*Dryopteris cristata* -rară LRO) etc.

b. Tăul și Lacul lui Burzo, situat la o altitudine de 1.076m, (coordonate GPS: N 47° 39' 628" : E 24° 01' 152") imediat sub treapta orografică, unitățile amenajistice 80 A și 81 N. La marginea înmlăștinirii, se află Lacul lui Burzo, în care plutesc doar alge verzi. Aceasta se continuă pe versant cu înmlăștiniri apătose. Considerăm o mlaștină eutrofă cu substrat saturat de apă cu unele faciesuri mezotrofe.

Vegetația este formată din: mușchi de turbă (*Sphagnum* sp.), mușchi verzi (în special *Polytrichum* sp.) bumbăcărița (*Eriophorum vaginatum*), roua cerului (*Drosera rotundifolia* – rară LRO), rogozuri (*Carex rostrata*, *Carex stellulata*, *C. nigra* ssp. *dacica*, *C. canescens*), tufe de pipirig (*Juncus effusus*, *J. conglomeratus*), afini (*Vaccinium myrtillus*), salcie (*Salix aurita*), salcie căprească (*Salix caprea*), mesteacăn (*Betula pendula*, *B. × aschersoniana*), plop tremurător (*Populus tremula*), scoruș (*Sorbus aucuparia*), sporadic molid scund (*Picea abies*), și un tufăriș mai compact de populații de zăloagă (*Salix cinerea*), ferigi: *Athyrium filix-femina*, *Dryopteris spinulosa*, foarte rar plante ierboase: pufuliță (*Epilobium palustre*), frigări (*Geranium palustre*), nu-mă-uita (*Myosotis scorpioides*), sclipeți (*Potentilla erecta*) etc.

Astfel zona este foarte greu de străbătut și în unele locuri chiar primejdioasă. Nu se cunoaște grosimea turbei. La marginea porțiunii tinovită noi am măsurat un strat turbos apos maroniu-negricios, cu adâncime de cca 0,6m.

Mlaștina este înconjurată de molidiș, la margine mai piperniciți apoi ajung la înălțimi de 2-6 m. În stratul muscinal și în caricet se găsesc cioate putrezite de molid, care dovedesc existența molidișului autohton de odinioară. Pe aceste rămășițe lemnoase și în

jurul rădăcinii lor sunt semnalate câteva specii de ciuperci mari, cum sunt: *Boletus piperatus*, *Cortinarius* sp., *Gomphidius glutinosus*, *Paxillus involutus*, iar pe mușchi: *Dermocybe sphagnetii*, *Galerina paludosa*, *Mycena* sp..

c. Tăul de Jos, parcela 80 E, 80 F, situat la o altitudine de 897m, coordonate GPS: N 47° 39' 728" : E 24° 00' 897", pe o coastă cu pantă medie, uneori mai accentuată până la pâraul Alb. Din mlaștina superioară pornesc câteva mici pâraiașe, care se scurg în pâraul Alb, alimentând versantul cu apă, transformându-l într-un caricet (format din rogozuri *Carex nigra* ssp. *dacica*, *C. rostrata*, *C. pallescens*) peste tot pe fond de *Sphagnum* în care solul mustește de apă permanent.

Marginile pâraiașelor sunt acoperite de mușchi verzi (*Polytrichum* sp.) împeștrițați de grupuri de pipirig (*Juncus* sp.). Într-un loc plan foarte restrâns, rogozișul (*Carex nigra* ssp. *nigra*) trece spre mezotrofism: cu rogozul (*Carex echinata*), bumbăcarița (*Eriophorum vaginatum*, *E. angustifolium*), rotunjoara (*Homogyne alpina*), roua cerului (*Drosera rotundifolia* – rară LRO), în jur cu iarbă albastră (*Molinia caerulea*), merișor (*Vaccinium vitis-idaea*), afin negru (*Vaccinium myrtillus*), mușchi verzi (*Polytrichum* sp.), pipirig (*Juncus* sp.). Dintre mușchii de sfagnum mai frecvenți menționăm: *Sphagnum recurvum*, *Sph. fuscum*, *Sph. squarrosum*, *Polytrichum* sp., printre care se află molizi (*Picea abies*), sălcii (*Salix silesiaca*, *S. aurita* – rară LRO), mestecăn (*Betula pendula*), iar la marginea pâraului Alb, fagi (*Fagus sylvatica*) și arini (*Alnus incana*) tineri.

În stratul ierburilor apar numeroase specii caracteristice mlaștinilor eutrofe, ale pajiștilor umede și ale pădurilor de molid învecinate: gălbăsoara (*Crepis paludosa*), horști (*Luzula sylvatica*), pipirig (*Scirpus sylvaticus*), păiuș (*Deschampsia flexuosa*), degetăruț (*Soldanella montana*), coada calului (*Equisetum telmateia*), sclipeți (*Potentilla erecta*), ferigi (*Dryopteris oreopteris*), *Pteridium aquilinum*, nu-mă-uita (*Myosotis scorpioides*), crețușcă (*Filipendula ulmaria*), răculeț (*Polygonum bistorta*), gălbinele (*Lysimachia vulgaris*), pe alocuri mur (*Rubus hirtus*).

Dintre ciuperci apar speciile legate de locuri foarte umede, ca: *Hygrocybe* sp., *Thelephora terrestris*, *Hypholoma elongatipes*, *Galerina paludosa*, pe sfagnet mai ridicat, sub molizi, între *Vaccinium myrtillus*: *Lactarius rufus*, *Lactarius sphagnetii*, *Russula emetica*, *Russula paludosa*, *Amanita muscaria*, *Tricholoma stans* etc.

d. Rariști de molidișuri pe turbării, parcela 80 A, 80 E, 80 F, sunt situate într-o zonă bogată în izvoare, la o altitudine de 800 – 1.150 m, lângă pâraul Alb care izvorăște de sub Vf. Selha, pe versant estic cu pante medii și mici.

Stratul arborilor este compus din molid (*Picea abies*) și rare exemplare de mestecăn (*Betula pendula*), cu strat subarbustiv dezvoltat, format de tip *Vaccinium*, între care se înfiripează specii de cormofite: ciormoiag (*Melampyrum sylvaticum*), coada calului (*Equisetum sylvaticum*), bumbăcarița (*Eriophorum angustifolium* și *E. vaginatum*), rotunjoara (*Homogyne alpina*), degetăruț (*Soldanella* sp.), sclipeți (*Potentilla erecta*), cornișor (*Lycopodium annotinum* – se află în Directiva Habitate, anexa Vb), etc.

La marginea molidișurilor cu mușchi de turbă și în locuri mai luminate vegetează: lumânărica-pământului (*Gentiana asclepiadea*), scărița muntelui (*Blechnum spicant*), iarba albastră (*Molinia caerulea*), trestioara (*Calamagrostis epigejos*).

Stratul mușchilor este gros, format din mușchi de turbă: *Sphagnum girgensohni*, *Sphagnum squarrosum*, *Sphagnum recurvum*, *Sphagnum fallax*, *Sphagnum cuspidatum* (speciile de *Sphagnum* – sunt protejate de Directiva Habitate, anexa Vb) și mușchi verzi: *Polytrichum commune*, *Polytrichum juniperinum*, *Plagiothecium undulatum*, *Leucobryum juniperoideum*, *Dicranum montanum* etc

Aceste păduri se caracterizează printr-o abundență ridicată a ciupercii *Lactarius helvus*.

Fauna: în zonă au fost identificate următoarele specii:

Amfibieni: broască roșie de munte (*Rana temporaria* Linnaeus), salamandră (*Salamandra salamandra* Linnaeus), statut: România - vulnerabilă, U.E.- periclitată.

Reptile: șopârla de câmp (*Lacerta agilis* Linnaeus), România – specie protejată, șopârla de munte (*Lacerta vivipara* Jacquin), România – specie protejată, vipera (*Vipera berus* Linnaeus), statut: România - periclitată, U.E.- periclitată.

Măsuri speciale de management pentru zonele umede

Păstrarea particularităților ecologice și a biodiversității zonelor umede necesită declararea acestor tipuri de habitate naturale, arii speciale de conservare (rezervații). În consecință, se impune luarea

unor măsuri de protejare legate de menținerea microclimatului local specific:

- constituirea, în funcție de particularitățile locale, a unor zone tampon în jurul mlaștinilor și a izvoarelor care le alimentează;
- restricționarea recoltărilor de masă lemnoasă sau altor resurse naturale (humus, turbă, piatră, etc) atât pentru zonele umede cât și pentru zonele tampon considerate;
- interzicerea colectării speciilor de plante și animale;
- interzicerea drenării mlaștinilor;
- interzicerea pășunatului;
- interzicerea schimbării tipului natural de vegetație (ex. prin împăduriri);
- interzicere a tranzitării zonei cu tractoare, căruțe sau alte atelaje pentru a se evita crearea de drumuri și astfel drenarea suprafețelor;
- amplasarea de indicatoare și panouri de avertizare;
- amenajarea și întreținerea unor trasee turistice și restricționarea turismului dezorganizat;
- interzicerea depozitării gunoaielor și evitarea scurgerilor de combustibili, lubrifianți sau alte substanțe toxice;

Bibliografie

Chiș V. T., „Zone umede din Țara Maramureșului”, Sighetu Marmației, 2007

Danci Viorica Oana, „Arii naturale protejate din județul Maramureș”, Editura Proema, Baia Mare, 2007

G. Jakab „Contributions to the knowlege of the Bryophyte flora of the Carpathians (Romania)”.

László G., „A tőzezlápok és előfordulásuk magyarországon”, A Magyar Királyi Földtani Intezet Kiadványai, Budapest, 1915

Nădișan I., Cherecheș D., „Conservarea biodiversității maramureșene”, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2002

Oltean M., colab., Lista roșie a plantelor superioare din România, *Stud., Sint., Doc. Ecol., Acad. Română - Inst. de Biologie*, I: 1-52, 1994

Oprea Ad., *Lista critică a plantelor vasculare din România*, Iași: Edit. Univ. "Alexandru Ioan Cuza" (ISBN 973-703-112-1), Iași: 668 pp., 2005

Pop E., „Mlaștinile de turbă din Republica Populară Română”, Editura Academiei, București, 1960

*** Amenajamentul Ocolului Silvic Strâmbu Băiuț

*** Directiva Consilului Europei 92/43EEC, Directiva
Habitat

*** Ordonanța de urgență nr. 57/20 iunie 2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice

*** Ghidul practic pentru identificarea pădurilor cu valoare ridicată de conservare

HERPETOFAUNA SITULUI NATURA 2000 GUTÂI-CREASTA COCOȘULUI – JUD. MARAMUREȘ

Béres Iosif
Chiș Vasile Timur

Situl Natura 2000 Gutâi-Creasta Cocoșului (RO CSI 0089) cuprinde creasta principală a masivului Gutâi, abruptul și o zonă mică din piemont, iar ca zone protejate cuprinde Rezervația Creasta Cocoșului și Rezervația Lacul Morărenilor, având o suprafață de 693 Ha.

Punctul cel mai înalt este vârful Gutâiului, alt. 1443 m., și punctul cel mai coborât, zona Tăului Morărenilor, cca. 838 m.

Acest teritoriu relativ mic ca suprafață, cuprinde mai multe habitate importante pentru amfibieni și reptile. Acest fapt se reflectă și prin numărul speciilor de amfibieni și reptile identificate de noi în acest teritoriu (9 amfibieni, 7 reptile).

În continuare vom înșira foarte concis habitatele mai importante din punct de vedere al dezvoltării și menținerii populațiilor de amfibieni și reptile din Sit.

1. **Habitatul subalpin** acoperit în mare majoritate cu tufișuri de ienuperi (*Juniperus sibirica*), cu niște suprafețe reduse de pajiști montane. Acest habitat este frecventat în primul rând de șopârlă de munte (*Zootoca vivipara*) și de viperă (*Vipera berus*), în tufișuri dense de ienupăr apare și broasca roșie de munte (*Rana temporaria*).

2. **Habitatul fâgetelor** înconjoară ca un brâu lat etajul subalpin. În masivul Gutâiului lipsește subetajul boreal al pădurilor de rășinoase. Limita superioară a pădurilor este formată de fâgete. Pâlcuri, enclave de molid apar în urma plantațiilor silvice. În urma tăierilor pădurilor seculare de fag, fagul s-a regenerat, iar golurile au fost completate prin plantări cu pieți de molid.

Acest habitat este cel mai întins ca suprafață cu condiții ecologice variate, care se distinge datorită vârstei pădurii, expoziției, pantei și umidității locului. În acest habitat putem întâlni majoritatea speciilor de amfibieni și reptile prezente în fauna Sitului. Ca specie caracteristică a fâgetelor putem menționa sălâmânzdra de uscat (*Salamandra salamandra*).

3. **Stâncăriile:** aceste stâncării apar mai mult în etajul subalpin – Creasta Cocoșului, Secătura, Stâncile Armeanului (Apostoli) – și izolat în forme insulare, pe suprafețe reduse în pădurile de fag și în poieni. Aceste habitate favorizează prezența și densitatea mai ridicată a reptilelor.

4. Pajiștile montane: apar la marginea inferioară a pădurilor și în forme fragmentate în pădure, luminișuri. În aceste locuri sunt prezente speciile iubitoare de o vegetație abundentă, ca broasca râioasă (*Bufo sp.*) dintre amfibieni și năpârca (*Anguis fragilis*) dintre reptile.

5. Habitatele umede: cu mai multe faciesuri, ca lacuri (L. Morărenilor), luciuri de ape (tinoave) (T. Chendroaiei), izvoare, cursuri de ape (pâraie) și mici bălți permanente și temporare, terenuri mocirloase cu o vegetație higrofilă. Aceste habitate au un rol neînlocuibil pentru viața și reproducerea amfibienilor. Izvoarele urmate de niște bălți cu suprafețe foarte reduse sunt locuri preferate pentru viața și reproducerea celor trei specii de tritoni (*Triturus alpestris*, *Tr. montandoni*, *Tr. vulgaris*) prezente în zona cercetată Situl 2000 Creasta Cocosului.

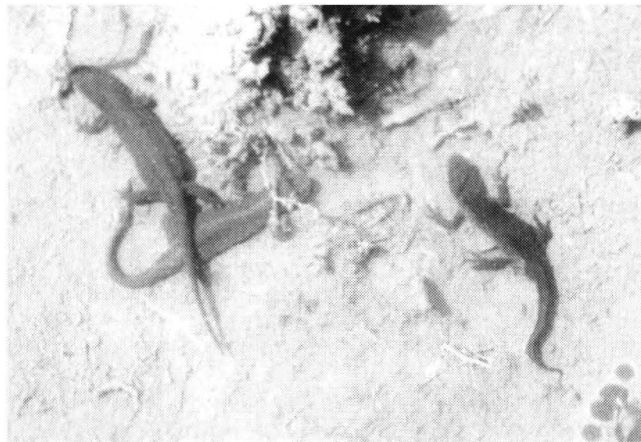

Herpetofauna Maramureşului în trecut a fost cercetată sporadic, din acest motiv apar numai date răzleţe despre speciile de amfibieni şi reptile în volumele Fauna XIV/1 (Amfibieni) şi volumul XIV/2 (Reptile) citează 3 specii de amfibieni şi 3 specii de reptile ca specii prezente în Maramureş. Micluţă (1970) şi Török (1992) cercetează partea sudică al judeţului Maramureş iar Béres Depresiunea Maramureşului cu cadranul muntos, între care şi masivul Gutâi (1., 3., 4.). În lucrările publicate sunt amintite 13 specii de amfibieni şi 9 de reptile. Despre herpetofauna Sitului Creasta Cocoşului s-au făcut cercetări sistematice numai în cadrul acestui proiect, iar zona Rezervaţiei Tinovul Chendroaiei şi L- Morărenilor au fost studiate prin cadrul unui alt proiect de Balint et col. (2). În acest material sunt înşirate următoarele specii de amfibieni: *Salamandra salamandra*, *Triturus montandoni*, *Bombina variegata* şi *Rana temporaria*, iar din reptile *Zootoca vivipara*, *Anguis fragilis* şi *Vipera berus*.

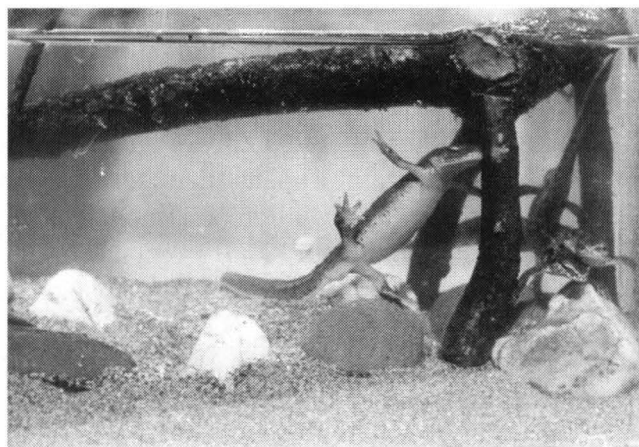
Cu ocazia cercetărilor noastre în luna iulie-august 2009, în cadrul proiectului „Managementul ariei naturale protejate Creasta Cocoşului”, finanţat de Administrarea Fondului pentru Mediu, cu numărul de referinţă 20521/07.09.2007, contract nr. /N/09.10.2008, derulat de Asociaţia Ecologic din Baia Mare în zilele de 29.07.-01.08.2009 am identificat următoarele specii:

AMFIBIENII (AMPHIBIA)

1. Sălămâzdra de uscat (*Salamandra salamandra*) este o specie cu răspândire largă în zonă, este prezentă în toate pădurile şi tufişurile în zonă. După o ploaie bună, putem întâlni foarte des acest animal, este o urodelă caracteristică a făgetelor. Salamandra este citată de Stugren, Popovici (1961) din Mţii Gutâi, la fel este semnalată şi în proiectul amintit 2002 (2). Cercetările noastre a confirmat prezenţa speciei în mai multe puncte.
2. Sălămâzdra de munte (*Triturus alpestris*) este o specie obişnuită pe toate suprafaţa Sitului în habitate adecvate, terenuri umede cu mici bălţi, izvoare la altitudine de peste 800 de m., cu o abundenţă ridicată la sfagnetele zonei, de exemplu Tăul Chendroaiei etc. Specia a fost observată şi în cadrul deplasărilor noastre la 29 .07.2009 în partea estică a Sitului, sub stâncile Armeanului şi Vf. Gutâiului, la fel şi 01.08.2009 în zona Lacul Morărenilor.

3. Sălămâzdra carpatică (*Triturus montandoni*) este o specie endemică a Carpaților Orientali și a Munților Sudeți. Prima dată semnalată în Maramureș de Fuhn 1960 (6) și M. Borcea 1983 (5) în partea estică a Munților Rodnei (zona L. Lala). În urma cercetărilor s-a dovedit că specia are o largă răspândire în Maramureș (Béres 3., 4.) și în zona Sitului Platoul vulcanic etc. Török (1994) (9., 10) identifică la Pasul Gutâi, la L. Chendroaiei Miklos et col (2.)

La deplasările noastre de cercetare 01.08.2009, la partea estică a Sitului și la 29.07.2009 în zona L. Morărenilor, L. Chendroaiei au fost observate câteva exemplare. Subliniem, că perioada lunile iul-aug. nu este prielnică pentru cercetarea

tritonilor, tritonii sunt deja retrași din ape, întâlnirile cu tritonii sunt ocazionale.

4. Sălămâzdra obișnuită (*Triturus vulgaris*). Datele noastre anterioare nu au confirmat prezența speciei la altitudini mai mari în Maramureș. Stugren și Popovici 1960 semnalează din Munții Gutâi. La deplasarea noastră din 29.07.2007 a fost găsit un exemplar lângă L. Morărenilor la alt. de 800 m. Dacă în această perioadă neprielnică pentru cercetarea tritonilor totuși a fost găsit un exemplar, cu certitudine putem afirma prezența speciei și se poate include în herpetofauna Sitului 2000 Creasta Cocoșului.
5. Izvorașul cu burtă galbenă (*Bombina variegata*). Specia cea mai frecventă de broască în Maramureș și pe teritoriul Sitului. Este prezentă pe tot teritoriul Sitului indiferent de altitudine, unde există o mică suprafață de apă stătătoare, izvoare. A fost găsit și chiar în bălțile temporare, în urme de tractoare pe drumuri și alte locuri similare. Specia este strict protejată în U.E.
6. Broasca râioasă brună (*Bufo bufo*). Este o specie cu viață nocturnă foarte retrasă, cercetarea speciei este favorabilă numai în perioada de reproducere, când se adună în bălțile mai mari al teritoriului. Török, Béres (10) găsesc pe platoul vulcanic (Izvoarele, Igriș). Specia a fost identificată și de noi în cercetările anterioare. Balint 2002 semnalează la Tinovul Chendroaiei și L. Morărenilor, prezența în Situl Natura 2000 Creasta Cocoșului este certă, într-o populație viabilă.
7. Broască râioasă verde (*Bufo viridis*). Despre această specie sunt mai puține date concrete decât despre *Bufo bufo*. Specia are o răspândire largă în Maramureș, de la zăvoiul Tisei până la Parcul Național Munții Rodnei (Borcea 1983, Béres 1990, 97, Török 1992, 97). Pe teritoriul Sitului nu a fost identificată până în prezent. Faptul se datorează că zona a fost mai puțin cercetată. Prezența speciei în zonele învecinate –pe platoul vulcanic Igriș- cu mai multe semnalări, care sublinează presupunerea noastră, că *Bufo viridis* este prezent și în Situl Natura 2000 Creasta Cocoșului. Monitorizarea susținută a

hepetofaunei în viitor va stabili arealul exact și poziția speciei în fauna Sitului.

8. Broască roșie de pădure (*Rana dalmatina*), specie cu largă răspândire în Maramureș. Posedăm foarte multe date concrete, chiar și în colecția Muzeului se găsesc mai multe exemplare din zonă. Putem întâlni specia mai mult în partea inferioară a Sitului, în zona L. Morărenilor, în făgetele cu subarboret dezvoltat, cu o vegetație ierboasă abundentă. Specie strict protejată în U.E.
9. Broască roșie de munte (*Rana temporaria*), este cea mai frecventă broască de uscat în zonă. Cu ocazia cercetărilor noastre în 29.07.- 01.08.2009 a fost semnalată în repetate rânduri de la limita inferioară a Sitului și chiar până la tufișurile de ienuperi. Populația este foarte viabilă. În Maramureș specia este periclitată de o presiune antropogenă, datorită colectării broaștelor în scopuri culinare în perioada reproducerii, când animalele se concentrează în bălțile mici cu adâncime redusă. Pe teritoriul Sitului acest pericol încă nu a fost semnalat de noi, dar de exemplu în Valea Săpânței specia a devenit foarte rară, vulnerabilă datorită acestui impact negativ.

La menegmentul Sitului acest fenomen trebuie să fie menționat și combătut cu orice preț.

REPTILE (REPTILIA)

Fauna de reptile confirmată de cercetările noastre este reprezentată de 7 specii de reptile, 3 de șopârle și 4 de șerpi.

1. Șopârla de câmp (*Lacerta agilis*) este specie comună în Maramureș și pe teritoriul Sitului Natura 2000 Creasta Cocoșului. Habitatele prielnice sunt terenurile umede, tinoave, liziere, păduri de fag, locuri stâncoase etc. Cu ocazia cercetărilor noastre a fost identificată în mai multe puncte, în păduri de fag, tinovul din partea estică a Sitului, chiar și în ape

în zona L. Morărenilor. Putem considera, că este o specie cu o abundență bună pe teritoriul Sitului.

2. Șopârlă de munte (*Lacerta*, *Zootoca vivipara*), aria de răspândire se suprapune în multe locuri cu răspândirea șopârlei de câmp, cu o abundență mai ridicată pe creasta principală a Gutâiului pe locuri stâncoase. Este o specie obișnuită în zonă, la tinovul Chendroaiei o amintește și Balint et col 2002. Cercetările noastre au confirmat prezența speciei într-o populație viabilă fiind semnalată în mai multe puncte.

3. Năpârca (*Anguis fragilis*). Specia a fost identificată în partea inferioară a Sitului între 800 – 900 m. alt. Năpârca în timpul zilei stă ascunsă în galeriile de rozătoare sub arborii căzuți, între rădăcini, în vegetație abundentă etc. Din aceste motive este mai rar observată în timpul zilei. Depistarea speciei este foarte ușoară, prin urmărirea cositului mai ales dimineața și spre seara, când cad victimă de această activitate umană. Balint amintește de la Tinovul Chendroaiei și L. Morărenilor iar prezența speciei este bazată și pe observațiile noastre anterioare. În timpul deplasărilor noastre din luna iulie 2009, nu a fost identificată specia, dar prezența în Sit este sigură.
4. Șarpele lui Esculap (*Elaphe longissima*), specia rară în Maramureș, Béres (3., 4.), exemplare omorâte pe drumuri au fost găsite în mai multe locuri în Maramureș și în apropierea Sitului Creasta Cocoșului. Datorită habitatelor corespunzătoare, păduri însoțite cu luminișuri, terenuri

stâncoase și două semnalări în apropierea Sitului, în Valea Marei, putem presupune prezența șarpelui Esculap și pe teritoriul acestuia.

5. Șarpele de alun (*Coronella austriaca*), nu este amintit în literatura mai veche, nu este citat din Maramureș. Prima semnalare din zonă provine de la Béres (1., 3., 4.). Este considerată o specie mai rară, dar în ultima perioadă semnalările despre ea s-au înmulțit. Motivul că specia se găsește în abundență mai redusă se datorează și coloritului șarpelui, seamănă cu vipera, din care motiv este stârpit prin orice preț și mijloace. Pe teritoriul Sitului avem o semnalare, care ne permite includerea speciei în herpetofauna Sitului.
6. Șarpele de casă (*Natrix natrix*), este semnalat și în literatură mai veche, Fuhn 1962(7.) din Maramureș. Mai târziu este citat în foarte multe lucrări, Ardelean, Béres 2000 (1.), Béres (3., 4.). Îl considerăm cel mai frecvent șarpe în Maramureș, de la zăvoaiele râurilor până la 1200 m. alt. În primul rând în zonele umede, dar nu este strict legat de acest habitat, fiind întâlnit și în alte locuri, în pădure, în habitate uscate, stâncoase. Cu ocazia cercetărilor noastre am întâlnit în mai multe locuri în Sit (Măgura Budeștiului, L. Morărenilor, L. Chendroaiei etc.). Șarpele de casă este un element important în ecosistemul Sitului Natura 2000 Creasta Cocoșului.
7. Vipera (*Vipera berus*), este citată și în literatura mai veche, Fuhn 1961, dar și cercetările recente au confirmat prezența viperei în Maramureș și pe teritoriul Sitului Natura 2000 Creasta Cocoșului. Are o răspândire de la marginea inferioară a Sitului până la Vf. Gutâiului (1443 m.). Sunt preferate de viperă habitatele stâncoase, dar și tufișurile de ienuperi, de pajiști etc. Este foarte abundentă în zona vârfului Secătura (Chiș). Este o specie ocrotită, dar din păcate de multe ori este omorâtă din motivul de frică, datorită unor superstiții răspândite despre ea, că atacă și sare la om, mușcând chiar de față. Cazuri de mușcături se întâmplă foarte rar, când este călcată din greșală sau de prinderea animalului viu de un om nepriceput. Vipera în general sesizează pașii omului prin

vibrația solului și se retrage în vegetație sau sub stânci. În Sit a fost semnalată și forma neagră (*Vipera berus* f. *prester*). Specia este un element valoros în herpetofauna Sitului Natura 2000 Creasta Cocoșului.

În continuare redăm lista herpetofaunei cu statutul de conservare a speciilor, denumirile populare, engleză și științifică.

OUG 57 – Ordonanța de urgență nr. 57 din 20 iunie 2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei salbatice

Anexa 3 specii de plante și animale a căror conservare necesită desemnarea ariilor speciale și a ariilor de protecție specială avifaunistică

Anexa 4A specii de interes comunitar, specii de plante și animale care necesită o protecție strictă

Anexa 4B specii de interes național, specii de plante și animale care necesită o protecție strictă

DCE 92/43/EECDirectiva Consilului Europei, Directiva Habitate

Anexa 2 specii de plante și animale de interes comunitar a căror conservare necesită desemnarea zonelor speciale de habitate

Anexa 4 specii de de plante și animale de interes comunitar care necesită o protecție strictă

Bibliografia

1. Ardelean, G., Béres, I., 2000: Fauna de vertebrate a Maramureşului. Ed. Dacia, Cluj-Napoca
2. Balint, M., et col., 2002: Documentation concerning the Taul Chendroaiei Raised bog, Morărenilor Lake ... One Europe More Nature Romania. Project nr. 8W006.1. p. 22 – 27
3. Béres, I., 1990: Influenţa zonelor umede în repartiţia şi consrvarea vertebratelor din Maramureş. Rev. Muzeelor, nr. 5. p. 65-72
4. Béres, I. , 1997: Contribuţii la cunoaşterea faunei amfibienilor şi reptilelor din Depresiunea Maramureşului şi protecţie lor. Nymphaea. T. Muz. Țării Crişurilor, Oradea, p.151-154
5. Borcea, M., 1983: Fauna de amfibii şi reptile din Mţii Rodnei, prezentarea zoogeografică. Acad. Rom. Fil. Cluj-Napoca – Baia Mare, p. 120-127
6. Botnariuc N, Tatole Victoria., 2005: Cartea roşie a vertebratelor din România Acad. Rom., Muzeul Naţional de Istorie Naturală „Grigore Antipa” – Bucureşti.
7. Fuhn, I., 1960: Amphibia Fauna R.P.R. Tom. XIV/1. Acad. Rom. Buc.
8. Fuhn, I., Vancesa, Şt., 1961. Reptilia. Fauna R.P.R. XIV/2. Acad. Rom. Buc.
9. Micluţă, H., 1970: Notă faunistice herpetologice din Jud. Maramureş. Bul. Şt. Inst. Pedag. Baia Mare, Seria B, II: p. 29-42
10. Török, Zs., 1994: A nagybányai-medence herpetofaunája. In: Előadások Kárpátmedence Környezetvédelmi Konferencia, 93 Debrecen: 51, 54 Debrecen
11. Török, Zs, Béres, I. 1996: Starea actuală a herpetologiei în jud. Maramureş. Ocrot. Nat. Med. înconj. Buc. T.40, 1-2, p. 99-202

Denumirea științifică	Denumirea populară	Statut EU	
		Romania	
AMFIBIENI			
<i>Salamandra salamandra</i> (Linnaeus, 1758)	Salamandă, sălămâzdră de uscat; Fire Salamander	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Vulnerabilă	Periclitată
<i>Triturus alpestris</i> (Laurenti, 1768)	Triton de munte, sălămâzdră de munte; Alpine Newt;	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Vulnerabilă	Strict protejată
<i>Triturus montandoni</i> (Boulenger, 1880)	Triton carpatic, sălămâzdră carpatică. Montandon's Newt;	OUG 57/ 2007 Anexa 3, 4A Vulnerabilă	Strict protejată
<i>Triturus vulgaris vulgaris</i> (Linnaeus, 1758)	Triton comun; Smooth Newt	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Aproape amenințată	Periclitată
<i>Bombina variegata</i> (Linnaeus, 1758)	Buhai de baltă (izvorăș) cu burta galbenă; Yellow-bellied Toad	OUG 57/ 2007 Anexa 3, 4A Aproape	DCE 92/43/EEC Anexa 2, 4 Strict protejată

		amenințată	
<i>Bufo bufo</i> (Linnaeus, 1758)	Broască râioasă brună; Common Toad	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Aproape amenințată	Periclitată
<i>Bufo viridis</i> (Laurenti, 1768)	Broască râioasă verde; Green Toad	OUG 57/ 2007 Anexa 4A Aproape amenințată	DCE 92/43/EEC Anexa 4 Strict protejată
<i>Rana dalmatina</i> (Bonaparte, 1839)	Broasca roșie de pădure; Agile frog	OGU 57/ 2007 Anexa 4A Vulnerabilă	DCE 92/43/EEC Anexa 4 Strict protejată
<i>Rana temporaria</i> (Linnaeus, 1758)	Broasca roșie de munte; Common frog	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Vulnerabilă	
REPTILE			
<i>Lacerta agilis</i> (Linnaeus, 1758)	Șopârla de câmp, Șopârla cenușie ; Sand lizard	OUG 57/ 2007 Anexa 4A Strict protejată	DCE 92/43/EEC Anexa 4
<i>Lacerta (Zootoca)</i>	Șopârla de munte	OUG 57/ 2007	

<i>vivipara</i> Jacuquin.	Viviparous Lizard	Anexa 4A	
<i>Anguis fragilis</i> (Linnaeus, 1758)	Năpârcă; Slow Worm	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Vulnerabilă	Periclitată
<i>Coronella austriaca</i> (Laurenti, 1768)	Șarpe de alun; Smooth snake	OUG 57/ 2007 Anexa 4A Vulnerabilă	DCE 92/43/EEC Anexa 4 Strict protejată
<i>Elaphe longissima</i> (Laurenti, 1768) (<i>Zamenis longissimus</i>)	Șarpele lui Esculap, șarpe de păsări, șarpe de pădure; Aesculapian Snake	OUG 57/ 2007 Anexa 4A Vulnerabilă	DCE 92/43/EEC Anexa 4 Strict protejată
<i>Natrix natrix</i> (Linnaeus, 1758)	șarpe de casă;		
<i>Vipera berus</i> (Linnaeus, 1758)	Vipera, vipera de munte, vipera cu cruce; Adder	OUG 57/ 2007 Anexa 4B Periclitată	

Studiu asupra unei compoziții stomacale la acvilă țipătoare mică (*Aquila pomarina* Bremh) în Depresiunea Maramureșului

Timur Vasile Chiș

Introducere:

Acvila țipătoare mică (*Aquila pomarina*) este o specie migratoare, oaspete de vară și de pasaj, cuibăritoare în general în Transilvania, în pădurile de foioase și conifere de la dealuri până la munte. Efectivul este estimat în România la circa 500-1.000 perechi, Munteanu et al. (2002).

În Maramureș este o specie rară, cuibăritoare în etajul nemoral, Béres (2000).

Material:

Acest studiu a fost efectuat la un conținut stomacal, care se află la Muzeul Maramureșului, Secția Științele Naturii, Sighetu-Marmației.

Rezultate:

În urma studiului efectuat am constatat următoarele:

Proba a fost colectată în data de 07.03.2001 de Beres Iosif

Locul colectării: Localitatea Sighetu-Marmației, Munții Igniș, Piatra Tisei, pădure de fag.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar de șoarece de pământ (*Microtus arvalis*).

Discuții și concluzii:

Aceast rezultat împreună cu altele similare din țară ar putea contribui la elaborarea unui studiu general asupra hranei la acvila țipătoare mică.

Bibliografie

1. ARDELEAN G., BÉRES I., 2000 – Fauna de vertebrate a Maramureșului, Editura Dacia, Cluj Napoca
2. ALEXANDRU P., DUMITRU M., 2001 – Fauna României, Mammalia, Fasc.2 Rodentia, Vol XVI, Editura Academiei Române, București

3. BÉREȘ I., 1978 – Contribuții la cunoașterea ornitofaunei Depresiunii Maramureșului. Marmăția, nr. 4, pg. 391-426, An. Muzeului Județean Maramureș, Baia Mare
4. MUNTEANU D, PAPADOPOL A., WEBER P., 2002 – Atlasul păsărilor clocitoare din România, ediția II, Societatea Ornitologică Română, Cluj Napoca

Semnalări referitoare la hrana de iarnă a huhurezului mic (*Strix aluco* L.) în Depresiunea Maramureșului

Timur Vasile Chiș
Gerald Mihail Manole

Summary

Introducere:

Huhurezul mic (*Strix aluco*) este o specie sedentară, cuibăritoare în toate pădurile de la câmpie până la munte. Efectivul este estimat în România la circa 3.000-9.000 perechi, Munteanu et al. (2002).

În Maramureș este o specie cuibăritoare în toată depresiunea până la limita superioară a pădurilor, cuibărește și în localitatea Sighetu-Marmației, Béres (2000). În Maramureș în timpul iernii populația este mai numeroasă datorită populației din nord, iar în iernile grele majoritatea exemplarelor coboară din zona montană în partea depresionară a zonei.

Material și metodă:

Am efectuat acest studiu pentru a determina tipul hranei la huhurezul mic în Depresiunea Maramureșului.

Ca material am folosit compozițiile stomacale provenite de la 6 exemplare colectate, material care se află la Muzeul Maramureșului, Secția Științele Naturii, Sighetu-Marmației.

Metoda de lucru constă în analiză macroscopică (cu lupa) asupra compozițiilor stomacale pentru identificarea tipului de hrană și determinarea speciilor, cu ajutorul materialului comparativ din muzeu și al determinatoarelor.

Rezultate:

În urma studiului efectuat la cele 6 probe, determinate am constatat următoarele:

1. Proba din data de 25.11.1965

Locul colectării: Localitatea Câmpulung la Tisa, livadă cu pâlcuri de pădure;

Greutatea exemplarului - 525gr.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
1 exemplar de șoarece gulerat (*Apodemus flavicollis*)
1 exemplar de vrabie de casă (*Passer domesticus*)

2. Proba din data de 07.03.2001

Locul colectării: Localitatea Rona de Sus, pădure de gorun
cu fag;

Greutatea exemplarului - 495gr.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar de șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .

1 exemplar de șoarece gulerat (*Apodemus flavicollis*) .

În stomac am identificat nisip având diametrul de 0-1mm-90
buc.

1-2mm -8 buc.

3. Proba din data de 19.01.2002

Locul colectării: Localitatea Sighet, Dealul Solovan, pădure
de stejar și fag;

Greutatea exemplarului - 525gr. ♀

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar de șoarece de pădure (*Apodemus sylvaticus*) .

4. Proba din data de 04.02.2002

Locul colectării: Localitatea Sarasău;

Greutatea exemplarului - 700gr. ♀

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar de șoarece pitic (*Micromys minutus*) .

În stomac am identificat nisip având diametrul de 0-1mm-106
buc.

1-2mm -9 buc.

3-4mm- 1 buc.

5. Proba din data de 04.12.2002

Locul colectării: Localitatea Săliștea de Sus, Rusca, pădure
de fag;

Greutatea exemplarului - 440gr. ♀.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

2 exemplare de șoareci gulerati (*Apodemus flavicollis*)

6. Proba din data de 07.01.2004

Locul colectării: Localitatea Rona de Sus, Hera, pădure de gorun cu fag;

Greutatea exemplarului - 715gr.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar de șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .

1 exemplar de șoarece gulerat (*Apodemus flavicollis*) .

În stomac am identificat nisip având diametrul de 0-1mm-10 buc.

1-2mm -2 buc.

Discuții și concluzii:

Toate cercetările au fost efectuate la probe care provin din perioada de octombrie - martie.

Nisipul identificat în stomacul huhurezului provine de pe blana șoarecilor consumați.

Din acest studiu reiese faptul că 90% din hrana huhurezului mic este formată din mamifere și 10% din păsări.

Din acest studiu efectuat reiese faptul că Familia *Muridae* în special speciile *Apodemus flavicollis* și *Apodemus sylvaticus* și Familia *Arvicolidae* (*Microtus arvalis*), reprezintă principala hrană a huhurezul mic, fapt dovedit și de Ștefan Kohl în studiul efectuat la această specie.

Bibliografie

1. ARDELEAN, G., BÉRES, I., 2000 – Fauna de vertebrate a Maramureșului, Editura Dacia, Cluj Napoca
2. BÉRES, I., 1978 – Contribuții la cunoașterea ornitofaunei Depresiunii Maramureșului. Marmăția, nr. 4, pg. 391-426, Anuarul Muzeului Județean Maramureș, Baia Mare
3. KOHL, Ș., 1980 – Über die Ernährung des Wald kauzes (*Strix aluco* L.), Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări, Științele Naturii, nr. 24, Sibiu
4. MUNTEANU, D., PAPADOPOL, A., WEBER, P., 2002 – Atlasul păsărilor clocitoare din România, ediția II, Societatea Ornitologică Română, Cluj Napoca
5. PAPADOPOL, A., MURARIU, D., 2001 – Fauna României, Mammalia, Fasc.2 Rodentia, Vol XVI, Editura Academiei Române, București

Specia/luna	ian	feb	mart	apr	mai	iun	iul	aug	sept	oct	noi	dec	Total exemplare
<i>Microtus arvalis</i>			1										1 - 10%
<i>Apodemus flavicollis</i>	1		1								1	2	5 - 50%
<i>Apodemus sylvaticus</i>	1												1 - 10%
<i>Micromys minutus</i>		1								1			2 - 20%
<i>Passer domesticus</i>											1		1 - 10%

SOCOLĂU RIVER BASIN (VIȘEU WATERSHED) ICHTYOFAUNA,

MARAMUREȘ MOUNTAINS NATURE PARK (MARAMUREȘ, ROMANIA)

Doru BĂNĂDUC

KEYWORDS: Romanian Carpathians, Maramureșului Mountains, lotic systems, fish associations, biotopes, river ecological status.

ABSTRACT: This paper summarizes a fish survey of the Socolău and some of its tributaries Rosoșu Mare, Rosoșu Mic, Răchita and Rica (the Vișeu River, respectively the Tisa River watersheds). From the fish fauna analyse perspective, some of the studied river sectors can be considered as lotic sectors in a natural ecological state and some sectors under a significant human impact. The main fish species of direct conservative interes is *Cottus poecilopus*.

INTRODUCTION

In the last six decades, diverse economic development pressures have modified rivers all over the Romanian territory. Almost everywhere the lotic systems alterations have resulted in adverse habitat modifications with impact on numerous fish associations (Bănăduc, 1999, 2005, 2006, 2007; Battes et al., 2003; Costiniuc et al. 2006; Davideanu et al., 2006; Moșu et al., 2006; Vornicu et. al., 2006; Ardelean G. and Wilhelm S., 2007; Jecu E., et al., 2007), and structural and functional related biota (Curtean-Bănăduc 2005 a, b, c; Curtean, et al., 1999) and have contributed to important declines in native fish populations.

Streams in good or almost good natural condition are relatively rare and mostly localized in not easy accessible areas, especially in mountainous zones. These rivers study are important for comparative studies with the rivers which are no more in natural status due to the aggressive human impact.

This paper summarizes a fish survey, in the summer of 2007, of the Socolău River and some of its tributaries Rosoșu Mare, Rosoșu Mic, Răchita and Rica, relate these results to some of the local natural factors which affect the fish fauna diversity of this lotic system. The Socolău River is a main tributary of the Ruscova River, which is one of the main tributary of Vișeu River. The studied river spring in the

Bârsănescu (1542 m) and Copilașu (1611 m) peaks, very close to the border with Ukraine. The remote area of this river basin and the proximity with this border (fig. 1) is the explanation of the missing data concerning the local fish fauna.

The main objectives of this survey for the Socolău River basin were: the fish associations structure description and the characteristic habitats state assessment, in the condition in which these rivers flows through one of the remotest and new one Romanian natural protected area, the Maramureșului Mountains Nature Park, in the extreme northern part of the country.

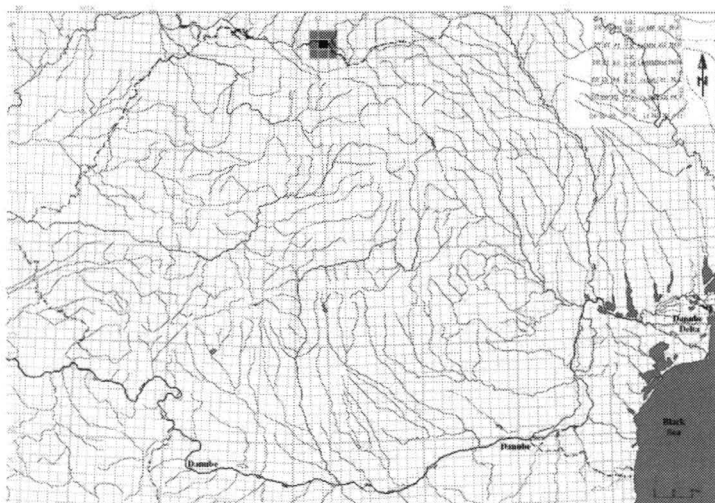

Fig. 1: The studied area localisation (■).

MATERIAL AND METHODS

For the fish associations structure description were sampled quantitative samples (in the time and effort unit), with a hand net, from six sampling stations in the studied lotic systems (tab. 1).

The sampling stations were chosen according to: the biotope specificity, the type of river substratum, the confluence with the main tributaries and the human activity presence.

The fish individuals were released in their environment after they were identified and counted.

RESULTS AND DISSCUSIONS

The sampled biological material (Tab. 1) was formed by four species: *Salmo fario* Linnaeus, 1758; *Cottus poecilopus* Heckel, 1835; *Phoxinus phoxinus* (Linnaeus, 1758) and *Orthrias barbatulus* (Linnaeus, 1758).

Table 1. The sampling stations positions and the relative abundance (A%) of the sampled (in time/effort unit) fish species in the Socolău River basin. (*S.f.* – *Salmo fario*, *P.p.* - *Phoxinus phoxinus*, *O.b.* - *Orthrias barbatulus*, *C.p.* - *Cottus poecilopus*).

Watershed	Sampling station	Code	GIS position			Species	A%
			Altitude (m)	latitude	longitude		
Socolău	Rosoșu Mare 50 m upstream the confluence with Rosoșu Mic	S₁	867	713640.62N	462240.90E	-	-
	Rosoșu Mic 20 m upstream the confluence with Rosoșu Mare	S₂	864.10	713560.04N	642231.35E	-	-
Ruscova	Socolău 20 m upstream the confluence with Răchita	S₃	747.72	712007.65N	464260.62E	<i>C.p.</i>	20
						<i>P.p.</i>	45
						<i>O.b.</i>	35
Socolău	Răchita 50 m upstream the confluence with Socolău	S₄	747.18	712016.49N	464271.01E	<i>S.f.</i>	66
						<i>P.p.</i>	34
s c u	Socolău 50 m	S₅	-	-	-	<i>S.f.</i>	25

	downstream the confluence with Rica					<i>C.p.</i>	50
						<i>P.p.</i>	25
Socolău	Rica 50m upstream the confluence with Socolău	S₆	-	-	-	-	-

The characteristic habitats description and of the fish communities structure of the studied lotic sectors

Rosoşu Mare 50 m upstream the confluence with Rosoşu Mic River - S₁

The river bed present a typical structure for a small mountainous river, at 867 m altitude, in coniferous forest. The minor river bed average width is 2 m, (maximum width 2.5 m), average water depth 25 cm (maximum water depth 40 cm), the substratum is formed of boulders, rocks and pebbles. On the river banks and in the river bed are cuted trees and in the left side bank also deposits of sawdust.

Fish were not founded here. The upper positon of this sampling station, the high speed of the water, can be an explanation for this situation. The habitats are good for the period of salmonids migration.

Rosoşu Mic 20 m upstream the confluence with Rosoşu Mare River - S₂

Rosoşu Mic River is a right side tributary of Rosoşu Mare River, has a torrenticoll aspect. In the studied sector the river present few branches, the average width of the minor river bed is 2 m (maximum width 2.5 m), the water average depth is 25 cm (maximum depth 30 cm), the substratum is formed of boulders, roks and pebbles, in the river bed are also loggs.

Fish were not found here. The upper positon of this sampling station, the high speed of the water and relatyvely low water flow and depth can be an explanation for this situation. The habitats are good for the period of salmonids migration.

Socolău 20 m upstream the confluence with Răchita River - S₃

This sector is at 747.72 m altitude, in a mixed coniferous-deciduous forest, the average width of the minor riverbed is 4 m (maximum width 6 m), the water average depth 40 cm (maximum depth 60 cm), the river bed substratum is formed of boulders, rocks and pebbles. The river course present branches.

The presence of the individuals belonging to the species *Cottus poecilopus*, *Phoxinus phoxinus*, *Orthrias barbatulus*, reveal a river sector in a not complete natural ecological regime, in the passing sector from the inferior trout subzone to that of the grayling and mountainous barbell zone. The trout individuals missing here can be explained by the upstream forest exploatation with direct impact on the river (posible the suspensions regime modification influence).

Răchita 50 m upstream with the confluence with Socolău River - S₄

The studied sector is localised at the superior limit of the mixed coniferous-deciduous forest (the coniferous are dominant), at the altitude of 747.18 m, the average minor river bed width is 4 m (maximum width 5 m), the average depth is 25 cm (maximum depth 50 cm), the substrata is formed of boulders and pebbles. On the river banks are logs of wood and sawdust deposits (the forest is exploited upstream). The presence of the individuals of the species *Salmo fario* and *Phoxinus phoxinus*, and the missing of the *Cottus poecilopus* reveal a river sector in a relatively natural regime.

Socolău 50 m downstream the confluence with Rica - S₅

The average width of the minor river bed is 7 m (the maximum width 8 m), the average water depth is 30 cm (maximum depth 60 cm). The substratum is formed of boulders, rocks and pebbles. In the slow moving water sectors the boulders are covered with a thin layer of mud and some with moss.

The presence of the individuals belonging to the species *Salmo fario*, *Cottus poecilopus*, and *Phoxinus phoxinus*, reveal a river sector in natural regime, with a good ecological state, in the inferior subzone of the trout.

Rica 50 m upstream the confluence with Socolău - S₆

The average width of the river bed is 5.5 m (maximum one 6 m), the average depth is 30 cm (maximum depth 50 cm), the substrata is formed of boulders, rocks and pebbles. In the river bed and on the river banks are logs. No fish were found here, the intensive logs transport on the river bed can be the explanation. The habitats are good for the period of salmonids migration.

CONCLUSIONS

From the fish fauna analyse perspective, there are some sectors considered in a natural (S₁, S₂ and S₅) or almost natural ecological state (S₃ and S₄) and sectors where the human impact pressure is accentuated present (S₆).

In the first category the aquatic habitats present an ecological state very close by the natural one and the human impact is certainly insignificant. In the second category the lotic sectors are slightly affected by the forest exploitation impact. The third category are more seriously affected by the forest exploitation impact.

This variability is more or less a common one in the Maramureşului Mountains Natural Park area (Staicu, Bănăduc and Găldean, 1998; Curtean-Bănăduc 2007, Bănăduc, 2007).

The main fish species of direct conservative interest is *Cottus poecilopus*. The Eastern Bullhead (zglăvoaca răsăriteană) is a territorial, benthic, typical inhabitant of mountainous rivers with stony bedrock and cold fast running water and has a relatively small spreading area in the Romanian territory, (upper part of the Vișeu, Iza, Bistrița Moldovenească and Moldova rivers). It is under the protection of the Law 13 of 1993 through which Romania became a part of the Bern Convention and its practical protection should be based on its characteristic natural habitats preservation. In the studied area the Eastern Bullhead can act as an umbrella species for the local ichthyofauna.

BIBLIOGRAFIE

1. 1998, Gabriela Staicu, Doru Bănăduc and Nicolae Galdean, "The structure of some benthic macroinvertebrates and fishes communities in the Vișeu Watershed, Maramureș, România, Travaux du Muséum National d'Histoire naturelle "Grigore Antipa", Bucharest, Romania, p. 587-608. Vol. XL.
2. 1999, Doru Bănăduc, "Data concerning the human impact on the ichthyofauna of the upper and middle sectors of the Olt River", Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research 1. The Upper and Middle Olt River Basin 157 - 164 pp.
3. 1999, Angela Curtean, Adriana Morariu, Simona Făcălău, Bianca Lazăr, Sabina Chișu "Data concerning the benthic communities of the Cibin River (Olt River Basin)", Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, 1, The Olt River Basin, pp. 99 - 111 pp.
4. 2003, Bătes K., Pricope F., Ureche D., Stoica I. and Palaghiță D., "Prospective monitoring on fish communities from the Bârlad catchment area", Universitatea din Bacău, Studii și Cercetări - Biologie, 8: 102 - 108.
2. 2005, Doru Bănăduc, "Fish associations - habitats quality relation in the Târnave rivers ecological assessment", Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, 2, The Tarnava rivers basin, pp. 123 - 136 pp.
5. 2005a, Angela Curtean-Bănăduc, "Târnava Mare River (Transylvania, Romania) ecological assessment, based on the benthic macroinvertebrates communities", Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, 2, The Tarnava rivers basin, pp. 109 - 122 pp.
6. 2005b, Angela Curtean-Bănăduc, "Aspects concerning Târnava Mare and Târnava Mică rivers (Transylvania, Romania) stonefly (Insecta. Plecoptera) larvae communities", Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, 2, The Tarnava rivers basin, pp. 75 - 84 pp.

7. 2005c, Angela Curtean-Bănăduc "Râul Cibin - caracterizare ecologică, Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, p. 240
8. 2006, Doru Bănăduc, "The Râul Mare River (Retezat Mountains, Romania) fish fauna", *Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research*, 3, The Retezat National Park, pp. 89 - 100 pp.
9. 2006, Costiniuc C., Davideanu G. and Davideanu A., "Data concerning the fish communities of the Jijia River (Romania)", *Acta Ichtiologica Romanica*, 1: 55 - 64.
10. 2006, Davideanu G., Miron I., Coman I. and Davideanu A., "Data concerning the fish communities of the upper part of Bistrița River and tributaries (Romania)", *Acta Ichtiologica Romanica*, 1: 75 - 82.
11. 2006, Moșu A., Davideanu G. and Cebanu A., "Elements of the Ichthyofauna Diversity of the Prut River Basin", *Acta Ichtiologica Romanica*, 1: 171 - 184.
12. 2006, Vornicu B., Davideanu G. and Davideanu A., "Data concerning the fish communities of the Moldova River (Romania)", *Acta Ichtiologica Romanica*, 1: 293 - 304.
13. 2007, Doru Bănăduc, United Nation Development Programme - 043/2007, "Flora and Fauna Inventory, the Habitats description and mapping in the Maramureșului Mountains Nature Park, Aquatic Fauna - Fish.
14. 2007, Angela Curtean-Bănăduc, United Nation Development Programme - 042/2007, "Flora and Fauna Inventory, the Habitats description and mapping in the Maramureșului Mountains Nature Park, Aquatic Fauna - Macroinvertebrates.
15. 2007, Angela Curtean-Bănăduc and Doru Bănăduc, "Benthic macro-invertebrate and fish communities of some southern Târnava Mare River tributaries (Transylvania, Romania)", *Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research*, 4, The Saxon Villages Region of southeast Transylvania, pp. 135 - 149 pp.
16. 2007, Ardelean G. and Wilhelm S., "Polluting factors and their effects on the Ichthyofauna of the Lăpuș Valley (Romania)", *Acta Ichtiologica Romanica*, 2 (in printing).
17. 2007, Jecu E., Melicianu I., Paltenea E., Trofimov A., Esanu V., Sau C. and Bocaneala V., "Ichthyodiversity from Brates Lake (Romania)", *Acta Ichtiologica Romanica*, 2

Caracterizarea faunistică și ecologică a speciilor de izopode terestre din Parcul "Colonia Pictorilor", Baia Mare

Hotea Radu¹, Hotea Marcelina²

¹LPS – CSS Baia Mare

²Colegiul National „Gheorghe Șincai” Baia Mare

INTRODUCERE

Izopodele sunt crustacee care trăiesc atât în mediul acvatic (marin și dulcicol), cât și în mediul terestru, unde s-au adaptat la multe tipuri de ecosisteme, cu habitate higrofile, mezofile sau xerice. Speciile acvatice au un regim de hrană divers, unele sunt fitofage (se hrănesc cu alge), altele sunt zoofage (prădătoare sau parazite). Speciile terestre sunt fitofage, marea lor majoritate se hrănesc cu detritus vegetal în descompunere.

Aceste specii au un rol important în degradarea materiei organice rezultată din plante (Hassal, 1983). Prin galeriile pe care le sapă în stratul superficial al solului, speciile de izopode contribuie și la afânarea solului, cu precădere în păduri (Radu, 1964).

Cercetările relativ recente indică posibilitatea utilizării unor specii de izopode ca bioindicatori ai poluării chimice a ecosistemelor antropice și naturale (Dallinger și colaboratorii, 1992).

MATERIALE ȘI METODE

În cercetările noastre asupra comunităților de izopode terestre, am prelevat probe din Parcul Colonia Pictorilor.

Parcul Colonia Pictorilor, este situat în localitatea Baia Mare, la 47° 39' 41,310'' latitudine nordică, 23° 34' 23,431'' longitudine estică și 228 m altitudine. Terenul este plan, are o suprafață de proximativ 1 ha, solul este argilos, cu umiditate mare, datorită și umbrei copacilor care sunt foarte mari (majoritatea seculari) și deși, reprezentați de: frasin (*Fraxinus excelsior*), stejar (*Quercus robur*), castan (*Castanea sativa*), paltin (*Acer platanoides*), mesteacăn (*Betula pendula*), cireș (*Cerasus avium*).

Stratul arbustiv este alcătuit din: soc (*Sambucus nigra*), lemn câinesc (*Ligustrum vulgare*), alun (*Corylus avellana*). Litiera este subțire, iar stratul erbaceu abundent alcătuit din: traista ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*), steluța albă (*Stellaria media*), pir (*Agropyron repens*), rotungioara (*Glechoma hederacea*), urzică (*Urtica dioica*), ferigă (*Dryopteris filix-mas*), păpădie (*Taraxacum officinale*) etc.

Colectarea izopodelor s-a făcut cu capcane de sol (capcane Barber). În capcane am pus apă sărată de la Ocna Șugatag. Prelevarea probelor s-a făcut după o perioadă de o lună cel puțin, de la amplasarea capcanelor. Materialul colectat a fost pus în tuburi separate, în alcool de 70⁰ și analizat în laborator, unde am determinat specii și am calculat indicii ecologici.

Din probele prelevate am colectat 201 indivizi de izopode (tabelul nr. 1) care aparțin speciilor: praticole (*Cylisticus convexus* 95 indivizi, *Trachelipus nodulosus* 7 indivizi), silvicolă (*Trachelipus wächterli* 3 indivizi) și euritopă (*Porcellio scaber* 96 indivizi).

Abundența numerică ($\bar{X}$), a izopodelor terestre din acest parc este diferită pentru cele 4 specii identificate (tabelul nr. 1). Cele mai mari valori ale abundenței numerice au fost înregistrate la speciile: euritopă *Porcellio scaber* ($\bar{X}=16$), praticolă *Cylisticus convexus* ($\bar{X}=15,8$). Aceste 2 specii sunt cel mai bine reprezentate în parc, populațiile lor fiind alcătuite din număr mare de indivizi. Pentru speciile: silvicolă *Trachelipus wächterli* și praticolă *Trachelipus nodulosus* valorile abundenței numerice sunt mici, iar populațiile lor sunt alcătuite din număr mic de indivizi, valori care sugerează că pentru aceste specii factorii ecologici din parcul studiat nu sunt optimi. Valoarea abundenței numerice calculată pentru toți indivizii speciilor identificate în parc, este de $\bar{X}=33,5$, care indică mărimea comunităților de izopode, în relație directă cu factorii ecologici locali.

Tabelul nr. 1 Comunitățile de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare: PCP=Parcul Colonia Pictorilor Baia Mare; $\bar{X}$ =abundența numerică (absolută); I=categorii ecologice ale izopodelor terestre: pr=praticole; eu=euritope; s=silvicole.

Nr. crt.	Specia	I		PCP	Total
----------	--------	---	--	-----	-------

1	<i>Cylisticus convexus</i>	pr	n	95	95
			$\bar{X}$	15,8	
2	<i>Trachelipus wachtleri</i>	s	n	3	3
			$\bar{X}$	0,5	
3	<i>Trachelipus nodulosus</i>	pr	n	7	7
			$\bar{X}$	1,16	
4	<i>Porcellio scaber</i>	eu	n	96	96
			$\bar{X}$	16	
	Total indivizi			201	201
	Total specii			4	4
	Abundența numerică/ Total indivizi		$\bar{X}$	33,5	

Abundența relativă (A), a speciilor de izopode terestre din acest ecosistem are valori diferite pentru speciile identificate (tabelul nr. 2 și fig. 1). Cele mai mari valori ale abundenței relative s-au înregistrat la speciile: euritopă *Porcellio scaber* ($A=47,7\%$), praticolă *Cylisticus convexus* ($A=47,2\%$), ambele specii sunt eudominante în acest ecosistem. Specia praticolă *Trachelipus nodulosus* ($A=3,4\%$) este subdominantă, iar specia silvicolă *Trachelipus wächtleri* ($A=1,4\%$) este recedentă pentru acest ecosistem.

Tabelul nr. 2 Indicii ecologici ai populațiilor de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor, din localitatea Baia Mare: PCP=Parcul Colonia Pictorilor Baia Mare; A=abundența relativă (%); F=frecvența (%); W=indicele de semnificație ecologică (%).

Nr. crt.	Specia	Indici ecologici %	PCP
1	<i>Cylisticus convexus</i>	A	47,2
		F	16,6
		W	7,8
2	<i>Trachelipus wachtleri</i>	A	1,4
		F	33,3
		W	0,46

3	<i>Trachelipus nodulosus</i>	A	3,4
		F	66,6
		W	2,26
4	<i>Porcellio scaber</i>	A	47,7
		F	50
		W	23,8
	Total indivizi		201
	Total specii		4

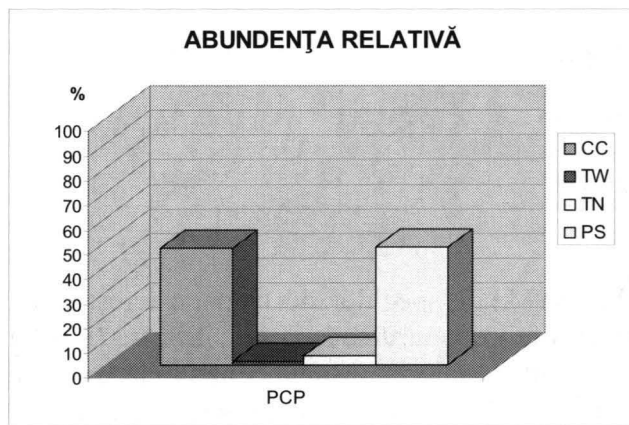

Fig. 1 Abundența relativă (A%), a populațiilor de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare: **PCP**=Parcul Colonia Pictorilor Baia Mare; **CC**=*Cylisticus convexus*; **TW**=*Trachelipus wächterli*; **TN**=*Trachelipus nodulosus*; **PS**=*Porcellio scaber*.

Frecvența (F), speciilor în probele colectate, nu este în relație cu mărimea populațiilor, datorită modului de distribuție a indivizilor în perimetrul parcului. Așa de exemplu, la speciile cu populații numeroase valoarea frecvenței este mică, deoarece indivizii acestor specii se aglomerează pe suprafețe mici din parc. Pentru *Cylisticus convexus*, din care s-au colectat 95 indivizi valoarea frecvenței este ($F=16,6\%$), iar pentru *Porcellio scaber* din care s-au colectat 96 indivizi valoarea frecvenței este ($F=50\%$). În schimb, pentru *Trachelipus nodulosus*, din care s-au colectat numai 7 indivizi, valoarea frecvenței este ($F=66,6\%$), deoarece indivizii acestei specii au o răspândire mai largă în perimetrul parcului și au fost capturați în mai multe capcane (fig. 2).

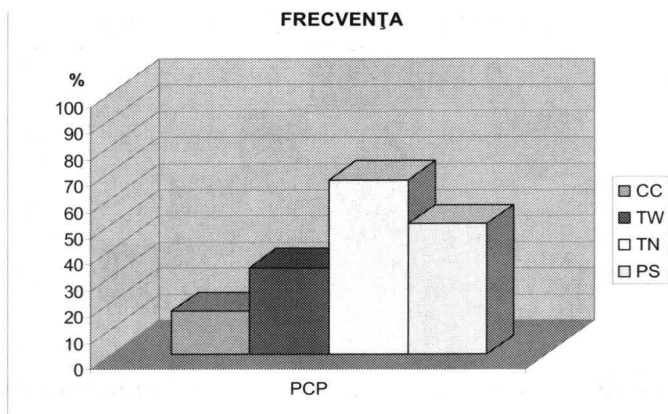

Fig. 2 Frecvența (F%), populațiilor de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare: **PCP**= Parcul Colonia Pictorilor Baia Mare; **CC**=*Cylisticus convexus*; **TW**=*Trachelipus wächleri*; **TN**=*Trachelipus nodulosus*; **PS**=*Porcellio scaber*.

Indicele de semnificație ecologică (W). În parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare, după valorile indicelui de semnificație ecologică, cele 4 specii de izopode terestre se împart în următoarele clase: edificatoare și caracteristice speciile: *Porcellio scaber* (W=23,8%) și *Cylisticus convexus* (W=7,8%), accesorii speciile *Trachelipus nodulosus* (W=2,26%) și *Trachelipus wächleri* (W=0,46%).

Valorile mari ale abundenței numerice și relative arată că în acest parc domină numeric speciile sinantropice.

Afinitatea cenotică a speciilor de izopode terestre din parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare (fig. 3), arată că, cea mai mare valoare a acesteia s-a înregistrat între speciile praticolă *Trachelipus nodulosus* și euritopă *Porcellio scaber* (40%). Între celelalte specii valorile afinității cenotice sunt de (33%) între *Cylisticus convexus* și *Porcellio scaber*, (25%) între *Cylisticus convexus* și *Trachelipus nodulosus*, *Trachelipus wächleri* și *Trachelipus nodulosus* și între *Trachelipus wächleri* și *Porcellio scaber*. În acest ecosistem nu au fost găsiți împreună indivizi din speciile: praticolă *Cylisticus convexus* și silvicolă *Trachelipus wächleri*, valorile afinității cenotice indică prezența în acest parc a unei comunități de izopode terestre bine determinată.

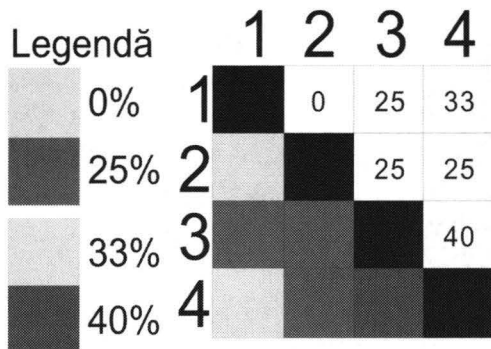

Fig. 3 Afinitatea cenotică a speciilor de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare: 1=*Cylisticus convexus*; 2=*Trachelipus wächleri*; 3=*Trachelipus nodulosus*; 4=*Porcellio scaber*.

Raportul sexelor. Valorile raportului sexelor calculate pentru specia prăticolă *Cylisticus convexus* din care am colectat 95 indivizi (m/f=45/55%) și pentru specia euritopă *Porcellio scaber* din care am colectat 96 indivizi (m/f=29/71%), arată că în Parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare predomină femelele, ca de altfel la majoritatea speciilor din diferite ecosisteme cercetate. Din celelalte 2 specii identificate aici am colectat un număr mic de indivizi și nu am calculat raportul sexelor (fig. 4).

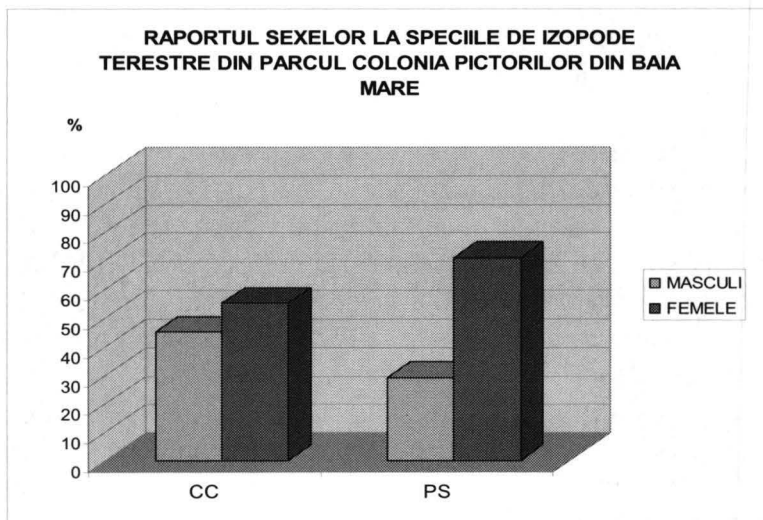

Fig. 4 Raportul sexelor la speciile de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor din Baia Mare: CC=*Cylisticus convexus*; PS=*Porcellio scaber*.

CONCLUZII

În parcul Colonia Pictorilor din localitatea Baia Mare, am identificat 4 specii de izopode, din care speciile dominante și edificatoare sunt: *Cylisticus convexus* și *Porcellio scaber*, celelalte specii fiind accesorii.

Valorile afinității cenotice, indică prezența în acest parc a unei comunități de izopode terestre bine definită și un grad scăzut de poluare a solului.

În parcul Colonia Pictorilor, predomină femelele la speciile: *Cylisticus convexus* și *Porcellio scaber*.

BIBLIOGRAFIE

1. **DALLINGER R., BERGER B., BIRKEL S., 1992.** Terrestrial isopods: useful biological indicators of urban metal pollution. *Oecologia* 89:32-41.
2. **HASSALL M., 1983.** Population metabolism of the terrestrial isopod *Philoscia muscorum* in a dune brassland ecosystem. *Oikos*, 41, 17-26
3. **HOTEA R., 2006.** Cercetari faunistice si ecologice referitoare la izopodele terestre din Depresiunea Baia Mare si zone limitrofe-Teza de doctorat. Univ. Babes-Bolyai Cluj – Napoca.
4. **HOTEA R., HOTEA M., 2007.** Faunistic and ecological study concerning the terrestrial Isopods in the oak forests in the basin area of Baia Mare and the neighbouring areas.
5. **HOTEA R., TOMESCU N., HOTEA M., 2003.** Cercetari faunistice si ecologice asupra izopodelor terestre de pe versantul sudic al Muntilor Gutai, „Anal. Univ. Oradea, Fasc. Biologie”, Tom. 10.

6. MURESAN D., TOMESCU N., DOLNITCHI-OLARIU L., HOTEA R., 2003. Cercetari faunistice si ecologice asupra izopodelor terestre din sectorul mijlociu al Bazinului Ariesului, „Anal. Univ. Oradea, Fasc. Biologie”, Tom. 10.

7. RADU V.GH., 1964. Rolul izopodelor terestre în producerea de humus și în remanierea solului. Studia. Univ. Babeș-Bolyai, II, 2, p. 101-106.

8. TOMESCU N., MURESAN D., OLARIU L., HOTEA R., 2005. Terrestrial Isopod communities (Crustacea, Isopoda) in riverside coppices and meadows of mountainous, hilly and depression areas, Studia Univ. Babes-Bolyai, Biologia, L, 2.

Rezumat: Ligularia sibirica (L.) Cass. este un relict glaciatic, care a supraviețuit din perioadele glaciațiunii în numeroase mlaștini, tinoave și văi montane în Maramureș. În această primă parte a lucrării autoarea enumeră 4 stațiuni de Ligularia sibirica din Maramureș, care sunt propuse pentru ocrotire prin legi.

Summary: Ligularia sibirica (L.) Cass., is a glaciatic relict, which survived the glacial periods in the Maramureș moors, oligotrophic moors, and mountain valleys. In this first part of the project the author enumerates 4 stations of the Ligularia sibirica from Maramureș, suggested to be preserved by the law.

Cuvinte cheie: Specia Ligularia sibirica (L.) Cass., răspândire în Maramureș.

Key words: Ligularia sibirica Kind(L.) Cass., spreading in Maramureș.

Introducere

În Maramureș din familia Asteraceae, genul Ligularia Cass. este prezentă specia Ligularia sibirica (L.) Cass. (syn. Cineraria sibirica L., Othonna sibirica L.), care prezintă mare importanță fitoistică, ecologică și floristică. Este un element de origine siberiană, de unde s-a răspândit în alte regiuni boreale, coborând în Europa pe Mții Pirinei, Alpi, Carpați. Această specie perenă este un relict glaciatic, care a supraviețuit glaciațiunii în mlaștini eutrofe și mesotrofe, în porțiunile mesotrofe ale tinoavelor și în buruienișuri în lungul unor pâraie cu margini înmlăștinate mai adăpostite, în regiunile muntoase ale Maramureșului. Denumirile ei populare sunt: Curechi de munte, Gălbinele (rom.), Sibirischer Goldkolben (germ.), Szibériaia hamúvirág (magh.), Buzulnic sibirschii (rusă fon.).

Planta a fost prima dată amintită din Maramureș de P. Kitaibel (1796), când, în cadrul unei expediții botanice întreprinse în Maramureș, a ajuns pe platoul vulcanic în drum spre tinovul Tăul lui Dumitru.

Cercetătorii botaniști, care au studiat flora Maramureșului, și care au semnalat prezența acestei specii sunt: I. Baumgarten (1813). În drumul său prin Maramureș notează Ligularia sibirica din Mții Gutâi; planta colectată de I. Sadler (1814) din împrejurimile munților Gutâi se află inserată în herbarul de la Muzeul de Botanică din Budapesta; L. Wagner (1876) semnalează în lucrarea sa prezența acestei plante sub

Mții Gutâi între hotarele localităților Breb și Crăcești, și planta colectată de el din jurul Sighetului (*Strunga Țiganului*) este inserată în colecțiile botanice de la Muzeul din Budapesta; E. Pop (1960) în lucrarea sa monumentală despre mlaștinile de turbă din România, pe lista plantelor din mlaștinile de turbă din Maramureș, printre altele, amintește și *Ligularia sibirica*, dar nu precizează stațiunea unde aceasta vegetează; A. Coman (1971) în lucrările sale amintește câteva stațiuni unde această plantă a fost întâlnită și de dânsul, precizează că în *Bazinul Săpânței* se găsesc „exemplare uriașe de 1,6-2,10 m., cu 40-65 antodii și cu tulpini groase de 15-22 mm.”, la fel se găsesc câteva coli de ierbar în Herbarul A. Coman cu exemplare presate de *Ligularia sibirica*, care sunt păstrate în colecția Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmăției, secția Șt. Naturii, din următoarele stațiuni: *Jilerescu, Mireșul Săpânței, Strunga Țiganului, Poiana Brazilor și Tăul Băiței* (în acest ultim tinov amintit –Tăul Băiței - nu a mai fost regăsită planta de noi, căutând-o de mai mulți ani în șir și nici nu este amintită în lucrarea semnată de E. Pop, N.Boșcaiu, și B. Diaconeasa din 1965); B. Diaconeasa, V. Soran, N. Boșcaiu (1958) în urma cercetărilor botanice pe platoul vulcanic semnalează în lucrarea lor prezența plantei din următoarele mlaștini: *Jilerescu, Medveș, La Mlăci, Nireș, Pârâul Brazilor și Poiana Brazilor* fără o descrie mai amănunțită, între alte câteva cormofite de aici; I. Resmeriță, Z. Spârchez în lucrarea lor apărută în 1960, semnalează o stațiune nouă pentru *Ligularia sibirica* lângă *Halta Runc în valea Mara* într-o mlaștină oligotrofă, pe o întindere de 500 m² în asociație cu *Euphorbia villosa f. tuberculata, Peucedanum palustre, Juncus glaucus, Carex paniculata, Filipendula ulmaria, Calamagrostis arundinaceae, Galium palustre, Lysimachia vulgaris, Potentilla erecta, Cirsium palustre, Myosotis scorpioides, Epilobium montanum*; A. Boros, (1963) în manuscrisul jurnalului său de drum pe itinerariul din Maramureș pentru cercetări briologice, semnalează prezența speciei *Ligularia sibirica* de la *Poiana Brazilor*; în Flora R.P.R (1964), pe pagina 587-589 sunt scrise datele primite de la A. Coman, și precizează că în *Mții Gutâi* specia este prezentă sub *forma arenosa (DC.)*; I. Moldovan în teza sa de doctorat (1971) semnalează prezența speciei în mlaștina Tăciuneasa . Tr. Ștefureac (1979) în cadrul cercetărilor sale biologice efectuate în Maramureș în mocirla *La Tăciunoasa*, cca 840 m. alt. semnalează această plantă în asociere cu *Aulacomnium palustre, Alnus incana, Salix cinerea, Molinia caerulea, Sphagnum confortum, S. obtusum*; M. Mititelu, M. Dorca (1983) în rezervația *Lacul Morărenilor* în porțiunea înmlăștinată semnalează

prezența speciei *Ligularia sibirica* în asociația *Carici-Menianthetum* Soó 55 împreună cu *Carex pseudocyperus*, *Menianthes trifoliata*, *Carex rostrata*, *Dryopteris thelypteris*, *Equisetum palustre*, *Galium palustre*, *Lycopus europaeus*, *Lysimachia vulgaris*, *Lythrum salicaria*, *Myosotis scorpioides*, *Scirpus sylvaticus*, *Stachys palustris*, *Orchis palustris*, *Typha angustifolia*, *Carex lepidocarpa*, *C. flava*, *Crepis paludosa*; L. Bârlea (1983) amintește specia la *Poiana Runcului* (afluent al Săpânței), situată între 850 și 1050 m. alt., în porțiunile eutrofe ale sfagnetului mesotrof cu rariște de molid, împreună cu *Juncus filiformis*; I. Béres, Marta Béres în cadrul unei tabere ecologice pentru tineret organizat la Nireș (Săpânța), amintesc în caietul final al taberei prezența atunci actuală a speciei în *Mlaștina Jilerescu*; I. Béres, Marta Béres, G. Negrean (1997) fac descrierea sintetică a trei mlaștini de pe platoul vulcanic – *Iezerul Mare*, *Poiana Săpânței*, *Tinovul Vrăticel* – cu importanță științifică, fitoistică deosebită, în care vegetează și *Ligularia sibirica*, și înaintază către Academia Română propunerea cu scopul protejării acestor mlaștini și încadrarea acestora în cadrul rezervațiilor botanice legislate. În urma acestei propuneri Tinovul Iezerul Mare a devenit rezervație naturală. În Lagg-ul tinovului *Iezerul Mare* se întâlnește *Ligularia sibirica* împreună cu *Molinia caerulea*, *Carex brizoides*, *Potentilla erecta*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Succisa pratensis*, *Deschampsia caespitosa*, *Veratrum album*, iar tinovul propriu-zis, bombat este acoperit numai de câteva specii de plante oligotrofe de importanță fitoistică mare. În mlaștina oligotrofă *Poiana Săpânței* continuată cu molidiș cu strat gros de *Sphagnum*, la marginile eutrofizate se află alături de *Ligularia sibirica* și *Eriophorum vaginatum*, *Carex pauciflora*, *Drosera rotundifolia*, *Vaccinium oxycoccos*, *Dactylorhiza maculata*, *Cirsium palustre*, *Cirsium rivulare*, *Molinia caerulea*, *Carex canescens*, *Carex nigra*, *Leucanthemum waldsteinii*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Eriophorum latifolium*, *Luzula sudetica*, *Potentilla erecta* etc., iar a treia mlaștină – *Tinovul Vrăticel*, foarte umedă, mezotrofă, dar și cu porțiuni oligotrofizate, în lungul Lagg-ului se întâlnesc între numeroasele rozete de *Ligularia* și alte plante, dintre care amintim *Viola epipsila*, *Carex stellulata*, *C. nigra*, *C. canescens*, *C. vesicaria*, *C. flava*, *C. brizoides*, *Drosera rotundifolia*, *Caltha palustris*, *Deschampsia caespitosa*, *Scirpus sylvaticus*, *Calamagrostis arundinacea*, *Potentilla erecta*, *Eriophorum vaginatum*, *E. Latifolium*, *Filipendula ulmaria*, *Myosotis caespitosa*, *Hieracium aurantiacum*, *Leucojum vernum*, *Gladiolus imbricatus*, *Dactylorhiza majalis*, *Cirsium palustre*.

Material și metodă

În perioadele mai recente, în cadrul proiectelor finanțate de Phare, de U.E., s-au ocupat printre altele și de protejarea zonelor umede, a habitatelor de interes comunitar, pentru care au fost întocmite baze de date necesare pentru protejarea speciilor și habitatelor. În cadrul acestor proiecte au intrat în studiu și unele stațiuni în care vegetează și *Ligularia sibirica* sau chiar pentru păstrarea acestei specii, cu scopul menținerii biodiversității Maramureșului. Din acest scop s-a studiat materialul bibliografic legat de stațiunile propuse, diferite legi apărute în direcția protejării plantelor, Lista Roșie a plantelor din țară și cea propuse de U.E., au fost efectuate ani în șir cercetări pe teren pentru studierea florei, vegetației, s-au mai folosit și datele din cercetările anterioare ale subsemnatei, s-a efectuat cartografierea stațiunilor rezervațiilor sau a cureichiului de munte, s-au efectuat măsurări cu GPS, pe baza colectării tuturor datelor necesare s-au făcut observații, propuneri legate de răspândirea actuală a speciei, a asociațiilor vegetale în cadrul cărora *Ligularia sibirica* vegetează și s-au dat propuneri pentru menținerea acesteia pentru viitor.

Rezultate și discuții

1. Mlaștina eutrofă formată într-o vale depresionară alungită, în lungul pâraului Ier, pe o porțiune de cca 200 -300 m., și pe o lățime de 25-30 m., alt. 966 m., semnalată prima dată de noi, are o vegetație mozaicată, cu floră variată în care, în afară de *Ligularia sibirica*, sunt semnalate populații de *Caltha palustris*, *Ranunculus acris*, *Crysosplenium alternifolium*, *Doronicum austriacum*, *Geranium sylvestris*, *Carex remota*, *C. rostrata*, *Crepis paludosa*, *Chaephyllum hirsutum*,

Petasites albus, *Salix cinerea*, *S. capraea*, *Sphagnum* sp., *Alnus glutinosa*, *Picea abies*, *Molinia caerulea*, *Poa trivialis*, *Galium palustre*, *Rubus caesius*, *Thelypteris palustris*, *Equisetum fluviatile*, *Lythrum salicaria*, *Drosera rotundifolia*, *Carex stellulata*, *Eriophorum vaginatum*, *Veratrum album*, *Leucojum vernalis*, *Homogone alpina*, *Filipendula ulmaria*, *Myosotis palustris*, *Polytrichum strictum*, *Juncus effusus*, *Scirpus sylvaticus*, *Cirsium palustre*, *Lychnis flos-cuculi*, *Geranium palustre*, *Lysimachia numularia*, *Veronica* sp., *Potentilla erecta*. Asociațiile semnalate: *As. Caltheto-Ranunculetum* (Resm. et al. 71) Resm. et Rațiu 78.; *As. Salici cinereae-Sphagnetum recurvi* (Zólyomi 31) Soó 54; *As. Filipendulo-Geranium palustris* Koch. Coordonatele geografice: la izvor 47° 51.780' lat.N. și 23° 47.711' long.E.

Această porțiune mlăștinoasă este mărginită spre sud de un fâget *As. Symphyto-Fagetum* Vida 1959, pe un mic platou cu înclinație mică de 10-15° spre valea mlăștinoasă, care o desparte de marginile prăpăstioase, stâncoase a platoului vulcanic – Mții Piatra.

Această pădure este edificată de fag *Fagus sylvatica* ssp *sylvatica*, între care există câteva exemplare de paltin de munte – *Acer pseudoplatanus*, molid – *Picea abies*, rar ulm de munte – *Ulmus glabra*.

Înălțimea arborilor: 35 m. Stratul arbuștilor este format din *Spiraea chamaedrifolia*, *Corylus avellana*, *Daphne mezereum*, *Sambucus nigra*, densitatea lor variază în funcție de umbrirea solului. Stratul subarbuștilor la fel este variabil, este format din mur – *Rubus idaeus*, puieți din regenerare de molid, fag, paltin. Stratul ierburilor este foarte bogat în sezonul estival, înainte de înfrunzirea arborilor. Speciile întâlnite aici din primăvară spre vară sunt: *Corydalis bulbosa* (albe, bordo-violete), *Symphytum cordatum*, *Dentaria bulbifera*, *Isopyrum thalictroides*, *Pulmonaria rubra*, *Anemone nemorosa*, *Euphorbia amygdaloides*, *Viola reichenbachiana*, *Mercurialis perennis*, *Lamium galeobdolon*, *Geranium robertianum*, *Mycelis muralis*, *Dryopteris filix-mas*, *Epilobium montanum*, și apropiind spre marginea abrupturilor apar mai mulți mușchi pe blocurile de stânci rostogolite la piciorul stâncilor și pe sol: *Marchantia polymorpha*, ***Mnium undulatum***, *Polytrichum* sp., *Dicranum scoparium*, *Isoetecium myosurum*, *Rhyidiadelphus squarrosa* (date luate de la A. Boros), dintre pteridofite *Polypodium vulgare*, *Blechnum spicant*, *Athirium philix-femina*, *Polystichum lonchitis*, *Gymnocarpium robertianum*, și populații mari de *Asplenium scolopendrium*. Aceste fragmente de păduri situate în vecinătatea mlaștinilor în lungul văii Ieru, putem considera și apărători ai locurilor mlaștinoase, asigurându-le o umbră, umiditate permanentă pentru menținerea speciilor din mlaștini, totodată din punct de vedere silvic ele sunt încadrate în grupa I de producție, și pot fi încadrate în VRC ©2, pragul este reprezentat prin înclinare al versantului de peste 40°, pe substrat andezitic, păduri situate pe stâncării și grohotișuri .

2. Stațiunea mlăștinoasă de *Ligularia Sibirica* la **Cascada Strunga Tiganelui** este situată sub abrupturile stâncoase Mții Piatra, pe un mic platou de cca 25 m², la alt. de 900 m. În acest loc mlăștinos *Ligularia sibirica* a fost semnalată de L. Wagner în anul 1876, apoi de A. Boros și A. Coman. Astăzi formează o populație densă, cu un număr de cca. 50-60 indivizi, printre ele se întâlnesc alte specii ca: *Cirsium rivurale*, *Carex pseudocyperus*, *Caltha palustris*, *Filipendula ulmaria*, *Myosotis palustris*, *Scirpus sylvaticus*. Această mlaștină eutrofă mică dar cu o populație mare de *Ligularia sibirica* este situată în plină zonă a fagului.

3. **Tinovul Iezerul Mic (Ierul)** se găsește sub stâncile Munților Piatra la 1003 m. altitudine între 47° 52.419' lat. N și 23° 47.342' long., într-o pădure de fag, dar în partea nord-vestică și vestică există molizi mari proveniți dintr-o plantație veche. Tinovul era semnalat de G. László în 1915. Șt. Pétofi a semnalat în anul 1958 în centrul sfagnetului oligotrof 13 taxoni de alge, la marginea lacului existent la acea dată, între firele de *Sphagnum*, 12 specii, și în lag-ul tinovului cu pH 6,5 a semnalat 38 taxoni de alge. Dar nici unul nu amintește prezența *Ligulariei*. În 1980 subsemnata semnalează un singur exemplar lângă un mic lac de culoare cafenie din mijlocul tinovului, iar în cadrul cercetărilor pe teren în anul 2007 s-a constatat că acel lac a fost colmatat, dar în lag-ul mezo-eutrof al tinovului s-a format o vegetație bogată între care numeroase exemplare de *Ligularia sibirica*. Acest lag este îmbogățit cu apa unui firisor de apă, pornit dintr-un izvor izbucnit în imediata vecinătate la marginea sudică a tinovului. Aici șanțul se lățește ca un mic lăculeț de culoare închisă cafenie, iar mai departe apa șanțului devine palid-galbenă. Lățimea acestui canal variază între 0,5 -1m, are pH 6,5. De la acel mic lăculeț, - adânc de peste 2 m -marginile nord-estice ale lag-lui sunt împânzite cu *Ligularia sibirica* alături de *Filipendula ulmaria*, *Caltha palustris*, *Carex riparia*, *Cirsium palustre*, *Scirpus sylvaticus*.

Tinovul propriu zis are formă circulară puțin bombată, acoperită cu vegetație oligotrofă formată dintr-un strat gros de *Sphagnum sp.* pe care-sau instalat: *Oxycoccus*

microcarpus, *Drosera rotundifolia*, *Empetrum nigrum*, *Eriophorum vaginatum*, *Homogyne alpina*, *Vaccinium vitis-idaea* și *Picea abies* (acestea sunt mai viguroase la margini și înaintând spre mijloc devin mai pipernicite). În sfagnet se găsesc câteva specii de macromicete: *Dermocybe uliginosa*, *Dermocybe sanguinea*, *Cortinarius venetus*, *Lactarius uvidus*, *Lactarius helvus*, *Hygrocybe* sp. Șt. Péterfi a semnalat următoarele specii de alge.

În cadrul proiectului **Management forestier responsabil pentru dezvoltarea durabilă în Ecoregiunea Dunăre – Carpați**, finanțat de WWF în anul 2007, am identificat stațiunile mlăștinoase (parcele 35 N2, 27 N1, 35 N1) și pădurile semnalate anterior (parcelele 72A, 72B, 71, 70B, 70A, 70a, 70D, 46A, 24A, 26C, 23C) aparținătoare Ocolului Silvic Mara, care au fost propuse pentru scoaterea lor din exploatare și protejarea acestora prin clasificare lor ca habitate de interes comunită și includerea lor între Aree Speciale de Conservare din România.

Concluzii

În afară de stațiunile prezentate în această lucrare, care au fost studiate de noi -*Ligularia sibirica* (L.) Cass. mai este semnalată și în alte stațiuni din Maramureș, care vor fi prezentate în continuare în volumul următor, când se va compara datele legate de ecologia speciei din Maramureș.

Bibliografie

- L. Bârlea, 1971: Contribuții la cunoașterea înmlăștinirilor de pe platoul Oășan-Maramureșan. Comunic. de Bot. Buc. pp. 245 – 252
- L. Bârlea, 1983: Noi semnalări de mlaștini de turbă din Maramureș. Șt. Cerc. Biol. Veget. T. 35. Nr. 1. Buc. pp. 17 – 24.
- I. Béres, Marta Béres, G. Negrean, 1997: Propuneri pentru înființarea unor noi rezervații naturale în județul Maramureș. Ocrot. Nat. și a Med. Înconj. 41. Nr. 1-2, Ed. Acad. Rom. Pp. 53 – 56.
- I. Béres, Marta Béres, Proiect pentru identificarea pădurilor de valoare ridicată de conservare Oc. Silvic Mara,- Manuscris
- Marta Béres, K. László, 1980: Contribuții la cunoașterea macromicetelor din Depresiunea Maramureșului și împrejurimi. An.

- Marmația, V-VI, Baia Mare, pp. 120 – 138.
- Marta Béres, I. Béres, 1996: Descrierea zonei în Salvați flora, fauna și tinoavele maramureșene de pe platoul vulcanic Igriș, Soc. Ecol. Sighetu Marmației, pp. 3 – 5.
- V. Borbás, 1878: Adatok Máramaros flórájának közelebbi ismeretéhez. A magy. orvosok és term. vizsgálók M.Szigeten tartott IX nagygyűlésének történeti vázlatá és munkálatai. Bp.pp. 135 – 148.
- N. Boșcaiu, V. Soran, B. Diaconeasa, 1964: Contribuții la cunoașterea molinietelor din reținea Oaș Maramureș. Contr. Bot. Cluj, pp. 241 – 147.
- T.V. Chiș, 2007: Zone umede din Țara Maramureșului, Asociația Microregiunea Țării Maramureșului, Sighetu Marmației
- A. Coman, 1946: Enumeratio plantarum vascularum districtus Maramureș in Romania (Enumeraria plantelor vasculare din Maramureșul Românesc din herbarul A. Coman), Cluj, 26, pp. 57 – 89, 110 – 130 .
- A. Coman, 1971: Flora Maramureșului. Comunic. de Bot. Buc. , pp. 139 – 147.
- C. Drăgulescu, B. Diaconeasa, V. Sorean, N. Boșcaiu, 1958: Semnalări de noi tinoave și mlaștini în regiunea Platoul Oșan – Maramureșan. Contrib. Bot. Grăd. Bot. Cluj., pp. 159 – 164.
- S. Jávorka, 1914: Érdekesbb növények Sztetmár megye és Máramaros megye határáról
- G. László, 1915: A tőzeglápok és előfordulásuk Magyarországon. Magy. Kir. Földt. Int. Kiadványa, Bpest, pp. 113 – 116.
- D. Mititelu, Mariana Dorca, 1983: Flora și vegetația a două rezervații botanice din Maramureș: Lacul Morărenilor, și Tăul de sub Gutâi. Anal. Șt. ale Univ. Al. I. Cuza, Iași, Tom. XXIX, ser. II. Bio. Pp. 27 – 28.

- I. Moldovan, 1970: Flora și vegetația muntelui Gutâi. Teză de doctorat. Cluj – Napoca
- I. Nădișan, et col., 1979: Monumente ale naturii din Maramureș. Buc.
- Șt. Péterfi, 1958: Contribuții la cunoașterea vegetației de alge a sfagnetelor situate în Mții Oașului și ai Maramureșului. Contrib. Bot. Cluj, pp. 31
- E. Pop, 1960: Mlaștinile de turbă din R.P.R. Ed. Acad. Buc.
- E. Pop, N. Boșcaiu, B. Diaconeasa, 1965: Analiza polinică a turbei de la Tău- Băiții (raionul Vișău, reg. Maramureș). Studia Univ. Babeș – Bolyai, Ser. Bio., fasc. 2. Cluj, pp. 37 – 40.
- O. Rațiu, I. Moldovan, 1972: Considerații cenologice asupra vegetației mlaștinei Izvoarele (Platoul vulcanic Gutii – Oaș). Contr. Bot., pp. 149 – 159.
- O. Rațiu, I. Moldovan, 1972: Vegetația Cheilor Tătarului (Mții Gutiiului). Studia Univ. Babeș – Bolyai., ser. Bio., Fasc. 1. An XII., pp. 149 – 159.
- I. Resmeriță, 1960: Contribuții la cunoașterea florei din regiunea Baia Mare. Comunic. Acad. R.P.R. Nr. 4. Tom. X.,
- I. Sadler, 1814: Iter Carpathicum – Gutin tájékáról. Bp.
- Tr. I. Ștefureac, 1952: Asociația cu Aulacomnium turgidum (Whlb.) Schwaegr. Din Mții Rodnei. Bul. Șt. al Acad. R.P.R. Secț. Agr. Geol. Și Geogr. Tom. 4., Nr. 2., Buc.
- Tr. I. Ștefureac, 1979: Cercetările noastre briologice în Maramureș și câteva considerații asupra unor cormofite. An. Muz. de Șt. Nat., Piatra Neamț, Bot – Zool. IV, Piatra Neamț, pp. 57 – 68.
- I. Tuzson, 1914: Jegyzetek a magyar flóra néhány növényéről. Bot. Közl. XIII. 5 – 6 f., pp. 138 – 142.
- L. Wágner, 1876: A megye növényzetének ismertetése. In I. Szilágyi: Máramaros megye egyetemes leírása. Bp. Pp. 155 – 210.

ISSN: 1583-4476